קובץ

גם אני אודך

בעניני חנוכה

(חלק ו׳)

קובץ ל״ה

עזרי מעם ה׳

גמליאל הכהן רבינוביץ

מח״ס גם אני אודך

ופרדס יוסף החדש על המועדים

כסליו תשפ"ו

© כל הזכויות שמורות

יו"ל ע"י
מכון "גם אני אודך"

הערות והארות יתקבלו בשמחה רבה
להרב גמליאל הכהן רבינוביץ
ת.ד. 539
בני ברק
טל: 052-7128536
7128536@gmail.com
פקס: 03-5201299

תוכן ענינים

מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל

ארבע תשובות בענייני הדלקת נרות חנוכה ..... א

הגאון רבי ברוך ראובן שלמה שלזינגר זצ"ל

אם יש ענין להניח נר חנוכה בבית בצד דרום..... ב

נר חנוכה לענין לישון יחידי בבית ..... ג

הטעם שאין להדליק פעמיים נר חנוכה בנר של חרס..... ד

הגאון רבי יוסף ליברמן זצ"ל

ברכת שהחיינו בליל ב' על מנורה חדשה ..... ו

עדיפות השמנים לנר חנוכה - וענין הידור מצוה, והואיל ואיתעביד ביה מצוה... ו

אם ידליק נרות שעוה לבד או נרות שמן עם חבירו..... ט

אם לאחר ההדלקה כדי להדליק בשמן הראוי לאכילה ..... ט

הדלקת נר חנוכה ב"שמן למאור" או "בשמן זית זך" ..... יא

נר חנוכה משמן הנודף ריח טוב ..... יג

נר חנוכה משמן שהיה תחת המטה..... יד

הדלקת נר חנוכה משמן שביעית ..... טו

בענין הנ"ל ..... כג

עוד בענין הנ"ל * ובדין אכסנאי * ובענין שליחות בנ"ח ..... כה

נ"ח משמן של חבירו ללא רשות ..... כט

בענין הנ"ל, ואי אמרינן ניח"ל למיעבד מצוה בגזלן..... ל

מנורת חנוכה שהתחלפה בשל חבירו ..... לא

אם יש חשש בל תשחית בהדלקה בהרבה שמן ..... לב

פתילות לחנוכה מציצית פסולים..... לג

אם יש חיוב טבילה לכוסיות של נרות חנוכה..... לד

בענין הנ"ל ..... לה

בענין הדלקה כמהדרין מן המהדרין..... לו

טעה והדליק בליל א' דחנוכה ב' נרות ..... לח

שמש לכל מנורת חנוכה..... לט

אם יש הידור להדליק נ"ח יותר מנר א' ופחות ממנין הימים ..... מ
בנר א' לא היה שמן כשיעור אם יחזור להדליק בברכה ..... מג
קלקל מנין נ"ח אם יצא יד"ח ..... מה
הדלקת ח' נרות ביום הראשון כב"ש ..... מז
מה עדיף הידור נרות חנוכה או ב' נרות לשבת ..... מח
בחיוב למכור כסותו לקנות נ"ח איך יהי' בליל שבת כשיהי' לו רק נר א' ..... מט
בזמנינו שהחשמל האלקטרי מאיר בעיקר, אם ג"כ נר שבת קודם לנ"ח ..... נב
הדלקת נר א' לשבת וחנוכה אי הוי מצוות חבילות ..... נג
רווק שיש לו רק נר א' לשבת וחנוכה, מה קודם ..... נג
בענין זמן הדלקת נר חנוכה ..... נח
המדליק נ"ח מפלגה"מ אם מברך ..... סז
יש לו רק נרות קטנים, מתי ידליק, כהגאונים או כר"ת ..... סח
הדלקת נ"ח באיחור כשנמצא אצל רבו ..... עב
הדלקת נר חנוכה כשכל המשפחה יאחרו לבא לביתם ..... עג
הנוסע בדרך ויגיע מאוחר לביתו, אם יברך שעשה נסים בדרך כשרואה נ"ח ... עה
כשיאחר לביתו אם יברך על ראיית נ"ח, ואיך תתנהג יולדת בבית החולים .... עז
אופן הדלקת נ"ח לנוסעים לרבותיהם לשבת ..... עט
הדלקת נר חנוכה להטס מא"י לארה"ב ..... פב
נפלה המזוזה אם ידליק קודם נ"ח ..... פג
מקום הדלקת נר חנוכה ..... פד

הגאון רבי אשר חנניה זצ"ל

הישן יחידי בחדר שדולקים בו נרות חנוכה, האם נחשב למשתמש לאורה
* קנה כוסיות לשתיה ונמלך לייחדם לנרות חנוכה, האם צריך להטבילם ..... פו
בהורים שאיחרו בליל חנוכה ובניהם הדליקו במקומם,
האם צריכים לחזור ולהדליק או לא ..... פח
המדליק נרות חנוכה מפלג המנחה, האם יכול לברך על הדלקה זו ..... צב

הגאון רבי יצחק צבי משה מוזס זצ"ל

האם בעינן שישהה בנר חנוכה חצי שעה שלימות ..... צה

הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א

גדר חיוב הלל והודאה בחנוכה ..... צו

הגאון רבי חיים יוסף דוד וייס שליט"א
המתאכסן אצל חבירו ורוצה לחזור לביתו אם יצא בנר חנוכה שהדליק שם . . . צח
אם אשה יכולה לצאת בנר חנוכה של בעלה כשהיא פרודה ממנו . . . . . צח
נר חנוכה על ידי שליח . . . . . צט
בענין נרות חנוכה שכבו אם צריך לחזור ולברך . . . . . קא
חתן הדר ע"י חותנו, אם יכול לצאת מחותנו בלי שישתתף בפרוטה . . . . . קב

הגאון רבי מתתיהו דייטש שליט"א
'דרוש ואגדה בעניני ימי החנוכה' . . . . . קג

הגאון רבי יחיה טובול שליט"א
הנחת נרות חנוכה בדרום בהדלקה שבבית . . . . . קטו

הגאון רבי יצחק שמואל שכטר שליט"א
לישון יחידי בלילה לאור נר חנוכה ובגדר להנות או
להתרפא מהנאה סגולית . . . . . קכו

הגאון רבי יהודה טשזנר שליט"א
הארות על ספר גם אני אודך - עניני חנוכה . . . . . קלד

הגאון רבי יקותיאל ליברמן שליט"א
לקט תשובות שהשבתי להגאון בעל גם אני אודך שליט"א
על חקירותיו בעניני חנוכה . . . . . קמה

הגאון רבי צבי רייזמן שליט"א
שואלין ודורשין בהלכות חנוכה ופורים . . . . . קנט
'מצוה בו יותר מבשלוחו' או 'הידור מצוה' - מה עדיף . . . . . קעג

הגאון רבי חיים שלום הלוי סגל שליט"א
הדלקת נר חנוכה בזמנה, או שיעור קבוע . . . . . קצב
הדליק בעש"ק, וכשיחזור לביתו מביהכ"נ כבר
נכבה הנר, האם יצא ידי חובתו . . . . . קצה

הגאון רבי דוד ברדא שליט"א
מגילה מהודרת וחנוכיה מהודרת מה עדיף . . . . . רא

הגאון רבי ישראל רוט שליט"א
נר חנוכה בבית אם צריך להיות בצד דרום . . . . . רג

נר חנוכה דלוק האם נחשב למנין הנרות
נר שהדליקו לחולה בשבת אם יכול לצאת י"ח נר חנוכה ..... רג
כהן אם ידלג על הניסים לצורך נשיאת כפים ..... רח

הגאון רבי שמעון ויסברג שליט"א
בעלי אסופות – נר חנוכה בתורת מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל ..... רט

הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א
מי שאין לו בית האם חייב לקנות בית בשביל לקיים מצות נר חנוכה ..... ריג
הדלקת נרות חנוכה בתחנת דלק ..... ריד
הדלקה בפנים בזמן הזה ..... רטו

הגאון רבי ברק נקי שליט"א
בחור ישיבה החפץ להדליק נר חנוכה בברכה ..... ריט

הגאון רבי אלון ארביב שליט"א
כמה פנינים וחידושים לחנוכה ..... רלו

הגאון רבי אליהו כהן שליט"א
בענין אם בבית המקדש ישתמשו בחשמל ..... רמד

הגאון רבי אפרים כחלון שליט"א
טעה והדליק את נר השמש תוך כדי הדלקת נירות ההידור ..... רמז

הגאון רבי יוסף מוזס שליט"א
הדלקת נרות חנוכה במניני חצרות ..... רנג
צילום נרות חנוכה ..... רנה

הגאון רבי אהרן הכהן קוליק שליט"א
עולה מתימן שיש לו שתי נשים הגרות בשני בתים נפרדים,
כל אחת עם ילדיה, באיזה בית יש לו להדליק ..... רנז

הגאון רבי משה חליוה שליט"א
שו"ת שונות בהלכות חנוכה ..... רנח
שו"ת בעניני חנוכה מהגאון רבי סיני אדלר שליט"א ..... רסא
מכתב לקונטרס "כארי יתנשא" הערות בעניני חנוכה ..... רסב
מכתב לקונטרס אורי וישעי - חנוכה ..... רסג
מכתב על לוח "דבר בעיתו" לשנת תשפ"ג בעניני חנוכה ..... רסה
ניגון מעוז צור אצל מרן הגריש"א זלה"ה אחר הדלקת נרות חנוכה ..... רסז

הגאון רבי חן פדלון שליט"א

בענין מי שהדליק נרות חנוכה ביום השלישי ואח"כ
הגיע משיח אם צריך לעשות כב"ש ..... רסח
אם מותר להחליף לתינוק כנגד נרות חנוכה ..... ערה

הגאון רבי יוסף אביטבול שליט"א

בדיני ברכת הסופגניות מטוגנות / אפויות ..... רעז
בישולי או פת עכום בסופגניה ..... שו
האם מותר לחמם סופגניה בשבת ע"ג פלטה ..... שיא
עשיית סופגניות חלביות או בשריות ..... שיז

הגאון רבי סלמאן שלמה דורי שליט"א

האם יש הידור להדליק נר חנוכה בשמן למאור ..... שכא

מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל
בעל דרך אמונה

ארבע תשובות בענייני הדלקת נרות חנוכה

[נערך ע"י הגאון רבי יעקב קאפל רייניץ שליט"א]

א. שאלה: מי שיש לו שני נרות ביום שני של חנוכה וספק אם יהיו לו נרות למחרת, האם ידליק היום שני נרות - או עדיף שישאיר נר אחד למחר?

תשובה: עדיף שישאיר[א].

ב. שאלה: הרב שליט"א פסק[ב] שמי שטס במטוס - כיוון שאין לו כעת בית אשתו תדליק עבורו בביתו. כיצד ינהג רווק?

תשובה: אולי ידליק עליו אביו.

ג. שאלה: מובא בשם הרב שליט"א[ג], שכוונת המ"ב סי' תרעה ס"ק ו שאין לטלטל הנרות ממקומן עד שיושלם שיעור זמן ההדלקה - היא להזזה של טפח. אולם לכאורה מוכח מב"ק כט, ב שעד שלושה טפחים לא איסתלקו להו מעשי הראשון, א"כ מאי שנא נר חנוכה?

תשובה: בחנוכה שיעורו תוך טפח, נלמד מדין טפח הסמוך לפתח.

ד. שאלה: מנהג בית אבותיי להדליק נר חנוכה לאחר תפילת ערבית. האם עלי לשנות ולהדליק כפי שנוהגים היום לפני מעריב?

תשובה: ראוי להדליק לפני מעריב[ד].

א. לדעת הגר"א נבנצל שליט"א עדיף שידליק היום שתי נרות.

ב. מובא ב'גם אני אודך' לחנוכה ח"א לר' גמליאל הכהן רבינוביץ אות סו.

ג. שם אות סז.

ד. הגרש"ז אוירבך זצ"ל הורה למדליק בביתו לנהוג כמנהג אבותיו.

הגאון רבי ברוך ראובן שלמה שלזינגר זצ"ל
בעל מח"ס "ברכת ראובן שלמה"

אם יש ענין להניח נר חנוכה בבית בצד דרום

א' בכסלו תשס"ד

חיים ברכה ושלו' וכל טוב למעלת כבוד היקר והנכבד הרב **גמליאל בן הרב אלחנן י.ד. הכהן רבינוביץ** שליט"א.

בענין שאלתו מי שמדליק נר חנוכה בפנים ליד החלון אם צריך להניחו בחלון כותל דרום כמו בביהכ"נ דכתב רמ"א בסימן תרע"א ס"ז דמניחו בכותל דרום כנרות המנורה.

הנה מקור הדין להניחו בביהכ"נ בכותל דרום כתב הסמ"ק, וטעמו משום דביהכ"נ כיון שיש בו ארון הקודש הרי הוא בחינת בית המקדש שהיה הארון מונח בקודש הקדשים, ובבית שני שנגנז הארון היה מקום הארון בקודש הקדשים. ולכן כמו שהמנורה היה מונח בכותל דרום והאיר מול קודש הקדשים, כמו"כ צריך להניח נר חנוכה בביהכ"נ בכותל דרום מול ארון הקודש, כיון דנר חנוכה הוא זכר לנס שהיה בשמן המנורה בבית המקדש.

ומהאי טעמא מביא מג"א בסימן תרע"א סק"ט פלוגתא אם להניחו בבית הכנסת ממזרח למערב או מצפון לדרום, דגם בבית המקדש פליגי במנחות דף צ"ח ב' אם המנורה היתה עומדת ממזרח למערב או מצפון לדרום, ופליגי איזה נר היה מאיר מול קודש הקדשים לפני ה'.

וענין זה של כותל דרום לא שייך בהדלקת נר חנוכה בביתו, דאין בו ארון קודש שיאיר מולו נר חנוכה. דאע"ג דנר חנוכה הוא זכר לנס שהיה במנורה שבמקדש, מ"מ נרות המנורה במקדש היו מרמזות על אור המנורה שהאיר מול קודש הקדשים לפני ה', וכשאין ארון קודש לא שייך רמז זה.

וראיתי בשו"ע הרב במנהגי בית הרב, מניחים המנורה בעובי המזוזה בחלל פתח החדר ואין מדייקים אם הנרות דרום וצפון מונחים או מזרח ומעריב מונחים. ומוסיף בהגהה שם אף שבביהכ"נ מסדרין כנרות המנורה רמ"א סימן תרע"א ס"ז, וצ"ע מפני מה גם בבית אין מהדרין על זה אם באפשרי הוא עכ"ל.

ולפי מה שביארנו פשוט הוא דלא שייך בבית לסדרן כנרות המנורה כיון שאין בו ארון קודש, דאע"ג דנר חנוכה הוא זכר לנס שהיה במנורה, מ"מ נרות המנורה היו מרמזות על אור המאיר מול קודש הקדשים לפני ה', וכשאין ארון קודש לא שייך רמז זה.

ובמקום אחר ביארנו דהא דמניחו בדרום ביהכ"נ היינו היכא שהארון עומד בצד מזרח, אבל במקומות שמתפללין לצד אחר וארון הקודש עומד שם, צריך להניחו מימין הש"צ מול ארון הקודש. דאע"ג דבבית המקדש היה עומד המנורה בצד דרום וזה היה מצד שמאל של הנכנס, התם היה השולחן מימין הנכנס ונתקיים וימינו תחבקני על ידי השולחן כמבואר במתנות כהונה במד"ר שיה"ש פ"ב, אבל בביהכ"נ קאי וימינו תחבקני על נר חנוכה שבימין הש"צ מול ארון הקודש. וגם משום כל פינות שאתה פונה יהא בימין.

וכ"כ רבינו פרץ בהגהות סמ"ק דמדליקין בביהכ"נ בימין וכ"כ בד"מ ובפמ"ג סימן תרע"א מש' ז' דמניחו בדרום מימין הש"צ, וכ"כ המ"ב בסקמ"ג בשם החת"ס דבליל ראשון צריך להדליק את הנר הסמוך לארון הקודש.

נר חנוכה לענין לישון יחידי בבית

ט"ו לחודש כסלו תשס"ד

חיים ברכה ושלו' וכל טוב למעלת כבוד היקר והנכבד הרב **גמליאל בן הרב אלחנן י.ד. הכהן רבינוביץ** שליט"א.

בהא דכתב האשל אברהם מבוטשאטש סימן רל"ט דאם יש נר בבית מותר לישן בו יחידי דאמרו בברכות מ"ג ב' אבוקה כשנים. ושאל מע"כ אם מותר לישן יחידי בבית שיש בו נר חנוכה או נקרא משתמש לאורה ואסור.

הנה שאלה זו שייך רק באופן דליכא שמש ובתוך חצי שעה הראשונה. דאם איכא שמש אין שום שאלה כי השמש לבד מהני לישן על ידו יחידי, דעיקר השמש הוא בשביל השתמשות, וכן לאחר חצי שעה הראשונה אפילו אם ליכא שמש פסק המחבר בסימן תרע"ב ס"ב דמותר להשתמש לאורה, דאע"ג שהמ"ב פסק דיש מחמירין לא להשתמש בעוד הנרות דולקות, מ"מ לענין שינה מודו כו"ע דמותר לאחר חצי שעה.

ואפילו בתוך חצי שעה הראשונה וגם בדליכא שמש, כתב המ"ב בסימן תרע"ג ס"ק י"א דאם אינו משתמש כלום רשאי לישב בביתו בשעה שנר חנוכה דולקת, ובשעה"צ שם סקי"א כתב דהיינו אפילו לא הדליק השמש, וכתב עוד שם בשם פרי חדש בשם מהריק"ש ומביאו השערי תשובה שם דלא רק לישב מותר אלא גם מותר לילך לאור נר חנוכה לראות שלא יכשל, דלא מחויב להעצים עיניו, דלא מיקרי תשמיש.

וא"כ לפי זה גם לענין היתר לישן יחידי על ידי נר שדולק בבית כדברי אשל אברהם מבוטשאטש, פשיטא דמותר לסמוך על נר חנוכה שדולק בבית כדי לישן על ידו בבית יחידי, ואינו נקרא משתמש עם נר חנוכה. כמו דמותר לו לילך לאור נר חנוכה לראות שלא יכשל ואינו מחויב להעצים עיניו שלא יהנה בהליכתו מאור נר חנוכה, דזה לא מיקרי השתמשות כדכתב פר"ח בשם מהריק"ש. ובפרט דעיקר מצות הדלקת נר חנוכה הוא בבית שגר שם אדם בלילה בחנוכה, דאם אינו גר שם אדם בלילה בחנוכה כתב הביה"ל בסימן תרע"ז ד"ה במקום דאם אין שום אדם בבית למי ידליק ע"ש. וא"כ מילתא דפשיטא היא דאם צריך לישן בבית שהדליק שם נר חנוכה והוא יחידי מותר לו לישן שם על ידי הנר חנוכה, דאין זה נקרא השתמשות בנר חנוכה.

ועוד יותר נראה לומר דכיון שההיתר לישן יחידי על ידי נר, הוא משום שהנר חשיב שמירה כמו אדם נוסף, א"כ נר חנוכה דאיכא מצוה לראותו משום פרסומי ניסא, וידוע דברי הבני יששכר בשם רבי פנחס מקוריץ דבשעת הדלקת נר חנוכה מתגלה האור הגנוז, ואור הנרות של חנוכה משפיע קדושה ושמירה על האדם ברוחניות ובגשמיות, א"כ איכא גם ענין לישן אצל נרות חנוכה לקבל שפע קדושה ושמירה מאור הגנוז. ונזכה כולנו במהרה לאור הגנוז ולאורו של משיח בב"א.

הטעם שאין להדליק פעמיים נר חנוכה בנר של חרס

א' דר"ח כסלו תשס"ג

חיים ברכה ושלו' וכל טוב למעלת כבוד היקר והנכבד הרב **גמליאל בן הרב אלחנן י.ד. הכהן רבינוביץ** שליט"א.

בהא דאיתא בשו"ע או"ח סימן תרע"ג ס"ג דנר של חרס שהדליק בו נר חנוכה לילה אחת נעשה ישן ואין מדליקין בו לילה אחרת מפני שהוא מאוס. ושאל מע"כ אמאי לא נימא דכשר מטעם שיורי מצוה כמו גרדומי ציצית וכמו מים לנטילה משיורי טהרה וכמו אתרוג שמנומר מחמת משמוש היד דכתב החת"ס בסוכה דף ל"ו א' דנקרא הדר מטעם שיירי מצוה.

נראה לומר דאיכא שתי תשובות בדבר, א' דדינא דשיורי מצוה שייך רק בתשמישי מצוה עצמה, כגון גרדומי ציצית ושיורי מים של טהרה, וכן אתרוג של משמוש היד, דכל אלו נקראים תשמישי מצוה עצמה, משא"כ נר של חרס נקרא תשמיש של תשמישי מצוה, כי התשמישי מצוה הם השמן והפתילה, והכלי חרס הוא התשמיש לשמן

והפתילה, ולא שייך שיורי מצוה בתשמיש של תשמישי מצוה.

ועוד נראה דבדבר שהוא מאוס וביזוי מצוה לא שייך שיורי מצוה, דנר של חרס ס"ל לרבי יהודה בשבת דף מ"ד א' דאסור לטלטלו בשבת ויו"ט משום מוקצה מחמת מיאוס אפילו לא הדליקו בו באותו שבת, ואף דלא פסקינן הכי מ"מ פשוט הוא דלא שייך שיורי מצוה על דבר מאוס. ושאני אתרוג מנומר ממשמוש היד שאינו מאוס אלא אינו הדר ושייך ביה דין שיורי מצוה.

בכל הכבוד והברכה

ש. שלזינגר

הגאון רבי יוסף ליברמן זצ"ל
בעל משנת יוסף

ברכת שהחיינו בליל ב' על מנורה חדשה

בס"ד ז' טבת תשע"א
שוכט"ס לכבוד הרה"ג רבי מאיר כהן שליט"א בק"ק קרית ספר ת"ו אחדשת"ה,

בענין מי שקיבל מנורת חנוכה חדשה בנר שני דחנוכה האם יברך שהחיינו לפני ההדלקה [שאלה מצויה אצל חתן].

כן עשה מהרש"ל כמבואר בס"ד בשו"ת משנת יוסף (ח"ז סי' קכט) עיי"ש.

עדיפות השמנים לנר חנוכה - וענין הידור מצוה, והואיל ואיתעביד ביה מצוה

בס"ד ערב חנוכה תשס"ד
בימי חנוכה המאירים, שלומים מרובים, כטל וכרביבים, לכבוד ש"ב ידידי המופלג בתורה, ויראת ה' טהורה, הוגה ומחדש בחשיכה כבאורה הרה"ג ר' פנחס זעליג בלויא שליט"א בק"ק בית שמש.
אחדשה"ט באה"ר

הנך שואל כענין וכהלכה בענינא דיומא, במש"כ הרב"י (רסי' תרעג) בשם רוקח מרדכי ומהר"ם מרוטנבורג דשמן זית מצוה מן המובחר, ובדרכי משה (סק"א) שגם מהרי"ל נהג בשמן זית, אבל המנהג הפשוט להדליק בשעוה, וכ"כ במנהגי (ר"א טירנא) דשעוה מצוה מן המובחר כמו בשמן זית, וכ' מהר"א מפראג דטעמא דצליל נהוריה טפי מכל השמנים, וכ"כ הכל בו וכו', אמנם מצוה מן המובחר בשמן זית שבו היה הנס עכ"ל.

א) ונראה דגם מנהגי מהר"א טירנא מודים דשמן זית מצוה מן המובחר, שבו היה הנס, והוא דומיא דהדלקת המנורה, ואורו צלול, ומש"כ דשעוה מצוה מה"מ "כמו שמן זית", הוא רק מבחינת טיב השמנים, ואצלם שלא היה שמן זית מצוי [דגדלים בארצות החמות]. אבל ודאי מודה שיש ענין של כדוגמת הנס. — וכן נראה מהרמ"א (תרעג, א) ששמן זית מצוה מה"מ, ואם אינו מצוי, מצוה בשמנים שאורן זך, ונוהגין במדינות אלו, [שאין שמן זית מצוי] בשעוה דאורן צלול כמו שמן [סתם, אבל יתכן דשמן זית צלול טפי].

ב) וכיון דקיי"ל (שו"ע תרנו, א) דהדור מצוה עד שליש במצוה, לכן מצוה להוסיף על מחיר הנרות שליש לקנות שמן זית, ולפמש"כ הערוך השלחן (תרעג, א) דנרות סטארין [אצלנו פַּרַפין] טובות כמו דשעוה, צריך להוסיף מלגאו על מחיר חבילת נרות חנוכה. — אבל יש בזה שני הידורים, שמן זית עדיף, דהוי דומיא דנס, ואורו צלול, ועוד יש הידור שנרות קטנים דולקים חצי שעה, והידור להוסיף שידלקו במשך יותר זמן [בזמנינו שכלתה רגל מן השוק נמשך יותר], וזה בשמן זית.

ג) והנה הקשית על המשנ"ב (תרעג סק"ד) שכ' "דמצוה בשמן זית" טפי מנרות שעוה, כיון שע"י השמן נעשה הנס, ולהלן (סקכ"ז) כ' "דמצוה מן המובחר לקנות נר שעוה" ממה שנטף מנרות בית הכנסת, הואיל דאיתעביד ביה מצוה חדא ליעבד ביה מצוה אחריני (ומקורו מב"ח בשם מהר"ש מאֶסטרייך, הביאוהו המג"א (סק"א) וט"ז (סק"י)).

לדידי פשוט דלכו"ע מצוה מה"מ בשמן זית, שבו נעשה הנס ואורו צלול, אבל אם אינו מצוי ולכן מדליק בשעוה, אז מצוה מה"מ לקנות מגבאי בית הכנסת מה שנטף מנרות שעוה של ביהכ"נ, הואיל דאיתעביד ביה מצוה חדא וכו'.

וסדר העדיפות כך הוא: שמן זית (דומיא דנס וצלול), שאר שמנים (אם דולקים טוב, דהוי עכ"פ כעין הדלקה בשמן במנורה), שעוה שנטפה מביהכ"נ (שצלול, ונעשה בו מצוה), נרות שעוה (שאורן צלול). — ואם שעוה אורו יותר צלול משמן, אז שעוה עדיף, ואז הסדר: שמן זית, שעוה שנטפה, שעוה, שאר שמנים.

ד) ולפ"ז בשאלת השבו"י והחכ"צ, המובאת בבאה"ט (סק"א) ובשע"ת, במי שהכין נרות שעוה, ותוך כדי כך קיבל שמן זית, שדעת השבו"י שידליק השעוה, והחכ"צ סובר שידליק השמן זית. — אין השאלה דוקא באופן זה, אלא שכך נשאל למעשה, והה"ד בכל מה שהכין, יעדיף שמן זית שקיבל אח"כ, כי הוא עדיף מהכל.

בזמנינו במקומינו לא מצוי' שעוה שנטפה, אבל לפעמים מצוי שיריים מנרות פראפין של בית הכנסת [כשהודלקו תוך מגש של פח], ואינו כשעוה שאפשר לסדר ממנו נרות חדשים, ולא שייך בזה הואיל דאיתעביד בי' חדא מצוה וכו', דה"מ אם המצוה השני' מהודרת באופן כזה [ואולי מומחים יכולים לסדר מפסולת זו נרות יפים חדשים].

ה) ויש לחקור מתוך כך, מה עדיף, הדור מצוה, או הואיל דאיתעביד ביה חדא מצוה וכו', שאם נפגשים יחד הי מינייהו עדיף, דהיינו בנדו"ד, אם מהשעוה שנטפה מנרות ביהכ"נ, יעשה נרות חנוכה, לא יהיו יפות ומהודרות

כמו נרות שעוה חדשות, מה עדיף, דעכ״פ יש בשעוה שנטפה מעלה של הואיל ואיתעביד.

ומצינו בספר חסידים (סי׳ תתעט) שכתב אם כתב אדם ספר תורה, וכתב דף שאינו כ״כ יפה כמו שאר הדפין, אע״פ שאין בו טעות, אם חפץ יסיר הדף ויגנוז, ויכתוב אחר יפה, ואין לומר עובר משום בל תשחית, לכך נאמר זה אלי ואנוהו וכו׳ עכ״ל. — ומדלא חילק משמע שאפילו קראו כבר בס״ת זה, ואפי׳ בדף זה, וא״כ יש סברא להמשיך לקרא בדף זה (ולא לגונזו) הואיל ואיתעביד ביה מצוה, אפ״ה הדור מצוה עדיף. — ויש ללמוד מזה גם לנדו״ד, דשעוה שנטפה מנרות ביהכ״נ, שלא יוצאים ממנה נרות מהודרות, יזרקנה, ויקח נרות חדשות יפות ומהודרות (עי׳ קו״א).

וכבר נסתפק החיי אדם (סח, ז) דכיון דקיי״ל מצוה בו יותר מבשלוחו, אבל אם הוא עצמו יעשה המצוה, לא תהא מהודרת כ״כ, כגון שרוצה לכתוב לו ס״ת, ואין כתב ידו מהודר, ואם ישכור סופר יהי׳ מהודר, איזה עדיף. — וכ״ק דודי בשו״ת דובב מישרים (ח״א סי׳ מז, ב) נשאל שאלה זו ממש, ואחרי מו״מ בראיות שונות, מסיק שנכון ע״י סופר מומחה בכתב יפה ומהודר. — וביארנו בס״ד ענין זה במשנ״י סוגיות סדר מועד (בסוגיא דהדור מצוה, אות ח) (בכת״י), דהדור בגוף חפצא דמצוה שהוא כתב יפה, עדיף מהדור בעושה המצוה שהוא בעצמו עושה אותה.

וא״כ ה״נ בנדו״ד שנרות יפים הוא הדור בגוף חפצא דמצוה, משא״כ הואיל דאיתעביד ביה מצוה אינו הדור בגוף הנרות, אלא במצוה התלויה בהם, והדור בגופם עדיף.

ו) וגם שמן זית עדיף מנרות משעוה שנטפה מנרות ביהכ״נ, אפילו להשבות יעקב (ח״א סי׳ לד) הנ״ל דס״ל שאם כבר הכין והזמין נרות שעוה, אם יזדמן לו אח״כ שמן זית, הנרות שעוה קודמים. — בנדו״ד שלא הזמין השעוה, אלא כשיש לפניו שמן זית, ונרות משעוה שנטפה, שמן זית עדיף.

והחכם צבי (סי׳ מה) החולק באריכות על השבו״י, וס״ל שהדור מצוה עדיף מזריזין מקדימין ולכן מותר להשהות מצוה, ולא להיות זריז ומקדים, כשאח״כ יקיימה ביותר הדור (וכ״כ התרוה״ד סי׳ לה). — לשיטתיה אזיל דס״ל דהדור מצוה עדיף מהזמנה למצוה (כנ״ל אות ד), וא״כ כמו״כ נמי דהדור עדיף מהואיל ואתעביד ביה חדא מצוה.

ואגב אספרה שהייתי כמה פעמים ביוה״כ אצל כ״ק גיסי עט״ר הרה״ק מהר״א מבעלזא זי״ע, והיו שם כעשרה נרות נשמה משעוה גדולים (כמו ד׳ טפחים) לז״נ אבותיו ואמהותיו,

אשר הנשים הכינו ביום סליחת י"ג מדות, כל נר לנשמת אב זה ואם זו וכו', ועשו בהתעוררות ובבכיות גדולות שזכותו יגן עלינו, ומהשעוה שנטפה עשו נרות קטנים לכל א' כנ"ל ליום הושע"ר.

אם ידליק נרות שעוה לבד או נרות שמן עם חבירו

שאלה: מה עדיף, להדליק כל יום נרות חנוכה בנרות שעוה, או שישתתף בפרוטה עם חבירו שמדליק בשמן זית.

תשובה: הרמ"א (תרע"ג, א) כתב דנר שעוה צלול כמו שמן זית, וא"כ ידליק בעצמו בנרות שעוה כמהדרין מן המהדרין שזה דבר שקיבלו ע"ע כל ישראל להיות כמהדרין מן המהדרין. ואפי' שאר נרות צלולות.

אם לאחר ההדלקה כדי להדליק בשמן הראוי לאכילה

בס"ד, כ"א כסלו תשע"ז
לקראת ימי החנוכה, אורה ושמחה, למע"כ ידידי הרה"ג הלן בעומקה של תורה, והוגה בה בחשיכה כאורה, מו"ה אברהם חיים הרש שליט"א, מח"ס 'ביכורי אברהם' בני ברק.

אחדשה"ט, ע"ד שאלתך במי שיש לו רק נרות או שמן זית שאינו ראוי לאכילה, אבל אם ימתין מעט יביאו לו שמן זית זך הראוי לאכילה, האם ימתין אפילו עד אחרי הזמן שתכלה רגל מן השוק שהוא בחצי שעה אחר השקיעה, או ידליק בזמן בנרות או בשמן שיש לו ולא יתעכב.

א) הב"י כ' (רסי' תרעג) בשם רוקח מרדכי ומהר"ם מרוטנבורג דשמן זית מצוה מן המובחר, ובד"מ (סק"א) כ' שגם מהרי"ל נהג בשמן זית, אבל המנהג הפשוט להדליק בשעוה, וכ"כ במנהגי (ר"א טירנא) דשעוה מצוה מן המובחר כמו בשמן זית, וכ' מהר"א מפראג דטעמא דצליל נהוריה טפי מכל השמנים, וכ"כ הכל בו, אמנם מצוה מן המובחר בשמן זית שבו היה הנס.

וכתבנו בשו"ת משנ"י (ח"ו סי' קלא) דגם מנהגי מהר"א טירנא מודים דשמן זית מצוה מן המובחר, שבו היה הנס, והוא דומיא דהדלקת המנורה, ואורו צלול, ומש"כ דשעוה מצוה מה"מ "כמו שמן זית", הוא רק מבחינת טיב השמנים, ואצלם שלא היה שמן זית מצוי [דגדלים בארצות החמות]. אבל ודאי מודה שיש ענין של כדוגמת הנס. וכן נראה ממש"כ הרמ"א (תרעג, א) ששמן זית מצוה מה"מ, ואם אינו מצוי, מצוה בשמנים שאורן זך, ונוהגין במדינות אלו [שאין שמן זית מצוי] בשעוה דאורן צלול כמו שמן [סתם, אבל יתכן דשמן זית צלול טפי].

ב) ועיי״ש עוד דסדר העדיפות הוא: שמן זית (דומיא דנס וצלול), שאר שמנים (אם דולקים טוב, דהוי עכ״פ כעין הדלקה ׳בשמן׳ במנורה), שעוה שנטפה מביהכ״נ (שצלול, ונעשה בו מצוה), נרות שעוה (שאורן צלול). — ואם שעוה אורו יותר צלול משמן, אז שעוה עדיף, ואז הסדר: שמן זית, שעוה שנטפה, שעוה, שאר שמנים.

וראה עוד בשו״ת משנ״י (חי״ג סי׳ ריח, ריט) דהשמן זית שלנו, בין למאור ובין הזך, הוא המדרגה הט׳ מתשעת המינים שנמנו בשמן ומדרגתן במשנה (מנחות פו.) וברמב״ם (איסורי מזבח פ״ז, ח-י). ולאכילה של מצוה עדיף הזך ביותר, אבל למנורה צריך שיהיה צלול ללא שמרים, וזה איכא גם בשמן למאור. אלא שנכון להדר משום סוף דברי הרמב״ם שיש להביא היפה והמשובח ביותר שבאותו מין.

ג) והנה ידוע מחלו׳ השבות יעקב (ח״א סי׳ לד) והחכם צבי (סי׳ מה), המובאת בבאה״ט (סי׳ תרעג סק״א) ובשע״ת, במי שהכין נרות שעוה, ותוך כדי כך קיבל שמן זית, שדעת השבו״י שידליק השעוה ולא יבזה השעוה שהכין למצוה, והחכ״צ האריך לחלוק עליו ולסתור ראיותיו וסובר שידליק השמן זית, דהכא לא מיקרי התחיל במצוה אלא הכנה והזמנה בעלמא, והדבר ברור דבין באתרוג ובין בנ״ח ובכל המצות שבעולם מברך על היפה והמהודר ויוצא בה ידי חובתו אף שבא באחרונה, עיי״ש.

אבל יש לחלק דהתם איירי דוקא באופן שאינו מפסיד כתוצאה מכך את זמן ההדלקה, ואז ס״ל להחכ״צ שידליק השמן זית. משא״כ הכא שמאחר עי״ז זמן ההדלקה, ומפסיד מצוה בזמנה, שהרי עיקר המצוה הוא להדליק מיד בחצי השעה הראשונה משתשקע החמה, כבשו״ע (תרעב, ב) קודם שתכלה רגל מהשוק, בכה״ג נלענ״ד שגם להחכ״צ צריך להדליק מיד עם הנרות או השמן שיש לו ולא יתעכב עד שישיג השמן הראוי לאכילה, כי זה רק הידור.

וכ״כ במשנ״י (סוגיות או״ח ח״ב סי׳ לח, אות ה) דאפילו כשיש לו שמן רק לנר אחד, ואם ימתין מעט יביאו לו עוד שמן ויוכל להדליק כמהדרין כמספר הימים, אם כתוצאה מההמתנה יפסיד את זמן ההדלקה פשיטא שידליק נר א׳ דעיקר המצוה, דזה עדיף ממהדרין, אפילו לדעת הרמ״א (תרעב, ב) שבזה״ז שמדליקין בפנים א״צ להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק, ומ״מ טוב יותר ליזהר גם בזמן הזה עכ״ל, דכיון דגם לדידיה טוב ליזהר, א״כ ידליק נר א׳ דעיקר המצוה, עיי״ש.

שו״ר בשו״ת פרי השדה (ח״ג סי׳ קט) שנשאל בשאלה זו, והשיב

שעדיף להמתין מעט לקיים מצוה מן המובחר שהוא בשמן זית, ואם יראה שזמן ההדלקה עובר והזמן בהול, אז ידליק ממה שיש בידו קודם שיעבור הזמן, אבל עכ"פ צריך להמתין מעט לקיים מצוה מן המובחר.

הדלקת נר חנוכה ב"שמן למאור" או "בשמן זית זך"

בס"ד כ"א כסלו תשע"ד
שוכט"ס ושפע אורה בימי האורה, לכבוד הרה"ג החריף ובקי, משנתו קב ונקי, מו"ה אלחנן פרינץ שליט"א, מח"ס שו"ת אבני דרך בד"ח שו"ע
אחדשה"ט,

במה שנסתפק האם יש ענין לקנות שמן זית לחנוכה מהמין המשובח ביותר, כי יש שמן זית למאור שאינו מזוקק די צרכו לאכילה, ויש שמן זית זך, שהוא מזוקק לאכילה (ויש בו רק חצי אחוז חומצה), ויש שמן יותר יקר לאכילה (שיש בו עוד פחות חומצה, כי מזוקק ביותר) והוא יקר מאד.

עדיפות נר שמן, מובא בפוסקים (סי' תרעג) שאורו צלול (תוס' שבת כג.), ובו נעשה הנס בחנוכה (ראשונים), והוא עדיף משמן אחר אפי' אם האחר צלול יותר, והשו"ע לא הזכיר שמן זית, והרמ"א הביאו לכתחילה, ושנוהגים בנרות שעוה.

התפרסם בשם הגאון הגרי"ש אלישיב זצ"ל להשתמש בשמן זית זך, דקרוב לנס ביהמ"ק ומין הראוי לנסכים [אם היה טהור]. — וממילא יש לדון עוד, אם עדיף טפי השמן היותר יקר.

הנה איתא במשנה (מנחות פו.) וברמב"ם (איסורי מזבח פ"ז, ח-י) ט' מינים בשמן, דהיינו ג' שהם ט': הא', שגרגרו (הבשיל מחום השמש) בראש הזית ובירורו אחת אחת, וג' המדרגות שבו: כתשו ונתנו לסל, השמן היוצא ממנו ראשונה, חזר וטענו בקורה ויצא השניה, חזר וטחנו וטענו בקורה שנית, השמן הזה הוא השלישי, (דהיוצא בלי דוחק הוא הצלול בלי שמרים). — הב', זיתים שמסקן בערבוביה והעלן לגג ובירר אחת אחת, ובזה ג"כ ג' המדרגות הנ"ל, כתישה, טעינה, טחינה. — הג' זיתים שמסקן ועטנן בתוך הבית, וגם בזה ג' המדרגות הנ"ל, ולמנורה כשר רק שמן "כתית" למאור, היוצא מן "הכתישה" שבכל שלושת המינים. שהם הא' שבא', והא' שבב' והא' שבג' [ולפי ט' המדרגות הוא הא' הד' והז']. — ולמנחות כולן כשרים, והא' אין למעלה הימנו וכו'.

ומסיים הרמב"ם בלשונו הזהב: ומאחר שכולן כשרים למנחות למה נשנו, כדי לידע היפה, וכדי שיכוף יצרו וירחיב ידו ויביא קרבנו מן היפה המשובח ביותר שבאותו מין, כמ"ש והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן וכו', וההי"ד לכל דבר שהוא

לשם האל הטוב, שיהיה מן הנאה הטוב וכו׳ עיי״ש.

לפ״ז השמן זית שלנו, בין למאור ובין הזך, הוא זה שאין למטה הימנו, הג׳ שבג׳, שהוא המדרגה הט׳, כי אין מורידין מראש האילן ובוררים אחת אחת, אלא אוספים הכל, וכותשים וטוענים וטוחנים, ויוצא השמן בערבוביא עם שמרים, אלא שאח״כ מזקקים השמן ע״י מכונת זיקוק, ובאופן מכני מוציאים ממנו החומצות, ומסננים השמרים. — והשמן למאור נעשה מפסולת בשר הזיתים שנסחטו כבר וסוחטן שנית והשמן היוצא מזה מלא חומצה ומעורב בשמרים, ומסננם ומוציאים השמרים, והוא מזוקק קצת מחומצות [אבל זך ואין בו שמרים], והשמן הזך למאכן הוא מהסחיטה הראשונה מזוקק יותר עד שהמעט נקי מחומצה. ובזה יש עוד מדרגות של זיקוק (כן נודע ממומחים).

ולאכילה של מצוה עדיף הזך ביותר, שטעמו נקי מכל חומצה כמו לקרבן מנחה, שקומצו עולה על המזבח ושייריו נאכל לכהנים. — אבל למנורה צריך שיהיה צלול ללא שמרים, שהלהב יעלה יפה בלי עשן, וזה לכאורה גם ב״שמן למאור״ שהוא השמן שבמדרגה הט׳ התחתונה, אבל מזוקק עד כדי שיהיה זך למאור ודולק בלי עשן, ועפ״ז נהגו העולם להדליק בו לשבת ולחנוכה.

וכונת הגאון הגרי״ש אלישיב זצ״ל הנ״ל, היא מסתמא משום סוף דברי הרמב״ם שיש להביא היפה והמשובח ביותר שבאותו מין, כמו שהביא הבל מבכורות צאנו קרבן לה׳, שלא נאכל רק ירדה אש מן השמים וליחכה הכל (כפירש״י בחומש). — ולא משום שהשמן הזית הזך כשר למזבח יותר מהשמן למאור, דיתכן וגם שמן למאור כשר למזבח דיעבד, דהוי מין המותר בפיך, שאין בו איסור, וקצת ממנו גם אינו מזיק לאוכלו [רק הרבה יכול להזיק מהחומצה שבו]. — אלא כמו שנתבאר משום כל חלב לה׳, מי שביכלתו ידליק השמן זית זך, ויותר מזה אין ענין, טוב יותר להרבות בצדקה בחנוכה, שנזכר ג״כ במג״א (ריש סי׳ עתר).

שוב הראני הרה״ג ר׳ מתתיהו גבאי שליט״א קובץ בנתיבות ההלכה (לג, חנוכה עמ׳) ששאל שאלה זו מהגר״ח קנייבסקי (שליט״א) [זצ״ל], והשיב לו כחמיו הגריש״א זצ״ל, שצ״ל ראוי לאכילה. והעיר עליו הר״מ גבאי נ״י מתשו׳ דת יצחק (יו״ד קמח), וכה״ח (תרעג, יא) ובא״ח (פ׳ וישב י״ב) וכ״כ בס׳ דברות משה להגר״מ פיינשטיין זצ״ל (שבת כב.) שא״צ ראוי לאכילה.

ובקונטרס ״סוד הדלקת נרות חנוכה״ לרבי יצחק סגינהור בן הראב״ד, כ׳ בזה״ל: התנאי השלישי שהוא באיזה שמן ראוי להדליק, דע כי אע״פ שאמרו רז״ל כל שמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה, עכ״ז רצוי

לחזר אחר שמן זית זך, שבשמן זית נעשה הנס, והיותר זך הרי משובח, והשמן זית אע"פ שלא יהיה זך כ"כ יותר טוב משאר שמנים. עכ"ל. וכתב בספר סדר היום (סדר חנוכה): וצריך כל אדם להזהר בהם ולבקש שמן זית זך. וכ"כ מרן החיד"א במורה באצבע (אות ש): נכון להדליק בשמן זית למצוה מן המובחר, ויהדר המצוה בנרות נקיים ונאים, והכל לשם שמים. ע"כ. וכ"כ בספר כסא אליהו (סי' תרעג אות א, דס"ד ע"ד), ורבנו אליעזר פאפו בספר פלא יועץ (סי' נר שבת ונ"ח) והזהירות שידליק בשמן זית זך. — אבל יתכן שגם לשמן למאור שלנו קראו כך ורק למעוטי עם שמרים.

ומי שנתברך בבנים ומחנכם לנ"ח כרגיל שכל א' אפילו קטנים מדליקים בעצמם, ואין ידו משגת, כי פרנסתו מצומצמת, יכול לעשות גדרים לפי הגיל, הקטנים יכולים להדליק בנרות שעוה (כהרמ"א סי' תרעג) שכן נהגו בארצות אירופה אפילו הגדולים (דאין שמן זית מצוי שם). מהבר מצוה ואילך יכולים להדליק בשמן למאור, ויאמר להם לכשתהיו נשואים תדליקו בשמן זית זך. — וראיתי כן בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' ריט), הביאו גם בשו"ת מקדש ישראל (חנוכה סי' קפו).

נתעוררתי כעת להוסיף עוד בענין זה, כי בגמ' (שבת סג:) מבואר שלתת מלח לשמן מועיל שיבער יותר טוב, זאת אומרת שמקלקל השמן מלהיות ראוי לאכילת אדם, וא"כ מה בצע לו בשמן זית "זך". — ואולי לנ"ח אה"נ לא לתת מלח.

נר חנוכה משמן הנודף ריח טוב

בס"ד כ"ח טבת תשע"א
שוכט"ס לכבוד הרה"ג חריף ובקי, משנתו קב ונקי מו"ה אלחנן פרינץ שליט"א ר"מ ומחבר ספרי שו"ת אבני דרך בד"ח שו"ע. אחדשה"ט.

בדברי השאלה שעורר שנתחדש לאחרונה שמייצרים נרות חנוכה שכאשר מדליקים אותם נודף מהם ריח טוב, והרי גורם להנאה מנרות חנוכה, שאין לנו רשות אלא לראותם בלבד ולא לשאר הנאות.

משמע מדבריו שהריח נודף רק כאשר הנר דולק, שאם השמן בלבד הוא בעל ריח, אז לא נר חנוכה גורם את הריח, אלא ודאי שרק חום הנר מוליד ומפזר את הריח, כעין מוגמר שע"י האש מוליד ומפזר הריח. — ואם כן הוא שהנר הוא הגורם ריח מסתבר שאסור להנות ממנו דנ"ח אסור בהנאה. — והגם שי"ל לכאורה שכמו שמותר להנות מכללות האור המתהווה ע"י נ"ח, כמ"ש (תרעג, ג) בשם פני האריה (סי' מז) ראה בשו"ת משנ"י (ח"א סי'

סו, ב) לענין נ״ח משמן שביעית בשם שו״ת שבט הלוי (ח״א ס׳ קפד) ולכן מסתבר שאם נוצר חום ע״י כמה מנורות חנוכה שבחדר, מותר להנות מהחום, דהנאה דממילא היא, כמו כללות האור. — אבל במוגמר זה של שמן נ״ח לכאורה הריח אינו ממילא אלא מאור הנר, וזה אסור.

והיתר לזה יש רק ע״י השמש, שכמו שמותר להנות מאור השמש, אם מתקרב אליו וניכר שרק ממנו נהנה, כבשע״ת (סי׳ תרעג ד״ה השמש), כמו״כ בריח. אא״כ נאמר שלהנות מהאור לא סגי בלא״ה, ואפי׳ יש נר אצל השלחן צריך שמש סמוך לנרות כדי למעט אפשרות ההנאה מהנרות. אבל בריח אינו דומה ריח מנר השמש, לריח מעוד כמה נרות.

עכ״פ נוכל להמליץ על זה מה שרגיל בפומיה דכק״ז מרן החת״ס ״חדש אסור מן התורה״ ונשאר במנהגי הקודש של אבותינו.

נר חנוכה משמן שהיה תחת המטה

גם מקילים האחרונים לדבר מצוה, מטעם שומר מצוה לא ידע דבר רע, כמובא בשד״ח (קונ׳ הכללים מע׳ ל׳ קמ״א, ל״א) משו״ת עולת יצחק (סי׳ נ״ה) ושו״ת לב ים (סי׳ ט״ו), ומביאים ראיה ממים שלנו שכ׳ בשו״ע (או״ח סי׳ תנ״ה בהגה״ה) שא״צ לשפכן מפני המת. והתם לולא המצוה אסורים המים אפי׳ דיעבד, כש״כ ברוח רעה שהשבו״י מתיר בדיעבד. וכ״כ בשו״ת מהרלנ״ח דליכא ביבמה משום קטלנית, משום שומר מצוה (ועי׳ נוב״י קמא חאהע״ז סי׳ י וחכם צבי סי׳ א).

אכן בשו״ת תורה לשמה (סי׳ ק״ח) כ׳ דשמן זית שהיה תחת המטה, לא ידליקנו לשבת ויו״ט וכיו״ב משום הקריבהו נא לפחתך, וגם מים מתחת המטה לא יניחם בעששית להגביה השמן, אע״פ שאין המים עצמם נדלקים, מ״מ כיון שרו״ר שורה עליהם הרחק מהם עכ״ד. ולא מהניא המצוה, שנאמר בה שומר מצוה וכו׳.

אבל יש לחלק עפי״ד הארחות חיים (או״ח תרמט, י) שכ׳ בין דבר המיוחד למצוה, שבזה אמרינן שומר מצוה וכו׳, וכש״כ כשהדבר עצמו הוא דבר מצוה. לבין דבר שעדיין אינו מיוחד למצוה, אלא שאפשר לקיים ממנו מצוה, בכהאי גונא לא אמרינן שומר מצוה וכו׳. וחילק עי״ז בין אתרוג המיוחד כבר לברך עליו, שאז גם אם היה תחת המטה, מותר מטעם שומר מצוה. לבין אתרוג שעדיין אינו מיוחד, שאותו לא יקח. — ולפי״ז אין כאן מחלוקת בין האחרונים הנ״ל. דמים שלנו שנשאבו לשם מצוה והונחו ונשתמרו למצוה, וכן יבמה ה״ז עצמה מצוה לייבם, בזה אמרינן שומר מצוה,

אבל שמן זית סתם שהי' תחת המטה, ומשתמשים בו גם לאכילה או למאור, לא יקחנו למצוה.

[**והנה** התורה לשמה שאסר השמן משום הקריבהו נא לפחתך (סוכה נ.) עי' בשד"ח הנ"ל שהביא סברא דלא שייך במאכל שתחת המטה הקריבהו וכו', כיון שאין הפגם ניכר, והקריבהו אמרינן רק בניכר בו פגם. ולפי דבריו מש"כ תוס' (סוכה מח:) שיין ומים מגולים פסולים למזבח משום הקריבהו וכו', הגם שאין ארס הנחש ניכר (שהרי אמרינן רק "שמא" שתה מהן נחש), דמ"מ כיון שאינו ראוי לאדם משום סכנה גלויה שייך הקריבהו. אבל תחת המטה, שאינה סכנה גלויה, כ"א פגם רוחני של רוח רעה, נהי שאינו ראוי לאדם מחמת סכנה. מ"מ המצוה יכולה להבריח הרו"ר].

הדלקת נר חנוכה משמן שביעית

ב"ה, חנוכה, שנת השמיטה תשל"ג

א) דעת האחרונים לאסור הדלקת נר חנוכה משמן שביעית

בשאלה זו דנו גדולי הדור שעבר, וראינו כולם מתנבאים בסגנון אחד, ה"ה הרידב"ז (לפאת השלחן סי' ה' סעיף ט') שו"ת שערי דעה (ח"ב סי' ט') שו"ת אמרי יושר (ח"א סי' ק') פתחי שערים להג"ר ישכר בער ז"ל (שבת כא.) ותורת הארץ (ח"א פ"ח אות מ"ז) דכיון דקיי"ל דנ"ח אסור להשתמש לאורה, א"כ הו"ל כעין ביטול מ"ע דלאכלה, דילפינן מיני' שלא הותר רק לצורך הנאת הגוף, כל מין למה שהוא עומד, משא"כ להשתמש בה בדבר שנאסר, ואף שהוא מדרבנן, הנה כה"ג נעשה מדרבנן דאורייתא וכעין מש"כ המל"מ הל' תרומות (פ"ז ה"א), ולא דמי לאתרוג שאינו נאסר אלא לזמן מצותו ואח"כ חוזר והותר, משא"כ בשמן שנכלה מן העולם, עכ"ל השערי דעה [והאמרי יושר שנשאל על השמן המובא מא"י לחו"ל, אסר אף שרוב השמן הוא משל נכרים, כי חש לשיטת מבי"ט ודעימי' דשביעית נוהגת בפירות נכרים].

השערי דעה אף הוסיף לומר, כי גם למ"ד שמותר להשתמש לאורה יש לאסור להדליק משמן שביעית. דכיון דקיי"ל (או"ח תרעז, ד) דמותר השמן מנ"ח שנשאר מהשיעור, עושה לו מדורה ושורפו, הו"ל כעין ההיא דבעי למימר (בכורות יב:) דעיסת שביעית פטורה מן החלה, דאי מטמיא בה שריפה היא ורחמנא אמר לאכלה ולא לשריפה, וה"נ כיון דאי מיתותר בת שריפה היא. [וכעין זה כ' הפני יהושע (שבת כא. ד"ה אלא) לבאר הא דאמר בירו' (סוף תרומות) דשמן שריפה אין מדליקין לכתחילה לנר חנוכה, בטעמא כיון דהנותר לשריפה קיימא ומפסידו

עיי״ש]. - כדברים האלה כתב גם הרב השואל בשו״ת אמרי יושר הנ״ל, והשיב ע״ז האמרי יושר, דדבר זה תלוי לכאורה בפלוגתת הרמב״ם והר״ש (שביעית פ״ח מ״ז) בטעם דאין מבשלים ירק שביעית בשמן תרומה, דלהרמב״ם שהחשש הוא דילמא יטמא שמן התרומה ויהי׳ טעון שריפה, ויביא ירק שביעית לידי שריפה, א״כ גם חשש שמא יבוא לידי שריפה, אף שאינו בודאי בת שריפה, אסור בשביעית. ולהר״ש שהחשש הוא שממעט אכילת תרומה אחר זמן הביעור, א״כ קפדינן רק אתרומה, אבל לחשש דילמא אתי לידי שריפה בשביעית לא חיישינן.

ב) הגאון בעל שבט הלוי מפקפק באיסור הדלקת נר חנוכה משמן שביעית

ובשו״ת שבט הלוי (חאו״ח סי׳ קפ״ד) שדי בי׳ נרגא מכמה טעמים: דהגם דקיי״ל (או״ח תרעג, א) אסור להשתמש לאורה, מ״מ להרבה מן הראשונים אינו אסור אלא דוקא תשמיש קרוב לנר, אבל בנהנה ממנו ברחוק לא גזרו, ונהי נמי דהב״ח חולק וס״ל דגם תשמיש מרחוק אסור, ולזה נוטה המג״א (תרע״ג סק״ב), מ״מ אכתי לצורך לימוד תורה מותר להרבה פוסקים, ובשע״ת (תרע״ג סק״ג) מביא משו״ת פני ארי׳ (סי׳ מ״ז) דעצם ההנאה שהוא יושב באור ולא בחושך, בלא״ה מותרת מנר חנוכה, ולא אסרו אלא רק התשמיש לאורו. - וכיון שכן מנא לן לאסור להדליק נ״ח משמן שביעית, שהרי שביעית ניתנה להדלקת הנר (פ״ח מ״ב), והנאת ההדלקה היא דומה להנאת אכילה, שהנאתה וביעורה שוה, וכיון שיש אפשרות להנות בהיתר מנר חנוכה באופנים הנ״ל, א״כ נהנה משמן שביעית הנאה מותרת, אתו״ד.

ג) ביאור להלכה דבדיעבד מותר להדליק נר חנוכה משמן שריפה

ובדברי השבט הלוי נוכל לבאר את הירושלמי (סוף תרומות) הנ״ל מהו להדליק שמן שריפה בחנוכה, ומסיק מי שאין לו שמן של חולין מדליק שמן שריפה בחנוכה, וכ״פ הרמב״ם (הל׳ תרומות יא, יח). ופירש מראה הפנים דטעמא דשרי להדליק נ״ח משמן שריפה, הגם דאסורה בהנאה לזרים, משום דמללה״נ, ומביא ראיה מכאן דאפי׳ במצוה דרבנן מללה״נ ודלא כבעל המאור (שנזכירו אי״ה לקמן). והמשנה למלך (הל׳ תרומות פ״ב הי״ד) כ׳ דאין לפרש את הירו׳ משום מללה״נ, דמדקאמר מי שאין לו שמן חולין, משמע דבדוחק התירו דמדינא אסור [אלא מפרש המל״מ דשמן שריפה אסור מדרבנן לזר להנות הנאה של כילוי, אבל במקום מצוה לא גזור רבנן]. ולפי דברי שבט הלוי יש ליישב פירוש מראה הפנים, דלכתחילה לא ידליק נ״ח משמן שריפה, הגם דהנאת המצוה לא חשיבא הנאה דמללה״נ, ולהנאת חולין הרי אסור להשתמש לאורה, מ״מ יש לחוש שיבוא

להנות מנ"ח באופנים המותרים הנ"ל, דהיינו מרחוק, ולצורך לימוד, ולהנות מכללות אורו שלא ישב בחושך, וקשה להזהר שלא להנות מאלה, דמיד שנכנס למקום שדולק שם נ"ח הרי נהנה מכללות אורו, שלא נכשל עי"ז בהליכתו, ולכן לכתחילה לא ידליק משמן שריפה, אבל כשאין לו שמן אחר, בכדי לא לבטל מצות נ"ח, התירו להדליק משמן שריפה, ולא חשו שישתמש מנ"ח לשאר הנאות מותרות, דכיון דשמן שריפה הוא בודאי יזהר שלא להנות ממנו כלל.

אבל יש לפרש את הירושלמי הנ"ל גם באופן אחר, עפ"י חקירת האחרונים הידועה אם מצות לאו להנות ניתנו הוא דוקא בדיעבד אבל לכתחילה מיהא אסור, או דילמא אפי' לכתחילה נמי מותר, ראה במל"מ (הל' אישות פ"ה ה"א ד"ה ודע בהגה"ה) שכ' הרב המגיה דמשם מוכח דדעת המל"מ דלכתחילה אסור, והביא מחלוקת אחרונים בזה עיי"ש. אך במל"מ (הל' איסורי מזבח פ"ה ה"ט) כ' הרב המגיה דמדברי התוס' (חולין קמ. ד"ה למעוטי) שכ' דבקרבנות לא שייך הנאה משום דמלה"נ, מוכח דמותר אף לכתחילה. וזהו שנסתפק הירו' מהו להדליק שמן שריפה לנ"ח מי אמרינן מללה"נ אף לכתחילה, ואמר ר' ינאי מדליקין, דגם לכתחילה מותר, ור' ניסא בשם אביו אמר שלכתחילה ידליק שמן חולין, דמללה"נ הוא רק בדיעבד אבל לא לכתחילה, ורק מי שאין לו שמן חולין מדליק בשמן שריפה בחנוכה, דמשום חביבות המצוה כדיעבד שוויוהו רבנן, ובדיעבד קיי"ל דמללה"נ.

ד) קיום לפסק האחרונים האוסרים הדלקת נ"ח משמן שביעית, מכמה טעמים: הנאה בלתי שלימה מהאור אינה הנאה כדרכה מפ"ש. עיקר הדלקת נ"ח אינה להארה. אפי' אם נהנה ה"ז מהשמש. כשמדליק בחוץ ה"ז גם הפסד שמן זית של שביעית שאין דרכו לתאורת הרחוב.

ונלע"ד לקיים פסקם של רבותינו הנ"ל אשר אסרו להדליק נ"ח משמן שביעית, די"ל דאף אם נסמוך על המתירים להנות מנר חנוכה באופנים הנ"ל, מ"מ כל שאינו יכול להנות מהנר כדרכו לכל התשמישים, אין זו הנאה כדרכה מהשמן של שביעית, שניתן אמנם להדלקת הנר, אבל רק כדרך תשמישו. דכמו באכילה פסק הרמב"ם (שמו"י פ"ה ה"ב וג') דצריך לאכול דבר שדרכו לאכול, ולכן לא ישנה פירות שביעית מברייתן, ודבר שדרכו לאכול מבושל לא יאכלנו חי וכו', ומבאר הר"ש סיריליאו (פ"ח ה"ב) דטעמא דכתיב "לכם" לאכלה, כדרך אכילתכם (ראה משנ"י ח"ג עמ' קי"ד). כמו"כ הדלקה דמרבינן (בתו"כ) מדכתיב תהי' כל תבואתה לאכול, תהי' אף להדלקת הנר (ראה משנ"י ח"ג עמ' ק"ג), ה"תהיה" צריך להיות דומיא דכל תבואתה "לאכול". וכל שאינו יכול

להשתמש בנר לעיקר תשמישו, דהיינו להנות ממנו מקרוב, אין זו הנאה כדרכה, והוי כאוכל חי דבר שדרכו לבשלו, שאינו נהנה ממנו כל הנאתו הראוי', כן הכא כשרק נהנה מהאור מרחוק, או רק ללימוד, הרי זה אינו נהנה מהאור כל ההנאה הראוי' לבא ממנה, וה"ז משתמש בו שלא כדרכו.

ועוד י"ל עפימש"כ התורת הארץ (פ"ח אות מ"ז) שאסור להדליק משמן שביעית נר בית הכנסת, נר זכרון (יארצייט) ונר למת, הגם דמותר להנות מאורם, כיון שאין מדליקים אותם כלל להנות מאורם עיי"ש, כמו"כ נר חנוכה גם אם ישנם אופנים שמותר להנות מהם, מ"מ סתם הדלקת נ"ח היא שלא להנות מאורם, והו"ל הפסד פ"ש [ואי משום הנאת המצוה ראה בדברינו לקמן]. וגם אי יתרמי בבית אפל שיהנה מכללות האור דנ"ח שאינו יושב בחושך, מ"מ הרי הדליק השמש עם נרות החנוכה, וכמש"כ הרמ"א (תרעג, א בהגה) שאם בא להשתמש ישתמש לאור השמש, ולכן יש לעשותו ארוך וגבוה משאר נרות, שיהא עיקר תשמישו ממנו (ראה מ"ב סק"כ). וא"כ אותה הנאת אורה עיקרה מהשמש, וגם עצם הדלקת השמש היא לאפוקי ההנאה מנ"ח.

ויש ללמוד סברא זו (דנ"ח לא הודלק ע"מ להנות ממנו) גם מדברי החכמת שלמה להג"ר שלמה קלוגר ז"ל (סי' תרע"ג) ד"ה ויש מתירים בתשמיש של קדושה, שהקשה על הי"מ מהירו' שהביא הטור (סי' רפ"א) דאין להבדליק על נ"ח דאסור להשתמש לאורה, ולהי"מ הרי נהנין בהבדלה תשמיש של מצוה, וכדחזינן דמבדילים על נר בית הכנסת אע"ג דהוי נמי נר מצוה ואסור להשתמש בו חול, וכ"ש דקשה להסוברים דתשמיש קל וארעי מותר, דלפ"ז גם להבדיל על נ"ח לא הוי טפי מתשמיש קל וארעי, דמנ"ל דיאות לאורו דהבדלה הוא תשמיש קבע, וכתב לתרץ דכונת הירו' דנהי דמותר להשתמש לאורה דרך ארעי, כיון שעיקרו לא נעשה להאיר, אין מברכין עליו, ודומה לנר של מתים אף דמותר להנות ממנו כיון דלא נעשה לאורה אין מברכינץ ליו, כן ה"נ כיון דנ"ח אינו נעשה להשתמש לאורה, אין מברכין עליו עכ"ד.

אבל הא ליכא למימר, שיהא אסור להדליק נ"ח משמן שביעית, מפני שממעט בהנאתו, כעין דתנן (מע"ש פ"ג מ"ב) וכ"פ הרמב"ם (הל' מע"ש ז, יא) דאין לוקחין תרומה בכסף מע"ש דממעט אכילת מעשר ואכילת תרומה (כי התרובה מותרת לאונן ונאכלת בכל מקום, ומע"ש אסור לאונן ונאכל רק בירושלים), וה"נ הגם ששמן שביעית ניתן להדלקת הנר, מ"מ אם מדליק נר חנוכה ה"ז ממעט הנאת אורו, שרק מרחוק מותר להנות ממנו, או ללימוד תורה בלבד, ושאר הנאות אסורות. והרמב"ם (בהל' שמו"י פ"ה

ה"ב וג') תלה דין שביעית בדין תרומה ומעשר שני, שכ' לאכול דבר שדרכו לאכול וכו' כדין תרומה ומע"ש עיי"ש. וא"כ כמו שאסור למעט אכילת תרומה ומע"ש, כן יהא אסור למעט הנאת הדלקת נר שביעית. - שכבר נתבאר אצלנו במשנת יוסף (ח"ג עמ' קנ"ה) ד"מיעוט אכילה" לא נזכר בשביעית, ושייך רק בדבר שיש מ"ע באכילתו כתרומה ומע"ש, משא"כ בשביעית, והרמב"ם תלה דין שביעית בדין תרומה ומע"ש רק לגבי דרך אכילה עיי"ש.

כל זה כשמדליק נ"ח בפנים, אבל כשמדליק בחוץ יש בו עוד ריעותא, שאין דרך להדליק שמן זית להאיר הרחוב או החצר, כי שם מדליקים בדברים יותר זולים, והדלקת שמן זית שם הוי הפסד פירות שביעית. ודוגמא לזה יש להביא ממה שפסק הרמב"ם (שמו"י ה, ח) לא יתן השמן לתוך המדורה אלא מדליקו בנר. ולא פירשו נושאי כליו טעם האיסור. וכתב הפאה"ש (ה' סקל"ח) כי אין דרכו בכך והוי כמפסידו עכ"ד (ועי' תורת הארץ פ"ח אות מ"ח), ר"ל כי למדורה אין דרך לתת שמן שהוא דבר יקר, אלא נותנים לתוך המדורה דברים זולים, ונתינת שמן למדורה נקרא הפסד פירות שביעית. וכמו כן כשמשתמש עם שמן זית לתאורת הרחוב ה"ז בגדר הפסד פ"ש.

והלום ראיתי בכרם ציון השלם (הלכות פסוקות יא, יג) שהעיר הג"מ עזרא אלטשולר ז"ל קרוב לדברי שבט הלוי הנ"ל, עפ"י השו"ע (תרעג, א) שנוהגים להדליק נר נוסף כדי שאם ישתמש לאורה יהי' לאור הנוסף, וכ' הט"ז (בסק"ה) אין להקשות הא אכתי הו"ל הנאה מנר חנוכה, דודאי יש אור גדול טפי כשיש הרבה נרות, דכאן אין איסור להשתמש לאור הנרות אלא מטעם שלא יהי' היכר שנדלקו לשם חנוכה או משום ביזוי מצוה וכדלעיל, וכאן לא שייכי תרווייהו כיון שיש של חול אצלם עכ"ל, וא"כ כשמתשמש לאור הנר הנוסף מותר להנות גם מיתרון האור שמאירים נ"ח, וכיון שכן אין לאסור להדליק נ"ח משמן של שביעית, ובפרט בימינו שאין מאירים הבית בנרות, וכשמדליק השמן לנ"ח במקומו הראוי אין לחשוב כלל שהדליקם לצרכו ולא למצוה, וכיון שיש נר נוסף הרי מותר להשתמש כנגדו אף שנהנה ממילא גם מנ"ח אתו"ד. - אולם לפי מה שנתבאר, גם לדברי הט"ז, כיון שאינו יכול להשתמש כדרכו לצרכו בנ"ח, אין זו הנאה כדרכה מפירות שביעית, ואסורה. וגם הרי לא הדליק נ"ח כלל כדי להנות מאורו. - ובלא"ה השיב הגרש"ז אויערבאך שליט"א על דבריו ממש"כ המג"א (סק"ד) שאסור לכתחילה להשתמש אצל נ"ח גם אם יש אצלם נר נוסף, והפמ"ג הבין בדעתו דאסור אפי' כנגד השמש, ואף להמשנה ברורה שחולק עליו, מ"מ להשתמש אצל כולן יחד שפיר אסור, ולכן אף

שאם מתקרב אל השמש שפיר נהנה מרבוי האור מ״מ עיקר ההדלקה הוי רק למצוה ולא להנאה, וכעי״ז מצינו בתוס׳ (שבת כד: ד״ה לפי ובכ״מ) לענין שמן שריפה ביו״ט. גם אפשר דכיון דטעמא דאסור להנות מנ״ח הוא משום דבעינן שיהא ניכר שמדליק למצוה ולא להנאה, נמצא דהא גופא שמדליק בשמן שביעית, שההדלקה צריכה להיות רק כדי להנות, מוכיח דלצרכו הוא מדליק הוא מדליק. ועיין גם בירושלמי (ערלה א, א) דבעי זית שנטעו להדליק בו בחנוכה מה דינו לערלה, ומשמע דנטיעה לחנוכה לא חשיב כנטיעה לצרכו עכ״ד.

וסברא זו שאזלינן בתר עיקר ההדלקה כמו בשמן שריפה, הזכיר גם בשבט הלוי דכיון דעיקר ההדלקה למצות נ״ח, שוב גם שאר ההנאות המותרות בטלות לענין זה להדלקת המצוה, שאסורה משמן שביעית משום לאכלה ולא להפסד, וכמש״כ התוס׳ הנ״ל לענין הנאה בשעת ביעור בתרומה טמאה ביו״ט, דהנאה המותרת בטלה לעיקר תכלית השריפה דהיינו ביעור דרך מצוה שאסור ביו״ט עיי״ש, וכ״כ גם בס׳ עטרת ראש, המובא במשנ״י (ח״ג עמ׳ ק״ד).

ה) דיון אם מצות הדלקת נ״ח להנות ניתנה, כיון שהיא מדרבנן. ואם זו הנאה לגבי שביעית

ברם עלינו לדון עוד על הנאת עצם המצוה של הדלקת נר חנוכה, אם הנאה זו מותרת מפירות שביעית, גם למאי דקיי״ל דאסור להשתמש לאורה. וכבר העיר בזה הגאון בעל שבט הלוי שליט״א, והביא שיטת בעל המאור (ר״ה כח.) דבמצוה דרבנן להנות ניתנה. ודחה מדברי שער המלך (הל׳ לולב פ״ח ה״א) שכ׳ שבעה״מ לא כתב כן אלא היכא דאיכא הנאת הגוף בהדי מצוה, בזה אמרינן דלא שרי לי׳ משום מצוה דרבנן, אבל כשאין הנאה עם המצוה אז אפי׳ במצוה דרבנן עצם קיום המצוה לא חשיבא הנאה, שלעול ניתנו ולא להנות מהם. וא״כ בנר חנוכה שאסור להשתמש לאורה, יש כאן רק הנאת המצוה, ובזה מודה בעה״מ דלאו להנות ניתנה. ובלא״ה כ׳ הפמ״ג סי׳ תמ״ה במשבצ״ז סק״ט [וכ״כ הפמ״ג סי׳ תרע״ג א״א סק״א, וביו״ד סי׳ פ״ז שפ״ד סק״ב] דלא קיי״ל כבעה״מ, וכן הוא סתימת הפוסקים [ועיי׳ מראה הפנים סוף ירו׳ תרומות שמוכיח מסוגיא דעירובין לא. ומירו׳ שם כרשב״א ור״ן החולקים על בעה״מ, וכן גם דעת הרמב״ם דאפי׳ במצוה דרבנן אמרינן ללה״נ]. ובכלל לא ברור גם אי נימא דהנאת המצוה בדרבנן להנות ניתנה, אם זו נקראה הנאה גם לענין שביעית דומיא של תהי׳ כל תבואתה לאכול, אתו״ד.

וסעד לדבריה אחרונים יש להביא מדברי הגאון רבי מנחם זמבא ז״ל בהערותיו לס׳ פסקי תשובה (סוף

ח"א סי' צ"ד) שכ' דכשבא להדליק מתרומה טמאה, שפיר אמרינן דגם הנאה כזו ממצוה דרבנן אסורה, דעכ"פ נהנה במקצתו, משא"כ כאן להתיר הדלקת נ"ח משמן שביעית מצד הנאת מצוה דרבנן, י"ל דעדיין מקרי מפסיד, כל שמחסר מה שאפשר להנות מגופו עכ"ד. ויש להוסיף עפי"ד המחנה חיים (ח"א סי' כ"ב) שכ' דמללה"נ פירושו, דהגם שנהנה הנאה גדולה בקיום המצוה, וגם מקבל שכר עלי', מ"מ כיון שהנאה זו היא רק לבר חיובא, אבל למי שאינו מצווה, כגון אומות העולם, לא נחשב מעשה זה להנאה, לכן נחשבת הנאת המצוה להנאה שלא כדרכה, ומותר להנות בשלכדה"נ בכל איסורי הנאה, והביא כן מנמוק"י (נדרים טז:) כשופר של עולה שמותר לתקוע בו משום דמללה"נ דמסתמא לא אסר הכתוב הקדש אלא בכדרך הנאה עכ"ל. ולפ"ז גם לגבי פירות שביעית אין להתחשב עם הנאת מצוה, גם לבעה"מ דבדרבנן להנות ניתנו, כיון שהנאה זו אינה כדרך הנאה מפירות שביעית, שהרי למי שאינו מצווה אין זו הנאה כלל.

ובר מן דין נלע"ד דאפי' לולא דברי שעה"מ הנ"ל, מודה בעה"מ בנר חנוכה בשביעית בזה"ז דרבנן, דלא שייך לומר בו דמצוה דרבנן להנות ניתנה. דבשלמא בזמן הבית, או אפי' בזה"ז להפוסקים דס"ל דשביעית בזה"ז דאורייתא, י"ל דבהדלקת הנר שהותרה משמן שביעית רק להנאה השוה לכולכם, לא אמרינן במצוה דרבנן דמללה"נ, כיון דלגבי הדאורייתא הרי אין כאן מצוה וגזירת המלך ית"ש, ונשארה הנאה מהשכר שמקבל. אבל להפוסקים (אשר למעשה סמכינן עלייהו בכמה הלכות) דשביעית בזה"ז דרבנן, א"כ כל קדושת השביעית של השמן הרי הוא מדרבנן, ולגבי מצות שביעית דרבנן, אמרינן שגם בנר חנוכה דרבנן דמללה"נ, ואין הנאת המצוה נחשבת הנאת "לכם לאכלה". דאי אפשר לומר כאן דלגבי דין תורה אין כאן מצוה שנאמר דמללה"נ, דא"כ גם מצות שביעית אינה מה"ת. - ומצאנו כסברא זו בחכמת שלמה (או"ח סס"י תרע"ז) שכ' לדבר פשוט שמותר להדליק הנותר משמן נר חנוכה לנר בית הכנסת, דנהי דנותר נ"ח אסור בהנאה, מ"מ מללה"נ, ואף להסוברים דבמצות דרבנן להנות ניתנו, היינו רק לענין איסור הנאה דאורייתא, בזה אזלינן בתר הדאורייתא דאינו חייב במצוה זו, וא"כ הוי רק כאינו מצווה ועושה, ונהנה שמקבל שכר. אבל באיסורי הנאה דרבנן ודאי מותר לקיים בו מצוה דרבנן, ממ"נ אם בתר דאורייתא אזלינן מותר לגמרי, ואם מדרבנן הרי מדרבנן מצווה על כך, ובדבר שהוא מצווה הוי עליו כעול (כלשון רש"י ר"ה כח.) ולאו להנות ניתנו.

ו) מצאנו באחרונים שמצות נ"ח כדאורייתא הוא

ובפרט שמצינו דנ"ח חמור משאר מצות דרבנן, עפימש"כ בשו"ת לחם שלמה, להגרש"ז עהרנרייך ז"ל אב"ד שימלוי (חאו"ח סוס"י קי"ח) דכיון דהא דאסור להשתמש לאורה הוא משום דכמנורה שויוהו רבנן כמש"כ הר"ן (ריש פ"ב דשבת), לכן י"ל דכמנורה דאורייתא שוויוה רבנן עיי"ש. וראה בשו"ת חת"ס (חאו"ח סי' ר"ח, ד"ה ומ"ש דפורים וחנוכה) שכ' דלעשות זכר לנס ממות לחיים הוא דאורייתא ממש, מק"ו דמשיעבוד לגאולה, אבל מהות הזכרון כגון הדלקת נ"ח הוא מדרבנן. ובשו"ת ערוגת הבושם (חאו"ח סי' קפ"א) הקשה לו הג' בעל פני מבין על החת"ס ממש"פ הרמב"ם (הל' נדרים ג, ט) דנודר להתענות בחנוכה ופורים ידחה נדרו מפני שדברי סופרים צריכים חזוק, הרי דלא כהחת"ס שכ' דהספד ותענית אסור מה"ת. ותי' הערוה"ב דהחת"ס קאמר דלהרמב"ן בשרשים כל זכר לנס הוא דאורייתא מק"ו, וכיון דלא מפורש במה ייזכר הנס, לכן יי"ח אפי' בהספד ותענית, והו"ל קריאת מגילה מדרבנן, ושפיר קבעו פורים באדר שני משום מסמך גאולה לגאולה, כיון שיי"ח במה שאסרו הפסד ותענית כבר באדר ראשון. אבל לדידן דמגילה והמצות שעמה רמי' עלן א"כ יי"ח בזה, וא"צ לאסור הספד ותענית מק"ו, וההי"ד בחנוכה כיון שעושין זכר לנס ע"י הדלקת נרות, וכי קאמר החת"ס דהספד ותענית דאורייתא ה"מ באדר א' שאין זכר אחר, משא"כ באדר ב' שקורין המגילה ובחנוכה שמדליקים נרות עכ"ד ועיי' אריכות בזה בס' לקוטי הערות לחת"ס (ח"ב עמ' שכ"ג), והערוה"ב (סי' ר' אות ה', ובסוס"י ר"ג) משתמש בסברא זו, דלרמב"ן זכר לנס ע"י הדלקת נ"ח הוא דאורייתא, גם לענינים אחרים עיי"ש. ולפ"ז שיש בנ"ח דידן דאורייתא, א"כ בודאי אמרינן בהו מללה"נ, גם אם שביעית בזה"ז דאורייתא, כ"ש אם שביעית בזה"ז דרבנן.

ז) בנ"ח בלא"ה לא שייך לומר שהמצוה להנות ניתנה, כיון שהמצוה היא רק ברגע ההדלקה, וא"כ אח"כ במשך הזמן שדולק אינו נהנה ומפסיד פ"ש

טעם נוסף כתב הג"מ מנחם זמבא ז"ל (שם), אפי' לבעה"מ דבמצוה דרבנן להנות ניתנה, דכיון דקיי"ל כבתה אין זקוק לה, א"כ אחרי ההדלקה דנעשה מצותו [עיי' ט"ז תרע"ג סק"ח ופמ"ג שם ובסק"י, דמיד שהדליק נגמרה המצוה] אינו נהנה עוד מהנאת המצוה, ומפסיד אז שמן שביעית במשך הזמן שדולק [דעכ"פ כל זמן שדולק בתוך שיעורו עד שתכלה רגל מן השוק, אסור להשתמש לאורה, כבשו"ע תרעב, ב].

סיומא דמילתא דאסור להדליק נר חנוכה משמן של שביעית,

וכאשר הסכים כן להלכה גם בשבט הלוי (חאו"ח סי' קפ"ד) הנ"ל. ובינתיים יצא לאור ספר אמרי יושר על סדר זרעים (בני ברק תשל"ד) ובסופו קונ' פסקים מהחזו"א ז"ל, ומביא בשמו ג"כ שאסור.

ולענין שמן זית של שביעית שעבר עליו זמן הביעור, אם מותר להדליקו לנר חנוכה, [והשאלה בחנוכה של שנה תשיעית, דזמן ביעור הזיתים הוא בעצרת (פסחים נג. ורמב"ם שמו"י ז, יא) וכמו"כ שמן זית (כבירו' פ"ז ה"ב ראה משנ"י ח"ג עמ' קנה:) והכונה לעצרת דשמינית (ראה משנ"י ח"ד בשיטות המפרשים עמ' כ"ה וכ"ח), וא"כ השאלה רק בחנוכה דתשיעית], ראה בשו"ת שערי דעה (ח"ב סי' ט') הנ"ל שכתב דלשיטת הרמב"ם (שמו"י ז, ג) דמצותו בשריפה אפשר דלא דמי לשמן שריפה המבואר בירו' (סוף תרומות) דמותר לנ"ח, דהתם התירה התורה בפירוש הנאה בשעת ביעור, ומשו"ה ליכא חשש דרוצה בקיומו בזמן שיעור הדלקת נ"ח, משא"כ בשאר הנשרפין אם ירצה לצאת בהן ידי מצות נ"ח, עכ"ח יהי' ניחא לי' בזמן השיעור של מצות נ"ח שיהי' נדלק, וזהו היפך מרצון התורה שציותה לבער במוקדם האפשרי עכ"ד. ולענין מצות לאו להנות ניתנו, אי אמרינן להתיר הנאת מצוה אחר זמן הביעור, ראה במשנת יוסף (ח"ד עמ' צ-צא בהערות לו-לז) מש"כ בע"ה לענין אתרוג אחר זמן הביעור עייש"ה, ובנ"ח גרע מאתרוג, דהגם דהנאה מכללות האור דנ"ח לא נקראת הנאה לגבי פירות שביעית, דבעינן בהו הנאה מושלמת, מ"מ לגבי איסור ההנאה של אחר הביעור, גם הנאה פורתא אסורה, משא"כ באתרוג שיש רק הנאת מצוה.

בענין הנ"ל

בס"ד א' שבט התשנ"ו פעה"ק ירושלים תובב"א

שוכט"ס לכבוד הרב הגאון המובהק, נוגה לו כברק, חריף ושנון במלחמתה של תורה, עוטה אורה, כמוה"ר שלמה משה עמאר שליט"א, בני-ברק ת"ו.

אחדשה"ט ביקרא דאורייתא, מכתבו הארוך הגיעני, ואבוא היום על העי"ן, לעיין בדברותיו הארוכות, בטוב טעם ודעת נאמרות, בענין נר חנוכה משמן שביעית, מסלסל ומפלפל כדרכה של תורה בארוכה, ולא אוכל כעת לרדת לעומק הים הגדול הזה. הוא קונטרסו הארוך. דלא רק שקשה עלי עתיקי מחדתי. אלא גם הנני בסוגיות אחרות. ורק בעיקר הנני לאשר מכתבו הנכבד, ונהניתי הנאת אורה של תורה. וגם ממה שתשובתי בשו"ת משנ"י (ח"א סי' כ"ו) היתה לו לתועלת שעליה בנה קונטרסו. ולקראת הוצאה

חדשה בס״ד, במילואים ציינתי מאז לעוד איזה ספרי אחרונים בענין זה וכמובן שלא הכל הי׳ למראה עיני ורק הספרים שהיו בהישג ידי.

כפי שהנני רואה בונה כת״ר יסודו, על הסברא שמותר ליהנות מפירות שביעית הנאה שהיא לאדם חשובה, כגון קיום מצוה או להרבות לו שמחה. הגם שאין זו ההנאה הרגילה של לכם לאכלה, דמפקינן הפסד מה שאינו הנאתו הרגילה. ומהאי טעמא שנס מתניו להתיר נ״ח משמן שביעית, ואין לך הנאה גדולה מזו שמקיים המצוה היקרה של נ״ח שמפרסם נסי השי״ת, (וכלשון הרמב״ם סוף הל׳ חנוכה, מצוה יקרה היא עד מאד וכו׳), והאריך כת״ר בזה מאד. ולבבי לא כן ידמה, והגם דנראה לכאורה כדבר משונה, שנאמר שנר הקדוש של חנוכה יהא אסור להדליקו משמן שביעית, ולהדליק בכדי להשתמש לאורו לעשות עבירה (כגון לגנוב) לא יעבור בזה על הפסד פירות שביעית, כיון שנהנה. וכבר העיר בזה במנחת שלמה (סי׳ מ״ב) שציין עליו כת״ר.

אבל האמת כן הוא, שלא תלוי בקדושת ההנאה, אלא במהות ההנאה. שהנאה מפירות שביעית צ״ל דוקא מה שהיא הנאה לגוף האדם, כאכילה שתיה סיכה אורה צביעה (ריח, מספק), אבל מה שהאדם שמח ונהנה בקיימו מצות ה׳ זו אינה הנאת גוף האדם מגוף שמן שביעית, [ומצאנו למשל שבית כנסת פטור ממזוזה, ועיין שו״ת חת״ס (חיו״ד סי׳ רפ״א) מפני ששם דירת גבוה בית ה׳, ולעומת זאת ביתו של גנב או של שאר בעלי עבירה, פשיטא שחייב במזוזה, דתליא בדירת אדם וכעי״ז בדידן]. ולכן גם מה שהאורה מרבה שמחה לאדם, זו סברת השבט הלוי שהבאתי, שמתיר עפ״י הסוברים להתיר להנות מכללות האור דנ״ח, ומה שזה מרבה לו שמחת הגוף והדעת, שמרחיב דעתו כשיש תוספת אורה. אה״נ דמה״ט מותר להדליק עוד נר משמן שביעית (בשבת או בחול) הגם שכבר דולקים נרות. דתליא בהנאת האדם וכנ״ל. אבל מה שמרבה לו שמחת הנשמה של מצוה, הגם שפשיטא שכל חפציך לא ישוו בה, ומצוה א׳ שוה יותר מכל העולם כולו, מ״מ התורה נתנה פירות שביעית לאכלה ולכם לצרכיכם הגשמיים, ולא לקיום מצוה כנר חנוכה שהנאת אדם אסורה בדוקא ממנו.

ואינו דומה לאתרוג, כמ״ש השערי דעה שהזכרתי, דשם אינו מכלהו, משא״כ בנר חנוכה. ועוד דהתורה הרי ציותה על ולקחתם לכם, גם בשביעית, וא״א ביבש, וא״א משל חו״ל לכל תושבי א״י. אבל בנ״ח התורה לא ציותה על שמן זית דוקא, ואפשר בשעוה או מדאשתקד.

ולהלכה כבר הזכרתי במשנ"י דעת מרן החזו"א ז"ל (בס' אמרי יושר) שאוסר, וכן מסקנת שבט הלוי הנ"ל. וכמובן מי שאין לו שום אפשרות אחרת כ"א להדליק נ"ח בשמן שביעית. ואל"כ יתבטל מנר חנוכה, בהא מודינא לכת"ר.

אסיים בברכת טוב, יעלה ויצמח כגן רטוב, ובזכות התורה שרק היא טוב, נזכה למבשר טוב, בב"א.

עוד בענין הנ"ל * ובדין אכסנאי * ובענין שליחות בנ"ח

בס"ד חנוכה תש"ס פעה"ק ירושלים תובב"א

ביומי חנוכה, אורה ושמחה, לידידי האברך המפואר, פרי עץ הדר, חריף ובקי, ועוסק בתורה בשקידה רבה, הרה"ג מו"ה הרב ישראל שוואַרץ שליט"א, מח"ס אמונת ישראל על עניני שביעית וחלה, ומועדי ישראל.

אחדשה"ט וש"ת,

יקרת שורותיך הגיעוני, ונפשך בשאלתך במה דסברי רוב הפוסקים לא להדליק נר חנוכה משמן שביעית כיון דאסור להנות מאורו א"כ כשמדליקו ה"ז לאכלו ולא להפסד, כמו שנתבאר בס"ד אצלנו בארוכה בשו"ת משנ"י (ח"א סי' כו) עייש"ה, דהנאת המצוה לא נחשבת הנאת האדם, כיון דמצוות לאו להנות ניתנו. — מעתה בעל הבית איש ירושלים, הנוהג עפ"י מנהג ירושלים כהרב"י והפאת השלחן לא לנהוג קדושת שביעית בפירות נכרים (עי' שו"ת משנ"י ח"ג סי' א באריכות), ויש אצלו אורח אכסנאי מבניברק הנוהג קדו"ש בפירות נכרים, אם יכול להשתתף בפרוטה עם בעה"ב ולצאת י"ח בהדלקת בעה"ב (כבשו"ע תרעז, א). — והבאת ראיה מהפמ"ג (סי' רצט א"א יז) שאם אין לו יין להבדלה כי אם שֵׁכָר שיש בו חשש חדש, אז ישמע הבדלה מאחר וי"ח. ותמה הביאור הלכה (סי' רצו, ב) דאם הוא חושש לעצמו שזה כוס של איסור, א"כ איך יוצא מאחר, אם לא שקיבל עליו רק בחומרא בעלמא עכ"ד, וכתבת דיש לחלק.

א) וכונתך בודאי שיש חילוק, ששם עצם השֵׁכר הוא של איסור (לדידיה שמחמיר), משא"כ שמן של שביעית הוא של היתר רק ההדלקה אסורה וא"כ עדיפא מדהתם, וי"ל דאפילו להבה"ל י"ח. — אכן אי משום הא אין נפק"מ, שאם השתמשות זו משמן שביעית אסורה, איך יוצא בה, וגם משכחת לה שאלה חמורה מזו, כשהשמן לא נתבער בזמן הביעור (כיון שלא נהגו בו קדו"ש), ועבר זמן הביעור ונאסר (בעצרת דשמינית, רמב"ם שמו"י ז, יא) כמבואר בשו"ת משנ"י (ח"א עמ' פז) עיי"ש וע"ע בשו"ת משנ"י (ח"ד סי' כב).

ב) ולענ"ד אם יש לו אפשרות לצאת י"ח בנר אחר, אפילו של שעוה, לא

ישתתף עם בעה״ב המדליק בש״ש של נכרים, ואם אין לו אפשרות אחרת, אז יוכל לצאת י״ח, עפ״י מה שמצדד בשו״ת שבט הלוי (ח״א סי׳ קפד, אות א) להיתרא מכמה טעמים, וכמו שהבאתי בשמו בשו״ת משנ״י (ח״א עמ׳ פד), ואחד הטעמים דבשע״ת (תרעג סק״ג) מביא משו״ת פני ארי׳ (סי׳ מז) דעצם ההנאה שהוא יושב באור ולא בחושך מותרת מנ״ח, ולא אסרו אלא התשמיש לאורו, וא״כ נהנה הנאה המותרת משמן שביעית עיי״ש, וה״נ גם אם מחמיר בקדו״ש בשמן יכול להדליקו להנאה זו. אבל בזמנינו שאור האלקטרי דולק ומאיר, א״כ ההדלקה מהשמן היא רק למצוה, ובזה צריכים אנו לסברא אחרת להיתר, דלא ברירא מילתא שהנאת מצוה במצוה דרבנן לא נקראת הנאה עייש״ה.

ג) ונסביר הדברים בס״ד, דהנה שמן של חנוכה צריך שיהא שלו, כמבואר ברמב״ן ומאירי (פסחים ז.) דאינו יוצא אלא בשל עצמו, וה״ז כעין ולקחתם ״לכם״ הנאמר בד׳ מינים, ומקורו מר׳ זירא (שבת כג.) שהשתתף בפריטי [אם כי שבפוסקים זה לא נזכר להדיא].

ויש לחקור באכסנאי המשתתף בפרוטה, מה פועל בזה, אם עי״ז נעשה בעלים על השמן הבוער בשבילו, או שעי״ז נעשה כא׳ מבני ביתו של בעל הבית, שהוא מוציאם בהדלקתו, ואין זה דוקא מתורת שליחות, אלא מחובת הבית, שכך ניתנה לנו המצוה ״נר איש וביתו״. עי׳ מה שכתבנו בזה (בסי׳ קלד) — ולשני צדדים אלה, חייב השמן להיות מותר לאכסנאי, לא מבעיא אם בעה״ב הקנה לו בפרוטה שנתן לו חלקו בשמן, א״כ קנה האכסנאי שמן שביעית, שלפי מנהגו נוהג בו קדו״ש, ואיך ידליקנו לנ״ח. — אלא אפילו אם ע״י הפרוטה נעשה כא׳ מבני ביתו, וכמו שהסברנו זאת בס״ד במשנ״י על סוגיות הש״ס (או״ח ח״ב סי׳ לו, ב) עייש״ה, מ״מ בעה״ב מדליק בשבילו ואם הוא רוצה לצאת י״ח חייב השמן להיות מן המותר לו.

וזה לאו דוקא באכסנאי, אלא בעה״ב שיש לו כמה בנים, אם א׳ מהם קבע דירתו בבניברק ונוהג קדו״ש בשל נכרים, לא יוכל לצאת לכתחילה מהדלקת אביו אם מדליק בשמן שביעית של נכרים. [באופן שאינו בזיון לאביו].

ד) עתה נעיין אם שייך בנדון דידן ענין אין שליח לדבר עבירה. — וזה תלוי בדעות הראשונים בשליחות בנ״ח. וממה שנתבאר אצלנו בס״ד (במשנ״י על סוגיות הנ״ל, אות ח) חזינן דהרמב״ן (פסחים ז.) והר״ן (שם ברי״ף דף ד.) סברי ששליח יכול להדליק לבעה״ב אם מינהו שליח, או עכ״פ גילה דעתו או נתן לו רשות. — והמאירי ס״ל שאפילו ״שליח הבא מאליו״, יכול להדליק עבור בעה״ב. [ועי״ז זיכה את בעה״ב בשמן בכדי שיהא ״שלו״] — ומחלקותם היא דלרמב״ן ור״ן נ״ח חובת גברא, ולכן

בעינן שליחות. ולמאירי הוא חובת הבית כעין מעקה ומזוזה, וכיון שהעיקר שבביתו יהיה דולק נ"ח יכול השליח להדליקו מעצמו. — ולפ"ז לרמב"ן ור"ן דבעינן שליחות, כשיש עבירה בשליחות אמרינן דאשלד"ע, אבל להמאירי שא"צ שליחות, א"כ גם בעבירה מעשהו קיים, דרק בדאיכא תורת שליחות אמרינן דאשלד"ע.

ובאכסנאי שייכת שאלת אשלד"ע בין אם האכסנאי קנה בפרוטה שותפות בנ"ח, שאז אם בעה"ב מדליק, ה"ז בשליחותו, ובין אם ננקוט שע"י השתתפותו בפריטי נעשה כא' מב"ב, ולדידן דנהגינן כהרמ"א (תרעא, ג) שכל א' מבני הבית ידליק. — דבזה אם האכסנאי אינו מדליק בעצמו, אלא רק משתתף בפרוטה ובעה"ב מדליק, אז זאת אומרת שבעה"ב הוא שלוחו להדליק עבורו ולהוציאו י"ח, ואז שייך ענין אשלד"ע.

ה) אבל לשיטת הרמב"ם (הל' חנוכה ד, א) שענין המהדרין הוא שבעה"ב מדליק נרות כמנין אנשי ביתו, ובארנו בס"ד (במשנ"י שם אות ב) דההבדל בין שיטת הרמב"ם להרמ"א הוא, דלהרמב"ם המצוה היא על בעה"ב מחובת ביתו, וההידור הוא שידליק הרבה נרות למהדרין כמנין אנשי הבית, ולמהדרין מה"מ גם כמנין הימים דכל שמרבה בנרות הוי פרסומי ניסא טפי, אבל אין הידור במה שב"ב ידליקו כל א' בעצמו, כי המצוה על בעה"ב. — ולפ"ז אם האכסנאי המשתתף נעשה כא' מבני הבית, לא חלה עליו חובת הדלקת נ"ח, כי אם נתוסף הידור על בעה"ב להדליק גם עבורו. — וממילא כיון שלא מכח שליחות מדליק בעה"ב, אין כאן ענין אשלד"ע. — ולדעת הרמ"א המצוה לכתחילה על כל א' מחובת גברא כמו כל מצוות התורה, וא"כ באכסנאי המשתתף בפריטי בכדי שבעה"ב יוציאו ה"ז מדין שליחות, ואשלד"ע וכנ"ל.

[ואין הכונה בדעת הרמ"א, שנ"ח הוא מצוה דרמיא אגברא כמצוה שבגופו, כתפילין וסוכה וכדומה, דלא מהני בהו שליחות (כתוס' רי"ד רפ"ב דקידושין). דזה ודאי אינו, אלא המצוה עליו שידליק בביתו, כמו שיפריש תרומות ומעשרות, או יקדש אשה, וכיון שזו מצוה שאמנם מוטלת עליו, אבל לא שתיעשה בגופו ממש, אלא היא מצוה שיש לה תוצאה, שידלקו נרות בביתו, מהני בה שליחות (עי' בשו"ת מהר"ח זרוע סי' קכח, ובמה שביאר דבריו הקובץ שיעורים כתובות אות רנג), ואכמ"ל. וכבר הזכרנו זאת במשנ"י (שם, עמ' רמה. ורנב.)].

ו) והנה כתב הב"ח (סי' תרע"ז, סוד"ה ומ"ש הרא"ש) דמי שאשתו מדלקת עליו בביתו, אינו צריך לילך לביתו,

דאע״ג דלכתחילה יעמוד אצל מי שמדליק עליו, מ״מ אינו לעיכובא, דעיקר החיוב על ממונו, ומ״מ מצוה מן המובחר שילך לביתו וידליק בעצמו, דכל מצוה, מצוה בו יותר מבשלוחו. והביאו המג״א (סק״ז). — ואין לדייק מזה שאשתו היא שלוחו, ולכן מצוה בו יותר, ולפ״ז אם יתרמי ענין של אשלד״ע, לא יצא בהדלקתה. — דכבר נתבאר אצלנו במשנ״י (שם, סי׳ לז) דבעל ואשתו כגוף א׳ הם, מפני שמדורם יחד, וגם האשה טפלה לבעלה, וא״כ כשהאשה מדליקה בבית עליו, הרי זה כאילו הדליק הוא בעצמו, אפילו אם הוא במקום אחר [אלא שרשאי להדליק ולברך לעצמו, ולא לסמוך על הדלקת אשתו (רמ״א תרעז, ג ועי׳ במשנ״ב סקט״ז)]. — ולפ״ז מצוה בו יותר ״מבשלוחו״ לא נתכוין לומר שהאשה שלוחו מתורת שליחות, אלא לעולם היא כפלג גופא דיליה, ואעפ״כ מצוה בו יותר שיעשה בעצמו, כדקיי״ל בעלמא מצוה בו יותר מבשלוחו.

ז) הלום ראיתי ביד אפרים (בשו״ע או״ח סי׳ תלב סק״ו) שכ׳ לחלק בין הפרשת תרומה דהוי מצוה על הדבר ומהני שליחות, משא״כ בנ״ח שהמצוה מוטלת על האדם שיודלק נ״ח בביתו, בין ע״י עצמו בין ע״י אחר, וא״כ זה האחר אינו בתורת שלוחו אלא שכך מתקיימת המצוה גם ע״י אחר עייש״ה, וא״כ ל״ש בזה אשלד״ע. — וגם בלאו הכי כל הדיון בנדו״ד אם הוי שלד״ע וממילא שליחותו בטלה, היא לדעת הנודע ביהודה (מהדו״ק, אהע״ז מסי׳ עה והלאה) דס״ל דהשליחות בטלה, וכן נקטו הקצוה״ח (קפב, ב) והגרעק״א (בתשו׳ ח״א סי׳ קצד), והחתן סופר (פרק י׳ סימן ז׳ אות ג׳) הביא כן מההפלא״ה (כתובות לג.), והוכיח כן מהרמב״ם (מעילה ז, ב). — אבל הגאון ר׳ יצחק מהאמבורג ז״ל (בנוב״י שם) ס״ל דהשליחות קיימת, וכ׳ הפת״ש (בשו״ע אהע״ז סי׳ קיט סק״ו) שנראים לו דברי מהר״י מהאמבורג, והביא שהסתפקו בזה מהרי״ט והמחנ״א.

ובעצם ענין אשלד״ע, העירוני דכיון שהשליח עושה בהיתר ע״פ הוראת חכמים, לא שייך דברי הרב ודברי התלמיד וכו׳, והוי כעין לפנ״ע דל״ש כשאינו עיור אלא עושה לפי דעתו בהיתר (כמבי״ט ח״א סי׳ כא וכת״ס חיו״ד סי׳ עז). — אכן האי סברא דדברי הרב וכו׳ אמנם נזכרה בכמה דוכתי בשו״ס, אכן יש דיון ברו״א אם סברא זו עיקר, או למסקנא (דקידושין מב:) ילפינן לה מקרא, דבעבירה אין תורת שליחות, וא״כ בכל אופן אשלד״ע (עי׳ במשנ״י סוגיות סדר נשים בסוגי׳ דאשלד״ע).

והנלע״ד למעשה כנ״ל באות ב׳.

נ"ח משמן של חבירו ללא רשות

בס"ד, כ"ה כסלו תשע"ז
בימי החנוכה המאירים, שלומים מרובים, כטל וכרביבים, לכבוד הרה"ג המופלא ומופלג בתורה, חריף ובקי טובא, מו"ה רועי צבי תמיר שליט"א, מח"ס 'בסוכות הושבתי' ועוד, בית שמש.
אחדשה"ט,

ע"ד שאלתו אם מי שאין לו שמן להדליק נר חנוכה, מותר לקחת שמן מחבירו ללא רשותו מטעם דניח"ל לאיניש למיעבד מצוה בממונו, וכדמצינו בשאילת טלית של חברו בלא רשות. או שמא כיון שהשמן מתכלה ונגמר לא אמרינן ניח"ל לאיניש למיעבד מצוה בממונו ואסור לקחת ללא רשות.

אם יודע שבעל השמן אינו מקפיד, דאז אינו בגדר שואל שלא מדעת, שפיר יוצא בשמן זה. — ומש"כ הר"ן (פ"ק דפסחים) דלכן מברכים "להדליק" נ"ח ולא "על" הדלקת, אע"פ שאפשר ע"י שליח, כיון דאמרינן (שבת כג.) שצריך להשתתף בפרוטה הרי שיוצא רק בשל עצמו ואין המצוה מתקיימת ע"י אחר עיי"ש, ומזה דייקו שנ"ח צ"ל משלו. כבר נתבאר בשו"ת משנ"י (ח"י סי' קכה, ג) דכל זה רק בשאינו עושה מאומה רק בעל האכסניא מדליק, אז צריך עכ"פ להשתתף בשמן, אבל כשמדליק מעצמו יוצא בשמן שאול, לא רק מפני שקנאו ע"י ההדלקה, אלא דלא גרע ממגילת אסתר, או שופר וכו' שיוצא בשל חבירו.

וכיון שבנדו"ד דעתו ליתן לחבירו שמן אחר, ויודע שאין חבירו צריך לשמן זה עתה, באופן כזה ודאי כל א' מוחל על כך, ושפיר אמרינן ניחא ליה לאיניש דליעבד מצוה בממוניה, אם הוא לא ניזק מזה כלל [וכדקיי"ל בטלית ותפילין], וכן גם דרך שכנים שאין מקפידים בזה ומחזירים אח"כ השמן.

וידוע דעת הש"ך (חו"מ ריש סי' שנא) דמותר לאכול מחבירו בדבר שיודע שאילו היה מבקש ממנו היה נותן לו ברצון, ולא דמי ליאוש שלא מדעת דקיי"ל כאביי דלא הוי יאוש, דדוקא ביאוש אמרינן כן כיון שגם אח"כ כשמתייאש אינו מתייאש ברצון אלא על כרחו משום שלא מצאו, נמצא דבאיסורא אתי לידיה, משא"כ במתנה. וכן פסק הנתיבות (סי' סו סקכ"ח וסי' קצה סק"א). והאמנם שבקצוה"ח (סי' רסב וסי' רט סק"ה) חולק עליו ומכריע כדעת התוס' בב"מ (כב.) דאסור לאכול אצל חבירו אפי' אם יודע שאילו ידע בעה"ב היה מתרצה. וכן החמיר בזה בשוע"ה (הל' מציאה סעיף ד'). מ"מ לענין דיעבד וצורך מצוה באופן שברור לו שאילו היה מבקש לו היה נותן לו ברצון [וזה תלוי בכל אופן בגופו של ענין כמובן], ודאי שיש להקל ולצרף דעת הש"ך. ורק באופן שיודע שבעל השמן מקפיד אז הוא בגדר שואל שלא מדעת ואסור.

בענין הנ"ל, ואי אמרינן ניח"ל למיעבד מצוה בגזלן

בס"ד, כ"ז אדר תש"פ
בשלהי חודש אדר, שלמא אשדר, מקרתא דשופריא, למע"כ מחותני המפורסם לשם ולתהלה, הגאון הגדול רבי שמואל אליעזר שטערן שליט"א מח"ס 'שביבי אש' ושא"ס, ורב מערב בני ברק.
אחדשכ"ת באה"ר,

יקרת מכתבו הגיעני, סובב והולך על מה שכתבנו בשו"ת משנ"י (חי"ד סי' קעט) דהמקדש על יין שאינו שלו יצא יד"ח, דניח"ל לאיניש למיעבד מצוה בממוניה. והעיר הדר"ג, דלא אשכחן בגזילה הך כללא דניח"ל, דרק כשמחזיר את החפץ שנטל כגון אתרוג וטלית וכדו' אמרינן ניח"ל, ולא באופן שמכלה הממון ומחזיר תמורתו אחר.

הנה מודינא לכת"ר דלא אמרינן ניח"ל לאיניש למיעבד מצוה בממוניה בגזלן שמכלה את הממון, אבל הנידון בתשו' שם אינו על מי שגזל יין, אלא על מי שקידש בטעות על יין שאינו שלו, שחשב שהיין שלו, ואחרי הקידוש התברר שהיין לא היה שלו, ובאופן זה שדעתו ליתן לחבירו יין אחר ולא ניזק מזה כלל, אזי בעל היין אינו מקפיד, ושפיר אמרינן ניח"ל לאיניש דליעבד מצוה בממוניה, ולא דמי לגזילה שלא ניח"ל בזה שנלקח ממנו בגזילה.

וכמ"ש הש"ך (חו"מ ריש סי' שנא) דמותר לאכול מחבירו בדבר שיודע שאילו היה מבקש ממנו היה נותן לו ברצון, ולא דמי ליאוש שלא מדעת דקיי"ל כאביי דלא הוי יאוש, דדוקא ביאוש אמרינן כן כיון שגם אח"כ כשמתייאש אינו מתייאש ברצון אלא בעל כרחו משום שלא מצאו, נמצא דבאיסורא אתי לידיה, משא"כ במתנה. וכן פסק הנתיבות (סי' סו סקכ"ח וסי' קצה סק"א).

והאמנם שבקצוה"ח (סי' רסב וסי' רט סק"ה) חולק עליו ומכריע כדעת התוס' בב"מ (כב.) דאסור לאכול אצל חבירו אפי' אם יודע שאילו ידע בעה"ב היה מתרצה. וכן החמיר בזה בשוע"ה (הל' מציאה ס"ד). מ"מ לענין דיעבד וצורך מצוה באופן שברור לו שאילו היה מבקש לו היה נותן לו ברצון [וזה תלוי בכל אופן בגופו של ענין כמובן], ודאי שיש להקל ולצרף דעת הש"ך. ורק באופן שיודע שבעל היין מקפיד אז הוא בגדר שואל שלא מדעת ואסור.

ומה שהבאנו (בתשו' שם) משע"ת (תרנח, ב) בשם משאת משה שכתב, דהגוזל אתרוג מחבירו ונטלו ביו"ט, ובמועד פייסו ומחל לו, מהני המחילה למפרע. והעיר הדר"ג דדבריו מחודשים ולא נקטינן להו להלכה, דענין המחילה אינו מועיל ועוקר

למפרע את העבירה אלא מכאן ולהבא, ורק אם משיב בפועל את הגזילה אז מועיל למפרע מדין לאו הניתק לעשה וכמבואר בתוס' (פסחים כט:). – לא הבאנו את דבריו כפסק להלכה, כי אם לצירוף וסימוכין לדברינו, דלפי דעתו דבאתרוג מהני מחילה למפרע, כ"ש דבנידו"ד שאין בו דין ד'לכם', דמהני לצאת בו ידי חובת קידוש, כשהחזיר לו יין אחר.

מנורת חנוכה שהתחלפה בשל חבירו

בס"ד חנוכה תש"ע
שוכט"ס לאב בחכמה ורך בשנים, מופלג בהפלגת חכמים, עוסק בתורה לילות כימים, חריף ובקי ומשדד עמקים, ה"ה הרב מתתיהו גבאי שליט"א
אחדשה"ט.

על דבר שאלתך בישיבה שקבעו בפתח בית הפנימיה מקום להדלקת נרות חנוכה כל בחור בחנוכיה שלו, וקרה שא' טעה והחליף של חבירו בשלו, והדליק בחנוכיית חבירו, אם יצא יד"ח. וצללת במים אדירים, אם נ"ח צריך להיות משלו דוקא דומיא דלקחתם לכם בד' מינים, ואם הוי כאן מצוה הבאה בעבירה שהחנוכיה בגזל בידו, ואפי' את"ל שאין כאן גזל כיון שהיה בשוגג ובטעות, עכ"פ הזיק לחבירו שאינו יכול להדליק בחנוכי' שלו, ואם במצוה דרבנן שייך מצהב"ע, והבאת מהמון ספרי האחרונים, שרובם אין לי, ואם לדון בכל דבריהם צריך קונטרס מיוחד. — ומפני הקיצור וחוסר הפנאי, אקצר בלי לציין הרבה מראי מקומות.

הנה זה ברור כמש"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' פ) ובשו"ת להורות נתן ועוד דמש"כ הר"ן (פ"ק דפסחים) דלכן מברכים "ל"הדליק נ"ח ולא "על" הדלקת, אע"פ שאפשר ע"י שליח, כיון דאמרינן (שבת כג.) שצריך להשתתף בפרוטה הרי שיוצא רק בשל עצמו הרי אין המצוה מתקיימת ע"י אחר עיי"ש, מזה דייקו שנ"ח צ"ל משלו, כל זה רק בשאינו עושה מאומה רק בעל האכסניא מדליק, אז צריך עכ"פ להשתתף בשמן, אבל יוצא בשמן שאול כשמדליק מעצמו, לא רק מפני שקנאו ע"י ההדלקה, אלא דלא גרע ממגילת אסתר, או שופר וכו' שיוצא בשל חבירו.

ואם אחד הדליק עבור אחר בפתחו של האחר, אם היקנה לו השמן בודאי יצא האחר, מתורת זכי', ואפילו לא הקנה לו, הרי עכ"פ מאיר נ"ח בפתחו, ובזה ג"כ י"ל כסברא הנ"ל שהוא צריך לעשות משהו למצות נ"ח, וכאן פגם שלא עשה בעצמו מאומה, אבל בפתח שלו דולק נ"ח.

ומי שגזל חנוכיה או שמן, או הדליק בבית גזול [כמו שקורה שדייר שבעה"ב נתן לו צו פינוי, והוא מסרב, ודר בעכ"ח של בעה"ב] אין זה מברך אלא מנאץ, הגם דלא הוי ממש מצהב"ע כשקנאו ביאוש ושינוי רשות [או שינוי מעשה], מ"מ לענין ברכה מחמרינן שלא לברך (כבביה"ל סי' יא ס"ו ד"ה ולענין ברכה, ומשנ"ב סק"ל), והמשנ"ב (תרמט, ו וביה"ל שם) נתן טעם, כיון שמתחילה בגזל בא לידו, מחמרינן לענין ברכה דאית בה הזכרת שם שמים" עכ"ל. — ובענין מצהב"ע ראה בשו"ת משנ"י ח"ג סי' כד ביאור עיקרי השיטות, ואכמ"ל.

ובנדו"ד לא גזל כלל, אלא בטעות לקח של חבירו וחבירו ודאי מוחל לו, שהרי נותן לו מיד תמורתו את החנוכיה שלו, ובשל רבים הדרך הוא לפעמים להתחלף, וכל א' מוחל לחבירו, ואדעתא דהכי מדליקים כולם יחד במקום א', וכל א' ניחא ליה דליעבד מצוה בממוניה, אם הוא לא ניזק מזה כלל. [כדקיי"ל בטלית ותפילין].

אם יש חשש בל תשחית בהדלקה בהרבה שמן

בס"ד ר"ח טבת תשע"ד
שוכט"ס למע"כ הרה"ג החריף ובקי, משנתו קב ונקי, מו"ה אלחנן פרינץ שליט"א, מח"ס שו"ת אבני דרך ה"ח בד"ח שו"ע.
אחדשה"ט,

בענין לשים כמות גדולה של שמן בנ"ח שעי"ז הנרות דולקים עד קרוב לחצות לילה, הוא הידור מצוה, דכידוע נשתנה בזמנינו זמן כלתה רגל מהשוק, כמבואר בס"ד בשו"ת משנת יוסף (ח"ט סי' קסד- קסו). ואם מדליק בזמן עם שמן הרבה, קדוש יאמר לו, כאשר נהג הגרי"ז הלוי מבריסק זצ"ל.

וזה עפ"ד הריטב"א (שבת כא) שכלתה רגל הוא לפי הזמן והמקום, כשמוכרי השמן נמצאים עוד [וזהו כלתה רגלא דתרמודאי], וחנויות המכולת סוגרים בין -, ועד שמגיעים לביתם השעה . — וזה שיעור דליקת הכוסיות הבינוניות. — ובהרבה רחובות גם אח"כ הולכים עוד רבים, ואם כי שאין הם מתחייבים לתת שמן בעבורה, אבל הידור הוא בפרסו"נ.

ודברי שו"ת תורה לשמה (סי' עו) איירי במדליק במנורת לילה בחול פתילות, דדי באחת, משום בל תשחית, וכן נר שבת שידלק עד מוצ"ש אינו לצורך, דשרגא בטהרא, אבל שידלק כל ליל ש"ק הרי יוכל להמליך ולקום בלילה ללמוד. — ובנ"ח הוי פרסו"נ.

פתילות לחנוכה מציצית פסולים

בס"ד ה' לפ' מקץ ה' דחנוכה תשע"ג פעה"ק ירושלם תובב"א

ביומי חנוכה, אורה ושמחה, לכבוד ידידי ורב חביבי הרה"ג המפו' לשו"ת שלשלת היוחסין כש"ת מו"ה יהודא ארי' מאיר הלוי יונגרייז שליט"א, מחכמי התורה בק"ק אנטווערפען יע"א

אחדש"ת באה"ר,

על מה שכתב במכתבו, שיש ענין לעשות מציצית פסולים פתילות לנ"ח, והביא כן מספר שה לבית (דף קסד) עפמשחז"ל (שבת קיז.) הואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא תתעביד וכו', וכמו שעשו ממכנסי הכהנים ומהמניהם שבלו פתילות לבית השואבה (סוכה נא.) ולמנורת ביהמ"ק (שבת כא.).

ותמה שלא מצא מהדרים בזה.

אין לומר משום שציצית מצוה דאורייתא וחנוכה דרבנן, ראשית עפמ"ש כק"ז החתם סופר (חאו"ח סי' ר"ה ד"ה מ"ש בפורים) שהודאה על נס חנוכה דאורייתא, ודי בכל שהוא, ונביאים ואנשי כנה"ג תיקנו נר חנוכה והלל (וכ"כ ביו"ד סו"ס רלג). — ושנית שהרי ציצית שבלו נזרקים כדין תשמישי מצוה (כבשו"ע סי' כא, א), רק לא למקום גנאי ונוהגין לגונזן, וא"כ במקום לגונזן הרי עדיף טפי לעשות מהן פתילות לנר מצוה רבה דחנוכה.

וכיון שלא ראינו נוהגים כן, צ"ל טעם פשוט, דחוט ציצית אחד דק מדי שיעור עובי פתילה כנראה בחוש, וצריך לחבר שתים או שלשה חוטי ציצית בכדי לעשות פתילה יפה, וכ' בזה החת"ס בחידושי הל' פסח הנדפס בדפוס הישן בסוף חי' פסחים (בהל' בדיקת חמץ) שלא יקח נר המחובר מכמה פתילות דקות, משום דהוי כמדורה, ואין מדליקין נר ממדורה, וכ"כ הפמ"ג.

עוד טעם י"ל, שרבותינו הדרו לעשות פתילות מצמר גפן (וואטע) שהוא צמר פשתן, ולא מצמר רחלים, והציצית הרי אינן מפשתן. — ואולי י"ל עפ"מ בס' קהלת יעקב (ערכי הקבלה מבעל מלא הרועים, ע' פשתים), שבגד פשתן מסוגל מאד לשמירה מכל קטיגורי נזק, כגון תינוק שנולד, או ב"מ לאחר אריו"ש, לכן לבש יוסף בגדי שש (רמ"ק). לכן נר חנוכה המאיר החוצה לרה"ר צריך שמירה לבל יתאחזו בו החיצונים, ופשתן מועיל לשמירה. אבל מצות ציצית דאורייתא, שומר מצוה לא ידע דבר רע, והן עצמן שמירה כגדולה כידוע מגמ' (מנחות מד.).

אם יש חיוב טבילה לכוסיות של נרות חנוכה

בס"ד י"ז חשון תשע"ג
שוכט"ס לידידי הרה"ג החריף ובקי טובא מו"ה מתתיהו גבאי שליט"א פעה"ק ירושלם ת"ו.

כוסיות זכוכית שמדליקים בהן נר חנוכה [והן מונחים בתוך מנורת מתכת], כתב בספר פרי אליהו (להגר"א זלוטניק ז"ל, ח"ג סי' כה) שאם הן מתוצרת גוי צריכים טבילה, כיון ששורה עליהן טומאת עכו"ם אין לקיים בהן מצות נ"ח, וכעין שמבואר בב"י (או"ח קנד, יב) שעכבר שנמצא בשמן אם מאוס לא ידליקנו בבית הכנסת, (מובא במ"ב סק"נ) כתב דה"ה לשאר הדלקה כנר שבת וחנוכה. וכמ"ש בשו"ע (יו"ד סי' קד, ב בהגה) דבמקום שהשומן מאוס אסור להדליקו בביהכ"נ משום הקריבהו נא לפחתך.

וחבל אחרונים חולקים, ומחלקים בין שמן שהוא עצמו מאוס, לבין כלי ששורה עליו טומאת עכו"ם, שאין מיאוסו ניכר. עי' בס' טבילת כלים (פ"ד הערה ו'), ובשו"ת באר שרים (ח"ו סי' נג, ו וח"ז סי' יג ב), ובס' מאורות נתן (סו"ס לז). — ואי משום הא י"ל דכיון דעכ"פ יש עליהן טומאת עכו"ם, מאוסים למצות נ"ח. — אבל יפה הערת שהרי רק כלי אכילה חייבים בטבילה (כיו"ד סי' קכ). ואפילו אם ראוי הכלי לאכילה, כל שאינו משתמש לאכילה אלא לצרכים אחרים א"צ טבילה, וא"כ כוסיות אלו שמשתמש בהם רק להדלקה אין עליהם חיוב טבילה.

והסבר הדבר כמ"ש הפוסקים, עי' מה שביאר בזה הט"ז (בסי' קכ סק"א) שרק כלי סעודה חייבים בטבילה דכתיב כל דבר אשר יבא באש, ואין דרך להשתמש באש אלא צרכי סעודה של מתכת דכתיב אך את הזהב וכו' וכל הנזכר בקרא הוא נקרא מתכת וכו', וטעם הטבילה כדי שיצאו מטומאתו של עכו"ם לקדושתו של ישראל עכ"ל. — ולכן מנורה שתולים לפני ארון הקודש ומדליקים בה נר תמיד של ביהכ"נ, אינה צריכה טבילה, הגם שהיא באה למקום קדוש, מ"מ אפילו עשאה עכו"ם לא ירדה עליו טומאתו, שכך היא הלכה שטומאת עכו"ם יורדת רק על כלי סעודה. — וכן אם גוי ארג בד ותפר בגד ולובשו בשבת ויו"ט לא אמרינן הקריבהו נא לפחתך.

וצריכים הזכוכיות להיות מיוחדות לנר חנוכה ושאר הדלקות. שרק אז פטורות מטבילה, אבל אם לקח הזכוכיות סתם, אם תשמישו לשתיהן, מסתבר שנתחייבו מיד בטבילה, ואם רוצה לייחדם להדלקה בלבד, די שיקבע זאת במחשבתו, וכדתנן (שביעית פ"ח מ"א) דכל שתשמישו לאדם ולבהמה, תלוי למה מייחדן במחשבתו.

ולנכון כתב בספר נטעי גבריאל (חנוכה ז, ב) שזכוכיות של נ"ח פטורות

מטבילה. דכיון דלא תיקנו להם חז"ל חיוב טבילה, אין להחמיר מעצמינו, וכי ס"ד שפמוטות כסף צריכים טבילה עכ"ד. — ובוודאי הפרי אליהו הנ"ל רק ממדת חסידות יתירה אמר כן, וכמו שכבר הבאתי במק"א שהרה"ק בעל שומרי אמונים ושולחן הטהור ז"ל טבל אותיות הדפוס במקוה לפני שהדפיסו ספריו [שאז סידרו ע"י מסדרי אותיות כל אות וחיברום יחד]. וכמו שהשיב לך הגאון הגר"ח קנייבסקי שליט"א שבנרות חנוכה שהן דוגמת המנורה בבית המקדש ראוי שתהיינה טהורות מטומאת עכו"ם.

בענין הנ"ל

בס"ד חנוכה תשע"ד
בימי חנוכה, אורה ושמחה, לכבוד הרה"ג המזכה הרבים, בהפצת דברי תורה הנעימים, כש"ת מרדכי חיים שליט"א, מחבר ועורך הגליון החשוב "פנינים" אחדשה"ט,

בשאלתו אם צריך לטבול את הכוסיות שמדליקים בהם נרות חנוכה. — וכמובן שהשאלה תהי' רק אם הם מזכוכית, ומתוצרת נכרים.

ולכאורה השאלה אינה מובנת, שהרי חיוב טבילה הוא רק על כלי אכילה כבשו"ע (יו"ד קכ, א). ועד כאן לא נסתפקו אלא על כלי עישון הנקראת בפי האחרונים "שתיית" טוטין (טאבאק), ודברנו מזה בשו"ת משנת יוסף (חי"א סי' קמה) עיי"ש, אבל כוסיות להדלקה אינם כלי אכילה.

וצ"ל דכונת השאלה היא, דכיון שהשמן צריך "מן המותר בפיך" לדעת הגר"ש קלוגר זצ"ל בשו"ת שנות חיים (סי' ריח), א"כ גם כלי הזכוכית שהשמן בתוכו צריך להיות טבול, כדי שיוכל לשתות השמן ויהי' מותר לפיו [לולא שהקציאו למצוה].

אבל שתי תשובות בדבר, ראשית, השמן הוא מין המותר בפיך אם אינו שמן של איסור, כמו אכילה וכדומה, אבל אינו תלוי באיזה כלי נמצא, דחיוב טבילת הכלי הוא דין בכלי, שאסור לגברא לשתות ממנו, כיון שיש עליו מצוה לטובלו, אבל אינו אוסר את השמן שבכלי הבלתי טבול, ובכל אופן הוי השמן מן המותר בפיך.

ושנית, רוב הפוסקים לא סברו כהשנות חיים הנ"ל, כמובא בשד"ח (מע' חנוכה סי' יב) ובדעת תורה למהרש"ם (סי' תרעג, א) ובפסקי תשובות (תרעג, והערה) דבדרבנן א"צ מן המותר בפיך.

וא"כ כוסיות הזכוכית דנ"ח א"צ טבילה, אבל אם מתוצרת נכרים הם, הטובלן לשם קדושה יתירה, אין

מזניחין אותו, על שמרבה הידור בטהרה, בפרט שכל ענין הטבילה הוא על שיצאו מרשות עכו״ם לרשות ישראל, ובחנוכה מלכות הרשעה טימאה הכל ולחביבות המצוה ל״א טומאה הותרה בצבור (כהפנ״י), אלא שהכל יהיה טהור גמור.

ואיני יודע איך נהגו צדיקים כשאומן נכרי עשה להם מנורה לשבת ולחנוכה.

בענין הדלקה כמהדרין מן המהדרין

בס״ד י״ח טבת תשס״ה
שוכט״ס למע״כ המופלג בתורה חריף ובקי ובעל סברא ישרה ה״ה הרב מרדכי זיידל שליט״א, בק״ק בית שמש.
אחדשה״ט וש״ת, לא ידעתי איך לכנותו ויסלח לי.

א) קבלתי דברי תורתו, בהם מעלה שחיוב הדלקת נר חנוכה הוא כמנהגינו כמהדרין מן המהדרין, וזה נעשה אצלינו כעיקר הדין, ושלכן לא הזכיר השו״ע (תרעא, ב) שמצות נ״ח נר איש וביתו, כלשון הגמ׳ (כא:) והרמב״ם (הל׳ חנוכה ד, א), אלא פוסק בפשיטות כמה נרות מדליק וכו׳ שמוסיף והולך וכו׳, כיון דהוי מנהג כל ישראל, וכקיבלו עליהם בנדר, שאין מתירים אותם, כבגמ׳ (פסחים נ:) דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם (וכ״פ בטוש״ע יו״ד סי׳ ריד). — [ולאו דוקא דברים שנהגו בהם ״איסור״, אלא כמו״כ אם נהגו במצוה או מעשה טוב אין להתירם]. ולכן כיון שנהגו בדורינו כולם להדליק כמהדרין מה״מ, ה״ז חובה גמורה עלינו, אתו״ד. — והצדק אתו, שיש בזה משום אל תטוש תורת אמך, וכדאיתא בירושלמי (פסחים פ״ד ה״א דף כה:) אל תשנו ממנהג אבותיכם. וכן (ביצה ד:) הזהרו במנהג אבותיכם. וכן (שבת לה:) להקדים קבלת שבת, ועוד. — אבל אבותינו קיבלו ע״ע רק כשיש באפשרותם כשידם משגת, ואם לאו די בנר א׳ בכל לילה (מ״ב תרעא סק״ד), גם אליבא דהשו״ע.

ב) ומביא כת״ר דברי הגרי״ז הלוי ז״ל ש״מהדרין״ דנ״ח אינו בגדר ״הידור מצוה״ עד שליש במצוה (ב״ק ט:), שהרי כאן מוסיף כפלי כפליים, ובמקום ח׳ נרות מדליק ל״ו. — הנני בעניי הארכתי בזה טובא בס״ד במשנת יוסף על סוגיות (או״ח ח״ב סי׳ לח) ושם (בעמ׳ רנט:) ציינתי להגרי״ז ז״ל. ואכן הר״ח (ב״ק ט: ושבת כא:) כ׳ דמהדרין דנ״ח היא כמו שאר הדור מצוה, והגם שחייב רק עד שליש, מ״מ אם זימן לו הקב״ה ממון ה״ז משובח אפי׳ יותר

משליש, כבנ"ח — וי"ל דכונת הר"ח רק להביא דוגמא לענין מהדרין, ולעולם בנ"ח המהדרין הן מגוף המצוה, ואינו כשאר הידור מצוה וכנ"ל מהגרי"ז.

ג) ויש לחקור במי שהיה לו מעות לקנות שמן זית מעט, עבור נר א' לח' הלילות, או יוכל לקנות במעות אלו קופסא של ל"ו נרות חנוכה קטנים מפרפין, מה עדיף. — דשמן זית הוי הדור מצוה (בזה א-לי ואנוהו) (תרעג, א בהגה). ול"ו נרות הוא כמהדרין דנ"ח.

והספק בזה מה עדיף, הידור בגוף המצוה, דכמו בכל המצות צריך לעשותם נאה בהידור (כשבת קלג:). או דהידור המיוחד רק לנ"ח. — ופשוט שבנ"ח ההידור הוא מה שקבעו חז"ל במיוחד לנ"ח, מהדרין ומה"מ, ובשאלה הנ"ל עליו לקנות ל"ו נרות, להיות מוסיף והולך, אבל מ"מ ההידור שבכל המצוות, לא זז ממקומו, וגם אותן ל"ו נרות צריך לקיימן בהידור הכי נאה, כפי אפשרות האדם.

[**והא** דקיי"ל (תרעא, א) דלמצות נ"ח שואל על הפתחים, או מוכר כסותו כ' המשנ"ב (סק"ג) דמחוייב רק לנר א' בכל לילה, דהיינו בלי מהדרין כנ"ח, וכש"כ בלי הדור מצוה בעלמא, ודי בנר שעוה א' לכל לילה].

ד) מדי דברי אזכיר שבספר הליכות שלמה (תשרי-אדר סוף פרק יג) מובא שהגרש"ז אויערבאך ז"ל ס"ל שבזמנינו א"צ להדליק נ"ח בפתח הנוסף הפונה לכיוון אחר, דבזמנינו אין מדליקין בזמן א', ומ"מ בביתו הדליק גם בפתח האחורי, אבל רק נר אחד, וכן השיב לשואל, דבהדלקה מפני החשד צריך רק נר א' "ובלבד שיהא ניכר שהדליקו לשם חנוכה" עכ"ד.

והיינו דס"ל דגם בזמנינו, למרות שקבלנו מאבותינו להדליק כמהדרין, בכ"ז נשארה עיקר ההלכה דנר איש וביתו, ולכן בכה"ג סגי בא'. — אם לא שנאמר, שההדלקה מפני החשד, אינה בתורת הדלקה כלל, אלא לסימן שמדליקים כאן נ"ח, אבל זה אינו, שהרי מטרת ההדלקה השני' היא, שהעובר בצד השני יראה שְאֵלה הן נ"ח, דהיינו שבכל צד צריך נ"ח, ועכ"ח טעמו כנ"ל. — וכבר עמדתי על כך בשו"ת משנ"י (ח"ה סו"ס קיד).

טעה והדליק בליל א׳ דחנוכה ב׳ נרות

בס"ד חנוכה תשע"א
בימי חנוכה, אורה ושמחה, ישע ורוחה, למע"כ ידידי הרה"ג ר׳ יצחק מאיר נייטן שליט"א מחכמי התורה ויושב על מדין בעה"ת בני ברק ת"ו אחדשה"ט

שמחתי בדברי תורתו דשדר לן, סובבים ע"ד החכמת שלמה (בסי׳ תרעא) שנסתפק במי שבליל א׳ דחנוכה הדליק שתי נרות אם יצא יד"ח, ופשיטא ליה דיצא, דתוספת על הדבר אינו מזיק, כמ"ש הרמ"א (סי׳ רסג) בנר שבת שיכול להוסיף על מה שהוא כנגד מנין המכוון, ובלבד שלא יפחות עיי"ש וההי"ד בנ"ח עכ"ד.

וכת"ר רוצה לחלק ולומר דשאני נר שבת שעיקרם להנאת אורה [שזה פי׳ שלום ביתו], א"כ נהי דמיעוטם שנים כנגד שמור וזכור, אבל המוסיף אינו גורע. משא"כ נר חנוכה דלפירסו"נ, וצריך שיהא היכר שהדליקה לנ"ח ולא לצרכו, שזה הפירסו"נ שמדליקו כדי לפרסם הנס, אם ידליק יותר מהמנין המכוון הרי יאמרו לצרכו הדליקה, ול"ה פרסו"נ, ולא יי"ח. — ועל יסוד זה בנה כת"ר פלפולו הנחמד.

ולענ"ד לערער על יסוד זה, דחשש שיאמרו לצרכיו הדליקה, שייך רק אם שינה באופן ההדלקה, שהדליק בפנים והוציא הנר החוצה לפתח הבית, או בהדליק מדורה, שבכה"ג ששינה בצורת ההדלקה, שיש לחש לצרכו אדלקה, אזיל ליה הפרסו"נ. — אבל כשההדלקה היא כראוי אלא שינה במספר הנרות בזה לא חיישינן שלצרכו אדלקה.

שתי ראיות לי לזה. — א) מתשו׳ הכתב סופר (סי׳ קלה) המובאת במ"ב (סי׳ תרע אסק"ה) במי שיש לו בליל ג׳ רק ב׳ נרות, ידליק רק אחת ולא ב׳, שלא יקלקל המנין, ואם הדליק ב׳ וכבר כבו ידליק מחדש בברכה [אא"כ התכוין בברכתו הראשונה לפטור כל הנרות, גם שבעתיד (עיי"ש בד"ה ובמ"ש)]. הרי שלפי הכת"ס קלקול המנין הוא קלקול בעיקר ההדלקה, וכמו שהסברנו בס"ד במשנ"י על סוגיות (או"ח סי׳ לח, ג) דנרות המהדרין אינן בגדר הידור מצוה דעלמא, אלא נעשו חלק מעצם מצות נ"ח, כיון שכך תקחז"ל, המצוה והידורה עמה. — ולא חייש הכת"ס לחשש גדול מזה שאם משנה המנין יאמרו לצרכו אדלקה ובכלל לא יצא יד"ח. — ב) מהמ"ב (תרעא סקי"ב) ושעה"צ (טז) דכדי שלא יטעו שריבוי הנרות הוא מכמה בנ"א, ולא מן ההוספה, ידליק כל א׳ במק"א "וזה ל"ש בלילה הא׳ מ"מ משום לא פלוג יש ליזהר בזה גם בלילה הא׳" עכתו"ד. הרי שחשש רק מריבוי נרות, ובליל א׳ אין חשש דכו"ע ידעי, שמדליק רק א׳, א"כ יאמרו שטעה, ולא יאמרו לצרכו אדלקה, ודו"ק.

שמש לכל מנורת חנוכה

בס"ד י"ט כסלו תשע"א
לקראת ימי חנוכה, נזכה לראות בישועה גדולה, ובתוכם ש"ב ידי"נ העמוס בתורה, יחד עם יר"ש טהורה, ה"ה הרה"ג החו"ב מו"ה פנחס זעליג בלויא שליט"א, מחכמי התורה בק"ק בית שמש ת"ו.
אחדשה"ט וש"ת באה"ר

בנועם מכתבך עמדת על דברי הבאר היטב (תרעג, ה) שאפילו אם רבים מדליקים צריך להניח כל אחד ואחד שמש (תשו' הרמ"א סי' פא), ובתשובה בפנים כתב דמנהגנו שכל א' מבני הבית מדליק במקום מיוחד, א"כ כל מקום צריך שמש לנרותיו, ופוק חזי מאי עמא דבר, שבכל מקום שמש שלו עומד עליו ומשמשו, עכ"ד.

וכתבת דהרמ"א לשיטתו (בסי' תרעא, ב) שכל א' מבה"ב מדליק ויתן נרותיו במקום מיוחד כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקים. — ושלפ"ז יש להסתפק דשמא זה רק כשכל א' מניח בפתח מיוחד, אז זקוק כל א' לשמש מיוחד, אבל אם כמה בני בית מניחים נרותיהם בחלון או דלת אחת, זה למעלה מזה [באופן שניכר שאלה הם נרות חלוקים לכל א' בנפרד], שמא די לכל דלת או חלון בשמש אחד. שאם מישהו ישתמש לאור נ"ח ישתמש לאור השמש. — וכמו שנר השמש אינו בטל ברוב נרות דחנוכה, כן שמש אחד לא יתבטל לכמה מנורות העומדות קרובות זו לזו.

הנה אם היה תפקיד השמש רק להיכר לא להשתמש לאור נ"ח, או כדי שישתמשו לאורו ולא לאור נ"ח, היית צודק, דדי בנר א' גם לכמה מנורות. — אבל כיון שכן תיקנו לנו רבותינו להדליק שמש אצל נ"ח, א"כ נעשה זה למנהג ישראל, שלכל מנורה מוסיפים לנרות שמש. — ויש בנרות חנוכה גם רמזים עמוקים, כמו שהביא בס' בני יששכר (חודש כסלו טבת מאמר ב') מהקדמונים ענין ל"ו נרות דחנוכה [בסך הכל כל הימים], וידוע הרמז "שרפים עומדים ממעל לו" שהשרפים — השמשים עומדים יותר גבוה ע"ג ל"ו נרות דחנוכה (כבשו"ע תרעג, א ומ"ב סק"כ).

וגם בפשוטן של דברים לא חילקו בתקנה זו, בין מנורות מפוזרות לבין מכונסות. שאל"כ למה צריך היום בכלל שמש, הרי אור האלקטרי (חשמל) דולק בבית וברחוב וממנו משתמשים ולא מנ"ח, אלא ודאי תקנה ראשונה נשארה במקומה. וכדקיי"ל שאפילו יש נר על השלחן להאיר יניח שמש לנ"ח (מ"ב תרעג, סקי"ז).

כעת חשבתי אודות מה שהבאתי בס"ד בשו"ת משנת יוסף (ח"א סי' כו) דעות האחרונים אם מותר להדליק נ"ח משמן שביעית, דהדלקה הנאה לאדם משמן שביעית מותרת (כשביעית פ"ח

מ״ב), ואם מדליקו לנ״ח אוסרו בהנאה, וממעט באכילת פרות שביעית, ושכן דעת החזו״א ז״ל. עיי״ש. — דהני מילי בנרות חנוכה אבל השמש מותר לכו״ע, שהרי עיקרו להנאת אורה, שיהנו ממנו ולא מפ״ש.

אם יש הידור להדליק נ״ח יותר מנר א׳ ופחות ממנין הימים

בס״ד חנוכה תשס״ג פעה״ק ירושלים תובב״א

ביומי חנוכה, אורה ושמחה, בריאות והרוחה, לכבוד ידידי הרב המופלג בתורה, ומעוטר ביראת ה׳ טהורה, עמקן בסברא ישרה, הרה״ג רבי יעקב צבי ריבא שליט״א בק״ק וויליאמסבורג יע״א.
אחדשה״ט וש״ת,

הגיעני יקרת מכתבו, מילין בסימין לחיך ערבים, בעניני חנוכה, ופתח דבריו במי שעומד בליל ג׳ דחנוכה, ויש לו ב׳ נרות, מה יעשה, אם ידליק רק נר אחד, לקיים עיקר המצוה נר איש וביתו, כיון שאין לו נרות למהדרין מה״מ, או שידליק ב׳ הנרות, שיש לו לקיים עכ״פ ההידור דנ״ח במקצת, והביא דברי בית הלוי (עה״ת, בחי׳ לחנוכה) שכתב שידליק רק א׳ כעיקר החיוב דמאי הידור איכא בליל שלישי בשתי נרות, ודברי האבי עזרי החולק עליו.

א) הדבר מפורש בחיי אדם (קנד, כה) ומובא במשנ״ב (תרעא סק״ה) שמי שיש לו רק עשרה נרות, ידליק ביום הראשון אחד, וביום השני שנים, ואח״כ בכל לילה רק אחד, והגם שישאר לו נר א׳, לא ידליק ביום השלישי שנים [דהיינו שלא יעשה הידור במקצת] דאינו לא כמר ולא כמר. — וכן האריך בזה בשו״ת כתב סופר (חאו״ח סי׳ קלה הביאו בשעה״צ סק״ה) שאם לא מדליק כמנין הימים הנכנסים [לב״ה, וכן לימים היוצאים לב״ש] הרי זה עיוות וקלקל המנין, ופשוט וברור שאם אין לו שמן כדי ההידור דמהדרין מה״מ, מוטב שידליק רק כעיקר מצות נ״ח נר איש וביתו, ולא יותר בכדי שלא יקלקל את מספר הימים.

ב) והוסיף הכת״ס (שם בד״ה ובמ״ש), לפרש לפ״ז דברי הארחות חיים שהביא הב״י (סי׳ תערב) דמי שלא הדליק בליל ג׳ אלא ב׳ נרות, או בליל ד׳ הדליק רק ג׳, שהחמירו בלוניל שידליק מה שחסר, וא״צ לברך שנית, ״כי הברכה שעשה בתחילה על חיוב כל הנרות עשאן״ ע״כ. — דמשמע מזה שאם לא התכוין תחילה על כל הנרות צריך לברך שנית, והוא תמוה, דליכא חיוב אלא הידור ואיך יברך וציונו (עי׳ פמ״ג א״א רסי׳ תרעו, ומחצהש״ק וא״ר סוס״י תערב, ותשו׳ רעק״א תנינא סי׳ יג). — אלא בודאי מי שהי׳ לו רק נר א׳ והדליק ובירך, ולא נתכוין על יותר נרות, ואח״כ נזדמנו לו יותר, מ״מ לא יברך כי כבר עשה המצוה המוטלת עליו

כתיקונה, אבל הרב"י בשם או"ח איירי במי שחסר מנרות המהדרין, שע"י שהוסיף נרות מהדרין בחסרון המספר, גרע עיקר המצוה, כה"ג לולי שהתכוין מתחילה על כל הנרות, הי' צריך לברך שנית, כיון שמוטל עליו להדליק שנית המנין בב"א לתקן מה שעיוות תחילה עכתו"ד.

ובכונתו צ"ל, שאם קילקל, ה"ז לא רק בנרות המהדרין, אלא גם בנר הא' העיקרי, דאל"כ הרי בירך על הא', ועל המהדרין אין מברכים, אלא חזינן מדבריו שקילקול המנין הוא כ"כ חמור, עד שאם לא נתכוין מתחילה על כל מה שראוי להדליק, ה"ז מוסיף ומברך על נרות ההידור שהחסיר, וכן מסיק להלכה בסוף דבריו (אות ב' וג').

ג) והסבר הענין הוא, שמהדרין דנר חנוכה אינו דומה לשאר הידור מצוה, כגון אתרוג דאיתא בשו"ע (סי' תרנו, א) שאם מוצא אתרוג יותר גדול, יקנהו, ויוסיף דמים עד שליש מחירו, וכן בשאר מצוות אשר ההידור הוא להוסיף בכמות או באיכות, משא"כ נ"ח, דאה"נ אם היינו תולים ההידור בדעת כל א' וא', היינו יכולים לומר שביום הג' שצריך להדליק האחד מעיקר מצות נ"ח, ועוד שנים משום הידור, אם אין לו עוד שנים להידור, ידליק עוד א' להידור, שעכ"פ מהדר המצוה, שמדליק יותר מן המחוייב, אבל כיון שחז"ל קבעו לנו את ההידור, א"כ הם אמרו והם אמרו, שאופן ההידור להוסיף בדוקא לפי הימים הנכנסים, דהיינו לדייק ולהדליק כמספר הימים, אשר זה בלבד מהדרין מן המהדרין ייקרא. — אבל אם יוסיף נר א' להידור במקום שנים, לא פעל מאומה. ואדרבא מגרע, שמראה שהיה עד כה הנס רק ב' ימים, ובאמת הנס נמשך כבר ג' ימים.

[ואין לומר דהוי כחצי שיעור במצוות, די"א דהוי עכ"פ מצוה, כמו שחצי שיעור אסור מן התורה, כמש"כ הברכ"י (סי' תפב), דכאן הרי צריך בעיקר להראות כמה ימים נכנסו בחנוכה, ואינו ענין לשיעור כלל]. — ולדברי הכת"ס הנ"ל לא רק שלא פעל, אלא גם קילקל בהוספה זו של א' במקום ב'.

ד) וראיה לדברים האמורים יש להביא ממה שהעיר בחידושי מהרי"ז הלוי ז"ל, שהרי קיי"ל (ב"ק ט:) הידור מצוה עד שליש במצוה, ובנ"ח הוא הרבה יותר, שמוסיף כפלי כפליים על הנר הא' שהוא עיקר המצוה, אלא על כרחך דהידור נ"ח שונה משאר הידורים, והוא חלק בגוף המצוה, למי שירצה לקיים המצוה בהידור, ולכן שיעורו יותר משליש.

ה) יש לעיין לדברי החיי אדם הנ"ל במי שיש לו עשרה נרות, שידליק בכל יום אחד, וביום שני ידליק שנים כמהדרין, וישאר לו נר אחד, והלא לכאורה למה שישאר לו אחד, מוטב שידליק ביום השלישי שנים נוספים

[ובסך הכל שלשה] ויקיים המצוה בכל עשרת הנרות שיש לו. — אלא כפי שנתבאר עיקר המהדרין הוא להוסיף נרות בדיוק כמספר הימים, ולפ״ז אם ביום השני לא הידר והדליק רק נר אחד, וביום השלישי ידליק שלשה, הרי זה לא מוסיף והולך עם הימים, כי היה לו דילוג באמצע, שביום ב׳ לא הוסיף, וביום ג׳ מוסיף, ונהי שמדליק ביום ג׳ שלשה נרות כמו כולי עלמא, אבל לו ולבני ביתו אינו בכלל ״מוסיף והולך״ כסדרן. — [ואה״נ מי שנאנס ולא הדליק ביום שני כלל, או שהי׳ לו רק נר אחד, בכל זאת ביום ג׳ מדליק ג׳ כמו כולי עלמא ושפיר עביד, דאונס רחמנא פטרי׳, ויותר מזה שאפילו הזיד ולא הדליק ביום ב׳, בכ״ז ידליק ביום ג׳ כמו כולם (כבשו״ע סו״ס תערב בהגה). אבל ביש לו י׳ נרות לא יעשה כן לכתחילה, שרק ביום ג׳ ידליק ג׳, ולא כן לפניו ולאחריו, דזה אינו מוסיף והולך].

ו) ולא יכולתי לעמוד על כונת האבי עזרי (סוף הל׳ חנוכה) דפשיטא ליה שאם יש לו בליל ג׳ רק ב׳ נרות שידליקם, דאם אינו יכול לעשות ההידור בכולו, וכי בשביל זה לא יעשה, ומשיג על בית הלוי הנ״ל. — ומה שהביאו לכך הוא מפני שכתב לפני כן ״ההידור הוא שמרבה במצוה ומדליק עוד משום פרסו״נ״. דהיינו שסובר שעצם ריבוי הנרות הוא ההידור. אבל בגמ׳ (כא:) הרי מפורש דלב״ה מוסיף והולך ומעלין בקודש וכנגד הימים היוצאים, ובודאי שלא כל א׳ יכול להוסיף ולהדליק כמה שרוצה, אלא דוקא כמהדרין מה״מ שתקחז״ל. — ובודאי לא כתב כן להלכה למעשה, שדעת הגאונים הח״א הכת״ס הבית הלוי והמשנ״ב הנ״ל כמו שנתבאר. ברם הלום ראיתי בחכמת שלמה להגרש״ק ז״ל בשו״ע (רסי׳ תרעא) שכ׳ שאם הדליק בלילה הראשון ב׳ נרות יצא, דתוספת על המנין אינו מזיק, וכמ״ש הרמ״א (סי׳ רסג) דיכול להוסיף על המנין המכוון ובלבד שלא יפחות עכ״ד, הרי דנקט דאם שינה לא קלקל המנין, דאילו להכת״ס וסיעתו בכה״ג לא יי״ח.

ז) ומדי דברי אכתוב להערה בעלמא:

הנה לב״ש מי שיש לו תשעה נרות, י״ל שבימים א׳ו׳ ידליק רק נר אחד כעיקר חיוב איש וביתו, אבל ביום הז׳ ידליק שנים (שהרי יש לו עודף נר א׳), כשיטת בית שמאי, דכמו שאמרנו לב״ה שאם יש לו תשע, יהדר רק ביום הב׳ להדליק עוד אחד, ומשם ואילך ידליק רק א׳, כן לב״ש. — ושמא בשלמא לב״ה שייך להוסיף עד כמה שיש לו, וכן לבית שמאי הי׳ שייך ג״כ לפחות עד כמה שיש לו, משא״כ להתחיל ״לפחות״ רק ביום הז׳, לא שייך, דממה הוא פוחת, הרי הדליק עד עכשיו רק א׳.

ומטעם ב״ש וב״ה הלכה כב״ה, מצינו בנ״ח (שבת כא:) בשני זקנים, שא׳ עשה כב״ש ואחד כב״ה, וכתב הביאור הלכה (תרעא, ב ד״ה ויש

אומרים) דזה לא נכנס בכלל מה דקיי"ל בעלמא דהלכה כב"ה, כיון שאינם מחולקים בענין הלכה אלא בענין הידור בעלמא עכ"ד. ובימיו עדיין לא נדפס הריטב"א (מכת"י, שהו"ל הרב רייכמאן) שכתב כן להדיא, אחד עשה כב"ש, ואפי' למ"ד העושה כב"ש לא עשה כלום, או חייב מיתה (ברכות יא.), שאני הכא שאין מחלוקתם אלא להידור מצוה בעלמא עכ"ל, ובזר סביב העיר על הביה"ל, שסיים, דמדלא הוזכר ד"ז בשום פוסק אין לצרף ד"ז להלכה כלל עכ"ל, שהרי הוזכר בריטב"א.

ובימינו בודאי אין לעשות כב"ש, שכבר קיבלו על עצמם כל ישראל כב"ה, אם מישהו ישנה יעבור על אל תטוש תורת אמך. — ולפי המבואר מי שיש לו עשרה נרות, אינו יכול להדליק ביום שני עוד נר אחד להידור כב"ה, וביום ז' עוד נר אחד להידור כב"ש, דתרתי דסתרי לא עבדינן, וחוץ מזה לפ"ד הכת"ס הנ"ל יקלקל בזה המנין שכל ישראל מקיימים אותו, שבמקום ז' נרות הוא ידליק שנים, ולדבריו אם הדליק ביום הז' שנים, חייב לכבות נר אחד, בכדי שלא יהא מנינו מקולקל. [ואולי להכת"ס צריך לכבות הנר הא' ולשוב ולהדליקו דע"י קלקולו קלקל גם את הראשון. ויל"ע לפ"ד הכת"ס אם לא כיבהו ודלקו שניהם עד שכלו, אם קיים מצות נ"ח].

בנר א' לא היה שמן כשיעור אם יחזור להדליק בברכה

בס"ד ט"ו טבת תשס"ה

שוכט"ס למע"כ הרה"ג החו"ב המו"מ שלשלת היוחסין חו"פ כש"ת מו"ה יעקב אלעזר הלוי ראטנבערג שליט"א, בני-ברק. אחדשת"ה,

ע"ד שאלתו במעשה שהי' באחד שהדליק נרות חנוכה בליל ב', ונתברר שהנר הנוסף הי' נקוב וזב ממנו השמן, וכבה הנר אחרי עשר דקות, דהיינו שלא הי' בנר הזה שיעור שמן, ובזה פסק בשו"ע (תרעה, ב) שצריך לחזור ולהדליק, אלא שי"ל היות ויש כאן עוד נר שהי' בו כשיעור, א"כ י"ח בנר הזה. או נימא דכיון דמצוות צריכות כונה (שו"ע סי' ס, ד) והוא נתכוין לצאת י"ח בנר הנוסף, והנר השני הוא רק למהדרין, א"כ חסר בנר מהדרין זה כונה לצאת י"ח, וצריך לחזור ולהדליק [ולברך שנית]. וא"כ האם יכבה הנר הדולק, כדי שידליק שנית קודם העיקר ואח"כ ההידור, וגם צריך לפנות משמאל לימין, אתו"ד מע"כ שליט"א.

א) לענ"ד א"צ לכבות נר המהדרין, אלא רק להדליק שנית הנר שזב ממנו השמן. מפני שנר המהדרין נעשה העיקר, ובו יוצא יד"ח. וכמו שנתבאר אצלנו בס"ד במשנת יוסף על סוגיות (או"ח ח"ב סי' לח) באריכות שענין מהמדרין דנ"ח אינו בגדר שאר הידור מצוות, אלא הידור זה נתקן יחד עם

עיקר מצות נ״ח, ונחשב יחד למצוה אחת. והבאנו שם (עמ׳ רנח: ד״ה אלא) מהשפת אמת (שבת כא: סוד״ה בגמ׳ ת״ר) ומחידושי מהרצ״א מרבינו הבני יששכר ז״ל (חנוכה דף ז:) דנרות המהדרין הם בכלל התקנה דנ״ח והן מצוה גמורה, ואם הדליק הנר הא׳ ולא בירך עליו, יכול לברך על המהדרין עייש״ה. — וא״כ בברכתו והדלקתן הם כל הנרות יחד, ואם נר א׳ אינו כהוגן יי״ח בשאר הנרות.

ב) ולא שייך כאן לפסול מפני שקילקל המנין, כשו״ת כתב סופר (או״ח סי׳ קלה) שכתב שאם טעה ובמקום ג׳ נרות הדליק ב׳, ובברכתו נתכוין רק על מה שהדליק, ולא על כל מה שחייב להדליק, אז מדינא מחוייב להדליק כפי תוספת הימים, כיון שקלקל המנין, וגרע עי״ז לא רק הנרות הנוספים, אלא גם הנר הא׳, ולכן יברך על הנר הנוסף עיי״ש. — דבנדו״ד הדליק כל המנין הנצרך, ומה שנר א׳ הי׳ נקוב, זה חסרון בשיעור שלו, ולא במנין. הגע בעצמך. מי שהדליק וכבה א׳ הרי יי״ח [דכבתה אין זקוק לה], הגם שבמשך דליקת הנרות יחסר א׳. דהעיקר שבמעשה ההדלקה לא יהא קלקול.

ג) ואי תימא איך יצא יד״ח בנר המהדרין, והרי מצות צריכות כונה, והוא לא כיוון לצאת בנר המהדרין. הא לא קשיא, דהרי כתב המג״א (סי׳ ס סב) בשם רדב״ז (ומובא במשנ״ב סק״י), דרק מצוה דאורייתא צריכה כונה, ולא מצוה דרבנן, ונ״ח דרבנן. וכ׳ בשו״ת חת״ס (או״ח סי׳ רח, ד״ה ומ״ש פורים) דעיקר הזכרת הנס הוא מדאורייתא, בחנוכה ופורים וכל הנזכרים במגילת תענית, אבל אופן הזכרת הנס הוא רק דרבנן, כגון הדלקת נ״ח, ומקרא מגילה ומשלו״מ וכו׳. — וחנוכה קיל מפורים, דפורים מדברי קבלה (כפמ״ג ס׳ א״א ג), משא״כ חנוכה. גם מצינו בחנוכה שבשו״ע (תרעה, ג) הביא דעת העיטור בשם י״א שקטן שהגיע לחינוך יכול להדליק נ״ח ולהוציא הגדול. ובפורים (תרפט, ב) סתם דקטן אינו מוציא, כמש״כ בשעה״צ (תרפט סקי״א) דבמגילה לא רצה לסמוך על העיטור.

ד) עכ״פ חנוכה דרבנן, ובו מצוות א״צ כונה. ולכן בנדו״ד, אם בנר הנוסף שהוא העיקרי שבו יי״ח, לא הי׳ כשיעור, גם אם חשב בדעתו לצאת יי״ח בעיקרי, ושהנרות האחרות המה למהדרין, בכ״ז כיון דמאצ״כ יי״ח בנרות האחרות. — כי לא היה כאן היפוך כונה, שלא לצאת בנרות המהדרין, דכל המדליק נ״ח ה״ז מדליק בסתמא לקיים המצוה, ובדרך כלל אינו מחשב שזה שאני מדליק ראשון בו אני רוצה לצאת בדוקא, ולא באחרים שהן למהדרין. — ואפילו אי איתרמי שהי׳ בדעתו כן, אפ״ה נרות המהדרין הרי הן חלק מהמצוה וכמשנ״ת.

ותו דהיפך כונה הוא רק כשאומר או חושב בפירוש שלא לצאת י״ח, כמ״ש תור״י (ברכות יד.) דגם אי

מאצ"כ "כשמתכוין שלא לצאת" אינו יוצא. וכ"כ תוס' הרא"ש מובא בשיטמ"ק (ב"ב צז.) דאף למ"ד דכלי שרת מקדשם שלא לדעת, מ"מ "כשאמר בהדיא שאין רצונו שיתקדש" אינו קדוש. ותוס' (ביצה טל:) כ' דמגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו, וגם הוא עצמו לא קנה דלא נתכוין לקנות, והרי הן הפקר עיי"ש. ר"ל דכונתו במעשהו לזכות לחבירו הוי היפך כונה מלזכות לעצמו, ולכן לא קנה. — ובנדו"ד לא חשב כלל להדיא שלא לצאת בנרות המהדרין, אלא הדליק בסתמא, כמו שמדליקין כו"ע היום כך וכך נרות, וזה אינו בגדר היפך כונה שלא לצאת בהן י"ח. [ועי' בשו"ע הרב (תפט, יב) דהיפך כונה הוי רק אם מחשב "אני מתכוין שלא לצאת בזה"].

ה) גם כתב המשנ"ב (סי' ס סק"י) בשם הח"א דכשמוכח לפי הענין שעשייתו היא כדי לצאת יד"ח, אע"פ שלא כיוון בפירוש יצא, ורק במקום שיש לתלות שעשייתו הראשונה לא היתה לשם מצוה, כגון בתוקע להתלמד, או בק"ש דרך לימודו, אז זה נקרא שאין לו כונה לצאת. — א"כ ה"נ הרי הדליק כמו שכולי עלמא מדליקים, א"כ שפיר י"ל שסתמו כפירושו שבכל אופן יצא בזה י"ח. וא"כ כאשר נמצא שבנר העיקרי לא הי' שמן כשיעור, שפיר יי"ח בשאר נרות.

ו) ואולי הי' מקום להסתפק לפי שיטת הגר"א (תרעו, ה) שמתחיל להדליק בכל יום בטפח הסמוך לפתח, וכמו שכתב דאיך "יניח עיקר המצוה ויברך על הרשות" וכו'. דלשיטתו המדליק יודע שהראשון הוא העיקר, וההוספה למהדרין הוא רק רשות, ובדעתו וכונתו לצאת רק בעיקר. — אבל בכ"ז מסתבר שגם להגר"א כן הוא ככל שנתבאר לעיל, ובפרט שלא נתכוין להדיא שלא לצאת בשל מהדרין, א"כ י"ל שהם חלק ממצות נ"ח.

קלקל מנין נ"ח אם יצא יד"ח

בס"ד ערב חנוכה תשע"ב

ביומי החנוכה, תתברך בהרוחה, האברך היקר שבערכין, שמו מפארין, מופלא ומופלג בתורה, חו"ב ושוקד בה בחשיכה כבאורה, הרב מרדכי הלוי פטרפרוינד שליט"א אחדשה"ט,

ביקרת מכתבך נתקשית במה שהבאתי בשו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' קכו, סוסק"י), דלפ"ד הכת"ס (או"ח סי' קלה, ומובא בשעה"צ סי' תרע אסק"ה) תקחז"ל במצות הדלקת נר חנוכה היתה שיוצאים בנר א' איש וביתו, והמהדרין מה"מ מוסיפים בכל יום כבית הלל (שבת כא:) כנגד הימים היוצאים ומעלין בקודש, [דפירושו כך, שמחשיבות הנס, ח' ימים חנוכה, סברי ב"ה שהמה"מ מוסיפים בכל יום נר

כנגד הנס שנתרבה בכל יום, שמעט השמן בער ביום א׳ וב׳ וכו׳, ולא זו בלבד אלא המשיך לבעור ח׳ ימים, א״כ כל יום נתגדל ונתרבה הנס, לכן מוסיפים והולכים. — ובית שמאי לא קבעו מספר הנרות לפי הגדלת הנס, אלא לפי שמונת ימי החג שמתמעטים בכל יום].

וחידש הכת״ס שאם הוסיף או גרע בנרות המהדרין לא יי״ח. — ואם הדליק כעיקר המצוה נר א׳ לאיש וביתו יצא, אבל אם הידר ועיות המנין לא יצא, דמוטב היה לו להדליק רק נר א׳, מאשר להוסיף בהידור שאינו הידור, שכל ההידור לב״ה הוא להראות גודל הנס, ואם מוסיף או פוחת מקלקל המנין של זכר הנס.

ובודאי יפה התקשית בזה, דאיך שייך לומר שלא יי״ח, הרי עכ״פ הדליק נר א׳ לאיש וביתו, ורק קלקל מנין המהדרין, וההידור אינו מעכב. — ואכן בתחילה חשבתי גם אני לומר כן, דר״ל שרק ההידור לא יצא יד״ח, אבל בעצם המצוה שפיר יצא, אבל בעיון בשו״ת כת״ס בפנים נראה דס״ל שאם הדליק בקלקול המנין, ומקבל אח״כ נרות נוספות שידליק ויברך שנית(כ״כ בסוד״ה ועיי׳) וז״ל נראה כמשנה המנהג ונותן בו גרעון, ולכן ראוי כמעט כחיוב להוסיף ולברך, כן י״ל ועדיין צ״ע עכ״ל. — הרי שלא החליט בודאות כן. אבל בסיכומו (בד״ה זאת תורת העולה) נקט כן, שחוזר ומברך (עיי׳ שם אות ג).

והסבר הדבר, כיון שכך קיבלו עליהם כל ישראל בכל העולם, מדורי דורות, להדליק נ״ח כמה״מ, ה״ז כעין חובה שוויוהו עליהם, לקיים המצוה דרבנן באופן המה״מ, ולהדגיש בכל יום תוספת הנס, ולכן ס״ל שאם מתקן הקלקול חוזר ומברך.

ולמעשה יראים אנו מחשש ברכה לבטלה, ולא מיבעיא מי שעדיין יכול לתקן הקלקול, ע״י העברת הנר הנוסף למק״א, או ע״י שיכבנו, יתקן קלקולו. ואם הדליק פחות מהמנין יוסיף בלי ברכה, כל זמן שהנרות עדיין דולקים. — ויתכן וגם להכת״ס כן הוא שלא יברך, כיון שכל המדליק אדעתא דהמנהג מדליק כהמה״מ, ואפילו אם לא היה לו עכשיו שמן, לא הסיח דעתו מלהשלים ההדלקה כמספר הימים.

ובעובדא שהזכרת שהדליק יותר מדי, נלע״ד כסברת החכם שהזכרת, וכנ״ל, שיעביר הנר למק״א או יכבנו ויניחנו למחר, דהוקצה למצוה, וידליקנו לנ״ח כשיקיים מצוה בו כהוגן (והדיוק מהמשנ״ב תרעב סק״ז, אין מוכרח). ויהי עילוי לנר זה, שעכשיו אינו דולק כהוגן, ולמחר יקיים בו המצוה כתקחז״ל.

הדלקת ח' נרות ביום הראשון כב"ש

בס"ד, כ"ה כסלו תשע"ז
בימי החנוכה המאירים, שלומים מרובים, כטל וכרביבים, לכבוד הרה"ג המופלא ומופלג בתורה, חריף ובקי טובא, מו"ה רועי צבי תמיר שליט"א, מח"ס 'בסוכות הושבתי' ועוד, בית שמש.
אחדשה"ט,

אודות אחד שצריך לצאת לדרך ולא יוכל להדליק את כל נרות החנוכה בימי החנוכה, אם יכול לנהוג כדעת בית שמאי ולהדליק את כל הנרות ביום הראשון. — והבאת שכבר נסתפק בזה בספר שפתי צדיק (חנוכה אות מב), ודייק מהגמ' (שבת כא:) אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שני זקנים היו בצידן אחד עשה כב"ש ואחד עשה כדברי ב"ה זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג וזה נותן טעם לדבריו דמעלין בקדש ואין מורידין. דמהא שמביאים גם הטעם של ב"ש משמע שאם אין אפשרות לעשות כבית הלל, ויכול להדליק רק ביום הראשון, ידליק ח' נרות וכב"ש, כי טעם זה יכול לקיים עיי"ש.

הנה עצם השאלה כלשונה דמיירי במי שיוצא לדרך ולא יוכל להדליק אינה נוגעת כ"כ, דהרי גם אם הוא ידליק ביום הראשון את כל הנרות כב"ש, אינו יוצא בזה אלא רק את הדלקת נר ראשון ולא את ההדלקה של שאר הימים, וא"כ למה לא ידליק ככל העולם וכדברי ב"ה, הרי ממילא אינו מרויח כלום. — רק השאלה נוגעת לכל אדם, אם הוא יכול להדליק כב"ש או לא.

והנה הריטב"א (מכת"י, שהו"ל הרב רייכמאן) כתב על הגמ' (שבת הנ"ל), אחד עשה כב"ש, דאפי' למ"ד העושה כב"ש לא עשה כלום, או חייב מיתה (ברכות יא.), שאני הכא שאין מחלוקתם אלא להידור מצוה בעלמא, עכ"ל. וכ"כ הביה"ל (תרעא, ב ד"ה וי"א) דזה לא נכנס בכלל מה דקיי"ל בעלמא דהלכה כב"ה, כיון שאינם מחולקים בענין הלכה אלא בענין הידור בעלמא, וסיים, דמדלא הוזכר ד"ז בשום פוסק (כי בימיו עדיין לא נדפס הריטב"א) אין לצרף ד"ז להלכה כלל.

ובימינו בודאי אין לעשות כב"ש, שכבר קיבלו על עצמם כל ישראל כב"ה, והמשנה עובר על "אל תטוש תורת אמך".

ואין לומר שיש הידור במה שמרבה במצוה ומדליק עוד נרות לפרסו"נ, שהרי בגמ' (שבת כא:) מפורש טעם הוספת הנרות שהוא משום מעלין בקודש וכנגד ימים היוצאים, ובודאי שלא כל א' יכול להוסיף ולהדליק כמה שרוצה, אלא דוקא כמהדרין מה"מ שתקחז"ל.

ברם לענין דיעבד כשהוסיף והדליק ב' נרות בלילה הראשונה, כתב

בחכמת שלמה להגרש"ק ז"ל בשו"ע (רסי' תרעא) דיצא, דאין תוספת על המנין מזיק, וכמ"ש הרמ"א (סי' רסג) דיכול להוסיף על המנין המכוון ובלבד שלא יפחות, עכ"ד. אך זה לענין דיעבד, ולא שיעשה כן לכתחלה.

מה עדיף הידור נרות חנוכה או ב' נרות לשבת

בס"ד ו' דחנוכה תשע"ב
ביומי החנוכה, יתברך ברוב ברכה, ידידי הרה"ג החריף ובקי, משנתו קב ונקי, מו"ה חיים שלום הלוי סגל שליט"א מח"ס בירורי חיים ה"ח, ור"מ בישיבת רוז'ין ב"ב אחדשה"ט,

מתוך שורותיך היקרות במכתבך, עלה לי ספק במי שעומד בליל שבת דחנוכה והוא ליל שני דחנוכה, והוא במצב חרום שיש לו רק ג' נרות, ולמחרת למוצש"ק מצפה שיהיו לו עוד נרות לנ"ח. — מה ידליק, שהנה יש לפניו נר א' לשבת, ונר א' לחנוכה, ונשאר לו נר שלישי, מה ידליק בו, האם נר שבת שצריך לכתחילה שתי נרות, כנגד זכור ושמור, כמש"כ הטור והשו"ע (או"ח רסג, א). ואת השלישי ידליק לחנוכה, כדדי לו מעיקר הדין "נר איש וביתו" (שבת כא:) וטוש"ע (רעא, ב). — או שידליק ב' נרות לנ"ח כדינא דמהדרין דגמ' (שם), וכנפסק גם בטוש"ע שמוסיף והולך, ולנר שבת ידליק נר אחד דדי לו מעיקר הדין.

ובפשטות נראה דהמנהג להדליק "שני" נרות לשבת מנהג הגון מהגדולים הקדמונים (כלשון הב"ח (רסי' רסג), אבל אין לזה סמך מהגמ', כי אם בעובדא דההוא סבא (שבת לג:) שאחז "שני" בדי הדס להביאם לביתו כנגד זכור ושמור דנח דעתייהו דרשב"י ור"א בנו מזה. — ולעומת זאת לנר חנוכה מפורש בגמ' (כא:) שההידור הוא להוסיף בכל לילה. — ובשלמא אם אין לו סיכוי שיהי' לו עוד שמן לחנוכה, אז אולי שני נרות שבת עדיפי, כדרגיל תמיד, מאשר פעם אחת בלבד להיות מהמהדרין בנ"ח. — אבל אם כפי הנראה יהי' לו ממוצש"ק והלאה די נרות לשאר ימי החנוכה, והשאלה היא רק עכשיו בערב שבת, אז י"ל ד"הידור" דנ"ח הנזכר בגמ' עדיף מאשר ה"זכר" דשני נרות שבת לזכור ושמור, שהוא רק מנהג קדמונים.

לגבי הלכה דתדיר עדיף, שכ' הפוסקים בסי' (תרפא) להבדיל קודם במוצש"ק ואח"כ נ"ח משום דתדיר עדיף, הגם שהיתה סברא לומר דאפוקי יומא מאחרינן, ובעש"ק זה לא שייך מטעם אחר, שאם יקדים נ"ש דתדיר אז מנהגנו מדור לדור שהנשים מקבלות שבת בזה, ושוב לא יוכל להדליק נ"ח. — אבל אולי עכ"פ יועיל דינא

ד"תדיר" לגבי ההידור זכור ושמור, שזה תדיר לנו כל השנה, יותר ממהדרין דנ"ח.

ויותר מסתבר שאין להפריד תדיר ד"הידור" מתדיר דעיקר נר שבת, ואם אנו מחליטים ד"מהדרין" דנ"ח עדיף, אז זה עדיף מנר שבת עם כל הלכותיו, ודי לו במקרה זה בנר שבת אחד, ולהעדיף פרסו"נ דנ"ח ע"י שיוסיף וילך.

בחיוב למכור כסותו לקנות נ"ח איך יהי' בליל שבת כשיהי' לו רק נר א'

בס"ד כ"ח שבט תש"ע

שוכט"ס לאב בחכמה ורך בשנים, מופלג בהפלגת חכמים, עוסק בתורה לילות כימים, חריף ובקי ומשדד עמקים, ה"ה הרב מתתיהו גבאי שליט"א אחדשה"ט באה"ר.

א) דברנו מזה בס"ד במשנ"י על סוגיות (או"ח ח"ב סי' לה) שהרמב"ם בנר שבת (פ"ה ה"א) פסק שאפי' אין לו לאכול שואל על הפתחים ולוקח שמן להדלקת נר שבת שזה עונג שבת ולא הזכיר שחייב למכור כסותו. וקשה שהרי נ"ח ונ"ש, נ"ש עדיף משום שלום ביתו (שבת כג.), וא"כ למה פסק בחנוכה (פ"ד הי"ג) ששואל או מוכר כסותו א"כ כש"כ בשבת, ולמה לא הזכיר זאת בשבת. — ואמנם בשו"ע (רסג, ב) כתב כל' הרמב"ם, וכ' המג"א (סק"ה) "ועי' ריש סי' תרע"א". וביארו הפמ"ג והמחצהש"ק וביה"ל כונתו, שכמו בחנוכה חייב למכור כסותו, כן בשבת, וכש"כ הוא. — אבל עכ"פ הרמב"ם השמיט זאת, וטעמא בעי. — וכתבנו בס"ד במשנ"י (שם) שבשבת דבעינן עונג, אם ימכור מלבוש שבת שלו, יצטער יותר מאשר לישב בחושך.

ב) והבאת שחקר הגאב"ד פוניבז' הגר"י כהנמן ז"ל חקירה עצומה, [ונדפסה בקובץ "שיעורים וחידו"ת" ממנו] במי שאין לו מעות לנר כלל, ויש לו כסות למכור, אם לפי הרמב"ם אינו חייב למוכרו ל"ש, אבל לנ"ח חייב למכור, וא"כ כשיהי' לו נר אחד שקנה לנ"ח, יצטרך להדליקו לנ"ש דעדיף מדחנוכה" ולנר שבת עצמו א"צ למכור כסותו.

בתשובת שאלה זו — אומרים א) בשם הגאון אגרו"מ, שאה"נ ימכור לנ"ח, והדר דינא שמדליקו לנ"ש. — והוא דבר משונה שמכר כסותו לנ"ח ואינו מדליקו אלא לנ"ש שאינו חייב במכירת כסותו. - ב) ובהליכות שלמה (חנוכה פי"ג, ט הערה) כתבו בשם הרש"ז אויערבאך ז"ל, שמסתבר

שימכור וידליק לנ״ח, דנתחייב למכור רק לנ״ח, א״כ לגבי נ״ש הו״ל נר זה דחנוכה כרכושו וככסותו שאינו חייב לתתו לנ״ש. — ג) ואתה כתבת שבכה״ג אינו חייב כלל למכור כסותו כיון שימכור לנ״ח, ויעבירנו לנ״ש, ולנ״ש הרי אינו חייב למכור. — ולפ״ז ליל שבת חנוכה יגרע משאר לילות חנוכה שמוכר ומדליק, משא״כ בליל שבת.

ג) ולענ״ד גם לנ״ח בליל שבת ימכור וידליק נ״ח כדעת הגרשז״א ז״ל, אבל מטעם אחר, ע״פ מה שהבאנו בשו״ת משנ״י (ח״א סי׳ כו עמ׳ פד.) לגבי נ״ח משמן שביעית בשם שו״ת שבט הלוי (ח״א סי׳ קפד) שדוקא קרוב לנר אסור להנות מנ״ח, וגם להב״ח והמג״א (תרע״ג סק״ב) האוסרים גם תשמיש מרחוק, מ״מ מביא בשע״ת (תרע״ג סק״ג) משו״ת פני אריה (סי׳ מז) דעצם ההנאה שיושב באור ולא בחושך, מותרת מנ״ח ולא אסרו רק תשמיש לאורו עיי״ש. — וא״כ לכאורה למה אמר רבא בגמ׳ (שבת כג:) נ״ח ונ״ש נ״ש עדיף משום שלום ביתו. ידליק לנ״ח ושוב לא יהיה חושך בבית, ולא שייך טעם ״שלום ביתו״ שפירש״י שמצטערים לישב בחושך, שנר החנוכה כבר מאיר את החצר הארה כללית.

אלא ודאי השאלה היתה אם להדליק נ״ח כהלכתו על פתח ביתו בחוץ, ולא יאיר לפנים, משום פרסו״נ, או להדליק נ״ש על השלחן, ואמר רבא דנ״ש עדיף להאיר בבית, אבל לדידן שהרבה מדליקים בחלון בפנים, באופן שמאיר החוצה לפרסו״נ, וגם מאיר החדר בפנים, א״כ בכה״ג ימכור לנ״ח וידליק לנ״ח, וממילא יש לו גם שלום בית, דל״ה חושך. — ויברך להדליק נ״ח, שכל השמן שיש לו הוא ממה שמכר לנ״ח, ורק בדרך אגב נהנה מכללות אורו להאיר לשבת. — ואפי׳ אם איש זה מדליק תמיד בחוץ, בכה״ג ידליק בחלון בפנים, ויזדרז לאכול כל זמן שנ״ח דולק.

ד) וראה במג״א (סי׳ תרעח סק״ב) דנ״ש קודם כיון שמצטערים לישב בחושך (רש״י) ואפשר דבזה״ז שמדליקין בפנים יקנה נ״ח ואעפ״כ לא ישב בחושך, ואע״פ שאסור לאכול לאורה, מ״מ כיון דא״א בענין אחר הוי כשעת הסכנה דמניחו על שלחנו אע״פ שע״כ משתמש כמש״כ הר״ן ה״נ כן, וה״ה בחול מי שאין לו אלא נר אחד עכ״ל. וכתב הלבו״ש דלכן אמר המג״א ״ואפשר״ כיון שהוא עצמו כתב (בסי׳ תרעג סק״ב) שאסור לאכול אצלו [דזה ג״כ בכלל אסור ״להשתמש״ לאורה] וכן ס״ל למג״א עיקר, וכאן רק בדרך אפשר קאמר. — והפמ״ג (תרעח א״א ב) כ׳ דמסתימת המחבר בשו״ע משמע שבזה״ז [שמדליקין בפנים] נמי נ״ש קודם, ובפר״ח (בתרעג, א ובתרעה) כ׳ דלא הוי היכירא לנ״ח, והמג״א הנ״ל

(תרעה סק"ב) סובר דמ"מ מדליק נ"ח דהא בחול כה"ג מי שאין לו שום נר כי אם נ"ח, ודאי דמדליק אותו, ולא אמרינן דלא הוי היכרא [בזה"ז בפנים], ואי דמדליק סמוך לפתח ובמנורה [של חנוכה] יש היכרא, ה"ה בשבת יעשה כן, ולא יניח על שלחנו כי אם סמוך לפתח ולא ישבו בחושך וצ"ע עכ"ל הפמ"ג.

והוא כדברינו ממש בס"ד, אלא שהוספתי שאפילו אם מדליק תמיד בחוץ, באופן זה דנדו"ד ידליק ע"י החלון בפנים, והוי היכרא שהדליקו לנ"ח, ובמנורה של חנוכה ולא במנורה של שבת. — וידליק לשם מצות הדלקת נ"ח, ויברך להדליק נ"ח, ובנר שבת פטור ממנ"פ, לפי הדיוק מהרמב"ם שאינו חייב למכור כסותו [ולא שום דבר אחר] לנ"ש, גם בנדו"ד פטור מנ"ש כיון שאין לו, אלא שצריך לשאול על הפתחים עבור נ"ש. — ולפ"ד הפמ"ג והמחצהש"ק (הנ"ל אות א) שגם לשבת חייב למכור כסותו, בנדו"ד כבר אין לו מה למכור, כי בפרוטה שקיבל הדליק נ"ח. ואינו חייב לתת את נר החנוכה לנר שבת, כיון שנר החנוכה מאיר לו שעכ"פ לא יושב בחושך, גם אם הנר בחלון ולא על השלחן [ואם יש לו ב' פרוטות, חייב לקנות נ"ח ונ"ש].

ה) ואם תאמר דלנר שבת לא די שיש לו אור בבית מנ"ח, שהרי גם מי שנכנס לו אור מתאורת הרחוב חייב להדליק נ"ש, כמבואר בס"ד אצלנו במשנ"י על סוגיות (או"ח ח"א סי' יא, ב) דיש לחקור מה היא מצות נ"ש, שיהי' אור אפי' לא הדליקו, או שהדלקה עושה מצוה, והעלינו שעצם ההדלקה היא המצוה, שזה כבוד שבת, אפי' אם יש אור בביתו מהרחוב עייש"ה באורך. — וא"כ גם אם נ"ח מאיר לו חייב בנ"ש, ה"מ דיש לו עוד פרוטה לנ"ש, אבל את הנ"ח א"צ ליתן לנ"ש, כשמדליק בפנים, דעכ"פ יש לו נר דלוק בביתו [ואינו דומה לנכנס אור מהרחוב], שהודלק לשם מצוה, אפי' למצוה אחרת. — אכן י"ל שזה עצמו ספיקו של הפמ"ג הנ"ל, לכן סיים בצ"ע.

ו) ויש לעיין אם רשאי להדליק בנר הא' לנ"ח ולנ"ש, אי הוי מצוות חבילות חבילות [והארכנו בס"ד בקונטרס מיוחד באין עושין מצח"ח, במשנ"י סוגיות (ח"א סי' כח) עייש"ה] שי"א שרק בב' פעולות, ולא אם בפעולה א' עושה ב' מצוות, וצע"ג, ואכמ"ל. וכאן הוי תרתי דסתרי דנ"ח הוא להאיר לפרסו"נ ולא להנות, ונ"ש דוקא להנות לאורו. — ולמעשה נראה כנ"ל סוף אות ד'.

בזמנינו שהחשמל האלקטרי מאיר בעיקר, אם ג"כ נר שבת קודם לנ"ח

בגמ' (שבת כג:) דנר שבת ונר חנוכה ויש לו מעות לקנות א' מהן, נ"ש קודם משום שלום ביתו, ופירש"י (שבת כה:) שלא יכשל בעץ ואבן. וכאן פירש"י וכמה ראשונים שלא ישבו בני ביתו בחושך.

בזמנינו האור האלקטרי הוא המאיר ונרות שבת הן רק לתוספת אורה, וכבר נתלבטו בזה איך מברכים על נ"ש, דשרגא בטיהרא מאי אהני (חולין ס:), וסומכים בעולם לברך על תוספת אורה, ואפילו אם בעלת הבית הדליקה הרבה נרות, ובאה אורחת ומדליקה ב' נרות נוספות ג"כ מברכת, דעכ"פ נתוסף קצת אורה. — וידועה עצת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שהאשה תדליק קודם האור האלקטרי (החשמל) ומיד אח"ז הנרות והברכה היא על שניהן על החשמל ועל הנרות.

וא"כ יש לעיין אם בזמנינו ג"כ תוספת אורה דנ"ש קודם לעיקר מצוה דנ"ח, דשמא אם יש מעות רק לנר א' ידליק לנ"ח, והאשה תברך על אור החשמל שמדליקה לנ"ש, ותסמוך על הגדולים שהתירו להשתמש בדיעבד בחשמל לנ"ש, ה"ה שו"ת בית יצחק (יו"ד ח"א סי' קכ) שו"ת מחזה אברהם (או"ח סי' מא) ושו"ת אז נדברו (ח"ג סי' א) שו"ת חשב האפוד, ועוד, כמובא בארחות חיים (ספינקא סי' רסד, ג). עי' מזה באריכות במשנת יוסף סוגיות או"ח (ח"א עמ' פג.) ובשו"ת משנ"י (ח"ו סי' קל, ד). — וכבר הביא המשנ"ב (תרעח סק"א) ממג"א דבזמנינו שמדליקים בפנים, נ"ח קודם דעכ"פ לא יהיה חושך וא"כ גם שמא מאור החשמל משנה ההלכה. — אלא שרוב האחרונים סברו שגם בזמנינו ההלכה כן.

אלא דיש כנגד זה כמה סברות להקדים גם בזמנינו נ"ש. א) דהרמב"ם (הל' שבת ל, ה) כתב דנ"ש מכבוד שבת הוא, ובכונתו י"ל לא רק שיהא נר דלוק להאיר, אלא נרות הדולקות לכבוד שבת הן חלק מכבוד קבלת השבת, וזה שייך גם בזמנינו כשמאור החשמל דולק. — אך זה אינו דכבוד קב"ש בנר דלוק אינו דוחה נ"ח, אלא גם כשמאיר, וא"כ שמא בזמנינו אינו עוקר האור. — ב) שהביא המאירי י"א דפי' "שלום ביתו" היינו שלום אשתו, אשר נ"ש מסור לה למצות הדלקה, וזה שייך אפילו בזמנינו, שהנשים מחזיקות מאד במצות נ"ש. — ג) שמסקנת כמה מפוסקי זמנינו, שגם אם מדליקים בחשמל, לא לברך עליו. וא"כ שמן לנ"ש קודם, לברך עליו להדליק נר של שבת, גם בזמנינו שהתאורה היא אלקטרית בחשמל.

הדלקת נר א' לשבת וחנוכה אי הוי מצוות חבילות

ויש לעיין אם רשאי להדליק בנר הא' לנ"ח ולנ"ש, אי הוי מצוות חבילות חבילות [והארכנו בס"ד בקונטרס מיוחד באין עושין מצח"ח, במשנ"י סוגיות (ח"א סי' כח) עייש"ה] שי"א שרק בב' פעולות, ולא אם בפעולה א' עושה ב' מצוות, וצע"ג, ואכמ"ל. וכאן הוי תרתי דסתרי דנ"ח הוא להאיר לפרסו"נ ולא להנות, ונ"ש דוקא להנות לאורו. — ולמעשה נראה כמ"ש סוף אות ד'.

רווק שיש לו רק נר א' לשבת וחנוכה, מה קודם

בס"ד י"ט כסלו תשע"ב
ביומי חנוכה, השי"ת יברכך, ויצליח דרכך, ידידי אב בחכמה, חריף ובקי בחדרי תורה, יגע באורה ובחשיכה, מו"מ וכו' הרב מתתי'הו גבאי שליט"א
אחדשה"ט באה"ר.

נהניתי ממכתבך בו העלית חקירה חדשה שלא חשבתי עלי'ה עד כה. במי שלפניו רק נר א', וליל שבת יכול להדליק או נר שבת או נר חנוכה, שיהא חילוק בזה איש נשוי לרווק. — והוא דכתב הרמב"ם (סוף פ"ד דחנוכה) היה לפניו נר ביתו (דשבת) ונר חנוכה. נר ביתו עדיף משום שלום ביתו, שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו, גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום עכ"ל. ומבואר דעיקר שלום ביתו שאמרו בגמ' הוא שלום אשתו, ולא כרש"י (שבת כג: כה:) שכ' דקאי עליו בעצמו שלא יכשל בעץ ואבן. — ועפ"ז העלית שאם אין אשתו עמו ויש לו רק נר א' ידליק נר חנוכה משום פרסו"נ, וראית שכבר קדמך בזה בס' מאורות נתן (חנוכה סי' עב) מהגאון המנוח ריי"נ קופרשטוק ז"ל שנלב"ע זה עתה.

א) הנה מה שסיים הרמב"ם "שהרי השם נמחק לעשות שלום" אינו כדי לסיים הספר בשלום, כדרכו בקודש לסיים בכי טוב, שהיה די לסיים משום שלום ביתו, גדול השלום שכל התורה וכו'. אלא משמע שמבאר פירושו של "שלום ביתו" שהוא כפשוטו "שלום בית" איש ואשתו, ואחרי זה מסיים בכי טוב "גדול השלום" [ובס' מעשה רוקח דייק בשביל מה לסיים עוד בטוב, הרי כבר אמר שהשם נמחק לעשות שלום, שמזה למדים גודל השלום. ותי' שהוסיף שלא רק בין איש לאשתו אלא כל התורה וכו' עכ"ד. וי"ל שזה לבד שהשם נמחק אינו סיום בכי טוב, שצריך למחוק שמו הגדול לצורך סוטה שנחשדה על דבר מכוער. ולכן הוסיף שכל התורה וכו']. — וא"כ מי שאין לו

אשה, או שאינה עמו, לא שייך בו הטעם הזה, ואצלו נר חנוכה עדיף.

ב) ומרש"י שכתב (כג:) שבני ביתו מצטערים לישב בחושך, משמע דלאו דוקא אשתו, אלא גם אם אין האשה בבית, כגון כשיולדת, רק האיש וילדיו, ג"כ שלום ביתו עדיף מנ"ח. ומזה יש להבין דכמו"כ במי שהוא לבדו ג"כ מצטער בחושך, כמ"ש רש"י (כה:) שזה ותזנח משלום "נפשי" שאין לו נר שבת. דאיזה שיעור וכמה אנשים צריך שיצטערו, וגם צער שלו קשה לו.

ג) ונראה פשוט שרק צער בשבת דוחה לנ"ח, שיש חיוב עונג שבת מדברי קבלה, וקראת לשבת "עונג" ולקדוש ה' "מכובד", שמזה ילפינן כבוד ועונג שבת, ונר שבת יש בו משתיהן, כהרמב"ם (ה, א) משום עונג, וגם (ל, ה) משום כבוד [כמו שהארכנו בזה בס"ד במשנת יוסף על סוגיות (או"ח ח"א סי' יא) עיי"ש. ואכמ"ל]. ולכן אין להצטער בשבת משום מצוה דנ"ח דרבנן. — אבל בלילות החול לא מצאנו פטור משום מצוה כשמצטער, כי אם רק בסוכה, דדרשינן תשבו כעין תדורו, ומצטער פטור מהאי טעמא, משא"כ בשאר המצוות, [כי אם כשאנוס, שאז אונס רחמנא פטריה]. — וא"כ שאפילו מצטער חייב, פשוט שנ"ח עדיף מתאורה בביתו בחול.

וציינת לי על שו"ת הלכות קטנות להגר"י חאגיז (ח"א סי' קפא) ושו"ת משנה שכיר (ח"ב סי' רטז) שהסתפקו בזה דשמא "נר ביתו" אינו דוקא נ"ש, ורצו לפרש הרמב"ם שגם בחול היתה תקחז"ל ששלום ביתו עדיף בין איש לאשתו דוקא, ולא של בני ביתו, וכמ"ש שהשם נמחק ע"ז ועדיף בכל אופן מנ"ח. — אבל בשו"ע (רסג, ג ותרעח) כ' מפורש דרק בנ"ח ונר שבת, נ"ש עדיף.

ד) המאירי (שבת כג:) פי' משום שלום ביתו כפירש"י שלא יהיו בני ביתו יושבים בחושך, ויש מפרשים "מצד אשתו שהמצוה מסורה לה". — וכ"כ הרש"ש (ובימיו עוד לא נדפס המאירי) שהמצוה שייכת לה, ועל שלש עבירות נשים נענשות ח"ו וא' מהן הדלקת נר שבת, לכן אם לא יתן לה הנר לשבת אתיא לאנצויי עמו. — ויש בדבריו תוספת ביאור, דלפ"ד הי"מ שבמאירי שהמצוה מסורה לה, קשה שהרי גם בנ"ח חייבת האשה, והגם שאם בעלה עמה הוא המדליק נר איש וביתו, אבל גם עליה יש חיוב, וא"כ מאי עדיף לה נ"ש מנ"ח, אדרבא נ"ח יש בו פרסו"נ פעם בשנה. על זה הוסיף הרש"ש דכיון שנ"ש חמור מאד, ועל ג' עבירות נשים נענשות ח"ו, לכן אינה מוותרת ואתיא לאנצויי שיתן לה הנר לנ"ש, וע"ז קבעו חכמים שיתן לה לנ"ש, כי גדול השלום.

ה) בספר נמוקי או"ח (סי' תרעח) העיר על ההלכה דנ"ש קודם שלא ישבו בחושך, הרי יכול להתפלל ולקדש ולאכול סעודתו הכל מבעוד יום

(כרמב"ם שבת כט, יא ושו"ע רסז, ב), דממילא העני אוכל מבעו"י (כברכות ב:), וא"כ בשבת חנוכה כשאין לו לנ"ש, ידליק נ"ח ויעשה הכל מפלגה"מ והלאה (כמג"א סי' תרעט), וממילא לא יצטרך לנ"ש דלכשיחשך ילך לישון. — ובס' מאורות נתן (סי' עג) תירץ דגם בכה"ג יש בו משום שלום בית שלא יכשלו בחושך, דבני ביתו יצטערו הרבה אם צריכים לילך לישון קודם שתחשך.

ויותר מזה י"ל שהרי כתב בספר חסידים (סי' רסט) מובא בשל"ה ומג"א (סי' רסז סק"א) שאם גמר סעודתו מבעוד יום, יאכל אחר סעודתו כדי שיעור שיברך ברכהמ"ז, כדי שיהיו ג' הסעודות בעיצומו של יום דשבת, והמג"א כ' שיאכל כזית בלילה, וכ"כ הב"ח (רסי' תעב) בשם מהר"ל מפראג שימשוך סעודתו עד הלילה ויאכל כזית כשהוא לילה (ומובא במשנ"ב רסז סק"ה). — א"כ אינם יכולים לילך לישון מבעו"י, שהרי צריכים לגמור סעודתם בליל שבת, ולסדר המטות וכו', ולכל זה צריך נר שבת.

עוד תירץ המאורות נתן (שם) שאם מדליק מפלגה"מ הרי צריך שמן ופתילה שידלק יותר משעה וחצי, ולמה לו זאת, מוטב שיחלק הנר לשתים וידליק סמוך לחשיכה לפני זמן תוספת שבת, ויהי' לו לשתיהן, לנ"ש ולנ"ח נר לכל אחד. אע"כ מיירי שיש לו שמן בצמצום מלפני השקיעה עד חצי שעה אחרי צאה"כ, וממילא אינו יכול להדליק מפלגה"מ.

ו) הערה גדולה יש לענ"ד להעיר לפמש"כ השע"ת (תרעג, ג) בשם פר"ח בשם מהריק"ש דלילך לאור נ"ח לראות שלא יכשל שרי, ולא מחוייב להעצים עיניו, דלא מקרי תשמיש, ועיין בשו"ת פני אריה (סי' מז) שלא אסרו אלא להשתמש, אבל כל שאינו משתמש כלום, רשאי לישב בביתו בשעה שנ"ח דולקים. וכן מבואר מהמג"א (תרעח סק"ב) במש"כ דעכשיו שמדליקים בפנים אם יש לו רק נר א' לשבת ולחנוכה, יקנה לנ"ח ועכ"פ לא ישב בחושך, ועיקר שלום ביתו שלא יכשל בהליכה עכ"ד השע"ת. — ומובא במשנ"ב (תרעג סקי"א ושעה"צ יא). ועי' בב"י וב"ח (תרעג, ב) דהרא"ש ורבינו ירוחם מתירים אפילו כל תשמיש עראי, וא"כ כש"כ לישב לאורם ולא לעשות מאומה. — דהיינו שמתיר להנות מכללות האור דנ"ח, מהמציאות שאינו חושך. — ועפ"ז התיר בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' קפד) להדליק נ"ח משמן שביעית, שניתנה להדלקת הנר, ודי לנו בהנאה זו משמן שביעית מה שנהנה מכללות אורה. עי' שו"ת משנת יוסף (ח"א סי' כו, ב) באריכות.

וא"כ למה נר שבת עדיף משום שלום ביתו שלא ישבו בחושך, הרי יכול להדליק נ"ח ויהי' פרסו"נ, וממילא לא ישב בחושך אלא יהנה מכללות אור המאיר מהנרות. — ועל הגמ' שאמרה

זאת שנ״ש עדיף, לא קשה, כי בגמ׳ מדובר שהדליקו על הפתח בחוץ, ובבית היה חושך [וכ״כ בשו״ת משנה שכיר הנ״ל]. אבל כשאנו חושבים על הלכה זו למעשה בימינו, שהרבה, ואולי רובא דרובא, מדליקים נ״ח ליד החלון מבפנים, א״כ איש זה אפילו מדליק בחוץ כבימי חז״ל, מ״מ כשיש לו רק נר א׳, במקום להדליקו על השלחן לנ״ש, מוטב שידליק נ״ח ע״י החלון מפנים, ויאיר לו הארה כללית, ויהי׳ בזה נ״ח ונ״ש. — וכמו שהמג״א (תרעח סק״ב הנ״ל) כ׳ ששונה זה״ז מזמן הגמ׳, ואי יתרמי שיש לו רק נר א׳ לשבת או חנוכה ידליקנו לנ״ח בפנים. כמו״כ הפעם ידליק האיש הנ״ל לא בחוץ, אלא ע״י החלון בפנים ויעלה לו לנ״ח ולנ״ש.

ז) ואפילו עם אשתו עמו, יעלה נ״ח זה להם גם לנ״ש. ואם המצוה דנ״ש מסורה לה (כי״מ שבמאירי), ומפחדת מעונש מי שאינה מדליקה נ״ש ומשום כך אתיא לאנצויי (כהרש״ש), למה לא תדליק היא את הנר בתורת נ״ח, שיועיל להם גם לנ״ש. — ואם תרצה בדוקא להדליק לצורך נ״ש, אפשר גם לומר שכמו ביו״ט שחל בשבת שמברכת להדליק נר של שבת ושל יו״ט, תוכל לברך באופן זה שמדליקה נר א׳, אקב״ו להדליק נר של שבת ושל חנוכה. — והוא חידוש שלא ראיתיו עדיין בספרים.

ח) שבתי וראיתי דחידוש זה לא יתכן, שהרי נ״ש ונ״ח הן תרתי דסתרי, נ״ש עיקרו להאיר הבית ולהנות מאורו, ונ״ח להיפך עיקרו לפרסו״נ ולא להשתמש בהן, אלא שרק אם הודלק לנ״ח אין איסור להנות מכללות אורו. וא״כ לא יתכן על נר א׳ ב׳ ברכות אלה הסותרות זא״ז. וכ״כ הבגדי ישע (תרעח, ב).

אלא אם דורשת האשה בדוקא להדליק הנר הא׳ לנ״ש ואתיא לאנצויא, אז זה דוחה לנ״ח, אבל אם תסכים שהיא תדליק הנ״ח, ודאי שפיר תדליק, וזה עדיף לנ״ש כשתדליק בפנים ויהנו מכללות אורו.

ט) אכן למרות שהמג״א (תרעח סק״ב הנ״ל) כתב שבזה״ז ידליק נ״ח בפנים, הקשה עליו הלבושי שרד ממש״כ המג״א (תרעג סק״ב) שאסור לאכול לאור נ״ח [ור״ל אינו יכול לאכול סעודת שבת אצל נ״ח, ומה הועיל הנ״ח רק שלא יהי׳ חושך ואפילה, אבל אכתי צריך נר לסעודת שבת]. וכ׳ הלבו״ש דהעיקר כהמג״א (בסי׳ תרעג) שאסור לאכול, וכאן (בסי׳ תרעח) רק בדרך אפשר אמר, וגם הא״ר חולק על המג״א מהאי טעמא עיי״ש, ועי׳ במחצהש״ק (תרעג, ב).

י) ולענ״ד יש ליישב סתירת המג״א, ולחלק ולומר, דלהניח הנ״ח על השלחן כמו תמיד, ולאכול אצלו, זה אסור. שבזה עושה מעשה הנאה מנ״ח, והרי אסור להשתמש בהם. אבל כשמדליק נ״ח בפנים אצל החלון,

וממילא יהנה מכללות האור, מה איכפת לן שיאכל אצלו בדוחק, כשזיק אור מגיע אליו לשולחנו מנ"ח. והוא הדליק לפרסו"נ אצל החלון, ובירך על נ"ח, לכן התיר (בסי' תרעח) להדליק אם יש לו רק נר א' שידליקנו לנ"ח.

ומסקנא דמילתא כלעיל (אותיות ג, ח, י).

דושה"ט בברכה מרובה

י) אחרי כתבי כ"ז ראיתי בשו"ת התעוררות תשובה (בהוצ' החדשה ח"ג סי' תע) שנתקשה קודם על הגמ' למה נר שבת קודם, ויבטל נ"ח. הרי מוטב שידליקנו בפנים, ולפ"ד המג"א (תרעח סק"ב הנ"ל) יקיים בזה נ"ח וגם נ"ש. ותירץ עפ"ד הרמ"א (תרעא, ז) שבזה"ז שמדליקין בפנים ממש, לא ידליק במקום שמדליק כל השנה, כי צריך היכר, אפי' הוא רק לב"ב. וכן מ"ש בגמ' (כג:) דבשעת הסכנה מניחה על שולחנו, צריך נר אחר להשתמש לאורה (כבשו"ע תרעא, ה) ובט"ז ובמג"א משום היכרא שלא יאמרו לצרכו אדלקיה. — א"כ בזמן הגמ' שכולם הדליקו ע"י הפתח בחוץ, אם הוא ידליק בפנים בכל מקום לא ייראה הנ"ח, ולכן אינו יכול להדליק בפנים כלל. אבל לדידן דמדליקין בפנים, רק מניח נ"ח במק"א להיכר, די בהיכר זה שהוא נ"ח הגם שנהנה מאורה.

ולפ"ז בזה"ז כשיש לו רק נר א' בשבת חנוכה, ידליק בפנים לא על שולחנו, אלא ע"י החלון ויהא היכר שהוא לנ"ח וגם יהנה מכללות אורו. — ויברך ברכה אחת: אקב"ו להדליק נר של שבת ושל חנוכה, ולא הוי חבילות חבילות (כברכות מט.), כיון שהמצוה גופא נעשית שתיהן יחד חבילות חבילות, שמקיים בנר א' שתי מצוות. יכול לכוללם בברכה א' [א"ה: כדוגמת הנותן צדקה לאביו, מקיים בנתינה זו צדקה וכיבוד אב].

ובסוף התשובה הנ"ל מביא עוד מכתי"ק: דלכאורה הוי כנר שבת ויו"ט שכוללם בברכת אחת. אבל יש לחלק בנר שבת ויו"ט שתיהן לעונג ושמחה ליום זה שהוא שבת ויו"ט. ושפיר כוללם בברכה יחד. — אבל נ"ש ונ"ח הן שתי מצות נפרדות [וכנ"ל שסותרות זא"ז, שנ"ש לאורה ונ"ח לפרסו"נ ואסור להשתמש לאורו]. לכן יברך על נר א' שתי ברכות, תחילה להדליק נ"ח וידליק, ואח"כ יברך על נ"ש, כמנהגנו לברך על נר שבת אחרי ההדלקה (כשו"ע רסג, ה בהגה). — ואל יקשה איך משכחת עני כזה שאין לו על ב' נרות, והרי צריך לחזר על הפתחים לנ"ש ולנ"ח (כשו"ע רסג, ב ותרעא, א), אבל קרה בשעת חירום ומלחמה שלא הי' נר רק בצמצום רב, אתו"ד ההתעוררות תשובה בקיצור.

יא) ולולא ד"ק נלע"ד שלא אמר זאת למעשה שיברך ב' ברכות, כי בברכת נ"ח הרי הקצהו מלהשתמש בו, ורק דרך אגב מכללות אורו יכול להנות

שלא יגשש באפילה. אבל אם יברך אחרי ההדלקה על נ״ש הרי מגלה דעתו שרוצה לכתחילה להנות לאורו, וזה אסור אחרי שהקצהו לנ״ח, ועל הנאת כללות אורו ל״ש לברך אקב״ו להדליק נ״ש.

יב) ובזה יש לדחות גם מה שכתבתי בתחילה (באות ז) שיברך להדליק נ״ש ונ״ח [אשר בזה אין חשש ברכה לבטלה, דבלי הוספת נ״ח שפיר מברך על נ״ש, וא״כ דל נ״ח מהכי ונשארה ברכה על נ״ש]. — דאין יכול לעשות כן, דכיון שבירך על נ״ש פירושו שהדליקו להנאת אורו לעונג שבת, וא״כ איך יוסיף באותה ברכה על נ״ח, שאז פירושו שאסור להשתמש לאורו, וכנ״ל (אות ח) דהוי תרתי דסתרי.

אלא נלע״ד כנ״ל שהאשה תדליקנו ותברך על נ״ח, ותוציא את בעלה וב״ב, וממילא יהי׳ לה אורה לשבת לשלום ביתה, ואם אינה מוותרת על נ״ש דוקא, אז אין ברירה ותדליקנו לנ״ש, ונדחה לו הנ״ח.

בענין זמן הדלקת נר חנוכה

במס׳ שבת (כא:) מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה, לא דאי לא אדליק מדליק, ואי נמי לשיעורה (פירש״י שיהא בה שמן כשיעור הזה).

ומצאנו בזה ד׳ שיטות:

א) הרמב״ם (הל׳ חנוכה ד, ה) כתב: אין מדליקין נ״ח קודם שתשקע החמה, אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין, שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יותר, עבר זמן זה אינו מדליק, וצריך ליתן שמן בנר כדי שתהיה דולקת והולכת עד שתכלה רגל מן השוק עכ״ל. - וכ״כ הריטב״א והר״ן דמשכלתה רגל אינו מדליק, וכ׳ השלטי גבורים שכן ד׳ הרי״ף, וכן הביא לשון ריא״ז שאם לא הדליק בטל המצוה. - וכ׳ הגה״מ בשם ראבי״ה שר״י אומר שנהגו כלשון ראשון, דמדליק רק עד שתכלה רגל. עיי״ש. וכנראה ס״ל כן לרמב״ם משום דפסק כלישנא קמא.

ב) התוס׳ כתבו דאי לא אדליק מדליק, אבל מכאן ואילך עבר הזמן, אומר הר״י פורת דיש ליזהר ולהדליק בלילה מיד שלא יאחר יותר מדי, ומ״מ אם איחר ידליק מספק דהא משני שינויי אחרינא עכ״ל. - והיינו שגם לתוס׳ ללישנא קמא מדליק רק עד שתכלה רגל, אלא כיון דללישנא בתרא מדליק גם אחרי שכלתה רגל, לכן מספק יש להדליק. וכ׳ הב״י שכן דעת הרא״ש. וכ׳ המג״א (סק״ו) והפר״ח דכיון דההדלקה רק מספק לא יברך, דספק ברכות להקל,

אבל בספק הדלקה חייב, משום פרסומא ניסא, ולא אמרינן ספיקא דרבנן להקל.

ג) הטור (סי׳ תער"ב) כתב מצותה מסוף שקיעת החמה עד חצי שעה מן הלילה שאז העם עוברין ושבין ורואין בביתם ואיכא פרסו"נ, הלכך צריך ליתן בה שמן כזה השיעור וכו׳, וכן יכול להשתמש לאורה לאחר זה הזמן שעבר עיקר מצותה, ומ"מ עדיין זמנה כל הלילה ודלא כהרמב"ם וכו׳ עכ"ל. והעיר הב"י דלא הו"ל להטור להחליט דלא כהרמב"ם, כיון דגם להתוס׳ והרא"ש מדליקין לאחר שכלתה רגל רק מספק. מ"מ בשו"ע פסק מרן הב"י כהטור, וכתב (תרעב, ב) עבר זה הזמן ולא הדליק מדליק והולך כל הלילה. וכ׳ המג"א דמשמע דעתו שיברך.

ד) ראבי"ה (סי׳ תתמ"ג) כתב שמצא בשם ר"ת דבהני תרוייהו אזלינן לקולא בשיעורא, ובדלא אדליק, דבשל סופרים הלך אחר המקיל (ע"ז ז.) ופירשתי זה בתשובות עכ"ל. וציין המהדיר (לסי׳ תתקע"ב) שכ׳ ונראה בעיני אנן דעבדינן נרות קטנים דליכא שיעורא, סמכינן אשינויא קמא, וכו׳, וגם נ"ל דאף לאחר שתכלה הרגל מותר להדליק. [ובספר הישר שלפנינו ליתא]. - ומשמע דר"ל דמקילינן בתרוייהו, שא"צ שיעור (כלישנא קמא) ושמדליקין כל הלילה (כלישנא בתרא). - וכנראה משום דספק דרבנן להקל, מקיל בתרוייהו, אבל עכ"פ אינו פוטרו אחרי הזמן לגמרי, מטעם ספק דרבנן, דחביבה מצוה שיש בה פרסומי ניסא, גם אם היא דרבנן.

ונעיין בס"ד בשיטות אלה, איך פירשו סוגיית הש"ס. בתוס׳ מבואר דס"ל דהני תרי לישני פליגי, דלל"ק מדליק רק עד שתכלה רגל, ולל"ב מדליק גם אחרי זה, וממילא מצותה כל הלילה (כרשב"א דלהלן). [אבל מודה לישנא בתרא שעיקר מצותה עד שתכלה רגל, משום דאז פרסו"נ]. וזה שכתבו תוס׳ דלל"ק מכאן ואילך עבר הזמן, אלא שבכ"ז ידליק מספק, דהא לל"ב מותר.

ודעת הטור לכאורה ג"כ דתרי לישני פליגי, אלא דנקטינן כלישנא בתרא, לא מטעם ספק כמש"כ תוס׳, אלא שכן נקטינן להלכה, וכמ"ש הב"ח דבשל סופרים הלך אחר המקיל, וכ"מ מביאור הגר"א. ואין הטור מקיל כר"ת בתרוייהו, רק נקט כל"ב דמדליק כל הלילה בדיעבד, אבל צריך שיעורא, דתרי קולי לא עבדינן, אלא אי סמכינן אלישנא בתרא להקל בזמן, צריך לסמוך עליו גם לחומרא להצריך שיעור.

ואכתי צ"ע נהי דבהדלקה דרבנן מקילים להדליק אחרי הזמן, אבל בברכות דאורייתא איך נקל לברך אחרי הזמן כלישנא בתרא, והוי לן למינקט בדאורייתא לחומרא כלישנא קמא.

ולכן נראה שדעת הטור כהרשב"א והמאירי, דלישנא קמא דאמר

דאי לא אדליק (בשקיעת חמה) מדליק (עד שתכלה רגל), לאו למימרא דאי לא אדליק בתוך שיעור זה אינו מדליק (אחרי שכלתה רגל), דהא תנן (מגילה כ:) כל שמצותו בלילה כשר כל הלילה, אלא שלא עשה מצוה כתקנה דליכא פרסומי ניסא כולי האי, ומיהו אי לא אדליק מדליק ולא הפסיד, אלא כעושה מצוה שלא כתקנה לגמרי, עכ"ל הרשב"א. - מעתה י"ל דאין הטור מפרש כתוס' דללישנא קמא אין מדליקין אחרי שכלתה רגל, ולללישנא בתרא מדליקין, ולכן כתבו להדליק מספק בלי ברכה. אבל אם נאמר שהטור יפרש כרשב"א ומאירי, אין כאן מחלוקת בין ב' הלשונות, ולתרווייהו מדליקין אחרי שכלתה רגל, ולתרווייהו מצוה מהמובחר להדליק עד שתכלה רגל. אלא בהא פליגי, דל"ק לא בעי שיעורא, ול"ב בעי שיעורא. אי נמי לא פליגי כלל תרי הלישני, וגם לל"ק בעי שיעורא, אלא שאתי המימרא דמצותה משתשקע החמה וכו' מפרש הל"ק להלדקה למצוה מהמובחר, והל"ב מפרשו לשיעורא.

והנה לפ"ד הרשב"א במשך החצי שעה משתשקע עד שתכלה רגל, הוי מצוה מהמובחר, ומשמע לכאורה דגם אם לא הדליק מיד משתשקע, עדיין נמשך זמן המצוה מהמובחר חצי שעה. ורק אחרי כן הוי מצוה שלא מהמובחר.

[ביאור חדש בישוב שיטת הרמב"ם]

ובדעת הרמב"ם כ' הה"מ דלא ס"ל כהרשב"א דלשון דאי לא אדליק קשה לפירושו זה, דמשמע דמצוה כתקנה אינו כל הזמן הזה דא"כ הול"ל לאדלוקי עכ"ל, וכ"כ הב"ח. - ור"ל דאי כהרשב"א דבחצי השעה הוי מהמובחר הול"ל לאדלוקי. ומדאמר דאי לא אדליק (בשקיעה) מדליק (עד שתכלה רגל) משמע דמצוה מהמובחר הוי רק בשקיעה, ולא במשך כל החצי שעה.

וכתב ההגהות מיימוני דהרמב"ם פסק כשתי הלשונות [ומש"כ שכ"כ ר"ת דבתרוייהו אזלינן לקולא. אינו ר"ל שכן ס"ל לרמב"ם, שהרי הרמב"ם אזיל לחומרא, אלא מביא שכמו כן סובר ר"ת כשני הלשונות]. ומובן מדבריו דלעולם שני הלשונות פליגי כתוס', אלא שהרמב"ם אזיל לחומרא גם בשל סופרים, אולי משום חשיבות פרסומי ניסא, ופסק כל"ק דאין מדליקין אחרי שכלתה רגל, וכל"ב דבעינן שיעורא. - אלא דצ"ב דמחמיר עד כדי כך לפוטרו אחרי שכלתה רגל, ואפי' מספק אינו מחייבו להדליק בלי ברכה כתוס'. והרי סוף סוף ישנו בגמ' לישנא בתרא המחייבו להדליק גם משעבר עיקר זמנו.

ונלע"ד מקור להרמב"ם מלשון סוגיין. דללישנא בתרא דהא דאמרינן "מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מהשוק" הוא רק לתת שיעור לשמן,

או שיעור לזמן ההדלקה, קשה טובא למה לא אמר בקיצור ובירור יותר, שהוא חצי שעה, או כהילוך ב׳ מילין [שהם ל"ו רגעים] שהוא כחצי שעה או יותר. ולמה תלה שיעורו בזמן הנ"ל משתשקע וכו׳, הרי ללישנא בתרא זמנוכ ל הלילה, ואין זמנו תלוי כלל בזמן משתשקע עד שתכלה רגל. ו א"כ למה בחר לו סימן זה לתת זמן למשך ההדלקה. - לכן פירש הרמב"ם דגם לישנא בתרא ס"ל דהזמן הוא רק עד שתכלה, ולא יותר, ומשעבר הזמן בטלה המצוה. מדנתן זמן לשיעורא בזמן משתשקע וכו׳. שמע מינה שזהו זמן המצוה.

[ולתוס׳ דס"ל דללישנא בתרא מדליק כל הלילה, צ"ל דהא דתולה שיעור ההדלקה משתשקע עד שתכלה מן השוק, עפי"ד הרשב"א הנ"ל משום דאז לכו"ע היא עיקר המצוה].

ואם נאמר דתרי הלישני פליגי, י"ל דבהא פליגי, דלל"ק אם לא הדליק מיד משתשקע, מותר להדליק במשך חצי השעה עד שתכלה רגל. ולל"ב אי לא אדליק מיד משתשקע תו לא מדליק בחצי השעה, דמצות ההדלקה היא מיד משתשקע, וכלשון הרמב"ם "לא מאחרין ולא מקדימין". והא דאמרינן מצותה משתשקע עד שתכלה רגל, הוא לא להתיר להדליק כל החצי שעה, אלא לתת שיעור למשך ההדלקה, שהיא מיד עם השקיעה עד שתכלה רגל. - ובזה גם הל"ק מודה שמצוה שהנר ידלוק חצי שעה, אלא שמקיל שאם לא הדליק בזמנו ממש עם השקיעה, יכול להשלים במשך החצי שעה. ול"ב מחמיר דאין לו תשלומין. - נמצא לפ"ז מחמיר הל"ב, ושפיר פסק הרמב"ם להקל בשל סופרין כלישנא קמא שמתיר להשלים בחצי השעה, אבל צריך שיעורא.

אכן הב"ח כתב דהני תרי לישני לא פליגי כלל, ולכן פסק הרמב"ם כשתי הלשונות. ויתכן שזו גם כונת ההגהות מיימוני שכתב דהרמב"ם פסק כשתי הלשונות. - ויש להסביר לפ"ז שיטת הרמב"ם בהקדם דברי הפר"ח (תרעב, ב) שמסתברא שאם איחר מלהדליק [מיד עם השקיעה] שלא נשאר אלא רביע שעה או פחות עד שתכלה רגל מן השוק, אין צריך ליתן שמן אלא כשיעור זה, וזהו לדין התלמוד שההיכר הוא לעוברים ושבים, אבל האידנא לעולם בעינן שיעור הידוע עכ"ל. וכן דייק הערוך השלחן (שם) מלשון הרמב"ם (ד, ה) הנ"ל שכתב שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל וכו׳, וצריך ליתן שמן בנר כדי שתהיה דולקת והולכת עד שתכלה רגל וכו׳ עכ"ל, דמבואר מלשונו שאם מדליק אחר השקיעה א"צ ליתן שמן על חצי שעה, אלא רק עד שתכלה רגל. - [והעיר חתי הגאון רבי חיים וייס שליט"א שכן היה גם במנורה שמצותה מערב עד בוקר, ואם היה הכהן מאחר, לא היה מחוייב

לתת שמן רק כדי שתדלוק עד הבוקר, וא״צ תשלומין ביום]. - וגם מלשון השו״ע (שם) שכ׳ הלכך צריך ליתן בה שמן כזה השיעור, משמע כן, וכמש״כ המג״א (תרע״ב סק״ב) דאם הדליק זמן מה אחר השקיעה א״צ ליתן שמן כ״כ רק עד שתכלה רגל מן השוק עיי״ש. - וכמו שהסביר הערוה״ש דכיון דההיכר הוא לבני רה״ר, ואחר זמן כליית רגל מן השוק אין היכר למו א״כ למה יתן שמן על אח״כ, אבל האידנא שההיכר לבני הבית שפיר צריך היכר למשך חצי שעה וכן המנהג פשוט עכ״ד [ונבאר ענין זה עוד בס״ד להלן].

מעתה שפיר י״ל לפי שיטת הרמב״ם דתרי לישני לא פליגי, ול״ק אשמעינן שאם לא הדליק מיד עם השקיעה יכול להדליק עד שתכלה רגל, וללי״ק אין ההלכה הנ״ל ״מצותה משתשקע חמה עד שתכלה רגל״ חמדברת על שיעור שמן, רק עד מתי יכול להדליק. אבל ללישנא בתרא ההלכה הנ״ל מלמדת אותנו ששיעור השמן צ״ל שידלק משתשקע עד שתכלה רגל ולא יותר, וא״כ אם מדליק אחרי שתשקע, צריך לתת שמן רק שידלק עד שתכלה רגל ולא יותר. - ושפיר פסק הרמב״ם כתרי הלישני.

והנה המג״א הנ״ל (אחרי דבריו דלעיל) סיים: ובאגודה כתב במיימוני משמע שיהי׳ דולק יותר ממיל עכ״ל. ותמה המחצהש״ק לא ידעתי מאי נתחדש לו מדברי האגודה, ומש״כ האגודה מיל על שם הרמב״ם לא הבנתי הא כתב הרמב״ם להדיא דההזמן הוא כמו חצי שעה או יותר עכ״ל. - ולענ״ד יש בדברי האגודה חידוש, דמיל הוא י״ח רגעים, ויותר ממיל הוא עשרים רגעים (שליש שעה). וא״כ זהו שאמר המג״א דגם אם איחר להדליק אחרי השקיעה, וצריך לתת שמן רק עד שתכלה רגל, מ״מ לא יפחת משמן היכול לדלוק שליש שעה, דפחות מזה לאו כלום הוא, ואינו שיעור חשוב שיהא ראוי לברך עליו [אבל מש״כ האגודה כן בשם הרמב״ם צ״ע].

אחר שזיכני השי״ת בדברים הנ״ל חיפשתי בספרים ומצאתי בקונטרס בעניני חנוכה ומגילה מלהבחל״ח ידיד נעורי הגה״צ רבי חיים אהרן טורצ׳ין זצ״ל ראש ישיבת המצויינים, שכבר הלך בדרך הנ״ל בהסבר שיטת הרמב״ם, וברוך שכיונתי בכמה דברים לדעתו הגדולה. - אלא שנשאר (בעמוד כ״ג) בקושיא דלפ״ז באין לו כי אם מעט שמן ידליק מה שיש לו, דכמה שיוכל לקיים המצוה יקיים, דהא באיחר קצת מדליק ודולק זמן הנשאר לו עד שתכלה רגל מהשוק, והוא משום דכל כמה שאפשר לו לקיים יקיים, הכי נמי בתחילת הזמן כשאין לו ג״כ תסגי במקצת, דהרי לדעת הרמב״ם אין זה שיעור בנר אלא בהדלקה, ומכל הפוסקים משמע דבנותן שמן פחות מהשיעור הוה ברכה לבטלה דלא קיים המצוה כלל וצ״ע, עכ״ד.

אכן מקור הלכה זו הוא מהרא"ש (סו"ס ז') ומובא בשו"ע (תרעה, ב), דכיון דקיי"ל (כג.) דהדלקה עושה מצוה, צריך שיהא שמן בנר כדי שיעור קודם הדלקה, אבל אם בירך והדליק ואח"כ הוסיף שמן עד כדי שיעור לא יצא ידי חובתו עכ"ל. - והיינו שבשעת ההדלקה אשר זו עיקר המצוה [ואפי' כבתה אין זקוק לה, אפי' כבתה בערב שבת מבעוד יום, תרעג, ב] צריך שידליק שמן כשיעור המצטרך [וכ"כ הש"ג (דף ט. אות ה') מלשון ריא"ז ואע"פ שאם כבתה אין זקוק לה צריך לתת בנ"ח שמן בשיעור שתהא דולקת עד כדי מצותה עכ"ל]. והשיעור תלוי מתי שמדליק שאם מדליק מיד עם השקיעה, שיעור השמן הוא עד שתכלה רגל, וכן אם מדליק מעט אחרי השקיעה ג"כ שיעורו עד שתכלה רגל, ואז צריך פחות שמן. אבל תמיד סוף השיעור הוא עד שתכלה רגל. ובזה תתורץ קושייתו ז"ל. - אכן יוצא לפ"ז שמי שיש לו שמן פחות מכשיעור, יכול להזיד ולהמתין מעט אחרי השקיעה עד כדי שיספיק לו השמן להדליק עד שתכלה רגל.

[הסבר מחלוקת הראשונים הנ"ל מצד הסברא]

עד כה נסינו למצוא מקור לשיטות השונות, שתלוי איך שיפרשו תרי לישני דסוגיין. ועתה ננסה להבין שיטותיהם מצד הסברא.

ונראה דיש לחקור בדין פרסומי ניסא, אם זו עיקר המצוה, שלכן התקינו להדליק נר חנוכה כדי שיראו בחוץ ויתפרסם הנס. או שזה רק פרט במצוה, שעיקר המצוה להדליק, ופרט בזה הוא שיהא ניכר בחוץ ויתפרסם הנס. - והנפק"מ לכאורה פשוט, דאם הפרסו"נ הוא הוא עיקר המצוה, אין אפשרות להדליק בואפן שלא יהא פרסו"נ, דהיינו שבימי חז"ל שהדליקו בחוץ אם הדליק בפנים לא יצא כלל, וכמו"כ אין להדליק אחרי שכלתה רגל מן השוק. אבל אם הפרסו"נ הוא רק פרט מפרטי המצוה, א"כ אפילו כאשר תיסר פרט זה עכ"פ יצא בעיקר המצוה.

ולפ"ז הרמב"ם וסיעתו ותוס' סברי דפרסו"נ הוא עיקר המצוה, ולכן אין להדליק אחר שכלתה רגל, דבלי פרסו"נ אין ערך להדלקה. [ובזה יובן למה לרמב"ם דס"ל דחיוב הדלקת המנורה הוא גם ביום, למה לא תיקנו נ"ח גם ביום, שהרי הנס הי' גם בח' הימים. דכיון דכל המצוה הוא פרסו"נ, וזה לא הוי ביום דלא מינכר הנר]. אבל הטור ור"ת המתירים בדיעבד להדליק גם אחר שכלתה רגל, נקטו שאמנם הפרסו"נ הוא פרט חשוב בעיקר המצוה, אבל מ"מ עצם המצוה היא ההדלקה גם בלי פרסו"נ.

אבל צריך א"כ להבין, איך תיקנו שבזמן הסכנה מניחה על שולחנו ודיו, שאם כל עיקר המצוה שתיקנוה סופרים הוא הפרסו"נ (כדרצינו לומר לרמב"ם), ובלי פירסום אין כאן מצוה כלל, א"כ בזמן סכנה נימא אונס רחמנא

פטריה. - ובזה היה אפשר לומר שיש פרסו״נ ברה״ר לרבים, ויש גם פרסו״נ בביתו למשפחתו ואנשי ביתו, שגם זה הוי פרסו״נ, ואפילו לאיש ואשתו הוי פרסו״נ. אבל מה יעשה איש יחידי שבזמן הסכנה מדליק בביתו, ואין אף אחד זולתו רואהו, איך יקויים בו פרסו״נ. ואם עיקר המצוה היא הפרסו״נ, ה״ז לא שייך אצלו.

[ביאור כמה מדרגות בפרסומי ניסא]

ולכן נראה לדייק מלשונות הרמב״ם דהגם שעיקר המצוה היא הפרסו״נ, מ״מ גם במקום שאין פרסו״נ יש עכ״פ זכרון הנס. כי (בהל׳ חנוכה ג, ג) כתב: ומפני זה התקינו חכמים וכו׳ ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים וכו׳ להראות ולגלות הנס [כאן נתן טעם לעיקר המצוה שהיא משום פרסו״נ]. ושם (ד, יב): מצות נ״ח מצוה חביבה היא עד מאד וכו׳ כדי להודיע הנס [כאן כבר לא כתב ״לגלות״, אלא מדרגה פחותה מזה ״להודיע״, ואולי זה בביתו למשפחתו]. ושם (ד, יג): הרי שאין לו אלא פרוטה אחת ולפניו קידוש היום והדלקת נ״ח מקדים לקנות שמן לנ״ח וכו׳ שיש בו זכרון הנס עכ״ל. - ואולי דייק לכתוב זכרון נס, ולא כתב גילוי או הודעת הנס, ללמדנו הלכה למעשה, שגם איש יחידי האידנא המדליק לו בפנים בביתו, ואין איש עמו, מ״מ אם נזדמן לו נ״ח או קידוש, בכ״ז נ״ח קודם, הגם דכל עדיפות נ״ח על יין או פת לקידוש הוא משום דנ״ח יש בו פרסו״נ, ואל״ה שניהם מדברי סופרים (כמש״כ הרמב״ם שם). מ״מ גם באיש יחידי הגם שלא שייך ״פרסומי״ ניסא כשמדליק בפנים, מ״מ שייך בו ״זכרון״ הנס. וגם זה עדיף מקידוש, מדלא חילק בזה [וכמש״כ בגליוני הש״ס להגר״י ענגל ז״ל (לשבת כג:) דבריאת העולם לא הוי בגדר נס, כי הקב״ה בעל היכולת כולם, ורק אחרי שברא העולם וקבע בו המנהג הטבעי, כל מה שהקב״ה משנה מהטבע, הוא נס. ולכן קידוש שהוא עדות וזכר לבריאת העולם אינו זכרון נס, כמו זכרון נס חנוכה].

וכן מצאנו לשון זה באורחות חיים המובא בב״י (ריש סי׳ תרע״ז): מי שהלך לכפר שאין בו ישראל ולן שם בליל חנוכה, אע״פ שאין לו בית מיוחד, שמענו שרבינו משולם היה נוהג להדליק ולברך זכר לנס וכו׳ ומניחם על שולחנו עכ״ל. - וא״כ בשעת הסכנה העמידו חכמים המצוה לזכרון הנס, שגם עליו שייך לברך.

יוצא לנו מזה שישנן ג׳ מדרגות: א) פרסו״נ דרבים ברה״ר. ב) פרסו״נ לבתי ביתו בפנים. ג) זכרון הנס אפי׳ ביחידי בביתו. - ומצאנו סמך לזה שגם סוג ב׳ או ג׳ הנ״ל הוי בגדר פרסו״נ, מלשון הרשב״א (כא: סוד״ה הא דאמרינן) שכ׳ שאם הדליק אחרי שכלתה הרגל לא עשה מצוה כתקנה ״דליכא פרסומי ניסא כולי האי״ מיהו

לא הפסיד אלא כעושה מצוה שלא כתקנה עיי"ש.

הרי שגם בהדלקה שאין בה פרסו"נ, כיון שכבר כלתה רגל מהשוק, אכתי יש בה קצת פרסו"נ, רק פרסו"נ "כולי האי" לא הוי. - וכ"כ בהגה' מיימוני (פ"ד ריש אות ב') שאין אנו מדליקין אלא בבתים מבפנים ואין כאן פרסום נס כ"א לבני הבית עכ"ל. הרי שגם לבני ביתו בלבד בפנים מקרי "פרס"נ לבני הבית" כסוג ב' הנ"ל.

וכמו"כ מצאנו פרסומי ניסא בביתו שלא ברה"ר בד' כוסות בליל פסח, כמש"כ המגיד משנה (הל' חנוכה ד, יב) שאפי' עני שבישראל לא יפחות מד' כוסות, והטעם משום פרסומי ניסא עכ"ל. וזהו משום שמקיים והגדת לבנך, ובני ביתו עמו הוי פרסומי ניסא. - וכ"כ תוס' (שבת כד.) דפשיטא דמזכיר על הנסים בתפילה דבצבור היא ואיכא פרסו"נ, אבל בבהמ"ז שבבית ליכא פרסו"נ כולי האי עכ"ל. הרי שעכ"פ פרסו"נ הוי גם בבית.

וגם באופן ג' הנ"ל, שהבאנו לעיל מאורחות חיים שזה הוא בגדר "זכרון" נס, עי' בשלטי גבורים (דף י. אות א') שהביא לשון ריא"ז: אם היה עומד בין הנכרים, אע"פ שאין לו בית לעצמו, ולא פתח לעצמו, חייב להדליק נר לעצמו, אע"פ שאשתו מדלקת בביתו, שהרי אין הנס מפורסם אצלו ואינו רואה נ"ח וכו' עכ"ל. משמע שאם מדליק לעצמו, הגם שאין ישראל עמו, ה"ז נקרא פרסומי ניסא לעצמו ועדיף מזכרון נס. שגם לעצמו יש ענין ותועלת לפרסם הנס, ולהתחזק עי"ז באמונה, ולבא עי"ז להלל לה'. - וממילא א"ש שגם המדליק רק ביחידי נ"ח, עדיף אצלו מקידוש היום, דגם ביחידי ה"ז פרסו"נ [ויל"ע אם גם בנ"ח ביחידי חייב למכור כסותו, כמו שחייב זאת בכדי להדליק נ"ח כהלכתו, כברמב"ם שם]. - ומובן למה תיקנו שבסכנה אפי' יחיד ידליק בפנים.

שוב ראיתי סברא זו בביאור הלכה (סי' תרעא, ז ד"ה יש נוהגין) שכתב: דעצם ההדלקה שציוו חכמים על כלל ישראל הוא נקרא פירסום הנס עכ"ל. דמתפרש מלשונו (אם כי אינו כותב זאת) שגם יחיד המדליק במקום שאין איש אתו, מ"מ הוי בכלל פרסו"נ, כי כאשר כל כלל ישראל מדליקים נ"ח הוי פרסו"נ, גם אם יקרה אצל אחד שרק הוא עצמו רואה הנרות.

אכן המאירי (כג.) כתב: מי שהיה בכפר שאינו מדליק [אולי הכונה שאין מי שמדליק שם] ואינו רואה, כגון כפר של גוים, יש מחייבים אותו להדליק, שלא נפטר מהדלקה אחר שאינו רואה במקומו שום הדלקה, ואף גדולי הדורות שלפנינו החמירו על עצמם בזו, ואין הדברים נראים עכ"ל. - ולכאורה כונתו שביחידי אין זה פרסו"נ ואי אפשר להדליק. ואולי ר"ל כשמדליקין עליו בביתו, אז לא צריך להחמיר ע"ע

להדליק באכסניא שלו אצל הגוי. אבל מי שאין אשתו מדלקת עליו בביתו, גם ביחידי חייב, וצ״ע.

[ישוב דעת מג״א דכשבני ביתו ישנים לא יברך, מאי שנא מנמצא יחידי שמברך]

כתב המג״א (סו״ס תרע״ב) שנ״ל להורות כהג״מ שיברך כל זמן שבני הבית נעורים אפי׳ עד עמוד השחר, אבל אם ישנים אין לברך עליהם עכ״ל. ועי׳ במשנה ברורה (בשער הציון סקי״ז) שהביא מס׳ חמד משה שאם לא הדליק עד שישנו בני הבית וא״א להקיצם, מ״מ ידליק ויברך, דלפ״ד המג״א אם יהיה אדם במקום שאין איש אף מאנשי הבית שם ידליק בלא ברכה, ולא ראינו זה בפוסקים, ואדרבא הש״ג בשם ריא״ז כ׳ דאף אם הוא בין הנכרים לבדו ידליק (וכנ״ל), ומשמע בברכה, אלא ודאי אם יכול לפרסם ההדלקה בפני רבים יותר עדיף, ואם לאו לא יבטל המצוה עכתו״ד.

וקושיא חזקה היא זו על המג״א, מאי שנא בני ביתו ישנים, מנמצא לבד בכפר בין נכרים [ומשמע דפרסו״נ לפני נכרים לאו כלום הוא]. ולכאורה שוים הם במעלה, דהוי רק ״זכרון״ נס, או ״פרסו״נ ביחידי״ שכפי שנתבאר גם זה בגדר פרסו״נ.

ולפי דברי ביאור הלכה הנ״ל יש לתרץ, שאם הוא בין הנכרים, ואין איש ישראל עמו, אבל מ״מ מדליק כל זמן שכלל ישראל מדליק, אז הרי הוא נכלל בפירסומי ניסא דכלל ישראל, כי עצם ההדלקה שציוו חכמים על כלל ישראל להדליק יחד בזמן אחד כל א׳ במקום שהוא הוא ג״כ פרסום הנס. משא״כ אם הגיע מאוחר לביתו עד שישנו בני הבית, ומשמע שהוא כבר מאוחר מאד, אחרי חצות וקודם עה״ש. אז אין הוא משתתף במעשה הדלקתו עם כלל ישראל, ולכן שוב לא יברך דלדידיה תו לא הוי פרסו״נ. - [וזו אולי כונת שו״ת מהרש״ל (סי׳ פ״ה) שהביא המג״א, שיברך רק עד חצות. כי עד אז דולקים נרות כלל ישראל].

או י״ל עפ״י קושית הב״י (סי׳ תרע״א) אמאי מפני חשד חייב להדליק בשני פתחיו, ולגבי לעבור בפתח בית הכנסת קיי״ל (בסי׳ צ׳ ס״ח) שאם יש פתח אחר מותר, וליכא חשד. ותירץ המג״א (סו״ס תרע״א) דבבהכ״נ אין הטעם משום חשד, דכמה פעמים אדם עובר לפני בהכ״נ ולא נכנס, אלא הטעם כפירש״י דכשהולך סמוך לבהכ״נ נראה כפורק עול ומבזה בהכ״נ, שאע״פ שאינו נכנס לה הולך סמוך לה, והו״ל להתרחק ממנה ולהתבייש במה שאינו יכול להכנס, אבל אי איכא פתח אחרינא ליכא בזוי בהכ״נ, עכ״ד.

ולפ״ז יתכן שאם בא לביתו אחרי חצות לילה, ובני ביתו ישנים, והוא במקום להדליק לפני בני ביתו להראות להם חביבות המצוה, ולגלות לפניהם הנס, הולך ומדליק יחידי כשהם ישנים,

ה"ז היפך פרסו"נ, שזה כיסוי ניסא, שאיחר להדליק עד שאין אפילו בני ביתו רואים אותו. והוי גם בזיון למצוה. משא"כ כשנמצא יחידי בכפר בין נכרים, ומדליק לעצמו שם, ה"ז חביבות מצוה וקידוש השם, שאינו מסיח דעת מפירסו"נ ומזכיר הנס, בכל מקום שהוא, ויל"ע.

המדליק נ"ח מפלגה"מ אם מברך

בס"ד ו' טבת תשס"ט
ביומי חנוכה, אורה ושמחה, להההוגה בעמקה של תורה, חריף ובקי ובעל סברא ישרה, ה"ה האברך היקר המו"מ בתורה ויר"ש הרב מתתיהו גבאי שליט"א
אחדשה"ט באה"ר,

יישר כחך עבור שו"ת דברי שלום או"ח ח"ה מחו"ז הגה"צ מהרש"י מזרחי זצ"ל עמוק ורחב על כל שו"ע או"ח. ובפתחי אותו לעיין בו ראיתי (בעמ' רמג) עמש"כ בשו"ע (תערב, א) שאם הוא טרוד יכול להדליק נ"ח מפלג המנחה ובלבד שיתן שמן עד שתכלה רגל מן השוק. הביא הדברי שלום דברי הסוברים שלא לברך ושכ"כ התפלה לדוד שכן משמע מהמג"א. והכריע הרב דב"ש ז"ל דבלא היה אנוס והדליק מפלגה"מ לא יברך, ורק אם היה אנוס יברך.

הנה ראשית איני יודע היכן ההכרח להבין בכונת המג"א שלא לברך. ושנית בשלמא לענין הדליק מפלגה"מ אם לברך או לא, שייך לחלק בזה. אבל לחלק בין אנוס או לא מנא לן, דלהסוברים לברך שייך לומר שההדלקה אמנם היא בדיעבד, אבל אם מדליק מברך, שהרי יוצא יד"ח בהדלקה זו. ולהסוברים לא לברך, הם סוברים דנהי שבדיעבד יי"ח מפלגה"מ אבל בלי ברכה. בין אנוס או לא. — וגם מה הגבול של "טרוד" שהזכיר השו"ע, האם גם חנווני בגדר טרוד, או מי שנוח לו לקיים מצוה אחרת אחרי שקיעה"ח הוי טרוד. וא"כ נתת תורת כל א' וא' בידו (כשביעית פ"ב, א). — וממס' סופרים אין ראיה די"ל דאיירי לפני פלגה"מ שאינו יוצא.

ויפה כ' הדב"ש דלהדליק בע"ש ואח"כ להתפלל מנחה, לא הוי תרתי דסתרי. — שהרי בהדלקתו לא עשאו לילה, אלא הדליק מבעו"י ע"ד שיבערו בלילה, אבל עוד יום הוא להתפלל מנחה.

בהל' פורים (סי' קכח) דן בארוכה אם יוצא יד"ח משלוח מנות בכסף, ומסיק שאינו יוצא, רק בשעת הדחק ביותר כשאין לו אפשרות כלל לשלוח מנות יכול לשלוח גם מעות (כ"כ בעמ' תטז ד"ה ובשעה"ד).

והנה הבאה"ט (סי' תרצה סק"ז) הביא מהלק"ט (ח"ב סי' קסג) שהשולח מעות או כסות או כלים בשביל מנות,

אם יכול למכרם מיד לקנות לצורך סעודה מהני, ומדברי תרוה"ד (סי' קיא) משמע קצת דלא עיי"ש עכ"ל הבאה"ט. — ובדברי שלום (עמ' תיד סוף אות ב) תמה ולא קצת משמע כן מהתרוה"ד, אלא להדיא דלא מהני, דאפילו מעות לא מהני כש"כ כסות וכלים. — ונתקשה בסתירת המט"מ שכ' (בסי' תתרטו) דבעינן דוקא מיני מאכל, ולהלן (בסי' תתריז) כ' שאָבל חייב במשלו"מ ודוקא בשר או מעות ישלח ולא תפנוקים המשמחים וכ' להגיה שתיבות "או מעות" הם ט"ס. — וכן מסיק הדב"ש בסוף הספר עיי"ש.

ולענ"ד ברור דתקנת משלו"מ היתה דוקא ב"מנות" מידי דאכילה, כברמב"ם (הל' מגילה ג, טו) ושו"ע (תרצה, ד), אלא שנחלקו בטעם המנות, אם להרוחה וסעודה (כתרוה"ד סי' קיא הנ"ל), או להרבות אהבה וריעות (כמנות הלוי מגילת אסתר ט, יט), אבל לכו"ע אם ישלח לו הדורון היקר ביותר כמו חידושי תורה או יהלום או ספר יקר, אין זה משלוח, כמו שנתבאר אצלנו בס"ד במשנ"י סוגיות (או"ח ח"ב עמ' עדר) ושו"ת (ח"ו עמ' רפ). וכל הנזכר בספרים שהודו למי ששלח חידו"ת ה"ז אמנם לחיבה יתירה אבל לא יי"ח משלו"מ. — אבל יפה מסיק הדב"ש שבשעה"ד ביותר יי"ח במעות, וכונתו ודאי, שאומר לו הנני עושה אותך שליח לקנות מאכלים ובזה יהי' המשלו"מ, וזה רק אם עתה בפורים יש באפשרות לקנות המאכלים.

בדשה"ט בברכה מרובה

יש לו רק נרות קטנים, מתי ידליק, כהגאונים או כר"ת

בס"ד חנוכה תשס"ד

הוי עובדא במי שהיה בחנוכה בבית החולים, והוא נוהג בזמני השנה לחומרא הן כשיטת הגאונים בשקיעה הראשונה, והן כר"ת בשקיעה השניה וצאת הכוכבים ע"ב רגעים אחרי השקיעה הראשונה, והביאו לו לשם קופסת נרות חנוכה שדולקים כ 3/4 שעה, ונסתפק מתי ידליקם, שאם ידליק כהרגלו בזמן לילה דהגאונים, דהיינו י"ח רגעים אחרי השקיעה הא', אז יכבו ויגמרו נרות אלו כשעה אחרי השקיעה הראשונה, שאז השקיעה לר"ת וא"כ לא ידלקו הנרות כלל בזמן ר"ת [דהשקיעה דר"ת היא ג' רבעי מיל (13.5 רגעים) לפני צאה"כ (72 רגעים), דהיינו 58.5 רגעים אחרי השקיעה הא', כלומר כשעה], ואם ידליק בשקיעה דר"ת, כבר עבר זמן הדלקת נ"ח להגאונים, וכבר כלתה רגל מן השוק, וכש"כ אם ידליק בצאה"כ דר"ת.

ובביתו הוא מדליק בפתח ביתו לרה"ר בשמן זית שדולק מזמן לילה דהגאונים, עד אחרי כלתה רגל לר"ת,

דהיינו עד שעה ושלשת רבעי שעה (4 1.3/) אחרי השקיעה, ויותר מזה, אבל שם בביה"ח לא יתנו לו להדליק בנרות גדולים או בשמן. — ואפילו אם יתפלל ערבית בצאה"כ דהגאונים, וידליק כ – 40 רגעים אחרי השקיעה הא', עדיין יכבו הנרות בזמן צאה"כ דר"ת, ולא ידלקו חצי שעה בתוך הזמן לר"ת.

והשאלה היא כשנותנים לו מקום להדליק ע"י החלון, שאז יש לו להקפיד על זמן ההדלקה, שאם לא כן, אלא ידליק שם ע"י מטתו, א"כ ה"ז כמש"כ הרמ"א בשו"ע (תערב, ב בהגה) שבזה"ז שמדליקים בפנים א"צ להזהר להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק. — וכשנותנים לו להדליק ע"י החלון, אין זו עצה שיאמר להם שיותר נח לו ע"י מטתו, דכיון שרואים אותו שיכול להלך, ובכ"ז מדליק על השלחן שע"י מטתו, אתו לזלזולי בנ"ח להדליקם על השלחן [וגם לו אין להדליק על השלחן כ"א בשעת הסכנה]. — ועוד שגם בשאר החדרים יש אנשים המדליקים נ"ח, וכשהם מדליקים בזמן הגאונים, לא נאה שיתאחר, כי יחשבוהו למזלזל במצוות, ואתו הם לזלזולי שא"צ להדליק בזמן המבואר בש"ס ופוסקים.

הנה לכאורה אפשר לומר דגם לר"ת זמן הדלקת נ"ח הוא בשקיעה הראשונה [או בצאה"כ דהגאונים], שהרי מודה ר"ת שיש שקיעה ראשונה, כשהחמה שוקעת באופק הנראה, אלא ס"ל שיש עוד שקיעה שניה, כשהחמה נכנסת לעובי הרקיע (כתוס' שבת לה, ועוד) ועי' במשנת יוסף על סוגיות (או"ח ח"א סי' י'), וא"כ בזמן הדלקת נ"ח שפיר י"ל שהוא בשקיעה הראשונה, דהיינו בסופה (כהשו"ע תערב, א) בצאה"כ, שאז ניכר אור הנרות והוי פירסומי ניסא, וזהו שאמרו בגמ' (שבת כא:) "משתשקע" החמה עד שתכלה רגל מהשוק, ר"ל מהשקיעה הראשונה, וגם מוכרי העצים אינם בקיאים מתי שהשקיעה השניה, הכסיף העליון וכו', ויציאת כל הכוכבים, דאצלם תלוי כשבמציאות מחשיך, ובנ"א יוצאים לקנות עצים להאיר ללילה, וזה בתחילתה סמוך לבין השמשות.

דקשה לומר שיחלקו ר"ת והגאונים מתי כלתה רגל מוכרי העצים, דניחזי אנן מתי הוא, ולכן שפיר היה אפשר לומר דמודה ר"ת שחיוב הדלקת נ"ח הוא בשקיעה (או בצאה"כ) הראשונה. — ולא שייך לומר שרגא בטיהרא מאי אהני, דבמציאות מתחיל להחשיך, ובארץ ישראל אחרי רגעים כבר נסתלק אור היום, ובא תחילת חשכת לילה, וה"ז מתאים למש"כ המג"א (סי' תערב סק"א) בשם מ"ס שאם הדליקו ביום אין ניאותין ממנו ואין מברכין עליו שכן אמרו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו עכ"ל, וכתב שלכן ידליק בסוף השקיעה שהוא צאה"כ עיי"ש, הרי שבצאה"כ שפיר

ניאותין לאורו, וזה אפי׳ בצאה״כ דגאונים.

אלא שעומדים נגדי דברי התוס׳ (מנחות כ:) שהק׳ ר״ת מדאמרינן (פסחים צד.) דמהשקיעה עד צאה״כ ד׳ מילין, ואילו בגמ׳ (שבת לה.) מבואר דמשתשקע החמה עד הלילה ג׳ רבעי מיל, ותירץ ר״ת ד״משתשקע״ החמה משמע סוף שקיעת החמה, שכבר שקעה החמה [מאז עד צאה״כ דר״ת רק ג׳ רבעי מיל], אבל מ״שקיעת״ החמה משמע מתחילת השקיעה [משם עד צאה״כ ד׳ מילין], תדע מדאמרינן (שבת כא:) גבי נר חנוכה מצוותה ״משתשקע״ החמה, ואי בתחילת השקיעה, עדיין הוא יום גדול, והוה שרגא בטיהרא [אלא ודאי ״משתשקע״ היא השניה] עכ״ד. — ודברי ר״ת נראים בחוש בארצות אירופה, שאחרי השקיעה יש עוד אור של בין השמשות במשך שעה עד שמחשיך, וא״כ שפתיו ברור מללו שבארצות אלה זמן הדלקת נ״ח לר״ת הוא בשקיעה (או בצאה״כ) שלו. — [וכ״כ המור וקציעה (רסי׳ תערב) דשיעור זמן השקיעה הוא גדול כמהלך ד׳ מילין וכו׳ שרגא בטיהרא מאי אהני, דאע״פ ששקעה חמה (בראשונה) מאחר שהיום גדול אין ניאותין ממנו].

ויש להעיר דבברייתא (דמסכת סופרים פ״כ ה״ד) איתא מצות הדלקתו ״משקיעת״ החמה עד שיכלה הרגל וכו׳, וא״כ לפ״ד ר״ת זה בשקיעה הראשונה. — וא״ש נוסח הבבלי ״משתשקע״ לאופק חו״ל, ונוסח הברייתא ״משקיעת״ לא״י שהוא בשקיעה הראשונה. [הגם שלא ביררתי אם מס׳ סופרים נתחברה בא״י. והמג״א (רסי׳ תערב) הביא ברייתא דמ״ס ״משתשקע״ וכבגמ׳, ולשיטתו דפסק כר״ת].

ויש להסתפק רק בא״י ואגפיה, אשר ג׳ רבעי מיל (18 רגעים) אחרי השקיעה הראשונה כבר חושך, ואהני נהורא דשרגא, והוי פירסומא ניסא, אם אז כבר זמן ההדלקה גם לר״ת, דשמא להדלקת נ״ח זמנו משתחשך בצאה״כ הראשון ויוכר אור הנר, ולשאר הלכות היום הזמן הוא ע״ב רגעים אחרי השקיעה, שאז לר״ת מתחלף היום להלילה. — [ואיני מדבר כעת אם בא״י הזמן לפני ע״ב רגעים, שנגד זה יצאו בתוקף בשו״ת דברי יציב (ח״א סי׳ קיב) ובס׳ אורות חיים, דהם דיברו בנוגע ליציאת הכוכבים דא״י שוה בזה לחו״ל, ואנו מסתפקים לנ״ח בלבד, אשר בלילה דהגאונים שרגא כבר מהני].

ואשכחן כהאי גונא בהל׳ נדה (יו״ד סי׳ קפד, ב בט״ז ש״ך) בעונת האביאסף, שהיא תמיד י״ב שעות שוות, ואינו דומה ליום של תורה שהוא מעלות השתר עד צאה״כ, וכן בנדה מחשבינן מהנץ ועד השקיעה, שזה לגבי דידה יום, והשאר לילה, וכתב הלחם ושמלה (קפד, ה) ד״יום תורה לחוד ויום נדה לחוד״, דבאשה שתלוי וסתה בטבע זריחת החמה והלבנה, יש לתלות הכל

ביום החמה, וכ"כ החוו"ד ועוד אחרונים, ועי' משנ"י על סוגיות (יו"ד סי' יד, ג). — ואכן נסתפק בס' בדי השלחן (בציונים כג) לשיטת ר"ת שישנן שתי שקיעות לפי איזה שקיעה אזלינן, אמנם במסגרת השלחן (סי' קנד) כ' שגם לר"ת יום דנדה הוא עד השקיעה הראשונה כשהשמש מתכסה מעינינו. — ולפ"ז גם לדין נ"ח נאמר כן, דאמנם זמני התורה לר"ת בשקיעה וצאה"כ השניים, אבל זמן נ"ח בשקיעה וזמן לילה הראשון שאז כבר ניכר הפרסומ"נ.

אבל לקושטא דמילתא קשה לחלק לר"ת בין חיוב הדלקת נ"ח שצריך להיות בליל כ"ה כסלו, ולא לפני כן בסוף יום כ"ד, אא"כ הנר דולק לתוך הלילה עד שתכלה רגל לר"ת [אם אכן לר"ת יש זמן משתכלה רגל אחר מאשר להגאונים וכנ"ל] — לבין התחלפות היום והלילה, לומר דלכל דיני התורה עדיין יום כ"ד בכסלו הוא, רק להדלקת נ"ח כבר נחשב ללילה.

ולא דמי ל"יום של נדה" הנ"ל, ששם אנו מצמצמים את יומה, שהוא קטן מ"יום של תורה", ומצטמצם בתוכו. משא"כ בנ"ח אנו רוצים להקדים לר"ת את היום שיתחיל בשקיעה הראשונה, כאשר לכל דיני התורה עדיין יום כ"ד בכסלו הוא, ויל"ע בזה.

ומה שמבואר במשנ"ב (סי' תערב סק"א) שהרבה ראשונים סוברים להדליק בתחילת השקיעה השניה (דר"ת), וכ"כ בביאור הלכה (ד"ה ולא מקדימין) להדליק רבע או חצי שעה לפני ע"ב רגעים, ולהלן כתב לערך כ"ה רגעים לפני צאה"כ (דר"ת), [וזה כנ"ל שלר"ת זמן נ"ח הוא בשקיעה או בצאה"כ שלו]. — אין מזה ראיה לנדו"ד, דשם עכ"פ ידלקו הנרות לתוך הלילה, ובנדו"ד השאלה כשאחרי צאה"כ דר"ת כבר יכבו הנרות.

ואין לנו מעשה רב בזה מגדולי ישראל, כי אלה שהדליקו בשקיעה הא' (כהגאונים והגר"א), או בצאה"כ (דהגאונים), או אחרי מעריב, כ רגעים אחרי צאה"כ (ובתוך החצי שעה מצאה"כ) דלקו נרותיהם עד לתוך הלילה דר"ת, ונדון כדידן לא שכיח.

למעשה נראה שיעשה באופן הנאות שיתקדש ויתאהב שם שמים על ידו. — ויכול להדליק תיכף בשקיעה או בצאה"כ דגאונים, אם בשאר חדרי ביה"ח מדליקים כן, דהא דנוהג כר"ת זה קיבל על עצמו רק לחומרא, ולא לקולא, ובנדו"ד להדליק בשקיעה או בצאה"כ דר"ת הוי קולא להגאונים שמדליק אחרי זמן חצי שעה וכבר כלתה רגל לשיטתם, לכן ידליק כהגאונים, דאדעתא דהכי לא קיבל עליו שיהי' בבית החולים ולא יהיו לו נרות שמן כמו שרגיל, ומנהג א"י הקדום הוא כהגאונים, כמש"כ הברכ"י (סי' רסא, א). ויש בזה יתרון בריבוי זמן פרסו"נ [עי' באבנ"ז (סי' תצז, י סו"ס תצט)

שאם לא הדליק תיכף בזמנו איבד פרסו"נ באותו זמן].

אבל אם הדבר לא יעורר תמהון, יכול גם להדליק בשקיעה או בצאה"כ דר"ת, ויסמוך על מה ששיעור כלתה רגל מן השוק בזמנינו הוא הרבה אחרי צאה"כ, ונמשך עד מאוחר מאד בלילה, וכידוע שהגרי"ז הלוי ז"ל גאב"ד בריסק הקפיד פעה"ק ירושלים ת"ו שנ"ח שלו ידלקו עד חצות לילה שעד אז עדיין לא כלתה רגל מן השוק, ומקורו מהריטב"א (החדש שבת כא: ד"ה עד דכליא) מוכרי עצים וכו', ובכל מקום הדבר לפי מה שהוא, והמנהג הפשוט שישערו כל זמן שהחנויות המוכרים שמן וכיו"ב פתוחות עכ"ל. וכ"כ בחידושי מהרצ"א להבני יששכר ז"ל (דף ב.) שתלוי כשבמציאות כלתה רגל, וכ"ה במועדים וזמנים (ח"ב סי' קמא וח"ו סי' פו) ובתשובות והנהגות (ח"א סי' שצ) ועוד.

והגם שגם בזמנינו עדיף להקדים כבזמן הגמ', וכן נוהגים המהדרים ואנשי ירושלים, וכ"כ בשו"ת התעוררות תשובה (סוף ח"ג, לשו"ע סי' תערב), וגם משום זריזין מקדימין, אבל בנדו"ד שאין לו נרות ארוכות, העושה כן שפיר עביד.

הדלקת נ"ח באיחור כשנמצא אצל רבו

בס"ד ר"ח טבת תשע"ד
שוכט"ס למע"כ הרה"ג החריף ובקי, משנתו קב ונקי, מו"ה אלחנן פרינץ שליט"א, מח"ס שו"ת אבני דרך ה"ח בד"ח שו"ע אחדשה"ט,

בענין הדלקת האדמורי"ם נהוג בדרך כלל שהצבור מדליקים בזמן ההדלקה, ואח"כ מתאספים אל הרב לשיר יחד עמו שירות ותשבחות ולשמוע ממנו ד"ת. — יש והרב מדליק בזמן, ואז חלק מהצבור ג"כ מדליקים בביתם בזמן, ואח"כ מגיעים באמצע לרב, ויש הנמצאים עם הרב במשך הדלקתו, ואח"כ מדליקים בבתיהם באיחור על סמך הרמ"א שבזה"ז שמדליקים בפנים, נתאחר גם הזמן.

בכלל יש היום כמה זמנים, בשקיעה (הגר"א), בצאה"כ דקות אחרי השקיעה (מג"א), שקיעה בר"ת (קרוב לשעה אחרי השקיעה), צאה"כ דר"ת (ע"ב דקות). — ולכן כ' הגרשז"א זצ"ל בהליכות שלמה, שבזמנינו אין חשד שמא לא הדליק נ"ח, דהא יש לתלות שמדליק בזמן אחר. — וגם במקום הנחת הנרות יש מנהגים שונים ואכמ"ל.

הדלקת נר חנוכה כשכל המשפחה יאחרו לבא לביתם

בס"ד כ"ה טבת תשס"ח
שלומים מרובים, מגבהי מרומים, למע"כ ידידי היקר הרה"ג המפו' לשו"ת שמו מפארים מו"ה יהודא ארי' מאיר הלוי יונגרייז שליט"א, בק"ק אנטווערפען אחדשה"ט וש"ת באה"ר,

הריני בזה בתשובה מאהבה ליקרת מכתבו, בו הציע שאלה שכיחה בחנוכה, שמשפחה שלימה צריכה להשתתף בשמחת חתונה, המתחילה מבעוד יום לפני פלג המנחה, ואי אפשר ללכת לביתם להדליק בזמן, כי המרחק רב, וצריכים להשאר במקום החתונה עד סופה [והנדון הי' במדינת אוסטרליה, שבחנוכה הוא קיץ, והשקיעה בשעה 10 בלילה והחתונה תיגמר בערך בשעה 12, אבל שאלה כזו מתרמי בכל מקום כאשר התחלת השמחה היא לפני פלג המנחה] — והשאלה אם יעשו שליח שידליק בזמנו, או שבעה"ב ידליק בעצמו כשהוא יחד עם בני ביתו מאוחר בלילה, כשכבר כלתה רגל מן השוק.

א) שאלה זו יש לחלק לב' חלקים. — בחו"ל במקום שאין מדליקים בפתח לרה"ר, שם הפירסומי ניסא הוי רק לעצמו ולבני ביתו, כמו שנתבאר בס"ד בשו"ת משנ"י (ח"ו סי' קלב, ב) שיש ג' מדרגות בפרסו"נ, ראשית לעצמו (עי' שו"ע תרעז, ג), וכמש"כ החינוך בכמה מקומות שע"י פעולותינו מעוררים המחשבה להודות לה', שנית לבני ביתו, ושלישית לרה"ר. — א"כ שם במקום שמדליקים בפנים, ואין מי שרואה את הנרות כי אם בעה"ב ובע"ב, פשיטא שעדיף שידליק בעצמו מאוחר בלילה, שאז הוי פרסומי ניסא לעצמו ולבני ביתו, משא"כ שליח יכול להדליק רק בבית ריק, ואף א' אינו רואה את הנ"ח. דאה"נ דשלוחו של אדם כמותו, והוי כאילו בעה"ב הדליק ועשה מעשה ההדלקה, אבל לא היה לבעה"ב פרסו"נ להודות לה' [וזה צריך שיהא בעצמו]. — ואם מדליקים בחו"ל כלפי רה"ר יתבאר בסמוך בס"ד.

ב) בא"י ובכל שאר מקומות שמדליקים כלפי רה"ר, שאז זמנו לכתחילה משתשקע החמה (לפי השיטות השונות) ולהרמב"ם (הל' חנוכה ד, ה) אחרי זמן חצי שעה אבד המצוה, אבל לפמש"פ השו"ע (תער"ב, ב) בדיעבד זמנו כל הלילה, א"כ השאלה בנדו"ד מה עדיף, להדליק בזמנו ע"י שליח, שזה ג"כ לא לכתחילה דמצוה בו יותר מבשלוחו (קידושין מא.), אבל הוי פירסו"נ כלפי רה"ר, או שידליק הוא עצמו מאוחר בלילה ויהא פירסו"נ לעצמו ולב"ב.

ג) יש שתי סברות, שידליק ע"י שליח בברכה בזמנו — א) שזה זמנו לכתחילה לפירסו"נ, עד שתכלה רגל מן השוק. — ב) מפני החשד, שהרי ביש לו ב' פתחים לב' רוחות צריך להדליק בשתיהן, שלא יחשדוהו שלא הדליק

נ״ח, כשיעברו בצד א׳ שאין שם נ״ח (תרעא, ח). וא״כ ה״נ כשיעברו ולא יראו נ״ח יחשדוהו שבבית זה לא הדליקו, ואין השליח מברך על נר נוסף דחשד אלא על עיקר נ״ח [ובכל מילי דחשד לא אמרינן שידינוהו לכף זכות, אלא מחייבים את בעה״ב שלא יביא עצמו לחשד]. — ג) במקום שבעה״ב ובני ביתו יחזרו לביתם כשהנרות עוד דולקות [כגון באוסטרליה שהשליח ידליק בשעה 10, ובעה״ב יבוא בשעה 12]. א״כ יש לו הדלקה בזמן, וגם פרסו״נ לרה״ר ולעצמו ולב״ב [ושמא שם בימי הקיץ הארוכים בשעה כזו של כחצות עדיין לא כלתה רגל]. ורק חסר לו המצוה בו יותר מבשלוחו. — ויבואר להלן בסמוך איך יתנהג כששב לביתו.

והסברא השניה, שידליק בעצמו בשובו לביתו, שזו עיקר המצוה של נר איש וביתו, והדלקה עושה מצוה בהדליקו את הנרות ובני ביתו סביביו, דהוי פירסו״נ לעצמו ולב״ב, והוי מצוה בו יותר מבשלוחו, וחסר לו פרסו״נ לרה״ר.

ד) ונלע״ד למעשה שיצא י״ח ע״י הדלקת השליח שידליק בזמנו כלפי רה״ר כעיקר ההלכה, ויברך כל הברכות, ואם הנרות עדיין דולקות כשבעה״ב שב לביתו, יעמוד על ידן הוא וב״ב כחצי שעה להודות ולהלל לה׳, כמש״כ המקור חיים (להחות יאיר, סי׳ תרעו, ד) שעיקר המצוה שהמדליק יהי׳ אצל הנרות חצי שעה לראותם ולשמוח בהם כי הם ג״כ זכר לשמחה שהיו מדליקים אחר הנס עכ״ל.

ובאופן שאי אפשר שהנרות ידלקו עד שוב בעה״ב לביתו, אז ידליק בעה״ב שנית בלי ברכה, בנוכחות אשתו ובני ביתו, ויזמרו מעוז צור ושאר מזמורים כל א׳ כמנהגו [וזה לפ״ד המשנ״ב (תרעו סק״ו) דקי״ל כהשו״ע (תרעו, ג) דמי שמדליקין עליו בביתו לא יברך על הראיה, והגם דלהמרדכי ועוד פוסקים, אם הוא עצמו לא הדליק יברך על ראייתן, מ״מ ספק ברכות להקל]. — ובשני אופנים אלה יש כאן פרסו״נ לרה״ר בזמנו לכתחילה, וגם פרסו״נ לעצמו ולבני ביתו. — ודברי אלה הם לפ״ד החיי אדם (קנד, לג) שבאופן הנ״ל ידליק עוד פעם בעצמו בלי ברכה.

ה) וכאשר קשה למצוא שליח שידליק בביתו בפנים ע״י החלון (אם נוהג כן), או שקשה שישאירו בביתו לבדו, וקשה לכל המשפחה לעזוב את החתונה באמצע, יסמוך על פסק מרן השבט הלוי (שליט״א) [זצ״ל] (ח״ד סו״ס סו) שידליק בעצמו אח״כ כששב לביתו, כל שהוא עדיין בגדר ברכה עכ״ד, ור״ל כל זמן שבני ביתו ניעורים.

ואגב, נשאלתי פעם ע״י אברך המקפיד להדליק בשקיעה כמנהג הגר״א ואנשי ירושלם, אבל אשתו היא מעדה אחרת, ונסעה למרחקים לביקור להוריה, והתאחרה ותגיע רק מאוחר בלילה,

ואמרתי שימתין עליה, ויעשה לה כבוד ונחת רוח זה, שהרי נר שבת ונר חנוכה נר שבת קודם משום שלום בית (שבת כג: ושו"ע תרעח). בפרט שגר ברחוב ראשי ששם הכלתה רגל הוא הרבה אחרי חצות לילה.

הנוסע בדרך ויגיע מאוחר לביתו, אם יברך שעשה נסים בדרך כשרואה נ"ח

שאלה הנוסע בדרך בחנוכה לפנות ערב, והדרך רחוקה לביתו, ולא יכול להגיע לפני חצות לילה, וספק אם הילדים יהיו עוד ערים, ובבית מחכים על בואו והדלקתו. — אם יברך שעשה נסים כשיראה בדרך נרות חנוכה דלוקים, או שיברך גם ברכה זו בביתו עם ברכת להדליק נ"ח.

בגמ' (שבת כג.) ר' ירמיה אמר הרואה נ"ח צריך לברך, פירש"י העובר בשוק ורואה באחד החצרות דולק, ומצאתי בשם רבינו יצחק בן יהודה שאמר משם רבינו יעקב, דלא הוזקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו "עדיין", או ליושב בספינה עכ"ל. — משמע דאפילו אם עתיד להדליק יכול לברך כשרואה. וא"כ רש"י תרתי קאמר, או שלא הדליק "עדיין", או שיושב בספינה ואינו מדליק כלל. וכן משמע מל' רש"י (סוכה מו.) הרואה נ"ח קאי על שלא הדליק בביתו ועובר ברה"ר ורואה אותה בפתחי ישראל וכו' צריך לברך על ראיה הראשונה עכ"ל. — וכן דייק הב"ח (תרעו) מלשון רש"י (בשבת), ונתן טעם למה יברך מיד, והרי הולך לביתו להדליק, מפני שאין להחמיץ המצוה. [וזש"כ על הראיה הראשונה, ר"ל באותה לילה]. וכ"כ האבני נזר (או"ח סי' תקו) לדייק מרש"י, ושטעמו משום אין מעבירין על המצות שנכלל בזה גם שלא לאחר מצוה אלא לעשותה מיד.

גם מלשון הרמב"ם יש להבין כן, מדכתב (הל' חנוכה ג, ד) וכל הרואה אותה ולא בירך מברך שתים, שעשה נסים ושהחיינו עכ"ל. משמע שאפילו אם יברך אח"כ, בכל זאת כל שלא בירך ה"ז מברך, דאל"כ לא הו"ל לסתום, אלא לפרש ולהוסיף, ולא בירך "ולא עתיד לברך". — אבל הא פשיטא שאין הכונה שיברך שעשה נסים פעמיים, בראייה ובהדלקה, אלא כשרואה מברך, ושוב אינו מברך בהדלקה.

ויש לעיין בטעם זה שנתן הב"ח בדעת רש"י לברך מיד, מפני שאין להחמיץ המצוה. והרי כתבו התרומת הדשן (סי' לה) והחכם צבי (סי' מה) שמותר להשהות המצוה כדי לעשותה מן המובחר. וא"כ בודאי מן המובחר הוא לסדר כל הברכות יחד על ההדלקה, וגם שיוציא את בני ביתו בברכת שעשה נסים, ולמה א"כ יברכנה מיד. — וצ"ל

דלא מפסיד עי״ז כלום, כי בעת ההדלקה יברכו בני ביתו שעשה נסים, שמחוייבים בה כיון שלא שמעוה ממנו [וגם מדין רואה נ״ח חייבים בברכה זו], נמצאת הברכה אמורה על ידי ב״ב, ומה נפק״מ מי האומרה.

וכאשר המדליק הוא איש יחידי שאינו מוציא אף א׳, אה״נ שלא יברך בעת הראייה לפני ההדלקה, דמן המובחר הוא לסדר הברכות יחד. — אבל י״ל דמעיקרא ליכא פירכא, דאינו מן המובחר לברך שעשה נסים בעת ההדלקה, אלא שכן נהגו, וכבברכת השחר שמדין הגמ׳ אומר הנותן לשכוי בינה כששומע התרנגול, ופוקח עורים כשפותח עיניו וכו׳, אלא שסידרום יחד בבהכ״נ, וה״נ כן סידרו הברכות יחד, אבל אם מזדמנת לו קודם לכן ברכה על הראייה שפיר מברך, אפילו יחידי שאינו מוציא ב״ב, וזו דעת רש״י ורמב״ם. — אלא שכ׳ הב״ח שאם דעתו להדליק בביתו באותה לילה, מסדר שלשתן בשעה שידליק, כבסוכה (מו.) דמסדר להו לכולהו [יין יום סוכה זמן] אכסא, וכ״כ ההגמי״י (ג, ד אות ב) בשם רבינו שמחה וראבי״ה עכ״ד, שמעינן מינה דעדיף לסדר שלשתן יחד, וא״כ כן הוא גם באיש יחידי.

כל זה לשיטת רש״י ורמב״ם. אבל הרא״ש (שבת פ״ב סי׳ ח) כ׳ פי׳ ההולך בספינה ורואה נרות דולקים בעיר ״והוא אינו מדליק״ עכ״ל, משמע שרק אם אינו מדליק כלל מברך על הראייה. וכן מפורש ברשב״א (כג.) ור״ן (ברי״ף י.) ומסתברא וכו׳ שלא הדליק ולא הדליקו עליו ״ואינו עתיד להדליק״ הלילה, הא לא״ה לא, שלא מצינו יוצא במצוה שיתחייב לחזור ולברך על הראייה עכ״ל. — ויל״ע שנתנו טעם רק למה שלא יברך שנית על הראייה אחרי שכבר יצא במצוה, אבל לא נתנו טעם למה לא יוכל לברך לפני שמקיים המצוה [וכרש״י לפני ההדלקה]. ואולי זה פשיטא להו שלא יברך לפני כן, כי כל הברכות נסדרו על ההדלקה, כרבינו שמחה וראבי״ה הנ״ל, רק סד״א שיברך שנית על הראייה אחרי שכבר בירך בעת ההדלקה, וע״ז כתבו שלא מצינו שיחזור ויברך, ויל״ע.

והטור והשו״ע (תרעו, ג) פסקו כהרא״ש וסיעתו, ומלשון השו״ע היה אפשר לומר שאסור לברך כשרואה לפני שהדליק, ואולי הוי אפילו בגדר ברכה לבטלה, כיון שלא נתקנה אלא בשעת הדלקה, או למי שאינו מדליק כלל. — אבל לשון הטור הוא: ודוקא שאינו עתיד להדליק, ואין מדליקין עליו וכו׳, אבל בענין אחר ״אינו צריך״ לברך עכ״ל. משמע דלא הוי ברכה לבטלה, רק שא״צ לברך. וגם לא הוי ברכה שאינה צריכה, אם אח״כ בעת ההדלקה לא יברך שנית. כי פעם אחת הרי צריך לברך.

מעתה בנדו״ד יש כמה חששות על ההדלקה שלו מאוחר בלילה אחרי חצות. ראשית שי׳ הרמב״ם

שאחרי חצי שעה מתחילת הזמן בכלל אינו יכול להדליק עוד, ולדידיה אין לברך והוי ברכה לבטלה (עי' משנ"ב ובה"ל בסי' תערב). ואפילו לשאר פוסקים שרק לכתחילה הזמן עם שקיעתה (או מסוף השקיעה הראשונה) ובדיעבד מדליק גם אח"כ כל הלילה (עי' תוס' כא:), מ"מ כאן ספק אם ימצא את ב"ב ערים, ויש חשש שירדמו, ולכמה פוסקים יפסיד מצות ההדלקה והברכות [אלא שבדיעבד מסיק השעה"צ (תערב סקי"ז) שאין מוחין במברך כשא"א להקיץ ב"ב]. לכן טוב שיברך שעשה נסים [וביום הראשון גם שהחיינו] בזמנו. וכשיגיע לביתו וימצאם ערים ידליק בברכת להדליק נ"ח, וב"ב יברכו שעשה נסים [ושהחיינו].

כשיאחר לביתו אם יברך על ראיית נ"ח, ואיך תתנהג יולדת בבית החולים

בס"ד כ"א טבת תשס"ה
שלומים מרובים בכפלים, מהררי ציון וירושלים, למע"כ ש"ב מכובדי הרב הגאון החריף ובקי המפורסם לשו"ת שלשלת היוחסין כקש"ת מוהר"ר שאול שמחה פרידמאן שליט"א רב דק"ק שמן למנחה בעיר לעיקוואד.
אחדשת"ה באה"ר,

שמחתי מצוף אמריו, במכתבו הארוך, והערוך בטוטו"ד, דין רפיש מדבית אביו מעכקש"ת הגאב"ד טענקא שליט"א, ולמעלה בקודש זקיננו הגדול הגאוה"צ רבי שמעון ליברמאן זי"ע, ועליונים למעלה קדושים וגאונים זיע"א.

א) כת"ר מעיר על מה שכתבתי בעניי בשו"ת משנת יוסף (ח"ד סי' מו) לדון במי שנוסע בדרך בחנוכה, והדרך רחוקה מביתו, וספק אם הילדים יהיו ערים כשיבא כחצות לילה, אבל בני ביתו לא מדליקים בזמן אלא מחכים על הדלקתו כשיבא. אם יברך על הנסים כשיראה בדרך נ"ח דולקים [וביום הא' שהחיינו]. וכן נטיתי לומר, מאחר שאם הילדים ישנו ולא יהי' אפשר להקיצם, יפסיד הברכה ולא יוכל לברך, ואם יברך הוי ברכה לבטלה לכמה פוסקים, והגם שי"א שיוכל בכה"ג להדליק בברכה, מ"מ מסיק המ"ב בשעה"צ (תערב סקי"ז) דספק ברכות להקל, ומ"מ הרוצה לברך אין מוחין בידו. — לכן טוב שיברך שעשה נסים [וביום א' שהחיינו] בזמנו, וכשיגיע לביתו וימצאם ערים ידליק בברכת להדליק נ"ח, וב"ב יברכו שעשה נסים [ושהחיינו].

ב) ומאריך כת"ר שליט"א להוכיח דאף בספק אם יצא בהדלקתו אח"כ באותה לילה, ג"כ נראה דאין לברך בתחילת הזמן כשרואה. — דהמחבר בשו"ע (תרעו, ג) פסק כהרא"ש רשב"א

ור״ן, דמי שלא הדליק, ואינו עתיד להדליק באותה לילה, וגם אין מדליקין עליו בביתו, כשרואה נ״ח מברך שעשה נסים [ודלא כרש״י (כג.) ורמב״ם (חנוכה ג, ד) ומרדכי ועוד ראשונים (עי׳ שעה״צ תרעו, ט) דסברי דאפילו יודע שמדליקין עליו בביתו, כיון דהוא בעצמו אינו מדליק, וגם אינו משתתף עם אחרים, יברך על הראיה, להודות על הנס]. — אלא פסק בשו״ע שאם מדליקין עליו בביתו לא יברך. וכ״פ המשנ״ב (סק״ו) דספק ברכות להקל. — ומזה פשט כת״ר שליט״א שגם בנדו״ד לא יברך על הראיה כלל, כיון שעכ״פ מאוחר בלילה ידליק בביתו.

ג) ולענ״ד יש לחלק טובא. דעד כאן לא פסק בשו״ע שלא לברך על הראיה אם עתיד להדליק באותה לילה, אלא בהדלקה שיצֵא בה יד״ח. אבל הנדון שלנו הוא שיגיע לביתו מאוחר כשספק אם הילדים יהיו עֵרים, או שכבר ישנו, ואי אפשר יהי׳ להקיצם, שאז לדעת המג״א (סו״ס תערב) ועוד פוסקים אין לברך עליהם, זאת אומרת, שאינו יי״ח בהדלקה זו. ובכהאי גונא שספק אם בכלל יקיים בלילה זו מצות הדלקת נ״ח, לכו״ע שפיר מברך על הראי׳.

דאה״נ שלכתחילה קיי״ל לסדר הברכות כולן יחד, בעת ההדלקה, דהיינו שברכת ההודאה שעשה נסים, תהי׳ יחד עם ברכת המצות להדליק נ״ח. אבל הנ״מ אם יש מצוה ויברך עלי׳, אבל אם לכתחילה לא יברך, ורק ״אין מוחין״ בהמברך, דהיינו שספק אם יי״ח בהדלקתו, אז יברך בעתו ובזמנו על הראי׳ בכדי להודות.

[ובגוף האי הלכתא שאם בני ביתו ישנים לא יברך על ההדלקה, דלכאורה קשה ממש״פ בשו״ע (תרעז, ב) שאפילו אם הוא במקום שאין ישראל מדליק בברכות, דהיינו שמדליק בינו לבין עצמו ומברך, וא״כ מה איכפת לן שב״ב ישנים, ידליק לעצמו. — כתבתי בזה במק״א בעזהשי״ת בשו״ת משנ״י (ח״ו סי׳ קלב, ב)].

ד) מעתה מי שמדליקין עליו בביתו, דפסקינן כהשו״ע (תרעו, ג הנ״ל) שלא יברך על הראי׳, אלא יסמוך עצמו לגמרי על קיום המצוה ועל הברכה על בני ביתו, שכתב בזה המשנ״ב (תרעז סוס״ק טז) שאם רוצה להחמיר ע״ע כשהוא במקום אחר ולהדליק בפנ״ע כמו שנוהגין (רמ״א שם), טוב להוציא עצמו מפלוגתא, ולהדליק לפני שתדליק אשתו בביתו, ולכוין שאינו רוצה לצאת בהדלקתה, שאז ידליק ויברך לעצמו. — הני מילי רק אם אינו יוצא בשל אשתו. אבל אם יוצא בהדלקתה, לאו כל כמיניה לומר בהדלקה אצא מהדלקת אשתי בביתי, ולא בברכתה שעשה נסים ושהחיינו, ואברך בעצמי. דרק אם מנתק עצמו לגמרי מהדלקת אשתו, ומדליק לעצמו, אז יכול לברך.

ה) ותפשוט מינה שאלת כהדר״ג שליט״א, איך תנהג יולדת כשהיא

בבית חולים. — דכמו שהאיש יוצא בהדלקת אשתו כנ"ל, כן היא דודאי יוצאת בהדלקת בעלה. ואינה מברכת כשרואה נ"ח דולק שעשה נסים ושהחיינו. — אא"כ יש לה אפשרות להדליק בעצמה, או שבא לשם איש המדליק, ומשתתפת עמו בפרוטה, אז תכוין שלא לצאת משל בעלה, אלא מהדלקת האיש הזה בביה"ח. — ואולי זה עדיף מלצאת בשל בעלה שאינה רואה ואינה שומעת, ואילו אם מישהו מדליק בביה"ח (ומשתתפת כנ"ל). אז רואה וגם שומעת ההודאה להשי"ת. וא"צ להשתתף במעות ממש, ודי אם המדליק אומר שמשתף כולם בנר.

ופה בבית ההחלמה ליולדות (של בית לפליטות, בטלז סטון) הסמוך לירושלם ת"ו, מקבלת כל יולדת מנורת חנוכה ונרות, ומדליקה ומברכת לעצמה, וכמובן בזה עצמו שנותנים לה מנורה להדליק, בדעתה לקיים המצוה בעצמה, ולא לצאת בהדלקת בעלה, ושפיר דמי, אפילו אם אינה מתנה כן בפירוש שאינה יוצאת משל בעלה.

אופן הדלקת נ"ח לנוסעים לרבותיהם לשבת

בס"ד כ"ג כסלו תש"ע

לקראת ימי החנוכה, יתברך משמי מעונה, ניני היקר השקדן והמופלג בתורה, מעוטר ביראת ה' ברה, שוקד מאד על התורה כמר מרדכי חנא הכהן צוקרמן נ"י לאי"ט אחדשה"ט באה"ר.

בשאלתך עמדת על ענין בחורים הנוסעים על שבת חנוכה לרבותיהם להסתופף בצלם, איך יתנהגו בהדלקת נר חנוכה, וכפי תיאורך המנהג הוא שיוצאים י"ח נ"ח מהדלקת הרבי, באשר זו ג"כ שייך למטרתם לשמוע ולראות ברכת והדלקת הרבי, ואחרי מנחה וקבלת שבת אוכלים הבחורים בצוותא שם בבית המדרש סעודת ליל ש"ק ואח"כ עורך הרבי שולחנו שם. — ומקומות הלינה שלהם מפוזרים. — בענינים כאלה דנתי בס"ד במשנ"י על סוגיות או"ח ח"ב ובשו"ת בחלקים ד-ז. וכאן לא נכנס לענין הרחב, אלא רק לנוגע לשאילתא דידן.

א) הנה מי שיכול לעשות שתיהן להדליק במקום לינתו, וגם לצאת ע"י הרבי במקום אכילתו בודאי טוב, אבל במקום לינתו לא יברך, אלא יוציאוהו בברכה. והשאלה היא במי שאינו במציאות להדליק במקום לינתו, וגם במקום אכילתו [בפרט בע"ש שאין מדליקים לפני פלגה"מ, ומקדימים לקבל שבת].

דינא דאכסנאי מפורש בגמ' (כג.) דר' זירא השתתף בפרוטה עם בעה"ב. ונפסק בשו"ע (תרעז, א). ומיד בתחילת העיון קשה למה ר' זירא לא הדליק בעצמו, נהי שגר אצל בעה"ב ונעשה כא' מבני ביתו, מ"מ הרי

במשפחה עם כמה ילדים, זה דין המהדרין נר לכל אחד, וכמו״כ אכסנאי אפילו הוא קבוע אצל בעה״ב. — כבר עמד בזה השפת אמת (שבת כג. ד״ה בגמ׳ א״ר זירא) ותירץ דר״ז אזל בשיטת תוס׳ (כא:) דלמהדרין מן המהדרין מדליק רק בעה״ב ומוסיף והולך (וכהרמב״ם והשו״ע תרעא, ב) עיי״ש. — ולדידן להרמ״א והאחרונים (שם) שכל א׳ מבני הבית מדליק במקום נפרד ומוסיף והולך, כן צריך לעשות גם אכסנאי, לא להשתתף בפרוטה עם בעה״ב אלא להדליק בעצמו (וכהמג״א והמשנ״ב תרעז, א) ולהיות כהמהדרין נר לכל א׳.

ב) ובנדון דידן הבאים לרבי לשבת חנוכה הם אכסנאים שלו, ואע״פ שהולכים לישן למקומות לינה, אין זה עיקר קביעות דירתם בהיותם אצל הרבי, אלא עיקר קביעותם בשבת זו אצל הרבי. והגם שבאים רק לשבת נקראים אכסנאים, דאכסנאי אינו חייב להיות אכסנאי כל שמונת ימי חנוכה, והעיקר שהוא אכסנאי בלילה בזמן חיוב הדלקת נ״ח.

וכיון שכולם אכסנאים צריך כל א׳ לתת פרוטה לבעה״ב, או כהמג״א (תרעז סק״א) בשם רשב״א, ומשנ״ב (תרעז סק״ג) שיַקנה לאורחים שמן במתנה, ושי״א שבעה״ב יוסיף מעט שמן עבור האורח. ובשעה״צ (ט) שיַקנה בעה״ב בא׳ מדרכי הקנין ולא באמירה בעלמא. — [ומש״כ המג״א (רסי׳ תרעז) דבחורים אם אוכלים אצל בעה״ב, א״צ להשתתף דנכללים בבני ביתו, עי׳ ביה״ל (שם) שפסק כהפר״ח שצריכים להשתתף].

ג) מנהגו של כ״ק גיסי הרה״ק ציס״ע מהר״א מבעלזא זי״ע היה שהגבאי הרים את המנורה עם הנרות והשמן וזכה בשותפות עבור כל האורחים, וגם נתן הרבה שמן, כנראה לפי הי״א להוסיף שמן עבור האורחים, ולפי השעה״צ להקנות בא׳ מדרכי הקנין בהגבהה (כבשו״ע חו״מ קצח, א).

ד) ולכאורה יל״ע למה בגמ׳ (כג.) א״ר זירא דדי להשתתף בפרוטה, והרי בשו״ע (חו״מ הנ״ל) קיי״ל דדבר תורה מעות קונות אבל חכמים תיקנו שלא יקנו המטלטלין אלא בהגבהה או במשיכה. — וצ״ל דכאן אינו מַקנה לו השמן ממש, רק עושה את האורח שותף בו, דהיינו שבעד פרוטה הוא נותן לו חלק שותפות בשמן, ולזה א״צ הגבהה של כל השמן, שהרי מַקנה לו רק חלק קטן ממנו, ויש דברים שהעמידו חכמים דבריהם על דין תורה שמעות קונות, כההיא (דחו״מ סי׳ קצט, ג בהגה) דהנותן מעות על יין לקידוש בערב שבת דקנה בכל כה״ג העמידו דבריהם על ד״ת.

ובפרט לפי חקירתנו בשו״ת משנ״י (ח״ו סי׳ קלד, ב עמ׳ רס.) מה עושה השתתפות האורח עם בעה״ב, אם מועילה שהאורח נעשה ג״כ בעלים

בשמן, או שמועילה שהאורח נעשה כא' מבני ביתו עיי"ש. — ולפי הצד הב' א"צ קנין המועיל בשמן עצמו, רק להיות עי"ז כא' מב"ב, ולזה די בנתינת פרוטה, או שבעה"ב יקנה לו בקנין כל שהוא ואפילו מטלטלין בהגבהה.

ה) עכ"פ עיקר כונת השעה"צ שבעה"ב יקנה לו בקנין ממש, הוא משום שצריך שייעשה כאן מעשה בפועל. או שהאורח יתן לו פרוטה, או שבעה"ב יקנה לו בקנין ממש. — ולכן הקנה הרה"ק מהר"א ז"ל ע"י זיכוי לאורחים בהגבהה. — [והיינו טעמא דרמב"ן והר"ן (פסחים ז.) דבנ"ח צריך שיהי' השמן שלו (מדר' זירא השתתף בפרוטה), הגם דלא כתיב ביה "לכם" כבלולב, משום דאל"כ אין כאן שום מעשה במצוה בפועל (עי' שו"ת משנ"י ח"ו הנ"ל). וצ"ל שכאשר האורח אינו עושה מאומה רק בעה"ב מקנה לו, אפי' ע"י א' הזוכה עבורו, גם זה למעשה ייחשב].

ו) ויש לעיין נהי שר' זירא שהיה אכסנאי אחד אצל בעה"ב, מהני ליה פרוטה להיות ע"י שותף אבל כשמגיעים הרבה אורחים לבעה"ב ורוצים כולם להשתתף, בין ע"י פרוטה, ובין ע"י הקנאת בעה"ב, הרי לא מגיע לכל א' בשווי פרוטה. ופחות משו"פ אין לו שווי. — הארכנו בזה בס"ד במשנ"י על סוגיות נשים — נזיקין (סי' מב, ה-ח) והבאנו מהמנ"ח (מ' שכה אות ט) ומהשע"ת (בשו"ע או"ח סי' תפב, א) ומספר המיקנה (כלל כב, סוף פרט א) ומשו"ת מהר"ם שיק (חיו"ד סי' קנח, ד"ה ואמרתי) דלעולם פחות משו"פ הוא שלו, ויש לו דין בעלות עליו, והגוזלו ה"ז גוזל פמש"פ שאסור, ויוצאים י"ח מצות ערבה או מצה גם אם אינו שו"פ עיי"ש ואכמ"ל. — וא"כ לגבי מצוה אפילו שותפות כלשהיא שוה והוי עליו תורת ממון, לקנות לו שותפות בו.

ז) מעתה לפי המבואר, אברך הנוסע לרבי, ואשתו נשארה בבית, יוצא במה שמדליקים עליו בביתו, והידור שידליק גם בעצמו, אבל לפני שאשתו מדלקת בבית. ואם אשתו עמו, חייב להדליק באכסנייתו.

וכן בחור שאין מדליקים עליו בביתו, כי הדלקת אביו אינה עולה לו, כיון שנמצא בישיבה ואינו סמוך תדיר על שולחן אביו, צריך לכתחילה להדליק באכסנייתו ויאכל שם סעודה, שיהי' שם מקום לינה ואכילה.

ואם אוכל אצל הרבי ושם עיקר שהותו בשבת זו כבנדו"ד, וכל מטרתו לשמוע ולראות ברכת והדלקת הרבי בכוונות גדולות, אז מזכה לו הרבי חלק בשמן (כנ"ל אות ג), ונעשה אכסנאי אצלו, ויוצא בברכתו והדלקתו, כי כל הבחורים אינם יכולים להדליק בעצמם במקום אכילתם בבית המדרש. — אבל כדאי שיעשה גם את בעל האכסניא במקום לינתו לשליח שידליק עבורו, או

יזַכה לו שותפות בנרו, שאז מדליקין עבורו הן במקום הלינה, והן במקום האכילה.

וכל זה רק אם אוכלים בבית המדרש, ושם מדליק הרבי, שאל"כ אלא אוכלים בחדר אוכל, או הרבי מדליק בביתו, אפילו הוא סמוך לביהמ"ד, חייבים האורחים להדליק בעצמם, לא רק מטעם להיות כהמהדרין, אלא מעיקר החיוב.

הדלקת נר חנוכה להטס מא"י לארה"ב

בס"ד כסלו תשע"א

בימי חנוכה, ובמשך כל השנה, אורה ושמחה, נחת ורוחה, למע"כ ידידי היקר שבערכין, שמו מפארין, מופלא ומופלג בתורה, איש רב פעלים כש"ת מו"ה שלום דשייקאבס שליט"א בק"ק מאנסי, מו"ל ספרים רבים יקרי ערך מרבותינו הקדמונים. אחדשה"ט באה"ר.

על אשר שאל איך לנהוג בימי חנוכה לארה"ק בענין דבר מצוה חשוב, ויכול לשוב לביתו ולצאת מא"י רק בליל א' דחנוכה, באופן שיעזוב את המלון בו יתאכסן בעוד יום, ויגיע לשדה התעופה בלילה, ויטוס כל הלילה ויגיע לארצות הברית לפנות בוקר.

הנה הארכנו בס"ד בשו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' קל) בכל פרטי הדלקת נר חנוכה באוירון, משם תדרשנו שלא נכפיל הדברים. — והעלינו בסוף שאם סומך על הדלקת אשתו בבית, תזדרז להדליק מיד בתחילת הזמן, בעוד שעדיין לילה לאיש הטס באוירון, כי שם חיש מהר השעות חולפות מלילה ליום, ואם תדליק מיד בתחילת הלילה יהי' באוירון כחצי הלילה, ועדיין שייך פרסומי ניסא גם אצלו כשאינו ישן ומדליקין עליו עכשיו בביתו. — דהאמנם שגם אם ישן כבר יתכן ויוצא יד"ח נ"ח במה שמדליקים עליו בביתו, דמאי נפק"מ אם הוא ער או ישן, סו"ס אינו מדליק בעצמו, מ"מ בודאי עדיף טפי כשאינו ישן, דהישן הרי פטור ממצות, שאינו בדעתו, אבל אם אינו ישן הרי הוא בר מצוות היוצא עתה בהדלקה בביתו.

ומובא במ"ב (תרעז סוסק"ז) דכשסומך על בני ביתו, אף שיוצא בזה יד"ח נ"ח, מ"מ כשרואה אח"כ נ"ח י"א שצריך לברך על הנסים. — דהיינו שחסרה לו הראייה והפרסו"נ לו לעצמו, והוי מצוה לראות נ"ח, כתוס' (סוכה מו.) משום חביבות הנס, אם אינו מדליק בעצמו, ויכול עי"ז לברך שעשה נסים. — וא"כ ה"נ בהדלקת אשתו תחסר לו הראייה וברכות על הנסים ושהחיינו שיכול לברך בעצמו.

ואם יראה נ"ח כאן בא"י בתחילת הלילה, יש ג"כ מחלוקת אם יברך על הראייה, דבשו"ע (תרעו, ג) פסק

שאם מדליקים עליו בביתו לא יברך בראייתו קודם, ובמ"ב (סק"ו) כ' דיש ראשונים ואחרונים הסוברים שאפ"ה יברך להודות על הנס ויברך אז שהחיינו.

א"כ להוציא עצמו מפלוגתא, יעשה כל טצדקי להדליק ולברך בעצמו בזמנו בא"י. והבאנו בס"ד בשו"ת משנ"י (ח"ו סי' ק"ל הנ"ל) באיזה אופן להדליק באוירון, שיכין לפני כן מנורה עם נורות שדולקות באור אלקטרי מהבטריה, דהוי כעין שמן פתילה ונר, אבל גם בזה הבאנו דעות שלא לברך.

ולכן הכי טוב שישכור החדר במלון שמתאכסן בו, עד חצי שעה אחרי זמן ההדלקה, וידליק בתחילת הזמן כהלכתו, ויצא לשלום לדרכו, וכל אשר יעשה יצליח.

נפלה המזוזה אם ידליק קודם נ"ח

בס"ד טבת תשס"ד
שוכט"ס להרה"ג ר' גמליאל ב"ר אלחנן י"ד הכהן רבינוביץ שליט"א.

אחדשה"ט, אודות מעשה שהיה שנפלה המזוזה לפני הדלקת נ"ח, אם קודם יקבענה, או ידליק קודם

אם בעה"ב זה מדליק תמיד בדלת זו, ובזמן המדוייק תוך חצי שעה מהשקיעה או מצאה"כ, י"ל שיקבע קודם את המזוזה, בכדי שיקיים דינא דגמ' (שבת כב.) מזוזה בימין ונ"ח בשמאל ובעה"ב באמצע, ויהי' מסובב במצוות. — וגם ביש לפניו ב' מצות לעשות, התדיר קודם, ומזוזה תדירה. וגם מצוי יותר מנ"ח, ומקודש טפי מנ"ח, והיא מ"ע מדאורייתא, וחנוכה מדרבנן (ועי' זבחים צא.) [וע"ע בחי' רעק"א לשו"ע (יו"ד סי' רפה, א) בקדימת מזוזה תפילין ציצית ולולב ואכמ"ל].

ואין לומר דנר חנוכה קודם, שהוא חיוב גדול משום פרסו"נ, ולכן אם יש לו כסף לקנות דבר אחד, נ"ח קודם לקידוש והבדלה (שו"ע סו"ס תרעח). דלגבי מזוזה, מזוזה קודמת לנ"ח, אם יש לו כסף רק לאחד מהן, שמזוזה מן התורה, ונוהגת כל השנה. — ועוד, דאת המזוזה הוא רוצה לקבוע בנדו"ד לפני נ"ח, כדי שידליק מול המזוזה, א"כ לצורך נ"ח צריך לקובעה. — לכן אם יקבע המזוזה בזמן מועט יקבענה מהר ומיד ידליק נ"ח.

אבל אם ע"י קביעת המזוזה ישתהה יותר מחצי שעה, ויעבור עיקר זמן הדלקת נ"ח, ידליק נ"ח קודם. — דנ"ח שיהא דוקא מול המזוזה אינו לעיכובא, כמש"כ הפר"ח מובא

במשנ״ב (תרעא סקל״ג) שאם הניח נ״ח בימין הדלת יצא. — ובשיעור ההדלקה שיטת הרמב״ם (הל׳ חנוכה ד, ה) וסיעתו שחצי שעה היא לעיכובא ואח״ז לא ידליק עוד. — והגם שלהלכה קיי״ל (בשו״ע סו״ס תרעב) שבדיעבד מדליק כל הלילה, ויש לצרף לסניף גם טעם שבזמנינו כלתה רגל מן השוק הוא מאוחר מחצי שעה. — מ״מ בלא״ה לפני הדלקת נ״ח אסור לעשות שום דבר, ואפילו ללמוד או מצוה אחרת [אא״כ המצוה נוהגת עכשיו ברגע זה], שמא ימשך וישכח. — לכן בכה״ג ידליק ואח״כ יקבע המזוזה.

מקום הדלקת נר חנוכה

בס״ד, כ׳ טבת תשע״ז
שלומים בכפלים, מהררי ציון וירושלים, למע״כ הרב הגאון הגדול הנודע בשערי הוראה, כש״ת מו״ה אליהו שלזינגר שליט״א, אב״ד ורב שכונות גילה ומקור חיים, ומח״ס רבים ומועילים.
אחדשת״ה באה״ר,

בשמחה רבה קבלתי את קונטרסו החדש ׳שואלין ודורשין׳ בעניני חנוכה, וטוב מאד עשה כת״ר שליט״א שלמד זכות על שה פזורה ישראל להדליק נר חנוכה בפנים. ובפרט שכן נהגו הרבה גדולי וצדיקי הדורות שעברו להדליק בפנים, וכן ראיתי אצל כ״ק גיסי הרה״ק מהר״א מבעלזא זי״ע שהדליק בדלת חדרו שיצא לבית מדרשו, [אבל שם היה פרסומי ניסא לציבור גדול שבאו לראות את ההדלקה].

ובחו״ל נהגו במדינות הנאורות להדליק על יד החלון בפנים, כי בפתח על הרחוב על פי הרוב אי אפשר היה להדליק כיון שהיו פזורים בין העמים. וכן נוהגים רבים בארץ ישראל להדליק בבית בפנים ואינם מדליקים ברה״ר מבחוץ, כי צריך פרסו״נ גם לבני ביתו שיראו את הנר חנוכה דולק.

ומובא מקדמונים, שעיקר המצוה לישב על יד הנר חנוכה ולשורר שבחים להשי״ת על שעשה לנו נסים ונפלאות, וזה אי אפשר בחוץ ששם רק מדליקים וחוזרים לבית.

ומרן הגאב״ד בעל מנחת יצחק זצ״ל היה נוהג להדליק על יד הדלת הפונה למרפסת והניח המנורה בארגז זכוכית גדול. ואני הקטן נהגתי הרבה שנים [בהיותי גר ברחוב עמוס בירושלים] להדליק בב׳ מקומות, אחד בחלון הפונה לרחוב, הגם שהנרות היו למעלה מעשרה טפחים מרצפת החדר.

והשני, בפתח הבית מבחוץ לכיון הרחוב שממול ששם היה פתח ופחות מי' טפחים, ואח"כ חזרתי לישב על יד המנורה הדולקת בחלון כדי לשורר ולהודות להשי"ת על כל נפלאותיו. וכבר הארכתי בזה במשנת יוסף (סוגיות או"ח ח"ב סי' לג) עיי"ש.

אבל מה שהבאתם מדברי שו"ת דבר יהושע (סי' מ) שכתב, שבזמן הזה צריך דוקא להדליק בבית ולא בחוץ, ואם הדליק בחוץ לא עשה כתקנת חכמים ולא עשה ולא כלום, כבר ידוע שלא הסכימו עמו בעלי הוראה וכפי שהבאתם.

הגאון רבי אשר חנניה זצ"ל
מח"ס שערי יושר

הישן יחידי בחדר שדולקים בו נרות חנוכה, האם נחשב למשתמש לאורה * קנה כוסיות לשתיה ונמלך לייחדם לנרות חנוכה, האם צריך להטבילם

לכבוד ידידיהרה"ג **גמליאל בן הרה"ג ר' אלחנן י.ד. הכהן רבינוביץ** שליט"א מח"ס "גם אני אודך" על תהילים והש"ס באגדה והל' שלום וברכה רבה וכט"ס

במש"כ המשנ"ב (בסי' רל"ט ס"ק ט') דהישן בבית יחידי בלילה אוחזתו לילית. ומקורו מהגמ' בשבת (דף קנ"א ע"ב) עיי"ש, ונוהגים העולם להדליק אור דלוק כשישן לבד בחדר, דזה מציל שלא תאחז בו הלילית, כמש"כ כה"ח שם (בס"ק י"ז) עיי"ש. ושאל האם מותר לישון יחידי בחדר שדולק בו נר חנוכה, או דחשיב כמשתמש לאורה ואסור.

א) יעויין בפר"ח (בסי' תרע"ג סוס"ק א') שכתב בשם המריק"ש דמותר לילך בחדר לאור נר חנוכה לראות שלא יכשל, ולא מחוייב להעצים עיניו, דלא מיקרי תשמיש עכתו"ד עיי"ש. והביאו האחרונים את דבריו להל', שע"ת שם (ס"ק ב'), משנ"ב בשעה"צ (ס"ק י"א), כה"ח (ס"ק ל'), והוסיף שכ"כ בשו"ת פני אריה (סי' מ"ז) עיי"ש. לפ"ז נר' דה"ה בני"ד כיון שלא עושה שום מעשה להשתמש בהם, אלא שעצם מציאותם של הנרות חנוכה בחדר, זה מציל אותו שלא תאחז בו לילית, לא חשיב למשתמש לאורה, בפרט שבני"ד הוא רק ענין סגולתי ותועלת רוחנית.

ואף שבפר"ח שם סיים וכתב, וכן כל כיוצא שא"צ לאור הנר, לא מיקרי תשמיש עכ"ל. ומשמע לכאו' מזה שההיתר הוא מפני שבלא"ה היה יכול ללכת גם בלי אור הנר, ולא נהנה כ"כ מנרות חנוכה, רק זה מוסיף לו לראות קצת יותר טוב, ולפ"ז בני"ד שלא היה יכול לישון בלי אור הנר כדי שלא תאחז בו הלילית, היה נראה להחמיר ולאסור. עכ"פ במהריק"ש עצמו בספרו ערך לחם (סי' תרע"ג) ליתא לשון זה, אלא כתב דלהלך לאורן שלא יכשל באבן וכו', לא מיקרי תשמיש עכ"ל. ומשמע שאפי' שבלי הנרות חנוכה היה נכשל באבן והנרות חנוכה מועילים לו שלא יכשל באבן, בכ"ז כיון שלא משתמש בהם בקום ועשה רק נהנה מהם ממילא, לא נחשב לתשמיש שיש בו ביזוי מצוה, ומותר, וכן משמע ביתר שאת משו"ת פני אריה (סי' מ"ז בד"ה אבל לאמתתן של דברים) דלהנות מנרות חנוכה הנאה

דממילא מותר, דאינם איסורי הנאה כנרות של ביהמ"ק, ורק להשתמש בהם בקום ועשה אסור עיי"ש היטב, על כן נר' שמותר לישון יחידי בחדר שדולקים בו נרות חנוכה אפי' שלא הדליק שמש, דאם הדליק שמש בלא"ה מותר משום השמש.

ב) מה שהקשה במש"כ השו"ע בסי' תרע"ג (סעיף ג') דנר של חרס שהדליק בו לילה א' אין מדליקים בו לילה אחרת משום ביזוי מצוה. דלמה לא אמרינן שכיון שמה שנהיה מאוס הוא מחמת שקיים בו מצוה, זהו הודו והדרו, כמש"כ החת"ס בסוכה (דף ל"ו ע"א) שאתרוג שנעשו בו נימורים ושינוי מראה מחמת ריבוי משמוש היד בו, אינו נפסל בשביל כך אלא זהו הודו והדרו עכתו"ד. לענ"ד לא דמי כלל לאתרוג שדיבר החת"ס, דהתם חייב לקיים את המצוה דוקא בחפצא דאתרוג ולא בחפצא אחרת, וכיון שכך טבעו שע"י ריבוי משמוש היד נעשים בו נימורים ושינוי מראה, א"כ זוהי מצותו והודו והדרו ואין בזה ביזוי מצוה, בעוד שבנרות חנוכה מצוותה והידורה להדליקה בכלים נאים, כמבואר באחרונים דט"ו מינים יש בכלים הראויים לנרות חנוכה, כלי זהב ואחריו כלי כסף וכו', ומי ביקש זאת מידו להדליק בכלי כזה גרוע שכך טבעו שאחר שמדליקים בו פעם א' נהיה מאוס, לכן אם הדליק בכלי גרוע כזה איהו דאפסיד אנפשיה, ולמחרת צריך להדליק בכלי חרס אחר חדש, ואין שום הידור להדליק בכלי כזה, אפי' שנהיה מאוס ע"י שקיים בו מצות נרות חנוכה.

ג) שמחתי מאד על הדורון הנפלא דשדר לן מר קונטרס גם אני אודך על חנוכה, ונהנתי ממנו מאד, ולעשות רצון צדיק חפצתי, לכן העיר רק גריר קטן כחותה בגחלים ממש.

(בעמוד י"ג, שאלה נ"א) בכוסיות שקנאם לשתיה ונמלך לייחדם לנרות חנוכה, האם צריך להטבילם, והביא שהגר"ח קניבסקי שליט"א השיב ע"ז שאם לא יטבילנו אינו ראוי להשתמש בו אוכלין, וי"א שצריך שהשמן יהיה ראוי לאכילה. אך לענ"ד הוראה זו צ"ע, דהרי אפי' אם היה מניח את השמן בכוסיות לשם אכילה, השמן מותר באכילה כמבואר בכל הפוסקים, והוי שמן הראוי לאכילה, ואף שלכתחילה יש איסור להניח אוכל בכלי שאינו טבול, עכ"פ זהו דוקא במתכוון להניחו לאוכל, אבל בני"ד שמתכוון להניחו להדלקה מותר להניחו לכתחילה אפי' שהכוסיות לא טבולים, ואחרי שהניחם בכוסיות השמן ראוי לאכילה כנ"ל, א"כ בשביל מה צריך להטביל אותם.

והנר' לענ"ד כתבתי, וצור ישראל יצילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הל'.

207הדינים העולים מהנ"ל

א. הנמצא בחדר שדולקים בו נרות חנוכה [בלי שמש] מותר לו ללכת

בחדר או לאכול שם אפי׳ באופן שבלי נרות חנוכה היה נכשל באבן והנרות חנוכה מצילים אותו מזה, או שבלי נרות חנוכה היה קשה לו הרבה לאכול, והנרות חנוכה מועילים לו הרבה, וכן מותר לו לישון יחידי בחדר שדולקים בו נרות חנוכה, ולא חשיב כמשתמש לאורה, וכ״ש כשמדליק שמש פשוט שמותר בכל זה.

ב. הקונה כוסיות לשתיה מתוצרת חו״ל, ונמלך עליהם לייחדם לנרות חנוכה, אין צורך להחמיר להטבילם.

בהורים שאיחרו בליל חנוכה ובניהם הדליקו במקומם, האם צריכים לחזור ולהדליק או לא

שאלה

נשאלתי כמה פעמים בהורים שאיחרו להגיע לבתיהם בליל חנוכה מחמת כל מיני אונסים שבדרכים וכיו״ב, ובניהם או בנותיהם שהגיעו לעול המצות שראו שההורים איחרו כמה שעות מתחילת הלילה פקעה סבלנותם, והדליקו נרות חנוכה עם ברכה, וכשההורים הגיעו לביתם ראו שא׳ מבניהם או בנותיהם הגדולים הדליקו כבר נרות חנוכה ולא חיכו להם שהם ידליקו, ונפשם בשאלה האם הם צריכים להדליק עם ברכה או בלי ברכה, או שלא צריכים להדליק כלל, ויצאו י״ח במה שא׳ מבני הבית הדליק בבית בשבילם שלא בידיעתם.

תשובה

א) בשו״ת מהרש״ל (סי׳ פ״ה) כתב וז״ל: ואכסנאי הנשוי אם אינו יודע שאשתו מדלקת עליו יכול להדליק ולברך, אבל אם יודע בבירור שהיא מדלקת עליו אין לו להדליק וכו׳, והיכא דלא ידע דהיא הדליקה עליו ובא באותו לילה, צריך לחזור ולהדליק ולברך לפי שחל עליו חובת חכמים, אבל היכא שאינו רוצה לצאת בה לאו כל כמיניה ואינו יכול לברך עכ״ל. והביאו המשנ״ב (בסי׳ תרע״ז ס״ק ב׳) בקיצור נמרץ עיי״ש. ולכאו׳ דבריו מוקשים ונראים כסתרי אהדדי, דכיון דס״ל שכשאשתו מדלקת עליו לאו כל כמיניה לכוון שלא לצאת בהדלקתה ויוצא בעל כורחו בהדלקתה, א״כ כשלא יודע אם אשתו מדלקת עליו או לא, איך מדליק עם ברכה, אפי׳ נימא דבנר חנוכה משום המצוה דפירסומי ניסא חכמים חייבוהו להדליק מספק, אע״פ שבעלמא קיי״ל דספיקא דרבנן לקולא, עכ״פ כיון שכל החיוב הוא רק מספק, ידליק במקום שנמצא בלי ברכה, וכן הקשה בס׳ עולת השבת (סי׳ תרע״ז ס״ק א׳) על המהרש״ל, ומכח זה חלק עליו עיי״ש. וביותר תיקשי האיך פסק שאפי׳ שבסוף בא לביתו ונתברר לו שאשתו הדליקה עליו ידליק עם ברכה, הרי כיון שנתברר לו שאשתו הדליקה עליו לא יכול

להפרד מהדלקתה לשיטתו כמבואר בדבריו, ויצא י"ח בהדלקתה, ואיך פסק שידליק עם ברכה.

ובשו"ת שבט הלוי ח"א (סי' קצ"א) כתב בישוב וביאור שיטת המהרש"ל, דס"ל דכשאשתו מדלקת עליו לא חל עליו חיוב להדליק, אבל כשלא יודע אם אשתו מדלקת עליו או לא, מספק חל עליו חיוב הדלקה, וכיון שבזמן ההדלקה חל עליו חיוב הדלקה, תו לא פקע ממנו חיוב זה אפי' שבסוף בא לביתו והתברר לו שאשתו הדליקה עליו עכתו"ד בקיצור עיי"ש. ולענ"ד עדיין לא איפרק מחולשי דאע"פ שכשהגיע זמן הדלקה חל עליו חיוב הדלקה, עכ"פ כיון שכל החיוב שחל עליו הוא רק מספק שמא אשתו לא הדליקה עליו, א"כ כשנתברר למפרע שבשעת ההדלקה אשתו הדליקה עליו, למה לא יפקע ממנו מכאן ולהבא החיוב הדלקה שהיה לו.

ב) על כן נר' לענ"ד כמש"כ בעוניי בשו"ת שערי יושר ח"ב (סי' ע"ט ס"ק ד') בביאור דברי המהרש"ל, דהמהרש"ל מירי באופן שחושש שאשתו לא יודעת את ההל' שאע"פ שבעלה לא יבוא הלילה לבית, בכ"ז יוצא י"ח בהדלקה שלה, אלא חושבת שהוא חייב להדליק במקומו ואינו יוצא י"ח בהדלקתה, וממילא הו"ל כמכוונת שלא להוציאו בהדלקתה, ולכן הוא מכוון שלא לצאת בהדלקת אשתו, כיון שיש ספק שמא אשתו חושבת שהוא צריך להדליק בעצמו, ולא יוצא י"ח בהדלקתה, ורוצה להדליק לעצמו ולברך, וכן מורה לשון המהרש"ל שמה שאינו יודע, היינו אם אשתו מכוונת להוציאו י"ח בהדלקתה, או שמכוונת שלא להוציאו י"ח בהדלקתה, מזה שכל פעם מדגיש אם יודע שאשתו מדלקת "עליו", או אינו יודע שאשתו מדלקת "עליו", ולא כתב שאינו יודע אם אשתו מדלקת או אינה מדלקת, דמשמע שאין ספק אם היא מדליקה נרות חנוכה או לא, דודאי שמדליקה כיון שגם היא חייבת בנרות חנוכה, אלא כל הספק הוא אם מדלקת "עליו" ומכוונת להוציאו י"ח בהדלקתה, או שמכוונת שלא להוציאו י"ח בהדלקתה כנ"ל. וס"ל למהרש"ל דאע"פ שכשאשתו מדליקה אפי' בסתם, דהיינו למצות נרות חנוכה לכל בני הבית, יוצא י"ח בהדלקתה, כיון דבעיקרון הוא ג"כ נכלל בכלל בני הבית, עכ"פ כשמכוונת שלא להוציאו י"ח בהדלקתה, כיון שהוא אכסנאי ובמציאות כעת אינו מאנשי הבית, וכוונה בהדיא שאינו בכלל אנשי הבית, אינו יוצא י"ח בהדלקתה, וצריך להדליק בפנ"ע עם ברכה, וכן ס"ל דכשמכוון שלא לצאת בהדלקת אשתו מתוך שמסתפק אולי אשתו מכוונת שלא להוציאו י"ח בהדלקתה, ולא יוצא י"ח בהדלקתה, חשיב לעושה כדין, ומהני כוונתו להפרד מהדלקת אשתו ולהתחייב בהדלקה בפנ"ע עם ברכה, ולכן פסק בני"ד דאפי' שכשבא לביתו

נתברר לו שאשתו הדליקה עליו וכוונה להוציאו י״ח, בכ״ז כיון שכוונתו שלא לצאת בהדלקת אשתו היתה כדין כנ״ל, נתחייב בהדלקה בפנ״ע עם ברכה. ורק באופן שיודע שאשתו מכוונת בהדלקתה בסתמא גם עליו כנ״ל, ואעפ״כ מכוון שלא לצאת י״ח בהדלקתה, דבכה״ג מה שמכוון שלא לצאת י״ח בהדלקת אשתו הוא נגד הדין שהדלקתה כולל גם אותו, ויוצא ממילא י״ח בהדלקתה, בזה ס״ל דלא מהני כוונתו שלא לצאת י״ח בהדלקת אשתו ודו״ק.

אלא דלפ״ז תיקשי על המג״א למה חלק על המהרש״ל ופסק שידליק בלי ברכה, בפרט שהמג״א שם (בס״ק ח׳) פסק כתה״ד שאם רוצה לכוון להפרד מהדלקת אשתו, ולהדליק בפנ״ע עם ברכה יכול לעשות כן, א״כ למה בנידון המהרש״ל לא מהני כוונתו שלא לצאת בהדלקת אשתו ולהדליק בפנ״ע עם ברכה. ע״ז נר׳ דהמג״א ס״ל דכיון שכל כוונתו שלא לצאת בהדלקת אשתו הוא רק משום שחושש שאשתו לא מכוונת עליו בהדלקתה, א״כ בסתמא דעתו שלצד שאשתו מכוונת עליו בהדלקתה, כן רוצה לצאת י״ח בהדלקתה, א״כ כשבא בסוף לביתו והתברר לו למפרע שאשתו כוונה בהדלקתה להוציאו י״ח, יצא י״ח בהדלקתה ודלא כהמהרש״ל, ולכן פסק שידליק בלי ברכה. וכ״כ במחה״ש (בריש סי׳ תרע״ז) בביאור דברי המג״א, ועיי״ש היטב בדברי המחה״ש דמשמע שביאר למהרש״ל דמיירי כשאינו רוצה לצאת י״ח בהדלקת אשתו, וזהו סייעתא למש״כ בביאור דברי המהרש״ל. ולענ״ד כן יש לפרש את דברי המשנ״ב (בסי׳ תרע״ז ס״ק ב׳) שהביא את דברי המהרש״ל, עיי״ש היטב דאכמ״ל בדקדוק דבריו.

ג) לפ״ז נמצא שדוקא באופן שמסתפק אם אשתו או א׳ מבני ביתו שמדליקים נרות חנוכה, מכוונים להוציאו י״ח בהדלקתם או שמכוונים שלא להוציאו י״ח בהדלקתם, ולכן רוצה להדליק בפנ״ע, וכשבא לביתו נתברר לו שכוונו בהדלקתם עליו, בזה נחלקו המהרש״ל והמג״א אם יכול להדליק בעצמו עם ברכה, או בלי ברכה כמשנ״ל, אבל באופן שיודע שכשבני ביתו ידליקו, ודאי ידליקו גם עליו כיון שעומד להגיע עוד מעט לבית, וודאי דהוא מכלל בני הבית, אלא שחושב שב״ב יחכו לו להדליק, וכשבא לביתו מצא שבני ביתו כבר הדליקו עליו, פשוט דמה שחשב שבני ביתו יחכו לו להדלקה לא הוי סתמו כפירושו כחשב שלא לצאת בהדלקת ב״ב, אלא רק כחשב שעדיין צריך לקיים את המצוה, ובסוף נתגלה לו שכבר קיים את המצוה ע״י בני ביתו, ויצא י״ח בהדלקה שהדליקו עליו ב״ב, ולא צריך להדליק כלל. ואף שבס׳ חובת הדר הל׳ נר חנוכה (פ״א סעיף י׳), וכן בס׳ חנוכה (פ״ט סעיף י״ג) כתבו דבכה״ג חייב להדליק, אך לא יברך, ושם בציונים

והערות ציינו שמקורם מהמהרש"ל והמשנ"ב הנ"ל, לענ"ד העניה אין דבריהם מוכרחים אלא בין דברי המהרש"ל ובין דברי המ"ב יש לפרשם על הדרך שנ"ל. ומש"כ בס' חובת הדר שם (בהערה מ"ח) דמ"מ לכו"ע צריך להדליק דלא גרע ממי שהוא בדרך דצריך להדליק כדי לראות עכתו"ד. לא זכיתי להבין מאי קא', דזהו דוקא בשלא רואה שום נרות דולקות צריך להדליק כדי לראות, אבל בני"ד שכשבא לביתו רואה לנרות שהדליקו עליו בשביל מה צריך להדליק נרות, הרי רואה את הנרות שהדליקו עליו

וחכם א' טען לי דכיון שבעה"ב חשב להדליק בעצמו ולא רצה שבניו או בנותיו הגדולים ידליקו בשבילו, הם לא יכולים להיות שלוחיו בעל כורחו ולהדליק בשבילו, ולא הועילה הדלקתם להוציאו י"ח, ולכן יכול להדליק עם ברכה. אך לענ"ד זה אינו, דכשאשתו מדלקת בסתם או שא' מבני ביתו מכוון בהדיא להוציאו י"ח בהדלקתו דמהני להוציאו י"ח, [אף לבני אשכנז], או שא' מבני הבית מדליק בסתם [לבני ספרד שמדליקים רק חנוכיה א' לכל בני הבית], לא מוציאים אותו י"ח מדין שליחות, אלא זהו מהדין דנר איש וביתו, דהיינו שכל שא' מבני בית הדליק חנוכיה בבית, כל בני הבית יצאו ממילא בהדלקה זו, אלא שלכתחילה המצוה היא בבעה"ב וגדול הבית, כמו בנרות שבת דאע"פ שהמצוה לכתחילה בבעלת הבית, עכ"פ כל שא' מבני הבית הגדולים הדליק נרות שבת במקומה, היא ג"כ יצאתה י"ח בהדלקה זו, אע"פ שלא היה ניח"ל שאחד מבני הבית יהיה שלוחה להדליק במקומה, דלאו מדין שליחות קאתינן עלה, אלא משום שכל שא' מבני הבית הדליק נרות שבת כל בני הבית יצאו י"ח מצות נרות שבת בהדלקה זו. וכ"כ בס' חנוכה (פט"ז סעיף ל"א) דבהדלקת אשתו או א' מבני הבית אינה נחשבת להדלקה ע"י שליח עיי"ש. וכן עיקר כנ"ל. ויעויין עוד בשו"ת שערי יושר ח"א (סי' ל"א ס"ק י"ג) במש"כ בזה. על כן נר' לענ"ד העניה דבני"ד שהאבא איחר לבוא לביתו בלילה ורואה שאשתו או בנו הדליקו במקומו, לא צריך להדליק כלל, דיוצא י"ח בהדלקה שאשתו או א' מבני ביתו הגדולים הדליקו במקומו, והרוצה בכ"ז להחמיר כמש"כ כמה מחכמי דורינו שצריך להדליק בלי ברכה תע"ב. וצור ישראל יצילנו משגיאות ויראנו נפלאות מתורתו.

הדינים העולים מהנ"ל

א. מי שהיה עומד להגיע לביתו בחנוכה בתחילת הלילה, ומכל מיני סיבות התאחר, וכשהגיע לביתו מצא שאשתו או א' מבני ביתו הגדולים הדליקו במקומו נרות חנוכה, יצא ידי חובה בהדלקתם ולא צריך להדליק בפני עצמו, ואם בכ"ז רוצה להדליק בפני עצמו תבוא עליו ברכה.

ב. אכסנאי שיודע בבירור שאשתו או בני ביתו מכוונים שלא להוציאו י״ח בהדלקתם מתוך שחושבים שהוא צריך להדליק לעצמו במקומו, יש אומרים שיכול להדליק עם ברכה, ועדיין צ״ע בזה.

ג. אכסנאי שאינו יודע אם אשתו או בני ביתו מכוונים בהדלקתם עליו או לא, ומתוך כך מכוון שלא לצאת י״ח בהדלקתם ורוצה להדליק בעצמו ולברך, יש מי שאומר שאפי׳ אם בסוף הגיע לביתו וראה שכוונו בהדלקתם עליו, בכ״ז ידליק עם ברכה, וי״א שיצא י״ח בהדלקתם, ולכן ידליק בלי ברכה.

המדליק נרות חנוכה מפלג המנחה, האם יכול לברך על הדלקה זו

שאלה

נשאלתי כמה פעמים במי שצריך לנסוע לחתונה וכיו״ב בימי חנוכה, וחייב לצאת מביתו לפני השקיעה כדי שלא יתאחר יותר מדי להגיע לחתונה, או למחוז חפצו, האם יכול להדליק נרות חנוכה מפלג המנחה עם ברכה.

תשובה

א) בשו״ע (סי׳ תרע״ב סעיף א׳) כתב מרן וז״ל: אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה, אלא עם סוף שקיעתה לא מאחרים ולא מקדימים, ויש מי שאומר שאם הוא טרוד יכול להקדים מפלג המנחה ומעלה וכו׳ עכ״ל. ובברכ״י (ס״ק א׳) הסתפק בדברי השו״ע האם סתם השו״ע ס״ל שא״א להדליק מפלג המנחה ולברך על הדלקה כזו, והו״ל מח׳ בין הסתם ליש מי שאומר, והלכה כסתם שאם מקדים להדליק מפלג המנחה לא יברך על הדלקה זו, או שאין מח׳ בין הסתם ליש מי שאומר, דאין גילוי גמור בסתם דפליג על היש מי שאומר שיכול להדליק מפלג המנחה, וממילא נקטינן כהיש מי שאומר שכשאנוס יכול להדליק מפלג המנחה עם ברכה, וצידד שאין מח׳, ואם מדליק מפלג המנחה ידליק עם ברכה עכתו״ד, עיי״ש שהאריך, אלא שבספרו כסא רחמים שעל מס׳ סופרים (פ״כ ה״ד) הוכיח ממסכת סופרים שלא יכול לברך על הדלקה שמדליק מפלג המנחה, ועל כן חזר בו והעלה שנר׳ בדעת השו״ע שזה מח׳ בין הסתם ליש מי שאומר, ולכן המדליק מפלג המנחה ידליק בלי ברכה עכתו״ד עיי״ש. וכ״כ בשלטי גיבורים שלדעת הרמב״ם [שזוהי דעת הסתם שהביא השו״ע] לא יוצא י״ח בהדלקה שלפני השקיעה, וכן משמע בהדיא מהמג״א (ס״ק א׳) מדהביא על סתם השו״ע למסכת סופרים להל׳, וכ״כ בס׳ מועד לכל חי (סי׳ ס״ק סעיף כ״ו) בדעת המג״א, ועיי״ש שציין לעוד פוסקים

שנחלקו בזה עיי"ש. וכן העלה בס' מור וקציעה מסברא דנפשיה דהמדליק מפלג המנחה, לא יברך על הדלקה זו, וכ"כ החת"ס בחידושיו לשבת (דף כ"א ע"ב) באמצע ד"ה ע"כ נר' עיי"ש. וכ"כ בס' כה"ח (ס"ק י') מאחר שכן משמע ממסכת סופרים, והוסיף שבס' תהלה לדוד (הספרדי) כ' שלזה דעתו נוטה, והביאו בס' בית עובד עכתו"ד עיי"ש, וכ"פ בשו"ת שבט הלוי ח"ג (סי' פ"א), אלא שבח"ד (סי' ס"ו) הביא לפמ"ג (בסי' תרע"ב), ועפ"ז הראה פנים לפסק המשנ"ב שיכול לברך עיי"ש.

ב) אלא שמאידך גיסא מצינו כמה פוסקים שכתבו שיכול לברך על הדלקה שמדליק מפלג המנחה, דכן משמע מהב"ח, וכ"כ הפר"ח בהדיא שיברך על ההדלקה שמדליק מפלג המנחה, וכ"כ בס' מעשה רוקח, וכ"נ שלמד השו"ג (ס"ק ג') בדעת השו"ע עיי"ש. וכ"פ המשנ"ב (בס"ק ג') וציין בשעה"צ לברכ"י, אך אפשר שאם היה רואה לספרו כסא רחמים שחזר בו מדבריו בברכ"י, יתכן שלא היה פוסק בפשטות שיברך וצ"ע. וכ"כ הזבחי צדק ח"ג בשו"ת (סי' קי"ב), וכתב שאף שהחיד"א בספרו כסא רחמים חזר בו ממש"כ בברכ"י שיכול לברך על ההדלקה שמדליק מפלג המנחה, וכתב שם שלא יברך, מ"מ מנהגנו לברך על ההדלקה שמדליק בביהכנ"ס מפלג המנחה, ואף אם זה חולק על סתם מרן, בכ"ז כיון שכך נהגו מימי קדם, אין להרהר על המנהג עכתו"ד עיי"ש. והביאם בס' חזון עובדיה חנוכה (עמוד ס"ט הערה ד') עיי"ש, ומשמע קצת מרהיטת דבריו דנוטה שיכול לברך על הדלקה שמדליק מפלג המנחה.

ג) אך לענ"ד נר' שכיון שהוא מח' גדולה בפוסקים, ודעת מרן בשו"ע לא ברורה דס"ל שיכול לברך כמש"כ החיד"א בכסא רחמים, ועוד דאפי' אם דעת השו"ע היתה שיכול לברך, הרי קיי"ל דאמרינן סב"ל נגד מרן, על כן נר' שאין לברך על הדלקה שמדליק מפלג המנחה. ומש"כ הזב"צ שמנהגם לברך, אה"נ שבני בגדד שמנהגם לברך על הדלקה שמדליקים מפלג המנחה, יכולים להדליק עם ברכה, דבמקום מנהג לא אמרינן סב"ל, אבל בשאר מקומות ובשאר עדות שאין גילוי בפוסקים שמנהגם היה לברך על הדלקה מפלג המנחה, נר' דיש לחוש בזה לסב"ל ולא לברך. ולכן נר' שבכה"ג עדיף שימנה שליח שידליק לו בביתו בזמן, אך גם השליח לא יברך בנפרד על ההדלקה שמדליק לו בביתו, אם אף א' מבני הבית לא נמצא בבית בשעה שהשליח מדליק כמש"כ הפוסקים, וכן העלתי בעוניי בשו"ת שערי יושר ח"א (סי' ל"א) וח"ב (סי' ע"ז) עיי"ש. אלא השליח יברך על ההדלקה שמדליק בביתו, ויכוון בברכות גם על ההדלקה שצריך להדליק בבית חברו, וילך מיד

בלי להפסיק בדיבור וידליק בבית חבירו, על סמך הברכה שבירך בביתו. והנר׳ לענ״ד כתבתי וצור ישראל יצילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הל׳.

העולה מהנ״ל לדינא

מי שחייב לנסוע בחנוכה מביתו לפני השקיעה כדי להגיע לחתונה שבמרחקים וכל כיוצא בזה, וצריך להדליק מפלג המנחה לא יברך על הדלקה זו, ובאופן זה עדיף שימנה שליח שידליק לו בביתו בזמן, ואם אף א׳ מבני הבית לא נמצא בבית כשהשליח מדליק, אין לשליח לברך על הדלקה זו בנפרד, אלא השליח יכוון בהדלקה שמדליק בביתו גם על ההדלקה שידליק בבית חבירו, וילך מיד בלי להפסיק בדיבור וידליק בבית חבירו על סמך הברכה שבירך בביתו.

הגאון רבי יצחק צבי משה מווזס זצ"ל
אדמו"ר וגאב"ד קראלי, בני ברק

האם בעינן שישהה בנר חנוכה חצי שעה שלימות

והנה חזינן לשון הרמב"ם שכתב בזה"ל: מי שאכל בשר בתחילה וכו' לא יאכל אחריו חלב עד שישהה ביניהם כדי שיעור סעודה אחת והוא כמו שש שעות, מפני הבשר של בין השיניים שאינו סר בקינוח עכ"ל, הרי שכתב "כמו שש שעות" ואפשר לדייק דדי בכמו שש שעות ולא צריך בדווקא שש שעות שלימות, וגם מלשון הרשב"א יש לדייק כן שכתב בתורת הבית בלשון הזה" "ממתין כשש שעות" ולא שש שעות אלא "כ'שש שעות".

אבל לשון השולחן ערוך (בסימן פ"ט) נראה ששינה לשון הרמב"ם שכתב: אכל בשר של חיה ועוף לא יאכל גבינה אחריו עד שישהה "שש שעות" ולא כתב כלשון הרמב"ם כשש שעות, ומוכח מדבריו דבעינן שש שעות בדוקא.

ואם נדקדק היטב בלשון הרמב"ם ובשו"ע נראה דבר פלא דהנה בהלכות חנוכה כתב הרמב"ם (פרק ד' הלכה ד') "אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה וכו' וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יותר עכ"ל.

והנה השולחן-ערוך בהלכות חנוכה (סימן תרע"ב) כתב בסעיף ב' "שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק שהוא כמו חצי שעה שאז העם עוברים ושבים ואיכא פרסומי ניסא וכו', עכ"ל והנה כאן לא שינה השולחן ערוך מלשון הרמב"ם וכתב כמו חצי שעה, ובשו"ע יו"ד שינה מלשון הרמב"ם וכתב ישהה שש שעות ולא כשש שעות שזה לשון הרמב"ם, ונראה לכאורה ששינה בכוונה לומר שצריך בדווקא שש שעות שלימות ולא די בקרוב לשש שעות.

ולכאורה אם נאמר שמלשון הרמב"ם נראה שלא בעינן שש שעות בדוקא מדקאמר כמו שש שעות אם כן גם בהלכות חנוכה הכוונה כמו כאן שלא בעינן דוקא חצי שעה שלימות כיון שכ' הרמב"ם לשון "כמו חצי שעה" וגם והשולחן ערוך יסבור כן שדי בקירוב לחצי שעה כמו בנר חנוכה ודו"ק.

הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א
בעל "שביבי אש"

גדר חיוב הלל והודאה בחנוכה

בספר דברות משה להגאון הגדול רבי משה פיינשטיין זצ"ל, על שבת, בסוגיא דחנוכה, כתב לחדש חידוש רב ועצום, דלדעתו ענין הזכרת הלל והודאה בחנוכה הוי לעיכובא ומה דאינו חוזר כששכח להזכיר על הנסים הוא משום דהרי מזכיר בהלל ואומר "הודו לה' כי טוב", או שמזכיר בתפילת מנחה, אבל מי שלא הזכיר בכל תפילותיו וגם לא אמר את ההלל יהיה חייב לחזור ולהתפלל בכדי שיוכל להזכיר על הנסים בתפילתו הנוספת, עכ"ד המחודשים ומסיים בצ"ע לדינא.

והנה בודאי דלדינא אינו חייב ואפילו אינו רשאי לחזור ולהתפלל תפילה נוספת בכדי להשלים הזכרת מעין המאורע דחנוכה, דלא מצינו לאף אחד מהפוסקים דלימא הכי, ברם עדיין יתכן לקבל את עיקר יסוד דבריו ולומר דנהי דמה שהחסיר את ההזכרה באמצע מטבע הברכות אינו יכול לתקן, אבל מ"מ לימא את נוסח "על הנסים" באנפי נפשיה, דנהי דלא מצי לכוללה בברכה אבל אכתי נשאר עליו החיוב להלל ולהודות, וגם באמירת נוסח זה בפני עצמו נמי נתקיימה חובה זו דלהלל ולהודות.

וכעין מה דמצינו דמי שלא הזכיר מעין המאורע דחנוכה בתפילתו או בברכת המזון ישלים את מטבע ההודאה בתוך אמירת "אלוקי נצור" או באמירת הרחמן, ולכאורה נראה בפשטות דזהו הטעם דמזכירה התם כדי שיצא את חובת ההודאה וההלל, ונהי דענין הברכה אינו נתקן בכך, אבל עכ"פ אמירת הלל והודאה יש כאן. ולפי"ז באמת מי שסיים תפילתו וכבר עקר רגליו וכן מי שהשלים את ברכת המזון עד תומו ולא השלים את מעין המאורע דחנוכה יאמרנה לאחר התפילה או לאחר ברכת המזון, דאין זה דין דוקא בתפילה אלא הוא חובת היום לעשותם ימי הלל והודאה לשיטתו של בעל האג"מ.

ברם לענ"ד יש מקום לעיין בהא מילתא, דלפום ריהטא היה נראה דאין כל משמעות באמירת "על הנסים" באנפי נפשיה, דבשלמא אם אומרו בהודאה בתפילה או בברכת המזון הרי במה שהיא נאמרת באמצע ברכת ההודאה הרי ממילא היא ג"כ נכללת בהך הודאה, שהוא מודה על ניסיך שבכל יום ועל טובותיך וכו' וכן על הנסים והנפלאות שנעשו בימי חשמונאי

ובניו, וכן על בריתך שחתמת ועל תורתך ועל חיים חן וחסד ועל המלחמות והתשועות בימי מתתיהו בן יוחנן, אבל לומר רק את נוסח "ועל הנסים" בלבד אין לאמירה זו כל משמעות, ואין טעם לאמירה זו והיא בבחינת חצי דבר. [ואית דגרסי בסיום הנוסח: "ונודה לשמך הגדול סלה" ולדידהו ניחא טפי, אבל לגירסא דילן אין ענין באמירתה אלא בתוך ברכת ההודאה].

ובאמת דיתכן לומר דזהו הטעם שקבעו בברכת המזון ובתפילה לאומרה בסיום התפילה וברכת המזון, אם לא אמרה במקומה הקבוע, בדרך תפילה ובקשה שיעשה עמנו נסים כשם שעשה בימים ההם בזמן הזה, משום דבלא הקדמה זו אין באמירה זו כל טעם ומשמעות וכדברינו לעיל.

ברם לקושטא דמילתא קשיא לי טובא על הקדמה זו, דהא בכך הוא משנה את כל סיגנון מהות האמירה, דהרי היא נתקנה ביסודה להלל ולהודאה על העבר ובהקדמה זו הוא הופכה לתפילה ובקשה על העתיד, וכיון שכן לכאורה מגרע גרע בהוספת הקדמה זו לפני נוסח "ועל הנסים", וצע"ט בהא מילתא וכבר העירו בזה.

ולכאורה עלינו להידחק ולומר דמ"מ כיון דמזכיר תוך כדי הבקשה בנוסח ד"ועל הנסים" את ענין ההצלה מיד היוונים ושדן את דינם ורב את ריבם ונתן לעמו ישראל תשועה גדולה ופורקן כיום זה וקבעו בניו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל, הרי ממילא נכלל בזה ג"כ השיר והשבח לאדון הנפלאות והחובה להלל ולהודות, אבל לאומרה בלי הקדמה אלא לומר אותה בפני עצמה אין כל טעם, ועדיין הדברים צ"ע ואכמ"ל בזה.

ומעתה נראה לענ"ד למסקנא דמילתא דבאמת אין לחייבו לומר נוסח "ועל הנסים" כשלא אמרה במקומה הקבוע ובודאי שאין לחייבו לחזור ולהתפלל, אלא דמ"מ י"ל דראוי שיקבע סעודה על הפת ויאמר על הנסים בברכת המזון ובזה יקיים את ענין ה"להלל ולהודות" שקבעו בימי החנוכה, ודו"ק. [ואולי יש מקום להדר ולומר את הנוסח: הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות וכו', ככל הנוסח שאומרים לפני סיום התפילה וברכת המזון].

הגאון רבי חיים יוסף דוד ווייס שליט"א
מח"ס שו"ת ויען דוד ושא"ס

המתאכסן אצל חבירו ורוצה לחזור לביתו אם יצא בנר חנוכה שהדליק שם

לכ' חתני כבני היקר והנעלה הרה"ג מה"ר שמשון גליק (שליט"א) זצ"ל דומ"ץ בקהלת מונקאטש לונדון ובהתאחקה"ח שם יצ"ו אחדש"ה,

בנדון למי שנתאכסן אצל חבירו להיות שם כל הלילה, והדליק שם נרות חנוכה, ופתאום החליט לחזור לביתו, אם יצא בהדלקתו שם.

א

תשובה: כבר השבתי דלע"ד הואיל ובשעה שהדליק כבר הוקבע שם, זה שהחליט לעזוב לא יגרע קביעותו למפרע.

ולענין להדליק עוד הפעם בביתו, היות שמדליקים בתוך הבית ליכא חשדא.

ב

וכבר נשאלתי מהרה"ג מה"ר יוסף פאדווא שליט"א רב ודומ"ץ בלונדון חוו"ד, ממי שבא לבית חמיו על ש"ק, ונשאר עוד כמה שעות בערב של מוצאי ש"ק, אם יוכל להדליק שם, ואמרתי שקביעתו (של שבת) נמשכת עד זמן שנשאר שם.

והנני דו"ש וכט"ס
חיים יוסף דוד ווייס

אם אשה יכולה לצאת בנר חנוכה של בעלה כשהיא פרודה ממנו

לכבוד בן גיסי הרה"ג מה"ר שמואל דוד ריסנר נ"י מו"צ בב"ב ת"ו ובעמח"ס דרוש וחקר
אחדש"ה,

איש ואשה גרים בדירה, אך הם מופרדים זמ"ז, ואין להם שום קשר, אם היא יוצאת בהדלקתו בנר חנוכה.

א

תשובה: כגון דא צריכה רבה, והנה אם היתה סמוכה על שלחנו, לא גרע מאכסנאי, אך היות שלא סומכת עליו, יש לדון מחמת דאשתו כגופו, ונראה פשוט, דכל זמן שלא נתגרשו, היא כגופו.

ב

אך יש לעיין כשהם לבד, עפ"י מש"כ (ח"ה סימן כ"ה), דבכה"ג דאסורין ביחוד, ואיך נקרא איש "וביתו", ויל"ע אם יועיל השתתפות בפרוטה, ולמה תגרע משאר אורח, ויש לדון משום מצוה הבאה בעבירה, שכל האכסניא באיסור, אלא דלפי"ז אף כשידליקו שניהם, הרי כל דירתם שם בעבירה, ובאופן שיתקנו האיסור, (כגון בנתינת מפתחות לאחרים כדי להתיר היחוד), סוף כל סוף ביתו אין כאן, (עיין בגמרא (יבמות דף כ"ג ע"א), מולדת בית או מולדת חוץ בין שאומרים לו לאביך קיים בין שאומרים לו לאביך הוצא, וש"מ דכשצריכה לצאת מולדת חוץ קרינן בה), וכ"ש באלו שאסורין ביחוד, וא"כ הכל תלוי לפי מש"כ בתשובה שם (אם נאסרו ביחוד).

ג

וכשאין שם איסור יחוד, נראה דאף במקום שאמרה איני ניזונית ואיני עושה, מ"מ יוצאת בהדלקתו, (דאשתו כגופו וכנ"ל).

והנני דו"ש וכט"ס
חיים יוסף דוד וויס

נר חנוכה על ידי שליח

נשאלתי כמ"פ אם יכולים להדליק נר חנוכה ע"י שליח, (כגון שנוסע עם ב"ב, ועוזב ביתו לפני פלג המנחה), ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סימן ס"ו), שכתב בפשיטות דמהני, (ועדיף משמדליק בעצמו אחר הפלג), ועוד (בח"ז סימן פ"א).

א

תשובה: ז"ל הר"ן (פסחים דף ז' ע"ב), ומיהו איכא למידק בהאי כללא, דהא הדלקת נר חנוכה שאפשר לעשותה ע"י שליח, ואפ"ה מברכין עליה להדליק, ואיכא למימר, דכיון דאמרינן, (בפרק במה מדליקין דף כ"ג ע"א), דצריך לאשתתופי בפרוטה, כיון שאינו יוצא אלא בשל עצמו, הרי אין מצוה זו יכולה להתקיים ע"י אחר עכ"ל, וכן הוא בשבלי הלקט, (הובא בב"י ריש סימן תרע"ו).

ב

וצ"ב באיזה שליח מיירי, אם באיש וב"ב, או שאשתו מדלקת עליו, או באכסנאי, או שכל אחד יוכל לפטור עצמו ע"י שליח, שידליק בביתו (של המשלח) משלו, או שהשליח ידליק בבית של עצמו, ועל כרחך בהשתתפות בפרוטה, (דבלא"ה אפילו אכסנאי לא יצא, וכ"ש באדם זר), וגם יל"ע אם השליח מברך ברכה אחת או ג' ברכות.

והנה דיו לבא מן הדין להיות כנדון, והרי מוכח דהדלקה ע"י שליח היינו הך דבגמרא שבת (שם), ולא

מצינו שם הענין (של השתתפות בפרוטה), אלא באכסנאי, אי נמי המדליק עבור מי שאינו יכול לברך, (כגון אשה וכדלהלן), ובני הבית עומדין על ידו, ולא באיש זר, שאינו שייך לבית שמדליקין בו, (ובאמת אף אם השליח ילך לביתו שהוא ריקן, הלא אם נסע משם, ליכא חשדא, ואין שם חוב הבית, כמש"כ בפר"ח (סימן תרס"ז), ומה יועיל בהדלקתו שם וכ"ש אם השליח ידליק בביתו, שאין שום שייכות להמשלח).

ג

והנה בחנוכה יש חובת הבית, וחובת הגוף, וכלשון הגמרא (שבת דף כ"א ע"ב) מצות נר חנוכה איש וביתו, ובספר הלבושים (סימן תרע"ז סעיף ב') וז"ל, הלן בבית הגוים אפילו אין לו חדר מיוחד, או הלן ביער, או ההולך בספינה, צריך להדליק שם ולברך, אע"פ שמדליקין עליו בביתו, ולא דמי לאכסניא וכו' עכ"ל, וכמש"כ הר"ן בעצמו (שבת שם ד"ה א"ר ששת) וז"ל, אכסנאי אורח, אע"פ שאין לו בית, דלא תימא דין נר חנוכה כדין מזוזה, דכל מי שאין לו בית פטור ממזוזה עכ"ל, וש"מ דחובת גברא הוי, וכ"כ בשו"ת פני מבין (סימן רכ"ו) בהדיא, ועיין מש"כ (בח"ד סימן ע"ח ע"ט), והגם דשליח מועיל לחובת הבית, הרי א"א להוציא חובת הגוף ע"י שליח, כמש"כ בתוספות רי"ד הידוע (הביאו בקצה"ח סי' קפ"ב סק"א).

ד

ואמנם מצינו שיוצא בהדלקת אשתו, וכדאיתא בגמרא (שבת דף כ"ג ע"א), א"ר זירא מריש כי הוינא בי רב משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא בתר דנסיבי איתתא אמינא השתא ודאי לא צריכנא דקא מדלקי עלי בגו ביתאי, אך בשו"ע הרב (סימן תרס"ג סעיף ט') דהיינו במדלקת משלו, וכן הוא בב"ח (כדלהלן), ובמחצית השקל (סימן תרע"ו סעיף א' ב') בשם האליה זוטא, דאשתו כגופו, ומה שאכסנאי יוצא כשמשתתף בפרוטה, (או בלא"ה כשסומך על שלחנו), שאני התם שהוא בכלל איש וביתו.

ה

וז"ל הב"ח (שם), ותימה, דמה שמדליקין עליו בביתו, אינו בא אלא לפטור אותו מחיוב המוטל על ממונו, להדליק נרות לפרסם הנס ברבים, אבל ההודאה על הנס וברכת שהחיינו, הוא בחיוב על גופו, ומזה לא נפטר כשמדליקין עליו, אם לא שעומד שם בשעת ברכה וענה אמן, וכן מבואר ממש"כ המרדכי בשם רש"י דבסמוך, שלא בא למעט אלא למי שכבר הדליק בביתו, או עתיד להדליק בעצמו בביתו באותו לילה, אבל מלבד זה חייב לברך על הראיה, אע"פ שמדליקין עליו בביתו, והכי משמע מלשון הרא"ש והסמ"ק והאגודה וכו', שו"ר שהר"ר ירוחם כתב וז"ל, יש מהגדולים שכתבו

וכו' עכ"ל, כלומר שנחלקו הפוסקים במי שמדליקין עליו בביתו, אם צריך לברך על הראיה.

ו

וז"ל הערוך השלחן (שם סעיף י'), כבר כתבנו, שאף מי שכבר יצא, יכול להדליק בעד אחר ולברך, כגון אשה שאינה יודעת להדליק ולברך, אך בתנאי שתעמוד אצלו ותענה אמן, אבל שלא בפניה אין לברך, וכן מותר שהיא תדליק והוא יברך וכו' עכ"ל, (א"ה וכ"כ בלקט יושר וז"ל, המדליק לאלמנה צריך לעמוד זה אצל זו).

ז

והנה במש"כ שלא בפניה אין לברך, לכאורה הול"ל אין להדליק, ועל כרחך כוונתו שמדליק כדי שתראה הנרות, אי נמי לפטור חובת הבית משום חשדא, אך א"א לפטור אותה מחובת גברא, דאם היה פוטרה, למה לא יברך.

איברא דבספר פני יהושע (שבת שם) כתב וז"ל, במה נשתנה מצוה זו משאר מצוות שהן חובת הגוף וכו', דשאני הכא שאין עיקר המצוה אלא בפתח וכו', כאילו היא חובת הבית, ועדיין צ"ע עכ"ל, וגם עפ"י דבריו לא יצא ע"י שליח, וכאמור, והנלע"ד כתבתי.

והנני דו"ש וכט"ס
חיים יוסף דוד וויס

בענין נרות חנוכה שכבו אם צריך לחזור ולברך

הדליק מנורת חנוכה, ותיכף נכבה אחר אמירת הנרות הללו, ותיקנו והדליק עוה"פ (בלי ברכה), הואיל והיה עסוק באותו ענין, והיה עומד ומצפה אם יכבה תוך חצי שעה, ובסוף נכבה ממש לפני הזמן, והשאלה אם צריכין להדליק עוה"פ בברכה, (דהיינו ג' ברכות).

א

תשובה: הנה באופן ספק אם היו יכולים לדלוק על זמן ההוא, (וכגון שתלוי ברוח וכה"ג, דבשעת הדלקה היה אפשר שימשיך עד חצי שעה), בודאי לא יברך דספק ברכות להקל, אך בנדון כזה דאגלאי מלתא למפרע דא"א היה להמשיך לדלוק כשיעור חצי שעה, דומה לנותן שמן בנר, ונתברר שלא היה כשיעור, דבודאי צריך לברך.

ב

ואמנם היות שלא הסיח דעתו כלל מהדלקה (עוה"פ), אף שהפסיק בשירות ותשבחות, שהם מענין

לענין באותו ענין, י״ל דאין צריך לברך זכר עוה״פ, זכר לדבר לענין ברכה על נטילת לולב, דקאי אף על הנענועים בהלל, עיין בפמ״ג (סימן תרנ״א א״א ס״ק י״א), ובשער הציון (ס״ק ל״ב), ובביכורי יעקב (שם).

והנני דו״ש וכט״ס
חיים יוסף דוד ווייס

חתן הדר ע״י חותנו, אם יכול לצאת מחותנו בלי שישתתף בפרוטה

נשאלתי מ... כגון הדר אצל חמיו בדירה שניה הפתוחה לו, אם יכול לצאת הדלקת נר חנוכה בהדלקת חמיו (בלי שישתתף בפרוטה),

והשבתי: פשוט, דכל זמן שחמיו לא הקנה לו הדירה, וחמיו גם משתמש בדירה שניה כבשלו, יצא על ידו, ומכל מקום אם רוצה לצאת בעצמו (עצם המצוה, ולא רק כמהדרין), יכול לכוין שלא לצאת, וכמו שכתב בשו״ת באר משה (ח״ח סי׳ רל״ד) לענין הדלקת הנרות של שבת, כשלא ירצה לצאת ע״י אשתו וכדעת המג״א (בסי׳ תרע״ז ס״ק ט׳) ודלא כט״ז (שם ס״ק א׳).

ב

עוד שאל אם כל בני ביתו הדליקו, ואשתו לא הדליקה, אם יצא ידי המהדרין מן המהדרין, מחמת שאשתו לא הדליקה.

והשבתי שהיא לא מגרעת מצותו.

והנני דו״ש וכט״ס
חיים יוסף דוד ווייס

הגאון רבי מתתיהו דייטש שליט"א
רב ואב"ד רמת שלמה ובעמח"ס שו"ת נתיבות אדם

'דרוש ואגדה בעניני ימי החנוכה'

ביאור דברי ה"ר יחיאל המובא בטור שהנר האחרון הוא ה'שמש'

כתב הטור (סימן תרעג) וז"ל, שאלו לאחי ה"ר יחיאל, נרות חנוכה שמדליקין אחד יותר בסתם לשמש, ולא פירש איזה מהם, יכול אחר כך לברור איזה שירצה להיות שמש, אפילו הראשון או האמצעיות, או דווקא האחרון, והכי מיסתברא. תשובה, נרות חנוכה אין להפסיק בהן, הלכך האחרון יהיה שלא לשם חנוכה, שאם ישתמש לאורן, ישתמש לאור אותו הנר, ואין שם שמש עליו, כי השמש הוא המדליק בו הנרות, עכ"ל. ותמהו המפרשים מאי נפקא מיניה לן אם הוא נקרא שמש או לא, ועי' מה שכתב בזה בדרכי משה (שם, ס"ק ד) ובחידושי הגהות על הטור (שם, ס"ק ב).

ולע"ד נראה לבאר בזה, דמילתא רבתא אתי לאשמעינן בזה, דהנה לכאורה היה מקום לומר, דשפיר יכול לברור את הנר הראשון [או האמצעי] לשמש, דנהי שאין להפסיק בנר חנוכה בין הברכה להדלקה, מ"מ לא יהיה נחשב הדלקת השמש להפסק בין ברכה להדלקת הנרות של חובה, כיון דהוי מענין הדברים הנצרכים לקיום מצות ההדלקה, לכן לא מקרי הפסק. וכההיא דקיי"ל (סימן קסז, סעיף ו), דאע"פ שאסור לשוח בין ברכה לאכילה, מ"מ אם היה השיחה בדברים מענין דברים שמברכין עליו, כגון שבירך על הפת, וקודם שאכל אמר הביאו מלח או ליפתן, תנו לפלוני לאכול, תנו מאכל לבהמה, וכיוצא באלו, לא הוי הפסק, עי"ש. ונמי הכא, לא נחשב הדלקת נר השמש להפסק בהדלקת הנרות של חובה.

ואהא הוא דקאמר ה"ר יחיאל ז"ל, דלא מצי למימר הכי, כיון דלא מקרי שמש אלא נר שמדליקין בו, וממילא כיון שלא הדליקו את הנרות של חובה בנר הראשון או האמצעי, לכן אין עליו שם שמש, וממילא אינו יכול לברור ולקבוע שהוא יהיה השמש, דאם יעשה כן, הרי זה יהיה הפסק בין ברכה להדלקה, כיון שלא הדליקו ממנו את הנרות לאו שמש הוא אלא נר בעלמא, ולכן פסק שאינו יכול להשתמש לאורה אלא לאור הנר האחרון, אע"ג שאין עליו שם שמש, עכ"פ לא הוי כאן הפסק בין הדלקת נרות של חובה, ודו"ק.

ב' המימרות דרב תנחום | דברי המדרש 'הדודאים וכו' זה יוסף, על פתחינו וכו' זה נר חנוכה' | יבואר עפ"י משל בגדול אחד ובעל עגלה שנסעו באישון ליל ונקלעו לצרה | נמצא, שירא שמים משפיע קדושה על כל סביבתו ואף החיות יראים הימנו | זה הענין של נרות החנוכה וזה גם ענין ההצלה של יוסף

איתא בגמ' (שבת, דף כא ע"ב), אמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום נר חנוכה שהניחה למעלה אמה פסולה, ואמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום מאי דכתיב והבור ריק אין בו מים ממשמע שנאמר והבור ריק איני יודע שאין בו מים אלא מה תלמוד לומר אין בו מים מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו. והאריכו המפרשים בביאור הסמיכות של הני ב' מימרות זה אצל זה, ואענה אף אני חלקי בס"ד.

ונקדים דברי המדרש הידועים (פרשת וישב), הדודאים נתנו ריח, זה ראובן שהציל את יוסף, ועל פתחינו כל מגדים זה נר חנוכה. וצריך ביאור, מה ענין זה לזה. ונראה לפרש, בהקדם התמיהה רבתי איך ביקש ראובן להציל את יוסף בזה שהשליכו לתוך בור שהוא מלא נחשים ועקרבים ולא חשש שיזיקו אותו, וכי לזה 'הצלה' ייקרא?!.

אלא המכוון הוא כמו ששמעתי בצעירותי בשם הרה"ק בעל הבית ישראל מגור זצ"ל עפ"י מעשה שהיה בגדול אחד ששלח את משמשו באישון ליל חורף קר ומושלג לקרוא את 'בעל העגלה' שיבוא אליו מיד כי מוכרחים לצאת לדרך בדחיפות מחוץ לעיר לאיזה 'תיקון נשמה'. והשמש אכן הלך והקיץ את בעל העגלה משנתו העמוקה וזירז אותו לבוא עם העגלה אל הרבי לצאת לדרך.

והנה באשר הוועטער [מזג אויר] היה קשה ומעורפל מאוד, טעו בדרכם ונכנסו הסוסים עם העגלה אל תוך גינתו המהודרת של אחד הפריצים, שהתעורר משנתו ויצא לעברם בשבט עברתו והפליא בהם במכות קשות. פנה בעל העגלה בתחינה אל הפריץ ואמר לו שהאשמה תלויה בגדול זה שהוא זירז אותי לצאת דוקא עכשיו באישון ליל... וכך הפיל את כל הצרה שנקלעו אליה על אותו גדול... אמר אליו הרבי, וכי למה אינך מרחם עלי, הלוא כעת יפליא את כל מכותיו הנוראות על גופי הצנום, אדרבה בוא ונפיל את האשמה על שנינו ונספוג בצוותא את מכותיו ולא יסבול אחד את הכל.

נענה אליו 'בעל העגלה' בתמימות, שמע נא, אם אכן צדיק אתה הבה תוכיח את כוחך הגדול ותעשה 'מופת' שנצא מכאן בשלום בלי פגע. ומנגד, אם אינך צדיק הרי אשמתך מוכחת לעין כל, ולא עוד אלא שהערתני בחינם בלילה קר ומושלג ועברת על 'גזל שינה' במענה שהנך צריך לתקן

נשמות, והנה מתברר שאינך יכול לתקן אפילו את החיים...

והנמשל מובן שפיר לענינינו. ראובן בכור השבטים לא ידע להכריע בהאי מחלוקת רבתי בין יוסף הצדיק לשבטי קה, האם הצדק עם יוסף, או עם אחיו השבטים הקדושים שסבורים המה שהוא חייב מיתה. ולכן חישב עצה בנפשו, הבה ונשליכהו אל בור שהוא מלא נחשים ועקרבים, והיה אם יינזק מהם הרי יתברר שאחיו אכן צודקים בטענותיהם, ואם הוא באמת צדיק תמים בודאי יינצל שלא יוכלו הנחשים ועקרבים להזיקו.

וראיתי כעי"ז בספר בית יצחק על התורה להגה"ק רבי יצחק שמעלקיש זצ"ל (פרשת וישב) שכתב וז"ל, הנה הסיבה מה שניצל יוסף מהבור אף שהיה בו נחשים ועקרבים הוא על פי דברי חז"ל (שבת, דף קנא ע"ב), נקטינן אריה אבי תרי לא נפיל, הא קא חזינן דנפיל, ההיא כדרמי בר חמי דאמר רמי בר חמי אין חיה שולטת באדם עד שנדמה לו כבהמה, ע"כ. וכתבו המפרשים, דכל אדם אשר לבו מלא ביראת ד' כל הברואים יראים ממנו, וכתב הגאון ר' אלי' הובא באוהל יעקב (פרשת תזריע), כמו כלי מלא על כל גדותיו ישפך ממנו גם להמקום שעומד הכלי, וכן אדם שהוא מלא ביראת ד', היראה יוצאת ממנו ונכנסת לאדם אחר לירא מפניו. וזה ביאור הקרא (בראשית, פרק ט, פסוק ב), ומוראכם וחיתכם יהיה על פני כל חית השדה. הכוונה דיראת שמים של בני אדם, אם נתמלאו ממנה, תהיה על כל חיות השדה שייראו ממנו, ומסיבה שהיה יוסף הצדיק מלא ביראת ד' לא יכלו נחשים ועקרבים להזיקו, עכ"ד.

נמצינו למידים, שמי שהוא ירא שמים באמת ובתמים הריהו משפיע שפע של קדושה ויראת שמים לכל סביביו, ואפילו נחשים ועקרבים יראים מלהזיקו מחמת היראת שמים ששופע ממנו. וזה נלמד מהא דראובן השליך את יוסף הבורה שהיה מלא עם נחשים ועקרבים, והיה בטוח שישפיע יראה גם על כל סביביו, ויירא המזיקין מלפגוע בו.

והנה יסוד ושורש ענין קדוש זה שנשפע יראה וקדושה לכל הסביבה מצאנו בנרות חנוכה, שהם מסוגלים להשפיע שפע של קדושה ויראת שמים להרואה אותם, וכמש"כ בספה"ק זרע קודש (חנוכה, ליל ג) שעל ידי ראיית הנרות נשפע על הרואה שפע של יראת שמים ואהבת ד', וכן מבואר בעוד הרבה מספרי אבותינו ורבותה"ק זיע"א דנר חנוכה משפיע יראת שמים על כל הרואים והסובבים, וכדהאריך בזה ג"כ כק"ז מרן מצאנז זצ"ל בספה"ק דברי חיים (חלק ב, הרבה מקומות).

ולפ"ז יבוארו היטב דברי המדרש, 'הדודאים נתנו ריח זה ראובן שהציל את יוסף' - שזרקו לבור של

נחשים ועקרבים, והיה בטוח שינצל מהם, כי הוא ישפיע מורא ויראה גם עליהם ויראו מלהזיק לו. ומסיק המדרש ואומר, 'ועל פתחינו כל מגדים זה נר חנוכה' - כי כמו כן מצאנו בנר חנוכה, שאורם משפיע מורא שמים על כל סביביו, והרואה את הנרות שורה עליו התעוררות של יראת שמים.

ודאתינן להכי מובן שפיר הסמיכות של הני תרי דרשות דרבי תנחום, דקא דריש נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים פסולה, דטעמא הוא דלא שליט בי' עינא, כדפירוש רש"י ז"ל, והיינו דבעינן שיהא העין שולט בנרות, להיות סמוך אליהם לראותם היטב כדי להיות נשפע מאורם להתעורר ביראת הבורא ית', ואם זה למעלה מכ' לא שליט בי' עינא להתעורר מהם כראוי.

וכי תימא מנלן זאת, שדבר של קדושה מצי להשפיע יראת שמים גם על אחרים הסמוכים אליו, על זה מביא הגמרא דרשא בתרא דר' תנחום שראובן השליך את יוסף לתוך בור מלא נחשים ועקרבים ולא חשש שיזיקו לו כי היה סמוך ובטוח כי ישפיע מקדושתו ויראתו על כל סביביו, ואף על הנחשים ועקרבים יעלה ממנו מורא ויראה מלהזיק לו, ממנו נלמד יסוד זה, דאף אנן שורה עלינו רוח טהרה להתעורר ליראת שמים מכוח נר החנוכה, ולכן צריכים להיות סמוך אליהם לראותם היטב, ולמעלה מעשרים אין העין שולטת בהם כראוי, והרי זה תליא שפיר הא בהא.

היוונים ביטלו 'שבת חודש ומילה', גירסאות אחרות | ביאור הענין שביטלו 'ראש חודש' מפני המועדים | ביאורו המופלא של מרן הדברי חיים זי"ע

מובא בקדמונים (מדרש חנוכה, פרק א. מגילת אנטיוכוס, פרק ה) שהיוונים גזרו על בני ישראל שלא ישמרו את הני ג' מצוות, שבת ראש חודש ומילה. ורבו בספרים בביאור השייכות בין הני שלושה ענינים, ועי' במעשה רוקח על הרמב"ם (פרק ג, הלכה א) שמביא בשם מהר"י אבוהב ז"ל, ובספה"ק בני יששכר (כסלו, מ"ד, אות פח), ובספה"ק שפת אמת (חנוכה, שנת תרמז).

ולכאורה צריך ביאור, למה ביטלו את מצות 'ראש חודש', מילא שבת ומילה מובן כוונתם הרעה, משום ששני מצוות אלו הם הבסיס והיסוד של כלל ישראל שמייחד אותם בין העמים, אך לפום ריהטא מה מיוחד בענין של 'ראש חודש'.

ואמנם יש בכמה קדמונים שאינם גורסים 'ראש חודש', כמו באיגרת תימן להרמב"ם ז"ל (עמוד י) שלא מנה את ענין 'ראש חודש' אלא רק שבת ומילה, וכן במדרש רבי דוד הנגיד (חנוכה, פרק ג) כתב שביטלו תורה שבת ומילה. וע"ע בפרי מגדים (סימן

תרע, ס"ק א) שהיוונים ביטלו תורה עבודה וגמילות חסדים, עי"ש.

ומצינו הרבה ביאורים בזה. בספר החרדים (על התורה, פרשת וילך) כתב שהיוונים רצו לבטל את המועדים, וכ"כ רב סעדיה גאון (בפירוש המגילה), ועי' מה שביאר בזה בשער ישששכר (ענין חנוכה). עוד ביאור כתב רבי יוסף מסרגוסה (תלמידו של הר"ן ז"ל, בפירוש המגילה) שהכוונה היה לבטל את הקרבנות של ראש חודש שיש בהם סוד נפלא להעביר אשמות וחטאים.

ועי' דבר מופלא לכק"ז מרן מצאנז זצ"ל בספה"ק דברי חיים (חלק ב, דף נג ד"ה והנה. דף קמח ד"ה והנה. דף קפא ד"ה וזה) שביטלו קביעות החדשים כיון שלפי המבואר בפוסקים (תורת הבית להרשב"א, בית שביעי, שער שלישי. הובא בש"ך יו"ד, סימן קפט, ס"ק יג) שוסת האשה תלוי לפי מה שמקדשין בי"ד את החודש וכך נקבע בטבע, ובזה רואים הכל כי הטבע משתנה ממש על פי התנהגות תורתינו הקדושה, וכח נשגב זה רצו היוונים לבטל.

היוונים ביטלו הענין של 'קידוש החודש' | יבואר, דעיקר רצונם היה להחדיר חכמת יוון רח"ל, ולכן רצו קודם להשכיח את החכמה והתבונה של קידוש החודש

והנה בספה"ק זרע קודש (ליל ו דחנוכה) לכק"ז מרן הרה"ק מראפשיץ זצ"ל כתב הענין שביטלו ראש חודש, מפני שלא רצו שבית דין יקדשו החודש, וכן הביא הרב החיד"א ז"ל בספרו ראש דוד (פרשת מקץ) בשם מהריק"ש. ובטעמא דמילתא כתב הזרע קודש, דע"י מצות קידוש החודש היה כח בי"ד יפה להמשיך חסדים על ישראל מהמידה העליונה ולהשפיע טהרה על ישראל, ורצו היוונים לבטל את הטהרה והמשכת החסדים ובזה לקלקל הצינורות של השפע לכלל ישראל. וראה מה שהוסיף ע"ז בספה"ק דברי יואל (חנוכה, אות נא).

וחשבתי לומר בדרך דרוש, דהנה זה ברור שכל הענין של היוונים היה להחדיר חכמת ותרבות יון לתוככי בני ישראל רח"ל ולהשקיעם בשערי טומאה, זה היה כל מגמתם ושאיפתם, וכל הגזירות שגזרו היה הכל בכדי שיוכלו להשפיע על כלל ישראל להשכיחם חוקי תורתינו הק' ולהעבירם על הדת רח"ל.

והנה עיקר החכמה והתבונה של בני ישראל בכל הדורות היה הענין של קביעות החודשים ועיבור החודש, כדאיתא בגמרא שבת (דף עה ע"ב) אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן מנין שמצוה על האדם לחשב תקופות ומזלות, שנאמר ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים איזו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים, הוי אומר זה חישוב תקופות ומזלות. וכן מצינו בגמ' מגילה (דף יב ע"ב) מאן

חכמים, רבנן, שיודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים. וראה אריכות ברמב"ם (פרק יא, מהל' קידוש החודש, הלכה א. ושם, פרק יט, הלכה טז) על החכמה המופלגת של קידוש החודש.

ולפ"ז יובן היטב למה רצו היוונים לבטל את הענין של קידוש החודש, דכיון שכל רצונם ומגמתם היה להחדיר החכמה הטמאה היוונית לתוככי ליבות בני ישראל הקדושים, והמה ידעו גם ידעו שכל עוד שיש להם את חכמת התורה והתבונה של קידוש החודש לא תעלה בידם להחדיר בהם חכמת יוון, לכן פעלו להשכיח חכמה מופלגת זו. וכעי"ז כתב הפרי מגדים (סימן תרע, ס"ק א) להשכיחם תורתך זה מחמת קנאה כי אין חכמה כחכמת התורה.

והשתא מיושב שפיר החשיבות הגדולה שראו היוונים בענין של 'ראש חודש' כמו שבת ומילה, משום שמבחינת היוונים המכשול העיקרי להחדרת חכמתם הטפילה היה החכמה של קידוש החודש והעיבור, ולכן גזרו שלא יקדשו החודש, וכשהראש והלב יהיו פנויים מחכמת התורה רח"ל או-אז תהא קלה בידם המלאכה להכניס וללמד את תרבות יוון רח"ל.

דברי הרמב"ם והשו"ע ש'ימכור כסותו' לצורך נר חנוכה | דברי המגיד משנה דילפינן לה מד' כוסות | יבואר הצד השוה בין פסח לחנוכה, שבשניהם אנו מודים על הנס הפרטי של כל יחיד ויחיד | דברי בעל רץ כצבי שליט"א לחלק בין חנוכה לפורים

פסק הרמב"ם (פרק ד, מהל' מגילה וחנוכה, הלכה יב) מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאוד, וצריך אדם להיזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח הקל והודיה לו על הנסים שעשה לנו, אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק. וכן נפסק בשולחן ערוך (סימן תרעא, סעיף א). וכתב עלה הרב המגיד (שם), ונראה שלמדו ממה שנתבאר (פרק ז, מהל' חמץ ומצה, הלכה ז) שאפילו עני שבישראל לא יפחות מד' כוסות, והטעם משום פירסומי ניסא.

ומה שכתב הרמב"ם ז"ל, שואל או מוכר כסותו, ביאר בביאור הלכה (סימן רסג, סעיף ב, ד"ה אין) דהיינו שואל על הפתחים, וכן כתב במשנה ברורה (סימן תרעא, ס"ק ב) שצריך לחזור על הפתחים להשיג מעות לקנות נר חנוכה.

וכבר נילאו הפוסקים בטעמא דמילתא, דנהי דיש כאן טעם של פירסומא ניסא, אבל אכתי אין זה רק מצוה דרבנן,

והרי אף במצוה דאורייתא קיי"ל שאינו חייב להוציא בשבילן יותר מחומש מנכסיו כמבואר ברמ"א (סימן תרנו, סעיף א), ועיי"ש בביאור הלכה (שם, ד"ה חומש) ובאהבת חסד (חלק ב, פרק כ, אות ג) ובפרמ"ג (משב"ז, סימן תרעא, ס"ק ג), ועוד.

ואף דהרב המגיד כותב שהרמב"ם ז"ל יליף לה מדין ד' כוסות, שמחמת פירסומא ניסא חייב לשאול ולמכור כסותו כך גם בפירסומי ניסא דנר חנוכה. אך ערבא ערבא צריך, מדוע באמת גם התם, בד' כוסות, חייב לעשות כן, משא"כ בשאר מצוות שהן דאורייתא.

וחשבתי דאולי אפשר ליישב בזה בס"ד, דהנה הנראה לבאר דהרמב"ם ז"ל נקט דטעמא דמילתא דחייב לחזור על הפתחים במצות ד' כוסות, משום פירסומי ניסא, אין הכוונה משום פירסום הנס שהי' רק אז בשעת יציאת מצרים. אלא עיקר הכוונה, פירסום הנס הפרטי של עצמו.

דהרי ידועין דברי הרמב"ם ז"ל (פ"ז מהל' חו"מ ה"ו), בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שנאמר ואותנו הוציא משם כו', והיינו שהחיוב בליל פסח הוא להראות שהוא עצמו השתחרר זה עכשיו ויצא לחירות, ואהא ממשיך הרמב"ם ז"ל וכותב: לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות, וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב לשתות בלילה הזה ד' כוסות של יין אין פוחתין מהן ואפילו עני שבישראל המתפרנס מן הצדקה לא יפחתו לו מד' כוסות, עכ"ד.

ומבואר דהרמב"ם ז"ל פירש דענין הפירסומי ניסא האמור בשתיית ד' כוסות הוא לפרנס הנס הפרטי שהקב"ה עשה עמו, עם השותה, כאילו זה עתה יצא ממצרים, וממילא אם אינו שותה הרי הוא מוציא עצמו מן הכלל, לכן שומה עליו חיוב מיוחד לעשות כל טצדקי שישתה גם הוא ד' כוסות כמו כל כלל ישראל כדי שלא להוציא עצמו מן הכלל ח"ו, כאילו שאומר שאותו לא הוציא ח"ו הקב"ה ממצרים, וממילא אין זה דומה לשאר מצות, דלא רמיא עלי' חיובא כשאין לו.

ובזה נראה דהוא הדין נמי לענין מצות הדלקת נר חנוכה, שזה בא להודיע הנס ולהוסיף בשבח הקב"ה על הנסים שעשה לנו, לכל אחד באופן פרטי, דהרי עיקר הנס הוא שאפשר לנו עכשיו לעסוק בתורה ובמצות, וממילא היינו הך שהקדים הרמב"ם ז"ל הקדמה זו לחיוב המיוחד המוטלת על כל אחד, אפילו על עני שבישראל להדליק נר חנוכה, דשאני מצוה זו משאר מצות, דמצות נר חנוכה אייתי לאות שבח והודי' להקב"ה על שאנו יכולים ללמוד ולעסוק בתוה"ק, ולכן אם אינו מדליק את הנרות, הרי זה כאילו מוציא עצמו

מן הכלל, וכאילו אומר ח״ו אין לי עסק בלימוד התורה וקיום המצות.

משו״ה מובן היטב למה מחייב הרמב״ם לשאול ולמכור כסותו לקיים מצות נר חנוכה, שזה פירסום הנס, דהיינו נס הפרטי שלו, כמו שנתבאר שזה נס פרטי של כל יהודי שיכול לעסוק בתורה ובצתוות, ואין הכוונה רק לפירסום הנס שהי׳ אז בימי החשמונאים אלא נס דילי׳ וכמש״נ.

[**ואפשר** להמתיק בזה מה שהאריך הרמב״ם ז״ל בתחילת הל׳ חנוכה בסיפור הדברים מה שהי׳ אז בימי החנוכה שמלכי יון גזרו גזירות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו לעסוק בתורה ובמצות וכו׳ וכו׳, ונתקשו בזה המפרשים שאין דרכו בקודש של רבינו ז״ל בכך. אבל להנ״ל אפשר דהיינו הך מעיקר טעמי המצוה דהדלקת נר חנוכה על כל אחד ואחד, דלולי הנס חלילה לא היה באפשרי ללמוד ולעסוק בתורה ומצות, וממילא זה נס פרטי לכל אחד ואחד, וסימן להודאה לקב״ה על חסדיו שגברו ישראל על אויביהם, ודו״ק].

ושו״ר לידידי הרה״ג רבי צבי רייזמן שליט״א בספרו רץ כצבי (חלק א, קונטרס המועדים, סימן כח) שמבאר ומברר דברי המגיד משנה עפ״י דברי הפוסקים, ומסיים (שם, אות י) לבאר החילוק בין חנוכה לפורים, שבפורים לא מצינו הענין של ׳ימכור כסותו׳ לגבי קריאת המגילה על אף שיש ענין של פירסומי ניסא, משום דהוי מצוה דרמיא על הציבור ואין חיוב על היחיד למכור כסותו לצורך מצוה כזו, ומשא״כ חנוכה שהוי מצוה פרטית לכל יחיד ויחיד בפנ״ע, על כן מוטלת עליו חובה למכור כסותו על כך, וזהו כעין שביארנו, שבחנוכה מודה כל אחד על הנס הפרטי של עצמו.

ביאור הענין של נתינת ׳חנוכה געלט׳

לפי דברים אלו שצריך למכור כסותו לצורך הדלקת נר חנוכה, חשבתי בס״ד לתת טעם למובא במג״א (סימן תרע, ס״ק א) שנהגו הנערים העניים לחזור על הפתחים בחנוכה, עיי״ש. דאפשר כדי שלא לבייש את מי שאין לו כלום בידו לצורך הדלקת הנרות, וצריך לחזור לשם כך על הפתחים כנ״ל, נהגו שכולם יחזרו על הפתחים, שלא יהיה לו בושת שאין לו כלום. כי חנוכה זה זמן של הארת פנים, שהקב״ה מאיר עלינו מאור הגנוז כמבואר בסה״ק, וזה ענין גדול להרבות בהארת פנים זה לזה,

ובזכות זה נזכה להארת פנים להיוושע בכל הישועות לטובה ולברכה, בני חיי ומזוני רויחי, וסייעתא דשמיא בכל הענינים.

******

מנין היה השמן שהדליקו בו המכבים את המנורה | ביאור דברי המדרש התמוהים | ישוב דברי הגר"ח מבריסק | דברי בעל נחלת יעקב זצ"ל מהתיקו"ז

איתא במדרש תנחומא (פרשת תצוה):

הנך יפה עיניך יונים, א"ל הקב"ה שלך דומה ליונה, כיצד כשהיה נח בתיבה מה כתיב ולבא אליו היונמה לעת ערב והנה עלה זית א"ל הקב"ה מה היונה הביאה אורה לעולם אף אתם שנמשלתם כיונה הביאו שמן זית והדליקו לפני שנאמר ואתה תצוה כו', עכ"ל. וצריך ביאור מאי שייכא אהדדי הני תרי עניני.

ואמרתי לבאר בזה בס"ד, דהנה ידוע

קושיית הב"י ז"ל מכיון שעל יום אחד היה שמן בפך שנמצא מן המוכן, הרי הנס לא היה אלא שבע ימים, ולמה קבעו שמונה ימים. ותירץ עלה הגר"ח מבריסק זצ"ל שהנס לא היה בכמות בתוספת שמן אלא בעצמת כל השמן, דהיינו באיכות, ולכן מהרגע הראשון כבר היה נס. והוכיח כדבריו, דאם היה הנס בכמות, בהוספת שמן, הרי אין זה שמן של זית אלא שמן של נס, ולצורך הדלקת המנורה צריך שמן זית ואי אפשר בשמן של נס.

והקשו עלה, מדברי התרגום יונתן בן עוזיאל על הפסוק (שמות לה כז כח) והנשיאים הביאו את אבני השוהם וגו' ואת השמן למאור וגו', ובתרגום יונתן כתב, שעננ שמיא הביאו מגן עדן את השמן זית למנורה, א"כ מוכח דגם שמן של נס כשר למנורה.

ותירץ בספר מקראי קודש (סימן ג) על פי דברי המדרש רבה על הפסוק ותבוא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית וטרף בפיה (בראשית, ח, יא) ואמרו על זה במדרש רבה דמגן עדן הביאה אותו, הרי שבגן עדן צומחים בו עצי זית, ולפי זה אין סתירה מתרגום יונתן לדברי הגר"ח ז"ל, דשאני השמן זית שהביאו ענני שמיא, דכשר למנורה, משום שהיה שמן טבעי מעץ הזית שהובא בנס מגן עדן שצומחים בו עצי זית, אבל שמן שנתהוה על ידי מעשי נסים לגמרי, דהיינו שלא נוצר מזית טבעי, ודאי פסול למנורה, וא"ש.

ודאתינן להכי מבוארין דברי המדרש

הנ"ל הפלא ופלא, דאמנם כן, מאותו עץ זית שהיונה הביאה את העלה לנוח, ממנו הביאו הענננים את השמן להדלקת המנורה, וזה השייכות של שני הענינים הללו, וזה נפלא.

וראיתי בספר נחלת יעקב מהגה"ח ר' יעקב חיים אמסעל זצ"ל על חנוכה [שנתנו במתנה לכ"ק אאמו"ר הגה"צ זצ"ל בשנת תשל"א ונמצא כעת תח"י וזה ספר מלא וגדוש בעניני חנוכה הפלא ופלא] שהאריך בדף ר"מ לבאר בדיבורי קודש שנח הצדיק כבר פעל ועשה הרבה להתגלות אור הנערב של

הדלקת נר חנוכה, והביא כי כן מתבאר מדברי זהר חדש בפרשת נח על הפסוק וישלח את היונה מאתו, שזה קאי על גלות יון, והוא ממשיך לחדש שהשמן של פך השמן שמצאו הכהנים אפשר שהיה מן העלה זית הזה, ומביא מתיקו״ז (תיקון יג) וז״ל, ואינון הוד תמניא יומי דחנוכה לארבעה ועשרין יומין דאינון בשכמל״ו, ומיד דעלה זית טרף בפיהו שריא כ״ה על ישראל בכ״ה בכסלו, עכל״ק. ומאריך עוד הרבה בקשר של נר חנוכה לפרשת נח. [נח נוטריקין נר חנוכה], וכל זה מסייע לכל האמור כאן בעזה״י.

שורש הענין של הדלקת נ״ח מהמנורה ביהמ״ק | לכן יש ענין לפתוח חלונות הבית בשעת ההדלקה

והנה כבר השרישו לנו רבותה״ק שהכל נמשך אחר שרשו תחילה, וענין הדלקת נר חנוכה שרשו קודש מחנוכת ההדלקה המנורה בבית המקדש על ידי אהרן כהנא קדישא, וידועים דברי הרמב״ן ז״ל בתחילת פרשת בהעלותך שההבטחה שניתנה לאהרן הכהן שלך גדולה משלהם קאי והולך על ענין ההדלקה של נר החנוכה, יעוי״ש.

ובזה יש להוסיף שמובן ונכון מאוד מה שמביא בסה״ק בני יששכר בשם הרה״ק ר״פ מקאריץ זי״ע לפתוח את חלוני הבית בשעת ההדלקה כי בשעת הדלקת נר חנוכה נפתחים שערי גן עדן. ולפמש״נ יובן מאוד כי מתנוצץ ונתעורר מההדלקה הראשונה בביהמ״ק שהיה שמן זית מעץ הזית שבגן עדן, והרי זה מתעורר ומאיר כל שנה ושנה האור של גן עדן לכן פותחים החלונות להתבשם מריח הגן עדן דנפיק בשעת הדלקת נר החנוכה.

והיינו הך מה שהאריכו רבותה״ק ברוח הזכות והטהרה ששורה בשעת הדלקת נר החנוכה, ואור הגנוז שגנוז בהם מאיר ונהיר בנרות החנוכה, והוא זמן מסוגל להשגת הדעת כראוי, וכמו שהאריך זקה״ק זי״ע בדברי חיים בסגולת הארת נר החנוכה, שמסוגל לעורר את הלב והמוח לעבודתו יתברך.

וכמובן שצריך לזה הכנה דרבה להיות כלי מוכן לקבל הארת קדישין אלו דנפקי מקדושת הנרות, ויעזרנו השי״ת שנזכה לקבל כל ההשפעות הנפלאות שיש בהדלקת הנרות דחנוכה ויושפע עלינו שפע דקדושה לטובה ולברכה בכל הענינים ברו״ג לעבוד את השי״ת בכל לבנו באהבה רבה ובשמחה כל הימים.

ראי׳ לדברי זקה״ק מצאנז זי״ע שבחנוכה יש תיקון לעוונות חמורים

ידוע דכק״ז מרן מצאנז זי״ע חידש חידוש דין נורא, דסגולת נ״ח הוא לכפר אפילו על אותו חטא רח״ל דלא מהני עליו תשובה, כמו שהאריך בזה בסה״ק דברי חיים בכ״מ.

ואמרנו בס"ד רמז נפלא לזה, דהנה מובא בסה"ק חקל יצחק למחו' הגה"ק מהרי"א מספינקא זי"ע (על חנוכה) דאיתא בתזה"ק שזה שאמר אברהם אני והנער נלכה עד כ"ה, דא כ"ה בכסלו, ובסה"ק מאור עינים לחנוכה כתב זאת מעצמו, עיי"ש.

ולהנ"ל אפשר יש לרמז בזה, 'אני', דהיינו כל החטאים שבא מכוח אנוכיות, שזה גאווה. 'והנער', שזה החטאים של חטא נעורים, 'נלכה עד כ"ה', יכול לילך עד חנוכה, ואז יש לזה כפרה כדברי רבה"ק זי"ע, כי סגולת החנוכה יכול לפעול גם לכפרת חטא זה כנ"ל.

ביאור קריאת השם 'זאת חנוכה' לפ"ד הפסיקתא שמצות נ"ח הו"ל מצות זקנים

בסה"ק האריכו כל אחד לפי דרכו בקודש בנתינת טעם לקריאת יום אחרון של חנוכה בשם "זאת חנוכה".

ובעניותי חשבתי להוסיף בזה נופך עפמ"ש בפסיקתא (פ"ג מ"ת נשא), וז"ל, ביום השמיני נשיא לבני מנשה, ילמדנו רבינו נר של חנוכה כו', לא יאמר איני מקיים מצות זקנים הואיל ואינם מן התורה אמר הקב"ה לאו בני, אלא כל מה שהם גוזרים עליך קיים, שנאמר על פי התורה אשר יורוך, למה, שאף עלי הן גוזרין שנאמר ותגזור אומר ויקם לך. תדע לך, ביעקב מהו אומר בשעה שהיה ממברך אפרים ומנשה וישם את אפרים לפני מנשה עשה את הקטן קודם לגדול ונתקיימה גזירתו אימתי בקרבנות הנשיאים הקריב שבט אפרים תחלה שנאמר ביום השביעי נשיא לבני אפרים ביום השמיני נשיא לבני מנשה, עכ"ד.

נמצא דההכרח שחייבים לשמוע בקול חכמים ולקבל גזרתם, ולקיים מצות חנוכה נלמד מקרבנות הנשיאים, שביום השמיני הקריב הנשיא לבני מנשה אחרי נשיא אפרים, ומזה ההכרח שחייבים לקיים מצות זקנים כנ"ל, והרי ביום השמיני קוראים את הקריאה של שבט אפרים, לכן קבעו את השם "זאת חנוכה", דהיינו מקריאה זו הא לך אות והכרח למצות חנוכה אע"פ שזה רק מצות זקנים, וכנ"ל.

לפ"ז יבואר המדרש הידוע עה"פ הדודאים נתנו ריח וגו'

ולחידודא ע"ד חידוד ודרש אפ"ל בזה המדרש הידוע הדודאים נתנו ריח זה ראובן שהציל את יוסף ועל פתחינו כל מגדים זה נר חנוכה, והרבה פירושים נאמרו לבאר מדרש פליאה זה, מה הקשר בין ראובן שהציל את יוסף למצות נר חנוכה.

ולהנ"ל חשבנו בס"ד דאפ"ל מנלן ידע ראובן שיש להציל את יוסף, והרי אחיו חלקו עליו וסברו דמדינא אין להצילו וכמבואר בארוכה בסה"ק סברות פלוגתתן שחלקו בזה על ראובן.

אלא אפשר דראובן ראה את מצות נר חנוכה, שחיובו נלמד מאפרים ומנשה, שחייבים לשמוע גזרת זקנים כנ״ל, וא״כ חזה ברוח קדשו שחייבים להציל את יוסף, שיצא ממנו שני בניו אפרים ומנשה שנלמד מהם החובה לציית מצות זקנים, של הדלקת נ״ח, כמבואר בפסיקתא, ומזה נתחזקה דעתו להציל את יוסף, והיינו הך ׳הדודאים נתנו ריח זה ראובן שהציל את יוסף׳ שלמדו מ׳על פתחינו כל מגדים׳ זה מצות חנוכה, שאת זה ילמדו מיוצאי חלציו של יוסף, הרי שחייבים להצילו שיצאו ממנו בניו אפרים ומנשה דילפינן מינייהו מצות חנוכה.

מעלת יום "זאת חנוכה" | סיוע מדברי החזו״א זצ״ל על חנוכה

וידוע כמה האריכו הסה״ק בסגולת יום זאת חנוכה שזה זמן גמר החיתום, וסיום כל התפלות והסליחות שנאמרו בימים הנוראים שעבר עלינו לטובה. וראינו לרבותה״ק כמה דביקות והתעוררות הי׳ ביום קדוש ונשגב זה, ולחידודא הוספנו לומר בס״ד רמז לזה מהא דכתב מרנא החזו״א זי״ע בחזו״א שביעית (סימן ט׳ סק״יג) לבאר דמה שכתב הרמב״ם ז״ל דאיסור ספיחין בשנת השמינית הוא עד חנוכה, אף אותן שלא עשו כיוצא בהן, דהטעם הוא שבחנוכה כבר הוסח דעתם של בריות משנת השביעית, עיי״ש. הרי דעד חנוכה עדיין נמשך השנה היוצאת.

וזה סיוע רבתא לענין הנ״ל דבחנוכה נגמר כל התיקונים והענינים של השנה ביוצאת, וממילא זה זמן מסוגל מאוד.

ווארט נפלא עפ״ד רבינו מרן הגר״מ הלברשטאם זצ״ל בשם כק״ז מצאנז זי״ע

ויש להוסיף עוד מה ששמעתי ממו״ח כ״ק הגה״צ זצ״ל שכק״ז מרן מצאנז זי״ע החשיב מאוד השמחה של סעודת שבע-ברכות האחרונה של יום השביעי, והיהשגור על לשונו לומר שבשעה נשגבה זו נגמר ונחתם כל השמחה של הנישואין, ואמר שלמד זאת בק״ו מדין דרוסה שמבואר שההרס נכנס בשעת גמר הדריסה, א״כ מרובה מדה טובה שגמר תיקון השמחה בא בשעת הגמר. ואם כן י״ל הה״נ לענייננו שגמר שלימות התיקונים הוא בשעת זאת חנוכה שהכל נחתם לטובה ולברכה.

ואכן יעזור הקב״ה שיאיר עלינו אור קדושתו לקדשינו ולטהרינו ללמוד תוה״ק ולקיים כל המצוות כראוי וכיאות בשמחה ובטוב לבב, מתוך נחת והרחבה וכל טוב סלה, לאורך ימים ושנים ונזכה לראות בהדלקת נרות המערכה ע״י הכהן הגדול בהיכל בית מקדשינו ותפארתינו שיבנה בב״א.

הגאון רבי יחיה טובול שליט"א
מח"ס "מראות ישרים"

הנחת נרות חנוכה בדרום בהדלקה שבבית

כ"א טבת תשס"ד, ליאון.

שלמא רבא למאן דלא מכירנא, יתהלל כמהללו וכמעלתו ישובח, הוא ניהו הרה"ג היקר רבי **גמליאל בנו של הרה"ג המפואר רבי אלחנן י. ד. הכהן רבינוביץ** שליט"א, איתן מושבו בעיה"ת בני ברק יע"א.
אחרי עתרת החיים והשלום וכט"ס.

על דבר מה שעלה כת"ר ונסתפק בהא דקיי"ל בהלכות חנוכה סימן תרע"א סעיף ז', דמקום הנחת נרות החנוכה בבית הכנסת הוא בכותל דרום, והטעם הוא זכר למנורה שהיתה בדרום, וכמו שכתב בטור וזו לשונו "ובבית הכנסת מניחה בדרום זכר למנורה שהיתה בדרום" ע"כ, ולפי"ז נסתפק, באחד שמדליק בביתו, ויש לו שני חלונות אחד בדרום ואחד בצפון, האם יש איזה ענין שיניח בחלון שבצד דרום כמו בבית הכנסת, או שמא דוקא בבית הכנסת הוא שיש להקפיד להניח בכותל דרום, אבל לענין ההדלקה שבבית אין שום הבדל כלל בין דרום לצפון.

א. מקום הדלקת נר חנוכה

ולפע"ד יש להוכיח דלענין ההדלקה שבבית ליכא שום עדיפותא לדרום טפי מהצפון, דהנה גרסינן בגמרא שבת כ"ג ע"א, אמר רב הונא חצר שיש לה ב' פתחים צריכה ב' נרות, אמר רבא לא אמרן אלא משתי רוחות, אבל מרוח אחת לא צריך, ומסקינן דטעמיה דרבא הוא, משום חשדא דבני מתא, וזימנין דמחלפי בהאי ולא חלפי בהאי, ואמרי כי היכי דבהאי פיתחא לא מדליק, בהך פיתחא נמי לא אדליק, ע"כ, וכן פסקו הרי"ף ז"ל והרמב"ם ז"ל בהלכות חנוכה פרק ד' הלכה י', והרא"ש ז"ל בפ"ב דשבת סימן י', ומרן הש"ע סימן תרע"א סעיף ח', וזו לשון הטור בסוף סימן תרע"א "חצר שיש לה ב' פתחים מב' רוחות צריך להדליק בב' פתחים שלא יחשדוהו העוברים לומר, כשם שלא הדליק בזה הפתח כך לא הדליק באחרת, הילכך אם ב' הפתחים מרוח אחת, שיכולין לראות כאחד די לו באחד מהן, וכתב בעל התרומה לדידן שמדליקין בפנים, אפילו בב' רוחות, די לו באחד מהן, שאין היכרא אלא לבני הבית והם יודעים ששני הפתחים של איש אחד, ונראה שאין להקל ואף לדידן איכא חשש כיון שמדליקין בפתח הבית, העוברים רואין שלא הדליק ואיכא חשד". ע"כ.

וזה ודאי דהך דינא דחשד שפיר שייך גם כשמדליקין בחלון, וכפי מה שכתב מרן הש״ע בסימן תרע״א סעיף ה׳, שאם היה דר בעליה שאין לו פתח פתוח לרשות הרבים, מניחו בחלון הסמוך לרשות הרבים, ע״ש, ואף לפי מה שכתב הרמ״א ז״ל בסימן תרע״א סעיף ח׳, דבזמן הזה שכולן מדליקין בפנים ממש, ואין היכר לבני רשות הרבים כלל, אפילו יש לחצר או לבית הרבה פתחים להרבה רוחות, אין מדליקין אלא פעם אחת בפנים, ע״ש, מ״מ לפי מה שנוהגים השתא להדליק בחלון, ואיכא ראית העוברים שברשות הרבים, ממילא הדר החשד לדוכתיה, ויעויין בשו״ת שבט הלוי חלק ז׳ סימן פ״ד דהכי נוהגים היום להדליק בחלון ע״ש, וממילא שפיר שייך החשש, והכי מתבאר מדברי הב״ח סוף סימן תרע״א, דעל מה שכתב הטור ״ונראה שאין להקל״ וכו׳ כתב עלה הב״ח, דנראה דדברי רבינו הם לפי זמנו שהיו מדליקין בפתח הבית הסמוכה לחצר, אלא שהיו מדליקין בפנים ולפי [כך נראה דצ״ל] שלפעמים פתוח איכא חשדא שהעוברים וכו׳, וכ״כ סוף סימן תרע״ב, אבל למנהגינו שמדליקין בבתי החורף, אין היכרא כלל לא לבני ר״ה ולא לבני החצר, וליכא חשדא, ע״כ, ולפי״ז בזמנינו דנוהגים להדליק בחלון, דודאי איכא היכרא לעוברים ושבים, שפיר איכא חשדא.

והנה כי אמרינן דאם יש ב׳ פתחים בשתי רוחות צריך להדליק בב׳ הפתחים, אין שום חילוק באיזה צד שיהיו הב׳ פתחים, וגם אם השני פתחים האחד בדרום והאחד בצפון, צריך להדליק דוקא בב׳ הפתחים, ודכוותה כשמדליקין בחלון, אם יש חלון בדרום וחלון בצפון, צריך להדליק דוקא בב׳ החלונות, ומעתה אי נימא דכי היכי שבבית הכנסת יש להקפיד להניח הנרות דוקא בדרום זכר למנורה שהיתה בדרום, הכי נמי גם בבית, יש ענין להדליק דוקא בדרום, אמאי כשיש שני חלונות האחד בדרום והאחד בצפון, צריך להדליק גם בשל צפון משום החשדא של העוברים, דמאי חשדא איכא, והלא אדרבה כשהעוברים יראו שלא הדליק בשל צפון יאמרו משום שהוא עושה כדין והדליק בדרום זכר למנורה, אלא על כרחך מוכח מזה דבאמת לענין ההדלקה שבבית, ליכא שום מעלה כלל להדליק בדרום, ואין לדחות, שענין החשד הוא משום שהעוברים ושבים אינם יודעים כלל שיש ג״כ חלון בדרום, וחושבין שיש רק חלון בצפון, ואם אינו מדליק גם בצפון יחשדוהו שאינו מדליק כלל, זה אינו שהרי לשון הטור הוא ״שלא יחשדוהו העוברים לומר כשם שלא הדליק בזה הפתח כך לא הדליק באחרת״ ע״כ, ומשמע דשפיר יודעים העוברים שאיכא ב׳ פתחים, ורק שחושדים כשם שלא הדליק בזה כך לא הדליק באחר, וכן

כתב בהדיא הב"ח וז"ל "וצ"ל דה"ק לדידהו אע"פ שיודעים שב' הפתחים של איש אחד" וכו', הרי דמיירי ביודעים שאיכא ב' פתחים.

והנה לשון הרמב"ם ז"ל בהלכות חנוכה פ"ד ה"י הוא כך, "חצר שיש לה שני פתחים בשתי רוחות צריכה שתי נרות, שמא יאמרו העוברים ברוח זו, לא הניח נר חנוכה",ע"כ, ומלשון זה אינו מוכח דמיירי שהעוברים ושבים יודעים שאיכא ב' פתחים, אולם מלשון הטור הנ"ל שפיר מובן דמיירי ביודעים שיש ב' פתחים, וכמו שכתב הכי בהדיא הב"ח, וממילא יש ראיה מזה דבבית ליכא שום קפידא להדליק דוקא בדרום, ואף דמדברי הרמב"ם ז"ל ליכא הכרח לזה, מ"מ גם הכרח שהוא פליג ע"ז נמי לית לן, ואדרבה אפושי בפלוגתא לא מפשינן.

ב. בטעם ההדלקה בבית הכנסת, והאם לענין הנחה בדרום שאני זמן חז"ל מזמננו, בהא דבזמננו אף בליכא סכנה לא מדליקין בחוץ, דברי הריב"ש ז"ל

ולכאורה היה מקום לומר בדחית ראיה זו, על פי מה שכתב הריב"ש ז"ל בתשובותיו סימן קי"א וז"ל "המנהג הזה להדליק בביהכנ"ס מנהג ותיקין הוא משום פרסומי ניסא, כיון שאין אנחנו יכולין לקיים המצוה כתקונה כל אחד בביתו שהיא להניחה על פתח ביתו מבחוץ וכו', וכיון שעתה שיד האומות תקפה עלינו, ואין אנו יכולין לקיים המצוה כתקונה, ומדליק כל אחד בפתח ביתו מבפנים, ואין כאן פרסומי ניסא כי אם לבני ביתו לבד, לזה הנהיגו להדליק בביהכנ"ס לקיים פרסומי ניסא". עכ"ל.[ועיין עוד בשו"ת התעוררות תשובה ח"א סימן ק"ג, מובא בשו"ת ציץ אליעזר חי"ג סימן ס"ט בסופו]. והמבואר לפי"ז דבזמן חז"ל שודאי היו מקיימים המצוה דנר חנוכה כתקונה, שהיו מדליקין כל אחד על פתח ביתו מבחוץ, לא היה קיים כלל מנהג זה להדליק נרות חנוכה בביהכנ"ס, דמנהג זה לא נתחדש אלא בזמן מאוחר כשלא יכלו לקיים כל אחד בביתו, המצוה כתקונה. ולפי"ז יוצא דבזמן חז"ל לא היה קיים ענין זה, שהנרות יהיו מונחים בכותל דרום, זכר למנורה, שהרי לא הדליקו כלל נרות בביהכנ"ס, ומשו"ה גם כשהדליקו כל אחד בפתח ביתו מבחוץ, לא היתה שום קפידא להדליק בדרום, ולכן אתי שפיר הך ענינא דחשד המבואר בשבת כ"ג ע"ב, שאם לא ידליק גם בפתח שברוח צפונית יחשדוהו שלא הדליק כלל, כיון שאין דין שצריך להדליק דוקא בפתח שברוח דרום, אולם בזמנינו שהמנהג הוא שמדליקין ג"כ בביהכנ"ס, ובביהכנ"ס הלא יש קפידא להדליק דוקא בכותל דרום, ממילא יש לומר דמאחר שכבר ישנו לענין זה להדליק בדרום בביהכנ"ס זכר למנורה שהיתה בדרום, שוב גם כשמדליקין בבית, יש ענין להדליק בדרום.

אולם זה אינו, חדא שהרי כל רבותינו הפוסקים ז"ל הראשונים והאחרונים נקטו להלכה הך דינא דשבת כ"ג ע"א, דבית שיש לו שני פתחים משתי רוחות, צריך להדליק בשתי הרוחות משום החשד, ואע"פ דעסקי בתקופה שכבר נהגו להדליק בביהכנ"ס, ושמניחים בה הנרות בכותל דרום, וכמבואר בדברי הטור ומרן השו"ע בסימן תרע"א, וממילא מוכח מזה דגם בזמן שמדליקין בביהכנ"ס לא שייכא הך מעלה לדרום אלא בהדלקה שבביהכנ"ס, אבל בהדלקה שבבית ליתא להך מעלה, דאל"כ לא היה מקום לכאורה לשום חשד אם לא היה מדליק ברוח שבצפון וכמו שנתבאר.

ועוד בר מן דין, נראה מסתברא דאם היה באמת ענין להקפיד שגם בבית הנרות יהיו בדרום, זכר למנורה שהיתה בדרום, אין טעם שזה יהיה שייך דוקא כשמדליקין בביהכנ"ס, דגם כשלא מדליקין בביהכ"נ, וכגון בתקופת חז"ל שבלא"ה ההדלקה לפרסומי ניסא היתה נעשית כתקנתה וכמו שביאר הריב"ש ז"ל בסימן קי"א, מ"מ היכא ששייך לעשות זכר למנורה, ע"י ההנחה בפתח [או בחלון] שבדרום, שבהדלקה שבבית, אמאי לא נעשנו, ולכן אי חזינן שלא היתה קפידא, בתקופת חז"ל, לדרום בהדלקה שבבית, על כרחך דהוא משום דבעצם לא שייך זכר למנורה בבית.

ודע דעל פי דברי הריב"ש ז"ל הנ"ל, שטעם ההדלקה בביהכנ"ס, הוא בכדי להשלים החסרון שבהדלקה שבבית שאינה כתקנתה, מאחר ואנו מדליקין בבית בפנים, וכל הפרסומי ניסא לא נעשה אלא לבני הבית, ולא לאנשי רשות הרבים, ולכן מדליקין בביהכנ"ס כדי שיהא פרסום הנס גם לרבים. הנה לפי"ז נראה דיש מקום לתרץ מה שקשה בענין ההדלקה שבזמננו, דאף דמובן דבשעת הסכנה לא שייך להדליק כתקנת חז"ל בפתח הסמוך לר"ה, וכדברי השו"ע בסימן תרע"א סעיף ה' מ"מ היכא דליכא סכנה, וביותר בעיירות שכל התושבים יהודים, אמאי ממשיכים להדליק דוקא בפנים בתוך הבית, ולא מדליקין כתקנת חז"ל, ולשון הרמ"א ז"ל בסימן תרע"א סעיף ז', "ומיהו בזמן הזה שכולנו מדליקין בפנים ואין היכר לבני רשות הרבים" וכו', משמע שכך נקבע הדבר דבזמן הזה כולנו מדליקין בפנים, ואף כשליכא סכנה, וזה קשה, דהיכא דליכא סכנה אמאי לא מקיימים מצות ההדלקה כתקנת חז"ל, וכבר עמד בזה בספר אור זרוע הלכות חנוכה סימן שכ"ג וז"ל "והאידנא דליכא סכנה לא ידענא מאי טעמא אין אנו מדליקין בחצירות". ע"כ.

מיהו לפי דברי הריב"ש ז"ל הנ"ל, יש מקום לומר, דמאחר והיום כבר נהגו להדליק הנרות בביהכנ"ס, ונתקיים בזה המצוה דפרסומי ניסא ביחס לרבים, תו לא הוצרכו היחידים להדליק בפתח

הסמוך לרה"ר כדי לפרסם הנס לרבים, כיון שכבר נעשה פרסום זה לרבים בביהכנ"ס, ונשאר ליחידים רק לקיים מצות פרסום הנס ביחס לבני ביתם, ולזה סגי בהדלקה בפנים בתוך הבית, ואע"פ שבזמן קיום מצות ההדלקה בפתח הסמוך לרה"ר, היה החיוב מוטל על כל יחיד ויחיד לעשות פרסומא דניסא לרבים, ועל ידי ההדלקה בביהכנ"ס הרי אינו יוצא ידי חובתו מחיוב זה המוטל עליו בפרטיות, וביותר שלא כולם נמצאים בביהכנ"ס, וא"כ אלו שלא נמצאים בביהכנ"ס היאך יצאו ידי חובתם מחיוב זה המוטל עליהם, וגם אלו הנמצאים בביהכנ"ס מ"מ הרי לא כולם מדליקין, הנה הא לא קשיא, דבאמת יש לומר דעיקר הגדר דמצות פרסומי ניסא לרבים, הוא שצריך שהרבים יהיו מודעים מהנס ע"י שרואים שנרות חנוכה דלוקים, וזה היה שייך שיתקיים, אפילו רק ע"י חלק מכמה יחידים בעיר, במקומות מפוזרים בעיר, עד שהרבים שפיר ידעו מהנס, ולא היה צריך דוקא ש"כל" היחידים ידליקו בביתם, אלא מכיון שלא שייך לחייב אלו ולפטור אלו, דמאי חזית, משו"ה הטילו החיוב על כל יחיד ויחיד, אולם השתא בזמן הזה, שכבר נהגו להדליק בביהכנ"ס, באופן שממילא הרי נתקיים קמן הפרסומי ניסא לרבים, שוב לא שייך לחייב היחידים בפרסום זה, מאחר שהפרסום הזה כבר הוא קיים ועומד, גם בלעדי היחידים, ומעיקרא דמילתא לא נתחייבו כלל היחידים בכי האי גוונא. וכבר כתב כתירוץ זה בשו"ת שבט הלוי חלק ז' סימן פ"ד, ע"ש שקיצר בדבריו. ועיין עוד בשו"ת מנחת יצחק ח"ו סימן ס"ו.

ג. ישוב קושית מרן הב"י מדין ביהכ"נ לדין חנוכה, ונפקא מינה לנ"ד

והנה הקשה מרן הב"י בסימן תרע"א אהך דינא דחצר שיש לה ב' פתחים מב' רוחות צריך להדליק בב' פתחים שלא יחשדוהו העוברים, דמאי שנא מהא דאמרינן בפרק קמא דברכות ח' ע"ב ובפרק בתרא שם ס"א ע"א, אסור לעבור אחורי ביהכ"נ בשעה שהצבור מתפללין, ולא אמרן אלא דלית ליה פתחא אחריתי, אבל אית ליה פתחא אחריתי לית לן בה, דאמרי בפתחא אחריתי עייל, והכא נמי נימא דאע"ג דחזי דלא אדליק בחד פתחא, לא אתי למחשדיה, דאמרי באידך פתחא אדליק, ע"כ, ועל זה תירץ בהגהות חתם סופר על הש"ע סימן תרע"א, מג"א ס"ק י"ב, בשם הגאון אבד"ק טארנאפאל ז"ל, דשאני ביהכ"נ דשכר פסיעות יש ויאמרו לכן עייל באחרינא כדי ליטול שכר פסיעות, וזה תירוץ נכון [מהגאון כתב סופר], עכ"ל.

ולפי"ז י"ל בענייננו נמי, דאם באמת גם בבית היתה איזו מעלה להדליק דוקא בחלון של דרום, אמאי נקטינן שצריך להדליק בב' הרוחות, בחלון של

דרום ובחלון של צפון, מפני החשד, והלא כי היכי דאמרינן לענין ביהכ״נ דמשום דאיכא שכר פסיעות, לא חשדינן ליה, אלא אדרבה אמרינן, שהוא עייל בפתחא אחרינא משום השכר פסיעות, א״כ הכא נמי בענין נרות חנוכה, ליכא שום חשד אם לא ידליק בחלון של צפון, משום דיאמרו שהוא הדליק בחלון של דרום, מחמת המעלה שיש בדרום, זכר למנורה שהיתה בדרום, וכמו שנתבאר בריש דברינו.

ובעיקר קושית מרן הב״י, נראה לישב, דשאני ביהכ״נ שהטעם דלא חשדינן ליה באיכא פתחא אחרינא, הוא משום דעצם הדבר שהוא נמצא סמוך לביהכ״נ, זה קצת רגלים לדבר שהוא באמת בא לכאן כדי להתפלל עם הצבור בביהכ״נ, וכל כמה שאין לנו הוכחה לסתור ״הרגלים לדבר״ האלו, אין לנו לחושדו, ולכן בשלמא כשאיכא רק פתחא חדא, וחזינן שהוא עובר אחורי ביהכ״נ ואינו נכנס, זה מורה שאינו רוצה להתפלל, ולכן אסור לעבור, אבל כשאיכא פתחא אחרינא אדרבה אמרינן דמכיון שהוא עובר ע״י וסמוך לביהכ״נ הרי בזה רגלים לדבר שהוא רוצה להתפלל, ומה שלא נכנס בפתח זה הוא משום שהוא רוצה ליכנס בפתחא אחרינא, מה שאין כן בענין הדלקת נרות חנוכה, דכשחזינן שלא הדליק ברוח אחת, הרי אין לפנינו שום רגלים לדבר שהוא באמת רוצה להדליק, ולכן שפיר חשדינן ליה. ועיין עוד בשני תירוצי הב״י על קושיתו, ומה שכתב עליהם במאמר מרדכי, ומה שכתב הב״ח לתרץ דחאו המאמר מרדכי, ועיין במג״א ס״ק י״ב, ובשו״ת חכם צבי סימן צ״א כתב ג״כ לתרץ שפיר קושית הב״י, ע״ש. ועיין בברכי יוסף סימן תרע״א ס״ק ח׳.

ד. עוד סמוכין דבבית אין קפידא להנחה בדרום, בהא דביהכ"נ הוי זכר למקדש

ונראה עוד להביא סמוכין שכל הקפידא להדליק בדרום לא שייכא אלא בהדלקה שבבית הכנסת, ולא בהדלקה שבבית, דהנה מלבד הך טעמא שכתב הריב״ש ז״ל בסימן קי״א, במה שנהגו להדליק בביהכנ״ס, שהוא משום הפרסומי ניסא לרבים, דבהדלקה בבתים בזמן הזה ליכא פרסום הנס אלא לאנשי הבית, עוד הביא מרן הב״י בסימן תרע״א טעם אחר בשם הכלבו, שהוא מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו כמו שתקנו קידוש בביהכנ״ס משום אורחים דאכלו ושתו בבי כנישתא, ובשו״ת שבט הלוי ח״ד או״ח סימן ס״ה מייתי דברי הכלבו שכתב עוד, ״כי הוא הידור מצוה ופרסום הנס וזכר למקדש״, והנה לדינא נקטינן שאין אדם יוצא ידי חובתו כלל בהדלקה שבבית הכנסת, וכמו שכתב הריב״ש ז״ל שם בהדיא, ונפסק ברמ״א ז״ל בסימן תרע״א סעיף ז׳, וא״כ יוצא שאין אנו תופסים להלכה מהטעמים שכתב הכלבו אלא מה שכתב ״כי הוא הידור מצוה ופרסום הנס וזכר למקדש״. ומכח זה העלה בשו״ת שבט

הלוי הנ"ל, בשאלה אחת, אודות מי שכבר בירך על נר חנוכה בביתו, ונזדמן לו להיות באיזו מסיבה, ושם מכבדים אותו בהדלקת נרות, האם מותר לו לברך בשם ומלכות מאחר דודאי ישנם שם אנשים שלא הדליקו ומכוון להוציאם וגם יש בזה פרסומי ניסא, או לא, והעלה השבט הלוי ע"פ טעמי הכלבו שהוא משום הידור מצוה ופרסום הנס וזכר למקדש, דעפ"י זה אולי לא נתיסד המנהג רק בבית הכנסת דיש בזה דמיון "להדלקת מנורה במקדש", ואיכא בזה זכר למקדש, והא ראיה דפליגי בזה הפוסקים אם להדליק בבית הכנסת מזרח ומערב או צפון דרום, [יעויין בשו"ת חתם סופר או"ח סימן קפ"ו ובשו"ת שבט הלוי ח"א סימן קצ"ה] כמבואר בתרומת הדשן סימן ק"ד.

ומהך טעמא נראה דהקפידו להדליק בבית הכנסת בין מנחה למעריב לעשות דמיון להדלקת מנורה במקדש, שבאה הדלקתה אחרי תמיד של בין הערבים לפני הקטרת האימורים כל הלילה, כמבואר בפסחים נ"ט ע"א, ואפילו בערב שבת דעת הדרכי משה סימן תרע"א ס"ק ה' להקפיד להדליק אחרי מנחה, ע"כ דברי השבט הלוי.

הרי מבואר בזה דמלבד הטעם דפרסומי ניסא לרבים שישנו בהדלקה שבבית הכנסת, איכא עוד טעמא אחרינא, דעצם ההדלקה "בבית הכנסת" הויא "זכר למקדש", והיינו שבית הכנסת הוי מקום קדוש, ומקרי מקדש מעט כדאיתא במגילה כ"ט ע"א, "ואהי להם למקדש מעט" [יחזקאל י"א, ט"ז] אמר רב יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל, ומשו"ה ההדלקה של הנרות בביהכ"נ הוי דומיא להדלקת המנורה שבבית המקדש, שמדליקין בביהכ"נ דוקא בין מנחה למעריב כמו שבבית המקדש היתה הדלקת המנורה בין התמיד של בין הערבים והקטרת האימורים כל הלילה, ולכן העלו הפוסקים ז"ל, דמנהג זה שנהגו להדליק בבית הכנסת, שהוא מקום קיבוץ הרבים, לא שייך כלל בשאר מקומות שיש בהם ג"כ קיבוץ הרבים, כגון באולמות ובמסיבות, דבעינן דוקא "בית הכנסת" שהוא זכר "למקדש", וכמבואר לעיל בשם שו"ת שבט הלוי, וכן כתב בשו"ת ציץ אליעזר חלק ט"ו סימן ל' שהדבר ברור ופשוט שאין להנהיג להדליק ולברך על הדלקת נרות חנוכה במסיבות, והמברך מברך ברכה לבטלה, ויעויין ג"כ בשו"ת מהר"ם שיק חלק יו"ד סימן שע"ד. וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק ח"ו סימן ס"ה אות ג', וכן היא דעת הגאון רשז"א ז"ל כמובא בשו"ת אז נדברו ח"ו סימן ע"ה, בשאלת השואל, ודלא כדברי האז נדברו שם בתשובה.

ולפי"ז הכי נמי י"ל לענין ההדלקה בדרום, דדוקא בביהכנ"ס הוא שיש קפידא להדליק בדרום מאחר שההדלקה בבית הכנסת היא זכר

למקדש, ובמקדש היתה המנורה בדרום, לכן גם בביהכ״נ מניחים הנרות בדרום, אבל לענין ההדלקה בבית שאין הבית זכר למקדש, אין קפידא להדליק דוקא בדרום, וכי היכי דחזינן שלענין זמן ההדלקה לא קפדינן שתהא בין מנחה למעריב אלא בבית הכנסת ולא בבית, דבבית אדרבה יש להדליק הנרות אחרי תפילת ערבית, משום דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, וכמו שהעלה בשיורי כנסת הגדולה הגהות הטור סימן תרע״ב אות א׳, וכן כתב בשו״ת שבות יעקב חלק ב׳ סימן מ׳ ודלא כהמגן אברהם בסימן תרע״ב ס״ק ה׳, וכן כתב בשו״ת שואל ומשיב מהדורה רביעאה ח״ב סימן רי״ט, ויעויין מה שכתבו התוס׳ בשבת כ״ג ע״ב, דהיכא דמצי למיעבד תרוייהו תדיר ופרסומי ניסא, עבדינן תרוייהו ותדיר קודם, ע״ש, וכן כתב במשנה ברורה בסימן תרע״ב ס״ק א׳, שאם לא הדליק מקודם והגיע זמן צאת הכוכבים, יקדים להתפלל ערבית דהוא תדיר [וגם יש בה מצות ק״ש שהיא דאורייתא], ואף שכתב המשנה ברורה מקמי הכי בסמוך, דנכון לנהוג לכתחילה להדליק קודם מעריב ושכ״כ במור וקציעה ושכן נהג הגר״א ז״ל, מ״מ זהו דוקא כשמדליקין מקמי צאת הכוכבים, אבל אם הגיע זמן צאת הכוכבים, ועדיין לא הדליק, גם הני רבוותא ז״ל מודו דמעריב קדים משום תדיר, והכי היא משמעות דברי המ״ב, וכל זה הוא דוקא בהדלקה שבבית אבל בהדלקה שבבית הכנסת, לעולם נוהגים להדליק בין מנחה למעריב, וכדמוכח מדברי המ״ב בסימן תרע״א ס״ק מ״ו ע״ש. ולכן כי היכי דלענין ההדלקה בין מנחה למעריב לא קפדינן בזה אלא בביהכ״נ, ומטעמא דזכר למקדש כמו שכתב בשו״ת שבט הלוי הנ״ל, הכי נמי לענין ההדלקה בדרום י״ל דלא קפדינן בזה אלא בביהכ״נ שהוא זכר למקדש.

ה. עוד בהא דביהכ״נ הוי זכר למקדש, הדלקת נרות חנוכה במקום קיבוץ הרבים. ודין חנוכיה חשמלית,והמסקנה בנ״ד

ולפע״ד נראה דהכי מטין להדיא דבריו דמרן החפץ חיים, בביאור הלכה סימן תרע״א ד״ה ובבהכ״נ, והיינו דעל מה שכתב מרן הש״ע דבביהכ״נ מניחו בכותל דרום, כתב עלה הביאור הלכה, דהמחבר היה צריך לבאר בתחילה שצריך להדליק בביהכ״נ ואח״כ מקום הנחתו, אלא לפי שקאמר לעיל בתחלת הסעיף דמצוה להניחו בטפח הסמוך להפתח קאמר דבביהכ״נ עושין ״זכר למקדש״ שהמנורה עמדה בדרום, ע״כ, הרי דדוקא בביהכ״נ הוא דקאמר דעושין זכר למקדש, להניח הנרות בדרום, אבל בבית מדליקין דוקא בטפח הסמוך לפתח, ולא משגחינן במעלה של הדרום, וליכא למימר דאין הכי נמי ביחס למעלה של ההנחה בטפח הסמוך לפתח [ושיהיה משמאל כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל, וכדברי השו״ע סימן תרע״א סעיף ז׳],

לא משגחינן במעלה של הדרום, אבל אם היה פתח גם בדרום אפשר דיש להקפיד להניח גם בבית בדרום דוקא, זה אינו, דא"כ ליפלוג וליתני בדידה, והיה לו למרן הש"ע לאשמועינן דהני מילי שבבית מדליקין בטפח הסמוך לפתח, ולא משגחינן בדרום, היכא דליכא פתח גם בדרום, אבל אי איכא פתח גם בדרום, צריך להדליק דוקא בדרום, וכמו שהשמיענו שבביהכ"נ מדליקין דוקא בדרום.

וליכא למימר דהיינו טעמא שלא השמיענו שאם איכא פתח גם בדרום, שמדליקין דוקא בדרום, זהו משום דבלא"ה אי איכא פתח גם בדרום, הרי צריך להדליק גם בשני הפתחים משום חשדא וכמו שכתב הש"ע בסימן תרע"א סעיף ח', זה אינו, דמ"מ הוה ליה לאשמועינן ענינא דדרום גם בהדלקה שבבית, אף באיכא שני פתחים ושמדליקין בלא"ה בשניהם, דנפקא מינה לדינו של הר"ן ז"ל בשבת י' ע"א מדפי הרי"ף ז"ל, שכתב "ומסתברא דכיון שאינו מדליק אלא משום חשדא לא מברך אלא אחד פתחא", והעתיקוהו מרן הב"י בסוף סימן תרע"א, והרמ"א ז"ל בש"ע שם, ולפי"ז הו"ל לאשמועינן ענינא דדרום בבית למימר שהוא מברך דוקא ע"ז שבדרום כיון שהוא העיקר משום המעלה של הדרום.

ומילתא דתמיהא חזיתי בשו"ת אז נדברו ח"ו סימן ע"ה שכתב לקבוע להלכה דאפשר להדליק בברכה במקומות שמתקבצים בו רבים, משום שטעם הריב"ש ז"ל דמדליקין בביהכ"נ משום פרסומי ניסא הוא העיקר, והטעם של אורחין [שכתב הב"י בשם הכלבו] לא שייך בזמננו כמבואר בסימן רס"ט לענין קידוש בביהכ"נ, ולא נשאר רק הטעם דומיא דמקדש, ולטעם זה אין שום יסוד בתקנת נר חנוכה, שהרי לא עשו דיני הדלקת נ"ח דומיא דמקדש, ע"ש. והדברים תמוהים, חדא דמאחר דטעם זה דמדליקין בביהכ"נ משום דביהכ"ס הוי זכר למקדש, הוזכר בדברי רבותינו הראשונים ז"ל, כמובא לעיל בשם הכלבו וכן כתב בהדיא באורחות חיים מרבינו אהרן הכהן מלוניל ז"ל שהוא אחד המיוחד מן הקדמונים ז"ל, היאך ניקום אנן ונימא שאין לטעם זה יסוד, וזו לשון האורחות חיים בהלכות חנוכה סימן י"ז "ונהגו להדליק נר חנוכה בבית הכנסת להוציא מי שאינו בקי ושאינו זריז בזאת המצוה, גם כי הוא הידור המצוה ופרסום הנס זכר למקדש", עכ"ל.

ועוד מאי האי דכתב האז נדברו דלטעם זה דזכר למקדש אין שום יסוד בתקנת נר חנוכה, שהרי לא עשו דיני הדלקת נ"ח דומיא דמקדש, ע"כ, והלא כל הך טעמא דזכר למקדש לא נאמר אלא להדלקה שבבית הכנסת, ואין הכי נמי ההדלקה שבביהכ"נ מעולם לא נכללה בתקנת נר חנוכה, אלא שהיא רק מחמת המנהג שנהגו אח"כ, ומנהג זה

לא היה קיים כלל בתקופת חז״ל בעלי הגמרא, ומ״מ כתב הריב״ש ז״ל שהוא מנהג ותיקין, וא״כ אף אי נימא שלענין עיקר תקנת נר חנוכה, לא עשו דיני הדלקת נ״ח דומיא דמקדש, מ״מ הא מיהא מה שנהגו בתורת מנהג, ולא בתורת תקנת נר חנוכה, שפיר י״ל שנהגו כן זכר למקדש, וממילא מהיכי תיתי לומר שמכח הך מנהג שנהגו להדליק בביהכ״נ שייך ג״כ להדליק בברכה במקומות קיבוץ רבים, והלא דוקא בבית הכנסת הוי זכר למקדש, אבל שאר מקומות שיש בהם קיבוץ רבים, לא הויין כלל זכר למקדש, והיכא דלא נהוג לא נהוג.

וביותר תקשי על האז נדברו, מה שכתב רבינו זרחיה הלוי ז״ל בעל המאור בשבת כ״ב ע״א, שהטעם שאסור להשתמש לאורם של נרות חנוכה, לפי שהם זכר לנס שנעשה במנורת בית המקדש, שלא היה בשמן כדי להדליק אלא לילה אחד בלבד ונעשה בו נס והדליק שמונה לילות, ולפיכך יש לאסור להשתמש בנרות חנוכה אפילו תשמיש של מצוה, כמו במנורת בית המקדש, וכיוצא בזה כתבו הרשב״א ז״ל והר״ן ז״ל שם, ויעויין בשו״ת יחוה דעת חלק ד׳ סימן ל״ח, שהעלה מכח דברי הרז״ה ז״ל והרשב״א ז״ל והר״ן ז״ל הנ״ל, שאין יוצאין ידי חובת מצות הדלקת נרות חנוכה בחנוכיה חשמלית, והוא מפני שאין בחנוכיה חשמלית לא שמן ולא פתילה, והנס שהתרחש במנורת בית המקדש הוא בשמן, והרי המצוה בהדלקת נ״ח כדי להזכיר את הנס שהתרחש כבר, אבל בחנוכיה חשמלית שאין שם שמן כלל, אין זה זכר לפרסומי ניסא, וע״ש עוד שכן פסק בספר פתחי שערים שבת כ״א ע״א, שלפי דברי הרשב״א ז״ל והר״ן ז״ל הנ״ל שמדמין נרות חנוכה לנרות של בית המקדש, אין יוצאים ידי חובת מצות הדלקת נרות חנוכה בנרות הדולקים ע״י גאז, שהואיל ואין בהם פתילה אינם דומים למנורת בית המקדש, עכת״ד.

הרי דשפיר תקנו דיני הדלקת נרות חנוכה דומיא דמקדש, וכמו שבמנורת בית המקדש היו דוקא שמן ופתילה, הכי נמי בעינן בנרות חנוכה, זכר למקדש, שמן ופתילה, וא״כ דכוותה נמי שפיר מובן מה שכתבו הכלבו והאורחות חיים, שנהגו להדליק בביהכ״נ זכר למקדש, דביהכ״נ נמי הוי מקדש מעט וכנ״ל, והדרינן למאי דכתיבנא, דדוקא בביהכ״נ דהוי זכר למקדש, קפדינן להדליק בדרום דומיא דמקדש שהמנורה היתה בדרום, אבל בבית דלא הוי זכר למקדש, י״ל דאין קפידא להדליק בדרום.

ואין להקשות, דמאחר דחזינן דלענין דינא דשמן ופתילה, ולענין איסור ההשתמשות, גם בנרות שבבית עבדינן דומיא דמנורת בית המקדש, א״כ אמאי לא נעביד נמי לענין הנחה בדרום, גם בנרות שבבית דומיא דמקדש, זה אינו,

דבשלמא לענין שמן ופתילה ואיסור השתמשות, שאינם דינים התלויים כלל במקום, אלא תלויים בגוף המנורה, שפיר עבדינן גם בנרות שבבית כמו בנרות המנורה, מה שאין כן לענין "הנחה בדרום", שזה דבר התלוי במקום, בזה בשלמא בביהכ"נ שהוא מקום הדומה למקום המקדש, שפיר עבדינן זכר למקדש להניחה בדרום, משא"כ בבית שאין זה מקום הדומה למקדש, ממילא לא שייך בו הנחה בדרום זכר למקדש, כיון שאין הבית זכר למקדש.

ולכן בהא סליקנא ובהא נחיתנא, דלענין ההדלקה בבית, אין קפידא להדליק דוקא בדרום, דדוקא בביהכ"נ, שגוף ביהכנ"ס הוי זכר למקדש, קפדינן להדליק בדרום, זכר למנורה שבמקדש שהיתה בדרום, והנה באופן שישנם שני חלונות האחד בדרום והאחד בצפון, ואיכא רבים העוברים משני הצדדים, הרי בלא"ה הדין הוא שצריך להדליק בשני החלונות משום חשדא, וכדאיתא בסימן תרע"א סעיף ח', אלא דמ"מ יש נפקא מינה ממה שהעלינו שבבית אין קפידא להדליק בדרום, לענין הברכה, ועל פי דברי הר"ן ז"ל שהביאם מרן הב"י בסוף סימן תרע"א, והרמ"א ז"ל בש"ע שם, דהיכא שמדליקין בב' מקומות משום חשדא, לא מברכין אלא במקום אחד, ולפי"ז בענייננו, אם היתה באמת קפידא שגם בבית איכא מעלה לדרום, ודאי מסתברא שהיה צריך לקבוע אמירת הברכה על ההדלקה שבדרום שהיא עיקר המצוה, ועל ההדלקה שבצפון שהיא רק משום חשדא אינו מברך כלל, אבל השתא דאמרינן שאין קפידא להדליק בדרום בהדלקה שבבית, ממילא ליכא שום מעליותא לדרום על הצפון, ויכול לברך על איזו מהן שירצה. והיכא שאינו מדליק בחלון וכגון בליכא שום היכר לאנשי רה"ר, או בשעת הסכנה, בזה אין ענין להדליק דוקא בדרום, וטפי יש להקפיד להדליק במקום שניכר היטב לאנשי הבית, בגוונא שיש יותר כלפם פרסומי ניסא, וכהא דכתב המשנה ברורה בסימן תרע"א ס"ק ל"ד, דטעמא דימין עדיף משום דאיכא פרסומי ניסא טפי שהכל פונים לצד ימין.

מוקירו ומכבדו
יחיה טובול

הגאון רבי יצחק שמואל שכטר שליט"א
בעל "שו"ת ישיב יצחק"

לישון יחידי בלילה לאור נר חנוכה ובגדר להנות או להתרפא מהנאה סגולית

לכבוד הרה"ג ר' **גמליאל ב"ר אלחנן י. ד. הכהן רבינוביץ** שליט"א בעהמח"ס גם אני אודך אב"י בבני ברק

בנדון שאלתך עמש"כ במשנה ברורה סימן רל"ט (ס"ק י"ט) שאחז"ל שבת (דף קנ"א ע"ב) הישן בבית יחידי והיינו בלילה אוחזתו לילית ע"כ, ונוהגים העולם להשאיר אור דלוק כשיושן בחדר לבד (יעוין כף החיים שם ס"ק י"ז).

ורציתי לשאול האם מותר לישן בבית יחידי עם נר חנוכה או שחשיב משתמש לאורו ואסור והטעם עכ"ל השאלה.

הנה בפשטות נראה דלא שייך בניד"ד לתא דהנאה כלל דזהו בגדר העדר הויה דסגולת הנר כל זמן שיש אור אין חשש מזיקין א"כ שרי להנות באופן כזה, והרבה האריכו הפוסקים בגדר הנאה סגולית.

אמירת פסוקים להגן או להתרפאות

והנה בעיקר דין זה עיין בגמ' שבועות (ט"ו ע"ב) ר' יהושע בן לוי אמר להו להני קראי וגאני היכי עביד הכי והאמר ר' יהושע בן לוי אסור להתרפאות בדברי תורה להגן שאני, והני מילי להגן בהן אבל יש לו מכה ומתכוין להתרפאות בהן בדברי תורה אסור.

וי"ע בכוונת הגמ' להגן שאני וראיתי בחינוך (מצוה תי"ג) באיסור דחבר חבר שביאר כוונת הגמ' וז"ל ואולי בני תקשה עלי בהא דגרסינן בשבועות בפרק ידיעות הטומאה (ט"ו ע"ב) שיר של פגעים בכנורות ובנבלים ואומר יושב בסתר עליו עד כי אתה ה' מחסי (תהלים צ"א) ואומר ה' מה רבו צרי עד לה' הישועה (שם ג') ופירוש פגעים כלומר שאמירת אלו המזמורים תועיל לשמור מן הנזקין ואמרו בברכות ר' יהושע בן לוי מסדר להו להני קראי וגאני.

להגן הכוונה שעי"ז יעורר נפשו לבטוח בה' וע"י זכות זה ישמר

וכ' ליישב וז"ל ואין הדבר חלילה דומה לענין חובר חבר שזכרנו וכבר אמרו זכרונם לברכה שם על זה אסור להתרפאות בדברי תורה, אבל הזכירו לומר מזמורים אלו שיש בהם דברים

יעוררו הנפש היודע אותם לחסות בה׳ ולהשים בו כל מבטחו ולקבוע בלבבו יראתו ולסמוך על חסדו וטובו, ומתוך התעוררות על זה יהיה נשמר בלי ספק מכל נזק וזה שהשיבו בגמרא בענין זה, דקא פריך התם והיכי עביד ר׳ יהושע כן והאמר ר׳ יהושע אסור להתרפאות בדברי תורה מהות וכוונת הגמ׳ להגן שאני.

כוונת הגמ׳ להגן שאני

ואמרו להגן שאני כלומר לא אסרה תורה שיאמר אדם דברי תורה לעורר נפשו לטובה כדי שיגן עליו אותו הזכות לשומרו, ועיין לקמן ממהרש"א עוד פי׳ בגדר הטעם דלהגן שרי.

אי שרי להגן בין בחולה ובין בבריא

א) בס׳ מעין החכמה (על המצות) פ׳ שופטים (שי"ב שי"ג) ס׳ רצ"ג (ס"ק י"ז) כ׳ שמדברי החינוך בפירוש להגן שאני דמשמע שגם בחולה הדין כן, ב) וברמב"ם לא משמע כן רק בבריא שאינו עושה לרפואה כי אם להגן שלא יבוא עליו החולה.

שיטת הטור ושו"ע בזה

ובב"י יור"ד סי׳ קע"ט מביא מתשובת הרשב"א שמחלק בין להגן שלא יחלה לבין להתרפאות וראייתו מהא דריב"ל הוה אמר להני קראי וגאני, והיינו הא דמתרץ בגמ׳ להגן שאני עיי"ש וכן פסק המחבר בשו"ע.

טעם האיסור דאסור להתרפאות בדברי תורה סגולת התורה מועילה יותר דמגינה שלא יבוא לידי חולי

המהרש"א בח"א בסנהדרין פי"א (ק"א ע"א) על דברי הגמ׳ שם דרוקק על המכה כתב וז"ל והטעם שאסור להתרפאות בדברי תורה ממכה וחולי שכבר חלה לפי שסבר שעושה התורה כשאר דברים שבעולם המרפאים החולה והמכה, ואינו כן כי התורה יש לה מעלה יתירה שבקיומה ולימודה היא מגינה על האדם שלא יבא כלל לידי חולה ומכה וכדקאמר בפרק ידיעות הטומאה דלהגן בתורה שרי והיינו דמייתי מקרא לא אשים עליך לפי שהיא מגינה וק"ל, ולפ"ד המהרש"א כוונת הגמ׳ דכשאומר בכוונה להגן שרי כיון דמחלק בינו לרפואה טבעית.

לבריא דהוי דרך תפילה שרי ולחולה דכוונתו לרפואה אסור

והמאירי בסנהדרין דף צ׳ (עמ׳ 328) כ׳ וז"ל והתבאר במקום אחר שהקורא על התינוק שלא יבעת או שמניח עליו ספר תורה או תפילין בשביל שיישן או שיתרפא לא דיו שהוא בכלל חברים ומלחישים ומכחשים אלא שהם בכלל הכופרים בתורה שאין התורה רפואה לגוף אלא לנפש, אבל הבריא שאומר פסוקים להגן על עצמו בזכות קריאתם ולהנצל בכך מן הפגעים הרי זה כדרך תפלה ומותר, ועי׳ שד"ח כללים מערכת הלמ"ד כלל קי"ז (ד"ה

לחש), ולכאו׳ כוונת המאירי להגן כיון דהוי דרך תפילה שרי.

ובעיקר הך דינא הר״מ פי״א מהל׳ ע״ז (הי״ב) כתב הלוחש על המכה וקורא פסוק מן התורה וכן הקורא על התינוק שלא יבעת המניח ספר תורה או תפילין על הקטן בשביל שישן לא די להן שהן בכלל חברים ומנחשים אלא שהן בכלל הכופרים בתורה שהן עושין דברי תורה רפאות גוף, ואינן אלא רפאות נפשות שנ׳ ויהיו חיים לנפשך, אבל הבריא שקרא פסוקין או מזמור מתלים כדי שתגן עליו זכות קריאתן וינצל מצרות ונזקות הרי זה מותר, ולכאו׳ כוונתו כהסבר המאירי הנ״ל.

אי יש יותר איסור ברקיקה

א) הכ״מ (שם) כתב דמדלא הזכיר הרמב״ם דין רקיקה ע״כ ס״ל דאפי׳ באינו רוקק נמי אסור עיי״ש בטעם הדבר.

לרבנן גם ברוקק י״ל חלק לעוה״ב רק יש איסור נוסף ברוקק

ב) ובמרכבת המשנה (שם) העיר על הכ״מ וז״ל עכ״מ ולא דק דבירושלמי סנהדרין מבואר דרקיקה זו היא תנאי לענין שאין לו חלק לעוה״ב אליבא דר״ע, ואנן קיי״ל כת״ק דהא רבינו מנה בפ״ג מה׳ תשובה הנך שאין להן חלק לעוה״ב כמו המתכבד בקלון חברו וכיוצא ולא מנה הנך דר״ע, ואדרבה בפ״ב מהלכ׳ ע״ז (ה״ב) כ׳ איסור ספרים חיצונים דהיינו ספרי צדוקים כתנא ברא ולא הזכיר שאין להם חלק לעוה״ב הילכך אפילו רוקק יש לו חלק לעוה״ב, ואיסור ודאי איכא אפילו בלי רקיקה כדמוכח בירושלמי פ׳ במה אשה שהביא הכ״מ ובשבועות (דט״ו) דודאי אתאן לת״ק דר״ע ומש״ה השמיט רבינו רקיקה.

ומש״ר לא די וכו׳ ר״ל דמש״ה נקיט ריב״ל אסור להתרפאות בד״ת דהיינו משום לתא דכופרים בתורה (דמש״ה לר״ע אין לו חלק לעוה״ב ברוקק).

ולענין איסור מודים רבנן דמשום לתא דבזיון התורה וכפירה יש איסור נוסף בלוחש מה שאינו בשאר מנחש שברפואה ע״י סגולה שלא בדרך רפואה טבעית.

במקום פקוח נפש אי שרי

וציין המרכה״מ למש״כ הלח״מ וכ׳ דדבריו תמוהים דבמקום פיקוח נפש גם לחישת פסוק שרי וכ״ש שארי ניחוש לעזור הדמיון, ועמ״ש הלח״מ בפרקין (ה״ז) וגם זה תמוה דרבינו הוציא זה מסוגיא דסנהדרין (ק״א) דהלכה כר״י בשואל לשד ואינו לוקה מדשרי רבנן עמ״ש ה״ז.

בפסוקים שי״ב הזכרת שם שמים ורפואה אין איסור רק ברוקק דהוי כלהגן ובפסוקים שאין בהם אזכרה אסור אפי׳ בלא רקיקה

בס׳ מעין החכמה על סה״מ מל״ת שי״ב שי״ג ס״ק י״ז (ע׳ רצ״ג) כ׳

שאין כאן מחלוקת רק ר"י מפרש למתני' ברוקק דבהאי קרא דאית ביה רפואה והזכרת שם שמים אינו בכלל הכופרים כ"א ברקק מטעם שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה, ורב דאמר אפי' פסוק של נגע צרעת ס"ל דבהנך פסוקי דלית בהו הזכרת שם שמים אפי' בלא רקיקה, וגם ר"י מודה בזה דפסוקים דאית בהו הזכרת שם שמים הוי קצת כמו להגן וכמתפלל שיעזור לו השם בזכות התורה הוא דאר"י ברוקק שנו.

להזכיר פסוקים במקום פקו"נ

א) כ"ה לעיל דברי הרמב"ם פי"א מה' עכו"ם (הי"ב) דכתב שגם הלוחש על המכה וקורא פסוק מן התורה וכו' לא די שהם בכלל מנחשים וחוברים אלא שהן בכלל הכופרים בתורה, והלח"מ הקשה ע"ז הרי כתב למעלה מי שנשכו עקרב מותר ללחוש מפני שהוא מסוכן, ותירץ דהכא משום שהוא פסוק של תורה לא התירוהו.

ב) וכ' המעין החכמה דנעלם ממנו דברי התוס' בשבועות דף ט"ו ע"ב (ד"ה אסור) אהא דאריב"ל אסור להתרפאות בדברי תורה, מהא דאמרינן בשבת (דף ס"ז ע"א) לאישתא בת יומא לימא ויקרא מלאך ה' אליו מתוך הסנה סכנתא שאני, אלמא דמשום סכנה מותר גם פסוק של תורה, אלא נראה דהאי לוחש על המכה שיש בה סכנה, וזה כעין שיטת המרכבת המשנה הנ"ל.

א) והמאירי שבועות (ט"ו ע"ב) על הגמ' הנ"ל כ' כבר ביארנו בפרק חלק שהלוחש על המכה בפסוקי' וברקיקה אין לו חלק לעולם הבא ובלא רקיקה מכל מקום איסור יש בו שאסור להתרפאות בדברי תורה, ומה שאמרו בששי של שבת האי אשתא מצירתא נימא וירא אליו מלאך ה' מתוך הסנה, א) יש מפרשים שסכנה שאני.

שיטת המאירי גם במקום סכנה אין היתר רק לאמרם דרך תפילה

ב) ולי נראה שאין זה אלא כעין תפלה והבטחה שתבא לו ישועה מתוך גודל הצרות כמו שידוע במשל הסנה שהוא רמז לאומה השפלה שהיתה שם בוערת באש צרות המלך ההוא ואיננה כלה בידו, הא כל שאומר דרך לחש אסור ואף שם תירצוה בפנים אחרים ומכל מקום בריא שקורא מזמורים ופסוקים כדי שתגין עליו זכות קריאתם לינצל מן הצרות הרי זה מותר וכבר כתבנוה בפרק חלק, ולכאורה מיושב לפ"ז שיטת המרכה"מ והמעין החכמה דגם שיטת המאירי כן דגם בסכנה לא הותר רק דרך תפילה והבן.

גדר רפואה סגולית כקמיע וכדו'

מרן זי"ע בספרו דרך חיים הדרכה לבנות ישראל בעניני הסגולות כ' מושג ה"קמיע" מוזכר בש"ס שבת (ס' ע"א) בנוגע לדין הוצאתה בשבת, במקום שאין עירוב וענינה מבואר

בפירוש רש״י שם שכותבין וטוענין ונושאים לרפואה, בספר בית הבחירה להמאירי במשנה שם כתב והוא של כתב מסודר במיני תפלה ובשמות מיוחדים או של עיקרי עשבים ותלויים בצואר החולה שיתרפא, ולהלן בסוגיא שם (ס״א ע״ב) בסופו כתב שאף של עקרין לא היו רפואות טבעיות אלא סגוליות וכו׳ עיי״ש.

הרמב״ם הלכות ספר תורה פ״י (ה״ה) מזכיר את הקמיעות בנוגע לדין קדושתן, הקמיעין שיש בהם ענינים של כתבי הקודש אין נכנסין בהן לבית הכסא אלא אם כן היו מחופות עור, ומקורו בש״ס שבת (ס״א ע״ב) ושם מוזכר גם קמיעין שיש בהן אותיות ומענינות הרבה שבתורה, ופירש רש״י מענינות מפרשיות הרבה שכותבין בהן את מקראות של רפואה.

ג׳ סוגי קמיעות

היוצא לנו מן המובאות שיש שלש סוגים של קמיעות א) פרשיות ופסוקי תורה, ב) שמות מיוחדים, ג) עיקרי עשבים מסויימים.

אי יש חילוק בין רפואה טבעית לרפואה סגולית

א) החיד״א בברכי יוסף אור״ח סימן ש״א אות ו׳ (דין כ״ה) הביא מדברי הרמב״ם בפירוש המשניות יומא פ״ח (מ״ו) על דברי ר׳ מתיא בן חרש שמתיר להאכיל כרפואה סגולית מהכבד של כלב למי שנשכו כלב שוטה, וכותב שאין הלכה כמותו אלא כחכמים האוסרים כי זה אינו מועיל אלא בדרך סגולה, וחכמים סוברים כי אין עוברים על המצוות כי אם ברפואה בלבד ר״ל בדברים המרפאים בטבע והוא דבר אמיתי הוציאו הדעת והנסיון הקרוב לאמת, אבל להתרפאות בדברים שהם מרפאים בסגולתן אסור כי כוחם חלוש אינם מצד הדעת ונסיונו רחוק והיא טענה חלושה מן הטועה, ויש גירסא אחרת מן הטועה ראה מאירי ושו״ת שמש צדקה יור״ד (סימן כ״ט).

ב) והחיד״א מביא שם גם שהרמב״ן והרשב״א חולקים על הרמב״ם בזה, ולדעתם אין הבדל בין רפואה טבעית לרפואה סגולית וכמותם פסקו כמה אחרונים.

אכילת איסור לחולה שאין בו סכנה

ובעיקר הך דינא עי׳ בב״י יור״ד סו״ס קנ״ה וברמ״א שם (ס״ג) סוף הסימן שכ׳ מותר לשרוף שרץ או שאר דבר איסור ולאכלו לרפואה אפילו חולה שאין בו סכנה חוץ מבעצי עבודת כוכבים, וכל חולה שמאכילין איסור צריכים שתהא הרפואה ידועה או על פי מומחה ואין מתירין שום דבר איסור לחולה אם יוכל לעשות הרפואה בהיתר כמו באיסור אע״פ שצריך לשהות קצת קודם שימצא ההיתר מאחר שאין סכנה בדבר (ב״י ותשובת הרשב״א סוף סימן קל״ד).

סוד ה' ליראיו

וכ' מרן שם בדרך חיים כי עניני הסגולות שנותנים הצדיקים חכמי התורה הקדושים הם על פי סודות הבריאה הידועים להם מ"סוד ה' ליראיו" שמגלה להם רזי עולם, וכמו שמצינו ברכות (נ"ה ע"א) יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ וכו'.

צדיקים היודעים בסוד הבריאה גם ברפואה סגולית היא כרפואה טבעית אצלם ועוד יותר

ולזה אם חכם בחכמת התורה היודע בסוד הבריאה יודע שזה מסוגל לזה הרי זה ממש רפואה טבעית ויותר טבעיית מהרופא האומלל אשר לא ידע בסודן של דברים מה זה חיות האדם, ומה זה יצירת האדם ורק שקר נחל בהתחלת מציאות המעשה בראשית ועל קו תוהו ובוהו נבנו כל מחקריו.

צדיקי אמת היודעים שורשי הנשמה וחיות האדם הם הרופאים האמיתים

ולכן הקדושים הללו והצדיקים שהעיד עליהם אנטונינוס (ע"ז י' ע"ב) שהקטן שבהם מחיה מתים פשיטא ואין ספק שהוא מצווה לעשות ברפואה הבדוקה, ויודע טעמה ושרשה של הרפואה יודע שורש הנשמה והחיות של האדם ויודע שורש המחלה או הסכנה ממקורה האמיתית, ויודע שבאלו שמות הקדושים יתוקן הפגם ויתרפא האדם ותסור המחלה והסכנה והוא הוא הרופא האמיתי וזה ברור כשמש בצהרים (שפע חיים מכתבי תורה חלק ה' עמ' רי"ג רי"ד).

לישון יחידי בבית שי"ב מזוזה

א) ובעיקר נדון שאלתכם כיון שיש בבית מזוזה כבר כתב באשל אברהם דבבית שיש לו מזוזה שרי דכוונת הגמ' והזוהר לישן בבית נכרי או בחדר שאין בו מזוזה.

ב) אולם בכף החיים (אות י"ז) כתב דאפילו בחדר שיש בו מזוזה או שיש עמו ספרים יש לחוש, ומ"מ בכה"ג יש לסמוך על הרה"ק מבוטשאטש דלא חשיב הנאת כ"כ.

לישון יחידי בשבת

ובשו"ת בנין עולם יו"ד (סימן ס"ב) הוכיח דאין שליטה למזיקין בשבת קודש, ולפ"ז יצא לחדש דבשבת מותר לישן יחידי בבית עי"ש.

ולכן נראה בנד"ד דהוי בסוג העדר הוי' דסגולת אור הנר היא דכ"ז שיש אור אין מזיקין נראה דאין כאן חשש הנאה וגם כיון שי"א דבבית שי"ב מזוזה כמש"כ הגה"ק מבוטשטאט זי"ע יש לסמוך עליו דאין כאן איסור כלל בזה וביותר די"ל דהוי כעין הנאה סגולית דאין שוה לשאר הנאות ולכן שרי לישון גם ביש נ"ח דולק כנ"ל.

גדר בית

א) ובית היינו חדר כ״כ מ״ב סי׳ רל״ט (ס״ק ט׳), ולפ״ז הישן בחדרו יחידי אף שבבית יש אנשים צריך ליזהר שלא יהיה נעול רק פתוח לבית, ב) והעולם נהגו להקל בזה, וכ״כ הערוך השלחן, וע״ע דרכ״ת יור״ד סי׳ קט״ז (ס״ק ס״ו) בשם רוח חיים. ועי׳ בשעה״צ שם (ס״ק י״ז).

בבית שיש שם אשה

א) ונראה דאף להמחמירים אם בבית יש שם אשה לבד ועי״ז שיהיה החדר פתוח יהיה איסור יחוד לא יפתחנו ולא יגיע לו שום ריעותא, כי שומר מצוה לא ידע דבר רע (שעה״צ שם).

ב) ויש חולקים על היתר זה וס״ל דלא מועיל להציל איסור יחוד ע״י שהוא נועל הדלת בחדרו, עי׳ חזו״א אהע״ז סי׳ ל״ד (ס״ק ב׳), ובס׳ דבר הלכה סי׳ י״ד (ס״ק כ״ב) ד״ה ולמעשה.

ואם היא נועלת הדלת

החזו״א מצדד להקל אם היא נועלת וכ״כ באגרות, וטעם החילוק משום דדרכו של איש לחזר אחר האשה ולא להפך.

לישון יחידי בבית משותף

י״א דכל האיסור של שינה בבית יחידי הוא דוקא אם היה הבית רחוק משאר בתים כגון שהוא לבדו בשדה אבל אם הוא אצל בתים אחרים אין לפחד, וכ״מ בזוה״ק (כה״ח יו״ד סי׳ קט״ז (ס״ק מ״ט) בשם החיד״א).

ולפי״ז בבית משותף אין בכלל איסור וכן במלון או אכסניות לינה כפנימי׳ לבחורים וכדומה.

המורם מכל הנ״ל

לישון בחדר יחידי כשיש בבית אנשים

א׳ להמ״ב אסור.

ב׳ הערוה״ש כ׳ דנוהגים להקל.

בבית שיש שם אשה

א׳ י״א דאף להמחמירים לא יפתחנו דשומר מצוה וכו׳ (כן שי׳ המ״ב).

ב׳ וי״א דלא מועיל להציל איסור יחוד ע״י נעילת הדלת.

וכשהיא נועלת

החזו״א מצדד להקל.

לישון יחידי בבית משותף

שיטת החיד״א דכל האיסור בבית יחידי כגון בשדה רחוק משאר בתים, אבל אם הוא אצל בתים אחרים מותר וכ׳ דכ״מ בזוה״ק (וכ״ה בכה״ח), ולפי״ז בבית משותף שרי.

כשיש אור

בעיקר הדין לישון יחידי ביש אור דלוק נהגו להקל,

ובבית שי"ב מזוזה י"פ שמתירין, וכן שיטת הגה"ק מבוטשאטש הגם שיש חולקין, מ"מ בכה"ג דהי' אור של מצוה רק בא לו הנאה צדדית ע"י סגולת הנר דכ"ז שיש אור אין מזיקין לאו הנאה היא ושרי דהוי רק בגדר העדר הוי', ועוד דלא עשה מעשה לזה. וכן יש מתירין לישון יחידי בשבת קודש.

להגן או להתרפאות בהנאה סגולית או ע"י אמירת פסוקים

הנה בעיקר דין זה בגמ' איתא דלהתרפאות אסור ולהגן שרי, וטעם ההיתר דכוונתו רק לעורר נפשו לטובה שיגן עליהו הזכות לשומרו כמש"כ החינוך ולהמהרש"א הטעם דלומר פסוקים שלא יביא עליו החולי שרי.

וכעין זה כ' ג"כ המאירי שכוונתן האומרן שתגין עליו זכות קריאתן.

להזכיר פסוקים במקום פקו"נ

א' י"א שאסור כמו דאסור להתרפאות בד"ת ה"ה במקום פקו"נ אסור.

ב' אבל שיטת המאירי והמעין החכמה וש"פ דלאמרם דרך תפילה שרי בכה"ג.

אכילת איסור לחולה שאין בו סכנה

אם הרפואה ידועה ואין יכול לעשות בהיתר שרי ולכן התיר הב"י ורמ"א לשרוף שרץ וכדו' אפי' לחולה שאין בו סכנה.

סגולת הצדיקים

כ' מרן זי"ע בדרך חיים דעניני הסגולות שנותנים הצדיקים ע"פ סודות הבריאה הנגלה להם מסוד ה' ליראיו זה ממש רפואה טבעית ויותר טבעית מהרופא שבונה המצאותיו על קו תוהו, משא"כ הצדיקים היודעים שורשי הנשמות וחיות האדם וע"י שמות הקדושים וכדו' יתוקן הפגם ותסור המחלה והסכנה הן הם הרופאים האמיתים.

תבנא לדינא

בנ"ד דעיקר הדלקת הנר היה לצורך מצוה רק אח"כ הולך לישן שם ובא לו הנאה צדדית ע"י סגולת הנר דכ"ז שיש אור או נר דולק אין מזיקין הוי בגדר העדר הוי' וקיל יותר מהנאה סגולית,

וכ"ש אי ישן בחדר תוך בית שי"ב שאר אנשים דיש מתירין, וביותר לשיטת החיד"א בשם הזוה"ק בבית אצל בתים אחרים אין בכלל איסור.

וכן בבית שיש בו מזוזה יש פוסקין דאין בו חשש לישון יחידי, לכן יש לסמוך דשרי לישון שם במקום שיש נר חנוכה דולק וגם סגולת קדושת ימי חנוכה תגן עליו.

הנראה לענ"ד כתבתי
יצחק שמואל שכטר

הגאון רבי יהודה טשזנר שליט"א
שערי ימים נוראים ועו"ס

הארות על ספר גם אני אודך - עניני חנוכה

בס"ד נר א' דחנוכה תשס"ו פה אופקים.

לכ' הרה"ג חו"ב המופלא בהערותיו, כהן שדעתו יפה, מחבר ספרי גם אני אודך בכמה חלקים, הרב **גמליאל הכהן רבינוביץ** בן הרה"ח ר' אלחנן שליט"א, איתן מושבו בני ברק.
אחדשה"ט.

קבלתי מכתב תודה מכת"ר לפני זמן מה. ויישר כחך. וכעת הנני לקיים הבטחתי, לכתוב לכת"ר כמה הערות על ספרו גם אני אודך על הלכות חנוכה:

א) סי' כ"ג. שאלה: האם מותר לכהן להדליק בשמן תרומה נר חנוכה או שבת

תשובה: אסור.

ובסי' כ"ד: מה הטעם שאסור.

תשובה: כתבנו בזה בדרך אמונה (וע' ירושלמי סוף תרומות).

א. ולא הבנתי התשובה, כי בדרך אמונה לכ' מבואר שמותר לכהן להדליק בשמן תרומה, בין בנר חנוכה ובין בנר שבת.

דהנה הרמב"ם (פי"א מהל' תרומות הי"ח) כתב: ומי [היינו ישראל] שאין לו חולין להדליק נר חנוכה מדליק שמן שריפה [היינו שמן תרומה שנטאה, שדינה לישרף] שלא ברשות כהן, ע"כ. והיינו שאפילו ישראל שבד"כ אסור ליהנות משריפת שמן תרומה טמאה [שלא ברשות כהן] אם אין לו שמן לנר חנוכה מותר.

וכתב שם בד"א (ס"ק קע"ג): היינו תרומה שעדיין לא זכה בה הכהן, וכיון שהנאה של כילוי אינו אלא מדרבנן הקילו בזה, ואפי' להסוברים שהוא מה"ת, הדלקת נר חנוכה לא מקרי הנאה דמצות לאו ליהנות ניתנו, אבל נר שבת שמותר ליהנות לאורה אסור להדליק שלא לצורך כהן. אבל הכהן עצמו יכול להדליק נר שבת בע"ש בשמן שריפה, אבל ביו"ט אסור להדליק בשמן שריפה לפי שאין שורפין קדשים ביו"ט ותרומה בכלל קדשים, עכ"ל. ובצה"ל (ס"ק ש"ב) כתב שכהן מותר להדליק שמן שריפה לנר חנוכה אפילו בשבת של חנוכה.

הרי אדרבה, כתב שמותר לכהן להדליק שמן תרומה טמאה בנר שבת וכן בנר חנוכה. ואף שכב' לא הזכיר בשאלתו שמדובר בשמן טמא, אבל

נראה שזה מובן מאליו, ועל זה היתה התשובה, ולא על שמן תרומה טהורה.

אמנם בביאור הלכה שם הביא שי"א שאסור להדליק נר חנוכה בשמן שריפה, משום אין עושין מצות חבילות חבילות, אבל א"א לומר כן בדעת הרמב"ם. ואולי לזה התכוון בתשובתו כאן, שלהלכה נקטינן לא כהרמב"ם אלא כמו המחמירים בזה. אבל לפ"ז אין התשובה ברורה, כי לא כתב להדיא בד"א שם שלהלכה אסור לעשות כן, אלא רק פירש דברי הרמב"ם שמתיר בזה.

ב. והנה לענין השתמשות בפירות שביעית כתב הרמב"ם (שמיטה ויובל פרק ה הלכה ג) וז"ל: ולא ישנה פירות [שביעית] מברייתן כדרך שאינו משנה בתרומה ומע"ש, דבר שדרכו ליאכל חי לא יאכלנו מבושל, ודבר שדרכו להאכל מבושל אין אוכלין אותו חי, לפיכך אין שולקין אוכלי בהמה ואינו מטפל לאכול תבשיל שנפסד והפת שעפשה כדרך שאינו אוכל בתרומה ומעשר.

ושם בהלכה ח: להדלקת הנר כיצד, שמדליק את הנר בשמן שביעית עצמו, מכרו ולקח בו שמן אחר או שהחליף שמן בשמן שניהם אסורים בהדלקה, שאין מדליקין בדמי שביעית, ולא יתן השמן לתוך המדורה אלא מדליקו בנר.

וכתב שם בדרך אמונה (ס"ק מ"ט): ואין להדליק נרות חנוכה בשמן שביעית [ובצה"ל. כן הורה מרן וכ"פ הרידב"ז בפה"ש ובתשו' אמרי יושר ובתורת הארץ, וכתב עוד שגם נר שמדליקין לכבוד בית הכנסת או נר יא"צ אינו להנאה, וע' בה"ל] אבל נרות שבת כיון שנעשו להאיר מותר, ע"כ.

ג. אמנם במנחת שלמה (סי' מ"ב) חולק ע"ז, שהנאת המצוה גופא הוא צורך האדם שמותר לעשות בפירות שביעית וכמו שמותר להדליק נר משמן שביעית כדי ללמוד לאורו, וכן מותר להשחיר תפילין ולכתוב ס"ת בדיו של שביעית. ועוד כמו שמותר להדליק הרבה נרות משמן של שביעית בשביל פרסומת סביב לחנות שלו, כיון שהוא דרך הדלקה וחשיב כנהנה כל זמן מהאור, א"כ ה"ה בשביל פרסומי ניסא של חנוכה כל עוד שהוא דרך הדלקה ולא כנותן לתוך המדורה או מקטיר ע"ג המזבח, מותר, שהרי הוא נהנה, ע"ש באריכות. וכן בשו"ת שבט הלוי או"ח ח"א סי' קפ"ד נוטה להקל [אלא כיון שהגדולים החמירו אין רצונו להקל למעשה]. א' דגם נר חנוכה מותר בשימושים מסויימים, לדעת הרבה ראשונים מותר להנות רחוק מן הנר, וכן לצורך לימוד מותר להרבה פוסקים, ובשע"ת תרע"ג בשם תשו' פני ארי' סי' מ"ז דעצם הנאה שהוא יושב באור ולא בחושך מותר בנ"ח, וכיון שכן מנ"ל דזה נקרא הפסד לענין שביעית. וכן

מצד דאסור ליהנות לאורו, הא דהנאת מצוה לא מיקרי הנאה גם במצוה דרבנן יש דעות בפוסקים, ע״ש.

וכן בשו״ת אור לציון (שביעית פ״ב ה״ז) התיר בזה, ואחר שהביא דעות האוסרים כ׳: אולם נר׳, שאין לאסור להשתמש בשמן של שביעית להדלקת נר חנוכה, דשפיר חשיבה הדלקה לצורך ולא נחשב בזה הפסד, וכן מצינו לענין תרומה, שכ׳ הרמב״ם פי״א מה׳ תרומה הי״ח, שמותר להדליק נ״ח בשמן שריפה שלא ברשות כהן ופי׳ הרדב״ז שם, דהיינו טעמא משום פרסומי ניסא. ומשמע דבלא״ה חשוב הנאה, ואסורה היא שלא ברשות כהן. חזינן דהדלקת נרות חנוכה חשיבה דרך הנאה. וראה גם במל״מ פ״ב מתרומות הי״ד, שכ׳ ג״כ דבלא היתר פירסומי ניסא הי׳ אסור משום הנאה ע״ש (וע״ע בפנ״מ תרומות פי״א ה״ז). וא״כ י״ל גם בשמן שביעית, דלא חשיב הפסד אלא חשיב דרך הדלקה ושרי, ע״ש.

ד. ואמנם הי׳ נר׳ לחלק, שלהדליק שמן שביעית רק כשיעור ההדלקה של חצי שעה מותר, שגם צורך מצוה נחשב שימוש המותר, וכדעת המקילים בזה. אבל לשים שמן ליותר מחצי שעה אסור, כי הרי השמן שמדליק בנר חנוכה נאסר בהנאה, ואף אם ההדלקה נחשבת הנאה המותרת אבל בנתיים השמן נאסר בהנאה, וה״ז הפסד פירות שביעית. ואינו דומה להדלקה של החצי שעה הראשונה, שזה הוא חייב בו, לכן י״ל שזה שימוש המותר, אבל אחר חצי שעה שאין בזה חיוב י״ל שאינו רשאי לאסור הנאת השמן לשימוש אחר. [ואף שיש שתי דעות בשו״ע והדעה הראשונה ס״ל שלא נאסר היותר מחצי שעה, אבל הרי נוהגים להחמיר לחשוש לדעה השני׳, ולכן למעשה הרי הוא מגביל שימוש השמן הזה]. ורק אם יעשה תנאי מראש, שהיותר מחצי שעה אינו מקצה לנר חנוכה, ויהי׳ מותר ליהנות ממנו, באופן כזה יהי׳ מותר להדליקו לנר חנוכה.

ה. והנה ממה שמדמה הרמב״ם (שהבאנו לעיל אות ב׳) שימוש פירות שביעית לשימוש פירות תרומה, הי׳ צריך להיות הדין בשניהם שווים. או שבשניהם מותר, ולכן להמתירים להדליק נר חנוכה בשמן שביעית ניחא, שה״ה בשמן תרומה טמאה וכמש״כ הרמב״ם. או שבשניהם אסור. וזה באמת דעת מר״ן הגר״ח שליט״א, אלא שהקשנו עליו מדברי הרמב״ם וכנ״ל.

ו. שוב הראו לי בס׳ טוב הארץ (קיצור ספר ד״א בהלכות תרומות מעשרות וכו׳) שכתב מזה. ושם בהל׳ תרומות (פ״ב הל׳ ע״א) כתב: מותר לכהן להדליק נר שבת בע״ש בשמן שריפה אבל ביו״ט אסור להדליק בשמן שריפה לפי שאין שורפין קדשים ביו״ט ותרומה בכלל קדשים. [שם ס״ק קע״ג, וע׳ בה״ל פ״ב הל׳ י״ד ד״ה והטמאה שצדד דגם בע״ש אסור לכתחלה משום שאין עושין מצות חבילות חבילות, וע׳ בה״ל

פ"ט ה"ז ובה"ל פי"א הי"ח שני אופנים לבאר למה אין חשש זה, ואינו ברור מה המסקנא בזה. ושאלתי את מרן שליט"א, והשיב לי: העיקר נראה דבנר שבת ליכא משום חבילות רק בנר חנוכה, להחולקים על הרמב"ם, עכ"ל. פעם אחרת שאלתי אם מותר למעשה לכהן להדליק בשמן שריפה בזה"ז, והשיב לי: אין להקל שדעת החזו"א שאין להקל בזמנינו שכהן ידליק בטמאה, עכ"ל [ועי' גם בה"ל פ"ט ממעשר סוף ה"י] וע"ל דין ס"א בשם החזו"א וצ"ע. [דשם משמע דמותר לכהן להאכיל לבהמתו תרומה טהורה גם בזה"ז ורק אין לישראל להדר ליתן לו כדי לקיים מצות נתינה] והשיב לי מרן שליט"א: כמדומה שמרן לא הי' ניחא לי' שיתנו לבהמת כהן אף שבספר כ' ל' שלא להדר, עכ"ל. ודע שמה שאמרנו שאסור להדליק בשמן שריפה ביו"ט היינו במדליק ביו"ט עצמו אבל להדליק בערב יו"ט מבו' בריטב"א (הנדמ"ח) ובעה"מ ושנו"א פ"ב דשבת דמותר, אולם במאירי שם אוסר, ע"ש טעמן]. עכ"ל ספר טוב הארץ.

ז. היוצא מזה שמעיקר הדין מותר לכהן להדליק שמן שריפה לנר שבת, ולנר חנוכה לדעת הרמב"ם ג"כ מותר אלא י"ח [משום חבילות חבילות]. ודעת מרן הגר"ח ע"פ החזו"א שבשניהם אין ראוי להדליק בזה"ז, משום חשש ייחוסי כהונה. וא"כ מה שציין לעיין בד"א הטעם שאסור אינו מדוייק מתרי טעמי. א' כי אין זה מבואר שם להדיא. ב' שאין זה איסור גמור אלא אינו ראוי.

ח. וגם הדמיון להאכלת תרומה לבהמת כהן, שאין להדר בזה בזה"ז שאין יחוסי הכהונה ברור, יש מקום לחלק. כי בהאכלת תרומה לבהמת כהן, יש שתי חסרונות. א' יחוסי כהונה כנז', וב'. כי נחלקו הראשונים איזה תרומה מותר להאכיל לבהמת כהן. י"א רק תרומה טהורה וי"א אף תרומה טמאה. (והביאם בד"א פ"ב תרומות ס"ק קל"ט ובה"ל שם ה"ב ד"ה הכרישין, ובפרק ו' סק"י) ודעת החזו"א כדעה הראשונה, שרק תרומה טהורה מותר להאכיל. וא"כ יש חשש שהתרומה תיטמא ויהי' אסור להאכילה לבהמה ולא ישים על לב. לכן יש מקום להחמיר בזה"ז שאין הכהנים רגילים בטהרת תרומה. וחשש זה אינו קיים בהדלקת תרומה. כי הדלקה מותרת רק בתרומה טמאה, ואחר שנטמא לא שייך שיטהר וידליקנו באיסור.

ט. ברם אף אם ננקוט שאין לכהן להדליק שמן תרומה לנ"ח, כל זה הוא רק אם יש לו שמן אחר, אבל אם אין לו שמן אחר יכול להדליק בשמן תרומה טמאה, שלו יצוייר שאינו כהן הרי גם ישראל מותר אז להדליק בשמן תרומה טמאה כמ"ש הרמב"ם שהבאנו בריש דברינו. אלא דיל"ע מה נחשב שאין לו שמן אחר. כגון אם אין לו שמן זית אבל יש לו שמן סוי', או אם יכול להדליק בנר שעוה, האם בשביל הידור

להדליק בשמן זית יכול להדליק בו או לא.

ב) א. בסי׳ ב׳ באופן שיש לו אפשרות להניח נ״ח או למעלה מי׳ טפחים או למטה מג׳, מה עדיף שיעשה?

תשובה: איפה שיהא ניכר יותר.

איתא בשו״ע סי׳ תרע״א ס״ו: מניחו למעלה מג׳ טפחים ומצוה להניחו למטה מי׳ טפחים ואם הניחו למעלה מי״ט יצא כו׳.

ובמשנה ברורה שם (ס״ק כ״ו): למעלה מג״ט - דכל למטה מג׳ כאלו הניח בקרקע ואין ניכר שבעה״ב הניחו שם ומ״מ בדיעבד יצא [פר״ח].

ושם בס״ק כ״ז: למטה מי״ט - דאיכא פרסום הנס טפי כשהוא למטה דדבר העשוי לאור אין דרך להניחה כ״כ למטה ועיין בא״ר שכתב דהא דאין העולם נזהרין בזה משום דסומכין על המרדכי שכתב דעכשיו שהורגלו להניח בפנים אין קפידא בזה אכן הטור סתם בזה ומשמע דס״ל דאין לחלק בזה וכן נוהגין כל המדקדקים כמ״ש בב״י.

ומזה נראה שיש הבדל בין לא להניח הנר למטה מג׳ טפחים, מלא להניחו למעלה מי׳ טפחים. כי למטה מג׳ אין דרך כלל להניח נר, ולא נראה שאדם הדליקו שם אלא שהתגלגל שם מעצמו. אבל למעלה מי׳ הדרך הוא להדליק נר, וניכר שבעה״ב הניחו שם, אבל אנשים עלולים לחשוב שהניחו שם לשם תאורה ולא לנ״ח. וע׳ בסמוך הנ״מ בזה.

ב. ושאלה דומה בתשו׳ ע״א. אם יש לו ב׳ חלונות, אחד שנמוך מעשרה טפחים, ויש שם קצת פירסומא, והשני למעלה מעשרה טפחים, אולם יש שם יותר פירסומא ניסא, מה עדיף?

תשובה: ידליק בנמוך.

הנה במ״ב בס״ק כ״ז הנ״ל כתב עוד: ואם יש לו שתי חלונות אחד למעלה מי״ט ואחד למטה מי״ט ודאי יניחנה בחלון שהיא למטה מי״ט, ע״כ. אמנם לא כתב אם הדין כן אף אם יש יותר פרסומי ניסא בחלון העליון.

אמנם נר׳ לכאו׳ שכל זה הי׳ בזמנם לפני שהיו אורות החשמל, וכל התאורה שלהם הי׳ ע״י נרות שעוה וחֵלב, או נרות שמן, כמו הנר חנוכה עמצו, לכן לא הי׳ ניכר כ״כ שזה נר חנוכה אא״כ הניחו במקום שלא מניחים הנרות הרגילים. והיות שנר שמדליקים לצורך תאורה מניחים אותו במקום גבוה כדי שאיר בכל סבובותיו, לכן נרות חנוכה הי׳ צורך להניחם למטה מעשרה טפחים. אבל בזמנינו שכל התאורה שלנו היא בנורות חשמל, ומי שמדליק נר שמן בחנוכה כו״ע יודעים שזה נר חנוכה, לכן אף אם מניחו למעלה מי׳ טפחים ה״ז ניכר שזה נר חנוכה, ורק אם הניחו למטה מג׳ טפחים, גם בזמנינו אינו ניכר שבעה״ב הדליקו שם. לכן בשתי השאלות, עדיף

להדליק בחלון היותר גבוה היכן שיש יותר פרסומי ניסא.

ג) סי' י"ד. אשה הנמצאת במלון.

אם האשה לא נמצאת בביתה, אלא במלון וכדו', האם גם אז אמרינן שתדליק ותוציא את הבעל, כשהבעל לא נמצא שם, או שרק בבית אמרינן כן, וכמו שאמר מדליקין עלי בגו ביתאי.

תשובה: כמדומה רק בבית.

א. הנה דן בזה בס' שלמי תודה חנוכה, (עמ' קפ"ב) וכתב: והנה מהא דאמר ר' זירא, דיוצא בהדלקת אשתו "דקא מדליקי עלי בגו ביתאי", משמע דדוקא כשהיא מדלקת בביתו הוא דיוצא בהדלקתה, אבל אם תדליק שלא בביתו, כגון שתלך לבית אביה ותדליק שם, לא יצא ר' זירא בהדלקתה. וע' מ"ב סי' תרע"ה ס"ג בבה"ל ד"ה אשה, שכתב, ומה שאמר דקא מדליקי עלי בגו ביתאי, מפני שלא היה אז בביתו, ועיקר חיוב הדלקה הוא על הבית, ע"ש, ומשמע דדוקא משום שהדליקה בביתו הוא דיצא בהדלקתה.

והנה זה פשוט, דה"ה היכא שהאיש בבית והאשה היא מחוץ לבית, כגון יולדת וכיו"ב, והאיש מדליק בבית, דיוצאת בהדלקת בעלה שבבית, וכן שאר בני הבית שנסעו לכמה ימים מחוץ לבית יוצאים בהדלקת אביהם בבית וכמש"כ לעיל. מיהו יש להסתפק, היכא שהאשה היא חוץ לבית, כגון שהיא יולדת והיא בבית היולדות, והבעל גם הוא אינו בביתו, כגון שהלך לבית אביו לימים אלו, ומדליק שם שלא בביתו, האם יוצאת היא בהדלקת בעלה או לא. מי נימא דכיון דמדליק שלא בביתו אינה יוצאת בהדלקתו וצריכה להדליק במקום שנמצאת, כמו שגם הוא אינו יוצא אם היא מדלקת שלא בביתו וכנ"ל, או י"ל דכשבעלה מדליק עדיף טפי, משום דאשתו כגופו ונטפלת ונגררת בתריה, ויוצאת בהדלקתו בכל מקום שמדליק אף אם מדליק חוץ לביתו. [וע' בס' בית האוצר לבעל האתוון דאורייתא (מערכת א - ש ערך אשתו כלל ר"ז) שנסתפק, אי אמרינן נמי בעלה כגופה כדאמרינן אשתו כגופו, והאריך שם לבנות ולסתור, ומסקנתו נוטה דל"א בעלה כגופה, וא"כ יש מקום להסתפק דאף דהדלקת אשתו שלא בביתו לא מהניא לו, כיון דהוא אינו נגרר אחריה כ"כ, אבל הדלקת הבעל אפשר דתהניא לה אפילו כשמדליק שלא בביתו, כיון דהיא כגופו ונגררת בתר הדלקתו בכ"מ שהיא].

והגרא"ל שטיינמן שליט"א אמר, שהיא יוצאת בהדלקתו בכל ענין אף שהוא מדליק חוץ לביתו, משום דאשתו כגופו ואשה נטפלת לבעלה בכל מקום, ולא דמי לאשה המדלקת שבעלה יוצא בהדלקתה רק אם היא מדלקת בביתם. והגר"נ קרליץ והגר"ח קנייבסקי שליט"א אמרו, שד"ז צריך ראיה, ומסתמא כמו שהבעל אינו יוצא

בהדלקת אשתו שמדלקת מחוץ לבית, כך האשה אינה יוצאת בהדלקת בעלה שמדליק חוץ לבית, וצריכה האשה להדליק במקום שנמצאת. ולדבריהם, ביולדת כשהיא בביה"ח, ובעלה מדליק בבית אביו וכדו', צריכה גם היא להדליק במקומה, או תשתתף שם בפרוטה. וכל זה נ"מ למעשה גם היכא שבעלה נוסע לשבת חנוכה אצל רבו בעיר אחרת, והיא הלכה לבית אביה, ובעלה מדליק באכסניא שלו, אם היא יוצאת בהדלקתו, או שצריכה להשתתף בפרוטה אצל אביה. ובעלה ודאי דאינו יוצא בהדלקתה אא"כ מדלקת בביתו וכמש"כ, ע"ש, ע"כ.

אולם לדעתי גם זה צריך ראיה שהיא לא מוציאה אותו רק בביתו, כי הדיוק שהביא בתחלת דבריו מהגמרא, לכאו' נראה שזה דיוק חלש ואינו ראיה גמורה, וי"ל שלעולם שניהם שווים, ושהוא מוציא אותה או שהיא מוציאה אותו, באיזה מקום שמדליקים.

ב. ובקובץ מבית לוי (חלק י' בסוף הלכות חנוכה) כ': כשהאשה אינה בביתה כגון בבית חולים בית החלמה וכדומה, והבעל אינו מדליק בבית, אלא בבית הוריו וכד', יוצאת האשה בהדלקתו כיון שמדליק בעצמו. אבל אם אינו מדליק בעצמו ורק משתתף בפרוטה בהדלקת בעה"ב אינה יוצאת בהדלקתו, ע"כ.

ד) סי' נ"א. טבילת הכוסיות מזכוכית. **כוסיות** מזכוכית שקנאם כדי להשתמש בהם לשתיה, ואח"כ נמלך וקבע בדעתו לייחדם להדלקת נרות חנוכה, האם צריך להטבילם כיון שקנאם לשם שתיה, או לא.

תשובה: אם לא יטבילו הרי אין ראוי להשתמש בו אוכלין, וי"א שצריך שיהא השמן ראוי לאכילה.

הנה לעצם שאלת כב' ע' בש"ך (יו"ד סי' ק"כ ס"ק י"ז) שהביא מס' איסור והיתר דין פ"ג (כצ"ל), שסכין שנתקן לצורך סעודה ונמלך להשתמש בו צורך אחר אין צריך טבילה, ע"ש. וא"כ ה"ה כאן אין הכוסות צריכים טבילה.

אכן דעת מרן הגר"ח שליט"א, נר' שר"ל, היות שהכוס לא טבול ואסור לשתות ממנו, ממילא השמן שבכוס אינו ראוי לאכילה, ולשיטות שצריך שמן הראוי לאכילה, אינו יוצא בהדלקתו.

ולא הבנתי הדברים: כי אף אם השמן אינו ראוי לאכילה בכוס זה, הרי יכול להוציאו ולהכניסו לכוס שתי' רגיל שכבר טבול ולאכול אותו משם. [ז. א'. השמן ראוי לאכילה, ורק במקום הזה אינו ראוי, והיות שבידו להעבירו למקום אחר ה"ז נחשב ראוי לאכילה, שכל שבידו אינו נחשב מחוסר מעשה].

ועוד, הנה כלי שאינו עומד להשתמשות אכילה ולכן פטור מטבילה, דעת

הפר"ח שמותר לאכול ממנו באופן עראי בלי לטבול אותו, כי אין שימוש עראי מחייבו בטבילה. אבל הפר"ת חולק ואוסר להשתמש בו אפי' באופן עראי בלי טבילה.

אכן בנד"ד שאינו מוסכם שצריך שמן הראוי לאכילה, י"ל שאפשר להקל להדליק בו בלי טבילה, כי יש יש שני צדדים להקל. א', שימוש עראי, וב', אולי העיקר כהדעות שא"צ שמן הראוי לאכילה.

ועוד אם הכוס פטור מטבילה, לכאו' לא מועיל לטובלם עד שמתחייבים. ונחלקו בכעי"ז פוסקי זמנינו, במי שקנה כלים לתת מתנה, שאצלו עדיין אינן עומדים לאכילה אלא למתנה, אם מועיל טבילה כעת. וכאן זה יותר גרוע משם, דשם הכלים עומדים אח"כ לאכילה, אבל כאן אין הכוסיות האלו עומדים לאכילה כלל, ולכא' לכו"ע לא יועיל לטבלם.

ה) סי' ק"ט. טפח הסמוך לפתח.

"**מצוה** להניחו בטפח הסמוך לפתח". האם בדיעבד יצא ביותר מטפח?

תשובה: לכאו' יצא וצ"ע.

הנה המ"ב (סימן תרעא ס"ק לא) כתב הטעם של טפח הסמוך לפתח, שאם ירחיקנה להלן מן הפתח אינו ניכר שבעה"ב הניחו שם, ע"כ. ומזה נראה שכל שניכר שבעה"ב הניחו שם לשם נר חנוכה, אף אם רחוק יותר מטפח, יצא ידי חובתו.

ואם הניחה רחוק מזה מבחוץ מה הדין.

הנה מל' רש"י (שבת כ"ב.) שפי' הטעם שאם ירחיקנו להלן מן הפתח אינו ניכר שבעה"ב הניחו שם, ע"כ. נר' קצת שאם הוא רחוק יותר מטפח, שאינו ניכר, באמת יהי' פסול. אבל מסתימת לשון הגמ' לא משמע הכי. דאיתא (בדף כ"א:) ת"ר נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ וכו'. ושם בהברייתא לא מוזכר הענין של טפח הסמוך לפתח ורק הלאה בדף כ"ב. אמר רבה, נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח, ואח"כ יש מחלוקת אם מימין או משמאל ונפסקה ההלכה משמאל. עכ"פ משמע שכמו בברייתא, מצוה להניחה על פתח ביתו הוא לא לעיכובא, כמו שמפורש שם להדיא, ואם דר בעלי' מניחה בחלון וכו' ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו, כמו"כ המצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח ג"כ הטפח הסמוכה אינה לעיכובא. וכן לשון "מצוה" משמע רק לכתחילה. וכן בשו"ע (סי' תרע"א) הדין הזה כתב בשני סעיפים. בס"ה: נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לר"ה מבחוץ. ובס"ז: מצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח משמאל. וג"כ משמע שהם שני דברים, להניחה על פתח וכו' ומצוה שיהיה בתוך טפח הסמוך, אבל לא שהטפח הסמוך הוא לעיכובא.

ולפ"ז גם דברי רש"י יש לפרש כן, שמה שכ' שרחוק מטפח אינו ניכר וכו' הוא רק דין לכתחילה שיהיה ניכר להדיא שבעה"ב הניחו שם אבל גם חוץ מטפח הוא כשר בדיעבד כל עוד שניכר שהנר הזה שייך לבית או לחצר הזו.

ולמעשה נר' כמו שכתבנו למעלה, שכ"ז הי' בזמנם, שהיו מצויים עוד נרות כאלו ברחוב שהיו מדליקים שם בלילה כדי שהרחוב לא יהי' חשוך, ואם הדליק רחוק מהפתח לא הי' ניכר שזה נר חנוכה. אבל בזמנינו שלא מדליקים נרות כל השנה בשמן או בשעוה אלא בחשמל, תמיד יהי' ניכר שזה נר חנוכה, וא"כ גם אם הדליק רחוק מהפתח יצא. ורק צריך להיות ניכר לאיזה דירה הנר שייך. ואם מניחו כ"כ רחוק עד שאין הנר מתייחס לבית או לחצר שלו, יתכן שזה מעכב, שהרי אינו ידוע מי הדליקו. ועכ"פ אם אינו כ"כ רחוק, נר' למעשה שיצא.

ו) שאלה מ"ח: מה שאמרו בגמרא בשבת (כ"א:) דזמן הדלקת נר חנוכה הוא "עד שתכלה הרגל מן השוק" האיך נקטינן להלכה, האם הכוונה לרגל ישראל דוקא, או גם לרגל עכו"ם.

תשובה: הרי אמרו רגלא דתרמודאי.

אמנם הגאון ר' יעקב קמינצקי זצ"ל בספרו אמת ליעקב עמ"ס שבת שם: הק' למה האריך רש"י כ"כ בענין התרמודים וכתב: דרש"י הוצרך לבאר כל האריכות, דהי' ק"ל לומר דהפרסום הוא שיתפרסם אצל התרמודאים דהא עכו"ם נינהו, וכי תעלה על הדעת דאנן נצריך לפרסם הנס ביניהם, ולפיכך הוצרך לפרש דהפרסום הוא להקונים מהתרמודאים, ואינהו ישראל נינהו.

ואפשר דלפיכך נטה הרי"ף [דף ט' ע"ב] מפרש"י, ע"ש שפירש דתרמודא שם עצים ידועים ובני אדם המביאים אותם נקראים תרמודאי וכו' ע"ש. והיינו שהי' קשה לפרש דשם אומה הוא דלא שייכא גבייהו פרסומי ניסא, אבל לפי פירושו אפשר לומר דישראל נינהו, ע"כ.

וכן בשו"ת להורות נתן (ח"ד סי' ס"ג אות ג') האריך להוכיח דעיקר חובת פירסומי ניסא אינו אלא שיתפרסם הנס בין ישראל ולא בין הגויים, וכו. ומה שאמרו בשבת (כ"א:) דזמן הדלקה עד דכליא רגלא דתרמודאי ופרש"י שם אומה מלקטי עצים דקים ומתעכבין בשוק עד שהולכין בני השוק לבתיהם משחשכה ומבעירין בבתיהם אור וכשצריכין לעצים יוצאים וקונים מהם עכ"ד. הנה אין הכונה שהפרסום הוא להתרמודאים שהם נכרים, אלא בשביל ישראל היוצאים לשוק עד אותה שעה דכליא רגלא דתרמודאי, דעד אותה

שעה מצויים גם ישראלים בשוק לקנות עצים. ולפ"ז כשדר במקום שאין שום ישראל שם, נראה לכ' דאין שום חיוב להדליק בחוץ. ע"ש.

ובדרוש אמרתי: הענין של פרסומי ניסא תופס חלק חשוב בהלכות חנוכה, וי"ל למי הוא הפרסומי ניסא הזה. כי יהודים, הרי כל אחד כמעט מדליק בעצמו נר חנוכה, ומי שאינו מדליק בעצמו עכ"פ כלול בההדלקה של הבני משפחה. וכבר נתפרסם הנס אצלו. ואם נאמר שהפרסומי ניסא הוא עבור הגוים, כמו שיש רוצים לדייק בהסוגיא עד שיכלה רגלא דתרמודאי, הרי ספק גדול אם הגוים מבינים מה שאנו עושים, ועכ"פ רובם בודאי לא יודעים מהנס הזה.

והי' נ"ל שהפרסומי ניסא הוא לעצמו, היינו שמפרסם את הנס להראות שהוא מודה בנס הזה, שלא נאמר שהעיקר הוא נצחון המלחמה, ובזה יש חשש של כחי ועוצם ידי כו' ח"ו, אבל נס ההדלקה אין זה ביד בשר ודם. ובזה שהוא מודה בנס הנרות הוא מודה שגם נצחון המלחמה הוא מיד ה'.

ומש"ה כבתה אין זקוק לה, כי העיקר שהוא מפרסם את הנס ברבים באופן שיכול להתפרסם השיעור שקבעו חז"ל לזה והוא כחצי שעה, אבל אם לא דלק בסוף זמן זה לא איכפת לן, כי הפרסום מצדו הוא כבר עשה.

ולפי"ז אף בזמנינו שהולכים ברחוב עד מאוחר בלילה, די לפרסם את הנרות לחצי שעה, כי אין עיקר המטרה שהאחרים יראו אלא שהוא מצדו יפרסם גבורות השי"ת. וכן י"ל שאף שלכתחלה בודאי צריך לפרסם הנס לפני בנ"י, אבל מ"מ יש פירסומי ניסא לפני נכרים אם אין שם בנ"י. כי העיקר הוא שהאדם עצמו יפרסם הנס, ואינו מעכב לפני מי מפרסמו.

ז) שאלה ק"ג: בכותרת לשאלה "טעה ביום חמישי של חנוכה וקרא הקריאה של יום הששי".

הכותרת אינה מדוייקת. כי השאלה כאן אינה בטעה בכל קריאת היום [כי בזה מובא במ"ב בסי' תרפ"ד סק"ג שעלתה לו הקריאה משום דאין קפידא בימים. וגם מרן הגר"ח שליט"א הביאו בלי חולק בספרו שונה הלכות שם הלכה ג']. אבל השאלה כאן היא שקרא לכהן שלשה פסוקים בנשיא הנכון, אבל ללוי טעה וקרא שלשה פסוקים השניים בנשיא אחר.

וע' בהליכות שלמה להגרש"ז אויערבאך זצ"ל חנוכה פי"ז ה"ח, ובהערות שם שהביאו מחלוקת בזה. שהערך שי כתב שלא יצא [וכדעת מרן] והמהר"מ שיק כתב שיצא. ושם בהליכות שלמה הביאו מעשה שהי',

שהתחיל הקורא ביום שני כראוי ואח״כ בעליית הלוי טעה וקרא הפסוקים שבפרשת הנשיא שלאחריו, ונזכר קודם שסיים הפסוק האחרון, וחזר לקרוא הפסוק האחרון בפרשת היום. ואמר הגרשז״א שלא עלתה לו קריאה זו [לכו״ע] וצריך לקרוא שנית כראוי.

והי׳ אפשר להעיר עוד על דברי כת״ר החשובים, אבל אין הזמן מספיק, ואסיים בזה.

והנני מודה עוד פעם לכת״ר על ספריו הנעימים, שאני מאוד נהנה מהם.

ויה״ר שתזכה להו״ל עוד כהנה וכהנה.

בברכת התורה

יודא טשזנר

הגאון רבי יקותיאל ליברמן שליט"א
מח"ס משנת יקותיאל

לקט תשובות שהשבתי להגאון בעל גם אני אודך שליט"א על חקירותיו בעניני חנוכה

לישן בבית יחידי עם נר חנוכה

שאלה: איתא בגמרא (שבת קנא:) דהישן בבית יחידי בלילה אוחזתו לילית, ונהגו העולם להשאיר אור דלוק כמו שכתב בכף החיים (סימן רלט אות יז), האם מותר לישן בבית יחידי עם נר חנוכה, או שחשיב משתמש לאורו ואסור.

תשובה: לענ"ד דבר זה לא מיקרי השתמשות בנרות, דהשתמשות האסורה בנר חנוכה הוא להסתכל ולעיין לאור הנרות, כמו שנתבאר (בתשו' הקודמת) עפ"י הפר"ח ושו"ת פני אריה שהובא בשע"ת (סימן תרעג סק"ב) ובמשנ"ב ושעה"צ (שם סקי"א), דלשבת בביתו ואפילו ללכת לאור הנרות מותר.

ולכן הוצרך בשו"ע (סימן תרפא) ליתן טעם שאין מבדילין לאור נר חנוכה שאין נהנין לאורו, ואין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו, וכמבואר (בסי' רחצ, ד) שיהא סמוך לנר בכדי שיוכל להכיר בין מטבע למטבע. ולכן אסור להבדיל בנר חנוכה שזו הנאה לעיין ולהכיר מטבע, ורק מטעם זה אסור שהוא תשמיש ממש, ולא משום סתם הנאת מצוה. אבל הנאה מכללות האור שיש בחדר לאו הנאה האסורה היא. וכבר העיר מזה בשו"ת משנת יוסף (ח"ו סימן קכז אותו ד).

ובלא"ה הרי מדינא מותר להשתמש לאורה לאחר חצי שעה (שו"ע תרעב, ב). – ובר מן דין, הלא מנהג העולם להקל לישן יחידי אפילו בבית, ועיין אשל אברהם (בוטשאטש, סימן רלט) דאין קפידא אלא בבית שאין בו מזוזה, או כשרואין אור הלבנה בבית. ובשעה"צ (שם סקי"ז) כתב, דאם אין הפתח נעול רק פתוח לבית אין חשש, וכתב בשו"ת חלקת יעקב (ח"ג סימן יז, ובמהדו"ת חאו"ח סימן נז) דאף אם הפתח סגור ואינו נעול אין להקפיד, עיי"ש באריכות בענין שינה בחדר יחידי לכתחילה.

והנה בכף החיים (רלט, יז) מבואר מזוה"ק (ח"ג מה.), דבבית יחידי שלא גרים בו דיורים אחרים, לא מועיל נר, ורק בבית שיש בו גם דירות אחרות נר מועיל דהרי זה כיום, וביום אין סכנה כשיש דיורים אחרים. – ויש להסתפק בדירה עם כניסה מהרחוב, ומצדה יש

קיר משותף עם דירה אחרת, אם נחשב כיש בו דיורים אחרים כיון שמחוברים, וא"כ אין סכנה ביום, ומועיל נר בלילה. ועיין בשו"ת משנת יוסף (שם אות ה) שכתב דנהגו להקל בזה. – ומ"מ לא מיקרי הנאה מנר חנוכה כלל וכנ"ל, דהנאה האסורה היא השתמשות, ולא הנאה מכללות האור שיש בבית.

חתן הנושא אשה בחנוכה היכן מדליק נ"ח

שאלה: בחתן הנושא אשה בחנוכה, והחופה מתקיימת קודם השקיעה ואין באפשרותו להדליק בבית הוריו, היכן ידליק נר חנוכה, האם צריך להדר לילך אחר החופה להדליק בדירתו החדשה, או יכול להדליק במקום החתונה.

תשובה: כתב הרמב"ם (הלכות חנוכה ד, א): מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד, בין שהיו אנשי הבית מרובין, בין שלא היה בו אלא אדם אחד, והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים, והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל אחד ואחד ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד, עכ"ל. – ומבואר מדבריו, שבמהדרין לא אנשי הבית מדליקים כל אחד ואחד, אלא בעה"ב מדליק כל הנרות כמנין אנשי הבית. וכן במהדרין מן המהדרין בעה"ב מדליק כולן.

ושיטת הרמ"א (תרעא, ג): וי"א דכל אחד מבני הבית ידליק (הרמב"ם) וכן המנהג פשוט, ויזהרו ליתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד, כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין עכ"ל. – דהיינו שהרמ"א אזיל כשיטת הרמב"ם, דהמהדרין מן המהדרין הוא לכל אחד מבני הבית, ולא דוקא לבעל הבית וכשיטת התוס'. אלא שבזה חלוק הרמ"א מהרמב"ם, דלהרמב"ם בעל הבית מדליק בשביל כולם, ולהרמ"א כל אחד מדליק לעצמו, שלמהדרין לא בעה"ב לבדו מדליק עבור כולם, אלא כל אחד מבני הבית מדליק לעצמו.

ואאמו"ר זצ"ל בספרו משנת יוסף (חאו"ח ח"ב סימן לו אות ב) תלה את מחלוקת הרמב"ם והרמ"א, בהחקירה הידועה אם נר חנוכה הוא חובת גברא כמו כל המצוות, שהחיוב על האיש להדליק, ומקום ההדלקה הוא על פתח ביתו, וכן הוא בשפת אמת (שבת כא:). – או שהוא חובת הבית, כלומר שהחיוב על האיש שבביתו ידלק נר חנוכה, וכן משמע בפני יהושע (שם). דהרמב"ם כתב מצותה שיהיה "כל בית ובית" מדליק נר וכו', דהיינו שהיא חובת בית. וא"כ שפיר כתב שבעה"ב מדליק עבור כל אחד מב"ב, דזו עיקר המצוה שבבית ידלק נר, ולמהדרין המצוה שידלק בבית נר לכל אחד מב"ב. ואם עיקרה חובת בית, ממילא חיובה על בעה"ב שידליק. ואה"נ אם

יתן בעה"ב רשות לאחד מב"ב להדליק, יצאו כולם בזה, שהרי העיקר רק שידלק נר בבית, אלא כיון שהוא בעל הבית לכן החיוב עליו, ושייכת המצוה לו. – והרמ"א דס"ל שכל אחד מבני ביתו ידליק, על כרחך ס"ל שהדלקת נר חנוכה היא אגברא, עיי"ש באריכות.

ולכאורה שאלתנו תלויה בחקירה זו, דאי ננקוט כהצד דהחיוב הוא על האיש שבביתו ידלק נר חנוכה והיינו שחובת הבית היא, א"כ צריך להדר להדליק בבית דוקא. משא"כ להצד דחיוב הדלקת נ"ח רמיא אגברא, אין ההדלקה צריכה להיות בביתו דוקא ויכול להדליק בכל מקום שנמצא, א"כ אינו צריך להדר אחר הדלקה בביתו דוקא ורשאי להדליק גם במקום החתונה.

אלא שלמעשה מבואר מדברי הפוסקים, דנקטו ששני ענינים יש בהדלקת נ"ח חובת הבית וחובת אגברא. וכמבואר בשפת אמת (הנ"ל) דאיכא ב' חיובים, חובת האיש להדליק, ומקום ההדלקה בביתו. וא"כ עדיין יש להסתפק היכן ידליק.

והנה, בפוסקים מצינו עוד, דאף אם נאמר דחובת "ההדלקה" היא על הבית, מ"מ יש חובה על הגברא "להודות" על הניסים. דהנה המג"א (תרעו סק"ב) כתב בשם הב"ח, שאם אשתו הדליקה עליו בראשון [והיא בירכה כל הברכות, אז כשהבעל מדליק בליל ב'] צריך לברך שהחיינו, דאשתו אינה פוטרת גופו אלא ביתו. וכתב ע"ז המג"א וז"ל: ול"נ פשוט, דלהפוסקים כשאשתו מדלקת עליו א"צ לברך על הראייה, א"כ הה"ד דא"צ לברך שהחיינו כשמדליק [דמדא"צ לברך על הראייה, ש"מ דגם גופו נפטר, ומחשב ליה כאלו הדליק בעצמו, א"כ גם שהחיינו א"צ לברך, לבושי שרד]. וכן משמע בר' זירא דסמך על אשתו, ואי ס"ד לא לפטר גופו, א"כ הו"ל להשתתף ליפטור גופו, אלא עכ"ח נפטר לגמרי, עכ"ל.

והנה דברי הב"ח הנ"ל הם (בסימן תרעו, ד"ה ומ"ש ואין מדליקין עליו) לתמוה על סמ"ג שכתב, דנשוי ההולך בדרך א"צ לברך על הראיה כיון שאשתו מדלקת עליו, ותימה דמה שמדליקין עליו בביתו אינו בא אלא לפטור אותו מחיוב המוטל על ממונו וכו', אבל ההודאה על הנס וברכת שהחיינו הוא בחיוב על גופו, ומזה לא נפטר כשמדליקין עליו וכו' עכ"ל. – הרי שס"ל להב"ח, שיש חיוב הדלקת נר על ממונו [וי"ל דהיינו על ביתו] וחיוב הודאה על גופו. וא"כ לכאורה לא קשה על הב"ח קושיית המג"א מר' זירא, שלא השתתף בפרוטה, מפני שסמך על אשתו, דלעולם י"ל כהב"ח דיוצא "בהדלקת" אשתו לגמרי, אלא שמ"מ חל עדיין עליו חיוב "הודאה" לברך בעצמו שהחיינו, ועל זה לא מהני להשתתף בפרוטה, שהרי גם אז מברך הבעל הבית ולא ר' זירא בעצמו.

וכתב אאמו״ר זצ״ל (שם אות ו) ליישב, דכפי הנראה הבין המג״א בדעת הב״ח, שאין כאן חיוב גופו רק להודות על הנס, אלא חיוב גופו הוא להדליק נ״ח, ובזה עצמו מודה על הנס. – ועל זה חולק המג״א, וס״ל שלא רק בחיוב ביתו יכול שליח לפוטרו, אלא גם בחיוב גופו יכול שליח לפוטרו, דכשהדליק השליח נחשב למשלח כאילו הדליק הוא עצמו, וכאילו בירך הוא עצמו שהחיינו ושעשה נסים, ולכן לא השתתף ר׳ זירא שעי״ז יהא כהוא עצמו מדליק ויו״ח בברכת בעה״ב, כיון שאשתו שהיא שלוחו הוציאתו לגמרי מחיוב ההדלקה שעל גופו, אבל באמת יש ליישב דברי הב״ח כנ״ל דיש חיוב הודאה על גופו, עיי״ש באריכות.

עכ״פ מדברי המג״א חזינן שישנן על האדם ב׳ חיובי הדלקת נ״ח. חיוב גופו, וחיוב ביתו. אלא שהיא מצוה שאפשר לעשותה ע״י שליח. – ולפי זה ששני חיובים הם חובת הגוף וחובת הבית, עדיין יש לדון מצד חובת הבית, האם יכול להדליק באולם שהרי אינו בעה״ב שם.

והנה ברש״י (שבת כג. ד״ה הרואה) כתב, העובר בשוק ורואה באחד החלונות דולק, ומצאתי בשם ר״י וכו׳ דלא הוזקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו ״או ליושב בספינה״ עכ״ל. משמע לכאורה דכיון דספינה אינה בית, לכן אינו חייב. – וכן נקט בפשיטות בשו״ת מהרש״ם (ח״ד סימן קמו), שחובת נר חנוכה שייכת רק בבית, כי נשאל אם להדליק נר חנוכה ברכבת, והשיב שלא מצא הדבר מבואר, אבל מי ששילם בעד כל הלילה הוי כשכר לו בית דירה לאכול ולישן שם וחייב בנר חנוכה. ומה שכתב רש״י ביושב בספינה, יש לומר שאז היו הספינות פתוחות בלא קירוי, והרוח מנשב ולא היה בגדר בית כלל. ומה שהרכבת אינה קבועה אלא נוסעת, ורכוב כמהלך, לא מצאנו שיהא צריך בית קבוע למצוה דפרסומי ניסא, עכ״ד.

אלא שבמשנת יוסף (שם אות ד) דחה הראיה מדברי רש״י, דיש לומר דסתם ספינה פתוחה למעלה, ואי אפשר להדליק בה מפני הרוח. ולא שהוא פטור, אלא אנוס מלקיימה. ואה״נ אם אפשר להדליק שם במציאות חייב. – ולענ״ד פירוש זה מדוייק בלשון רש״י, דהרי אם כוונתו בסתם שהספינה איננה חשובה כבית, א״כ מפני מה הוצרך לכתבו, הרי כתב כבר דתקנו ברכה זו למי שלא הדליק בביתו, אלא על כרחך דשפיר חשיב כבית, וכוונתו דכיון שיושב בספינה ואינו יכול להדליק מפני הרוח ואינו יכול לכסותם, או שאין לו נרות להדליק, אבל לא נתכוין רש״י ללמדנו שצריך בית דוקא.

ובתוס׳ (סוכה מו. ד״ה הרואה) כתבו, דבשאר מצוות כגון אלולב וסוכה לא תיקנו לברך לרואה, אלא בנ״ח משום חביבות הנס, ״וגם משום

כמה בני אדם שאין להם בתים" ואין בידם לקיים המצוה, וטעם ראשון ניחא דלא תיקשי ליה מזוזה, עכ"ל. ולכאורה מפורש דנ"ח חובת בית. – אבל גם בזה י"ל, דאותן בני אדם שאין להם בתים אנוסים הם, כי במציאות אין להם היכן להדליק. אבל בודאי חייב אדם בכל יכלתו להשתדל להדליק בכל מקום שאפשר, ואם אי אפשר בשדה, חייב לשכור לו בית להדלקת נ"ח, כמו שמחוייב למכור כסותו לקנות נר (כשו"ע תרעא, א). ודוקא כשאינו יכול או אינו מוצא בית והוא אנוס, תקנו לברך על הראיה.

ובשו"ת אז נדברו (ח"ו סימן עה) תמה עוד על המהרש"ם, דהלא דין הדלקה הוא בחוץ אע"פ שהרוח מנשבת, הרי שאין הקירוי קובעת. ותו, דהרי כל מי שנמצא בדרך ויכול להדליק אפילו כשאין לו בית חייב להדליק. ומה שדנו לענין ברכה על הראיה בספינה אין לדייק מזה שאין להדליק בספינה, דמסתמא אין לו אפשרות להדליק שם, עיי"ש.

עכ"פ חזינן, דאפילו להצד דהדלקת נר חנוכה היא דוקא בבית, מ"מ באופן שמשלם על מקום הוי כשכר לו דירה לאכול ולישן שם וחייב בהדלקת נר חנוכה, ואשר מטעם זה כתב המהרש"ם דיכול להדליק נ"ח ברכבת, דמאחר שמשלם עבור הנסיעה ברכבת מיקרי כאילו שכר את הקרון, וחייב להדליק כאילו ביתו שם.

וא"כ פשוט דיכול להדליק נר חנוכה באולם, לא מבעיא להצד שחיוב ההדלקה לאו דוקא בבית, אלא אפילו להצד דבבית דוקא, מ"מ מאחר שהאולם נשכר לזמן החתונה, הוי כדין רכבת ומלון שהורה המהרש"ם דיכול להדליק דכביתו הוא. – אלא שיש לעיין בזה, דהמהרש"ם כתב ששילם בעד "כל הלילה", וכאן אינו משלם עבור כל הלילה, ושמא לא חשיב ביתו. וגם אין דרך לישן באולם, משא"כ ברכבת, וצ"ע בזה.

עד כה היה דברינו על עצם ההדלקה, האם יכול להדליק באולם מצד בעלות, וביארנו דיתכן שיכול לצאת ידי חובת הדלקה באולם. ומעתה עלינו לדון היכן עדיף להדליק באולם שהוא מקום אכילה, או בבית שהוא מקום שינה. – דכתב הטור (סימן תרעז): כתב אדוני אבי הרא"ש ז"ל בתשובות, בן האוכל אצל אביו או האוכל אצל חבירו ויש לו בית מיוחד לשינה, צריך להדליק בו, שכיון שיש לו בית מיוחד לשינה והעולם רואין אותו נכנס ויוצא בו איכא חשדא אם אינו מדליק, שאין העולם יודעין שאוכל במקום אחר. ואפילו לדידן שאנו מדליקין בפנים ומסתמא בני חצר יודעין שאוכל במקום אחר, אפילו הכי שייך חשד כי השכנים עוברים ושבים לפני פתח הבית ורואים שאינו מדליק, עכ"ל.

וכתב הב"ח: נראה דהרא"ש כתב כך לזמנו שהיו מדליקין על כל פתח

מפתחי הבתים שבחצר, וכדמשמע מפירוש רש"י (כא: ד"ה מבחוץ) וכדלעיל בסימן תרע"א ולכן צריך להדליק בפתח הבית שבחצר המיוחד לשינה, דאיכא חשדא דעוברים ושבים לפני פתח הבית כשאינן מבני חצר.

כדבריו אלו דהרא"ש כתב כך לזמנו בלבד, מסיק הרמ"א בדרכי משה שם (סק"א) וזה לשונו: ובתשובת הרשב"א (ח"א סימן תקמב) כתב, דבזמן הזה ידליק במקום שאוכל ולא במקום ששוכב, וכבר כתבתי למעלה סימן תרע"א (סק"ט), דבזמן הזה דאנו מדליקין בפנים לגמרי, ליכא למיחש כלל לעוברים ושבים, אם כן אפשר דגם הרא"ש מודה דמדליק במקום שאוכל, ולא במקום ששוכב. – וכן הסיק הרמ"א לדינא גם בהג"ה בשו"ע (תרעז, א) וזה לשונו: וי"א דבזמן הזה שמדליקים בפנים ממש, ידליק במקום שאוכל וכן נהגו (תשובת רשב"א סימן תקמ"ג).

ועיין באריכות בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סימן מח) ובשו"ת משנת יוסף (ח"ד סימן מז) בענין מקום הדלקת נר חנוכה לבחורי ישיבה פרטי ההלכות בזה, והכלל היוצא דאם לומדים ואוכלים במקום אחד וישינים במקום שני, עדיף שידליקו בחדר האוכל, דהעיקר להדליק במקום שיש יותר פרסומי ניסא, וא"כ הדלקה בחדר האוכל שמתאספים כל הבחורים ומדליקים ביחד, ואח"כ מזמרים מהללים ומודים להשי"ת על הנסים והנפלאות, הרי זה פרסומי ניסא גדול. ובפרט שי"א שבזמנינו לא חיישינן לחשד מאחר ויש הרבה המדליקים בפנים ממש, ויש המאחרים. א"כ הרואה שלא מודלק יתלה שהוא אחד מאלה, עיי"ש.

ואם כן ה"ה בשאילתא דידן, דלכאורה עדיף שידליק במקום פרסומי ניסא דרבים, מאשר בביתו שאינו בו פרסום אפילו לבני הבית, שמיד אחר ההדלקה יחזור לאולם.

ואולם ההוראה למעשה דאם אפשר ידליק בביתו, והיינו שחדר היחוד אחר החופה יהיה בדירתם החדשה, ויאכלו שם מעט כך שההדלקה היא גם במקום אכילה. והטעם בזה, משום דחיישינן שמא נר חנוכה הוא גם חובת הבית, והאולם אינו ביתו, כיון שלא שכרו לכל הלילה, וכנ"ל. – ומ"מ אם אין אפשרות לעשות כן, כבר ביארנו דיש לסמוך ולהדליק באולם שיש שם פרסום גדול, ואין הדבר מוכרח שנר חנוכה הוא חובת הבית, וכנ"ל.

טעה בעל הניסים והזכיר מענין פורים

שאלה: טעה בעל הניסים ואמר בימי מרדכי ואסתר במקום בימי מתתיהו, האם צריך לחזור.

תשובה: יש מדמין שאלה זו לדין טעה ביעלה ויבא בתפלת יו"ט והזכיר יו"ט אחר, וממילא להפוסקים

שצריך לחזור, ה"ה בטעה באמירת על הניסים, עיין מקור חיים (סימן קח, יב) שהסתפק בזה.

והאמת דיש לחלק, דשאני בהזכרת יו"ט דדובר שקר שמזכיר יום אחר, משא"כ באמירת על הניסים שמזכיר ניסים שעשה הקב"ה לאבותינו, דבזה אפילו אם טעה אינו דובר שקרים שלא הזכיר שהיום הוא פורים, אלא הזכרת מעשה נס פורים, וזה לא גרע משח באמצע התפלה עיין שו"ע (או"ח סימן קד, ו) ובביה"ל (שם ד"ה דינו).

ושוב מצאתי כעין דברינו בשו"ת שלמת חיים (סימן שצא), שנשאל במי שאמר בליל פורים בימי מתתיהו וכו' אם צריך לחזור, והשיב: נראה, כיון דהוא שוגג שסבור שזה הנוסח הנצרך ליום, עכ"פ לא הוי יותר מאם שח בשוגג דאין צריך לחזור, ואם לא הזכיר כלל על הניסים אין צריך לחזור, והנה תחילת על הניסים וכו' כבר יצא קצת מהזכרה בעל הניסים והשאר לא יחשב כי אם כשח בשוגג מענין שלא שייך, עכ"ל. וה"ה לענין חנוכה, וכ"ה גם לפי מה שהעלה הדרך החיים בענין הזכרה בתפלה שלא כהוגן, ראה לעיל (סימן נב).

למה אין מברכין על "נרות" חנוכה

שאלה: למה מברכין להדליק "נר" חנוכה, ולא נרות, הלא ההידור להוסיף נר בכל יום נזכר בגמרא, ואם כן היה מן הראוי לברך מיום השני להדליק "נרות" חנוכה.

תשובה: כבר עמד בזה הפמ"ג (סי' רסג א"א סקי"א) לענין ברכת להדליק נר של שבת, למה כשמדליקין יותר אין מברכין נרות, וז"ל: עיין א"ר אות י', מברכת נר או נרות כשמדליק שתים, עיין יו"ד סימן ק"כ, עכ"ל, והנה נר חנוכה אף שמצוה להיות מוסיף והולך, אפ"ה נר חנוכה. וי"ל משום ליל א' לא חלקו, עיי"ש.

וכעין זה כתב הפרי חדש, דכיון דמעיקר הדין סגי בנר אחד לכן מברך בלשון "נר". – וע"ע כף החיים (רסג, לח) לענין נר שבת, דגם אם מדליק יותר מנר אחד, מברך להדליק "נר" משום דלפום דינא סגי בנר אחד. ועוד דתיבת נר יש לו טעם בסוד, עיי"ש.

עוד טעם יש לומר, על פי מה שכתב רש"י (בראשית לב, ו) על הפסוק "ויהי לי שור וחמור", וז"ל: דרך ארץ לומר על שוורים הרבה שור, אדם אומר לחבירו בלילה קרא התרנגול ואינו אומר קראו התרנגולים (ב"ר עה, ו), עכ"ל. – ולכן שפיר אומרים נר אע"פ שיש נרות הרבה.

הדלקת נ"ח לאשה שמתגוררת לבד

שאלה: זוג שגרים בנפרד מחמת מריבה רח"ל, ועדיין לא נתגרשה האשה, האם צריכה גם האשה להדליק בנפרד נר חנוכה בברכה.

תשובה: אם היא בבית בנפרד צריכה להדליק, דהא קיי"ל בשו"ע (תרעה, ג) דאשה מדלקת נר חנוכה שאף היא חייבת בה. ובמשנ"ב (סק"ט) כתב בשם שו"ת עולת שמואל (סימן קה), דלדידן שמדליקין כל אחד בפני עצמו, מ"מ אשה אינה צריכה להדליק, דהויין רק טפילות לאנשים. ואם רוצים להדליק מברכות, דהוי כשאר מ"ע שהזמן גרמא דיכולות לברך. וכשאין האיש בבית תדליק האשה דהוי בת חיובא ובברכה, עכ"ד. וא"כ בכהאי גוונא שהאשה דרה בנפרד, פשיטא דצריכה לברך.

ועיין מה שכתבנו (בסימן קח) דשני דברים יש בנר חנוכה, חובת בית וחובת הגוף, ובנדון זה תרוויהו איתנהו, וצריכה להדליק.

ביהמ"ד שיש בו ב' מנינים האם צריכים להדליק בשניהם ואם יש בו כמה חדרים אם צריך להדליק בכולם

שאלה: בית הכנסת שיש שם שני מנינים זה שלא בפני זה, האם צריך להדליק בשניהם בברכה. – והאם צריך להדליק בכל החדרים שבבית הכנסת, או סגי בחדר אחד.

תשובה: נראה פשוט שאין לברך בכל פעם, אלא יניחו נרות גדולות שידלקו עד אחר כל המנינים. שהרי ההדלקה בבית הכנסת אינו חובה כלל, ואין שום אדם חייב בה, והוא רק משום מנהגא כדי לפרסם הנס ברבים, וכיון שיש כבר נרות דלוקים, הרי כבר נתפרסם הנס. – ושוב ראיתי שנשאל בזה בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סימן קמג) וגם כן מסיק שלא להדליק פעם שנית, ואם רוצים ידליקו עוד פעם בלי ברכה. **אלא** שיש לעיין בבית הכנסת שמתפללים בכמה חדרים (שטיבלא'ך), אם סגי להדליק בבית הכנסת המרכזי, ושאר החדרים נגררים אחריו. או שמא יש לפרסם הנס בכל חדר וחדר, מכיון שאין המתפללים בשאר חדרים רואים את הנרות שבבית הכנסת המרכזי. – ומסתבר שצריך להדליק בכל חדר וחדר, לפרסם הנס לרבים.

אם יוצא ידי הידור בנרות הדולקים כמה ימים

שאלה: הדליק ביום ראשון דחנוכה נר גדול הדולק כל החנוכה, וכך ביום השני הדליק נר גדול נוסף הדולק כל החנוכה, וכן הלאה, שנמצא שצריך להוסיף בכל יום רק נר אחד. - האם יוצא בזה ידי ההידור, שהרי נמצא שבכל לילה דולק נרות כמנין הימים. או דילמא, שצריך דוקא להדליק בכל יום כמנין הימים, ולא סגי במה שכבר דולק מאתמול.

תשובה: נראה פשוט דצריך דוקא להדליק בכל לילה נרות כמנין הימים, ולא סגי להוסיף על הנר הדולק מאתמול, וכן משמע ברוקח (סימן רכה) שכתב לענין מספר הנרות של המהדרין מן המהדרין: "שהם ל"ו נרות", ובאופן שאינו מדליק בכל לילה רק נר אחד, אין מספר הנרות ל"ו. וכן משמע קצת ברמב"ם (פ"ד מהל' חנוכה ה"ב) שכתב: בליל שני מדליק עשרים, ובשלישי שלשים. ולא כתב דיכול להוסיף על של אתמול. – ובפרט לפי פנימיות הענין של נרות חנוכה שהם ל"ו נרות, ומספר התיבות של "הנרות הללו" הם ל"ו כנגד מספר הנרות, ובודאי שצריך דוקא מספר זה.

וביותר לדעת הגר"א (תרעו, ה) שכתב לחלוק על המחבר, וס"ל דמברך על הנר העיקר, וא"כ בכה"ג שיוסיף על הנר של אתמול, נמצא מברך על נר ההידור, שהרי הנר הראשון שהוא העיקר דלוק כבר.

וגם דעת הפמ"ג (סימן תרעו א"א סק"ג, ומשבצ"ז סק"ה. וסי' תרע"ב א"א סק"ג) שאין להפסיק בין הדלקת הנרות אפילו לאמירת הנרות הללו, ודלא כהמג"א (תרעו סק"ג). – ואם הפסיק בדיבור בין הנרות, דעת הפמ"ג (סימן תרעא משבצ"ז סק"א) דראוי לברך שנית [ועיין שו"ת מנחת יצחק (ח"ו סימן סד) שחולק על דבריו]. – א"כ לדעת הפמ"ג, ודאי שאין נכון להוסיף על של אתמול, דא"כ הוי הפסק מרובה, וגם איך יחול הברכה דעכשיו על מה שהדליק אתמול. ובפמ"ג משמע דהברכה קאי על כל הנרות, ולכן אסור להפסיק בדיבור עד שיגמור להדליק כולם, וכאן שדולק כבר מאתמול אי אפשר שיחול הברכה אף עליהם.

ומלשון השו"ע (תרעה, א) ג"כ משמע כן, שכתב: עששית שהיתה דולקת כל היום שהדליקה מערב שבת למצות חנוכה, למוצאי שבת מכבה ומדליקה לשם מצוה. והטעם מבואר במשנ"ב (סק"ג), שאין מועיל מה שהדליקה אתמול לשם מצוה, דכל יומא ויומא מילתא באנפי נפשה היא.

ובאמת יש לדייק גם מדברי הגמרא שאינו יוצא בכהאי גוונא, דהנה בגמרא (שבת כא:) איתא: תנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין, ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמונה, מכאן ואילך פוחת והולך, וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך, עכ"ד הגמרא.

והנה, אי נימא דב"ה שאמרו מוסיף והולך מיירי גם בכה"ג שמוסיף על הנרות דאתמול, וזה נכלל בכלל המהדרין, וא"צ דוקא "שידליק" יותר, א"כ פוחת והולך דקאמרי ב"ש ג"כ מיירי באופן זה, שביום ראשון מדליק ח' נרות גדולים הדולקים עד למחרת בשעת חיוב ההדלקה, ואז בליל שני

יכבה נר אחד, וכן בכל לילה ולילה. וזהו דבר שלא יתכן לומר, דלב״ש יהא נקרא באופן כזה קיום מצות נר חנוכה, ע״י כיבוי הנרות, ולא ע״י הדלקתם.

וגם לפי זה איך יברך לב״ש להדליק נר חנוכה כמבואר בגמרא (שם כג.), והלא אינו מדליק כלום [ובשלמא לב״ה בכה״ג עכ״פ מדליק נר אחד, אבל לב״ש אינו מדליק כלום], וכי יברך לכבות נר חנוכה. – אלא על כרחך, דב״ש וב״ה לא מיירי כלל בזה, ובכה״ג ס״ל דאינו יוצא, רק פליגי כמה צריך ״להדליק״ בכל יום. וכן מורה גם פשטות הלשון ב״ש אומרים ביום ראשון ״מדליק״ שמונה נרות, ודו״ק.

ועוד, דבגמרא נאמרו שני טעמים אליבא דב״ה, כנגד ימים היוצאין, או משום דמעלין בקודש ואין מורידין. - ובשלמא למ״ד כנגד ימים היוצאין, היה מקום לומר דגם כשמוסיף נר ניכר הימים היוצאים. אבל לטעמא דמעלין בקודש ואין מורידין, אי אפשר לומר כן, דאילו מיירי כשמוסיף נר אחד על הנרות שהדליק אמש, א״כ נמצא שהוריד בקודש, וכגון בליל רביעי דחנוכה, שמוסיף נר אחד על השלושה שכבר דלקו מימים הראשונים, נמצא דעכשיו בשעת ההדלקה הוריד בקודש, דמקודם דלקו כבר שלושה ועכשיו מדליק רק אחד. ואף שהרואה יראה הוספה, מ״מ בשעת ההדלקה הוריד בקודש, ועכ״פ לא העלה כלום בקודש, דבכל לילה הדליק רק אחד. – ועל כרחך דלא מיירי בכה״ג, רק צריך ״להדליק״ ממש.

הדלקת נר שמקצתו למעלה מכ׳ אמה

שאלה: הדליק נר מקצתו למעלה מעשרים אמה, ומקצתו למטה מעשרים אמה, האם יוצא בזה נר חנוכה, וכמו בערב שבת חנוכה שמדליקין הנרות קודם הזמן ואח״כ דולק כשיעור בלילה, ה״נ כאן אע״פ שעכשיו אינו בתוך השיעור, מ״מ אח״כ יהיה בתוך עשרים אמה. - או דילמא שאינו יוצא, כיון דבעינן שבשעת ההדלקה שיהיה בתוך עשרים אמה.

תשובה: נראה דכיון דקיימא לן הדלקה עושה מצוה (תרעה, א), ובשעת ההדלקה היה למעלה מעשרים אמה, לא יצא ידי חובתו. וכן מפורש בפמ״ג (תרעא משבצ״ז סק״ה) וז״ל: והוי יודע למעלה מכ׳ אמה היינו אף בנרות שעוה ארוכים, כל שמקום הלהב הם למעלה מכ׳ אמה פסולה, עכ״ל. ובזמן ההדלקה הנר למעלה מכ׳ אמה. וע״ע הגהות חכמת שלמה (לשו״ע תרעא סעיף ו) שהאריך בזה, וצידד דאולי כיון שמקצת הנר תוך עשרים מהני.

ויש לחלק בין הדלקה בערב שבת שמהני כשדולק כשיעור בלילה, ובין הדלקה למעלה מכ׳ אמה, דשאני הדלקה בערב שבת דכיון שאי אפשר בענין אחר מועיל, דזה היתה תקנת

חז"ל שבערב שבת ידליק קודם הזמן, אבל כאן שאפשר בענין אחר, אין יוצא יד"ח.

לא הדליק נר חנוכה בערב שבת אם יכול לצאת כשמדליק בשבת לחולה

שאלה: שכח להדליק בערב שבת, ובליל שבת קודש צריך להדליק נר בשביל חולה שיש בו סכנה, האם יכול לצאת בזה מצות הדלקת נר חנוכה.

תשובה: נראה פשוט שאינו יוצא בזה מצות הדלקת נר חנוכה, דכיון דמדליק נר זה לצורך החולה להשתמש בו, אם כן אין זה נר חנוכה שאסור להשתמש בו, ואינו יוצא. – ועוד כיון שמדליקה בשבת, א"כ הרואה אומר שלצורכו הוא מדליק ואינו יוצא, וכדאיתא בגמרא (שבת כג:) ונפסק בשו"ע (תרעה, א) דבכה"ג שהרואה אומר לצרכו הוא דאדלקה לא עשה ולא כלום.

ושוב מצאתי שכן מסיק בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ב סימן ג) שאינו יוצא, שלא נראה כלל כהדלקה לצורך קיום מצות נר חנוכה, שהרי בשבת אסור להדליק, יעוי"ש.

ועיין שו"ת קנין תורה (ח"ג סימן צח אות ב) שנשאל ג"כ בזה, ושם העיר השואל דבשבת לא שייך לומר וצונו להדליק נר חנוכה דאטו נצטוינו להדליק נ"ח בשבת. ודחה את דבריו, דהרי לדעת המג"א (רסג סקי"א) אם שכחה האשה להדליק נר שבת עד שחשכה, יש לסמוך אמהר"ש שתאמר לעכו"ם וידליק והיא תברך. ובחידושי הגרעק"א ז"ל תמה ע"ס, דכיון דאין שליחות לנכרי היא אינה מדלקת והאיך תברך, עיי"ש. ומזה לא הקשה כלל דהאיך תברך אק"ב וצונו להדליק נר של שבת על הדלקה בעצם השבת ע"י גוי. אלא על כרחך דזה לא הוי קשיא ליה, ושפיר יכולה לברך גם בכהאי גוונא כיון שהוא בהיתר. א"כ ה"ה בנר חנוכה אם שכח ולא הדליק ונזדמן לו עכשיו שמדליק בשבת בהיתר, היה יכול לברך.

ועכ"פ בעיקר השאלה מסיק גם כן שלא יצא, לפי מה שהטעימו הפוסקים האיסור שימוש לאור נר חנוכה, דיאמרו לצורכו הוא דאדלקה ואין כאן פירסום הנס, א"כ אם ישתמשו באור זה לצורך החולה שבעיקר הותר רק משום פיקוח נפש שלו להדליק, והאיך יצא יד"ח מצות נר חנוכה ואנן סהדי שלא הדליק לנ"ח רק להחולה, עיי"ש.

בירך על נ"ח ונזכר שעדיין לא הבדיל

שאלה: במוצ"ש חנוכה טעה ובירך על הדלקת נר חנוכה לפני שהבדיל על הכוס ובתפלה, האם מותר לו לומר "ברוך המבדיל בין קודש לחול" ולהדליק, או דהוי הפסק בין הברכה להדלקה.

תשובה: הרמ"א (רעא, ה) כתב: "אדם ששכח לקדש עד לאחר שברך

ברכת המוציא ונזכר קודם שאכל, יקדש על הפת ואחר כך יאכל, אבל בהבדלה יאכל תחלה, דהרי אין מבדילין על הפת. ובמג״א (סקי״ב) הביא משו״ת מהר״מ בשם הריצב״א שיבדיל לפני הטעימה, ואח״כ יברך שנית המוציא. וכתב שם, דלא דמי לגביל לתורי [דהיינו שאמר ליתן מאכל לבהמתו] דא״צ לברך, דהתם אסור מדאורייתא, עיי״ש.

וביאר המחצית השקל דבריו, דלא דמי להא דנפסק בשו״ע (קסז, ז) שאם אמר ליתן מאכל לבהמתו לא הוי הפסק, והיינו משום דהוי צרכי סעודה, דאסור לאכול קודם שיאכיל לבהמתו, דכתיב ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת. וכיון שהוא איסור דאורייתא לא הוי הפסק דחשיב כצרכי סעודה ממש, כמו להביא מלח וכדומה דלא הוי הפסק. אבל מה שאינו צורכי סעודה, אלא להסיר האיסור לא מיקרי צרכי סעודה, כי אם מה שהוא איסור תורה.

חזינן מהכא, דכל הפסק שאין לו שייכות עם המעשה, ואין העשייה צריכה להפסק זה, חשיב הדבר הפסק בין הברכה להעשייה. ולכן סבר הריצב״א דיבדיל ואח״כ יברך שנית המוציא, כי ההבדלה חשובה הפסק.

ולענין הלכה, עיין בערוך השלחן (רעא, כ) שדחה את שיטת הריצב״א ופסק דלא כוותיה, שכן פסק רבינו הרמ״א לאכול כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה. וכ״ה בכף החיים (רעא, לט) דאנן קיי״ל כהרמ״א, ושכ״כ הא״ר (סקי״ד) עיי״ש.

ועכ״פ נראה, דגם הרמ״א החולק על הריצב״א וסובר דיאכל תחילה, דאל״כ הוי הפסק, גם הוא ס״ל דלא דמי לגביל לתורי, ולכן אסור להבדיל. דאי דמי לגביל לתורי, א״כ לא הוי הפסק ויכול להבדיל ולאכול. – ועל כרחך דבזה לא פליגי הרמ״א והריצב״א, וגם הרמ״א סבר יסוד זה דכל הפסק שאין לו שייכות עם המעשה הוי הפסק, ושאני גביל לתורי דהוי איסור דאורייתא, ולכן אינו הפסק, משא״כ הבדלה שהוא דרבנן. ורק פליגי, מה עדיף כעת לעשות, אם לאכול כדי שלא תהא הברכה לבטלה, או להבדיל קודם ואח״כ לברך שוב ולאכול.

ואם כן יש להוכיח, דבנידון דידן ג״כ ידליק ואח״כ יבדיל, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, כי להבדיל לפני ההדלקה אינו יכול משום הפסק, שהרי לא דמי לגביל לתורי שהוא דאורייתא, משא״כ הבדלה הוא דרבנן. - ולפי״ז נמצא, דגם אמירת המבדיל אינו יכול לומר קודם ההדלקה, דזה ג״כ הוי הפסק בין הברכה להדלקה, כיון שהבדלה מדרבנן וא״כ אין ההדלקה צריכה להפסק זה.

ואין לומר, דיסוד זה דהיכא דלא דמי לגביל לתורא הוי הפסק, נאמר רק לענין הבדלה על הכוס, ולא על אמירת המבדיל, ומה שלא כתב הרמ"א שיאמר המבדיל ויאכל, הוא משום דלאכילה לא מהני אמירת המבדיל, כמ"ש המג"א (סימן רצט סקי"ג, הובא במשנ"ב שם סקל"ה). וא"כ בנידו"ד יאמר המבדיל וידליק. – זה אינו, דמ"ש הבדלה על הכוס מאמירת המבדיל לענין הפסק, דתרוייהו הבדלה הוו שאינו אלא מדרבנן, ולשניהם ליכא שייכות להדלקה שלאחריו, וא"כ הוי הפסק בין הברכה להדלקה גם כשיאמר המבדיל גרידא, ופשוט הוא. ולכן שפיר יכול להדליק ואח"כ יבדיל על הכוס.

ובפרט לשיטת רבינו ירוחם שהובא בבית יוסף (סימן רצט), דדוקא העושה מלאכה גמורה ככותב ואורג, צריך לומר קודם המבדיל בין קודש לחול, אבל בהדלקת נר או הוצאה מרשות לרשות אין צריך לזה. – אלא שלמעשה נקטינן שאין לחלק בין המלאכות, וגם קודם הדלקת הנר צריך לומר המבדיל, כמבואר ברמ"א (רצט, י) דאעפ"י שהזכיר דעת רבינו ירוחם, כתב דהעיקר כסברא ראשונה, וכן פסק שם המג"א (סקי"ז) ובמשנ"ב (סקל"ט) עיי"ש.

וכ"ה במג"א (תרפא סק"א), דכשמדליקין נר חנוכה בבית הכנסת קודם ההבדלה, אם שכח אתה חוננתנו, יאמר קודם המבדיל בין קודש לחול ואח"כ ידליק. – וגם בדעת תורה (רצט, י) ציין להתוס' (מגילה ד: ד"ה ויעבירנה) שהקשו, האיך תוקעין במוצאי יו"כ נגזור שמא יעבירנו, ואסור לעשות מלאכה עד שיבדיל. ומוכח מקושייתם, דגם מלאכת הוצאה אסורה לפני אמירת המבדיל, דאל"כ לא קשה מידי. ועיין כף החיים (רצט, נב) שהעלה ג"כ דצריך לומר המבדיל קודם עשיית כל המלאכות.

ומ"מ אף אם לא נצרף דעת רבינו ירוחם, נראה דיכול להדליק ואח"כ יבדיל, וגם לא יאמר ברוך המבדיל שלא יהא הפסק בין הברכה להדלקה, וכנ"ל.

אלא דאכתי יש לעיין בזה, דהנה בשו"ע (רצד, א) נתבאר דאם שכח הבדלה בחונן הדעת, וטעם קודם שהבדיל על הכוס, קנסינן ליה לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלה. ועיין בא"ר (הובא בביה"ל שם), דה"ה אם עשה שאר מלאכות, ג"כ חוזר ומתפלל. – וא"כ בנידון דידן אם ידליק קודם הבדלה, יצטרך לחזור ולהתפלל שמונה עשרה, והוי ברכה לבטלה יותר מאם לא ידליק כלל ויבדיל, וא"כ אפשר שעדיף להבדיל קודם, ואז יהא רק ברכה אחת לבטלה, ולא כל הי"ח ברכות דשמו"ע.

ברם הא לא קשיא, די"ל דמה שחוזר ומתפלל שמו"ע, לא מקרי ברכות לבטלה, דגם מה שהתפלל מקודם חשיב תפלה ואינם חוזרות ריקם, וכמו

שהבאנו לעיל (עיין סימן יט) שלא מצינו שאחר שמו״ע ששכח להזכיר המאורע שאומר בשכמל״ו, כיון שאין זה לבטלה, עיי״ש. משא״כ באופן שמברך להדליק נר חנוכה ואינו מדליק, זה מקרי לבטלה, ולכן עדיף שידליק ויבדיל ויתפלל שמו״ע שנית, ממה שלא ידליק ויברך הברכה זו לבטלה.

ובאמת אמרו, דא״צ לחילוק זה כלל, דהנה בביה״ל (שם) מסיק, דלענין שאר מלאכות אין להחמיר לחזור ולהתפלל, וסמכינן ארמב״ם דלא ס״ל קנס זה, עיי״ש. וא״כ ה״ה כאן שלא יצטרך לחזור ולהתפלל, וא״כ לא יברך סתם ח״י ברכות לבטלה. ובפרט שלענין זה ודאי שאפשר לצרף דעת רבינו ירוחם (הנ״ל) הסובר דלענין הדלקת נר אין צריך הבדלה כלל, ולא מיקרי מלאכה, וא״כ ודאי שלא יצטרך לחזור ולהתפלל. ולכן כדי שלא יהא ברכתו ״להדליק״ לבטלה, ידליק, ואח״כ יבדיל, כנלענ״ד.

ונראה עוד, דכיון שכבר הותר להדליק, ידליק את כולם ולא רק את הנר הראשון שהוא העיקר, כדי שלא יפסיק בין הנרות. ובפרט לדעת הפמ״ג (תרעא משבצ״ז סק״א) דס״ל, דאם הפסיק בדיבור לאחר הדלקת הנר הראשון ראוי לברך שנית, [ועיין שו״ת מנחת יצחק (ח״ו סימן סד) שחולק על דבריו]. וס״ל עוד (בסי׳ תרעא א״א סק״ג ומשבצ״ז סק״ה, ובסי׳ תרע״ב א״א סק״ג), דאפילו הנרות הללו לא יאמר רק לאחר שהדליק כולם [ודלא כהמג״א תרעו סק״ג]. - וא״כ בדידן דממילא הותר לו להדליק קודם הבדלה, למה יפסיק בין הנרות, ושפיר יסיים להדליק את כל הנרות, ואחר כך יבדיל.

הגאון רבי צבי רייזמן שליט"א
מח"ס רץ כצבי

שואלין ודורשין בהלכות חנוכה ופורים

- א -

במסכת פסחים (ו, א) מובא: "שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלושים יום, רשב"ג אומר שתי שבתות. מאי טעמא דתנא קמא, שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על הפסח שני שנאמר (במדבר ט, ט) ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו, וכתיב ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם". ומפרש רש"י: "שהרי משה עומד בפסח ראשון ודורש להן בהלכות הפסח השני, דהיינו שלושים יום, שהוא בארבעה עשר באייר". ומהלכה זו, ששואלין ודורשין בהלכות הפסח שלושים יום לפני פסח, נלמד שאדם היוצא מביתו שלושים יום קודם חג הפסח, ואין בדעתו לחזור לביתו עד הפסח, חייב לבער את חמצו מביתו. מבואר איפוא בדברי הגמרא, ששלושים יום לפני פסח יש חובה לשאול ולדרוש בענייני הפסח. ולכאורה משמע שדין זה נאמר רק בפסח ולא בשאר המועדים, וכפי שיש לדייק מדברי השו"ע בתחילת הלכות פסח (או"ח סי' תכט סע' א) שכתב "שואלין בהלכות הפסח קודם הפסח שלושים יום". ויש להבין האמנם דין זה נאמר רק בפסח, או שמא גם במועדים אחרים יש לדרוש קודם להם שלושים יום.

והנה בגמרא בסוף מסכת מגילה (לב, א) מובא: "וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל, מצוותן שיהיו קורין אותן כל אחד ואחד בזמנו. תנו רבנן משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בעניינו של יום, הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות חג בחג". ומפרש רש"י את הלימוד מהפסוק: "למה הוצרך לכתוב כאן וידבר משה, וכי כל המצוות כולן לא אמרן משה לישראל, מהו וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל, מלמד שהיה מדבר עמהן הלכות כל מועד ומועד בזמנן, להודיע חוקי האלקים ותורותיו וקיבלו וקיימו שכר המצוות עליהם ועל בניהם בזה ובבא". ומדברי הגמרא במגילה יש לדייק, ראשית כל, שהתקנה לשאול ולדרוש בהלכות המועד נאמרה רק במועד ולא קודם לו. וכמו כן, שהתקנה לדרוש במועד נאמרה בכל שלושת הרגלים ולא רק בפסח.

ומתוך כך מתחזקת השאלה מדוע דין "שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלושים יום" נאמר רק בפסח, כמשמעות דברי הגמרא

בפסחים - ולא בשבועות וסוכות, כפי שהתקנה לדרוש מעניינו של המועד היא בכל המועדים.

עוד יש להקשות, שמדברי הגמרא במגילה משמע שהחיוב לשאול ולדרוש הוא אך ורק בפסח ולא קודם לו, ולכאורה זה סותר את דברי הגמרא בפסחים שחיוב ה"שואלין ודורשין בהלכות הפסח" אינו רק בפסח אלא גם קודם לו שלושים יום.

כמו כן יש לברר האם ניתן ללמוד מתקנת משה רבנו לשאול ולדרוש "בעניינו של יום", כי חיוב זה חל גם במועדים נוספים, כגון: ראש השנה ויום הכיפורים, חנוכה ופורים, ואולי אף בשבת.

- ב -

דעת הבית יוסף שיש תקנה אחת "לשאול" קודם הפסח בהלכותיו, ותקנה אחרת לדרוש במועד בטעמיו והלכותיו

הבית יוסף (או"ח סי' תכט) יישב את דברי הגמרא "שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלושים יום", עם דברי הגמרא בסוף מגילה "משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בעניינו של יום, הלכות פסח בפסח", וז"ל: "דדיני פסח על כל פנים צריך להודיעם לעם קודם לפסח שלושים יום, כדי שיהיה להם שהות רב להתעסק בטחינת החיטים ואפיית מצה והגעלת כלים וביעור חמץ, דאילו בפסח לית להו תקנתא אי לא עבדו להו כהלכתייהו מקמי הכי. מה שאין כן בשאר המועדים, דבעצרת ליכא דינים יותר מבשאר יום טוב, ובסוכות אע"ג דאיכא מצות לולב וסוכה אין צריך ללמוד בהם כל כך דינים, דאפילו סוכת גנב"ך ורקב"ש כשירה, ובדפנות סגי בשתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח, ולולבים ואתרוגים רובם כשרים. ועוד שאין טרחת סוכה ולולב מרובה ודיין להתעסק בהם בערב החג. ומשום הכי לא בעי לשאול ולדרוש בהלכותיו כל כך זמן קודם. והא דתניא ששואלין בהלכות הפסח בפסח והלכות חג בחג, היינו לדרוש בטעמים שבעבורם נצטוינו במועד ההוא וגם כן לדרוש בדברים שאסור ומותר לעשות ביום טוב". והוסיף הבית יוסף להוכיח כדבריו: "ותדע דומיא דעצרת קתני, שאין בו הלכות אחרות אלא אלו, וכן שואלין בפסח וחג לא קאמר אלא על הלכות אלו. אבל שאר הלכות קודם לכן שואלים ודורשין בהם קודם לפסח שלושים יום קודם, ובסוכות יום או יומיים".

ומתבאר בדבריו, כי לפנינו שני חיובים נפרדים ושונים במהותם ובזמן חיובם:

תקנת משה רבנו לדרוש בהלכות המועד בעיצומו של המועד מתייחסת לכל המועדים - פסח שבועות וסוכות. ובמועדים אלו החיוב לדרוש

הוא בענייני אגדה, להזכיר ולדרוש בטעמים שבגללם נצטוינו לחוג את אותו המועד, וכן לשנן את הלכות יום טוב. ואילו החיוב לשאול ולדרוש קודם המועד, שהוא רק בענייני הלכה ולא בדרשת טעמי אגדה, נאמר בפסח בלבד. וחיוב זה נובע מחמת הצורך בלימוד הלכות מרובות הקשורות לחג הפסח, כדוגמת דיני אפיית המצה, הגעלת כלים וביעור חמץ. ולכן, רק בפסח זקוקים לשלושים ימי לימוד קודם הפסח, כדי לברר הלכות אלו על בוריין, מה שאין כן בשבועות שאין בו הלכות מיוחדות, ולכן אין צורך בלימוד קודם לו [ודי בלימוד הלכות יום טוב בשבועות עצמו, מדין שואלין ודורשין בעניינו של יום], וכן בסוכות די ביום או יומיים של לימוד הלכות סוכה וד' מינים, קודם לחג.

ולפי זה מיושבים היטב דברי הגמרא בפסחים עם דברי הגמרא במגילה, ואין כל סתירה. כי דברי הגמרא במגילה הם בענין החיוב בכל יום טוב לדרוש בטעמי החג ובהלכות יום טוב. ובפסחים מבואר בגמרא חיוב נוסף לדרוש בהלכות המרובות של פסח בלבד.

ומוסיף הבית יוסף עוד טעם מדוע חיוב שואלין ודורשין קודם המועד מתייחס לחג הפסח בלבד, על פי המבואר בדברי התוספות במסכת עבודה זרה (ה, ב ד"ה והתנן) שעיקר התקנה ששואלין בהלכות הפסח קודם הפסח שלושים יום "על הקרבן נתקנה, כדאמר טעמא שהרי נביא עומד בפסח ראשון ומזהיר על [קרבן] פסח שני". וביאר הבית יוסף: "כלומר שכל ישראל חייבין להקריב קרבן [פסח] לחג זה, וצריכים שלושים יום קודם לדרוש להם בהלכות הפסח, כדי שיהיה שהות לכולם ליקח להם קרבנות בדוקים ממומין". ומסיים הבית יוסף: "ואף על גב דהשתא בעוונותינו אין לנו קרבן, כיון דבזמן שהיה קרבן התקינו שיהיו דורשין שלושים יום קודם, תקנה לא זזה ממקומה".

- ג -

דעות הראשונים והפוסקים האם יש חיוב לדרוש קודם כל המועדים

אמנם הב"ח (סי' תכט ס"ק א) הביא מדברי הראשונים, שיש חיוב לדרוש קודם חג הסוכות ועצרת כשם שחייבים לדרוש קודם הפסח, וז"ל: "ויראה מדברי הרוקח (סימן רמד) דבחג ועצרת נמי דורשין שלושים יום קודם. וכן יראה מפירוש רש"י בפרק קמא דסנהדרין (ז, ב ד"ה בשבתא דרגלא) דקאמר מר זוטרא חסידא כי הוו מכתפי ליה בשבתא דריגלא, פירש רש"י שבת ששואלין בו בהלכות הרגל והיינו שלושים יום קודם הרגל, עכ"ל. וכן פירש רש"י להדיא בפרק קמא דסוכה בהא דתנן סוכה ישנה בית שמאי פוסלין".

וכוונת הב״ח לדברי המשנה במסכת סוכה (ט, א) שלפי בית שמאי סוכה ישנה, דהיינו סוכה שנבנתה יותר משלושים יום קודם החג, פסולה, מפני שצריך עשיית סוכה לשמה. ואולם אם בנאה בתוך שלושים הימים שקודם סוכות, הסוכה כשרה. ופירש שם רש״י: ״כיון דשואלין בהלכות החג קודם לחג שלשים יום, סתם העושה לשם חג הוא עושה״. וכתב המהרש״א בביאור דברי רש״י, שתקנת שואלין ודורשין קודם החג נאמרה גם בחג הסוכות: ״ואפשר דילפינן הלכות חג מפסח בשום דרשא״ [ובפמ״ג (אשל אברהם סוף ס״ק א) ביאר שכוונתו להיקש ״ט״ו ט״ו״, שממנו לומדים הלכות השוות בין פסח לסוכות]. ומסיים המהרש״א: ״ומכאן תשובה לבית יוסף ריש הלכות פסח שהבין הא דשואלין שלושים יום קודם, היינו דווקא בפסח ולא בחג [סוכות]״. כלומר, בדברי רש״י מפורש שיש חיוב לדרוש קודם המועד לא רק בפסח אלא גם בסוכות.

וכן פסק המגן אברהם (סי׳ תכט ס״ק א) ״שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלושים יום, והוא הדין בשאר ימים טובים דורשין קודם לכן שלושים יום (ב״ח). וכן כתב מהרש״א בסוכה״. אמנם לכאורה יש להבדיל בין דעת הב״ח והמג״א שדין שואלין ודורשין נאמר בכל שלושת הרגלים, לרבות שבועות. לבין המהרש״א, שמשמע מדבריו שרק בפסח וסוכות יש דין לשאול ולדרוש שלושים יום קודם להם, מאחר ודיני הפסח וסוכות נלמדים זה מזה בהיקש ״ט״ו ט״ו״, להוציא שבועות שאין את ההיקש, ולכן לא יהיה חיוב של שואלין ודורשין בשבועות.

ובביאור הגר״א (או״ח סי׳ תכט ס״ק א) מתבאר כי נחלקו הראשונים בדין זה. בתחילת דבריו ציין הגר״א לדברי רש״י הנ״ל בסוכה ובסנהדרין (שהובאו בב״ח הנ״ל), ולדברי רש״י בבבא קמא (קיג א ד״ה בריגלא) שכתב ״בריגלא, באין לשמוע הלכות הרגל קודם הרגל ל׳ יום״. ולדברי רש״י בברכות (ל, א) שכתב על דברי הגמרא ״מרימר ומר זוטרא הוו מכנפי בי עשרה בשבתא דרגלא ומצלו והדר נפקא לפרקא״, וז״ל: ״בשבתא דרגלא, שלפני פסח ועצרת וסוכות״. וכן לדברי תוספות במגילה (ד, א ד״ה מאי) שמבואר בדבריהם, שדין שואלין ודורשין קודם המועד לא נאמר רק קודם הפסח, אלא בכל המועדים - פסח סוכות ושבועות.

ומאידך סיים הגר״א וכתב: ״ומכל מקום בעצרת אין צריך, כמו שכתוב בסוף פרק ב׳ דברכות ועי׳ רש״י שם ותוספות״. וכוונתו לדברי הגמרא בברכות (יז, ב) ״אמר רב אשי בני מתא מחסיא אבירי לב נינהו דקא חזו יקרא דאורייתא תרי זמני בשתא ולא קמגייר גיורא מינייהו״. ופרש״י: ״שבחא דאורייתא תרי זימני בשתא, שהיו

נאספים שם ישראל באדר לשמוע בהלכות הפסח מדרש דרב אשי, ובאלול לשמוע הלכות החג". ובתוספות (שם ד"ה תרי) כתבו: "תרי זימני בשתא, אבל בעצרת שאינו אלא יום אחד לא היו כל כך מתאספין". [רבי עקיבא אייגר, בגליון הש"ס שם, ציין על מש"כ רש"י "לשמוע הלכות החג", לעיין בדברי רש"י בדף ל' שהזכיר כי דין שואלין ודורשין קודם הרגל נאמר גם בעצרת]. ועוד ציין הגר"א לדברי הגמרא בבבא מציעא (פו, א) על רבה בר נחמני שהיה דורש "ירחא בקייטא וירחא בסתוא", ופרש"י: "שנקבצין אליו בניסן ותשרי לשמוע דרשות של פסח ושל חגים", ומשמע שקודם עצרת לא היו דורשים.

הרי לנו דעת הפוסקים, ראשונים ואחרונים, שהחיוב לשאול ולדרוש קודם המועד אינו רק קודם הפסח, כדעת הבית יוסף - אלא גם בשאר המועדים, שיש לדרוש קודם להם שלושים יום. אלא שנחלקו, האם חיוב זה נאמר בכל המועדים - פסח שבועות וסוכות. או שחיוב זה נאמר בפסח וסוכות בלבד, אולם בעצרת אין צורך בשלושים יום קודם החג אלא כמו שכתב הגר"א בסוף דבריו: "ומכל מקום מא' בסיון יש להקדים", ובשער הציון (סי' תכט ס"ק ג) ביאר את דבריו: "משום דבש"ס (ברכות סוף פ"ב וב"מ פו, א) משמע דלא היו רגילין להתקבץ ההמון לפני כל רגל לדרוש לפניהם בהלכות של הרגל רק ב' פעמים ולא בעצרת".

אלא שלפי דברי הראשונים והפוסקים שיש חיוב לדרוש קודם כל המועדים, חזרה למקומה השאלה ששאלנו לעיל [אות א] מדוע נקטה הגמרא בפסחים וכן השו"ע בלשון "שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלושים יום", ממנו משמע שדין זה הוא רק בפסח, ולא נכתבה הלכה כללית בכל המועדים ששואלין ודורשין קודם להם שלושים יום.

ותירץ החק יעקב (סי' תכט ס"ק ב) "והא דנקט הש"ס והפוסקים דווקא גבי פסח ולא שאר ימים טובים, נראה לי משום דבשאר ימים טובים לאו דינא הוא רק מנהגא בעלמא נהגו". וכן מבואר בדברי הב"ח שהביא את דברי רש"י בסוכה, וכתב: "ונראה ודאי דאין זה מעיקר התקנה, דאין זמן שלושים יום אלא בפסח, כדנפקא לן מקרא, אלא שהיו נוהגין כן גם בשאר מועדים שלא לחלק, אבל מעיקר הדין אין צריך שלושים יום אלא בפסח משום קרבן פסח שצריכים לבקר אחר קרבן מובחר ויפה וטוב, ומשום הכי צריכים שלושים יום משום ביקור מומים". ומסיים החק יעקב: "וזה גם כן כוונת רש"י בסוכה, ובחנם השיג המהרש"א על הבית יוסף בסימן זה".

אמנם כבר כתב הגר"א: "ואע"ג דאמרינן בעבודה זרה (ה, א)

משום קרבן פסח, הוא הדין משום קרבנות חגיגה". וכוונתו להקשות על מה שכתב הבית יוסף להוכיח שחיוב שואלין ודורשין קודם הפסח הוא בפסח בלבד, מכך ששורש התקנה לשאול ולדרוש קודם הפסח נובע מהצורך להכין את קרבן הפסח ולבודקו ממומים. ועל כך הקשה הגר"א [וכן הקשה גם בפמ"ג] שכשם שחובה להכין קרבן פסח לפני חג הפסח, כך גם לפני כל רגל ורגל חייבים להכין קרבן חגיגה, ואם כן לצורך כך יש לשאול ולדרוש שלושים יום קודם כל חג כדי לבקר את קרבן החגיגה ממומים [וגם עתה שבטלו הקרבנות, עדיין נשארה בתוקפה תקנת חז"ל, וכמו שכתב הבית יוסף].

ואולי אפשר ליישב את שאלת הגר"א ולומר שיש הבדל בין קרבן פסח לקרבן חגיגה, כי דווקא קרבן פסח מיוחד בהלכות המרובות שנאמרו בו [שנאכל למנוייו, צלי ולמי שנימול ועוד], ולכן יש צורך בשלושים יום כדי לשאול ולדרוש בהלכותיו, מה שאין כן קרבן חגיגה שהוא ככל קרבן שלמים, ואין בו הלכות מרובות שיש צורך להתכונן וללמוד שלושים יום קודם הקרבתו.

- ד -

שיטת הב"ח והפרי חדש שהחיוב לדרוש קודם המועד נכלל בחיוב לדרוש במועד עצמו

תירוץ אחר לסתירה בין הגמרא במגילה [שהחיוב שואלין ודורשין הוא ביום טוב עצמו ולא קודם], לגמרא בפסחים [שחיוב השואלין ודורשין הוא גם קודם יום טוב], כתב הב"ח: "דהא דתנן מצוותן שיהו קורין אותן כל אחד ואחד בזמנו, לאו למימרא שיהו דורשין במועד עצמו, אלא הכי קאמר דאף על גב דכבר למד הרבה פעמים כל התורה והמצות, מכל מקום כשיגיע המועד חייב לשאול ולדרוש בהלכות כל מועד ומועד בזמנו להודיע חוקי האלקים ואת תורותיו. ופשיטא דצריך לדרוש שבת אחת או שתיים קודם המועד, אלא דבפסח בעינן שלושים יום. ומה שכתוב בברייתא [בסוף מגילה] הלכות פסח בפסח, רצונו לומר סמוך לפסח, וכן הלכות חג בחג סמוך לחג וסמוך לעצרת שואלין ודורשין בהלכותיהן. וכמו שאמרינן (ראש השנה טז, ב) חייב אדם לטהר עצמו ברגל, פירושו ערב הרגל ולא ברגל עצמו, כן הכא דקאמר הלכות פסח בפסח לאו דוקא בפסח עצמו".

לפי הב"ח יש רק תקנה אחת של משה רבנו - לדרוש בכל מועד ומועד בהלכותיו. אלא שבתקנה זו לא התפרש אימתי חיוב הדרשה, האם רק במועד עצמו או גם קודם לו. וענין זה מפורש בגמרא בפסחים, שגם קודם המועד יש לשאול ולדרוש שלושים יום בהלכות המועד. ונמצא שהתקנה לשאול ולדרוש במועד כוללת חיוב לשאול ולדרוש קודם המועד, ובמועד עצמו. והביא הב"ח שכן מפורש בדברי התוספות

במגילה (ד, א ד"ה מאי) "אפילו ביום טוב דדרשינן שלושים יום לפניו, ואפילו הכי דורשין בו ביום כדתניא וידבר משה את מועדי ה' וכו'".

וכדברי הב"ח מבואר בפרי חדש (סי' תכט ס"ק א) שכתב: "ההלכה שנשנתה במסכת מגילה לא נחית אלא לומר דדורשין הלכות פסח בזמן פסח, ואילו מאימת זמן פסח מקרי לא קאמר. ובמסכת פסחים אשמועינן דשלושים יום מקודם דרשינן בהלכות החג, דהלכות פסח בזמנו מיקרי שלושים יום קודם". והיינו שתקנת משה היתה לדרוש בהלכות הפסח בזמן הפסח, אך הגדרת "זמן הפסח" מבוארת רק בדברי הגמרא בפסחים שתחילת זמן זה הוא שלושים יום קודם הפסח וסיומו בתום חג הפסח [והוא הדין כל יום טוב, לפי הדעות החולקות על הבית יוסף, כמבואר לעיל אות ג].

אמנם כפי שכבר העיר הביאור הלכה (סי' תכט סע' א ד"ה שואלין) למעשה סובר הב"ח, שלאחר שלמד שלושים יום קודם החג, שוב אינו צריך ללמוד בחג עצמו, וכדבריו "ונתיישב מנהגינו שאין אנו תופסין לחיוב לדרוש ביום טוב עצמו". אולם הפרי חדש ועוד אחרונים חולקים עליו בזה, ולדעתם יש חיוב לדרוש הן לפני המועד, והן במועד עצמו.

- ה -

ביאור מחלוקת הפוסקים אם "שואלין ודורשין" לפני המועד הוא מדיני ההכנה למועד, או שדין זה נכלל בחיוב הדרשה במועד עצמו

לפנינו מחלוקת בין הבית יוסף, לבין הב"ח והפרי חדש - ביסוד דין שואלין ודורשין במועד וקודם לו.

לדעת הבית יוסף ישנם שתי תקנות: האחת, לדרוש בכל מועד בטעמי החג באגדה ובהלכות יום טוב. והשניה, לשאול ולדרוש שלושים יום קודם הפסח בלבד, ותקנה זו היא משני טעמים: [א] לימוד הלכות פסח, [ב] לצורך הבאת קרבן הפסח ובדיקתו ממומים, הקדימו לשאול בהלכות הפסח שלושים יום קודם הפסח. וגם עתה שאין קרבן, נשארה התקנה במקומה, וצריך לשאול ולדרוש רק קודם הפסח. אולם לפי הב"ח והפרי חדש, התקנה אחת - לשאול ולדרוש בכל מועד, וזמן הדרשה בכל מועד הוא קודם המועד וגם במועד עצמו.

ובביאור יסוד מחלוקתם כתב בשו"ת שואלין ודורשין (סימן כג) "דבאמת אפשר לבאר בשני אופנים דין זה של שואלין ודורשין [קודם המועד שלושים יום]. אפשר לבאר דין זה כפשוטו, דחז"ל קבעו לשאול ולדרוש שלושים יום קודם הפסח כהכנה לחג לפי שדיני הפסח מרובים הם מאד יותר מכל חג אחר, ולכן תיקנו שישאל

וידרוש, ילמד ויחקור בדיני החג, כדי שידע היאך לקיים את דיני החג המרובים כל כך. נמצא לפי זה שענין השלושים יום הללו הם רק כהכנה לחג עצמו, אבל אין להם כל משמעות עצמית רק בתור הכנה לחג. אולם באמת אפשר להסביר גם באופן אחר, שדין זה של שלושים יום אינו רק כהכנה לחג אלא יש לו משמעות עצמית ופרטית, וכדברי הגמרא במגילה שיהיו שואלין ודורשין בעניינו של יום. כלומר, כפי שיש דין ללמוד בעניינו של יום בחג עצמו, כך יש ללמוד את הלכות החג שלושים יום קודם החג, ולא בתורת הכנה אלא בתור דין מיוחד שחל בשלושים יום שקודם החג, הנכלל בחיוב לדרוש במועד עצמו".

ולפי זה מתבארת היטב מחלוקתם.

הבית יוסף נקט שתקנת שואלין ודורשין קודם המועד היא הכנה למועד, ואין לה משמעות לעצמה. ולכן זו תקנה נפרדת מדין שואלין ודורשין בעניינו של המועד, שהיא תקנה אחרת מדין המועד. אולם הב"ח והפרי חדש סוברים, שדין שואלין ודורשין קודם המועד אינו משום הכנה למועד, אלא זהו דין הנכלל בחובת הלימוד במועד עצמו, ולכן לשיטתם התקנה אחת היא - לשאול ולדרוש בכל מועד, והיינו קודם המועד וגם במועד עצמו [לשיטת הפרי חדש, ולפי הב"ח במועד עצמו אינו חייב מאחר ולמד קודם לו].

ומאחר שלפי הבית יוסף, תקנת שואלין ודורשין קודם המועד היא הכנה למועד, מובנת שיטתו שרק בפסח נאמר דין מיוחד ששואלין ודורשין שלושים יום קודם לו, בגלל שיש בו הלכות מרובות, ולכן צריך להתכונן בלימוד הלכות הפסח רק קודם הפסח. מה שאין כן בשאר המועדים שאין בהם כל כך הרבה הלכות, אין צורך בהכנה שלושים יום קודם לחג.

ואילו הב"ח והפרי חדש, הרי אינם סוברים ששואלין ודורשין לפני המועד הוא מדין הכנה למועד, אלא זהו דין הנכלל בדיני המועד עצמו, ללמוד את הלכות המועד, וחובת הלימוד מתחילה שלושים יום לפני החג. ולכן לדעתם, חובה לשאול ולדרוש שלושים יום לפני כל מועד, שהרי דין זה נכלל בתקנת משה רבנו לשאול ולדרוש בכל מועד בעניינו של יום "הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות חג בחג".

- ו -

שואלין ודורשין קודם ראש השנה ויום הכיפורים

כתב המהרש"א בסוף מסכת מגילה (חידושי אגדות לב, א ד"ה וידבר) וז"ל: "והא דנקט בברייתא ג' רגלים פסח ועצרת וחג, ולא נקט נמי ראש השנה ויום הכיפורים דכתיבי גם כן בזו הפרשה. יש לומר דלא תיקן

משה [שיהיו שואלין ודורשין קודם המועד שלושים יום] בשאר מצוות משום דלא אתיין מזמן לזמן, והכא נמי ראש השנה ויום הכיפורים לא מיקרי מזמן לזמן, דיש לאדם ליתן ליבו לתשובה בכל השנה כמו בראש השנה ויום הכיפורים, מה שאין כן בשלוש רגלים דמצוותן בזמנן בעניינו של יום". ומבואר בדבריו, שהתקנה לשאול ולדרוש בעניינו של יום, נקבעה רק למועדים הבאים מזמן לזמן, ולכן קודם לזמנים מיוחדים אלו צריך לשאול ולדרוש מעניינם.

אולם לראש השנה וליום כיפור, אין צורך להקדים בשאלה ודרישה במהות עניינם, שהיא תשובה, מכיון שהתשובה אינה ענין הבא "מזמן לזמן". התשובה אינה מאורע חד פעמי הקבוע פעם אחת בשנה בראש השנה וביום כיפור, אלא בכל יום מחוייב האדם לחזור בתשובה, כמאמרו של רבי אליעזר במשנה (אבות פ"ב מ"י) "ושוב יום אחד לפני מיתתך", ונתבארו דבריו בגמרא (שבת קנג, א) "שאלו תלמידיו את רבי אליעזר וכי אדם יודע איזהו יום ימות, אמר להן וכל שכן, ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה". ופרש"י שם: "וכל שכן, שמפני שאינו יודע איזה יום ימות, וטובה תשובה יום אחד לפני מיתתו, נמצא כל ימיו בתשובה יהיו".

ובפני יהושע על מסכת מגילה (ד, א ד"ה ובתוס' ד"ה מאי) כתב על דברי התוספות (מגילה שם; הובא לעיל אות ג-ד) וז"ל: "לכאורה אדרבה יש לתמוה על שיטת התוס' כאן דאי ס"ד דבכל יום טוב נמי בעינן שלשים יום אם כן מסתמא ראש השנה ויום הכיפורים נמי בעינן שלשים יום, וזה אי אפשר דאם כן מט"ו באלול ואילך צריך לדרוש בהלכות ראש השנה ויום הכיפורים וסוכות, וכהאי גוונא ודאי לא אשכחן, ויש ליישב בדוחק".

והנה לעיל [אות ד] הבאנו את דברי רש"י בברכות (יז, ב) "שהיו נאספים שם ישראל באדר לשמוע בהלכות הפסח מדרש דרב אשי, ובאלול לשמוע הלכות החג", ומפורש בדבריו שהיו נאספים לשמוע דרשה בהלכות חג הסוכות, ולא בענייני ראש השנה ויום הכיפורים, אחרת מדוע מדגיש רש"י שבאלול באו לשמוע הלכות חג, הרי היו צריכים לבוא לשמוע הלכות שופר ותשובה - ומשמע איפוא, כמבואר לעיל, שאין חיוב שואלין ודורשין קודם ראש השנה ויום הכיפורים.

- ז -

שואלין ודורשין בחנוכה ופורים וקודם להם

על פי דברי המהרש"א המובאים לעיל, שהתקנה לשאול ולדרוש שלושים יום קודם המועד, נתקנה רק במועדים הבאים "מזמן לזמן", מסתבר שגם קודם לחנוכה ולפורים יש לשאול ולדרוש

בעניניהם, שהרי הם כמועדים "דאתיין מזמן לזמן". אולם בדברי התוספות במגילה (ד, א ד"ה מאי) מפורש שב"פורים אין דורשין בו מקודם לכן שלשים יום".

ולענין החיוב לשאול ולדרוש בחנוכה ובפורים מעניינו של יום, אמנם תקנת משה רבנו היתה במועדים מהתורה, אולם "כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון", ויתכן איפוא שגם בחנוכה ופורים שהם מועדים שנקבעו על ידי חכמים, יש חיוב מדרבנן לשאול ולדרוש בהם מעניינו של יום.

ואמרו בגמרא (מגילה ד, א) "פורים שחל להיות בשבת, שואלין ודורשין בעניינו של יום". ופירש רש"י: "שואלין ודורשין, מעמידין תורגמן לפני החכם, לדרוש אגרת פורים ברבים". והתוספות (שם ד"ה פורים) כתבו: "פורים שחל להיות בשבת, דווקא בשבת לפי שאין קורין המגילה משום גזירה דרבה אבל בחול א"צ שהרי קורין המגילה וטפי איכא פרסומי ניסא". ומכאן היה מקום לדייק שכאשר חל פורים ביום חול אין חיוב לשאול ולדרוש בעניינו של יום, כי על ידי קריאת המגילה יוצאים ידי חובת חיוב זה.

אולם רבי שלמה קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סימן שפד) כותב מפורש שיש חיוב שואלין ודורשין בפורים, והסתפק שם בשאלה הבאה: "שני בני אדם שבאים לשאול בפורים, אחד לשאול על הלכות פורים, ואחד לשאול על הלכות פסח [שצריך לשאול שלושים יום קודם הפסח, ונמצא שחיוב זה מתחיל ביום הפורים] למי נזקקין תחילה". ושורש ספיקו הוא, האם השואל בהלכות פסח קודם כי חיובו מדאורייתא "או שמא פורים עדיף דנחשב יותר חובת היום מדין פסח, דאף שמתחיל חובו עכשיו, מכל מקום הוי רק צורך פסח, או נימא דיכול להשיב למי שירצה, וצ"ע בזה". על כל פנים מפורש בדבריו, שיש חיוב שואלין ודורשין ביום הפורים.

והנה לעיל [אות ה] נתבארה מחלוקת הפוסקים האם דין שואלין ודורשין קודם המועד הוא הכנה למועד, ולכן זו תקנה נפרדת מדין שואלין ודורשין בעניינו של המועד, שהיא תקנה אחרת מדין המועד. או שהיתה תקנה אחת בלבד - לשאול ולדרוש בהלכות המועד בזמן המועד, והגדרת "זמן המועד" מבוארת בגמרא בפסחים שתחילת זמן זה הוא שלושים יום קודם המועד. ונמצא שדין "שואלין ודורשין לפני המועד" נכלל בתקנת משה רבנו לשאול ולדרוש במועד עצמו.

והנה, אם נאמר שהתקנה לשאול ולדרוש קודם הפסח נכלל בתקנת משה רבנו לשאול ולדרוש בפסח, לכאורה אין כל מקום לספקו של רבי שלמה קלוגר, האם בפורים עצמו יש להקדים ולענות לשואל בהלכות

הפורים או לשואל בהלכות הפסח, כי ודאי שיש להקדים לשואל בהלכות הפסח שהוא נכלל בדין דאורייתא של החובה לשאול ולדרוש בהלכות הפסח, ודין זה קודם לשואלין ודורשין בפורים שהוא תקנה רק מדרבנן. ובהכרח שהגרש"ק סבר, שמכיון שדין שואלין ודורשין קודם המועד היא תקנה נפרדת מדין שואלין ודורשין במועד בעניינו של יום. וכאשר שתי תקנות נפרדות לפנינו, יש מקום להסתפק מי מהן עדיפה.

[ובפרי חדש (סי' תכט ס"ק א) שלל מכל וכל את האפשרות שיש להשיב בפורים לשואל בהלכות הפסח, וכתב: "יש משתבשין לומר דבפורים מיקרי השואל בהלכות הפסח שואל כענין, דהא לא משכחת שלושים יום בלא יום הפורים בעצמו, ולאו מילתא היא. חדא, שכן דרך רז"ל ליקח חשבון שלם ובמקום כ"ט נקטו שלושים. ותו, דבזמן [שמקדשין החודש על פי] הראיה משכחת לה זימנין שלושים יום. ותו, דלמקומות שקורין מגילה בי"ד הוי שלושים ממש, אבל במקומות שקורין בט"ו פשיטא דבו ביום שואל בהלכות הפסח מיקרי שואל שלא כענין, וזה פשוט"].

ובאשר לחנוכה, כתב בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יז סימן א) "לענין חנוכה לא נזכר אם יש בו מחיובים אלה. וראיתי בספר יבין דעת בחסדי אבות שבסוף הספר (סימן יז) שנשאל אי גם בחנוכה שואלין ודורשין שלושים יום קודם, והשיב דאין מקום לשום ספק ואין בו חיוב על כך, דאפי' בפורים דהוא מדברי קבלה ונקרא יום טוב, מכל מקום אין חיוב כזה, עיי"ש. אך הספר מדבר רק בנוגע להחיוב של שואלין ודורשין שלושים יום קודם. אבל לענין החיוב השני [לשאול ולדרוש ביום עצמו], אי ישנו בחנוכה כמו בפורים לדרוש מיהת מענינו של יום מזה לא דיברו. אולם ראה זה ראיתי בספר רבינו ירוחם (תולדות אדם בנתיב התשיעי) שכותב בזה וז"ל: וקבעום לדורות להיותם ימים טובים לקרות בהם ההלל ולהזכיר דינם ולהודות עליו, עכ"ל. הנה למדנו מדברי רבינו ירוחם שפירש דזה שקבעום לדורות להיותם ימים טובים הוא גם לענין "להזכיר דינם". ומהו זה להזכיר דינם, בודאי הכוונה לדרוש בהם מעניינו של יום כמו בשאר ימים טובים". ומסיים הציץ אליעזר: "אם כן למדנו מזה שגם בחנוכה ישנו חיוב דרישה בענייננו של יום דקבעוה לענין זה כמו שאר ימים טובים".

- ח -

שואלין ודורשין בשבת

השפת אמת (מגילה ד, א ד"ה מאי אריא) כתב: "דודאי נראה דתקנת משה רבנו ע"ה לדרוש בענייננו של יום היה גם על שבת". וביאר בטעם הדבר: "שהרי גם שבת כתוב בכלל

המועדים, ואחר כך כתיב וידבר משה (עיין מגילה לב, א וברש"י) וקאי גם על שבת, ולמה לא יהיה חיוב בשבת, ובפרט לשיטת התוספות [מגילה (ד, א ד"ה מאי) שנקטו שכל היכא שלא דורשין שלושים יום קודם יש חיוב טפי לדרוש בעניינו של יום] שבת עדיף מיום טוב כיון דביום טוב דורשין שלושים יום מקודם ובשבת לא. אם כן פשיטא דבשבת נמי דורשין בעניינו של יום".

ולפי זה הסתפק השפת אמת, מה הדין בפורים שחל בשבת, במה יש חיוב לשאול ולדרוש, בענין הפורים או בענין השבת. וכתב השפת אמת: "ואפשר שזהו שחידש רבי יהושע בן לוי שבפורים שחל להיות בשבת שואלין ודורשין בעניינו של יום, דבפורים יותר יש לדרוש בענין הפורים. והטעם נ"ל משום שהיא מצוה עוברת, ולשבת איכא הרבה שבתות בשנה, ואפשר נמי דבשבת יוצאין ידי חובה בקידוש היום". אך לבסוף לא הכריע השפת אמת, וסיים: "ועכ"פ לדינא איני יודע מה קודם לדרוש".

גם רבי צדוק הכהן מלובלין מסתפק בספרו משיב צדק (דרושים לבר מצוה) ספק דומה לספקו של השפת אמת: "בשבתות שבאות בשלושים יום שקודם הפסח, אם ידרוש בהלכות שבת או בהלכות פסח". ופשט רבי צדוק את ספקו מדברי הגמרא בפסחים (ו, א שהבאנו לעיל אות א) "דיליף להא דשואלים ודורשים בהלכות פסח קודם לפסח שלושים יום מהא דמשה עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני בשעה ששאלו הטמאים מה יעשו, והרי אותו ערב פסח שבת היה, וכמ"ש בשבת (פז, ב) עשר עטרות נטל אותו היום. ואפילו הכי היה דורש בהלכות פסח. ומוכרח דאף דבשבת נצרך לדרוש בעניינא דיומא גם כן, אפילו הכי הלכות פסח עדיף".

- ט -

האם בקריאת התורה במועד יוצאים ידי חובת "שואלין ודורשין" הלכות המועד במועד

כתב החק יעקב (סי' תכט ס"ק ב) וז"ל: "וכדי ליישב מנהגינו שאין דורשין בחג עצמו, נראה לי דסומכין על הפיוטין וקריאת התורה, וכן משמע בסמ"ג". וכוונתו למה שכתב הסמ"ג (עשין מצוה יט) וז"ל: "גרסינן במגילה ת"ר משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלים ודורשים בעניינו של יום הלכות פסח בפסח, הלכך קורין בכל מועד כעניינו". ומפורש שהסמ"ג למד את סמיכות דברי הגמרא במגילה, שהיא גופא, תקנת משה רבנו לקרוא במועד מעניינו של המועד ולשאול ולדרוש כל מועד מעניינו הם דבר אחד, וקריאת התורה של המועדים היא הדרישה בהלכות המועדים במועד עצמו.

והוסיף החק יעקב: "וגם מה שמתמיה הב"ח על מנהגינו שאין אנו

דורשין שלושים יום קודם הפסח, רק בשבת שלפני פסח שקורין שבת הגדול, עיין שם שהאריך. ובאמת לא קשה מידי, וכמו שכתב הראב"ן (פרק בתרא דמגילה) והרוקח (סימן רמא) וכלבו (סימן מו) ובתניא (סימן לח) דלכך קורין פרשת פרה משום שאמרו חז"ל שואלין ודורשין בהלכות הפסח שלושים יום מקודם, על כן קורין פרשת פרה הלכות טומאה וטהרה להזכיר שיעשה הפסח בטהרה, וכן בפרשת החודש שהוא עניינו של פסח. הרי להדיא דיוצאין בקריאת פרשיות הללו, וכל שכן בפיוטים שיש בהם הרבה דינים והלכות, ומנהגם של ישראל תורה היא".

אולם בשער הציון (סי' תכט ס"ק ה) הביא את דברי החק יעקב, והשיג עליו: "ובאמת מלשון הלכות פסח בפסח והלכות עצרת בעצרת משמע דהלכות ממש קאמר, מה שאסור ומה שמותר, וכן מוכח בילקוט ריש פרשת ויקהל עיין שם. וברמב"ם (הלכות תפלה פרק יג הלכה ח) גם כן משמע להדיא דשני ענינים הם עיין שם".

הוכחת השער הציון היא מדברי הילקוט שמעוני (שמות רמז תח) "אמר הקב"ה [למשה] עשה לך קהילות גדולות ודרוש לפניהם ברבים הלכות שבת, כדי שילמדו ממך דורות הבאים להקהיל קהילות בכל שבת ושבת, ומכאן אמרו משה תיקן להם לישראל שיהיו דורשין בעניינו של יום הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות חג בחג". ומדברי הרמב"ם, שכתב: "ומשה תיקן להם לישראל שיהו קוראין בכל מועד עניינו ושואלין ודורשין בעניינו של יום בכל חג ומועד". משמע לכאורה, שקריאת התורה ודין שואלין ודורשין בעניינו של המועד הם שני עניינים שונים [שהרמב"ם צירפם זה לזה בו"ו החיבור] - האחד לקרוא בכל מועד בעניינו, דהיינו קריאת התורה בפרשיות המועדים. והשני, לשאול ולדרוש בעניינו של יום בכל מועד ומועד, הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, והלכות חג בחג. ואם כן, לפי הרמב"ם בקריאת הפרשיות של המועדים אינו יוצא ידי חובת שואלין ודורשין בעניינו של יום במועד.

רבי בצלאל ז'ולטי, רבה של ירושלים, מבאר את דברי הרמב"ם בהקדמה לספרו משנת יעבץ, שתקנת משה רבנו היתה לעסוק בתורה בכל מועד בעניינו של המועד, ולכן תקנה זו מחייבת לעסוק הן בתורה שבכתב והן בתורה שבעל פה. והיינו שהחלק הראשון של התקנה היה "שיהיו קורין אותן כל אחד ואחד בזמנו", דהיינו קריאה בתורה שבכתב, ועיקר קריאת התורה הוא משום תלמוד תורה, כדברי הרמב"ם (הלכות תפילה פרק יב הלכה א) "משה רבינו תיקן להם לישראל שיהיו קורין בתורה ברבים בשבת ובשני ובחמישי

בשחרית, כדי שלא ישהו שלשה ימים בלא שמיעת תורה". והחלק השני של התקנה הוא: "שיהיו שואלין ודורשין בעניינו של יום הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות חג בחג". דהיינו שיהיו לומדים בכל מועד בעניינו בתורה שבעל פה, ומפרש הרמב"ם ש"הלכות" הכוונה לתורה שבעל פה.

ומבאר המשנת יעבץ: "מעתה נראה דכתב הרמב"ם (הלכות תפילה פרק יב הלכה י) מימות עזרא נהגו שיהא שם תורגמן מתרגם לעם מה שהקורא קורא בתורה כדי שיבינו ענין הדברים. ובהלכה י"א שם כתב, ולא יתרגם מתוך הכתב אלא על פה. הרי מבואר דהתרגום הוא תורה שבעל פה שאסור לאומרו מהכתב. לפי זה נמצא שבקריאת התורה בפרשיות של המועדים עניינו של כל מועד ומועד, והתרגום של הפרשה שהוא תורה שבעל פה, הרי שונין עניינו של כל מועד ומועד, הן בתורה שבכתב, והן בתורה שבעל פה, ושפיר יוצאין ידי חובתן, שהרי קורין עניינו של כל מועד בתורה שבכתב, וגם שואלין ודורשין בהלכות כל מועד ומועד, שהוא בתורה שבעל פה של כל מועד".

ולפי זה הוא מבאר את דברי הרמב"ם: "ומשה תיקן להם לישראל שיהו קוראין בכל מועד עניינו, ושואלין ודורשין בעניינו של יום בכל מועד ומועד. ולכאורה צ"ע הלא הרמב"ם מיירי שם בדיני קריאת התורה, אם כן מאי הביא שם הא דשואלין ודורשין בעניינו של יום בכל מועד ומועד, הלא לדעת הרמב"ם אינו יוצא ידי חובת שואלין ודורשין בהלכות החג, בקריאת הפרשיות של המועדים, אלא שהוא חיוב מיוחד של שואלין ודורשין בעניינו של יום בכל מועד ומועד, והיינו בהלכות של כל מועד, ואם כן מקומו של דין זה הוא בהלכות המועדים ולא בהלכות קריאת התורה. אמנם לפי האמור הרי בקריאת התורה של הפרשיות של המועדים והתרגום של התורה שקורין, שהוא גם כן מדיני קריאת התורה, מקיימים שני החיובים בתקנת משה רבנו, שהרי שונים עניינו של כל מועד בתורה שבכתב, וגם שואלין ודורשין בהלכות כל מועד בתורה שבעל פה. ואשר על כן כתב הרמב"ם הא דשואלין ודורשין בעניינו של יום בכל מועד בדיני קריאת התורה, היינו להשמיענו שחדא תקנה היא להיות שונים עניינו של כל מועד בתורה שבכתב, ולהיות שואלין ודורשין בעניינו של יום בכל מועד בתורה שבעל פה", עכ"ד.

אך יש להעיר על דברי המשנת יעבץ, כפי שהעיר בשער הציון על החק יעקב, מלשון הגמרא לשאול ולדרוש ב"הלכות" המועד, שמשמעותו "הלכות ממש, מה שאסור ומה שמותר", וכפי שגם הוכיח השער הציון מדברי הילקוט שמעוני. ולשון זה לכאורה אינו מתאים להסברו של המשנת יעבץ שלשאול

ולדרוש בעניינו של יום הכוונה לתרגומה של קריאת התורה, וצ"ע.

מצינו בדברי הגמרא דין "שואלין ודורשין בהלכות הפסח שלושים יום קודם הפסח", ודין "שואלין ודורשין הלכות המועד במועד".

ובדין "שואלין ודורשין" קודם הפסח, נחלקו הראשונים והפוסקים האם חיוב זה נאמר רק קודם הפסח, או לפני כל שלושת הרגלים, או רק קודם לפסח וסוכות ולא קודם לעצרת. וכן נחלקו הפוסקים ביסוד דין "שואלין ודורשין קודם הפסח שלושים יום", האם דין זה הוא מדיני ההכנה למועד או שדין זה נכלל בחיוב לדרוש במועד עצמו.

ולפני ראש השנה ויום הכיפורים אין דין שואלין ודורשין קודם להם.

ואילו בחנוכה ופורים - קודם להם אין דין שואלין ודורשין, אולם בפורים וחנוכה עצמם לכאורה יש חיוב שואלין ודורשין. גם בשבת, כתבו השפת אמת ורבי צדוק הכהן מלובלין, שיש חיוב שואלין ודורשין.

ולמעשה, נחלקו הפוסקים, האם בקריאת התורה במועד יוצאים ידי חובת "שואלין ודורשין" הלכות המועד במועד.

'מצוה בו יותר מבשלוחו' או 'הידור מצוה' - מה עדיף

בשו"ע (או"ח סימן תרעא סע' ה) נפסק: "נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ". וכתב הרמ"א (שם סע' ז) "ומיהו בזמן הזה שכולנו מדליקין מבפנים ואין היכר לבני רה"ר כלל, אין לחוש כל כך אם אין מדליקין בטפח הסמוך לפתח, ומכל מקום המנהג [רצה לומר, המנהג הנכון להתנהג, ביאור הלכה שם] להדליק בטפח הסמוך לפתח ואין לשנות". ובמשנה ברורה (ס"ק לח) כתב: "ומכל מקום אם יש לו חלון הסמוך לרשות הרבים, נכון יותר שיניחנו שם, כדי שיהיה היכר לבני רשות הרבים ויתפרסם הנס, אם לא במקום דשכיחא הזיקא על ידי זה". ומתבאר מדברי כל הפוסקים שבוודאי מן הראוי להדליק נרות חנוכה בפתח הסמוך לרשות הרבים, כדי לפרסם את הנס.

ויש לדון בחולה הרתוק למיטתו, שיכול להדליק את הנרות רק בשלחן הסמוך אליו - האם עליו לקיים את המצוה בעצמו ולהדליק סמוך למיטתו, מדין "מצוה בו יותר מבשלוחו". או ש"הידור מצוה" עדיף, ולכן עליו למנות שליח שידליק בפתח הסמוך לרשות הרבים, כדי לפרסם יותר את הנס, ולקיים בכך את המצוה בצורה מהודרת יותר.

ספק זה מוזכר בספר חיי אדם (כלל סח סעיף ז, הלכות זהירות מצוה) שכתב: מצוה בו יותר מבשלוחו. והוסיף בסוגריים: "צריך עיון, אם הוא יעשה המצוה לא יהיה מהודר כל כך, כגון שרוצה לכתוב לו ספר תורה ואין כתבו מהודר, ואם ישכור סופר יהיה מהודר, איזה עדיף, וצ"ע בתשובת מבי"ט סימן מט". [לצערי, לא מצאתי את דברי המבי"ט אליהם ציין החיי אדם].

כדי לברר את השאלה מה עדיף - דין "מצוה בו יותר מבשלוחו", או "הידור מצוה", יש לעיין במקורה של ההלכה "מצוה בו יותר מבשלוחו", כדלהלן.

- א -

במסכת קידושין (מא, א) נאמר במשנה "האיש מקדש בו ובשלוחו". ומקשה הגמרא: "השתא בשלוחו מקדש, בו מבעיא". כלומר, כיון שלימדתנו המשנה שאדם יכול לקדש אשה גם על ידי שליח, וכי יש צורך לומר שהוא יכול לקדשה בעצמו, ומדוע הוצרכה המשנה להשמיענו דבר זה. מתרצת הגמרא: "אמר רב יוסף מצוה בו יותר מבשלוחו, כי הא דרב ספרא מחריך רישא [היה מכין את ראש הבהמה לתבשיל, לכבוד שבת] רבא מלח שיבוטא" [מלח בעצמו דג לכבוד שבת].

ובטעם ההלכה ש"מצוה בו יותר מבשלוחו", פירש רש"י: "דכי עסיק גופו במצות מקבל שכר טפי". ובשו"ת רב פעלים (ח"ב סימן לה) כתב בביאור דברי רש"י: "מה שאמרו רז"ל מצוה בו יותר מבשלוחו, היינו עצה טובה נתנו לאדם בזה כדי להרבות לו שכר". משמע, שההלכה "מצוה בו יותר מבשלוחו", אינה חיוב, ואין איסור אם לא נוהג כן, אלא זהו כעין "הידור", שאם יקיים את המצוה בעצמו ולא על ידי שליח, יקבל יותר שכר.

אולם בתוספות ר"י הזקן (קידושין שם) כתב: "כל מצוה שמוטלת עליו יעשה בגופו ולא על ידי שליח". ומדבריו משמע שחלק מגוף חיוב המצוה הוא, שהאדם יעשה אותה בעצמו. ואם כן אין זה רק בגדר "הידור" כדי לקבל יותר שכר, אלא זהו חיוב המוטל על האדם.

עוד הביא בשו"ת רב פעלים (בהמשך לדבריו המובאים לעיל) את דברי החיד"א (שיורי ברכה יו"ד סי' רסד) והתבואות שור (יו"ד כח ס"ק יד) שכתבו: כי דין "מצוה בו יותר מבשלוחו" הוא משום, שאם לא מקיים את המצוה בעצמו אלא על ידי אחרים "נראה כמתעצל במצוה", ו"מחזי כמזלזל במצוה שאינה חשובה בעיניו כל כך לילך הוא בעצמו לעשותה". וכתב הרב פעלים, שמדבריהם משמע שבדין "מצוה בו יותר מבשלוחו" יש

איסור לקיים מצוה על ידי שליח באם יכול לקיימה בעצמו.

- ב -

מצוה בו יותר מבשלוחו - חוב גמור או רק "כעין הידור"

והנה בהלכות שבת פסק השו"ע (סימן רנ סעיף א) "ישכים בבוקר ביום שישי להכין צרכי שבת. ואפילו יש לו כמה עבדים לשמשו, ישתדל להכין בעצמו שום דבר לצרכי שבת כדי לכבדו. כי רב חסדא היה מחתך הירק דק דק, ורבה ורב יוסף היו מבקעין עצים, ורב זירא היה מדליק אש, ורב נחמן היה מתקן הבית ומכניס כלים הצריכים לשבת ומפנה כלי החול. ומהם ילמד כל אדם ולא יאמר לא אפגום כבודי, כי זהו כבודו שמכבד השבת".

וכתב בביאור הלכה (שם ד"ה ישתדל) וז"ל: "בהרמב"ם איתא על דין זה בלשון חייב [שזהו לשונו בפרק ל', אע"פ שיהיה אדם חשוב ביותר ואין דרכו ליקח דברים מן השוק ולא להתעסק במלאכות שבבית חייב לעשות דברים שהן לצורך השבת בגופו שזה הוא כבודו. חכמים הראשונים, מהן מי שהיה מפצל העצים לבשל בהן, ומהן מי שהיה מבשל או מולח בשר או גודל פתילות או מדליק נרות, ומהן מי שהיה יוצא וקונה דברים שהן לצורך השבת ממאכל ומשקה אע"פ שאין דרכו בכך וכו', ע"ש]. והכוונה על איזה דבר מן הדברים. ועיין בקידושין מ"א דקאמר שם מצוה בו יותר מבשלוחו. ואפשר דלהרמב"ם גם כן לאו חוב גמור הוא, אלא כעין חובה משום כבוד שבת. וסברת הרמב"ם, דאי לאו הכי לא היו מבטלים כל הני אמוראים תורתן עבור זה, ומכל מקום לא הוי זה חובה גמורה. ותדע דלא אשכחן בגמרא בשם חובה, כי אם על הדלקת נר בשבת בדף כ"ה ע"ב ולענין ג' סעודות בדף קי"ז ע"ב, ומכל מקום צ"ע".

ומדברי הביאור הלכה, שדין "מצוה בו יותר מבשלוחו" אינו חיוב, משמע לכאורה כדברי רש"י, שדין "מצוה בו יותר מבשלוחו" אין זה חיוב, אלא זהו כעין "הידור" - שאם יקיים את המצוה בעצמו ולא על ידי שליח, יקבל יותר שכר. וזהו מה שדייק השו"ע וכתב שיש "להשתדל" להכין בעצמו צרכי שבת, ולא כתב שזהו חיוב. ואף בדברי הרמב"ם שכתב ש"חייב" לעשות דברים שהן לצורך השבת בגופו, למד הביאור הלכה שאין זה "חוב גמור", אלא "כעין חובה משום כבוד השבת".

- ג -

דין מצוה בו יותר מבשלוחו בשבת ובכל המצוות

כאמור לעיל, בגמרא הוזכר דין "מצוה בו יותר מבשלוחו" לענין קידושי אשה ולענין ההכנות לכבוד שבת, ומשמע איפוא, ש"מצוה בו יותר

מבשלוחו" הוא דין בכל המצוות, ויש לברר הדברים.

על דברי השו"ע בהלכות שבת (סימן רנ סעיף א) המובא לעיל [אות ב], כתב המג"א (שם ס"ק ב; הובא במשנה ברורה ס"ק ג) וז"ל: "והוא הדין בכל מצוה, מצוה בו יותר משלוחו". והעיר התוספת שבת (סימן רנ ס"ק ב) על דבריו: "ולפי דברי המג"א, ראוי להיזהר בזה גם בסעודת מילה וחתונה וכיוצא בזה, ולא מצינו זה בשום מקום. גם בשו"ת חות יאיר (סימן רה) גמגם קצת על הא דמצינו לחז"ל שהקילו בכבודם לכבוד שבת והוא נגד מה שאמרו גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה, ומסיק שם דשבת שאני דגדולה קדושתה, ואם כן הבו דלא לוסיף עלה. ודווקא בשבת דינא הכי, וכדאמר רב נחמן (שבת קיט, א) אילו מיקלע רב אמי ורב אסי מי לא מכתפינא קמייהו, וזה לא שייך בשאר סעודת מצוה". ומשמע מדברי התוספת שבת, שרק בשבת יש להחמיר ש"מצוה בו יותר מבשלוחו" בגלל גודל קדושתה.

אולם דברים אלו כמובן תמוהים ביותר, שהרי מפורש אמרו בגמרא, שגם בקידושין נאמר דין "מצוה בו יותר מבשלוחו", ולא רק בשבת משום גודל קדושתה, וצ"ע.

- ד -

וביישוב הדברים מבואר בדברי שלחן ערוך הרב (סימן רנ, קונטרס אחרון אות ב) שאמנם דין "מצוה בו יותר מבשלוחו" הוא בכל המצוות, אלא שיש להבדיל בין שבת לשאר המצוות, שבשבת דין זה הוא חיוב, לעומת שאר המצוות שבזה "ליכא חיובא במילתא, אלא יתרון מצוה בעלמא, דומיא דקידושי אשה". והוא מוכיח זאת מכך שרבא ורב ספרא "זלזלו את עצמם כל כך בקביעות, בכל שבת ושבת, מכלל דחיובא איכא במילתא, ולכן הוזקק לטעם אחר שזהו כבוד שבת, ולא משום יתרון מצוה בעלמא... אבל בשאר מצוות לא נצטווינו אלא שלא יהיו בזויות עלינו, וגם זה אינו נחשב למצוה בפני עצמה. ועוד, דכל מי שתורתו אומנותו וגריס בה יממא ולילא כהני אמוראי, אי אפשר לו לקיים כלל יתרון מצוה זו דמצוה בו יותר מבשלוחו, שהרי אסור לו להתבטל מתורתו לעשות מצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים, כמ"ש ביו"ד סי' ר"מ. ואפילו הכי כולהו הני אמוראי ביטלו תורתן בכל שבת ושבת, מכלל דחובת הגוף היא להתעסק דווקא בעצמו משום שזהו כבודו של שבת".

ומתבאר בדבריו שבכל התורה "מצוה בו יותר מבשלוחו" הוא "יתרון מצוה בעלמא", ואין זה חיוב המוטל על האדם, וכדוגמת מצות קידושין, שאין בזה חיוב אלא זו "מצוה בעלמא". מה שאין כן במצות כבוד שבת, שדין "מצוה בו יותר מבשלוחו" הוא חיוב משום "חובת הגוף" להתעסק

בהכנות לכבוד שבת ולכן יש חיוב שיעשה זאת דווקא בעצמו משום שזהו כבוד השבת. והראיה, מכל אותם אמוראים שעשו בעצמם את ההכנות לכבוד שבת, ואם "מצוה בו יותר מבשלוחו" היא רק "יתרון מצוה בעלמא", לא היה להם היתר להתבטל מלימוד - ובהכרח איפוא, שיש דין מיוחד משום כבוד השבת המטיל חובת הגוף להתעסק בהכנות לכבודה.

והדברים מפורשים גם בשער הציון (סימן רנ ס"ק ט) שהקשה על מש"כ השו"ע שצריך להכין בעצמו שום דבר לצרכי שבת, מדוע הותר להתבטל מלימודו לצורך כך ומדוע לא ימנה שליח שיעשה זאת עבורו, וז"ל: "ונראה דלא שייך בזה לומר מצוה שיוכל לעשות על ידי אחרים אין מבטלים התלמוד אפילו לזמן מועט, והכא הלא יוכל לעשות על ידי שלוחו דעדיף הוא ממי שהוא אחר לגמרי. יש לומר דדווקא מצוה שאין מוטלת על גופו, כגון שיפסיק באמצע הלמוד לילך לגמול חסד עם איזה אדם במקום שאחר יוכל לעשות עמו הטובה ההיא. משא"כ בזה שהכבוד שבת מוטלת על גופו, וממילא מצוה בו יותר מבשלוחו. אי נמי, דדווקא לענין כבוד שבת אמרינן כן דחמירא, משא"כ לענין שאר מצות אם הוא ת"ח ונוגע לביטול תורה, וצ"ע".

הרי לנו ששונה חיוב כבוד שבת, שדווקא בזה יש חיוב על גופו לעשותו ולא על ידי שליח, מה שאין כן בשאר המצוות שדין "מצוה בו יותר מבשלוחו" אינו חיוב, אלא זהו "יתרון מצוה בעלמא", ואם יכול להמשיך בלימוד ובד בבד לקיים את המצוה על ידי שליח, אין היתר להתבטל מלימודו כדי לקיים את המצוה.

והנה לעיל הבאנו את תמיהת התוספת שבת על מש"כ המג"א שבכל המצוות נאמר דין "מצוה בו יותר מבשלוחו", ותמה התוספת שבת מדוע לא מצינו שנזהרים להכין את סעודת המילה והחתונה בעצמו. וגם תמהנו על דבריו, מה מקום תמיהה זו על המג"א, והרי גמרא מפורשת היא ש"מצוה בו יותר מבשלוחו" גם בקידושין ולא רק לענין כבוד שבת. ולפי דברי שלחן ערוך הרב, מיושבים כל הדברים, דבאמת בכל המצוות נאמרה ההלכה ש"מצוה בו יותר מבשלוחו", כדברי המג"א, וכמפורש בגמרא בקידושין. ומכל מקום, יש הבדל בין ההכנות לכבוד שבת שהם חובת הגוף ולכן המצוה היא חובה על כל אחד לטרוח בזה ואפילו במחיר ביטול בלימודו. אולם בשאר המצוות, אין זה אלא "יתרון מצוה בעלמא", ולכן לא מצינו שהקפידו בסעודת המילה והחתונה להכין את צרכי הסעודה בעצמו.

- ה -

ומעתה נראה, שיסוד הספק האם "מצוה בו יותר מבשלוחו" עדיף על דין "הידור מצוה", תלוי

במבואר לעיל, האם דין "מצוה בו יותר מבשלוחו" הוא חיוב, או שזו רק עצה טובה כדי להרבות לו שכר, ו"יתרון מצוה בעלמא".

"הידור מצוה" הוא חיוב. ובשלמא אם דין "מצוה בו יותר מבשלוחו" הוא חיוב, הרי שיש לשקול זאת לעומת דין "הידור מצוה", ולברר מי עדיף. אך אם דין "מצוה בו יותר מבשלוחו" אינו חיוב, אלא רק עצה טובה כדי להרבות לו שכר, ו"יתרון מצוה בעלמא", מסתבר שדין "הידור מצוה" שהוא חיוב, עדיף.

ובפרט לדעת הראשונים הסוברים ש"הידור מצוה" הוא מצוה מהתורה (עי' בשדי חמד, כללים, מערכה ז כלל יב) ודאי שעדיף דין זה על "מצוה בו יותר מבשלוחו" שהוא רק דין מדרבנן. וכמו שהסיק בשו"ת חסד לאברהם (יו"ד סימן סא) בנדון שאלת החיי אדם, האם צריך לכתוב ס"ת בעצמו, או למסור לסופר מומחה שיכתוב בהידור. ולאחר שדן באריכות האם "הידור מצוה" הוא חיוב מהתורה או מדרבנן, כתב: "סוף דבר שמענו מכל האמור, דכיון דבתרומה היא מצות עשה לתרום מן היפה, והרמב"ם יליף לכל המצות מקרא דכל חלב דמצוה שיתן מהמובחר. והוא הדין בנידון דידן מצוה שיכתוב הסופר בכתב מהודר יותר, וזה דחי למה שמצוה בו יותר מבשלוחו דאינו מדברי תורה. ומרש"י בקידושין [הובא לעיל אות א] שפירש דאם עסוק במצוה בגופו מקבל שכר טפי, נראה דאינו אלא זהירות בעלמא".

- ו -

כאשר במסירת המצוה לקיומה על ידי שליח אין זלזול בכבוד המצוה - אין דין "מצוה בו יותר מבשלוחו"

טעם נוסף להעדיף את קיום המצוה בהידור באמצעות שליח מאשר קיומה בעצמו באופן פחות מהודר, מתבאר על פי דברי התבואות שור [הובא לעיל אות א] שכתב בביאור טעם ההלכה "מצוה בו יותר מבשלוחו", שהוא משום שאם לא מקיים את המצוה בעצמו אלא על ידי אחרים הוא מראה כאילו המצוה אינה חשובה בעיניו, וז"ל בתוך דבריו: "קיימא לן ריש פ"ב דקידושין, מצוה בו יותר מבשלוחו, רק דלענ"ד דווקא היכא דקעביד שליח לא בדרך שמכבד לאחר לזכות במצוה, רק נראה כאינו רוצה לטרוח בעצמו, להכי אין המצוה כל כך כמו אילו טרח בעצמו. אבל בדרך כבוד, שמכבד למי שמהדר אחר המצוה לקיימה, על כיוצא בזה אמרו (יומא לט, א) דדמי למי שמודד אפרסמון שאומרים לו המתן לי עד שאמדוד עמך כדי שנתבסם אני ואתה, שהוא גרם המצוה והאחר עושהו, ומתבסמים שניהם".

ולפי זה יוצא שהחיוב לעשות את המצוה בעצמו ולא על ידי שליח, הוא רק כאשר יש באי קיום המצוה

בעצמו ומסירתה לשליח, זלזול במצוה ח"ו. אולם אם במסירת קיום המצוה לשליח, מתקיימת המצוה בהידור גדול יותר, ובוודאי שאין בכך זלזול במצוה אלא אדרבה, יתרון ומעלה - פשיטא שרשאי לקיים את המצוה על ידי שליח.

ולפיכך, מסתבר שהן בהדלקת נרות חנוכה שהחולה מבקש משליח שידליקם במקום שיש יותר פרסומי ניסא, והן בכתיבת ספר תורה שנותן לסופר מומחה לכתוב בכתב מהודר - מאחר ואין במסירתם לשליח זלזול, אלא היא נועדה לצורך קיומם בצורה המהודרת ביותר, ודאי שאין כל מניעה בכך, ובזה לא נאמר הדין "מצוה בו יותר מבשלוח".

- ז -

כתיבת ספר תורה בעצמו או על ידי סופר שיכתוב בכתב מהודר יותר

כאמור בפתיחה לשיעור, ספק זה מוזכר בספר חיי אדם, ונשאר בצ"ע.

בשאלה זו עסק גם הרב מטשעבין, בשו"ת דובב מישרים (שם אות ב) וז"ל: "ובדבר שבדעת כבודו לקיים מצות כתיבת ס"ת וחילו רב לכתוב בעצמו, אולם כמובן הכתב של הסופר סת"ם מומחה לרבים יהיה מהודר יותר, ועל כן מסופק כבודו איזה דרך יבחור, אם לכתוב בעצמו כי מצוה בו יותר מבשלוחו. או יען שהכתב של הסופר יהיה יותר מהודר, לכך מהנכון ליתן משפט הקדימה לכתוב על ידי הסופר בתורת שליח כדי שיהיה המצוה מהודר יותר".

ופסק הרב מטשעבין: "לדעתי נראה שנכון יותר על ידי סופר מומחה, כדי שיהיה הכתב מהודר ויפה ביותר". ואף שמלשון הרמב"ם בהלכות ס"ת (פ"ז הלכה א) שכתב "ואם אינו יודע לכתוב אחרים כותבים לו", משמע שנכון יותר לכתוב בעצמו, ורק אם אינו יודע אזי אחרים כותבים לו. וכמו כן מפורש במג"א [הובא לעיל אות ב] שדין מצוה בו יותר מבשלוחו נאמר בכל המצוות. מכל מקום הכריע הרב מטשעבין: "אבל בר"ח אור זרוע (סימן קכח) כתב שדווקא גבי קידושין אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו, ולא בשאר מצות, מכל מקום בכהאי גוונא שהכתב של הסופר מהודר יותר, בוודאי נכון יותר לכתוב על ידי שליח".

והביא ראיה לכך מדברי הירושלמי (יומא פרק ו הלכה א) שדן בהלכות קצירת העומר, כאשר יש לפני הקוצרים תבואה שהיא משובחת יותר ["אביב לח"] אך היא כבר קצורה, או תבואה יבשה שצריכים לקצור, מה עדיף. והכריע הירושלמי "אביב לח קצור קודם". ופירש בקרבן העדה: "שאף על פי שמצוה לקצור, מכל מקום הואיל וזה משובח בגופו שהיא אביב לח, מצוה בו יותר". ולמד הרב מטשעבין מדברי הירושלמי:

"שמבטלים מצות קצירה כדי שיהיה משובח בגופו, מכל שכן לענין מצוה בו יותר מבשלוחו, שמבטלים [את קיום המצוה בגופו] היכא שהמצוה תהיה יותר מהודרת ומשובחת".

והוא מוסיף עוד סיבה, מדוע בכתיבת ספר תורה יש להעדיף לכתוב על ידי סופר בכתב מהודר, על פני כתיבה בעצמו. כי לדעת השאגת אריה (סימן נ) מצות "זה אלי ואנוהו" [דהיינו הידור מצוה] היא מדאורייתא [שלא כדעת המהרש"א במסכת שבת דף קד], ואילו דין מצוה בו יותר מבשלוחו היא מצוה מדרבנן (עי' בשדי חמד, כרך ה, שו"ת דברי חכמים סימן מד אות נג).

ועוד מביא הרב מטשעבין את דברי הישמח משה (פרשת עקב) שכתב כי כאשר השליח עושה את המצוה תמורת שכר שנותן לו המשלח, לא נאמר הדין של "מצוה בו יותר מבשלוחו", והיות והסופר נוטל שכר כתיבה, אין כאן דין מצוה בו יותר מבשלוחו. אלא שהוא מסייג את הדברים, כי מדברי הפרי מגדים (או"ח סימן תלב, אשל אברהם ס"ק ה) מוכח שגם בשכר נאמר דין מצוה בו יותר מבשלוחו.

לסיכום, דעת הרב מטשעבין שבקיום מצות כתיבת ספר תורה, יש להעדיף את קיומה המהודר של המצוה על ידי סופר מומחה, מאשר כתיבה על ידי האדם עצמו מדין "מצוה בו יותר מבשלוחו". וזאת בגלל:

[א] דעת מהר"ח אור זרוע שמצוה בו יותר מבשלוחו לא נאמר בכל המצוות.

[ב] הראיה מהירושלמי שהידור מצוה עדיף על קיום המצוה בעצמה בצורה פחות מהודרת.

[ג] "הידור מצוה" הוא דין מהתורה [לדעת השאגת אריה] ואילו "מצוה בו יותר מבשלוחו" הוא דין מדרבנן.

ומה גם שבמצות כתיבת ספר תורה יש סיבה נוספת להעדיף את הכתיבה המהודרת על ידי סופר, כי על ידי כתיבת אות אחת בסיום ספר התורה, ניתן לקיים את המצוה בעצמו, וכמו שמסיים הרב מטשעבין את תשובתו: "ובפרט בוודאי שיכתוב איזה אות [בספר התורה] ואם כן הלוא מבואר שם בש"ס מנחות (ל, א) אם הגיה אות אחת, מעלה עליו כאילו כתבו, ולדעת הרמב"ם לא קאי אס"ת שקנה מן השוק, עי"ש. ועל כן בעת גמר הס"ת יכתוב האות האחרון, ובכהאי גוונא בוודאי הוי כאילו כתב כל הס"ת". נמצא איפוא, שבכתיבת האות האחרונה בעצמו יכול "ליהנות משתי העולמות", הן בקיום המצוה בו יותר מבשלוחו, והן בקיום מצות כתיבת כל ספר התורה בהידור.

- ח -

גם הגר"ש ואזנר, בשו"ת שבט הלוי (חלק ב סימן קלה) דן בספקו של החיי אדם, האם עדיף לכתוב ס"ת

בעצמו בכתב שאינו מהודר כל כך, או לכותבו על ידי סופר מומחה בכתב מהודר יותר.

בתחילת דבריו הוא מביא את דברי הרמב"ם (הלכות ספר תורה פ"ז ה"א) שכתב: "מצות עשה על כל איש ואיש מישראל לכתוב ספר תורה לעצמו, שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה... ואע"פ שהניחו לו אבותיו ספר תורה, מצוה לכתוב משלו. ואם כתבו בידו הרי הוא כאילו קבלה מהר סיני, ואם אינו יודע לכתוב אחרים כותבין לו. וכל המגיה ספר תורה, ואפילו אות אחת, הרי הוא כאילו כתבו כולו". ועל פי דברי הרמב"ם מסיק הגר"ש ואזנר: "דאיכא ב' דברים בכתיבת ס"ת בעצמו [א] חדא, מה דמצוה בו יותר מבשלוחו. אבל זה לא היה עדיין סיבה שיאמרו עליו דבשביל מצוה בו יותר מבשלוחו יהיה חשוב כאילו קבלה מסיני. אמנם בכתיבת ס"ת נתחדש עוד סיבה שיכתוב בעצמו [ב] כדי שיהיה חשוב כאילו קבלה מסיני. אם כן הספק של החיי אדם בכתיבת ס"ת שונה מספק זה במקומות אחרים, כי במקומות אחרים הספק הוא אם מצוה בו יותר מבשלוחו עדיף, או זה אלי ואנוהו. משא"כ בס"ת, דזה אלי ואנוהו צריך לדחות תרתי, חדא דין מצוה בו יותר מבשלוחו, ועוד, ענין כאלו קבלה מהר סיני, דזה דוקא אם כתב בעצמו".

כלומר, בהשקפה ראשונה, נטה הרב ואזנר להעדיף כתיבה פחות מהודרת בעצמו מאשר כתיבה יותר מהודרת על ידי אחר. וטעמו, כי במצות כתיבת ספר תורה יש דין מיוחד "שיהיה חשוב כאילו קבלה מסיני". ולדעתו, קיום דין זה שייך רק בכתיבה בעצמו ולא על ידי שליח.

והנה על דברים אלו יש לציין את מש"כ בספר יפה ללב (יו"ד סימן ער אות ב) שגם הוא הביא את דברי הרמב"ם הנ"ל, שאם "כתבו בידו הרי הוא כאילו קבלה מהר סיני", והוסיף: "ומי שאי אפשר לו לכתוב בידו, שאינו יודע לכתוב, אחרים כותבים לו, שישכור מי שיכתבנו לו, וכן כתב הרב דרכי הים, כמאמר רב גידל אמר רב (מנחות ל, א) הלוקח ס"ת מן השוק כחוטף מצוה מן השוק, כתבו, מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלו מהר סיני, הכותב ס"ת בידו או ביד שלוחו הרי זה כאילו קיבלו מהר סיני". ומפורש בדבריו, כי גם על ידי שליח מתקיים בכתיבת ס"ת הדין שנחשב "כאילו קבלה מסיני", ואין זה דין השייך רק לכותב עצמו, כפי שסבור הרב ואזנר.

מכל מקום, להלכה ולמעשה פסק בשבט הלוי כמו הרב מטשעבין, שימסור לסופר לכתוב את הס"ת בכתב מהודר, ואת האות האחרונה יכתוב בעצמו, וז"ל: "וכל זה [שאמרנו שצריך לכתוב ס"ת בעצמו ולא ע"י שליח, כדי "שיהיה חשוב כאילו קבלה מסיני"] לא הוצרכנו רק למש"כ השאגת אריה (סוף סימן לד) דאינו מקיים מצות כתיבת

ס״ת רק בכותב מתחלה ועד סוף ולא יחסר אפילו אות אחת, אם כן יתכן שאלה הנ״ל. אבל למה שכתבו הפוסקים ובספר ערוך השלחן, דאפילו באות אחת קיים המצוה (עי׳ בדבריו יו״ד סימן ער) אם כן פשיטא דאות אחת יכול כל אדם לכתוב בעצמו, ואינו צריך להסתכל בזה על נוי הכתב״.

- ט -

הדלקת נר חנוכה בעצמו או על ידי שליח בצורה מהודרת יותר - מה עדיף

על פי דברי הרב מטשעבין כתב רבי יצחק זילברשטיין, רבה של רמת אלחנן בבני ברק, בספרו תורת היולדת (פרק נד הערה ד) לפשוט את הספק בדין הדלקת נרות של יולדת הרתוקה למיטתה - האם עדיף שתדליק בחלון על ידי שליח שיש בזה פרסומי ניסא וההדלקה מתקיימת בצורה המהודרת ביותר, או שעדיף שתדליק בעצמה סמוך למיטתה מדין ״מצוה בו יותר מבשלוחו״. ומאחר ומסקנת הרב מטשעבין לענין מצות כתיבת ספר תורה היתה, שמצוה מהודרת יותר על ידי שליח, עדיפה. כתב הרב זילברשטיין: ״לפי זה, גם בענינינו עדיף שהיולדת תעשה שליח שידליק בחלון״.

בספר משמרת חיים (ח״א, חנוכה סימן ה) הביא הגרח״פ שיינברג את דברי הרב זילברשטיין, וכתב לחלק בין כתיבת ספר תורה, להדלקת נרות חנוכה: ״דגבי כתיבת ספר תורה על ידי סופר שכתב ידו יפה יותר, ההידור הוא בכתיבה עצמה שהיא החפצא של המצוה. וכיון שההידור הוא בעצם החפצא של המצוה, אז ההידור נהיה לחלק מן המצוה עצמה, והתם אמרינן שההידור בעצם המצוה עדיף יותר ממצוה בו יותר מבשלוחו. מה שאין כן, גבי הדלקת נרות חנוכה ליד החלון, ההידור אינו בעצם המצוה, שהמצוה היא ההדלקה, ובזה אין חילוק בין ליד מיטה או ליד החלון, אלא התכלית של המצוה היא פרסומי ניסא, וליד החלון ההידור הוא בתכלית של המצוה, וכיון שאין ההידור במצוה עצמה אין ההידור חלק מן המצוה אלא הוא דבר הנוסף למצוה. והתם יש לומר שהמעלה של מצוה בו יותר מבשלוחו שהיא בעצם עשיית המצוה, עדיפא מההידור של פרסומי ניסא, שאינו חלק מהמצוה עצמה, אלא הוא רק דבר נוסף למצוה״.

לכן, לדעת הגרח״פ שיינברג, עדיף שהיולדת המחוייבת במצוה תדליק את הנרות בעצמה סמוך למיטתה ותברך על ההדלקה, מאשר להדר במקום הנחת הנרות על ידי הדלקת שליח.

על כל פנים, בדברי הגרח״פ שיינברג מתבארים שתי יסודות: [א] בהדלקת נר חנוכה - הדלקה במקום שיש פרסומי ניסא גדול יותר, אינה הידור בעצם המצוה, אלא דין נוסף של

הידור בתכלית קיום המצוה לפרסם הנס. [ב] בכתיבת ספר תורה - כתב מהודר יותר הוא הידור בעצם המצוה [הרב זילברשטיין העתיק את דברי הגרח"פ שיינברג בספרו תורת היולדת (במדור ההערות) ושם הוסיף בביאור סברא זו: "בספר תורה העיקר שיביא לידי לימוד, ויופי הספר מושך ומרענן את עצם הלימוד בֵּיתר שאת". ולכן ההידור הוא חלק מעצם מצות כתיבת ס"ת]. ועל דברים אלו יש לתמוה, כדלהלן.

- י -

הידור בהדלקת נר חנוכה - האם הוא חלק מקיום המצוה או דין נוסף של "הידור"

ראשית, ההנחה שהדלקת נרות במקום שיש יותר פרסומי ניסא אינה הידור בעצם המצוה, תמוהה מאד. שהרי ודאי ענין הפרסומי ניסא בנרות חנוכה אינו רק "ענין נוסף" על עצם ההדלקה ורק "תכלית המצוה", אלא זהו עצם החפצא של המצוה ומהות ההדלקה - לפרסם את הנס.

וגדולה מזאת מצינו, שאפילו הברכה על הדלקת נרות חנוכה, עיקרה משום פרסום הנס, וכמו שביאר רבי יעקב עמדין (מור וקציעה, סימן תערב אות שסב) את פסקם של הטור והמחבר בשו"ע (או"ח סימן תערב סע' ב) "אם עבר זה הזמן [עד שתכלה רגל מן השוק] ולא הדליק, מדליק והולך כל הלילה". וכתב המג"א (ס"ק ו) כי משמע מסתימת הדברים שידליק בברכה. והקשה רבי יעקב עמדין, מה שונה נר חנוכה משאר המצוות מדרבנן שאין מברכים כאשר יש ספק בחיוב המצוות משום ש"ברכות אינן מעכבות".

ותירץ, שאף על פי שאין הברכות מעכבות, מכל מקום ברכת נר חנוכה שאני "וברכתה מעכבת משום שכל עיקרה לפרסומי ניסא, וכי מדליק בלי ברכה לא מידי עבד, דהרואה סבר שלצרכו הוא דאדליק, ולא מינכרא מילתא כלל דלשם מצוה קעבידּ". ובספר מקראי קודש (חנוכה סימן כד) הסביר הגרצ"פ פראנק את דבריו: "דהיינו שאין ברכת להדליק נר חנוכה כשאר ברכת המצוות שאינה רק ברכה על המצוה, אלא שהיא חלק מגוף המצוה משום שעיקרה לפרסומי ניסא, וצריך שתהא הדלקתו מוכחת מעצמה שהיא לא לצרכו, אלא לשם מצות נר חנוכה, ועל ידי הברכה שהוא מברך נעשתה הדלקתו מוכחת שהיא לא לצרכו אלא לשם חנוכה, והפרסומי ניסא מוכח מתוכה. ומכיון שהברכה מעכבת והיא חלק מעצם מצות ההדלקה, דין הברכה כאן כעצם עשיית המצוה שחייב לעשות מספק".

ומעתה, אם הברכה על הדלקת נר חנוכה שונה במהותה מכל ברכת המצוות, שכן היא חלק מגוף

המצוה לפרסם את הנס, כי רק על ידי הברכה מוכח שההדלקה היא לצורך פרסום הנס ולא לצרכים עצמיים, ודאי וודאי שהדלקת הנרות במקום שיש בו יותר פרסומי ניסא, היא חלק מגוף המצוה, ולא כמו שנקט הגרח"פ שענין הפרסומי ניסא בנרות חנוכה הוא רק "ענין נוסף" של הידור ב"תכלית המצוה".

- יא -

ובאמת נחלקו האחרונים בגדר ה"הידור" בהדלקת נרות חנוכה, האם הוא חלק מגוף המצוה, או שהוא דין נוסף של "הידור". ויסוד מחלוקתם במה שדן בשו"ת רבי עקיבא איגר (מהדורא תניינא סימן יג) האם מברכים על נר של הידור, במעשה שהיה במי שהדליק נרות חנוכה בליל שמיני ושכח לברך על ההדלקה, ורק קודם שהדליק את כל הנרות נזכר שעדיין לא בירך, והשאלה היא, האם רשאי לברך עתה, על הדלקת הנרות שהם "הידור" מצוה, ולא מעיקר הדין. והביא רעק"א שנחלקו בזה הפוסקים: לדעת הפרי חדש, אין לברך על נר ההידור, אולם האליה רבה סבר שרשאי לברך על נר ההידור.

וביאור מחלוקת הפרי חדש והאליה רבה הוא, שנחלקו מהו גדר ההידור במצוות - האם זהו חלק בלתי נפרד מעצם המצוה, שגוף המצוה מהודרת יותר כשמקיימה בהידור, או שההידור הוא מצוה בפני עצמה, ואינו קובע ומעלה את דרגת חשיבות המצוה, אלא שקיים [א] את גוף המצוה [ב] את מצות הידור במצוות. לפי הפרי חדש, מאחר וההידור הוא חלק מהמצוה עצמה, שפיר יש לברך על ההידור, שהרי עכשיו הוא ממשיך להשלים את המצוה, ולקיים את גוף המצוה בֵּיתר הידור. אולם לפי האליה רבה, מכיון שההידור אינו חלק מעצם מצות הדלקת נר חנוכה, אלא יש מצוה כללית להדר במצוות, הרי לא מצאנו שנתקנה ברכה על ה"מצוה הכללית" של הידור במצוות, ולכן אין לברך על ההידור כשלעצמו.

ומעתה נשוב לדון במה שפתחנו: מה עדיף - הדלקת נר חנוכה בעצמו אך במקום שאין פרסומי ניסא [חולה סמוך למיטתו] או הדלקה על ידי שליח במקום שיש יותר פרסומי ניסא, והמצוה מתקיימת בֵּיתר הידור. והנה הגרח"פ שיינברג [הובא לעיל אות ט] נקט בפשטות שהמעלה של "מצוה בו יותר מבשלוחו" שהיא בעצם עשיית המצוה, עדיפה על "הידור" של פרסומי ניסא, שאינו חלק מהמצוה עצמה, אלא הוא רק דבר נוסף למצוה. אולם לפי המבואר, הנחה זו נכונה רק לדעת האליה רבה, שההידור אינו חלק מעצם מצות הדלקת נר חנוכה, אלא זה דין נוסף של קיום מצוה כללית להדר במצוות. אולם לדעת הפרי חדש, שה"הידור" הוא חלק מהמצוה עצמה,

ואף מברכים על ההידור, שוב אין כל עדיפות לדין "מצוה בו יותר מבשלוחו" שהוא בעצם עשיית המצוה, על "הידור" של פרסומי ניסא, שהרי גם ה"הידור" הוא חלק מהמצוה עצמה.

- יב -

הדלקה בשמן רגיל לבד או הדלקה בשמן זית בשותפות - מה עדיף

עוד נראה לדון בדבריו של הגרח"פ שיינברג הנ"ל, שהמעלה של "מצוה בו יותר מבשלוחו" היא בעצם עשיית המצוה, ולכן דין זה עדיף על "הידור" של פרסומי ניסא, שהוא רק דבר נוסף למצוה. על פי מש"כ בשו"ת מחשבת הקודש (חלק ב סימן מד) בדבר "מי שאין לו מעות אלא או להדליק בשותפות אחרים לשמן זית, או שידליק בפני עצמו בשמן פשוט, איזה מהם עדיפא, האם מצוה מן המובחר דשמן זית, או מצוה בו יותר מבשלוחו עדיפא".

בתשובתו רצה מחשבת הקודש לתלות את השאלה במחלוקת הפוסקים האם דין "זריזין מקדימין למצוות" עדיף על דין "הידור מצוה". כגון במקרה שאם כשיאחר את קיום המצוה, היא תקויים באופן מהודר יותר - האם צריך לקיים את המצוה מיד, פחות בהידור, מדין "זריזין מקדימין למצוות", או להתעכב ולקיימה מאוחר יותר בהידור גדול יותר. לדעת החכם צבי (סימן קו) עדיף לאחֵר את קיום המצוה כדי שתהיה יותר מהודרת, כדברי התרומת הדשן (סי' רסט) "דמאחרין כמה מצות כדי לעשותם כתיקונם ובהכשר ובהידור". וכן מבואר בשו"ת שבות יעקב (הובא בשערי תשובה סימן תרנא ס"ק יז) שכאשר יודע שאם ימתין שעה או שעתיים, יביאו לו אתרוג מהודר יותר, עליו להמתין, כי באותו היום אין זה "שיהוי מצוה".

וכתב מחשבת הקודש: "וביאור דבריהם נראה, דכיון דהוי מצוה מן המובחר לקיים המצוה בהידור, לכן טוב יותר לקיים בהידור, משום דהידור מצוה הוי המצוה מן המובחר בעצם המצוה. אבל זריזין מקדימין הוי מצוה מן המובחר בפועל המצוה, היינו באדם המקיים את המצוה, דבעצם המצוה אין נפקא מינה. ושוב מצוה מן המובחר בעצם המצוה עדיפא.

ואם כן בנדון דידן נמי, כיון דשמן זית הוי מצוה מן המובחר בעצם המצוה, הן מצד דהוי אורה זך, או מצד דהוי דומיא דמנורה [של מקדש] שהיה בשמן זית, ועי' בר"ן (שבת ד, א בדפי הרי"ף) בענין הדלקה עושה מצוה דהוי דומיא דמנורה דאסור להשתמש לאורה. אבל מצוה בו יותר מבשלוחו הוי מצוה מן המובחר בעושה המצוה. ושוב מצוה מן המובחר בעצם המצוה עדיפא, וטוב יותר להדליק בשמן זית בהשתתפות

אחרים, מלהדליק בשאר שמנים בעצמו, דזה אינו מצוה מן המובחר בעצם המצוה".

- יג -

הנה כי כן, לדעת שו"ת מחשבת הקודש "הידור מצוה" הוא דין בעצם המצוה, לעומת "מצוה בו יותר מבשלוחו" שאינו דין בעצם המצוה אלא באדם המקיים את המצוה. וזאת בניגוד לדעתו של הגרח"פ שיינברג, שהמעלה של "מצוה בו יותר מבשלוחו" היא בעצם עשיית המצוה.

ומתוך כך מגיע בשו"ת מחשבת הקודש למסקנא, שיש להעדיף את הדין שהוא בעצם המצוה, הוי אומר את דין ה"הידור", על פני הדין של "מצוה בו יותר מבשלוחו". ובנדון שאלתו, יש להעדיף להדליק בשמן זית המהודר ואפילו בשותפות עם אחרים, כי ההידור הוא בעצם המצוה, מאשר להדליק בעצמו את השמן הפחות מהודר.

והוא מסיים: "שוב מצאתי בספר אחד שנסתפק לענין מצות כתיבת ס"ת מהו עדיפא, אם בעצמו, דמצוה בו יותר מבשלוחו, או על ידי סופר שעושה הכתיבה בהידור יותר, ואם כן הוי מצוה מן המובחר נמי. וזה גם כן תלוי בספקתינו וכהנ"ל דזהו בעצם המצוה דכתיבת ס"ת, ואם כן ודאי עדיפא על ידי סופר".

ומעניין, כי בדברים אלו, הוא מסכים עם הבנת הגרח"פ שיינברג [הובא לעיל אות ט] שכתב, מהודר יותר הוא הידור בעצם כתיבת הס"ת.

ולאור זאת, על פי דרכו שהידור מצוה שהוא דין "בעצם המצוה" עדיף על דין "מצוה בו יותר מבשלוחו", הכריע בשו"ת מחשבת הקודש, שיש להעדיף למסור את כתיבת ספר התורה לסופר מומחה שיכתוב אותו בכתב משובח יותר, כי ההידור בכתב הס"ת הוא דין "בעצם המצוה" ועדיף על פני קיום מצות הכתיבה בעצמו אך באופן פחות מהודר.

ואמנם על פי דרכו, גם בנדון דידן, שהחולה רתוק למיטתו, מסתבר שיהיה עדיף לקיים את מצות הדלקת הנרות בהידור, דהיינו במקום שבו יש יותר פרסומי ניסא - מאשר לקיימה בעצמו בצורה פחות מהודרת מדין "מצוה בו יותר מבשלוחו". כי "הידור" הוא דין "בעצם המצוה", ובכך יש לו עדיפות על "מצוה בו יותר מבשלוחו" שהוא דין באדם המקיים את המצוה ולא "בעצם המצוה". ולכן עדיף שהחולה ימנה שליח שידליק עבורו את הנרות ליד החלון, או בכל מקום שיש בו יותר פרסומי ניסא, מאשר להדליק בעצמו ליד מיטת חוליו במקום שאין כל כך פרסומי ניסא.

- יד -

הידור בכתיבת ספר תורה - האם הוא חלק מקיום המצוה או דין נוסף של "הידור"

גם על מה שכתב הגרח"פ שיינברג שכתב מהודר יותר הוא הידור בעצם כתיבת הס"ת, יש להעיר ממש"כ בשו"ת שבט הלוי (חלק ב סימן קלה) בהמשך לדבריו המובאים לעיל [אות ח] לדחות את ראיית הרב מטשעבין שקיום מצוה בהידור עדיף על קיום מצוה ללא הידור ובעצמו, מההלכה שיש להעדיף להביא קרבן מעומר אביב לח קצור, מאשר לקצור עומר יבש בעצמו. וכתב על כך בשבט הלוי: "ובעניותי אין להביא ראיה משם, דהתם לענין לח מגוף המצוה ממש, ומסתבר שהוא מגוף המצוה, יותר ממצות קצירה שאינה במנחת העומר גופא, על כן נדחה קצירה מפני אביב ולא אביב מפני קצירה. אבל נוי כתיבה, אם עושה הכתיבה בכל פרטיה ודקדוקיה רק שאינו נאה כל כך, יתכן דלא נקרא חסרון בגוף המצוה".

לפנינו מחלוקת בסברא, האם הידור בכתיבת ספר תורה הוא חלק מקיום המצוה, או דין נוסף של "הידור". לדעת הרב ואזנר, כתיבה מהודרת יותר אינה תוספת ומעלה בעצם קיום המצוה, וממילא גם כתיבה שאינה מהודרת, לא מהווה חסרון בגוף המצוה. אולם לדעת הגרח"פ שיינברג, כתב מהודר יותר הוא הידור בעצם כתיבת הס"ת.

- טו -

מה בין מצות כתיבת ספר תורה למצות הדלקת נר חנוכה

ונראה לחלק באופן אחר בין מצות כתיבת ספר תורה ומצות הדלקת נר חנוכה, ונדון לפי זה בשאלה האם הידור מצוה עדיף על מצוה בו יותר מבשלוחו.

בשו"ע (יו"ד סימן ער סע' ב) נפסק: "האידנא [בזמן הזה] מצוה לכתוב חומשי תורה ומשנה וגמרא ופירושיהן. ולא ימכרם, אם לא ללמוד תורה ולישא אשה". מקור ההלכה הם דברי הרא"ש (תחילת הלכות ס"ת) שכתב כי בדורות הראשונים שהיו כותבים ס"ת ולומדים בו, המצוה היתה כתיבת ספר תורה. אבל בזמן הזה שכותבים ס"ת ומניחים אותו בבית הכנסת לקרוא בו ברבים, המצוה של כתיבת ספר תורה היא לכתוב חומשי תורה ומשנה וגמרא ופירושיהם להגות בהם הוא ובניו.

ובספר שלחן גבוה (יו"ד סי' ער ס"ק יב) סיכם את מחלוקת הפוסקים בדעת הרא"ש, האם בא להוסיף, שהמצוה היום היא גם לכתוב חומשים וגמרא וספרי קודש שלומדים בהם, ועדיין מקיים מצוה גם בכתיבת ס"ת (הבנת הבית יוסף בדברי הרא"ש, וכן

דעת הלבוש, ב״ח ומעדני מלך וט״ז). או שבא לגרוע ולומר שבזמן הזה שמניחים את ספר התורה בארון הקודש בבית הכנסת וכלל לא לומדים בו, אלא רק משתמשים בו לקריאת התורה בציבור, הרי שאין כל מצוה בכתיבת ס״ת והמצוה היא אך ורק בכתיבת חומשים ושאר ספרי קודש שלומדים בהם (הבנת הדרישה ברא״ש, וכן דעת הש״ך).

בשו״ת נפש חיה (יו״ד סימן עה) הביא את מחלוקת הפוסקים הנ״ל, ועשה כעין ״פשרה״ בין השיטות, וז״ל: ״נראה לפענ״ד דמשום הכי בדורותינו כשהציבור כותבים לעצמם ספר תורה, וכן חברה, כולם קיימו מצות ועתה כתבו לכם את השירה, דאף דהמצוה על כל אחד מישראל, היינו רק בדורות ראשונים שהיו לומדים בספר תורה, אם כן שפיר כל אחד היה מחוייב לכתוב לעצמו ס״ת ללמוד בו הוא ובניו כאשר כתב הרא״ש. אבל האידנא שאין לומדים בס״ת אך שקוראים בה בציבור, שפיר הציבור יוצאים בספר אחד שנקרא בו בציבור, ולא הוי מצוה שכל אחד יכתוב לעצמו לקרוא בו, דהא אין קוראים בס״ת ביחיד רק בציבור. ואם כן שפיר יוצאים במה שהציבור כולו כותבים לעצמם ס״ת לקרוא בו״.

ומבואר בדבריו, שבוודאי יש מצוה בכתיבת ס״ת גם בזמנינו, אלא שבדורות הראשונים [שלא היו ספרים בנמצא] שהיו לומדים כל אחד לעצמו בספר תורה שלו, ולכן כל אחד היה מחויב לכתוב ס״ת כדי שיוכל ללמוד בו הוא ובניו - היתה מצות כתיבת ס״ת חיוב על כל יחיד ויחיד. מה שאין כן בזמנינו שלא לומדים מתוך ספר התורה אלא משתמשים בו לקריאה בלבד, הרי שהמצוה אינה על כל יחיד ויחיד אלא זו ״מצוה ציבורית״ - מצוה המוטלת על הציבור שיהיה להם ס״ת כדי שיוכלו לקרוא בזמני הקריאה [ומשום כך מכריע הנפש חיה בנדון שנשאל - שיוצאים ידי חובת מצות כתיבת ס״ת בשותפות עם אחרים].

ומעתה יש לומר, מאחר ולדעת חלק מהפוסקים [דרישה וש״ך] אין בזמן הזה מצוה בכתיבת ספר תורה, ולדעת פוסקים אחרים [נפש חיה] על כל פנים זו מצוה ציבורית ולא חובה המוטלת על כל יחיד ויחיד, ואם כן בוודאי שעדיף לכתוב את הס״ת על ידי סופר מומחה שיכתוב בשליחות כל הציבור בהידור, מאשר היחיד יכתוב את הס״ת בעצמו. ובפרט לדעת הנפש חיה, שאין בכלל חיוב על היחיד לכתוב ס״ת בזמן הזה, והמצוה על כל הציבור, שבוודאי לכתחילה צריכים כל הציבור למנות סופר מומחה שיכתוב ס״ת בשליחותם.

אולם בכל מה שנוגע לקיום מצות הדלקת נר חנוכה, לכאורה זהו חיוב המוטל על כל יחיד, שם נותרה השאלה במקומה, האם להעדיף את קיום המצוה בעצמו מדין ״מצוה בו

יותר מבשלוחו", או שקיום המצוה בהידור, עדיף. ולכן כשעל ידי אחר מתקיימת המצוה בהידור גדול יותר, יקיימה האחר ולא הוא.

- טז -

ברם, כבר הבאנו בשיעור בענין נר איש וביתו את חידושם של האחרונים בגדר חיוב הדלקת נר חנוכה, שאינו חיוב על הגברא להדליק נר חנוכה בביתו, וכפשטות לשונו של הב"ח (או"ח סימן תרעו) "שהמצוה מוטלת על גוף האדם". אלא חיוב על הבית שכל אחד צריך שיהיה נר חנוכה דולק בביתו, כפשטות לשון הרמב"ם (הלכות חנוכה פרק ד הלכה א) שכתב: "כמה נרות הוא מדליק בחנוכה, מצותה [ללא ההידור] שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד".

וכמו שדייק הפני יהושע (שבת כא, ב ד"ה בגמרא) מדברי הגמרא "תנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו", שייתור הלשון "וביתו" מורה על גדר חיוב נר חנוכה שהוא דין על הבית, וכך כתב: "נראה דמה שנשתנה מצוה זו משאר מצות שהן חובת הגוף שהיה חיוב על כל יחיד ויחיד, דקיימא לן נמי (קידושין מא, א) מצוה בו יותר מבשלוחו, אלא דשאני הכא שאין עיקר המצוה אלא בסמוך לרשות הרבים שהוא משום פרסומי ניסא, משום כך הטילו חובת מצוה זו כאילו היא חובת הבית, ועדיין צ"ע".

ולפי זה, גם במצות נר חנוכה עדיף לקיים את המצוה בהידור, מאשר לקיימה בעצמו, מאחר ומצוה זו אינה חיוב על הגברא, אלא זהו חיוב על הבית. כי יתכן שכל הספק מי עדיף - דין "מצוה בו יותר מבשלוחו", או דין "הידור מצוה", הוא רק במצוות שהחיוב מוטל על האדם לקיימן, ובזה יש ספק בגלל שהחיוב מוטל עליו, ולכן מצוה בו יותר מבשלוחו. מה שאין כן כשהמצוה אינה "בו", אלא זהו חיוב על הבית או חיוב "ציבורי", אולי כלל לא נאמר דין "מצוה בו יותר מבשלוחו". ואפילו אם נאמר שצריך לקיים את המצוה בעצמו גם במצוות שהחיוב על הבית או שהחיוב הוא על הציבור, אולם במקרה שקיומה בצורה המהודרת יותר הוא על ידי אחר, ודאי שלא נאמר שהחיוב הוא דווקא עליו, וצ"ע.

- יז -

הבדל נוסף בין קיום מצות כתיבת ספר תורה וקיום מצות הדלקת נרות חנוכה על ידי שליח

טעם נוסף לחלק בין כתיבת ס"ת בהידור על ידי סופר לבין הדלקת נר חנוכה על ידי שליח במקום שיש יותר פרסומי ניסא, מתבאר על פי מש"כ בשו"ת חסד לאברהם (בהמשך לדבריו המובאים לעיל אות ד) וז"ל: "ועוד אני בא באחרונה ליתן טעם שיכתוב על ידי הסופר, ואחרון הכביד והוא העיקר בעיני, כיון דבכתיבה

בעצמו יבטל מלימודו, עדיף טפי שיכתוב על ידי שליח. כי כן שמענו מגמרא שלימה דמועד קטן (ט, ב) דמותיב שם, כתיב כל חפציך לא ישוו בה [שתבטל כל חפציך בשביל שתעסוק בתורה, רש"י] הא חפצי שמים ישוו בה [כלומר, שאם יש לך לעסוק במצוה תבטל תלמוד תורה, ועסוק במצוה, רש"י], וכתיב כל חפצים לא ישוו בה, דאף חפצי שמים לא ישוו בה [דמבטל מצוה ועוסק בתלמוד תורה, רש"י]. ומתרצת הגמרא, כאן במצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים [אין לו להתבטל מתלמודו], כאן במצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים [ואז רשאי להתבטל מלימודו כדי לקיים המצוה]. ומזה שמענו דאף במצוה שהאחר יכול לעשותה בלי שליחותו, ואין המצוה נקראת על שמו כלל כמבואר למעיין שם, קל וחומר למצוה שאי אפשר לעשותה בלי שליחותו, שהמצוה תהיה נקראת על שמו, דשלוחו של אדם כמותו ומקיים בזה מצות עשה דכתיבת ס"ת, דאסור לו לבטל מלימודו בכדי לקיים מצוה בו יותר מבשלוחו".

ובתוספת ביאור כתב השדי חמד (כללים שם, עמוד 291) בשם ילקוט הגרשוני: "נראה לי מסברא דבמצוה הצריכה משך זמן ארוך ככתיבת ס"ת וכדומה, מצוה טפי לעשות על ידי שליח בשכר מלעשות בעצמו, כיון דבשעת כתיבה צריך לדקדק הרבה ומתבטל מתלמוד תורה זמן ארוך, ואנן קיימא לן ביו"ד (סימן רמו סע' יח) תלמוד תורה שקול כנגד כל המצוות, היה לפניו תלמוד תורה ועשיית מצוה אם אפשר למצוה ליעשות על ידי אחרים לא יפסיק תלמודו".

ולפי טעם זה נראה לחלק בין נדון כתיבת ס"ת, שם יש לצדד לכתוב על ידי סופר כי אם יצטרך לכתוב בעצמו יגרם לו בכך ביטול תורה גדול. ולעומת זאת, בקיום מצות הדלקת נר חנוכה, שהוא משך זמן קצר מאד, אין הרבה ביטול תורה, ובזה שפיר יתכן שצריך לקיימה בעצמו מדין "מצוה בו יותר מבשלוחו", ואפילו אם מדליק בפחות הידור [במקום שיש פחות פרסומי ניסא].

סוף דבר: בשאלה מה עדיף - דין "מצוה בו יותר מבשלוחו", או "הידור מצוה", נתברר כי הדבר תלוי:

[א] האם דין "מצוה בו יותר מבשלוחו" הוא חיוב, או שזו רק עצה טובה כדי להרבות לו שכר, ו"יתרון מצוה בעלמא". אם זהו חיוב, הרי שיש לשקול זאת לעומת דין "הידור מצוה" שאף הוא חיוב, ולברר מי עדיף. אך אם דין "מצוה בו יותר מבשלוחו" אינו חיוב, אלא רק עצה טובה כדי להרבות לו שכר, ו"יתרון מצוה בעלמא", יתכן שדין "הידור מצוה" שהוא חיוב, עדיף.

[כ] האם "הידור מצוה" הוא מצוה מהתורה, ואז ודאי הוא עדיף על "מצוה בו יותר מבשלוחו" שהוא רק דין מדרבנן.

[ג] במצוות שבאי קיומם בעצמו אלא על ידי שליח, לא נגרם זלזול במצוה, אלא אדרבה, המצוה מתקיימת בהידור גדול יותר, יש סברא לומר שלכו"ע רשאי לקיים את המצוה על ידי שליח, ובזה לא נאמר הדין שמצוה בו יותר מבשלוחו.

[ד] עוד יש לומר שהדבר תלוי בשאלה האם הידור בהדלקת נר חנוכה הוא חלק מקיום המצוה או דין נוסף של "הידור", וכמו כן תלוי בשאלה, האם ההלכה ש"מצוה בו יותר מבשלוחו" היא מעלה בעצם עשיית המצוה או באדם המקיים את המצוה. ולפי זה יש לשקול להעדיף את הדין שהוא מעצם קיום המצוה על פני הדין שהוא "נוסף" על קיום המצוה ואינו מעצם המצוה.

כמו כן נתבאר כי במצות כתיבת ספר תורה יש סברות נוספות להעדיף למסור את הכתיבה לסופר מומחה שיכתוב את הס"ת בהידור:

[א] מאחר ולדעת חלק מהפוסקים מצות כתיבת ספר תורה בזמנינו היא מצוה ציבורית ולא חובה המוטלת על כל יחיד ויחיד, ואם כן בוודאי שעדיף לכתוב את הס"ת על ידי סופר מומחה שיכתוב בשליחות כל הציבור בהידור, מאשר שהיחיד יכתוב את הס"ת בעצמו.

[ב] אם יצטרך לכתוב בעצמו יגרם לו בכך ביטול תורה גדול.

[ג] סברת הדובב מישרים ושבט הלוי שבמצות כתיבת ספר תורה, על ידי כתיבת אות אחת בסיום ספר התורה, ניתן לקיים את המצוה בעצמו, שהרי אפילו אם הגיה אות אחת, מעלה עליו כאילו כתב הוא את כל הספר תורה.

הגאון רבי חיים שלום הלוי סגל שליט"א
מח"ס שו"ת 'בירורי חיים י"א חלקים ועו"ס

הדלקת נר חנוכה בזמנה, או שיעור קבוע

עמ"י עש"ו יום שנכפל בו כי טוב לסדר ויושב כ"ב לחודש כסלו ה'תשפ"ד

לכבוד ידידי יקירי ומכובדי הרה"ג ר' ישראל רוזנטל שליט"א ר"מ ביהכ"נ הגדול גבעתיים אחר מבוא הברכה והשלום

שאלה: ע"ד שאלתו, דבבית מדרשו בגבעתיים יש כל יום שיעור קבוע בהלכה בין מנחה למעריב, ובנוסף לזה יש עוד שיעור בימי חמישי אחר תפילת ערבית בעניני הפרשה, ועתה דחל יומא קמא דחנוכה ביום חמישי [ליל שישי], א"כ המדובר על פעמיים שיעור בימי חמישי, האם לבטלן [את השיעור השני] בכדי לילך לקיים מצוה הדלקת נר חנוכה החביבה[א] בזמנה.

תשובה: א) במג"א (סימן תרע"ב סק"ה) הביא משו"ת מהרש"ל (סימן פ"ה) שכתב, דאפילו ללמוד אסור משהגיע זמנה, ואפילו התחיל פוסק כמ"ש לענין בדיקת חמץ (סימן תל"א ס"ב), וכן פסק הב"ח (שם ד"ה פסק). ע"כ.[ב]

אם היו נזהרים מלבטל תורה ללא צורך

וראיתי בספר נוהג כצאן יוסף להגאון רבי יוסף יוזפא סג"ל זצ"ל[ג] (עמ' קפה בנדמ"ח) שכתב, אפילו יש לו שיעור קבוע לאותו זמן, דאנן אין התורה אומנותינו ואנו מבטלים כמה פעמים תלמוד תורה ללא צורך, לפיכך

א. כלשון הרמב"ם (חנוכה פ"ד הי"ב) מצות נר חנוכה, מצוה חביבה היא עד מאוד עכ"ל.

ב. ובשו"ת בירורי חיים (ח"ח עמ' צז ואילך) הרחבנו בכל זה, ושם הבאנו דבמחצית השקל (סימן תרע"ב סק"ה) כתב, לא ידעתי למה לא ייאסר אף חצי שעה קודם זמנה עיי"ש.

ג. בן החסיד התורני רבי משה קאשמן סג"ל מהעיר עסא בגרמניה המערבית. וספרו הנ"ל הוא אחד מספרי המנהג והפסק של מנהגי אשכנז שנדפס לפני כשלוש מאות וארבעים שנה. ר' יוזפא נולד לערך בשנת תמ"ה. וזקנו של הרב המחבר היה בעל 'יוסף אומץ' ה"ה רבי יוסף יוזפא האן נוירלינגן זצ"ל דיין בפרנקפורט דמיין. ורבותיו היו הגאון רבי דוד אופנהיים זצ"ל מח"ס שו"ת נשאל דוד. הגאון רבי אברהם ברוידא מח"ס אשל אברהם על הש"ס. וחותנו - ורבו היה מגדולי פוסקי ומשיבי דורו הגאון רבי יודא מילר זצ"ל, שגם הוא אחד מהמסכימים על ספרו זה. עוד הסכים על ספרו ה'מהרשש"ך' מח"ס כוס הישועות זצ"ל.
וכמו"כ הסכים על אחד מספריו הגאון רבי יעקב כץ זצ"ל מח"ס שב יעקב.

לא יעבור זמן הדלקה כי חביבה מצוה בשעתה, ובפרט מצוה שאינה באה כי אם פעם אחת בשנה, והוזהרנו מלעבור עליה מלאו דלא תסור. עכ"ל.

שיעור הלכה קודם בדיקת חמץ

ב) והגם דמצינו לענין בדיקת חמץ דכתב המשנה ברורה (סימן תלא סק"ז) ואף להאוסרין ללמוד תורה קודם המצוה אינו אסור אלא בלומד בביתו, אבל הלומדין שיעור הלכה בביהמ"ד אחר התפלה מותר, דהלא יהא מוכרח בודאי לבא לביתו. ומ"מ אף זה אינו מותר אלא הלומד בלא פלפול, אבל בפלפול חיישינן בכל גווני דלמא אתי לאמשוכי ע"כ.

שיעור קודם מצות נר חנוכה שאני

ומ"מ נראה דהכא גרע, דהנה הכריע המשנה ברורה (סימן תרע"ב סק"י) דאם התחיל ללמוד [עם עצמו] פוסק בשביל הדלקת נר חנוכה. ועיין בשעה"צ (שם סקט"ו) דהביא מדברי הב"ח (עמ' תרכג בנדמ"ח ד"ה וזה), דחיישינן לתירוצא [דגמ' (שבת כא, ב)] דאין שהות אלא חצי שעה להדליק. ובדליכא שהות והוא מידי דרבנן ג"כ צריך להפסיק. ומכ"ש הכא דאיכא פרסומי ניסא ע"כ. ולשיטת הרמב"ם (חנוכה פ"ד ה"ד – הנ"ל) המדליק אחר חצי שעה מתחילת זמנה שוב אינו מדליק[ד] עיי"ש, וכיון שכן נראה דהדלקת נר חנוכה חמיר ואין לאחר אותה.

דעת המקור חיים להקל

ג) ולא אכחד דהלום ראיתי בספר מקור חיים לבעל החות יאיר (סימן תרעב ס"ב ד"ה כתב) שכתב בזה"ל, ... דאסור ללמוד עד שידליק, ואפילו התחיל פוסק, ונראה לי דכ"ש לסעוד [דאסור], ומיירי הכל בהגיע זמן הדלקה וכו'.

והוסיף בזה"ל – מגיד שיעור לחבורה, או בני חבורה שלומדין יחד מתחילין ע"כ, הרי לן דס"ל להתיר אף להתחיל ללמוד בחבורה.

הנחלת תורה ומצוותיה יהיה באופן דלכתחילה

ומ"מ לענ"ד נראה כהכרעת הנוהג כצאן יוסף הנ"ל שכתב ואנו מבטלים כמה פעמים תלמוד תורה ללא צורך, לפיכך לא יעבור זמן הדלקה כי חביבה מצוה בשעתה ע"כ, וכבר אמרתי למע"כ דהנחלת תורה ומצוותיה לבעלי תשובה ואנשים מתחילים - כבאי בית מדרשו, צריך להיות באופן דלכתחילה, ולכן יראו לדייק בזמן התחלת תפילת מנחה, ואף להקדים זמנה במקצת באם שייך, ואזי ירווח קצת הזמן לומר שיעור בהילכתא גבירתא בענינא דיומא בין תפילת מנחה לתפילת מעריב. ובלבד שידליקו בזמנה.

ד. וע"ע מה שכתבנו בספר לקט הלכות (ח"ב עמ' תקג הערה נה) בזה.

אין לאברכים לשלוח את נשותיהם להדליק נ"ח בכדי שהם יוכלו להישאר בכוללים

והלום[ה] ראיתי שכן היה מורה ובא הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, דהנה בספר שלמי מועד (עמ' רמא) כתב, ישנם כאלו הרוצים להתחסד שלא לבטל מלימודם בשעה שמדליקין נרות חנוכה, ועושים את הנשים כשליח לדבר מצוה, שידליקו בשבילם, ועל כגון דא אמרו חז"ל (יומא כב, ב) 'אל תהי צדיק הרבה', שמצוה חשובה הבאה בזמן אחד בשנה ידליק בעצמו, וזה תכלית הלימוד לשמור ולעשות ולקיים המצות בעצמו. ואמר 'שאותם הנוהגים כרשב"י, שאינם מפסיקים מלימוד תורתם לשום ענין [עיין גמ' שבת (יא, א)], הם רשאים למנות את נשותיהם כשליחות להדליק נר חנוכה. אבל אותם שלפעמים מבטלים מלימודם לשאר ענייני חולין, יש להם להדליק נר חנוכה בעצמם, ולא ע"י שליח'[ו]. [שלא תהא כהנת כפונדקית (יבמות קכב, א)].

הוראת הגרשז"א לבטל שיעור קבוע

וגם כשנשאל אודות שיעור קבוע כל יום מיד לאחר תפילת מעריב, פסק שעדיף לבטל הלימוד הקבוע ולהדליק נ"ח מיד לאחר תפילת ערבית. ע"כ.

ולכן נראה בנד"ד דיראו לדייק בזמן התחלת תפילת מנחה, ואף להקדים זמנה במקצת באם שייך, ואזי ירווח קצת הזמן לומר את השיעור בהילכתא גבירתא בענינא דיומא בין תפילת מנחה לתפילת מעריב. ובלבד שידליקו בזמנה. וכאמור.

העולה מן הדברים: יש להעדיף להדליק נר חנוכה בזמנה ולעשות המצוה כצורתה, אף שעי"ז

ה. הובא בספר בירורי חיים (ח"ד עמ' תקסט מילואים - לעמ' רפד).

ו. וכל זה דלא כדברי ילקוט יוסף (חנוכה סימן תרע"ב ס"י עמ' רסו) שכתב בזה"ל, אברכי ישיבות יכולים להמשיך בסדר לימודם בכוללים בימי החנוכה כרגיל, וימנו את האשה להדליק נר חנוכה בזמן צאת הכוכבים. ואם אין הדבר מתאפשר [למנות את האשה], ידליקו נר חנוכה אחר סיום לימודם, כדי שלא לגרום ביטול תורה דרבים. כי בזמן הזה עיקר הדלקת נר חנוכה היא לפרסום הנס לבני הבית, וזה אפשר לקיים גם אחרי סיום לימודם בכולל וכו'.
ולאור מהלך זה הוסיף לכתוב (שם עמ' רסה ס"ט) - בתי כנסת שמתקיימים בהם בכל יום שיעורי תורה עם קהל המתפללים, בין תפילת מנחה לערבית, או לאחר ערבית, אם נראה למג"ש שהקהל יחזרו לשיעור לאחר הדלקת נרות חנוכה, יש להעדיף קיום מצות ההדלקה בזמנה דהיינו שהציבור יילך לביתו להדליק עם צאת הכוכבים, אבל אם קיים חשש שאם יילכו לביתם להדליק נר חנוכה, ימנעו מלחזור לשיעור יש לקיים את השיעור כמו בכל יום, ולאחר השיעור ילכו להדליק נר חנוכה בביתם ע"כ. וציין לדברי אביו בספרו יחוה דעת (ח"ב סימן נט).
א"ה: ומכל מקום כאמור אין מנהגינו כן, אלא כהוראת הגרשז"א הנ"ל ד'יש להם להדליק נר חנוכה בעצמם, ולא ע"י שליח', וממילא יש לבטל אף שיעור קבוע.

יצטרכו לבטל שיעור הקבוע[ז], דהנחלת תורה ומצוותיה לבעלי תשובה ואנשים מתחילים - כבאי בית מדרשו, צריך להיות באופן דלכתחילה[ח].

הדליק בעש"ק, וכשיחזור לביתו מביהכ"נ כבר נכבה הנר, האם יצא ידי חובתו

יומא קמא למעשה בראשית לסדר ויגש ז' דחנוכה ה'תשפ"ב

לכבוד האברך היקר – אב בחכמה ורך בשנים, עדיו לגדולות, ברוך הכשרון הרב בנימין ראובן שלזינגר הי"ו מק"ק ביתר עילית
אחר מבוא הברכה והשלום

שאלה: ע"ד שאלתו, הדליק בעש"ק בתוך ביתו [כמנהג בני החסידים], וכשיחזור לביתו מבית הכנסת כבר נכבה הנר, ואיירי דאין איש מבני הבית לראות ההדלקה, האם יצא ידי חובתו.

תשובה: א) הנה מבואר בשו"ע (סימן תרע"ג ס"ב) הדלקה עושה מצוה לפיכך אם כבתה קודם שעבר זמנה אין זקוק לה, ואפילו כבתה בערב שבת קודם קבלת שבת שעדיין הוא מבעוד יום אינו זקוק לה. עכ"ד. הרי דגם בערב שבת שמדליק מבעוד יום מכל מקום אמרינן גם בזה דהדלקה עושה מצוה ומקיים את המצוה בעצם ההדלקה, ואף אם לא דלק עד הערב מ"מ אין זקוק לה אם כבתה.

והגם דלדעת הט"ז ז"ל (שם סק"ט) אם כבתה קודם הזמן של קבלת שבת חייב להדליקה כיון דלא דלק בזמן חיובה דהיינו משתשקע החמה עיין שם. ובביאור הענין כתב המשנה ברורה (שם סקכ"ו) הטעם כיון שבערב שבת מחוייב להדליק קודם שקיעה, וגם דכבר בירך עליה להדליק נר של חנוכה אזי כבר הותחלה המצוה בהכשר. ועיין בט"ז [הנ"ל] שחולק ע"ז ודעתו דקודם קבלת שבת שיש עדיין היתר להדליק מחוייב לחזור ולהדליק ובלי ברכה. ע"כ.

האם מהני לברך על מצוה שתתקיים לאחר זמן

ב) וביסוד הדבר צריך לידע בתחילה, היכן מצינו דמהני לברך על המצוה אף שהיא קודם זמנה, והיינו שעתה מברך והמצוה מתקיימת לאחר זמן.

ז. ובפרט דהכא גוף הנידון איירי על השיעור השני.

ח. וכבר היה מורה ובא הגאון הגדול רבי אהרן לייב שטיינמן זצ"ל דאין לעשות 'מסחר' במצוות. והיינו דאין לן לבטל מצות הדלקת נר חנוכה 'בזמנה' לטובת שיעור ברבים, דאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות (אבות פ"ב מ"א).

פדיון הבן שחל בשבת, האם פודהו ומברך מעש"ק

הנה מצינו ע"ד פדיון הבן שחל להיות בשבת, דהביא הט"ז (יו"ד סימן ש"ה סקי"ג) פלוגתת הפוסקים, דהמהרש"ל בתשובה (סימן י"ז) סבירא ליה דיפדה 'ויברך' בעש"ק, ותרומת הדשן (סימן קס"ט) פליג וס"ל דיפדה אחר השבת וכן המנהג, וכתב הטעם משום ברכה דאי אפשר שיברך מעש"ק כיון דלא חל הפדיון עד יום השבת[ט]. והנה המהרש"ל הביא ראיה מנר חנוכה בעש"ק, דאע"ג דעיקר המצוה רק בלילה אפ"ה מברך [היינו דס"ל כהט"ז הנ"ל]. ותרומת הדשן בתשובה כתב דשאני הכא דאי אפשר בענין אחר.

והחתם סופר בתשובותיו (ח"ו סימן ז') דחה הראיה בפשיטות, דכיון דא"א לשמונת ימי חנוכה בלי שבת א"כ החשמונאים המתקנים המצוה מעיקרא הכי תקנו ושפיר מברך וצונו אפילו קודם זמנו עיין שם. ובפשטות נראה דלא ס"ל להחתם סופר כהט"ז.

אין לו כרפס, לוקח מרור ומברך על אכילת מרור ואוכלה - לשם כרפס

וכיוצא בזה מצינו' לענין כרפס ומרור, דהנה בשו"ע (סימן תעה ס"ב) כתב, אם אין לו ירקות לטיבול ראשון אלא מרור, יברך עליו בטיבול ראשון בורא פרי האדמה 'ועל אכילת מרור', ובטיבול השני יטבלנו בחרוסת ויאכלנו בלא ברכה[יא] ע"כ. ובמשנה ברורה (סקכ"ו) כתב לבאר הענין, ועל אכילת מרור - דאי אפשר בזה לנהוג לאכול בלי ברכה ולברך על אכילת מרור אחר כזית מצה, דאחר שכבר מילא כריסו ממנו קודם לכן בלי ברכה אינו הגון לברך אח"כ, על כן יברך בתחלה על אכילת מרור ואוכל ממנו מעט לשם

ט. ואגב גררא, האם אפשר ליתן דמי פדיון הבן גם לנקבות כגון בת כהן, כתב הרמב"ם (ביכורים פ"א ה"י) בזה"ל, ...וכן פדיון הבן לזכרי כהונה שכן נאמר בו (במדבר ג, מח) ונתת הכסף לאהרן ולבניו עיי"ש, ורוב הראשונים הסכימו לדעתו ה"ה הרא"ש (סוף בכורות) ובשו"ת הרא"ש (כלל מ"ט סימן ג') ובשו"ת הרשב"א (ח"א סימן תתל"ו) וספר החינוך (מצוה שצ"ב) וכן נפסק בשו"ע (יו"ד סימן ש"ו ס"א) ועיי"ש בביאור הגר"א שתמה על ראיית הרא"ש.
אולם מצינו בתוס' (קדושין ח, א ד"ה רב כהנא - פסחים מט, ב ד"ה אמר) והובא במשנה למלך, וכ"ה בחידושי הראב"ד, ובתוס' רבנו שמואל (קדושין שם) דפדיון הבן ניתן גם לנקבות כהנות, ואפילו כהנת שנשאת לישראל. ועיין בחזון איש (בכורות סימן ט"ז סק"ח) נראה שמצדד כדעת התוס' וצ"ע. ועיין בספר דרך אמונה (ביכורים פ"א ה"י סקס"ד. ציון ההלכה שם).

י. שמעתי מידידי הרה"ג רבי אברהם חן שליט"א.

יא. ומקור הדברים מדברי הראשונים ה"ה תוס' (פסחים קטו, א ד"ה מתקיף – קכ, א ד"ה באחרונה) וטור (סימן תע"ג) וכן הוא גם כן דעת העטור (ח"ב דף קל"ו, א) ומובא מקצתו ממנו בטור (סימן תפ"ב), וכן הסכים הפרי חדש. הובא בשער הציון (סימן תעה סקכ"ד).

כרפס 10(יב)ואינו יכול לאכול לשם מצות מרור, דלכתחלה בעינן מצה והדר מרור כדכתיב על מצות ומרורים וכו'), ומ"מ הברכה אינה לבטלה, שמברך אותה כדי לאכול המרור שאחר המצה והגדה לא חשיב הפסק, ובלבד שלא יפסיק בדבורים אחרים.(יג) ע"כ. וכן כתב בשו"ע הרב (שם סכ"ב).(יד)

יוצא ידי חובת מצה דאורייתא באפיקומן

עוד מצינו כיוצא בזה מה שהביא בשער הציון (סימן תע"ז סק"ד), דלרש"י ורשב"ם (פסחים קיט, ב ד"ה אין מפטירין) באפיקומן יוצאין עצם המצוה דאכילת מצה, אלא שתקנו לברך בתחילת הסעודה, ובאמת צריך לכוין בברכה לפטור גם האפיקומן. ע"כ. [וע"ע בשו"ת בירורי חיים (ח"ו עמ' תרא הערה ח') בזה].

מי גרע ממי שהדליקו עליו בביתו שאינו רואה כלל

ג) והלום הראתני בשו"ת להורות נתן למו"ר זצ"ל (ח"ו סימן מג) שכתב ממש בנדון שאילתינו, ובתוך הדברים כתב, ...מ"מ בנדון דידן שלא כבתה אלא שאינו רואה את הנר אחר השקיעה לית לן בה, דאין הראייה מעכבת, וכמבואר בשו"ע (סימן תרע"ו ס"ג) דמי שאין מדליקין עליו בתוך ביתו כשרואה נר חנוכה מברך שעשה נסים ובליל

יב. הסוגריים במקור.

יג. אולם המשנה ברורה (שם סקכ"ח) הביא, ודע דהרבה פוסקים חולקים על זה, ולדידהו טפי עדיף בזה לכוין באכילת מרור הראשונה לקיים מצות מרור כיון שמברך אז אשר קדשנו וכו' ולדידהו חייב לאכול אז כזית ולטבול בחרוסת כדין מרור. ומרור השני שאוכל בלא ברכה הוא לשם כרפס בעלמא ואינו מחויב לאכול כזית ואין צריך לטבול ג"כ דוקא בחרוסת ע"כ.
והובא בשער הציון (סקכ"ט) מי המה הרבה פוסקים החולקים הנ"ל, ה"ה רמב"ן במלחמות, ור"ן בסוגיא, ורשב"ץ ביבין שמועה, וכן משמעות רש"י ורשב"ם שכתבו דטיבול שני הוא רק כדי לקיים שני טיבולים, וכמו שכתב הפרי מגדים ונהר שלום וכן משמעות הרי"ף. ע"כ.

יד. וח"א העיר על ראיה דא [וכן על ראיה הבאה מאפיקומן], דהנה מצינו בתוס' (פסחים קטו, א ד"ה מתקיף) שכתבו, ומברך לרב חסדא בטיבול ראשון על אכילת מרור אע"ג דעיקר מצות מרור לא נפיק אלא בטיבול שני אחר מצה, מועלת הברכה שבירך בטיבול ראשון לטיבול שני, מאחר שאכל ממנו 'מעט' בטיבול ראשון, מידי דהוה אברכת שופר דמברך אתקיעות דישיבה ומועלת ברכה לתקיעות שבעמידה שהם עיקר ונעשית על סדר ברכות וכו' ע"כ.
כוונת הדברים דבמרור אף דהן אמת דאינו יוצא ידי חובה במה שאכל, דהא לא אכל כשיעור כזית, עכ"ז אכילתו הנ"ל מועלת קצת למצוה. והביא ראיה משופר דברכתו במיושב מהני גם לתקיעות דמעומד. [וראה בספר אור לציון (ח"ד פ"ה סימן ז') שכתב להוכיח מדברי התוס' הנ"ל דשרי לומר את היהי רצון בתקיעות דמיושב עיי"ש], משא"כ בחנוכה, אם מדליק קודם הזמן לא קיים את המצוה, ואינו אלא הכשר מצוה. עכת"ד.

ראשון מברך גם שהחיינו עיין שם, אבל כשהדליקו עליו בביתו אין צריך לראות נר חנוכה כלל. ומכל שכן בנד"ד שהדליק בעצמו ובירך אלא שלא ראה את הנרות משתשקע החמה ודאי דיצא, דלא גרע מאילו לא הדליק כלל ולא ראה דאינו מברך כיון שהדליקו עליו ויצא ידי חובתו, והרי גם בנד"ד יצא ידי חובתו בההדלקה ולא חייבוהו יותר וכו' עכ"ד.

ולא זכיתי להבין דברי מו"ר זצ"ל מה דהביא משו"ע (סימן תרע"ו ס"ג) דמי שאין מדליקין עליו בתוך ביתו כשרואה נר חנוכה מברך וכו' עיי"ש, הרי מהתם ילפינן דמי שהדליקו עליו בביתו אף דהוא נמצא במרחקים ואינו רואה כלל אינו מברך[טו], ואמרינן ליה דכשיראה יברך ברכת הרואה, מעתה הא פשיטא וברירא דבביתו שמדליקין עליו רואים אנשי ביתו את הנרות ואזי מתפרסם הנס כדבעי, משא"כ הכא בנד"ד הרי מעיקרא נחסר מתנאי ההדלקה, והוא דהרי יודע מראש שלא יראה אף אחד הנרות בזמן חיובן, וא"כ מאי שייטא לנד"ד.

ד) ובאמת מסקנת מו"ר זצ"ל, מכל מקום ודאי שהחוב המוטל על הגברא לעשותו, כבר יצא על ידי הדלקתו מבעוד יום, וכשהדליק כבר קיים המצוה שהרי מברך על ההדלקה, וכך הוא סגנון המצוה בערב שבת להדליק מבעוד יום ובזה יצא ידי מצוותו. ע"כ. ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"א סימן קצ) בזה.[טז]

וכן ראיתי בספר גם אני אודך – הגרמ"ש דיין שליט"א (ח"ו סימן

טו. וע"ע בשו"ע (סימן תרע"ז ס"ג) שכתב, יש אומרים דאף שמדליקים עליו בתוך ביתו, במקום שאין ישראל מדליק בברכות. ועיין במשנה ברורה (סקי"ד) שכתב - זה סותר לסימן תרע"ו ס"ג [הנ"ל] דסובר שם דכשמדליקין בביתו אין צריך לברך על הראיה. ע"כ.

טז. אולם בספר פניני חנוכה (עמ' קעא) הביא מהגרי"ש אלישיב זצ"ל, שאם מדליק בפנים אחר פלג המנחה ותיכף אחר ההדלקה יוצא מביתו, מכיון שבזמן שקיעת החמה אין איש שרואה את הנרות, חשיב כמו שלא נתן בה שמן כשיעור. ואפילו בערב שבת, אם מדליק בפנים אחר פלג המנחה, ומיד אח"כ יוצא מביתו, באופן שכשיחזור לביתו כבר יכבו הנרות, אינו מדליק בברכה. עיי"ש. וכן העלה בספר פסקי תשובות (סימן תרעז אות ד ד"ה וכן, והערה לג) שאם הוא מהנוהגים להדליק בפנים, ואיש מאנשי הבית לא נשאר שם, ידליק במקום שהולך שם לשבות, דבעינן פרסומי ניסא לאחר צאת הכוכבים. ע"ש. וכן אמר הרה"ג רבי יעקב כהן שליט"א, שכן מזהיר בזה הגאון הנאמ"ן שליט"א. וכמו"כ הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א בעל אמרי יעקב סבירא ליה, שיש בזה חשש ברכה לבטלה. [וכן גם בערב שבת יש להזהר בזה, אא"כ התחיל להחשיך מעט, וכמו שכתב המג"א (סימן רסג סקי"ז)] ע"כ. וכ"כ הגאון רבי אברהם צבי הכהן שליט"א לענ"ד חייב אחד מבני הבית להיות בבית אחר השקיעה - לפני שיכבו הנרות. עכ"ד. ולכן לכאורה העצה היחידה היא (אם מוכרח לצאת מביתו קודם צאת הכוכבים, או קודם השקיעה להנוהגים כן), שיתן שמן כשיעור שידלק עד שישוב לביתו בשעה מאוחרת, ועכ"פ

כח) בזה, וציין (שם עמ' ריח) מדברי הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל, דסבר נמי דרשאי להדליק נר חנוכה בעש"ק ולצאת מביתו, ואינו חייב להישאר ליד הנרות, כיון שבעש"ק היתה תקנת חכמים להדליק מפלג המנחה, וכיון שבאותה שעה היה לו פרסומי ניסא יצא ידי חובתו. ע"כ. וכן נראה בספרו אור לציון (ח"ד פמ"ג סימן ו') שכתב, דאם מדליק בזמן ההדלקה, ואין לו בני בית כלל, עכ"ז יכול להדליק בברכה עיי"ש. ויסוד הדברים דבעש"ק נקבע זמן ההדלקה מוקדם, כבר מצינו בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ב סימן ג' אות יא ד"ה עכ"פ).

ולסיומא, אביא דבר נאה לכבוד ימי החנוכה: כתב הלבוש (סימן תר"ע) [הביאו המשנה ברורה (שם סק"ו)], מה טעם שלא קבעו את ימי החנוכה למשתה ושמחה, אלא להלל ולהודות. ונראה הטעם דלא קבעו כאן לשמחה כמו בפורים כי בפורים היה הגזירה להשמיד ולהרוג את הגופות שהוא בטול משתה ושמחה, ולא את הנפשות, שאפילו המירו דתם ח"ו לא היה מקבל אותם, לכך כשהצילם הקב"ה ממנו קבעו להללו ולשבחו יתברך ג"כ ע"י משתה ושמחה, משא"כ במעשה דאנטיוכוס שלא גזר עליהם להרוג ולהשמיד, רק צרות ושמדות כדי להמיר דתם [כמו שאנו אומרים להשכיחם תורתך ולהעבירם מעל חוקי רצונך], ואם היו ישראל מכניעים להם להיות כבושים תחת ידם ולהעלות להם מס וחוזרין לאמונתם ח"ו לא היו מבקשים יותר, אלא שהגביר הקב"ה יד ישראל ונצחום, לכך לא קבעום אלא להלל ולהודות לבד, כלומר כיון שהם רצו למנוע אותנו מזה לכפור בדתו ח"ו ובעזרתו ית' לא הפיקו זממם וגברה ידינו, לכך אנו מודים ומשבחים לו על שהיה לנו לאלהים ולא עזבנו מעבודתו. ע"כ. תמצית דבריו, בפורים רצו את הגופים, אזי אנו נותנים כתשובת המשקל את הגוף במשתה ושמחה, משא"כ בחנוכה, רצו את הנשמות אזי אנו נותנים כתשובת המשקל את הנשמה לשבחו ולהללו ולהודות לו.

ועדיין יש להבין אלמה מצינו רק במצות נר חנוכה, עיקר הדין, ואח"כ מהדרין, ואח"כ מהדרין מן המהדרין, דלא מצינו כן בשאר המועדים ומצוותיהן. וכגון בפורים עיקר הדין יהיה סגי בכוס יין אחד, ומהדרין שני כוסות יין, ומהדרין מן המהדרין שלשה כוסות יין.

ובביאור הענין אמר הרבי מצ'ורטקוב זיע"א, דבפורים דהשמחה היא שנשארו הגופים, אזי הגופים שוין

יעשה כן לכל הפחות בנר אחד.

המה אצל רובא, ולכן גם המצוה שוה היא. אבל בחנוכה דהשמחה שנשארו הנשמות ברוחניותן, א״כ הרוחניות אינן שוה היא, דיש המון עם, ויש העולים בדרגה ליראים ושלמים בתורתן, ויש העולים מדרגה לדרגה צדיקים, וכיון שכן אין המצוה שוה אלא מהדרין ומהדרין מן המהדרין.

ואסיים בברכה:

נשר מחדש כנפיו ונוצה משנה לשנה

כתב רש״י (תהלים קג, ה) תתחדש כנשר נעוריכי - כנשר הזה שמחדש כנפיו ונוצה משנה לשנה, ויש מדרש אגדה על מין נשר שכשמזקין חוזר לנערותו [והיינו שבזקנותו מקבל שערות מחדש כאילו צעיר בן שנה].

וכן הוא ברד״ק ובאומרו כנשר, אומרים כי הנשר מתחלף מעשר לעשר שנים. וכן כתב רבי סעדיה גאון כי הנשר יעוף על כל העופות, ויעלה מאד על פני רקיע השמים ויקרב לחום האש היסודי [והיינו שמאוד מקריב את עצמו לשמש שזה שיא החום], ויפיל עצמו בים מרוב חום, ויתחדש ויעלה אבר וישוב לימי עלומיו [והיינו שאחר שמפיל את עצמו לים, שב לימי צעירותו], וכן כל עשר שנים עד מאה [והיינו שהנשר חי מאה שנה, ובכל עשר שנים מתחלף שערותיו], וכשיגיע למאה יעלה כמנהגו ויפול בים וימות שם.

יתן ה׳ שיתחזק כנשר, בכל כוחותיו, ובתת ה׳ יהיה באהלו שובע שמחות, מתוך בריות גופא ונהורא מעליא.

הגאון רבי דוד ברדא שליט"א
מח"ס רביד הזהב ושא"ס

מגילה מהודרת וחנוכיה מהודרת מה עדיף

בס"ד: עה"ק טבריא ת"ו, יום כ"ח בשבט תשס"ח.

לכבוד ידיד נפש, עמלן ושקדן נדיר, תורה מאדיר מחבר ומהדיר, יושב בסד׳ר עליון, זך השכל והרעיון, עדיו לגאון, הרב **גמליאל ב"ר אלחנן י"ד הכהן רבינוביץ** שליט"א, נרו יאיר ויזרח, צדיק כתמר יפרח, ישיש כגבור לרוץ אורח, אמן. אור תורתו זורחת בעה"ק בני ברק יע"א.

רב נכבד ונעלה, מיחידי סגולה, שלום וכל טוב סלה! מכתבו קבלתי במועדו, ואני מודה למר שיחיה על ברכותיו, והמברך יתברך מפי עליון כאמור ומברכיך ברוך, ויחולו עליו כל הברכות האמורות בתורה. ואשר ביקש ממני לחוות דעתי, במה שנסתפק בענין עדיפות קנית מגילה מהודרת או חנוכיה מהודרת, הנני להשיבו תשובה מאהבה, בקיצור נמרץ והיה הקצ׳ר אמי׳ץ בס"ד.

אודות שאלתו למי משפט הבכורה האם לקנות חנוכיה מכסף טהור, או מגילה מהודרת מיוחדת ביופיה. הנה לענ"ד נראה דמגילה מהודרת עדיפא טפי מחנוכיה מכסף משום זה אלי ואנוהו כדאיתא בשבת (קלג:) ספר תורה נאה וכתוב בו לשמו בדיו נאה בקולמוס נאה בלבלר אומן וכורכו בשיראין נאין ע"ש. וכ"כ הרמב"ם (פ"ז מה׳ ס"ת ה"ד) וכיצד כותבין ספר תורה כותב כתיבה מתוקנת נאה ביותר. ומרן בכסף משנה (שם) הראה מקורו מהברייתא דשבת הנ"ל. [ועיין רש"י יומא (ע. ד"ה להראות) ובבא קמא (ט. ד"ה בהידור) ע"ש]. ובגמ׳ מגילה (טז:) מגילה כאמיתה של תורה. ופירש"י, דהיינו כספר תורה עצמו שצריך שירטוט. וכ"כ רבנו ישעיה הראשון בספר המכריע (סי׳ פה) והראבי"ה (מגילה עמוד רסו) והמאירי (מגילה טז:) והר"ן (מגילה יח:) וכ"כ הרמב"ם (פ"ב מה׳ מגילה ה"ט) ע"ש. הא קמן, שדין מגילה כדין ספר תורה. ולפי זה יוצא שודאי יש להעדיף את הידורה של המגילה שתהיה מיוחדת בכתיבתה משום זה אלי ואנוהו, דאיכא בהכי נמי דין של מצות קריאת מגילה שתהיה נקראת במגילה נאה ובדיו נאה ולבלבר אומן כדין ספר תורה. וכמ"ש רבנו הטור (או"ח סי׳ תרצא) דס"ל לרבנו תם והובא באור זרוע ח"ב (סימן שעג) שמכיון שמגילה נקראת ספר נותנים עליה כל דין ספר תורה ע"ש. וכ"ה בתוס׳ גיטין (ו: ד"ה א"ר יצחק),

ובמנחות (לב: ד״ה הא), ובסוטה (יז: ד״ה כתבה), דמייתי התם ד׳ רבנו תם דצריך הוא לשרטט במגילה משום זה אלי ואנוהו ע״ש. וכ״כ בשו״ת הרשב״ש (סימן תקעט) דמגילה של רבים ראויה היא לעמוד משום זה אלי ואנוהו אתנאה לפניו במצוות ע״ש. והאי טעמא דאיכא דין הידור בגוף המגילה וכנ״ל. משא״כ חנוכיה דלא מצינו בש״ס דין הידור בגוף החנוכיה עצמה [ואף שלכאו׳ מצינו להגאון מהר״א אזולאי בס׳ חסד לאברהם (מעין ב׳ נהר נח) שהביא ט״ו סוגי כלים שראויים לנר חנוכה ע״ש. והובא להגאון שדי חמד (מערכת חנוכה דצ״ח ע״ד, סימן ז) ע״ש. י״ל שהוא ממדת חסידות. ודו״ק]. כי אם בשמן זית, ואיש וביתו מהדרין מן המהדרין לעשות נרות יפים. ועיין להגרי״ז הלוי (בחידושיו לה׳ חנוכה) שדן בדין הידור של נר חנוכה ולא נגע ולא פגע בהידור גוף החנוכיה עצמה שאין בה הידור וכנ״ל. וכ״כ הגאון רבי בצלאל ז׳ולטי במשנת יעב״ץ (או״ח סי׳ עד סק״א) שחקר בהידור נר חנוכה אם הוא מדין כללי ככל המצוות משום זה אלי ואנוהו או דין מיוחד בחנוכה שכך תיקנו את מצות נר הנוכה, ותלה חקירה זו במחלוקת הרמב״ם והתוס׳ לענין מהדרין מן המהדרין באיש וביתו, ולא נגע כלל בגוף החנוכיה עצמה כלל. ועיין בשו״ת משנה הלכות ח״ז (סי׳ פה) ע״ש. וגם עיקר מצות המגילה היא הקריאה בגוף המגילה, ובודאי איכא מצוה טפי להדר כמה שאפשר במגילה שתהיה מהודרת בתכלית ההידור. משא״כ מצות נר חנוכה החיוב הוא לא על החנוכיה עצמה, שהיא רק כהכשר מצוה ובית קיבול למצות הדלקת נר חנוכה, אבל המצוה עצמה היא ההדלקה על שמן טהור שנמצא בית המקדש כדי להדליק המנורה, ועל זה יש הידור למצוא שמן זית זך טהור ככל האפשר, אף שמותר להדליק בכל השמנים מ״מ להדליק בשמן זית הוא מצוה מן המובחר לפי שאורו צלול יותר ומאיר כמ״ש בגמ׳ שבת (כג.) ורש״י (שם ד״ה צליל), וגם שבו נעשה הנס כמ״ש המאירי (שבת כא.) והמשנה ברורה (סי׳ תרעג ס״ק ד) ע״ש. ולא מצאנו שיש חיוב להדר על פך שמן או מנורה וכו׳. ולכן מכל הני טעמי הנ״ל, נראה לעניות דעתי, דעדיף טפי לכתחילה לבכר את קניית מגילת אסתר בכתב מיוחד ביופיה, על פני קניית חנוכיה מכסף טהור וכאמור כנלע״ד בס״ד.

בכבוד רב ובברכת התורה, הצב״י דוד ברדא ס״ט

הגאון רבי ישראל רוט שליט"א
מח"ס עיר מקלט ב"כ ושא"ס

נר חנוכה בבית אם צריך להיות בצד דרום

ב"ה, יום ב' לסדר צו ה' ניסן תשס"ו לפ"ק.

את חג המצות יחוג בדיצות ובישועות גדולות מע"כ ידידינו המושלם טובא ומזכה הרבים מוה"ר **גמליאל ב"ר אלחנן י.ד. הכהן רבינוביץ** שליט"א מח"ס גם אני אודך. אחדשה"ט וש"ת באה"ר,

ומה ששאל בהא דאי' בשו"ע או"ח (סי' תרע"א ס"ז) דנר חנוכה בבית הכנסת מניחו בכותל דרום, ושאל כבודו בבית שיש לו ב' חלונות א' בדרום וא' בצפון אם גם יש ענין שיניח בכותל דרום.

יסלח לי ידידי, הלא הטעם מה שמניחים בכותל דרום כ' המשנה ברורה (שם ס"ק מ') שזה זכר למנורה שהיתה בכותל דרום בבית המקדש, וא"כ כל הענין הוא רק בית הכנסת שדומה לבית המקדש משא"כ בבית. וידעתי שיש להאריך, אך אין צורך, ומפני קוצר הזמן אסיימים.

והנני החותם בברכה מרובה ודוש"ת
בהוקרה
מצפה לישועת ה'
ישראל רוט

[א.] נר חנוכה דלוק האם נחשב למנין הנרות [ב.] נר שהדליקו לחולה בשבת אם יכול לצאת י"ח נר חנוכה

ב"ה, יום ג' י"ב כסלו תשס"ו לפ"ק.

שלו' וישע רב למע"כ ידידינו החשוב הה"ג **גמליאל ב"ר אלחנן י.ד. הכהן רבינוביץ** שליט"א מח"ס גם אני אודך. אחדשה"ט וש"ת,

יקרת מכתביו בעניני חנוכה הגיעוני בשנה שעברה קודם חנוכה, ולא יכולתי להתפנות להשיב, השארתי בצד, שבהזדמנות נעיין, וב"ה כעת הגיע הזמן, אולם לרגל טרדותי אשיב בקיצור, וה' שנותינו יאריך. ע"ד השאלה, במי שהדליק נר חנוכה ביום ראשון של חנוכה, ודולק כל החנוכה, וביום שני מדליק עוד נר אחד ודולק כל החנוכה, וכן הלאה, [שכל יום מוסיף עוד נר אחד בלבד] האם יוצא ידי חובתו במנין כל הימים.

א) הנה כיון דקיימא לן דהדלקה עושה מצוה, א"כ כדי לקיים המצוה דהדלקת מהדרין מן המהדרין ודאי צריך להדליק כל יום את המנין שלאותו יום, וראיתי למרן שליט"א בספר להורות נתן

הל׳ חנוכה (עמ׳ ח׳) דמייתי משו״ת בית אפרים (חלק או״ח סי׳ ס״ג) שיסוד פלוגתת אמוראי בשבת (כ״א ב׳) אם כבתה זקוק לה או אינו זקוק לה תליא בהא דתנו חז״ל להדליק נ״ח, האם המצוה היא מעשה ההדלקה, או דלמא שהמצוה היא מה שהנרות דולקות, דאם המצוה היא רק מעשה ההדלקה א״כ כבתה אינו זקוק לה, דהא כבר הדליק, אולם אם נימא שהמצוה היא שתהיינה דולקות, א״כ יש לחזור ולהדליק, ע״ש, א״כ כיון דקיי״ל כבתה אין זקוק לה, נמצא שיסוד המצוה היא מעשה ההדלקה, ותו לא מהני מה שהיה דולק, וצריך להדליק מחדש. ועי׳ לשון המשנה ברורה (סימן תרע״ה ס״ק ג׳) בדין של עששית שהיתה דולקת, שצריך לחזור ולהדליק כ׳ וז״ל: ומדליקה לשם מצוה - ואינו מועיל מה שהדליקה אתמול לשם מצוה דכל יומא ויומא מילתא באנפי נפשה היא, ע״כ..

ב) וראיתי בערוך השולחן אורח חיים (סימן תרע״ה סעיף ג׳) שכתב וז״ל: וכיון שהדלקה עושה מצוה ולא הנחה לכן לא בעינן הנחה לשם מצוה שאם היתה מונחת במקומה מדליקה בשם וא״צ להגביהה ולחזור ליתנה לשם מצוה אבל לא כן בהדלקה שאם היתה דולקת מקודם צריך לכבותה ולהדליקה לשם מצות נר חנוכה ולא עוד אלא אפילו היתה דלוקה לשם מצות נר חנוכה ודולקת מעת לעת למחר צריך לכבותה ולהדליקה מחדש וכך אמרו חז״ל [שם] עששית שהיתה דולקת כל היום שהיתה דלוקה מערב שבת לשם מצות נר חנוכה למוצאי שבת מכבה ומדליקה לשם מצוה, עכ״ל. הרי בהדיא דבנידון דידן לא מהני, וצריך לכבות ולהדליק. ועי׳ עוד בשו״ת בית שערים חלק או״ח (סימן ש״ס) ד״ה ולולי דמסתפינא.

ג) ומה ששאל, בהדליק נר למעלה מכ׳ אמה אולם במשך זמן ההדלקה יורד הפתילה ללמטה מכ׳ אמה, האם יוצא בזה נר חנוכה, וכמו בער״ש שמדליקים קודם הזמן ואח״כ דולק גם כשיעור בלילה.

ד) לענ״ד נראה פשוט שלא יצא, דהא כיון דקיי״ל דהדלקה עושה מצוה, ומידה זו של כ׳ אמה איירי לענין גובה השלהבת וכמו שכ׳ בס׳ מקור חיים לבעל החו״י (סי׳ תרע״א ס״ו) וכן מבואר בד׳ הפמ״ג שם (משבצות זהב סק״ה) וכ״כ בכף החיים (ס״ק נ״ב), מעתה כיון דבשעת ההדלקה לא הוי בזה במקום הראוי תו לא יצא, ואינו דומה למה שהביא מער״ש ששם ודאי צריך לשים שמן כשיעור עד הלילה, אך החפצא של ההדלקה היתה בכשרות וכפי הדין, וחז״ל קבעו שבערב שבת הזמן הוא מוקדם, אולם בנידו״ד הוי חסרון בעצם מעשה ההדלקה, שלא היה במקום הראוי, ממילא כיון דהדלקה עושה מצוה תו לא יוצא.

ה) אולם ראיתי בשו״ת דברי יציב חלק או״ח (סימן רפ״ד) שכ׳ וז״ל: אולם

אני העירותי לעצמי להפמ"ג, לענין נר של שעוה אם הניח הלהב למעלה מכ' ואחר איזה רגעים שנדלק השעוה הגיע למטה מכ', דנהי דלקחה דלוק והניחה למטה מכ' לא יצא וכברמ"א שם, אולי הכא י"ל דאשו משום חציו כבב"ק כ"ב ע"א, וידועין דברי הנימוק"י שם דלהכי מדליקין הנר בער"ש דהוי כאילו הדליקו בער"ש ונגמר בער"ש מעשה ההדלקה עיי"ש, וא"כ אולי הכא מעשה הדלקה מיחשב לא על הלמעלה מכ' רק על הדלקה למטה מכ', ונימא דיצא. עכ"ל. והנה לא הבנתי דבריו, הלא אדרבה בנימוק"י הנ"ל מבואר שכל המעשה נגמר ברגע הראשון, מעתה אדרבה לדברי הנימוק"י פשוט שלא יצא, דהא המעשה נגמר באופן שהיה למעלה מכ' אמה.

ו) גם נראה למאי שכ' קמוח"ז מרן החת"ס זיע"א בשו"ת חתם סופר (חלק ו' - ליקוטים סימן ז') וזל"ק: ומ"ש מהרש"ל בתשו' סי' ז' דאין חשש לברך קודם זמנו כמו בנר חנוכה בע"ש קודם לילה דאומר וציוונו אע"ג דלא הגיע זמנו כבר הרגיש בזה תה"ד בעצמו סי' רס"ט וכ' דהתם א"א בענין אחר משא"כ הכא ולפע"ד לא הי' צריך לדחוק בזה כלל דבשלמא נר חנוכה א"א לשמנה ימים בלי שבת וא"כ חשמונאי' שתקנו הדלקת חנוכה מעיקרא הכי תיקנו להיות זמן הדלקתו קודם לילה ושייך וציונו שהרי המתקנים כך ציוו מעיקרא עכ"ל. מעתה יש לומר דבע"ש כך היא צורת המצוה והתקנה שההדלקה היא ברגע הראשון אף עוד לפני השקיעה, ורק יש הלכה שיהיה השיעור כדי שידלק כל הלילה, אך יסוד המצוה הוא בעוד היום, ואינו דומה לכ' אמה שאין בזה כלל מצוה.

ז) ומה ששאל למאי דקי"ל ההדלקה עושה מצוה האיך יוצאים ידי חובה בכל הדלקת נר חנוכה, הרי בשעת ההדלקה מתחברים להבת הנר המדליק ולהבת הנר שהדליק, והוי כמדורה שאסור, כדאיתא בשו"ע (סימן תרע"א ס"ד) שאין לחבר ב' נרות דהוי כמדורה.

ח) נראה לענ"ד ליישב למאי שכ' בספר שפת אמת מסכת שבת (כ"ג ב') וז"ל: בגמ' לא כפה עלי' כלי עשאה כמדורה כו' קשה מנ"ל דאין יוצאין במדורה וי"ל משום דנראה שהדליקו להשתמש בו עכ"ל. מעתה יש לומר דהכא כיון שהוא מדליק לצורך המצוה נר אחד ועוסק בהדלקה לא יאמרו שהדליקה לצורכו להשתמש. גם יש לומר שכל החפצא של מדורה זהו רק אם ב' הנרות מחוברים איזה זמן, אולם הכא כיון שזהו רק לרגע ההדלקה אין ע"ז שם מדורה, דהא כך הוא צורת הדלקה תמיד של נר, ע"י שמדליקים מנר אחר, להכי לא הוי בגדר מדורה, וז"פ.

ט) וע"ד השאלה, בשכח להדליק בער"ש נר חנוכה, ובשבת ל"ע יש לו חולה בתוך הבית שצריך להדליק נר

בשבילו, האם יכול לכוין גם על הדלקת נר חנוכה כשמדליק לחולה.

י) הנה יש מקום לדון מצד מצוה הבאה בעבירה, דסוף סוף פיקוח נפש הוי בגדר דחויה למאי שכתבו הרבה פוסקים, מעתה הוי בגדר עבירה, ממילא יש לומר שא״א לקיים המצוה דהדלקת הנר ע״י העבירה. אכן יש לומר דזה תליא בפלוגתת הב״י עם הרמ״א, דהנה בשולחן ערוך אורח חיים (סימן תרמ״ט סעיף ה׳) כ׳ המחבר וז״ל: כל אלו שאמרנו שהם פסולין מפני מומין שביארנו, או מפני גזל וגניבה, ביום טוב הראשון בלבד; אבל בשאר ימים, הכל כשר. וכ׳ הרמ״א ויש פוסלין בגזול כל ז׳ ימים, עכ״ל. ועי״ש במ״ב (ס״ק ל״ב), עכ״פ לד׳ הב״י ודעימיה ליכא הך דינא דמצוה הבאה בעבירה בגוונא שהמצוה היא דרבנן, ולדעת הרמ״א ודעימיה יש לומר שגם בכה״ג אמרי׳ פסול דמהבב״ע, וא״כ בנידו״ד נמי הוי מצוה דנר חנוכה רק דרבנן ואי פסלינן ביה מצוה הבאה בעבירה, תליא בפלוגתא הנ״ל.

יא) אכן יש לומר למאי שכתב בס׳ מגן גיבורים על שו״ע או״ח (סי׳ י״א ס״ק י״ג) שלעולם לכו״ע הוי פסולא דמצהבב״ע גם במצוה דרבנן, ודעת הב״י שמיקל גזול וכו׳ בשאר ימים אין זה משום דבדרבנן לא פסלינן מצהבב״ע, אלא הוי משום שכיון שבלאו הכי מצינן כמה קולות שחז״ל הקילו ביו״ט שני, יש לומר דעוד הוסיפו להקל שכל הפסולים של יום ראשון יוכשרו ביום שני, ע״ש. מעתה יש לומר דפסלינן גם הכא המצוה, דהא באה בעבירה, ולא איכפת לן מה דהוי רק דרבנן.

יב) ויש לומר, דגם לפי ההבנה הפשוטה בדעת המחבר ודעימיה שבמצוה דרבנן ליכא חסרון דמצוה הבב״ע, יש לומר למאי שכתבו ההשלמה והמאירי בפסחים (ל״ה ב׳) דכל זה רק היכי שבשעת המצוה דרבנן לא קעבר עבירה, אולם אם בשעת המצוה גופיה קעבר עבירה, תו לא איכפת לן מה דהוי דרבנן, ופסלינן משום מצוה הבב״ע, וכיוון לזה מדנפשיה מרן שליט״א בשו״ת להורות נתן (ח״ז סי׳ פ״ד), מעתה הכא בשעת ההדלקה איכא גם עבירה וגם מצוה, וגם בדרבנן פסלינן משום מצהבב״ע.

יג) אלא אם נצרף הכא את סברת ספר שו״ת בית שלמה (מסקאלא) יו״ד (סי׳ כ״ט) בהג״ה מבהמ״ח, דמצוה הבאה בעבירה הוא דוקא בעבירה דהוא מצ״ע מתועב בעיני המקום, ולהכי מתועב בעיני המקום להתעבד מצוה ע״י, לא כן גבי שבת דאין המעשה מתועב מצ״ע, רק הוא עביד העבירה ולכן ל״ש בזה מצוה הבאה בעבירה. ממילא יש להקל הכא דהוי מצד שבת, אך בגוף סברא זו יש לעי׳ טובא, ואכ״מ.

יד) אכן יש לומר דכיון שמצוה להדליק לחולה הנר א״כ אין זה בגדר

עבירה עד שנימא דהוי מצוה הבאה בעבירה, דעי' בשו"ת שבט הלוי (חלק ב' סימן י"ט סק"ד) וז"ל: איברא עדיין נלענ"ד דאין מן הש"ס סנהדרין הנ"ל הוכחה דאיכא בקטן גדר צווי חיוב ואיסור קודם י"ג שנה דאפשר לפרש היטב כוונת הש"ס דכיון דמזיד הוא הקטן או הקטנה חל על פעולת הביאה גדר פעולת עבירה, לאפוקי דלא נימא דמעשה קטן מעשה היתר נקראת דאז לא היתה הבהמה נהרגת קמ"ל דנקרא מעשה עבירה, ואהני זה כלפי הבהמה שחייבת מיתה, וכן לענין קטן שבא על א' מעריות שבתורה, אבל שיהי' הקטן נקרא בר חיובא ומצווה כאשר נקטו כמה גדולים בלשונם בעניותי אין הוכחה משם, ומינה אמינא לה דאיכא לחלק בהכי בין שיהי' נקרא עליו שם פעולת עבירה בלי שמצווה עליו, מהא דברכות (נ"ג א') דקאמר אור שלא שבת אין מברכין עליו במו"ש אפי' לא שבת ממלאכת התירא דעשה גוי, ופריך והתניא אור של חיה ושל חולה מברכין ומת' מאי שבת ששבת ממלאכת עבירה, ופרש"י שם (נ"ב ע"ב) שזה שעשה בו גוי מלאכה נקראת לא שבת ממלאכת עבירה ומסיים רש"י "אין מברכין עליו הואיל ונעבדה בו עבירה", הרי אפילו במלאכת שבת אעפ"י דגוי ששבת חייב מיתה מכ"מ כיון שנעשה מלאכה בנר לא דרך מצוה כנר חיה וחולה נקראת פעולת המלאכה פעולת עבירה וגורם איסור לברך עליו. עכ"ל, עכ"פ חזינן בהדיא מהגמ' הנ"ל שנר של חולה אין זה בגדר עבירה, וכעי"ז ברמ"א בשו"ע או"ח (סי' תרע"ד ס"ב) ע"ש, וכן עי' בערוך השולחן או"ח (סי' רח"צ ס"ט) בהדיא.

טו) ומכל מקום יש לדון כיון דסו"ס ההדלקה היא הוי לצורך חולה, אין זה בגדר פרסומי ניסא, ובשביל לצאת ידי חובת נ"ח, חובה שיהיה פרסומי ניסא, ועיקר דין חנוכה הוא הפסומי ניסא, ואם הדליק באופן דליכא פרסומי ניסא הרי לא יצא, ועי' עוד הוכחות על כך לש"ב הגרא"י שלעזינגר שליט"א בשו"ת באר שרים (ח"ג סי' ע"ב סק"ד) שבאופן שליכא כלל פרסומי ניסא לא יצא, מעתה נראה לענ"ד פשוט שבגוונא שמדליקין בליל שבת לחולה, אין כלל פרסומי ניסא, דכו"ע ידעי שרק לחולה הדליק, דהא שבת היום לאדונינו, ופשוט שלא יצא. ועי' בפמ"ג (א"א סי' תער"ב סק"ו) שהתיר לחולה ליהנות מנר חנוכה, אך להיפך שיהני הדלקת נר לחולה ויועיל עבור חנוכה לא שמענו.

טז) ובהיותי מתבונן בספרים שו"ר לש"ב בשו"ת באר שרים (ח"ב סי' נ') באריכות, ומסקנתו שיוצא יד"ח, ולענ"ד לא נהירא. ובשו"ת בית אב"י (ח"ג סי' ס"ז) דעתו שלא יוצא כלל יד"ח, דכיון דעיקר התקנה היתה בע"ש להדליק מוקדם, נמצא שבשבת ליכא כלל מצוות ההדלקה, ע"ש, וסברא זו מחודשת מאד.

כהן אם ידלג על הניסים לצורך נשיאת כפים

את חג המצות יחוג בדיצות ובישועות גדולות מע"כ ידידינו המושלם טובא ומזכה הרבים מוה"ר **גמליאל ב"ר אלחנן י.ד. הכהן רבינוביץ** שליט"א מח"ס גם אני אודך.
אחדשה"ט וש"ת באה"ר,

וע"ד השאלה, האם מותר לכהן לדלג על הניסים בתפילה כדי שיספיק לילך לשאת כפיו. נראה לענ"ד פשוט שאינו רשאי לדלג, ומחוייב להתפלל עם על הנסים הגם שעי"ז יאבד מצות נשי"כ, דהא לענין לדלג עה"נ בשביל קדושה העלה בשו"ת צמח צדק חו"מ (מילואים סי' י"א) שאינו רשאי להשמיט על הנסים מהתפלה, הואיל וחייבו חכמים להזכיר בהודאה דדילוג על הנסים בחנוכה הוי כמשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות, וכן כ' בשו"ת פרי השדה ח"ג (סי' ק"ט) וכ"כ בשו"ת לבושי מרדכי תליתאה (חאו"ח סי' נ"ט), ה"ה בנידו"ד אין לדלג.

והנני חותם בכל חותמי הברכות
מצפה לישועת השי"ת ברחמים, בידידות
ישראל רוט

הגאון רבי שמעון ויסברג שליט"א
מח"ס שר חמישים ועו"ס

בעלי אסופות - נר חנוכה בתורת מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל

בענין שואלין ודורשין קודם החג בחנוכה

נשאל רבינו זצ"ל האם בחנוכה אמרי' שואלין ודורשין ל' יום קודם החג (כמבואר בפסחים ו' ב' ואו"ח סי' תכ"ט ס"א), והביא מש"כ התוס' מגילה (ד' א' תד"ה מאי) דל"ש בפורים שואלין ל יום קודם החג, וה"ה בחנוכה, (מועדי הגר"ח ח"א סי' כ"ג). וכתב לי רבינו זצ"ל במכתב, דאף אם ליכא חיוב שואלין ודורשין ל' יום, מ"מ בודאי ראוי ללמוד הלכות חנוכה קודם לחנוכה כדי שידע ההלכות כראוי, (הלכתא רבתא חנוכה, וכן בשו"ת שלמת חיים סימן שס"ו כתב דפשוט שנכון ללמוד הלכות חנוכה בזמנם, וכן עי' בשאילתות סוף שאילתא כ"ו שסדר הלכות חנוכה בימים אלו).

לדרוש הלכות חג בחג בחנוכה

השיב רבינו זצ"ל דבימי החנוכה איכא לדינא דשואלין ודורשין בענינו של יום כמו דאי' (בגמ' מגילה ד' א') בפורים, (קובץ נתיבות ההלכה גליון ל"ג עמוד רי"ח) דדין שואלין ודורשין - קודם החג הוא רק בחג דאורייתא כמש"כ התוס' מגילה (שם) אבל יש דין שואלין ודורשין בענינו של יום לדרוש הלכות חג בחג (כמבואר בגמ' מגילה שם לענין פורים, ועי' גם ברבינו ירוחם נתיב ט' ח"א כ' על ימי החנוכה וקבעום לדורות להיותם ימים טובים לקרות בהם ההלל ולהזכיר דינם, וכן מובא בספר בית הלוי עניני חנוכה שבמדינות אלו נוהגים ללמוד בימים אלו סוגיא דחנוכה דפ' במה מדליקין, ובס' בן יהוידע עירובין נ"ד ב' עשה מועדים לתורה, הכונה שתלמוד הלכות חג בחג הלכות חנוכה בחנוכה, והשל"ה כ' במס' שבועות פ' נר מצוה אות צ"ז דבסנהדרין ק"א א' אי' כל הקורא פסוק בזמנו מביא גאולה לעולם, על כן בני הזהרו ללמוד בחנוכה הלכות חנוכה ועי' בשלמי תודה חנוכה סי' ל"א ס"ג).

ובמכתב לשואל אחר ענה רבינו זצ"ל האם יש שואלין ודורשין בחנוכה, כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, ונראה דקאי רק על הלכות חג בחג. (ועי' פנ"י מגילה ד' א' דאע"פ שחנוכה ופורים אינם אלא מד"ס ואינם בכלל תקנת מרע"ה מ"מ כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון). ולגבי ר"ח כתב לי רבינו זצ"ל במכתב דאית ביה חיובא דתקנת משה דשואלין ודורשין בענינו

של יום, אלא דיוצאין יד״ח בקריאת התורה דר״ח, ומי שלא שמע קריאה״ת אינו יוצא יד״ח באמירת פסוקי הקרבנות דמוסף, דאמירתן דרך תפילה לא מהני, ומ״מ במה שבחנוכה קוראין קריאת הנשיאים אין יוצא בקריה״ת יד״ח שואלין ודורשין בענינו של יום, (אע״פ שפרסומי ניסא יש גם בהפטרת נרות דחנוכה עי׳ תוס׳ שבת כ״ג ב׳ ד״ה הדר) דבעינן שילמד בענינו של יום בהלכות חנוכה, (הלכתא רבתא חנוכה).

בענין חובת גברא בנ״ח

כתב רבינו זצ״ל, דברש״י שבת (כ״ג א׳) מבואר דמי שאין לו בית פטור, וכן נראה בתוס׳ סוכה (מ״ו א׳ ד״ה הרואה) דדימו נ״ח למזוזה אלמא דהוא חובת הדר, אבל הביא מחמיו מרן הגרי״ש אלישיב זצ״ל שאמר להוכיח מהרמב״ם דנר חנוכה הוא חובת גברא, ובאין לו בית עליו לשכור או לקנות בית לקיים המצוה דמבואר ברמב״ם (פי״א מברכות ה״ג) דמצות נ״ח אינו רשות כמזוזה שיכול לדור באהל ולהפטר מחיוב זה, רק חייב בה כמגילה, ועי׳ גם בפיוט האב״ע לשבת חנוכה (מודפס בסדור ר״י עמדין) דיש חיוב לחכור או לשכור לצורך חנוכה. (טעמא דקרא חנוכה משיעור שמסר רבינו בביהכנ״ס לדרמן ביא״צ מרן החזו״א).

וז״ל רבינו בטעמא דקרא, נשאלתי (השואל היה הגאון רבי שלום פוברסקי זצ״ל) מי שאין לו בית אם חייב בנר חנוכה והשבתי שפטור על פי דברי רש״י בשבת (כ״ג א׳) שתקנו ברכת רואה לבא בספינה אלמא שפטור, אך שאל ממו״ח זצ״ל ואמר לו שחייב לקנות או לשכור בית ולהדליק, וכונת רש״י רק באנוס שאין יכול, וכתב על זה רבנו, ולאחר העיון נראה לי שהוא מחלוקת הראשונים שבתוס׳ סוכה (מ״ו א׳ ד״ה הרואה) כתבו בשאר מצות כגון אלולב וסוכה לא תקנו לברך לרואה אלא גבי נר חנוכה משום חביבות הנס וגם משום שיש כמה בני אדם שאין להם בית ואין בידם לקיים המצוה וטעם ראשון ניחא דלא תיקשי ליה מזוזה עכ״ל, וכאן אין לפרש באנוס דאם כן מה קשיא לו ממזוזה הא מזוזה חובת הדר אלמא דגם נר חנוכה הוא רק על מי שיש לו בית, אבל הרמב״ם כתב בהל׳ ברכות (פי״א ה״ב) יש מצוות עשה שאדם חייב להשתדל ולרדוף עד שיעשה אותה כגון תפילין סוכה ולולב ושופר ואלו הן הנקראין חובה, לפי שאדם חייב על כל פנים לעשות, ויש מצוה שאינה חובה אלא דומין לרשות, כגון מזוזה ומעקה, שאין אדם חייב לשכון בבית החייב מזוזה כדי שיעשה מזוזה, וכתב הרמב״ם (שם הלכה ג׳) וכן כל המצות שהן מדברי סופרים בין מצוה שהיא חובה מדבריהם כגון מקרא מגילה והדלקת נר שבת והדלקת נר חנוכה בין מצוה שאינה חובה כגון עירוב ונט״י כו׳ הרי מנה נר חנוכה במצות שהן חובה ולא כמו מזוזה והוא

כדעת מו"ח זללה"ה, (טעמא דקרא לחנוכה).

חובה לקנות או לשכור בית

ונשאל רבינו זצ"ל, ממש"כ הרמב"ם (פ"ד מחנוכה ה"א) מצוותה שיהא כל בית ובית מדליק נר אחד, הרי שגם להרמב"ם הוא חובת בית, וכתב להשיב, דהוא חובת גברא לקנות בית ולהניח בבית (מועדי הגר"ח סי' תקצ"א).

חובתו בבית ולא ביער

ואמר רבנו זצ"ל דגם לדברי הרמב"ם הוא חובת בית ולא חובת גברא גרידא, ולכן א"א להדליק ביער וכיו"ב, וז"ל רבינו במכתב (להגר"ש פוברסקי זצ"ל) דבר פשוט שגם להרמב"ם הוא חובת גברא, ולא ממש חובת הבית כמזוזה, אלא דס"ל שזה גם חובת גברא להשיגו, ופשוט דמי שיש לו ב' בתים חייב בב' מזוזות, ובנ"ח אינו אלא מפני החשד, עכ"ל, [ועי' בלבוש סי' תרע"ז ס"ב דגם הדר ביער מדליק ועי' בס' פניני חנוכה פ"ד עמוד צ"ד דהיינו דוקא ביש לו שם דירה].

נר חנוכה באונן ובשוטה

נשאל רבינו זצ"ל, במש"כ הפרמ"ג (סי' תר"ע) דאונן חייב בנ"ח, דלכאו' מ"ש מכל המצוות דאונן פטור, ורק בל"ת מחויב האונן, והשיב רבינו, משום שהוא חובת בית, וה"ה דבבית של שוטה איכא קיום מצוה בהדלקת נ"ח עבורו, וכמו במזוזה, ואף דאיהו גופיה לא מצי עביד המצוה, אבל כיון דהוא חובת בית מצינן להדליק עבורו אף ללא דין שליחות כמש"כ השפ"א (שבת כ"א א') ע"ש, (מועדי הגר"ח תשובה תקפ"ו ובס' מחשבת עם עמ' תרי"ז מובא מרבנו זצ"ל דאונן חייב בנ"ח משום שאף הם היו באותו הנס, וע"ע בס' דרך שיחה ח"א עמוד קפ"ו דכאן חייבו משום פרסו"נ ועי' בדעת נוטה ח"ג עמוד שפ"ה שהשיב רבנו זצ"ל דאפשר דיש ענין להניח תפילין לאדם שנשתטה אם יכול לשמור את עצמו בגוף נקי וביאר דאע"ג דהשוטה אינו יודע מהנעשה עמו מ"מ כיון דמתקיים מצוה על ידו יש בזה ענין ואע"ג דהוא פטור מ"מ אם מזכים אותו במצוה אית ליה זכות, כמבואר בכתובות מ"ח א', דמי שנשתטה בי"ד יורדין לנכסיו ונותנין צדקה מנכסיו, וכ"ה ברמב"ם פי"א מנחלות הי"א דמי שנשתטה או שנתחרש בי"ד פוסקין עליו צדקה אם היה ראוי).

נר חנוכה במטוס

כתב רבינו זצ"ל דהמנהג להדליק נ"ח במטוס, (מועדי הגר"ח סי' תקצ"ב), ונשאל רבינו זצ"ל, מי שנוסע באוירון האם עליו להשתדל למצוא דרך איך להדליק או דילמא כיון דאין לו כעת בית פטור הוא מהדלקת נרות חנוכה, והשיב, אשתו תדליק עבורו

בביתו, (שערי הוראה ח״ג עמוד קמ״ה אות ז׳).

נר חנוכה בביהכנ״ס וברכת שהחיינו בשבת

בענין הדלקה ע״י קטן בביהכנ״ס, שאל בני ברוך מאיר ני״ו מרבינו זצ״ל דבבית יוסף (סימן תרע״א) הביא מש״כ הריב״ש בתשובה (סי׳ קי״א) דהמנהג הזה להדליק בבית הכנסת מנהג ותיקין הוא משום פרסומי ניסא כיון שאין אנו יכולין לקיים המצוה כתיקונה להדליק כל אחד בפתח ביתו מבחוץ מפני שיד האומות תקיפה ומברכין על זה כמו שמברכין על הלל דראש חדש אף על פי שאינו אלא מנהג, ומכל מקום באותה הדלקה של בית הכנסת אין אדם יוצא בה וצריך לחזור ולהדליק כל אחד בביתו. וא״כ שאין מוציא בזה אחרים האם יכול להדליק קטן, וא״ל רבנו זצ״ל דאף קטן שהגיע לחינוך, לא חייב בחינוך אלא בביתו, ולא ידליק בביהכנ״ס, ובמקום שמתפללים רק קטנים, או ט׳ גדולים, ליכא כלל חובת ציבור, ואין לקיים שם כלל חיוב הדלקה דביהכנ״ס. וכתב לי רבינו זצ״ל במכתב דביהכנ״ס שאין מתפללין בו רק בשבת, דיש להדליק שם בברכה, וכן כשחל שבת בתוך ימי החנוכה, מברך שם ברכת שהחיינו קודם ההדלקה בערב שבת, כיון שבביהכנ״ס זה הוא הדלקה הראשונה, וכדין מי שלא הדליק בביתו ביומא קמא, דביום שמדליק מברך שהחיינו על הדלקה ראשונה. (הלכתא רבתא חנוכה ועי׳ בס׳ שומר אמת מש״כ בזה במהדו״ת עניני חנוכה עמוד קכ״ד בשם רבינו בביהכנ״ס שנחנך בחנוכה).

ברכת הרואה בהדלקת ביהכנ״ס או חשד ומהדרין

כתב לי רבינו זצ״ל במכתב, דגם בנר של ביהכנ״ס אפשר לברך ברכת הרואה, ואע״פ שאין יוצאין בהדלקה זו יד״ח, דמ״מ גם בהדלקה זו מתפרסם הנס, (שם, וכן נראה במש״כ האבודרהם וכלבו שנתקן הדלקת ביהכנ״ס ״שיצאו ידי חובתן הרואים שאין להם בית לברך שם״, הרי שנתקן כדי שיברכו שם אותם שאין להם בית ברכת הרואה), והיה חנוכיה גדולה מכסף שהביא א׳ התורמים לרבינו זצ״ל ורבינו מיאן להשתמש בזה כי לא רצה לשנות ממה שהדליק כל השנים והביא הגמ׳ גיטין ס׳ ב׳, וכדי לרצותו היתה הרבנית ע״ה מדלקת בו ואמר רבינו דגם ע״ז אפשר לברך ברכת הרואה דמפרסם הנס), וכן בנר של קטן או נר דמהדרין יכול לברך, ואף בנר שהודלק מפני החשד אמר דשפיר מברכין עליו (הלכתא רבתא חנוכה).

הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א
מח"ס גם אני אודך ועו"ס

מי שאין לו בית האם חייב לקנות בית בשביל לקיים מצות נר חנוכה

נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרשות הרבים (שו"ע או"ח סימן תרע"א, סעיף ה'). דנו האחרונים האם יש חיוב על האדם לקנות בית כדי שיוכל לקיים מצות הדלקת נר חנוכה.

ונעתיק כאן את דרשתו של מרן הגאון רבי חיים קניבסקי זצ"ל בענין זה שדרש ביום היארצייט של בעל החזו"א זצוק"ל, ט"ו חשון תשס"ו, בבית הכנסת לדרמן ב"ב (כפי שנדפסה בקובץ קול מהיכל כסלו תשס"ו, עמודים רט"ו-רט"ז, וכן בעלון שערי ציון, וכן בקובץ מחשבת איש, ועוד).

שאלה: יש לשאול מה הדין מי שאין לו בית לענין חיוב נר חנוכה, האם מחוייב לשכור או לקנות בית בשביל לקיים המצוה.

תשובה: יש להביא ראיה לדבר מדברי רש"י במסכת שבת (כ"ג ע"א ד"ה הרואה) דכתב דתיקנו ברכת הרואה למי שאין לו בית, הרי דמי שאין לו בית פטור ממצות נר חנוכה, ותיקנו עבורו ברכת הרואה.

והנה שאלו שאלה זו למו"ח (שליט"א) [זצ"ל], ואמר דמי שאין לו בית, מחוייב לשכור בית לקיים המצוה, ומרש"י ליכא ראיה, דדברי רש"י שם איירי במי שאנוס, אבל אה"נ מי שאינו אנוס מחוייב לקיים המצוה.

ובאמת נראה דכבר נחלקו הראשונים בשאלה זו, דהנה בתוס' סוכה (מו. ד"ה הרואה) כתבו: "בשאר מצוות כגון לולב וסוכה לא תיקנו לברך לרואה אלא גבי נר חנוכה משום חביבות הנס, וגם משום שיש כמה בני אדם שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה. ולטעם ראשון ניחא דלא תיקשי ליה מזוזה. ועוד יש לפרש דאין שייך לתקן לרואה ברכה שאין העושה מברך". והשתא אי נימא דבנר חנוכה מי שאין לו בית מחוייב לקנות או לשכור בית בכדי לקיים המצוה, א"כ מאי מדמי התוס' נר חנוכה למזוזה, והא התם הוי חיוב הדר, ואינו ענין למצות נר חנוכה. הרי, דס"ל לתוס' דמי שאין לו בית, אינו מחוייב במצות נר חנוכה.

אמנם ברמב"ם הלכות ברכות (פי"א ה"ב) כתב וז"ל: יש מצות עשה שאדם חייב להשתדל ולרדוף עד

שיעשה אותה כגון תפילין וסוכה ולולב ושופר ואלו הן הנקראין חובה, לפי שאדם חייב על כל פנים לעשות, ויש מצוה שאינה חובה אלא דומין לרשות כגון מזוזה ומעקה שאין אדם חייב לשכון בבית החייב מזוזה, כדי שיעשה מזוזה, אלא אם רצה לשכון כל ימיו באהל או בספינה ישב, וכן אינו חייב לבנות בית כדי לעשות מעקה, וכל מצות עשה שבין אדם למקום בין מצוה שאינה חובה בין מצוה שהיא חובה מברך עליה קודם לעשייתה.

עוד כתב שם הרמב"ם (בהלכה ג'): וכן כל המצות שהן מדברי סופרים בין מצוה שהיא חובה מדבריהם כגון מקרא מגילה והדלקת נר בשבת והדלקת נר חנוכה, בין מצות שאינן חובה כגון עירוב ונטילת ידים מברך על הכל קודם לעשייתן אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות, והיכן צונו בתורה, שכתוב בה אשר יאמרו לך תעשה, נמצא ענין הדברים והצען כך הוא אשר קדשנו במצותיו שציוה בהן לשמוע מאלו שצונו להדליק נר של חנוכה או לקרות את המגילה וכן שאר כל המצות שמדברי סופרים (עכ"ל).

הרי דלענין נר חנוכה כתב דהוי חובה, ודלא כמזוזה שכתב דדומין לרשות, ומזה ראיה דמי שאין לו בית מחוייב בנר חנוכה, וישכור בית כדי שיוכל לקיים את המצוה (עכתו"ד).

הדלקת נרות חנוכה בתחנת דלק

כתב בספר חשוקי חמד (שבת כ"א ע"ב): שאלה. שומר העובד בתחנת דלק ושם ביתו, האם יכול להדליק שם נר חנוכה כי רבים עוברים שם והפירסום נס גדול, או שמא מאחר ועל פי חוקי הבטיחות אסור להדליק אש בכל השטח, הוי מצוה הבאה בעבירה?

תשובה. ידליק שם פנס בתוך עשרה טפחים, או בחלון, ויהיה מוסיף והולך כל יום פנס נוסף, ויבליט אותו באופן שכולם ידעו שהפנסים הללו הם נרות חנוכה. אך לא יברך על הפנסים, משום שהנס שנעשה במקדש היה בשמן, אבל בפנס המופעל בסוללה, או במנורה חשמלית, שאין בה שמן, מסתבר שאין בו זכר לנס.

הדלקה בפנים בזמן הזה

[א] מניחו על שלחנו ודיו. והנה בזמן הזה פסקה הסכנה, ואף על פי כן נהגו רבים להדליק נרות חנוכה בתוך הבית, וכבר האריכו בזה אחרוני זמנינו, ומחמת אריכות הדברים לא נכנסתי לבאר ענין זה, ונציין רק את האחרונים שדנו בזה, למען יהיו כשלחן הערוך לפני מי שחפץ לעיין בדבריהם.

ה"ה בספר ארחות רבינו (ח"ג עמוד י'), ובהליכות שלמה (פי"ד סעיף ט"ז), ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סימן ס"ו), ובשו"ת אז נדברו (ח"י סימן כ"ו), ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן קכ"ה), ובשו"ת שבט הלוי (ח"ז סימן פ"ד), ובעלון שערי ציון (גליון נ"א). וכן יש קונטרס שלם שיצא לאור על ענין ההדלקה בפנים.

ובקובץ בית אהרן וישראל (גליון קס"ה טבת שבט תשע"ג עמודים קמ"א-קמ"ח) האריכו בזה כמה וכמה כותבים ובראשם הגר"נ אורטנר שליט"א (רב העיר לוד) ליישב את מנהגם של אלו המדליקים בפנים גם בזמן הזה, עיי"ש.

[ב] ובספר לדופקי בתשובה (ח"א סימן ת"נ) כתב: מה הם המקורות הכי קדומים להדליק נר חנוכה בחוץ ממש בזמן הזה בא"י {ודלא כבחו"ל} וכידוע דלא כל העדות קיבלו מנהג זה.

תשובה: בענין הזמן הקדום לתחילת המנהג להדליק נרות חנוכה בא"י הוא מר' זונדל מסאלנט ותלמידי הגר"א ואחריהם המהרי"ל דסקין, עיין בספר ימי הלל והודאה (פ"ח הערה 26), ועיין בספר התדיר דכתב דנכון גם היום להדליק בחוץ, וכן בשאילת יעב"ץ (א' קמ"ט) הובא בשע"ת כתב דנכון להדליק בחוץ.

[ג] ולתועלת המעיינים אעתיק מש"כ בענין זה בספר מעדני אשר (עניני חנוכה), שקיבץ את עיקרי הדיעות והסברות בזה, וז"ל: יש להקשות: כיון דבזמן הזה ליכא סכנה, מדוע יש הרבה אנשים יראים ושלמים שאינם מדליקים בחוץ כעיקר התקנה.

הנה האור זרוע הלכות חנוכה (אות שכ"ג) כתב וז"ל, והאידנא דליכא סכנה לא ידענא מאי טעמא אין מדליקין בחצירות.

וכן העיטור (עשרת הדברות הלכות חנוכה) כתב וז"ל, ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו, ואחר שנהגו על הסכנה נהגו ומי שיכול להניחה מבחוץ, מניחו בחוץ, ואם לאו על פתחו, ובספר פתח הדביר בהערותיו לעיטור (שם סק"ד) כתב וז"ל, ור"ל אף שאין סכנה, מ"מ נהגו להניחו על השלחן, והעיטור רצה ליישב בזה את התמיה של האו"ז על מנהגנו שאין אנו מדליקין בחצירות, אע"פ שאין סכנה, היינו אחר שנהגו כן נשארו במנהגם.

ובספר נימוקי אורח חיים (סי׳ תרע״א) תמה ג״כ על זה מדוע לא יקיימו עתה המצוה כתיקונה להדליק נר חנוכה בפתח מבחוץ, כיון שאין סכנה, אמנם בתוך דבריו מצינו קצת תרופה לתמיה זו, משום שהרוח מצוי, וביותר בימות החורף בחוץ, וקרוב לודאי שתכבה בתוך זמן מצותו, והוי כמו שלא נתן שמן כדי שתדלק כשיעורו, עיין בש״ע (סי׳ תרע״ה סעי׳ ב׳). אבל תימא שלא הזכירו הפוסקים בנר חנוכה דמצותו מבחוץ מחשש זה, וא״ת שצריך להדליק מבחוץ בפנס של זכוכית, הו״ל להפוסקים להזכיר מזה, וגם יש להסתפק כיון שנתקן לראותן, אם ע״י זכוכית הוי ראי׳ בזה.

וחידוש שלא הביא מתשובות שאילת יעב״ץ (ח״א סי׳ קמ״ט) והביאו בשערי תשובה (סוס״י תרע״ג) דמטעם הנ״ל דכדי שיהא שמור מהרוח כתב דקרוב לומר כמעט חובה לתקן כלי כזה לנ״ח, ובודאי עשו כן בזמן הש״ס שהיו מדליקין מבחוץ, וגם בפנים שכמה פעמים גורמין לו כיבוי, היה נכון לעשות כלי כזה, אם אפשר להמציא בקלות, אף שלא ראיתי לרבנן קשישי דעבדי הכי, ובשע״ת שם אחרי שהביא את השאילת יעב״ץ הנ״ל, כתב דלא ראה מי שנוהג כן.

והנה בערוך השלחן (סימן תרע״א סעיף כ״ד) כתב, וז״ל והנה עתה אין אנו מדליקין בחוץ, ואף שאין סכנה אצלינו, מ״מ כמעט הוא מהנמנעות, מפני שבכל המדינות שלנו ימי חנוכה הם ימי סגריר ושלג ורוחות חזקים, ואי אפשר להניחם בחוץ, אם לא להסגירם בזכוכית, וכולי האי לא אטרחוהו רבנן, ועוד דבזה לא יהיה היכר למצוה כל כך, וגם לא בכל המקומות יניחו לעשות כך, ולכן כולנו מדליקין בבית.

וכן בתשובת אמרי נועם (ח״ב סי׳ כ״ט) הקשה לו השואל על מנהגנו להדליק בפנים אף בדליכא סכנה, והשיב לו בזה״ל הנה באמת יפה תמה, אך אנכי מצאתי מקור לזה במס׳ מגילת תענית שם וז״ל, מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ וכו׳, ואם מתירא מן הלצים, מניחה על פתח ביתו מבפנים, ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו, ועכשיו בזמן הזה, לא הויא שעת הסכנה חלילה, רק מיקרי שרבו הלצים מדליקין בפנים אצל הפתח, עיין במקראי קודש על חנוכה (סימן ט״ז) אריכות נפלאה בענין זה.

פסקי הלכות לסוברים שצריך להדליק בחוץ בזמנינו

[ד] והנה ידוע כי מרן הגרי״ש אלישיב זצ״ל היה מחמיר טובא בהלכה זו שצריך להדליק בזמנינו נרות חנוכה בפתח הבית מבחוץ, כעיקר תקנת חז״ל, כיון דליכא חשש סכנה, וכפי שהאריך בזה בתשובתיו שנדפסו בספר קובץ תשובות (ח״א סימן ס״ז).

ונעתיק כאן כמה פסקי הלכות שהובאו בשמו בענין זה ע"י נכדו הרה"ג רבי אברהם צבי ישראלזון שליט"א (רב ומו"צ בבני ברק) בקובץ שערי הוראה (חלק י'), ואלו הם:

א. ילדים המדליקים נרות בבית אביהם, חייב אביהם למצוא להם מקום להניח הנרות בחלון, או במקום אחר שיראו את הנרות לרשות הרבים, כמו דקי"ל (ביה"ל ריש סי' תרנ"ז) דחייבין לתת לקטן מצוה כשירה, כמו גדול [וע"ע במ"ב סי' תרמ"ח ס"ק כ"ח ושעה"צ ס"ק ל"ו] ואם הניח הקטן את הנר חנוכה על השולחן, גם לא קיים המצוה, כיון שאינו מקום הדלקה, וגם ברכתו לבטלה.

ב. כתב הפמ"ג (תרע"א מ"ז סק"ג) דבמקום שמענישים הגויים עונש ממון על הדלקה בחוץ, צריך להדליק בחוץ, אע"פ שיפסיד עד חומש, ואמר לפי"ז מרן זצ"ל שצריך להוציא ממון ולקנות בית חנוכיה עד חומש, כיון שזה עיקר גדול שיהיה פירסומי ניסא לבני רשות הרבים. [א"ה: ראה להלן בספר כרם אליעזר סימן ל"א, שהפוסקים נחלקו בזה כמה ממון חייב אדם להוציא בשביל מצות נר חנוכה].

ג. מי שמדליק בביתו, חייב להדליק בחלון הסמוך לרשות הרבים, או על המעקה במרפסת, אם המרפסת מקורה, לא על פתח הבית למרפסת, כיון שמשם אין רואים כמעט את הנרות, ועל המעקה רואים טוב, וזה הרי עיקר המצוה. [דוקא מרפסת מקורה, דאם אין תקרה אין זה נחשב חלק מהבית, וידליק במרפסת בטפח הסמוך לבית].

ד. קי"ל שמצוה להניחו למטה מי' טפחים, [כיון שאם מניחה למעלה מי' טפחים נראה שרוצה להאיר את ביתו] מ"מ אם החלון גבוה מי' טפחים עדיף להניחו בחלון, כדי שיראו ברשות הרבים, מלהניחו בביתו למטה מי' טפחים, דענין זה שצריך היכר לבני רשות הרבים הוא חשוב יותר מלהניחו תוך י' טפחים, כן כתב המ"ב (תרע"א ס"ק כ"ז ועי"ש בשעה"צ סק"ל).

ה. ולפי"ז מובן גם מה שהקשו באחרונים למה בגמרא (שבת דף כ"ג) חששו ל"חשד" בנר חנוכה, יותר מכל המצוות, ומי שיש לו שני פתחים משני רוחות, צריך להדליק בשניהם, והרי קי"ל בברכות (דף ח' ע"א) דאסור לעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהציבור מתפללים, מפני שיבואו לחושדו שאינו מתפלל, אבל אם יש עוד בית הכנסת בעירו מותר, מפני שיבואו לתלות שמתפלל שם [א"ה בענין זה ראה להלן אות תק"י והלאה], ולמה בנר חנוכה לא אמרינן שיבואו לתלות שמדליק בפתח השני, שהרי רואים שהבית נמצא בקרן זוית.

ולפי הנ״ל ניחא דכיון שעיקר המצוה היא היכר לבני רשות הרבים, לכן יותר חששו למנוע כל חשד מהרבים.

ו. הא דקי״ל (תרע״א סעיף א׳) דעני המתפרנס מהצדקה, שואל או מוכר כסותו, ולוקח שמן להדליק, וקשה הרי קי״ל דאין אדם חייב להוציא על מצוות אלא עד חומש מנכסיו, ולמה כאן מחוייב להוציא יותר. וביאר הגרע״א על השו״ע (כאן) דמצות נר חנוכה שאני דהוא פירסומי ניסא, עי״ש. והביאור הוא כנ״ל דכיון שהוא פירסום לרבים, הוי כעין מצות קידוש השם בפרהסיא שהיא חמורה מכל המצוות.

ז. מי שחולה ואינו יכול לצאת בחוץ, או בחלון להדליק הנרות, חייב לעשות שליח שידליק בחוץ, ואל ידליק בעצמו בפנים.

הגאון רבי ברק נקי שליט"א
מח"ס אמת להשיב ועו"ס

בחור ישיבה החפץ להדליק נר חנוכה בברכה

בענין בחור ישיבה החפץ להדליק נר חנוכה לבדו בברכה, ולא לצאת על ידי אביו.

תשובה: א. אסור לאדם מעדות המזרח לכוון שלא לצאת ידי חובתו על ידי הדלקת נר חנוכה בביתו, כדי שיוכל להדליק בעצמו בברכה, היות וגורם לברכה שאינה צריכה.

ב. בן חו"ל שזמן ההדלקה במקום שנמצא מקדים ביותר קודם שידליקו עליו בביתו, רשאי להדליק בברכה.

ג. אדם שיודע שבני ביתו מתעכבים מאד בהדלקה, (עיכוב של יותר משעה) ורוצה להדליק בזמנה כמהדרין, יכול להדליק בברכה.

תוכן התשובה בקצרה.

א. מביא מחלוקת ב"ש וב"ה בענין צורת הדלקת הנרות, ומחלוקת הראשונים לפסק, ודברי מרן שמוסיף והולך מקיימים רק על ידי הדלקה אחת בבית. ופסק הרמ"א למנהג האשכנזים שמוסיף והולך לכל בני הבית. ולכך לדידן אין לבן להדליק נרות בפני עצמו, דאדרבא אין לנהוג כן, דמגרע בדרגת ההידור. ב. מביא דברי רבי זירא שאדם יוצא ידי חובה על ידי ההדלקה בביתו, אף שנמצא מחוץ לבית. וכן פסק מרן. ג. מביא דברי תרומת הדשן שהרוצה להדליק לעצמו רשאי, שהרי הוא מהמהדרין מן המהדרין. והבית יוסף כתב שלא לעשות כן משום ברכה שאינה צריכה. והיינו דאזיל לשיטתיה דעדיף להדר ולהדליק רק אחד מבני הבית, ולכך הוי חשש ברכה שאינה צריכה. ד. מהות ברכה שאינה צריכה, מביא מקור הדין, וכן דעת רוב הראשונים שאסור לגרום ברכה שאינה צריכה, ובמקום צורך מותר, דכה"ג צריכה היא הברכה. ה. כתב הט"ז בשם מהרש"ל דלא כתרומת הדשן, אלא לא ידליק בפנ"ע אלא אם כן מסופק אם הדליקה, ואז הוי ס"ס. והט"ז גופיה כתב להשיג על דברי הב"י דלא שייך בזה ברכה שאי"צ שאין אדם חייב לצאת יד"ח על ידי חברו, אלא יכול לברך בעצמו, דומיא דברכת המזון, וברכות קריאת שמע, וה"ה בהדלקת נ"ח יכול להדליק ולברך בעצמו, ואינו חייב לצאת על ידי אשתו. ועל כן הרוצה להדליק בעצמו רשאי. ו. מביא דברי הברכ"י שהקשה כעין דברי הט"ז על הב"י, וכתב לחלק בין אם צריך לכוון לצאת, או שצריך לכוון שלא לצאת. כשצריך לכוון לצאת, אינו חייב, ואין חשש ברכה שאינה צריכה. אך כשצריך לכוון שלא לצאת, הרי גורם ברכה שאינה

צריכה. ולכך בברכת המזון וכדומה שצריך לכוון לצאת, אינו חייב. מה שאין כן בנרות חנוכה שיוצא יד"ח בסתמא על ידי הדלקת אשתו, אינו רשאי להפקיע עצמו בקום עשה. ז. דן אם יכול לכוון שלא יוצא ידי חובה קודם ההדלקה, מדייק מדברי הברכ"י להתיר, ומאידך דעת מהרש"ל להחמיר, ומסייע הסברא להתיר על פי דברי המשאת בנימין והט"ז, ומאידך הב"ח והש"ך אוסרים בזה, ושוב מוכיח דאף לדעת המשאת בנימין והט"ז בנר חנוכה אין יכול לכוון כנ"ל והוי גורם ברכה שאי"צ. ח. מביא דברי הרי"ח הטוב ברב פעלים שכתב להתיר לבעל לכוון שלא לצאת יד"ח הדלקת נרות שבת על ידי הדלקת אשתו, וחיליה דמר מדברי המשא"ב הנ"ל והברכ"י. ותמה על הדברים דבזה אף למשא"ב אסור לכוון כן, ואף את"ל דכן, מאי אולמי דברי המשא"ב מדברי הב"ח והש"ך שחלקו על דבריו. והוסף להסתמך על דברי הברכ"י הנזכר לעיל, ותמה על דבריו דפשטות הברכ"י אינה כן אלא אוסר לכוון כן מחשש ברכה שאינה צריכה. ט. מוסיף לבסס האיסור על פי דברי הרב פעלים גופיה שכתב בתשובה הנזכרת דבנרות חנוכה אין יכול לכוון שלא לצאת והוי גורם ברכה שאי"צ. וכעין זה כתב מרן הב"י בשם הרשב"א בדין קביעת מזוזה, ועי' בפנים שיש לחלק בין מצוה השייכת לאדם אחד שאין לחלקה לשתיים, לבין מצוות השייכות לאנשים שונים. י. מסיק שאסור לאדם לכוון שאינו רוצה לצאת ידי חובה בהדלקת ביתו, ומכל מקום אם עבר ועשה כן, יחזור להדליק בברכה, דהיות וכוון שלא לצאת ידי חובתו לא יצא, ולא קיים המצוה, ועתה שחוזר לקיימה יקיימה כדת עם ברכה. יא. בן חו"ל שרוצה להדליק בזמן בברכה ולכוון שלא לצאת ידי חובה על ידי ההדלקה העתידית של בני ביתו, שפיר דמי. היות ויקיימו המצוה רק בזמן מאוחר ולא בסמוך. יב. אדם שבני ביתו מתעכבים להדליק אחר זמן ההדלקה, ורוצה להדליק בזמן בברכה, שפיר דמי ואין בזה חשש ברכה שאינה צריכה, דצריכה וצריכה היא.

וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

עיקר דין הדלקת נרות חנוכה

א. בגמרא שבת (כא:) גרסינן, **תנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק שמונה מכאן ואילך פוחת והולך, ובית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך. אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי במערבא, רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא, חד אמר טעמא דבית שמאי כנגד ימים הנכנסין וטעמא דבית הלל כנגד ימים היוצאין. וחד אמר טעמא דבית שמאי כנגד פרי החג. וטעמא דבית הלל דמעלין בקדש ואין מורידין. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן שני זקנים היו בצידן אחד עשה כבית שמאי ואחד עשה כדברי בית הלל, זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג וזה נותן טעם לדבריו דמעלין בקדש ואין מורידין. והלכה כבית הלל, דמוסיף והולך בעינן.**

ובדעת בית הלל נחלקו הראשונים, דעת התוספות (שם) ז"ל: נראה לר"י דב"ש וב"ה לא קיימי אלא אנר איש וביתו, שכן יש יותר הידור דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים, אבל אם עושה נר לכל אחד אפילו יוסיף מכאן ואילך ליכא היכרא, שיסברו שכך יש בני אדם בבית. עכ"ל.

ולעומתם דעת הרמב"ם (מגילה וחנוכה ד א, ב) ז"ל: כמה נרות הוא מדליק בחנוכה, מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד, בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד. והמהדר את המצוה מדליק נרות כמניין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים, והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל אחד ואחד בלילה הראשון, ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד. (ה"ב) כיצד הרי שהיו אנשי הבית עשרה, בלילה הראשון מדליק עשרה נרות ובליל שני עשרים ובליל שלישי שלשים עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונים נרות. עכ"ל. (ועי"ש הלכה ג שכתב הרמב"ם ז"ל: מנהג פשוט בכל ערינו בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון ומוסיפין והולכין נר בכל לילה ולילה עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונה נרות בין שהיו אנשי הבית מרובים בין שהיה אדם אחד. ע"כ, ונחלקו בהבנת הסוגיא).

הרי דנחלקו במהות ההידור של נר חנוכה, אם עדיף להדליק נר עבור כל בני הבית יחד, שעי"ז ניכרת התוספת יותר, או"ד עדיף להדליק כמניין בני הבית, ובזה מוסיף והולך כבית הלל.

ולענין מעשה כתב מרן בשולחן ערוך (תרעא סעיף ב) ז"ל: כמה נרות מדליק, בלילה הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבליל האחרון יהיו שמונה, ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר. ע"כ.

והרמ"א כתב ז"ל: וי"א דכל אחד מבני הבית ידליק, וכן המנהג פשוט. ויזהרו ליתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד, כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין. ע"כ.

ועל פי זה נתפשט המנהג בתפוצות ישראל לדידן דאזלינן בתר פסקי מרן, דמדליקים יחידה אחת של נרות חנוכה בלבד, ואחינו בני אשכנז היוצאים ביד רמ"א מדליקים לכל אחד מבני הבית.

הרי שהרוצה להדליק בבית שאביו מדליק בו, בנוסף להדלקת אביו, נאמר לו שהוא מגרע במצוה, לדעת מרן.

לצאת ידי חובת ההדלקה כשנמצא מחוץ לבית

ב. ועתה יש לדון כשנמצא בריחוק מקום מביתו, כיצד יכון הדין. עוד

איתא בגמרא שבת (כג.) אמר רב ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה. אמר רבי זירא מריש כי הוינא בי רב משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא. בתר דנסיבי איתתא אמינא השתא ודאי לא צריכנא, דקא מדליקי עלי בגו ביתאי. ע״כ.

מבואר דכשיוצא ידי חובת ההדלקה על ידי בני ביתו אין צריך להדליק. וכן פסק מרן (סי׳ תרעז א) אכסנאי שאין מדליקין עליו בביתו, צריך לתת פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן של נר חנוכה וכו׳, עי״ש.

הרי דווקא כשאין מדליקין עליו בביתו הוא שצריך שיתוף בפריטי, אך זה שאשתו מדלקת עליו בביתו אין צריך מידי.

וביה לדעת מרן שבן יוצא בהדלקת אביו, ואין כ״א מבני הבית צריך להדליק בפני עצמו, אם כן ה״ה לבחור ישיבה, או כל מציאות אחרת שאחד מבני הבית נמצא מחוץ לביתו, שאינו צריך להדליק, דיוצא ידי חובת המצוה בהידור (דמסתבר שרב זירא היה מהדר אם היה אפשר יותר) על ידי הדלקת בני ביתו.

רוצה להדליק בעצמו

ג. אולם אם רוצה להדליק בפני עצמו, כתב תרומת הדשן (סי׳ קא) שיכול להדליק בברכה. וכ׳ עלה הב״י (סי׳ תרעז, לסעיף ג׳) ז״ל: ולי נראה שאין לסמוך על זה לברך ברכה שאינה צריכה. ע״כ.

והמעיין בדברי תרומת הדשן ימצא שהביא מחלוקת בדבר, עי״ש. ומסקנתו דזה בכלל המהדרין שמדליקין לכל אחד ואחד וה״ה שאיש ואשתו יכולים להיות מהמהדרין ולהדליק לכל אחד ואחד.

ואולם מרן בב״י לא ניחא ליה בהכי, דסוף סוף מידי ברכה שאינה צריכה לא יצאנו, וחש לקמחיה דפסק כמהדרין מן המהדרין שמדליקים בכל בית נר אחד ומוסיף והולך, לכך אם רוצה להדליק בפני עצמו אינו רשאי דהרי זה ברכה שאינה צריכה.

מקור דין ברכה שאינה צריכה

ד. הנה מקור דין ברכה שאינה צריכה שנוי הוא בתוספתא, דתנן (ברכות ו טו ובחלק מהמהדורות הלכה כ) : עשרה שהיו עושין עשר מצות כל אחד ואחד מברך לעצמו, היו עושין כולן מצוה אחת אחד מברך לכולן. יחיד שהיה עושה עשר מצות מברך על כל אחת ואחת, היה עושה מצוה אחת כל היום אין מברך אלא אחת. היה מפסיק ועושה מפסיק ועושה מברך על כל אחת ואחת. ע״כ. ועפי״ז כתב הטור (סי׳ תלב) לענין בדיקת חמץ, שאם בודק כמה בתים, יפטור הכל בברכה אחת, ולא ירבה בברכות, וכתב עלה הבית יוסף שמקור הדין הוא מתוספתא הנ״ל, ופשוט הוא. וכן בהלכות שחיטה (יט ה בב״י מחודש) כתב כן הב״י על פי הנ״ל, דיברך על כיסוי דם הראשון ויפטור השני, עי״ש.

עוד גרסינן בגמרא יומא (ע. וסוטה מא.) ובעשור של חומש הפקודים קורא על פה, אמאי נגלול וניקרי, אמר רב הונא בריה דרב יהושע אמר רב ששת לפי שאין גוללין ספר תורה בציבור מפני כבוד ציבור. ונייתי אחרינא ונקרי, רב הונא בר יהודה אמר משום פגמו של ראשון, וריש לקיש אמר משום ברכה שאינה צריכה. ומי חיישינן לפגמא והאמר רבי יצחק נפחא ראש חודש טבת שחל להיות בשבת מביאין שלש תורות וקורין אחת בעניינו של יום ואחת של ראש חודש ואחת של חנוכה תלתא גברי בתלתא סיפרי ליכא פגמא חד גברא בתרי סיפרי איכא פגמא.

מבואר דנחלקו רב הונא בר"י וריש לקיש בטעם הדבר שלא מוציאין עוד ס"ת ביום הכיפורים במקדש, האם משום שגורם ברכה שאינה צריכה, או משום פגמו של ספר ראשון.

ועי' תוס' (שבת קיח. ד"ה במנחה) דאין לחלק סעודת שחרית ולברך בינתיים, משום ברכה שאינה צריכה, וכריש לקיש. וכ"כ תוספות במנחות (לו.) לענין סח בין תפילה של יד לתש"ר חוזר ומברך, וכתבו ז"ל: ומכל מקום עבירה היא בידו כדאמרינן הכא שחוזר עליהם מעורכי המלחמה, וכו', ומיהו מסתברא דכיון דיכול לפטור בברכה אחת אין לו לדבר, כדי שיהא זקוק לברכה שניה כדמוכח בפרק בא לו, דתנן נוטל ספר תורה וקורא באחרי מות ואף בעשור ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה ופריך בגמרא ונייתי ספר תורה וניקרי ביה ומשני ר' שמעון בן לקיש משום ברכה שאינה צריכה, אלמא כיון דיכול לפטור עצמו מברכה שניה קרי לה ברכה שאינה צריכה. ע"כ. וכ"כ הרא"ש בסדר עבודת יוה"כ (יומא) ושם הביא הטעם משום כבוד ציבור, וכן הטעם משום ברכה שאינה צריכה. ובמנחות בהלכות תפילין (סי' טו) כתב שאם הפסיק בין תש"י לתש"ר חוזר ומברך, ומכל מקום יש בזה איסור שגורם ברכה שאינה צריכה, ומשמע דהכי סבירא ליה נמי לדינא שיש איסור לגרום ברכה שאינה צריכה, כדברי ר"ל. ואין הכי נמי גם דברי רב הונא וגם דברי ר"ל נפסקו לדינא.

וכ"כ הרמב"ן (חולין פו:), וכ"כ הרשב"א (ברכות יא: וחולין שם, ועוד) וכ"כ הריטב"א (שבת קיז:, ור"ה לד.) ועי"ש בדבריו דיש בברכה שאינה צריכה, באופן שגורם חיוב חדש, איסור לא תשא. וכ"כ הר"ן (ע"ד הרי"ף ר"ה יא, וחולין כט.). וכהנה רבות.

מבואר דמן המוסכמות הוא שאין לגרום ברכה שאינה צריכה, ובזה יש לחלק בין מברך ברכה שאינה צריכה, שאיסורו משום ברכה לבטלה, וה"ז כנושא ש"ש לשווא וכאילו נשבע לשוא, כדפסק מרן על פי הרמב"ם (סי' רטו ד), לבין גורם לעצמו חיוב חדש שכעת מחויב לחזור לברך, אך יכל לפטור עצמו בברכה אחת, שבזה אינו

איסור משום לא תשא, אך יש בזה איסור לגרום ברכה שאינה צריכה בדבר שיכל לפטור עצמו בברכה אחת. וכ״כ הברכ״י (סי׳ מו אות ו) ועי״ש שהאריך להוכיח דקיימא לן כר״ל שיש איסור לגרום ברכה שאינה צריכה. עי״ש.

ברם עי׳ במגן אברהם (רטו וסקל וחומר) בשם תשובת מנחם עזריה מפאנו, שאין איסור לגרום ברכה שאינה צריכה, ושאני קריאת התורה עי״ש. ומכל מקום הסכמת הפוסקים דלא כוותיה.

ומכל מקום מצינו מקומות יוצאים מן הכלל שמותר לגרום ברכה שאינה צריכה כגון הא דפסק מרן (קעד ז) דהרוצה לצאת מן הספק יברך על משקה קודם הסעודה ויכוון לפטור מה ששותה בסעודה, ואף שברכה זו אינה צריכה למ״ד שאי״צ לברך בסעודה, ועתה שותה וגורם ברכה שאינה צריכה, מכל מקום צריכה היא כדי לצאת מן הספק. וכן פסק מרן גבי סעודה שלישית (רצא ג) שאם נמשכה סעודת שחרית עד זמן מנחה, יפסיק ויברך ברכת המזון, יטול ידיו יברך המוציא ויסעוד. ולא חשש הכא לברכה שאינה צריכה, היות וצריכה היא לצורך קיום סעודה שלישית.

וע״כ שהגורם ברכה שאי״צ אין זה איסור מן התורה, ואף לא איסור מדרבנן, אלא זהו איסור קל שמרבה ברכות שלא לצורך, אולם במקום צורך, חשיב ברכה צריכה, ומותר הוא.

ה. ומעתה נתנה ראש ונשוב לדין נר חנוכה, כשרוצה להדליק בעצמו. כתב תרומת הדשן שיכול להדליק בעצמו, שהרי הוא כמהדרין מן המהדרין. והבית יוסף כתב לחוש משום ברכה שאינה צריכה. וכתב מהרש״ל (הובאו דבריו בט״ז סק״א) דלא כתרומת הדשן, ולא ידליק בפני עצמו, אלא אם כן אינו יודע אם אשתו מדלקת עליו דאז נכנס הדבר לגדר ספק ספיקא, שמא הלכה כמהדרין וכדברי תרומת הדשן שיכול להדליק בפנ״ע, ושמא לא הדליקה כלל. אך כשיודע בבירור שאשתו מדלקת בבית אינו רשאי להדליק בברכה במקומו.

וכתב הט״ז (תרע״ז א) להקשות על דברי מרן וז״ל: אמנם כי נחזי אנן נראים דברי ת״ה נכונים, דמ״ש גדול הא׳ שלא מצינו הידור זה בתלמוד, לא נ״ל כלל כי מ״ש בגמרא מהדרין נתכוונו שמסתמא יעשה כל אחד כן וניחא לכל אדם להיות בכלל מהדרין, מה שאין כן בדבר זה שהוא גם בשאר ברכות כמו כאן הרשות נתונה לאדם לעשות כרצונו אם רוצה יוצא בברכה שמדלקת אשתו ואם אינו רוצה יברך בפ״ע. ונראה לדמות דבר זה למ״ש ר״פ ג׳ שאכלו, אמר אביי שנים שאכלו מצוה לחלק. ופירש״י בין ברכת זימון בין ברכת המוציא. וכ׳ הרא״ש העולם לא נהגו כן. וגם ברש״י לא שמענו שנהגו כן בברכת המוציא. וכן בעובדא דבר קפרא כו׳, הרי דעכ״פ ליכא איסור

בדבר אם מברך כל אחד המוציא. אלא שהרא"ש כתב שלא נהגו כן, אבל ח"ו שיאמר הרא"ש דנקרא ברכה לבטלה, שהרי רש"י הכניס דבר זה אפילו בכלל מצוה. ותו מצינו בברכת יוצר אור (בבית יוסף סימן נ"ט) תשובת הרא"ש אני אומר אותה עם ש"ץ בנחת אף על פי שאם שמע מש"ץ יצא, והטעם שמא לא יכוון יפה לדברי המברך. וכן בבדק הבית שכתב (סי' קפ"ג) בשם א"ח בשם הר"פ שיש לכל אחד לברך ברכת המזון אף כשיזמנו, לפי שאין יוכל לכוון כו', אבל הר"מ לא היה מברך בלחש כו', עכ"ל. הנה אנו רואין שבדבר זה שיוכל אחד לצאת בברכת חברו ואינו רצה בכך דאין איסור בידו כיון שכוונתו לש"ש, ואותו שאינו רוצה לברך בפ"ע כמו שעשה הר"מ ג"כ כוונתו לש"ש שלא להרבות בברכות כיון שאפשר להיות יוצא בברכת חברו. ה"נ בדבר זה וכ"ש הוא, כיון שאינו אצל אשתו ואינו שומע הברכה שיוכל לומר איני יוצא בברכת אשתי שלא בפני, דהא דעת שומע ומשמיע בעי', ואפילו אם הוא בביתו ואינו רוצה לצאת בברכת אשתו, איני יודע איסור בדבר אם יברך לעצמו, מ"ש מקטן שהגיע לחינוך שמדליק לעצמו בברכה והא פשיטא שהוא יוצא בברכת אביו וכו', ע"כ לשון הט"ז.

הרי שכתב להשוות ברכת יוצר וברכת הנהנין דתליא מילתא ברצונו של אדם ואינו מחויב לצאת על ידי חברו, ועל כן הכריע כדעת תרומת הדשן. אולם נסמך בדבריו על מנהג המהדרין שכ"א מדליק לעצמו, דומיא דקטן המדליק לעצמו, ודו"ק. ונפק"מ דלדידן אכתי יש לעיין בה.

ו. ואף מרן החיד"א בברכי יוסף (סימן תרעז ס"ק ב) בא העי"ר על דברי מרן כעין דברי הט"ז ז"ל: סברת מרן בזה צריכה ישוב, דאם זה אינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו ורוצה לקיים המצוה בעצמו למה לא יברך, מאחר דמקיים המצוה והוא אינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו, ומי חייבו לזה להיות כפוף לצאת בהדלקת אשתו. והרי מרן לעיל סי' ו' דין ד' פסק יש נוהגין שאחר שבירך אחד ברכת השחר וענו אחריו אמן, חוזר א' מן העונים אמן ומברך ועונין אחריו אמן, וכסדר הזה עושין כל אותם שענו אמן ואין לערער עליהם וכו', ואף אם היה המברך מכוין להוציא אחרים הם מכוונים שלא לצאת בברכתו, עכ"ל. הרי דמרן גופיה קיים מנהג זה שבכל יום נענו כולם ואמרו אמן ומהדרי לברוכי, ומצו לכווני המברך והעונים לצאת, ועם כל זה פסק דאין לערער עליהם דהעונה אינו מכוון לצאת. וגם זה צווח ככרוכיא דלא בעי נפיק אחר אשתו, וזו כחו לאלהינו כח גברא לקיים המצוה בעצמו, ואמאי כתב דאין לסמוך על דברי תרומת הדשן דהוי ברכה שאינה צריכה. ועם שיש חולקים על מרן כידוע, נתפשט המנהג בכרכים ועיירות גדולות כדברי מרן. ותו הוא עצמו דפסק כן, אמאי הכא היטב חרה

לו על התרומת הדשן. וכיוצא בזה הביא ראיה הרב ט״ז מברכת המוציא ויוצר וברכת המזון, דיכול לברך לעצמו, והאריך בזה. ע״ש באורך.

ואפשר לחלק בין זו לכל הני, דכל הנך בשעת אמירת חברו הברכה הדבר תלוי בו, דצריך לכוון לצאת בברכות חברו, ואם לא כיוון לא יצא, אף שיכוון המברך להוציאו, וכיון שבו הדבר תלוי אם לא כוון לצאת ובירך לעצמו לא הוי ברכה שאינה צריכה. אבל הכא שאין תלוי בכוונתו כלל ובין יכוון לצאת בהדלקת אשתו בין לא יכוון פטיר ועטיר בהדלקת ביתו, וממילא הוא יוצא, ולא שבקי רווחא לדידיה דלבעי כוונה לצאת, בכי הא סבר מרן דהוי ברכה שאינה צריכה. כן נראה לי לדעת מרן. עכ״ל הברכ״י.

הרי שהקשה על דברי מרן כדעת הט״ז, אך כתב לחלק דלא דמי, דבברכות שצריך לעשות מעשה בקום עשה, לכוון לצאת יד״ח בזה אינו מחויב. מה שאין כן במצוה שאף בלא כוונה אני יוצא ידי חובה שהרי ביתי נפטר בהדלקת אשתי, תו לא מצי למימר רוצה אני להדליק בעצמי, דכבר יצא ידי המצוה.

מבואר עתה שאחר שהדליקה אשתו, או אביו ואמו נרות חנוכה בביתו ויצא ידי חובת המצוה, תו אינו יכול להדליק בברכה דהרי כבר יצא ידי חובת ההדלקה, ובזה אף יש חשש ברכה לבטלה, דכבר יצא ידי חובת המצוה, ועי׳ לקמן בסמוך.

חלוקת עיסה גדולה, להפריש חלה פעמיים

ז. אולם יש לדון, אי מצי למימר לא ניחא לי בהדלקת בני ביתי וחפץ אני להדליק בעצמי קודם שהדליקו בבית. דמדכתב הברכ״י הטעם ליישב את דברי מרן משום שלא צריך לכוון לצאת ידי חובתו וכבר יצא ממילא, אם כן שמא יש מקום לומר שאם מכוון שלא לצאת שפיר דמי ודומיא דברכות השחר, ברכות הנהנין וברכת יוצר וכו׳.

מאידך אפש״ל היות ויכול לקיים המצוה על ידי ברכת אשתו, הרי זה בכלל יוצא ממילא דהרי בלא כוונה נגדית יוצא ידי חובה, וזה בכלל מה שכתב הבית יוסף שאין לעשות כן, דאם זה אחר שכבר הדליקה הוי חשש ברכה לבטלה דכבר יצא ידי חובתו. ומעתה אף אם ירצה לומר שאינו רוצה לצאת ידי חובת ההדלקה על ידי בני ביתו אינו רשאי דהרי זה גורם לברכה שאינה צריכה, ובתרא עדיף.

וכן משמע להדיא מדברי מהרש״ל שהביא הט״ז שאם יודע שאשתו מדלקת בביתו אין לו להדליק, ומשמע בכל ענין. וכן כתב המהרש״ל להדיא בתשובה (שו״ת מהרש״ל סימן פה) וז״ל: אבל היכא שאינו רוצה לצאת בהדלקה של אשתו שמדלקת עליו בבית נראה דלא כל כמיניה ואינו יכול לברך. ע״כ. הביאו בחזון עובדיה (חנוכה עמ׳ קמט והילך) וע״ש עוד שכ״כ גם בשם

הפרי חדש שטעות היא ביד מי שאינו רוצה לצאת ידי חובה בהדלקת אשתו ומדליק בברכה.

ונלע"ד להרחיב היריעה בנדון, על פי מה שכתב הש"ך (יורה דעה סימן שכו ס"ק ד) לדון בכעין זה לענין חלוקת עיסה גדולה לכמה חלקים כדי שכמה יזכו להפריש חלה, והביא מחלוקת בדבר, לדעת הב"ח הדבר אסור משום ברכה שאינה צריכה, ולדעת המשאת בנימין מותר, וצידד הש"ך לאסור, ז"ל: כתב הב"ח יש נוהגים לקנות מן הנחתום חלק אחד מעיסה גדולה ויש באותו חלק כשיעור, ומפריש ממנו חלה ומברך עליו, וכך הוא מוכר מאותה עיסה להרבה בני אדם לכל אחד שיש בו כשיעור וכל אחד מפריש מחלקו ומברך עליו. והדבר פשוט שזה טעות חדא דהלא מיד שגלגל הנחתום העיסה הגדולה חייב להפריש ממנה חלה אפילו היה דעתו למכרה לחלקים קטנים פחות מכשיעור, כ"ש הכא שאין דעתו למכרה אלא לחלקים בכשיעור, וכיון דהמצוה חלה עליו להפריש חלה ושוב פטורה כל העיסה היאך נתיר לכתחלה למכור לחלקים ושהלוקחים יפרישו חלה ויברכו, והנחתום לא יפריש ולא יברך. ותו דכיון דבהפרשת חלה של הנחתום פטורה כל העיסה לית לן למכרה לחלקים ושיברך כל אחד ברכה בפני עצמו משום ברכה שאינה צריכה ע"כ. וכתב שקבל מרבותיו שאיסור גמור הוא ושהאריך בתשובה בזה, אבל בתשובת משאת בנימין (סי' א' כ) דלחומרא דווקא יש לחלק בין נחתום לאיש דעלמא, אבל לא לקולא. והלכך אין למחות ביד הנשים הקונות מן הנחתום ישראל וכל אחת נוטלת חלה משלה בפני עצמה אם הוא כשיעור חלה, ואדרבה צריך לקיים ולהחזיק מנהגן כדי שבקל בלא טירחא תוכל כל אשה ליקח חלה כל ערב שבת שכבר נהגו ליקח חלה על פי הירושלמי דמסכת שבת אדם הראשון חלתו של עולם כו' וגרמה לו חוה מיתה לכך נמסרה מצות חלה לאשה כו', ואין דבריו מוכרחים. עכ"ל הש"ך.

ולעומתם הט"ז (שם ד) כתב ליישב המנהג וכדברי המשאת בנימין, עי"ש. הרי דנחלקו לענין לחלק העיסה קודם הפרשה ובזה כתבו הב"ח והש"ך לאסור, מטעם ברכה שאינה צריכה. והמשאת בנימין והט"ז הסכימו לקיים המנהג.

ומעתה היה נראה לומר שנדו"ד תלוי במחלוקת הנ"ל, דלדעת המשא"ב והט"ז שפיר דמי לכוון שלא לצאת יד"ח, ויברך בעצמו. ברם כד מעיינינן שפיר, חזינן דלכו"ע הדבר אסור.

ואעתיק כאן לשון המשאת בנימין כדי לעמוד על הדברים, ז"ל (שו"ת משאת בנימין סימן א) : שאלה המנהג בקצת מקומות בע"ש עושה נחתום ישראל או נכרי עיסה גדולה, ובאות

הנשים ולוקחות ממנו כל אחת כדי שיעור חלה וכל אחת נוטלת חלה מעיסה שלקחה היא מהנחתום וכו׳, אי שפיר למעבד הכי דאיכא למימר מאחר שנילושה כל העיסה בבת אחת די לה בחלה אחת וחלה אחת פוטרת כל העיסה או לאו. תשובה יראה דאין לפקפק על מנהג זה בנחתום ישראל, כיון דמתחילת הלישה היה דעת הנחתום לחלק העיסה ולמכור לכמה חלקים הוי כאילו לש כל חלק וחלק בפני עצמו, ולכך יכולים להפריש מכל חלק בפני עצמו, דאמרינן בירושלמי אמר רבי יוחנן העושה עיסה ע״מ לחלקה בצק פטור מן החלה, פי׳ ע״מ לחלקה בצק פחות משיעור חלה לכל אחד, אלמא אע״ג שבשעת הלישה היה כדי שיעור חלה כיון שבדעתו היה לחלק פטור מן החלה כאלו מתחילה לש פחות משיעור, דלאו בלישה תליא מילתא אלא בדעת בעל הלישה. והשתא נראה דקל וחומר בנדון דידן דהתם אמרינן דמועיל מחשבתו להקל ולהפקיע מחיוב חלה, כ״ש בנדון דידן שיועיל מחשבתו להחמיר ולהביא לידי חיוב ולומר כיון שדעתו היה לחלק לבצק הוי כל בצק ובצק נלוש בפני עצמו וחייב כל אחד ואחד ליטול חלה מן בצק שלו מאחר דיש בו כדי שיעור חלה. עכת״ד המשאת בנימין.

ועי׳ בדברי הט״ז הנ״ל שטרח לבאר את דברי המשאת בנימין דחשיב שמעיקרא לש עבור כל לקוח בנפרד היות ולש על מנת למכור לכל אחד חלק שיוכל לפריש ממנו חלה. הרי דאף לדעת המשא״ב שאפשר להפריש בברכה הני מילי שעושה לצורך אחר והוי כמגלגל לכל אחד בנפרד, ובלאו הכי כגון שעושה עיסה אחת גדולה בביתו ורוצה לחלקה לשניים כדי שהוא ואשתו יפרישו חלה, לכו״ע הדבר אסור דהרי זה גורם ברכה שאינה צריכה. וכל המחלוקת הנ״ל זה רק שעושה לצורך אחרים וגם בזה דנו הפוסקים לבאר דההיתר זה מחמת שהגלגול נעשה על מנת כן, והוברר למפרע שכל עיסה נתגלגלה בפני עצמה ללקוח.

ואף בזה הב״ח והש״ך לא הסכימו, דסוף סוף עיסה אחת היא ואל תחלקנה, בין לאחד ובין לתרי.

וקל וחומר לענין הדלקת נרות חנוכה שהיא מצוה דרמיא על ׳איש וביתו׳, ז״א מקיימים המצוה בבית ועל ידי זה יוצאים כל בני הבית ידי חובת המצוה, מהיכא תיתי שיקום ויאמר איני רוצה לצאת ידי חובתי והרי זה גורם לברכה שאינה צריכה.

וגדולה מזאת סיים שם בשו״ת משאת בנימין וז״ל: אמנם מה שנוהגים בחתונות שעושים לחם גדול שמניחים אותו על השלחן בשעת הדרשה שממנו לוקחים חלה הרבה נשים כל אחת בפני עצמה אף על פי שכל אשה נוטלת עיסה כדי שיעור מכל מקום כיון שמתחלה לשו הכל בבת

אחת ואחר כך כשאופים חוזרים ומערבים ועושים מן הכל לחם אחד, אין להפריש רק חלה אחת על כל העיסה. ואף על פי שהמנהג שלאחר הדרשה שולחים לכל אחד חתיכה פרוסה מאותו לחם אל ביתו. ואם כן בשעת לישה היה דעתו לחלק אפילו הכי לאו מידי הוא, דדוקא על מנת לחלק בצק קאמר ר׳ יוחנן ולא ע״מ לחלק פרוסה כמו שכתב ב״י, ואפילו לדברי הסמ״ג דלא מחלק בין בצק לפרוסה, מכל מקום היינו דווקא כשמחלק לכל אחד כשיעור חלה, אבל פחות משיעור חלה כמו שנוהגין לשלוח פרוסה קטנה פשוט הוא דלא, ואדרבה היה נראה לפטור אותו לגמרי מחלה, דזה הוא ממש כר׳ יוחנן, אלא כיון שהמנהג שבעל סעודה מניח לעצמו פרוסה גדולה כדי שיעור בשביל אותה פרוסה חייבת בחלה, ולכן יש למחות ביד הנשים שלא ליטול מאותו לחם רק חלה אחת. ע״כ.

הרי דאחר שהעיסה נילושה ונעשית חלה אחת, ודאי שאי אפשר לחלק מצות ההפרשה לשניים. וה״ה למצות נר חנוכה לדידן דפסקינן דהמצוה היא נר איש וביתו ותו לא, אם כן המצוה היא אחת, ׳חלה׳ אחת וא״א לחלקה, וכשמחלקה הוי מחלק מצוה אחת לשניים וזה ודאי דא״א.

חלוקת הדלקת נרות שבת לבעל ואשתו

ח. ואמנם חזות קשה הוגד לי אודות מה שכתב הרי״ח הטוב בשו״ת רב פעלים (חלק ב - או״ח סימן נ) לענין בעל ואשה הרוצים להדליק נר שבת בברכה וז״ל: שאלה. איש ואשתו דרים בחצר אחד, ויש להם חדר אחד המיוחד לאכילה, וכו׳ וגם חדר אחר שהם ישנים בו, וכו׳ ובשבת הם מדליקים נרות בשני חדרים האלה, אך האשה מדלקת עיקר הנרות בחדר האכילה וכו׳, ורוצה בעלה להדליק ב׳ נרות בחדר זה של שינה לכבוד שבת, ולברך על ההדלקה, ואף על פי שאשתו מדלקת ומברכת בחדר ששם השלחן שאוכלים שם, הנה הוא רוצה להקדים ולברך בחדר השינה קודם שתדליק אשתו בחדר האכילה, באומרו כיון שהם חייבין להדליק בחדר השינה בליל שבת וכו׳, או״ד כיון דאשתו מברכת בחדר האכילה אצל השלחן אין לברך על נרות של שאר חדרים, יורינו המורה לצדקה, ושכמ״ה.

ועי״ש במה שכתב בעיקר דין חיוב הדלקה וכתב נמצא גבי נרות שבת בכלה וחמותה, אף על פי שהכלה ובעלה סמוכים על שלחן חמיה בעה״ב ואוכלים יחד עמהם, וחמותה מדלקת במקום האכילה, ששם העיקר, ומן הראוי שתספיק ברכה זו בעבור כל המקומות, עם כל זה נוהגים להדליק ולברך במקום המיוחד לשינה, אף על פי שיכולה לפטור עצמה בברכה של חמותה שתשמור אצלה ותשמע הברכה ממנה, עם כל זה אינה פוטרת אלא מברכת לעצמה, ועל כן ה״ה הכא בנר אף על פי שהאשה מדלקת ומברכת

במקום האכילה, ששם העיקר, עם כל זה מאחר דחייבין להדליק גם במקום השינה, יכול הבעל להדליק ולברך, ולא יפטור עצמו בברכה של אשתו, יען כי קעביד מצוה בפ״ע שחייב בה, ועל כן אף על פי שיכול לפטור עצמו בברכה של אחרים, אם ירצה שלא לפטור עצמו, אלא לברך הוא בעצמו רשאי, ולא הוי ברכה שאינה צריכה. מיהו נראה, דהיינו דוקא אם הבעל רוצה להדליק ולברך בחדר השינה קודם שתדליק ותברך אשתו בחדר האכילה, אבל אם כבר אשתו הדליקה וברכה בחדר האכילה, אז לא יברך הבעל על הדלקה שלו וכו׳, כיון דבעל ואשתו תרי גופי מחולקין נינהו, וכל חד מיניהו עביד מצוה דאיהו חייב בה, שפיר מצי מברך על מצות, ולא אמרינן ליה תפטור עצמך בברכה של אחרים.

וע״ש עוד שתמה מדין בדיקת חמץ (תל״ב ב) שבברכה אחת פוטר כמה בתים, וכתב לחלק בין קודם שבעל הבית בירך שאז כל אחד יכול לברך לעצמו לבין שכבר בירך, וכתב עוד בשם המחוקק יהודה, ועיין ביו״ד סי׳ שכ״ו בש״ך וט״ז בשם שו״ת משאת בנימין, שערער על המנהג בנישואין שעושין לחם גדול, שהרבה נשים נוטלות ממנו כל אחת עיסה כדי שיעור, ולוקחת חלה, ואחר כך חוזרין ומערבין, שאין זה נכון כיון שמתחלה לשו הכל בבת אחת אין להפריש רק חלה אחת על כל העיסה יעו״ש, מבואר דאם מתחלה לשו כמה עיסות כל אחת בפ״ע, שפיר נכון שיבואו הרבה נשים ויטלו כל אחת מעיסה חלה, אף שכל העיסות של אחת הם, ואותה אחת מפרשת חלה מעיסה אחת ומברכת, מכל מקום הנשים האחרות מברכות כל אחת בפ״ע, אמצוה של חלה שמפרשת מעיסות האחרות בשליחותה של בעה״ב, דלכל אחת הוי מצוה בפ״ע, כיון שאין דעת בעה״ב רק על עיסה שנשאר לה, וכן נמי בכאן, וזה הדין של פר״ח וכ״ע מודו בזה, וכי פליגי הע״ש והח״י הוא באם כבר בירך בעה״ב, והיה בדעתו לבדוק הכל, ואחר כך נמלך וצווה גם לאחרים לבדוק איזה חדרים, בזה דעת הע״ש דאין צריך האחר לחזור ולברך, ויכול לשלוח דשלוחו של אדם כמותו, ודעת הח״י דאין יכול לשלוח, דאיך יעשה אם יברך השליח אין לברך ב״כ וכו׳ כן נ״ל עכ״ל ע״ש. והנה ספר משאת בנימין אינו מצוי אצלנו וכו׳, ואם כן השתא נמצא דאיכא ראיה גדולה לנ״ד, מדין משאת בנימין הנז׳ כפי אשר מביא הרב מחוקק יהודה ז״ל, דנמצנו למדים בנ״ד אם מקדים האיש להדליק בחדר השינה יוכל לברך לעצמו, ואשתו תדליק אחר כך בחדר האכילה, ותברך, שכל א׳ מהם דעתו בברכה לברך על מצוה שעושה הוא דוקא, דתרוויהו מחייבי בהדלקות אלו, וכל אחד אינו מתכוין בברכתו לפטור שכנגדו, ובאמת הרואה יבין דנ״ד היא כ״ש, דהתם המברכים הם שלוחים ואינם בעלי החיוב עצמו, אבל

כאן הבעל ואשתו כל חד מנייהו הוא מחוייב בעיקר המצוה, עכת"ד הגאון רב פעלים.

ואנא עבדא אחר בקשת המחילה אמינא אף שיש חיוב להדליק נרות שבת בכל חדרי הבית (וכן מוכח בדעת מרן ועוד חזון למועד) מכל מקום כולה מצוה אחת היא שמתקיימת בבית, ובכהאי גוונא דמי ממש לעיסה אחת גדולה שנילושה שא"א לחלקה כיון שאפשר לפטור הכל על ידי ברכה אחת, ואף בלא"ה סוף סוף הב"ח והש"ך פליגי על דברי המשאת בנימין, ומאי חזית לסמוך אהני סמוך אהני באיסור ברכה שאינה צריכה.

ועי"ש עוד שהרב ר"פ הרגיש בזה והקשה כן ע"ע דהרי אין מברכים על מצוה אחת פעמיים, וכתב להקשות מציצין המעכבין המילה שחוזר לברך ותמה אמאי (ונלע"ד דלק"מ דהסיח דעתו מהמילה ודו"ק, ואולי זה כוונת הרב שכתב ויש ליישב ע"ש).

ומכל מקום לא מצאנו מנוח מהכ"ת לחלק מצוה אחת, דסוף סוף הדלקת הנרות היא מצוה על הבית ומצוה שיהיה שרוי באור בשבת, וכשמברך בבית חלה הברכה על כל הבית, ודומיא דהכי במצות תפילין מידי בוקר מנהגנו לברך על תפילין של יד ולפטור תפילין של ראש, דאם יקום אדם ויאמר שרצונו לברך על כל אחד לבד, נימא לו שהדבר אסור שגורם ברכה שאינה צריכה, ואף שהרב פעלים כתב שיקדים הבעל להדליק קודם האשה, מה בכך, חדא דהרי פוטר הבית אף על פי שהיא מדלקת במקום האכילה, דסוף סוף מצוה חדא היא.

ותו היות וגורם לברך על מצוה אחת שרמיא אגברא שני ברכות אף שכל אחת מצוה בפני עצמה, ודומיא דתפילין. וע"ש שנסמך על דברי מרן החיד"א בברכ"י הנ"ל שמשמעות דבריו שאם מקדים להדליק שפיר דמי.

ואם יורשה לי אומר שאף מרן החיד"א לא התכוון לומר שיכול לכוון שלא לצאת ידי חובתו, אלא כוונתו היא דבמצוה כזו שאני יוצא ידי חובה אף בלא שאתכוון לצאת הוי ברכה שאינה צריכה, נלע"ד דהיינו אפילו אם יקום ויאמר שאינו רוצה לצאת אסור לו לעשות כן (אולם ודאי שאם עבר ועשה כן צריך לברך דהרי לא יצא ידי חובתו, אלא שאסור לעשות כן מדין ברכה שאינה צריכה) וכן מוכח בלשונו שכתב וז"ל: (הובאו דבריו לעיל) סברת מרן בזה צריכה ישוב, דאם זה אינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו ורוצה לקיים המצוה בעצמו למה לא יברך, מאחר דמקיים המצוה והוא אינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו, ומי חייבו לזה להיות כפוף לצאת בהדלקת אשתו. וכו' אבל הכא שאין תלוי בכוונתו כלל ובין יכוון לצאת בהדלקת אשתו בין לא יכוון פטיר ועטיר בהדלקת ביתו, וממילא הוא

יוצא, ולא שבקי רווחא לדידיה דליבעי כוונה לצאת, בכי הא סבר מרן דהוי ברכה שאינה צריכה. כן נראה לי לדעת מרן. עכת"ד.

הרי מבואר להדיא דאף שאינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו אסור לעשות כן, וזאת משום שכל שנפטר ממילא אסור לו לקום ולומר שאינו רוצה לצאת יד"ח דגורם לברכה שאינה צריכה. מה שאין כן בברכה המוטלת על אחר דאינו חייב לצאת יד"ח ע"י חברו. ומה שכתב הר"פ בד"ה 'והנה ודאי בנ"ד איכא חיובא מן הדין", צ"ע.

ועיין עוד בחזון עובדיה (חנוכה עמ' קנ קנא) שכתב כעין הנ"ל שאין לברך בפנ"ע, ומאידך בעמ' קנא כתב בשם הרב פעלים על פי הברכ"י שרשאי להקדים, ועי'.

ט. ודע דאף הגאון רבינו יוסף חיים זצ"ל לא כתב כן אלא בהדלקת נרות שבת, היות וסבירא ליה דהדלקה בכל חדר הויא מצוה בפני עצמה לגמרי, אך בהדלקת נרות חנוכה כתב להדיא דהיות והיא מצוה אחת על כל בני הבית וכולם נפטרים בברכת בעל הבית, לכך אין יכול להקדים ולהדליק בפני עצמו. וז"ל (ח"ב או"ח סימן נ) : מיהו כל זה הוא בנרות שבת, שגם בן הסומך על שלחן אביו הנה הוא חייב להדליק בחדר המיוחד לו לחפציו ולשינה, אבל בנרות חנוכה דמן הדין בן הסומך על שלחן אביו אינו חייב להדליק בחדר שישן בו, אפילו אם נשוי, לכך אם ירצה להחמיר לא יברך, אלא ישמע הברכה מאביו, וכאשר האריך הרב חסד לאברהם (א"ח סימן כ"ב), וכן מנהג עירנו בגדאד יע"א. עכ"ל.

ואנא אמינא דאף במצוה החלוקה ונחשבת לשתי מצוות כשאפשר לעשות שניהם על ידי ברכה אחת אין לחלקם ולברך שני ברכות כדין תפילין הנזכר.

וכמו כן כתב הבית יוסף בשם תשובת הרשב"א בדין קביעת מזוזה לכמה חדרים יחדיו, וז"ל: כתב הרשב"א בתשובה (ח"א סי' תת"ט) מי שיש לו שנים או שלשה פתחים הראויים למזוזה אם בא לקבוע כלם ביחד אין מברך אלא ברכה אחת. ע"כ. וכן פסק הרמ"א (יו"ד רפט א). וכ"כ הרב בן איש חי (כי תבא סעיף ה) שהקובע מזוזה בכמה פתחים ברכה אחת לכולם. ועי"ש להגר"א (ד) שציין לדברי מרן (יו"ד רסה ה) שפסק על פי תשובת הרשב"א לענין מילת שני תינוקות ז"ל: מי שיש לו שני תינוקות למול, יברך ברכה אחת לשניהם, ואפילו אם שניים מלים, הראשון יברך על המילה ועולה גם לשני, והשני יברך אשר קדש ידיד, ועולה גם לראשון ואפילו אין הנער לפניו בשעת הברכה, כיון שדעתו עליו, רק שלא יסיח דעתו בינתיים. ע"כ.

הרי שאפילו בקביעת מזוזה בשני חדרים שונים, ודאי אליבא דכו"ע

כל חדר הויא מצוה בפני עצמה לחלוטין, עם כל זה כשקובע באותו מעמד מברך ברכה אחת לשניהם ופוטר הכל, וה"ה למילה של שני ילדים אפילו של אנשים שונים, ואפילו על ידי מוהלים שונים אחד יברך והשני יצא יד"ח. וקל וחומר להדלקת נרות שהיא מצוה אחת בבית.

אולם בזה שכתב מרן ואפילו על ידי מוהלים שונים על כרחך דלאו דווקא הוא היות וגברי מחולקים הם, וכדפסק מרן (יו"ד יט ב) שחט בהמות וחיות ועופות, ברכה אחת לכולן. (סעיף ג) שנים שוחטין שני בעלי חיים, יכול לברך האחד להוציא חבירו והוא שיתכוון לצאת. ע"כ. ומשמע דאין זה חיוב שיוציא את חברו, וכדין ברכות השחר, ברכות הנהנין, ברכת יוצר, ברכת המזון, וכדומה. ומכל מקום כשזה בתרי גברי, אין דין ברכה שאינה צריכה, והני מילי שתי מצוות בתרי גברי, אך שתי מצוות בגברא אחד, כמוהל ושני מילות, שוחט ושני שחיטות, שני כיסויי דם, וכן עזה"ד, וכן מצוה אחת שרוצים לחלקה לתרי, בזה אמרינן דהוי ברכה שאינה צריכה ואסור.

(ויל"ע עפי"ז בשוחט כמה עופות ודאי שאם בירך על כיסוי הדם פוטר הכל, אך אם רשאי לכבד חברו שיקדים ויברך על דעת לכסות עוף אחד, ואת הנותר יכסה השוחט בברכה, דמחד הוי תרי מצוות לתרי גברי, ומאידך אחר ששחט, מחוייב במצוות כיסוי אחת, ומכל מקום נלע"ד דאם יקדים לכסות קודם שחיטת השני הוי ממש תרי גברי ותרי מצוות ושפיר דמי. ואין לדמות זה לקביעת מזוזה שיכבד חברו לברך, ואחר כך יחזור הוא בעצמו ויברך על חדר אחר, הואיל וכל הבית נפטר בשוא"ת בברכה אחת, והכל זה מצוה של איש אחד. מה שאין כן בכיסוי הדם שמקדים לברך קודם שחיטת העוף השני, שעדיין לא נשחט כלל שפיר דמי.)

י. על כן בהא סליקנא ובהא נחיתנא שאין ביד אדם להפקיע עצמו מלצאת ידי חובה, במצוה שבלא כוונה כזו יצא יד"ח ממילא, וכמש"כ הברכ"י. ולכך אסור לאדם לכוון שאינו יוצא ידי חובה בהדלקת נרות חנוכה של אביו. ומהות האיסור משום שגורם לברכה שאינה צריכה. ומכל מקום אם עבר וכוון שאינו יוצא ידי חובת המצוה צריך להדליק, היות ולא יצא ידי חובת המצוה.

ואף לענין הברכה נלע"ד שצריך לברך, אחר שעבר ועשה כן, דסוף סוף היות ולא יצא יד"ח למה שלא יברך, ועי'. ואף שהמהרש"ל כתב שאין ראוי לעשות כן, היינו לכתחילה מדין הברכה, מחמת שגורם לברכה שאינה צריכה, אך לאחר שבפועל לא קיים המצוה, אחר שכוון שלא לצאת ידי חובה, ודאי שלא יצא יד"ח וכעת יקיים המצוה עם ברכה.

יא. ומכל מקום לענין בן חו״ל השוהה בארץ ורוצה להקדים ולהדליק בברכה, באופן שבמקום ההדלקה מקדים להדליק קודם ההדלקה בביתו שבחו״ל נלע״ד דרשאי. והטעם היות וכל הדין דאתינן עלה הוא משום גורם ברכה שאינה צריכה, בכה״ג שיקיים המצוה על ידי הדלקת בני ביתו רק בעוד כמה שעות טובות, היות וזה מופלג מקיום המצוה נראה דשפיר דמי להדליק בברכה, כדקיימא לן לענין החפץ לאכול מדברים הבאים בתוך הסעודה, קודם הסעודה שאם זה מופלג מהסעודה, מותר, (עי׳ משנה ברורה סי׳ קע״ו ס״ק ב חלוקה ד׳ ע״ש.)

יב. ויותר מזה נלע״ד דאדם היודע שהוריו מתעכבים בהדלקת הנרות עד לשעה מאוחרת, יכול לכתחילה להקדים ולהדליק בברכה, היות ועיקר דין הדלקה זה בזמנה, ועבדינן ברכה שאינה צריכה לצאת מן המחלוקת, וקל וחומר כדי לקיים מצוה כתקנה, וכדלעיל. ומכל מקום אם מדליק בבית שהם עתידים להדליק הרי מוציאם ידי חובה, דסוף סוף מדליק בביתם, ולכך יכוון בהדיא שלא מוציאם יד״ח, ובכוונה נגדית לכו״ע לא יצאו יד״ח, ולא תהיה ברכתם לבטלה.

מסקנא דמילתא:

א. אסור לאדם לכוון שלא לצאת ידי חובתו על ידי הדלקת נר חנוכה בביתו, כדי שיוכל להדליק בעצמו, בברכה, היות וגורם לברכה שאינה צריכה.

ב. בן חו״ל שזמן ההדלקה במקום שנמצא מקדים ביותר קודם שידליקו עליו בביתו, רשאי להדליק בברכה.

ג. אדם שיודע שבני ביתו מתעכבים מאד בהדלקה, (עיכוב של יותר משעה) ורוצה להדליק בזמנה כמהדרין, יכול להדליק בברכה.

פירות הנושרים:

איסור ברכה שאינה צריכה שנוי במחלוקת הפוסקים, ונקטינן לדינא שאסור, (ואין זה איסור ברכה לבטלה), ויש מקומות היוצאים מן הכלל שמותר לגרום ברכה שאינה צריכה, כגון לצאת מן הספק, או לצורך קיום מצוה.

הלש עיסה גדולה בשיעור כמה חלות, אסור לחלק את העיסה לאנשים שונים, כדי לזכותם בהפרשת חלה, אלא אחד יעשה עבור כולם.

הקובע מזוזה בביתו ברכה אחת לכל הבית.

בעל הבית המדליק נרות שבת בחדר נפרד ישמע הברכה מבעלת הבית, ולא יברך לעצמו.

עבר וחילק העיסה, או כוון שלא לפטור כל הבית בברכת המזוזה, או כוון שלא לצאת בברכת הדלקת הנרות (שבת

או חנוכה) יקיים המצוה עם ברכה, למרות שעשה שלא כהוגן, מכל מקום הברכה לא פטרה את מה שלא עשה.

שחט כמה עופות אינו יכול לחלק מצות כיסוי הדם לשניים, אלא אחד יברך ויוציא השני ידי חובה, היות והוי מצוה אחת דרמיא על השוחט, ומכל מקום קודם ששחט את העוף השני, שפיר דמי לכבד את חברו בכסוי הדם בברכה, ואחר כך יברך השוחט על כיסוי הדם בעוף השני.

הגאון רבי אלון ארביב שליט"א
מח"ס חקת הפסח ועו"ס

כמה פנינים וחידושים לחנוכה

על כל פתח

בשיר השירים (ז, יד) נאמר **הדודאים נתנו ריח**, על כך נאמר במדרש זה ראובן שהציל את יוסף, **ועל פתחינו כל מגדים** - זה **נר חנוכה** (ילקוט ראובני –ויצא).

ידוע שהדרשנים עמלו לפענח את הקשר בין ראובן ונר חנוכה. ונראה לומר בס"ד שראובן רצה בשלמות ביתו של יעקב אבינו והסמל לכך הם הדודאים שהביא לאמו, שהפכו להיות אות חרוט על דגלו של ראובן במדבר, לפי המפרשים מטרת הבאת הדודאים היתה להגביר את פריון ההולדה של אמו, שאמו זכתה שיעקב בא אליה כמוכח בפסוק (ל, טז) **ויבוא יעקב מן השדה בערב ותצא לאה לקראתו ותאמר אלי תבוא כי שכור שכרתיך בדודאי בני**, לכאורה ראובן כבן היה צריך להיות מעוניין מבחינתו האישית שלא יהיו לאמו עוד ילדים שיקחו מחלקו בירושה, אעפ"כ עשה זאת מפני כבודה של אמו שהרגישה את עצמה שנואה לעומת אחותה האהובה, וחששה שתדחה מנחלת הבית להיות כשפחה, וע"י שירבו בניה תהפוך להיות **עקרת בית** - עיקרו של בית יעקב.

וזה מסביר מדוע אחרי מות רחל, כאשר יעקב בחר באהל בלהה (שפחת רחל) הלך ובלבל יצועי אביו כאמור לעיל, מקנאת אמו שנדחתה להיות פחות משפחתה של רחל.

אמנם מיד אח"כ הרגיש ראובן הצדיק שהגדיש את הסאה, ופגע ביעקב, היה ראשון לפתוח בתשובה על כך בשק ותענית, ונראה **שכתשובת המשקל**, עשה מעשה בכיוון הפוך וביקש להציל את יוסף להשיבו אל אביו, למרות שידע שעל ידי זה הוא מסכן את מעמדו כבכור, ויתר על הבכורה (וגם כהונה בעתיד), העיקר להשיב את שלום הבית, ועל שם מעשיו נקרא **ראובן - ראו מה בין בני לבן חמי**, שלא נטר ליוסף על שלקח הבכורה ממנו, בשונה מדודו הרשע עשו שרצה להרוג את אביו יעקב.

וזהו פירוש הפסוק: **הדודאים נתנו ריח** - הריח מסמל מעשה שעושה רושם כריח מופץ למרחוק בדומה לבעלי תשובה שהעיזו לשנות דרך, כמו שדרשו חז"ל: **וירח את בגדיו** - ריח **בוגדיו**, אלו בעלי תשובה, שהיו בוגדים וכשחזרו בתשובה נותנים ריח שעושה רושם. וכן צדיקים גמורים שהתגברו על

יצרם, וריחם נודף למרחוק. כמו שדרש רבא: **הדודאים נתנו ריח - אלו בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא** (עירובין כא:) עתה אחרי שנבנה הבית של יעקב בשלמות בזכות ראובן, שדודאיו נתנו ריח טוב, ונתברר שכוונתו הייתה לטובה להעמיד את בית יעקב בשלמות.

ועל פתחינו כל מגדים - זה נר חנוכה

המאירים את הבית בנר מצווה, אחדות ואמונת ישראל, וכמובא במשלי (ו, כג) **כי נר מצוה ותורה אור**, שיתן את פרותיו הטובים, מגדים מתקתקים ערבים לחיך.

שלש ברכות

ידוע בשם הגר"א שג' הברכות שמברכין ביום הראשון על נרות חנוכה רמוזים בפרשת הנחשים השרפים: (במדבר כא, ח) עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוך וראה אותו וחי, **עשה לך שרף** מרמז על ברכת הדלקת נר. **ושים אותו על נס** מרמז על ברכת שעשה נסים, **וראה אותו וחי**- כנגד ברכת שהחיינו. עכת"ד. והשאלה הנשאלת מדוע דוקא בפסוקים אלו רמזה לנו התורה ג' הברכות.

בביאור הענין נקדים את דברי המשנה בר"ה (פ"ג מ"ח): **והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח וגבר עמלק** (שמות יז, יא), וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים ואם לאו היו נופלים כיוצא בדבר אתה אומר **עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוך וראה אותו וחי**, וכי נחש ממית או נחש מחיה? אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאין ואם לאו היו נימוקים. מלחמת עמלק היא המלחמה הראשונה לאחר שיצאו ישראל ממצרים **אשר קרך בדרך** עמלק רצה לקרר את עם ישראל מעבודת ה' ולכן **מלחמה לה' בעמלק**. ולכן היו צריכים לשעבד לבם לאביהם שבשמים – נגד יזמתו של עמלק לסלק את לבם מאביהם שבשמים. גם במלחמת יון **וחושך על פני תהום** זו מלכות יון שהחשיכה את עיניהם של ישראל ואמרה להם כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל. חכמת יון היתה בנויה כולה על כחות הגוף של האדם, שכביכול הכל טבע בנו תיאטרות אצטדיונים הכל גוף והכל תלוי באדם כביכול אין מלכות שמים אין מי שמכוין את העולם. גם הנחש הוא הראשון שדבר כנגד הקב"ה – **כי יודע אלוקים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם** (בראשית ג, ה) זוהי משמעות חג החנוכה להאיר את הנר הרוחני להראות שהכל תלוי במלכות ה' וכפי שכתב הרמב"ן (סוף פרשת בא, פי"ג) וז"ל: ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כלה, שאין לאדם חלק בתורת משה

רבנו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו, הכל בגזרת עליון ויתפרסמו הנסים הנסתרים בענין הרבים כאשר יבא ביעודי התורה בענין הברכות והקללות, כמו שאמר הכתוב (דברים כט, כג-כד) ואמרו כל הגוים על מה עשה ה׳ ככה לארץ הזאת, ואמרו על אשר עזבו את ברית ה׳ אלהי אבותם, שיתפרסם הדבר לכל האומות שהוא מאת ה׳ בעונשם. ואמר בקיום וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך. ועוד אפרש זה בעזרת השם (ויקרא כו, יא).

וזהי גם הדלקת הנרות וכעובדא דרבי חנינא בן דוסא (תענית כה.) חד בי שמשי חזייה לברתיה דהוות עציבא, אמר לה: בתי למאי עציבת? - אמרה ליה: כלי של חומץ נתחלף לי בכלי של שמן, והדלקתי ממנו אור לשבת. - אמר לה: בתי, מאי אכפת לך? **מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק.**

לכן צריך לקשר בין הנחש שדבר נגד ה׳, ובין ישראל שדיברו נגד ה׳ ובין שמורה שהכל תלוי בה׳ יתברך שהרי מעטים ביד רבים.

תענוג רוחני

בימי האור, ימי החנוכה, תקנו לנו רבותינו תקנה אחת לפרסום הנס שעשה ה׳ לאבותינו, והיא תקנת הדלקת נרות חנוכה שמונה ימים. והנה הדלקת נרות החנוכה, לכאורה אינה באה לפרסם את כל ניסי ה׳ שאירעו בימי החנוכה, אלא אך ורק את נס פך השמן, שנותר רק פך אחד של שמן טהור במקדש, ולא היה בו להדליק אלא ליום אחד, ונעשה נס ודלקו ממנו הנרות שמונה ימים, אבל על שאר נִסי ה׳ לא תיקנו לנו רבותינו איזו תקנה שנעשה לפרסם הנסים, שנצחו מעטים את הרבים, ושלא נכחד שם ישראל מן העולם.

והדברים טעונים ביאור יותר, כאשר אנו מתבוננים בנוסח על הנסים שבתפילת שמונה עשרה ובברכת המזון, שבו נזכר נס הניצחון של המכבים נגד היונים, שבאו היונים **להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך**, ואתה ברחמיך **מסרת גיבורים ביד חלשים, רבים ביד מעטים**, וכו׳, ואילו הנס המופלא של פך השמן לא נזכר כלל בנוסח על הנסים. ואם ראו רבותינו חשיבות גדולה כל כך בנס פך השמן, עד שתיקנו כנגדו מצות הדלקת נרות חנוכה, אם כן היה מן הראוי גם כן שיוזכר נס זה בתפילה ובברכת המזון, ולמה זה יעדר שמו של עיקר הנס מן התפילה, העיקר חסר מן הספר?!

והנה ידועה ומפורסמת הגמרא בתענית (כה.), על מעשה רבי חנינא בן דוסא, שפעם אחת בתו טעתה ושמה חומץ בכוסות הנרות במקום שמן, והיתה יושבת ובוכה על כך שתיכף יכבו

לה הנרות ובני המשפחה ישבו בחושך כל ליל שבת קודש. ראה אביה הגדול בצערה ואמר לה, בתי, למה תבכי? מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק!!! וכדבריו כן היה באמת, שדלקו לה נרות החומץ במשך כל השבת, ולא כבו אלא במוצ"ש. ומבואר אם כן שכדוגמת נס פך השמן שהיה לחשמונאים, אירע גם כן אצל רבי חנינא בן דוסא. ואם כן נראה לכאורה שאין מה להתפעל כל כך ממופת זה שנעשה למכבים, שכבר היתה כזאת מעולם שיארע כן לצדיקים, שיהפוך ה' מנהגו של עולם למענם בדבר זה, ואם כן מה כל הרעש הגדול הזה שהרעישו רבותינו בתקנם לנו תקנה לזכר נס פך השמן, ואילו את עיקר הנס, הלא הוא נס הנצחון, לא ראו לציין במעשה דומה.

ונראה לבאר הענין, שבאמת עיקר הנס בימי החנוכה היה נס הנצחון של המכבים כנגד היוונים הרשעים, אלא שכל הנסים במלחמות המכבים לא היו למעלה ממנהגו של עולם ממש, ויוכל המכחיש לטעון שלא היה הנצחון אלא בזכות גבורתם העילאית של המכבים, אף שלא היו אלא מעטים, מכל מקום בגבורתם וחכמתם בתכסיסי מלחמה ידעו איך לנצח את צבאות היוונים הרבים. אבל בזכות נס פך השמן, יסתמו טענות המתפלספים בדבר זה, שכן נס פך השמן היה ללא ספק יוצא מגדרו של עולם, וכיון שכך, מגלה הוא לנו גם על שאר נִסֵי חנוכה שהיו כולם מאת ה', אלא שחלק מן הנסים הם גלויים, וחלק מהם הם נסתרים, ועל הכל אנו מודים לה' יתברך בימים אלו באמירת ההלל, ובקיום תקנת חז"ל להדליק נרות חנוכה שמנה ימים.

ומזה הטעם גם כן אין אנו מציינים את ימי החנוכה בסעודות כמו יו"ט משום שעיקר הנס שאנו מודים עליו לה', אינו על הצלת הגוף הגשמי מהיוונים, שהרי היוונים רצו רק להרוג את נשמת עמנו, ועל כן מן הראוי לעשות זכר לנס בדבר שהוא רוחני, באור נרות החנוכה, שהם סמל לנשמת האדם ולאור הרוחני שבנשמתו, וגם ההצלה הגשמית שהיתה לנו בימי המכבים, אין עיקרה אלא בהצלת הרוח של עמינו, שהרי אם רצו, יכלו המכבים להכנע ולהצטרף למתיוונים גם הם, ובכך היתה נפסקת תורה מישראל ח"ו, נמצא אם כן שאין השמחה בנס הנצחון, אלא שמחה רוחנית על הצלה רוחנית, ועלינו לציין את אותה ההצלה בענין רוחני, שהוכח לעין השמש בנס פך השמן שכל ענינו רוחני.

שאורו מאיר לנו עד עצם היום הזה, ובזכותו עתידים אנו להמשיך בתורה ויראת ה', עד שיבא משיח צדקנו ויגאלנו גאולת עולם. במהרה בימינו אמן.

קושיית מרן הבית יוסף

מדוע קבעו ימי חנוכה שמונה ימים, הרי השמן שבפך היה בו להדליק לילה אחד, נמצא שהנס נעשה רק בשבעה לילות, מתרץ **מרן הבית יוסף** (או"ח סי' תרע):

א) שחילקו את השמן שבפך לשמונה חלקים ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק אחד והיה דולק עד הבוקר, נמצא שבכל לילה ולילה נעשה בו נס.

ב) לאחר שנתנו שמן בנרות המנורה כשיעור נשאר הפך שמן מלא כבתחילה וניכר הנס אף בלילה הראשון.

ג) בליל הראשון נתנו כל השמן שבנרות ודלקו כל הלילה ובבוקר מצאו הנרות מלאים שמן וכל בכל לילה.

לקושיית מרן **בבית יוסף** נכתבו מאות על גבי מאות של תירוצים, נביא להלן מספר תירוצים נוספים: בספר **פרי חדש** כתב לתרץ קושיית מרן, שהרי אף אם לא היה נעשה נס פך השמן, מכל מקום בודאי שהיו מתקנים יום אחד להודות להשי"ת על עצם הניצחון במלחמה, ואם כן שייך לומר שיום אחד אנו מציינים זכר לניצחון במלחמה, ועוד שבעה ימים אנו מקיימים זכר לנס פך השמן שדלק עוד שבעה ימים. **ועוד כתב** לתרץ, שכשנתנו ביום הראשון מעט שמן במנורה, כבר נתמלא הבזיך ששמים בתוכו את השמן, ואם כן נמצא שנעשה נס גם ביום הראשון.

החיד"א כתב ליישב בפשיטות על פי גרסת השאילתות דרב אחאי גאון, שכתב, שלא היה בפך השמן להדליק "אפילו" יום אחד, ולפי זה, אף בלילה הראשון נעשה נס, כיון שלא היה להם שמן אפילו ללילה אחד.

ובספר נחל יצחק תירץ קושיית מרן, שהנה בנס חנוכה שנצחו ישראל במלחמה, היה מקום לחלושי דרגה באמונת ההשגחה לתלות הניצחון בדרך הטבע, בכוח גבורתם המופלאה של בני חשמונאי ובחכמתם וערמתם בתכסיסי מלחמה, והאמת ידוע שהיה זה נס מן השמים ולא דרך הטבע. לכן נעשה מיד אחר זה נס נוסף גלוי ומפורסם, הוא נס פך השמן, שלא היה בו להדליק אלא יום אחד, ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים (שבת כא:) ובא נס האחרון וגילה על הראשון. שכשם שנס פך השמן לא היה בדרך טבע רק נעשה מסדרי הטבע, כמו כן גם הניצחון במלחמה לא היה דבר טבעי, רק נס מן השמים. ובזה מיושבת קושיית מרן הב"י מדוע קבעו חנוכה שמונה ימים והרי ביום הראשון לא היה נס בהדלקת המנורה. אכן רבותינו ז"ל רצו שיקבע יום א' של חנוכה על נס מציאת פך השמן. כדי שידעו שאף על פי כן שזה נראה לכאורה המציאה בדרך הטבע, לא היה זה כי אם נס.

ובספר ישמח משה כתב דעל ידי הדלקת הנרות ביום הראשון נמשכו ונפתחו אורות מזהירים שלא היה כמובן בשעת הנס, וכנגד בחינה גבוהה זו הוסיפו לחגוג גם ביום הראשון.

אור הגנוז בנרות

הרה"ק בעל **בני יששכר** מביא בשם ספר הרוקח שיש להתבונן בנרות חנוכה ולראות בהם את האור הגנוז. ורמז לדבר ל"ו נרות חנוכה הם כנגד ל"ו שעות ששמש אור הקדמון לאדם הראשון לפני גניזתו, לאמר - שבנרות חנוכה גנוז אותו אור.

וכאן הבן שואל, מה הענין ל"ו נרות שמכוונים ל"ו שעות, **ומה הענין של חנוכה?**

שמעתי שמתרצים שהאור הראשון היה אור רוחני של גלוי שכינה בעולם. חכמינו אמרו במדרש (ב"ר יב, ו): אמר רבי יוחנן ב"ר סימון: אותה האורה שנברא בה בעולם, אדם הראשון עמד והביט בה מסוף העולם ועד סופו, כיון שראה הקב"ה שמעשה דור אנוש ודור הפלגה שהן מקולקלין, עמד וגנזו מהם, שנאמר: וימנע מרשעים אורה, ולמה גנזו? **לצדיקים לעתיד לבא.**

אור זה שאפשר להביט בו מסוף העולם ועד סופו, אינו יכול להיות אור גשמי רגיל, אלא הכרה במציאות ה' בעולם, ולכן החטא גרם להחשכת אותו האור. אבל הצדיקים בבחירתם הטובה יכולים לגלות את האור הגנוז. ואמרו במדרש שגנזו בתורה, היינו ע"י למוד התורה מתגלים אופקים חדשים של אמונה והכרת הבורא, ואז ההתבוננות בטבע מגלה כי השמים מספרים כבוד אל (תהלים יט, ב).

והנה גלות יון המכונה **חושך** (והארץ היתה תוהו- זה בבל, ובוהו- פרס ומדי, **וחושך - זה יון**, על פני תהום - זה גלות אדום), שהחשיכו לבם של ישראל ע"י כפירתם באלוקים חיים. נס חנוכה החזיר לעם ישראל את אמונתם, ולכן ההתבוננות בנרות חנוכה שמסמלים את הנס שהיה, וחכמת התורה שפרחה בדורות שאחריה, מסוגלת להחזיר את האמונה לישראל, וזהו אור הגנוז בנרות, שהולך ומתגלה לעיני המתבונן בהן.

בריאת האור על ידי האדם - מובא בגמרא (פסחים נד): מפני מה מברכין על האור במוצאי שבת? **מפני שהוא תחילת ברייתו.**

יוצא אפוא דאין הכוונה לאור שברא הקב"ה ביום הראשון, אלא לאור שיצר אדם הראשון, שעלה במחשבה לבוראו בערב שבת בין השמשות ולא נברא עד מוצאי שבת. דתניא: ר' יוסי אומר שני דברים עלו במחשבה ליבראות בערב שבת ולא נבראו עד מוצאי שבת, ובמוצאי שבת נתן הקב"ה דעה באדם הראשון מעין דוגמא של מעלה, והביא שני אבנים וטחנן זו בזו

ויצא מהן אור, והביא שתי בהמות והרכיב זו בזו ויצא מהן פרד.

היצירה הקדומה ביותר הייתה יצירת האש בהיותה יצירה כעין יש מאין, ואעפ"כ בודאי שהיא מכח האנרגיה הגנוזה בטבע, ותפקיד האדם רק לגלות את האור הגנוז בה, ודעה זו נתנה בו ביום שברא הקב"ה את האור, שאם יזכה יבין את מקור חידושו זה, ולכן מברכים על האור במוצ"ש **בורא מאורי האש** להודות על כך שהקב"ה הוא מקור חידוש אנושי זה.

ועלה במחשבה לברוא בערב שבת. מדוע נתעורר הצורך לברוא אז? נראה לומר שהצורך בחידוש האנושי לגלות את האור הגנוז בא בזמן שהיה ראוי לו שיגנז, היינו בערב שבת לאחר שאדם הראשון חטא ונתברר שיצאו ממנו רשעים כדור המבול ודור הפלגה, ועלה במחשבה לתת באדם דעה להדליק אש, לגלות את האור הגנוז, (על כל משמעויותיו), והקב"ה רחם עליו, הואיל וחזר בתשובה, ומפני קדושת השבת שקרבה, לא גנז אור ראשון זה. על דרך מה שאמרו חז"ל: בקש הקב"ה לברוא את העולם במידת הדין, וראה שאינו מתקיים ושתף עמו מידת הרחמים (בר"ר יב, טו), ובוודאי מה שעלה במחשבה לא היה לבטלה, אלא שהעולם בתחילת דרכו יהיה נדון במידת הרחמים עד שיהיה ראוי להיות נדון במידת הדין, וכך גם ביחס לאור הקדמון, ששמש את אדם הראשון ולא נגנז למרות חטאו ל"ו שעות, אולם במוצאי שבת היה ראוי לגלות את האור הגנוז בבריאה.

ואפשר שאנו היום מדליקים נרות שבת זכר לאותו אור ששימש את האדם הראשון בליל שבת, ונמסרה מצוה זו לנשים כמו שאמרו חז"ל כתקון לחטא חוה שהכשילה את האדם בחטא הקדמון, והיא כבתה נרו של עולם, תדליק לפיכך היא תשמור הדלקת הנר (מדרש תנחומא פרשת נח).

וזה לעומת זה עשה אלוקים, ונתן לאדם החכמה להרכיב שתי בהמות ולהוליד את הפרד. והרי הרכבה זו אסורה אף על בני נח לשנות מסדר הבריאה שברא הקב"ה, אולם האדם בחכמתו יכול לעשות את זה ולחדש בריאה שתחדש את העולם, ותטשטש את מעשה בראשית על ידי הקב"ה שברא כל מין למינהו. ואם יזכה יחדש בבריאה חידושים שיגלו את האור הגנוז בה מבורא עולם.

חנוכה לדורות

בתחילת פרשת **בהעלותך** פירש הרמב"ן: **בהעלותך** - למה נסמכה פרשת מנורה לחנוכת הנשיאים? לפי כשראה אהרן חנוכת הנשיאים, חלשה דעתו, שלא היה עמהם בחנוכה, לא הוא ולא שבטו; אמר לו הקב"ה: חייך, שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות בקר וערב – (לשון רש"י): **אמר לו הקב"ה למשה, לך**

אמור לאהרן, אל תתירא, לגדולה מזאת אתה מוכן; הקרבנות, כל זמן שבית המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו, וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני אינן בטלין לעולם; והנה, דבר ידוע, שכשאין בית המקדש קיים, והקרבנות בטלין מפני חורבנו, אף הנרות בטלות, אבל לא רמזו אלא לנרות חנוכת חשמונאי, שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בגלותינו וכו'.

הרמב"ן מבאר שאהרן הצטער על כך שלא הביא גם הוא את קרבנות הנשיאים, והקב"ה השיבו שהוא ידליק וייטיב את הנרות, והרי זה מעל לקרבנות הנשיאים, שכן הנרות הם נצחיים, ויודלקו בחנוכת חשמונאי. ומתוך דבריו אלו של הרמב"ן משמע שקיימת השוואה בין הדלקת הנרות להקרבת הקרבנות, וכפי שהקרבנות היוו את חנוכת המשכן, כך הנרות מהווים חינוך של המנורה. אולם יש צורך להבין מדוע אכן היה צריך אהרון להגיע למצב שבו הוא הוצרך להצטער על שלא הקריב את קרבנות הנשיאים? הרי אם רצונו היה להקריבם, הוא היה יכול לעשות זאת!

ונראה לבאר בס"ד, שבתחילה לא רצה אהרן להקריב את הקרבן יחד עם הנשיאים, מכיון שהדבר היה בניגוד לדין. על פי הדין אין להקטיר קטורת יחיד על המזבח החיצוני, ואף על פי כן עשו זאת הנשיאים, וכפי שכתוב: אכלתי יערי עם דבשי וגו' (שיר השירים ה, א), ומסביר רש"י שנאמר על שם הקטורת שהקטירו הנשיאים קטורת יחיד על מזבח החיצון ונתקבלה, והוא דבר שאינו נוהג לדורות, ועל כן נאמר **אכלתי יערי עם דבשי** - יש דבש שהוא גדל בקנים וכו' ומוצצין הדבש ומשליכין העץ, ואני מרוב חיבה אכלתי יערי עם דבשי, אכלתי הקנה עם הדבש, את שאינו ראוי עם הראוי, הקטורת נדבה וכן שעירי חטאות שהקריבו הנשיאים, ואין חטאת קרבה נדבה, ואני קבלתים בו ביום.

הנשיאים הביאו את קרבנותיהם מתוך התלהבות, **וכל התלהבות היא חד פעמית**, ואינה נובעת מתוך התורה, ולכן לא רצה אהרן להשתתף עמהם. ואף משה רבנו לא רצה בתחילה לקבל מידם את קרבנותיהם, עד שהקב"ה הוצרך לומר לו לקבל את הקרבנות מידם. וכתוב שהם כיוונו לדעת המקום, על אף שאין זה כתוב בתורה, ומפני חיבת החינוך הורה הקב"ה למשה לקבל את הקרבנות מידם. אולם אהרן היה סבור שלא תיתכן תורה שמשה רבנו לא ידע עליה, ולכן לא רצה להשתתף עם הנשיאים בהבאת הקרבן. ורק לאחר שראה, שציווה משה רבנו לקבל את הקרבנות מידם, הצטער על שלא היה יחד אתם. ובתשובה אמר לו הקב"ה: שלך גדולה משלהם, שכן לקרבנות הנשיאים לא היו תוצאות לדורות, ואילו הדלקת הנרות שלך תימשך לעולם, בחנוכת חשמונאי.

הגאון רבי אליהו כהן שליט"א
מח"ס מועדי המלך

בענין אם בבית המקדש ישתמשו בחשמל

ראיתי להרה"ג יוסף משאש זצ"ל בספרו נר מצוה (עמ' טו) שכתב, שפשוט וברור שאם היה אור החשמל מצוי בזמן המקדש, ודאי שבו היו מדליקים המנורה, משום שא"א להיות שנמלא בתינו החולין באורים גדולים של אור החשמל היקר הזה שהוא מעין דוגמא של מעלה, ובבית אלהינו הקדוש נדליק בשמן זית, שאפילו העניים הגרועים מואסים אותו בזה"ז, ופשוט שממנו נדליק בבית האחרון שיבנה בב"א. ואם משום שע"י ההדלקה בשמן זית היה ניכר שהשכינה שורה בישראל, על ידי נר המערבי שנותן בה שמן כמידת חברותיה וממנה היה מדליק ובה היה מסיים, כמ"ש בשבת (כב:), ע"ש, גם בזה [החשמל] היה נעשה נס, על ידי שנעשה בנר המערבי אמפו"ל [וואט, לע"ד] ממדרגה של עשרה או פחות, והיה נותן אורה כמדרגת חמש מאות או יותר בכח האלהי השוכן בציון, שאין מעצור לה' להראות נפלאותיו בכל אופן שירצה, ומאחר שכן הוא, ודאי דטוב ויפה לעשות ממנו נרות חנוכה כו'. עכת"ד.

ואחר המחילה מכבוד תורתו לענ"ד דבריו אינם ניתנים להיאמר ולא להיכתב, דתורתינו אינה ניתנת לשינוי אפילו בזיז כל שהוא, ואם נתייחדה פרשה שלימה להעלאת הנרות בשמן דייקא, הרי שדוקא בו ידליקום לעולם ועד, ובפרט שלא כל השמנים כשרים להדלקת הנרות (עי' רמב"ם פ"ז מהל' איסורי המזבח), על אחת כמה וכמה החשמל. ופסוק מפורש אמר דוד לשלמה בנו (דברי הימים א' כח) "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל", וממנו למדו בכמה דוכתי בש"ס שא"א לשנות כל שהוא בבית המקדש, וכדאיתא בגמ' סוכה (נא:) שאפילו על התיקון שעשו לצורך הושבת הנשים למעלה הק' בגמ' והא כתיב הכל בכתב מיד ה', ותירצו דדרשו כן מהפסוק, ועי"ש במהרש"א דלפי שבתיקון זה לא היה צורך לעבודות המקדש אלא לאפרושי מאיסורא דערוה, לא הוי בכלל הכל בכתב. ומבואר דבדבר שהוא שינוי בגוף עבודת המקדש ודאי אי אפשר לשנות. ועי' בספר משאת המלך (ויקרא ח, לד). ויתרה מזו מצינו בגמ' (עירובין קד.) גבי מלח שבוזקין על גבי המזבח פריך אי דמבטליה הא מוסיף אבניין וכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל. וכ"ה בגמ' חולין (פג:) גבי העפר של כיסוי

הדם. והדברים ק"ו, אם במלח ועפר שאינם שינוי מהותי בבנין ביהמ"ק אלא הם ניתנים על קרקעיתו, עובר על האי קרא של הכל בכתב מיד ה', על אחת כמה וכמה בחשמל שבכדי לעשותו יהיה צורך לשנות שינויים בגוף הבנין, לצורך נתינת התשתית של החשמל וכל שאר הדברים הנצרכים לזה כידוע, שודאי לא ייתכן לעשותו בביהמ"ק. וע"ע בגמ' זבחים (לג. סב.), בכורות (יז:), וברש"י (יומא נא:) שכתב דאפילו להוסיף על עובי הפרוכת אי אפשר מהאי קרא.

ושמא יאמר האומר שלא נאמרו דברים הללו אלא לבית המקדש שבנאו שלמה המלך ע"ה על פי מה שמסר לו דוד, משא"כ בבנין בית המקדש השלישי דאפשר שבו כן יהיו שינויים, זה אינו, שכבר כתב הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות: "והביא אחר תמיד מדות, ואין בו ענין אחר אלא ספור, שהוא זוכר מדת המקדש וצורתו ובנינו וכל ענינו. והתועלת שיש במין ההוא, כי כשיבנה במהרה בימינו, יש לשמור ולעשות התבנית ההוא, והתבניות והצורות והערך, מפני שהוא ברוח הקדש. כמו שאמר (דה"א כח), הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל". עכ"ל. ואמנם עיין בספר משאת המלך (שמות ל, יח) שכ' שתבנית ההיכל יכולה להשתנות מנביא לנביא עפ"י מה שיקבל בנבואה. וע"ע בס' יערות דבש ח"א (דרוש ט) ובפי' האוה"ח הק' עה"ת (שמות כה, ט), ובחי' הגרי"ז על הש"ס (בכורות יז:), בנ"ד קרוב לודאי שלא ישתמשו בחשמל בביהמ"ק שיבנה במהרה בימינו מהטעמים שאבאר עוד.

בס' נר מצוה הנ"ל פתח בשאלה איך ידליקו מהנר המערבי שאר הנרות, ועבר ליישב שאלה אחרת, והשאלה הראשונה בעינה עומדת, הרי יש מצות הטבת הנרות בכל בוקר עם כל פרטיה ודקדוקיה, ולדבריו אזדא לה מצוה זו, דהויא מ"ע מדאו' כמ"ש הרמב"ם בספר המצוות (מ"ע כה) והחינוך (מצוה צח) ולדבריו נמי יותר א"צ בכל מה ששנינו במסכת מנחות פ"ח גבי השמן זית זך, היאך מצוותו, ושאר הסוגיות הערוכות שם, ולדבריו עוד לא יובן היאך יקויים הנס שהנר המערבי לא יכבה מאליו לעולם, הרי זה דבר הווה בחשמל שיכול להשאר דלוק זמן זמנים טובא עד שתישרף המנורה, ואין בכך שום רבותא. וגם מה שכתב שהיום אפילו העניים מואסים בשמן זית, דבריו אינם עומדים במבחן המציאות, ופוק חזי שבקבוק שמן זית זך משובח יכול לעלות כמה עשרות שקלים ויותר, ובודאי שאין זה אלא מחמת חשיבותו אף בימינו.

וגם מה שכתב שיהיה נס ע"י שידליקו מנורה חלשה והיא תאיר כמו מנורה של 500 ואט, הנה מלבד שבבית המקדש הנס לא היה בכיו"ב שאור הנרות האיר בחוזק, אלא שהנר המערבי לא כבה מאליו, עוד זאת שידוע שאי

אפשר להבחין בין מנורה למנורה כמה החוזק שלה, ואף אם ידליקו מנורה בת 10 ואט והיא תאיר למרחקים, בעיני הרואים לא יהיה בכך רבותא כי מנין להם לדעת שעוצמתה חלשה מצד עצמה?

ובצאתי חפש"י מצאתי עוד תמיהות רבות ועצומות לדבריו, אשר יכלה הזמן והנייר והמה לא יכלו, ועיין במנחת חינוך (מצוה צח) בדיני המנורה, ותראה דרובא דרובא מהדינים לא שייכים במנורת חשמל, ושם באות ד' דאם היתה חלולה פסולה, וכמ"ש הרמב"ם (פ"ג מהל' בית הבחירה ה"ד), עי"ש בכסף משנה ובספר המפתח, ובספר המועדים בהלכה להגרש"י זוין (עמ' קעג ואילך). ואידך זיל גמור.

על כן לענ"ד גם כשיבנה ביהמ"ק בב"א יתנהלו בו כל הסדרים כאשר היה מימי קדם ללא שום תוספת חשמל וכיו"ב, הן בבנייתו, הן בהדלקת המנורה, הן בתאורת ביהמ"ק ובחימומו, ובכל שאר הדברים שיכולים להיות, ובפרט שהרכבתם תלויה על פי רוב בקדיחת ברזל דאסירא באבני ביהמ"ק [לכה"פ בפנים]. ואדרבה בכך ייראה לעין כל את גדולת ה' שעם כל מה שבעינינו נראה הדבר "פרימיטיבי", תתנהל עבודת ביהמ"ק למישרין הרבה יותר טוב מאשר אנו מסתדרים עם כל שפע הטכנולוגיה הקיימת בימינו. ובכך נראה שעם כל "האורים הגדולים שאנו ממלאים בהם את בתינו החולין", מאיר אורו של ביהמ"ק שבע שבעתיים ומשפיע על כל סביבותיו, וכדאיתא בתנחומא (פר' תצוה אות ג ועי"ש עוד) "אמרו ז"ל כיון שהיו מדליקין מן המנורה כל חצר שהיתה בירושלים היתה משתמשת לאורה (עי' תוס' סוכה נג רע"א), לכך נאמר ויקחו אליך שמן זית זך כתית". וע"ע ביערות דבש ח"ב (דרוש ז) בביאור רמזי השמן והמנורה שבביהמ"ק. ויה"ר שנזכה לראות במהרה עין בעין בשוב ה' שבות עמו, יגל יעקב ישמח ישראל, כהנים בעבודתם ולויים בדוכנם וישראל במעמדם. אכי"ר.

וע"ע בחזון עובדיה חנוכה (עמ' צו) שהעיר על דברי המחבר בספרו מים חיים במה שהתיר הדלקת נרות חנוכה ע"י חשמל. וע"ע בהליכות עולם ח"ז (פר' מסעי אות ו), ובמאור ישראל ח"א (ר"ה כד.) שכתב להדיא שאם עשה את מנורת ביהמ"ק עם חשמל ה"ז פוסל לעיכובא. וע"ע ביבי"א ח"ט (עמ' רח:). וביבי"א ח"א (יו"ד סימן יב אות ח), ובילקו"י חנוכה הנד"מ העלה מכמה וכמה טענות שאין להדליק נר חנוכה בחשמל וגז ושלא יהיה בביהמ"ק. וע"ע בגליון מריח ניחוח (522 וישלח תש"פ מדור גנוזות) שהאריך לומר שכן ישתמשו בגז בביהמ"ק.

הגאון רבי אפרים כהלון שליט"א
מח"ס אך טוב לישראל

טעה והדליק את נר השמש תוך כדי הדלקת נירות ההידור

שאלה

שבוע טוב רבי אפרים הע"י.
ידעתי שכת"ר אינו מופנה כלל, ואעפ"כ אם יוכל בקצירת האומ'ר, ושכמ"ה.

עובדא אתי קמן, וכה היה מעשה:

היתה החנוכיה מוכנה להדלקה באופן שהשמש עומד באמצע, ד' מימינו וד' משמאלו, והוא גבוה מעט מזעיר. ועמד המדליק ביום החמישי, והדליק הראשון וכו' עד הרביעי, ואז בטעות הדליק גם את השמש על הסדר, ושוב שם לב לטעותו והדליק גם את הנר החמישי האמיתי.

והנה זה ברור דמכל מקום יצא ידי חובה, רק מספקא לי על מי חל עתה דין נר חנוכה, ומי הוא השמש, ונפק"מ ברוצה ליהנות ממנו אי שרי.

ויש לעיין עוד, אם יש לדמות נידון דידן לתשמישי קדושה דאמרינן בברכות (דף כג ע"ב) צר ביה ולא אזמניה דלא חלה עליו קדושה, או דלמא יש לחלק דכאן עשה בו מעשה מצוה.

על הכל יבא דברו הטוב ושכמ"ה.
שלמה בר כוכבא

תשובה

השלום והברכה מאלוקי המערכה להאי גברא רבא ויקירא רבנו שלמה בר כוכבא "ותרב חכמת שלמה".

אודות שאלתו שאלת חכם חצי תשובה ומאן דתני כולה לא משתבש. וגם לרבות הערת כת"ר מסוגיית צר ביה ולא אזמניה את קסת'י נתתי לכבודו ולכבוד תורתו.

א) ועלה במחשבה לפני לומר דנידון זה שייך לדין ברירה ואפרש שיחתי. דהנה לאחר שסיים להדליק את כל החנוכיה, שוב התברר למפרע שהשמש הודלק כשמש. וקיימא לן דיש ברירה בדרבנן עיין בשולחן ערוך (אורח חיים סימן תיג סעיף א) ובמשנ"ב (שם סק"ח). ולכן אם ירצה להשתמש יוכל להשתמש בנר השמש הרגיל כשאר הימים.

ולך נא ראה למ"ש רבינו הטור (אורח חיים סימן תרעג) וז"ל, שאלו לאחי ה"ר יחיאל, נרות חנוכה שמדליקין אחד יותר בסתם לשמש ולא פירש איזה מהם, יכול אח"כ לברור איזה שירצה להיות שמש אפילו הראשון או האמצעיות או דווקא האחרון והכי

מסתברא. תשובה נרות חנוכה אין להפסיק בהן, הלכך האחרון יהיה שלא לשם נר חנוכה, שאם ישתמש לאורן ישתמש לאור אותו הנר וכו' ע"כ. וממ"ש דנרות חנוכה אין להפסיק בהן משמע, דלולי האי חששא, מהני ליה ברירה לומר שאיזו שירצה להיות השמש יהיה. וגם כאן בנידון דידן בודאי דיהני ברירה לברר דעתו בסוף.

ב) ובמ"ש כת"ר להעיר מסוגית צר ביה ולא אזמניה. יש לעיין כה"ג היכא שעשה מעשה גמור בטעות אם חל אע"ג דלא אזמניה. ועיין להגאון רבי נתן נטע לנדא בשו"ת כנף רננה (יו"ד סימן לו דף יט ע"א טור א) שכתב אודות מצבה שנחקקה בשם פלוני והונחה בטעות על קבר של אלמוני, דכיון דהאיסור על ידי מעשה, אפשר דבטעות ובלא שום כונה נאסר. וד"ז צריך בירור ואין הדבר מסכים. עכ"ד. ומ"מ נראה דנד"ד קיל טפי, דכאן מתחילה היתה דעתו להדליק את כל הנרות כתיקנן ואת השמש כתיקנו, אלא שטעה בהדלקתו כיון שהשמש לא היה ניכר כ"כ. ושוב המשיך להדליק את הנר הבא אחריו כמחשבתו הראשונית להדליק את נרות החנוכה כתיקנן ואת נר השמש כתיקנו. וכל כהאי גוונא נראה לומר דמעשה מוציא מיד מעשה ומיד מחשבה [והגם שדין זה נאמר לגבי דיני טומאה וטהרה עיין בסוכה (דף יד ע"א ועוד), מ"מ למדו מזה לעוד דברים ומקבלין דין מן דין, עיין בקידושין (דף נט ע"א) ובמ"ש הרב אשל אברהם בוטשאטש (סימן ח סוס"ק ב)]. ובכה"ג שממשיך להדליק את כל נרות החיוב י"ל שהוכיח סופו על תחילתו שלא התכון להדליק את נר השמש אלא מחמת טעותו.

ג) והן אמת דגם את"ל דבמה שהדליק את השמש בטעות כנר החנוכה הוקצה כבר למצותו, כיון דהוה בטעות לא חל. דאפילו הקדש דאמרינן ביה בעלמא דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט (עיין נדרים דף כט ע"ב ועוד) כל שהוא בטעות אינו הקדש וכמ"ש הרמב"ם בידו החזקה (הלכות ערכין וחרמין פרק ו הלכה לד) וע"ש ברדב"ז על הרמב"ם. ועיין להגר"י איבשיץ באורים ותומים על תקפו כהן (סימן עז – עח) דמסיק, דאף דאמירה לגבוה כמסירתו להדיוט, מכל מקום כבר כתבנו הואיל וטוען ברי לא כן היה דעתי, לא שייך אמירה לגבוה. עכ"ד.

ד) אתה הראת לדעת מכל הני מילי, דהדעת נוטה שנר השמש הוא היה והוא יהיה לנר השמש, אע"פ שטעו בו בסדר ההדלקה. וכ"נ דפשיטא ליה לרבותינו האחרונים שכתבו, דהיכא דטעה והדליק את הנר השמש ראשון, דלא צריך לחזור ולברך, כיון דגם נר השמש יש לו שייכות לעצם ההדלקה. וכ"כ בשו"ת שדה הארץ להג"ר אברהם מיוחס זצ"ל (בח"ג או"ח סימן לח), והגאון רבי יוסף ידיד הלוי בשו"ת ברכת יוסף (ח"ג אות ח סימן כח עמוד

קצ). ע"ש. ומדבריהם משמע שאע"פ שהדליק את נר השמש ראשון לא אמרינן שהוא נהיה נר החנוכה, אלא כבודו במקומו מונח להיות שמש, דאל"כ הא פשיטא שאינו צריך לחזור ולברך כיון שעשה את נר השמש לנר החנוכה. והיינו טעמא כמ"ש דהגם שהדליקו ראשון, כיון דהוה הדלקה בטעות לא יחשב כנרות החובה. והגם דחילק ידענא דבנ"ד כיון שלא היה ניכר נר השמש בפני עצמו היתה דעתו להדליקו כאחד מהנרות החיוב, משא"כ בנידונם, ובאמת בתשובה בשו"ת שדה הארץ נכתב בלשון השאלה שהשמש היה ניכר בפ"ע. אך בשו"ת ברכת יוסף לא חילק בזה וסתם אמריו. ע"ש. ומשמע דבכל גוונא גם כשנר השמש לא ניכר בפני עצמו וטעה להדליקו ראשון כל כה"ג לא אמרינן שהוא נר החיוב. וי"ל.

ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום.

בברכת התורה הצב"י אפרים כהלון ס"ט.

הערות הרב השואל בענין הנ"ל

וזה אשר השיב לי ידידי רבי שלמה בר כוכבא על זה:

עתה באתי בשניות מדברי סופרים. על דברים ערבים וחביבים. מדבש מתוקים. אמנם לענ"ד יש לשקו"ט בה'ן אומר ה'ן דברים.

א) במה שכתב כת"ר דאיכא בהא דין ברירה והוכיח מדברי הטור לענ"ד לא דמי, דהתם מירי דמדליק בסתם כדדייק לישניה 'שמדליקין אחד יותר בסתם לשמש ולא פירש איזה מהם', אבל האידנא דכו"ע ידעי ואף זה המדליק בכללם דהנר של השמש מדליקו לבסוף, נמצא שהנר שהדליק זה באמצע ודאי לשם נר חנוכה, וסתמו כפירושו, ואיך תהני לו ברירה להפכו לנר חולין.

ב) ומה שטען כת"ר מהקדש בטעות, הנה עמי היתה, וכן טען לי מוה"ר גדעון בן משה שליט"א, אך שוב הדרנא בי, דשאני התם דלא עשה ביד מעשה רק הקדיש בפיו, אך כאן דעביד ביה מצותו מאן לימא לן דאף בזה כיון דהוי בטעות לא חלה קדושתו, אטו אם כתב אחד תפילין לשם קדושתן בטעות שרצה לכתוב כאן מזוזה, לא יהיה לו קדושת תפילין.

ישר כח רב ומרובה על התשובה.

יגדיל תורה ויאדיר.

וזו תשובתי על הערותיו

ראיתי הערות הרב עליון למעלה "אז אמרתי הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי" (תהילים מ, ח) לקיים מצות "הש'ב תשיב'ם לאחיך" והיה הקצ'ר אמין:

לכבוד ידידנו הרה"ג רבי שלמה בר כוכבא שליט"א

א) הנה במה שהעיר דאין כל כך ראיה מדברי הטור וכו', הנה בודאי

שהחילוק ברור ככת״ר אלא שעיקר ראייתי היתה דמהני בהאי מילתא דין ברירה.

ואודיעך קושט דברי אמת דנראה בס״ד להביא ראיה דמהני ברירה בדרבנן גם היכא שעשה מעשה ההיפך בתחילתו. ודין זה הולך קדמת אשו׳ר ממה שפסק הרמב״ם (הלכות מעשר פרק י הלכה ח) וז״ל, עם הארץ שנתן מעה לחבר ואמר לו קח לי אגודת ירק אחת או גלוסקא אחת, לוקח לו סתם ופטור מלעשר. ע״כ. וכתב בכסף משנה וז״ל, משנה בספ״ו דדמאי (משנה יב) ומייתי לה בפרק בכל מערבין (דף לו - לז). ומשמע התם דמיירי בשזה החבר ׳קנה אגודה אחרת לעצמו׳. וקמ״ל שאין אומרים זו שהוא נותן לעם הארץ היא אשר קנה לעצמו ונמצא שהחבר מוכר דמאי לעם הארץ, אלא אמרינן יש ברירה. והא קי״ל דבדרבנן יש ברירה. עכ״ד. חזינן דאע״פ שבתחילה עשה מעשה וקנה ג״כ לעצמו, מ״מ אמרינן דסוף דבר כיון שהתברר בהיפך אמרינן דגם למפרע לא היה כאן קניין לעצמו. ומבואר דמהני דין ברירה בדרבנן גם היכא שעשה מעשה ההיפך בתחילתו.

ב) ובמ״ש כת״ר שעימו היתה הראיה מהקדש בטעות ושילחה מביתו וטעמו ונימוקו עימו דשאני התם דלא עשה ביד מעשה רק הקדיש בפיו, אך כאן דעביד ביה מצותו, מאן לימא לן דאף בזה כיון דהוי בטעות לא חלה קדושתו. עכ״ד. הנה בודאי שלא נעלם מעיני כת״ר דברי התלמוד בנדרים (דף כט ע״ב) ובקידושין (דף כח ע״ב) ועוד דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט. והלא ידעת אם לא שמעת מ״ש המרדכי בבבא קמא (פרק שור שנגח ד׳ וה׳ רמז מד) בשם רבינו מאיר, דאין הפירוש אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט במסירה גרידה, אלא הכי פירושו, אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, כמסירה המועלת להדיוט באיזה ענין שתמצא שתועיל מסירה להקנותו להדיוט, מהני נמי אמירה לגבוה, כלומר ואסמכתא מועלת בהקדש. ע״כ. ועוד כתב המרדכי (שם רמז מו) ומצאתי בשם רבינו נתנאל דאסמכתא קניא לגבי הקדש וצדקה והביא ראיה לדבריו. ע״ש. ובב״י (חושן משפט סימן רז אות יט) צדיק עת׳ק לכל דברי המרדכי בזה בשתיקה. ע״ש. ומשמע דהכי סבירא ליה. וכ״נ ממ״ש בשולחן ערוך (יורה דעה סימן רנח סעיף י) שאם נדר לצדקה באסמכתא, כגון אם אעשה דבר פלוני אתן כך וכך לצדקה ועשאו, חייב ליתן. ע״כ. וכתב הט״ז (ס״ק ו) חייב ליתן: דבצדקה אסמכתא קניא כהכרעות מהר״ר איסרלן שהביא הבית יוסף. ע״כ. הרי דלאו משום שנדר מחוייב, בזה אלא משום דלית לן אסמכתא בצדקה. וכ״פ בשו״ת הרדב״ז (חלק ב סימן תתב). [ובתשובה אחרת עמדתי על דעת מרן השו״ע בזה ממ״ש מאו״ח סו״ס תקסב ואכמ״ל]. וא״כ מאחר דבהקדש אמירתו חשיבא

כעושה מעשה בידים ואעפ"כ אם הקדיש בטעות מתבטל ה"ה הכא.

ג) עוד אמרתי להביא ממרחק לחמי מדיני מוקצה [ונתעוררתי לזה ממ"ש בספר גלי הים מאיה (מוקצה סימן כב עמוד 51) ע"ש] דגם היכא שעשה מעשה ממש, היכא שהתברר הדבר שבטעות נעשה מתבטל אותו המעשה הראשוני. דהנה בבית יוסף (אורח חיים סימן שי אות ד – ה) הביא מ"ש בגמרא בביצה (דף כו ע"ב) מוקצה שיבש ואין הבעלים מכירין בו מותר, כלומר, גרוגרות וצמוקים שהיו מוקצים מחמת שלא נתייבשו, כל שיבשו כל בין השמשות, אף על פי שלא ידע באותה שעה שיבשו אלא שנודע לו לאחר מכאן מותר. ולא אמרינן כיון שהיה סבור בין השמשות שלא יבשו עדיין, הרי הוקצו לו באותה שעה ואתקצו לכולי יומא, דליתא. וכתב הר"ן ז"ל כל זה (שם דף יד ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה וגרסי'). ואף על גב דבירושלמי ריש ביצה (ה"א) קאמר בפשיטות דמוקצה שיבש ואין בעלים מכירין בו אסור, נקטינן כתלמודא דידן. ע"כ.

ובטעם ההיתר של הבבלי כתב בלבושי שרד (סימן שי ס"ק ח), דהוי מדין מוקצה בטעות. ע"ש. והנה על גרוגרות וצימוקים שהעלן ליבשם קרי להו בגמרא (עיין שבת דף מה עמוד א ועוד) דדחייה בידים. ע"ש. ואעפ"כ היכא דהוה בטעות, אמרינן דאין בו דין מוקצה. הרי שכאן נמצא וכאן היה שגם היכא דעשה פעולה דדחייה בידים כיון שהוא בטעות מתבטלת אותה הדחייה. וא"כ י"ל דה"ה גם בנידון דידן דאין להתייחס למעשה שעשה בטעות.

ד) ובאתי בזה בשיג ושיח עם ידידי הדיין המצויין הגר"צ דידי שליט"א. ועמד לפלפל על זה בפלפל'ת כל שהוא. דהנה פסק מרן השו"ע (או"ח סימן תרעו סעיף ה) וז"ל, יתחיל להדליק בליל ראשון בנר היותר ימיני, ובליל ב' כשיוסיף נר אחד סמוך לו יתחיל ויברך על הנוסף, שהוא יותר שמאלי, כדי להפנות לימין. וכן בליל ג' כשיוסיף עוד אחר סמוך לשני נרות הראשונות, יתחיל בנוסף ובו יתחיל הברכה, ואח"כ יפנה לצד ימין. וכן בכל לילה. נמצא שתמיד מברך על הנוסף שהוא מורה על הנס, שהרי בתוספת הימים ניתוסף הנס. עכ"ל.

וכתב המשנה ברורה (ס"ק ט) דאין חילוק בין שמניח מימין הפתח ובין שמניח משמאל הפתח, תמיד יתחיל הברכה בנר הנוסף [ב"י]. וי"א דאם מונח בימין הפתח, אזי צריך להתחיל תמיד בנר הימיני שהוא סמוך לפתח והולך מימין לשמאל. ואם מניח הנרות בשמאל הפתח צריך להדליק ג"כ תמיד תחילה הנר הסמוך להפתח והולך ומדליק משמאל לימין. ודעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד. ע"כ. ובשער הציון (ס"ק יד) כתב דהי"א היא דעת רש"ל. וכן דעת הגר"א שהוא חולק על

מה שכתב בשולחן ערוך שיברך על הנוסף, משום דהלא הנר הנוסף אינו אלא למהדר ביותר, וכיצד יניח עיקר המצוה ויברך על הרשות. עכ"ד.

ובספר ערוך השלחן (שם סעיף יא) הביא הפלוגתא הנזכרת. וכתב להעיר על רבינו הגר"א וז"ל, ולא אבין דברים אלו, דזה היה שייך אלו מדליק נר אחד ולא בירך ומדליק השניה ומברך, שפיר היתה שאלה איך מברך על הנוסף ולא על העיקר, אבל לרבינו הב"י הא תמיד מברך על הראשונה והיא העיקרית. והשאר הם נוספים. ומאי דקרי לה נוסף, זהו בסדר העמדת הנרות לענין יום הקודם, דבכל יום מברך אנר חדש אבל הרי היא הראשונה. והיא המצוה העיקרית. ומה עניין זה לזה. עכ"ל.

הא קמן חזינן שרבינו הבית יוסף לא מתייחס לפעולת ההדלקה כמעשה מוכיח אלא בתר כונתו. ולכן אע"פ שמדליק את הנר הנוסף, לא אמרינן שבירך על נר ההידור, דכיון שדעתו להדליק בתחילה את נר החיוב אמרינן שהנר הנוסף הוא נר החיוב. ולא אכפת לן ממיקומו. וא"כ גם בנידון דידן יש לומר דלא אזלינן בתר פעולת ההדלקה במה שהקדים והדליק את השמש שאין להתייחס לפעולת ההדלקה, אלא רק לכוונתו הראשונית. וכוונתו הראשונית היתה בודאי להדליק החנוכיה כתקנה. עכת"ד הגר"צ דידי.

ה) ואל תשיבני ריקם דשאני התם שלא טועה ומכוון להדליק את נר ההידור אלא נר כל שהוא ולכן לדעת הב"י אמרינן דעל דעת נר החובה מדליק, משא"כ כאן שטעה וכיוון במחשבתו שהשמש יהיה כאחד מהנרות. דיש לדחות, דהא התם כשמברך על הנר הנוסף נמי לאו כו"ע גמירי לכוון להדליק את נר החיוב ולא את נר ההידור. ומפשטות דברי הב"י משמע דלא אכפת לן בסברת המדליק שגם אם יחשוב ויכוון שברכתו על נר ההידור לא מעלה ולא מוריד דבכל גוונא אמרינן דמה שמדליק ראשון הוא נר החיוב שבודאי כונתו לתקן ולא לקלקל. וא"כ י"ל דה"ה בנ"ד.

ונראה דאפילו לדעת הגר"א דמתייחס לפעולת ההדלקה שלו ולא בתר מחשבתו, מקום יש בראש לומר דשאני התם שהתחיל בנרות ההידור שהם ג"כ עיקר וחלק ממצות הדלקת נרות חנוכה ולכן אם יתחיל להדליק את הנר הנוסף יראה שמברך על נר ההידור, משא"כ כשמדליק את נר השמש שאינו עיקר וחלק במצוה כל כה"ג יש לומר שאין פעולתו חזקה מספיק לעקור מחשבתו הראשונית שרצה להדליק כהוגן. ויש עוד לפלפל בזה ומה שהלב חושק הפנאי עושק.

בברכת התורה

ידידו עוז הצב"י אפרים כחלון ס"ט

הגאון רבי יוסף מוזס שליט"א
אבד"ק קראלי

הדלקת נרות חנוכה במניני חצרות

בס"ד, ד' חיי שרה כ"ד חשון תשפ"א [ארבעים יום קודם יומא דהילולא דאאמו"ר זצוק"ל]

לכבוד ידי"נ מזכה הרבים הנודע לשו"ת הרה"ג רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א תלמיד חביב של אאמו"ר הגה"ק מקראלי זצוק"ל מח"ס "גם אני אודך" ופרדס יוסף החדש

במענה לשאלתך, האם יש קיום מצווה בהדלקת נר חנוכה במניני חצרות, והאם רשאי המדליק לברך על ההדלקה?

התשובה אליה כרוכה בהבנת יסוד העניין של הדלקת הנרות בבית הכנסת והברכה שאנו מברכים עליה.

ב'שולחן ערוך' (או"ח, סימן תרעא, ס"ז) נפסק ש"מדליקין ומברכין בבית הכנסת משום פרסומי ניסא". המקור ההלכה הוא בדברי הטור, שמזכיר בדרך אגב, תוך דיון על מקום הנחת החנוכייה, ש"בבית הכנסת מניחה בדרום זכר למנורה שהייתה בדרום". ה'בית יוסף' מבאר :" שתקנו כן, מפני האורחין שאין להם בית להדליק בו, וכמו שתקנו קידוש בבית הכנסת משום האורחין דאכלו ושתו בבי כנישתא". נימוק זה כבר הובא ב'ספר המכתם' (פסחים, אות קא).

טעם נוסף להדלקת נר חנוכה בבית הכנסת, ואף הוא מובא ב'בית יוסף' (בשם הכלבו), הוא "כדי לפרסם את הנס בפני כל העם ולסדר את הברכות לפניהם שיש בזה פרסום גדול להשם יתברך, קידוש שמו, כשמברכין במקהלות". טעם זה מבואר גם בדברי הריב"ש) סימן קיא) שהובאו ב'בית יוסף': "כיון שעתה שיד האומות תקפה עלינו ואין אנו יכולים לקיים המצוה כתיקונה [להניחה על פתח ביתו מבחוץ], ומדליק כל אחד בפתח ביתו מבפנים, ואין כאן פרסומי ניסא כי אם לבני ביתו בלבד, לזה הנהיגו להדליק בבית הכנסת לקיים פרסומי ניסא". טעם שלישי שהוזכר להדלקה זו הוא "זכר למקדש". טעם זה מוזכר גם הוא בדברי ה'כל בו', וה'בית יוסף' הביא את דברי תרומת הדשן (סימן קד) שכתב טעם זה בשם הסמ"ק: "שאנו מדליקים בבית הכנסת לצד דרום, זכר למנורה".

חשוב להזכיר את דברי הרמ"א, שפסק (שם) שגם מי שהדליק בבית הכנסת לא יצא בכך ידי חובתו, וחוזר ומדליק בביתו בברכה. הטעם הפשוט

לכך הוא שמה שאדם מדליק בבית הכנסת אינו מקיים את חובת הדלקת נר חנוכה המוטלת על כל אדם, דהיינו חובת "נר איש וביתו". כך אמנם נקט הגר"א בטעם השני שהביא: "ועוד שהרי אמרו נר איש וביתו", וכן ביאר ב'משנה ברורה' (תרעא, ס"ק מה .

)אולם, בנוגע לברכת 'שהחיינו' יש נידון בפוסקים אם מי שכבר בירך בהדלקה שבבית הכנסת רשאי לברך שוב בהדלקה שבביתו. למעשה כתב בזה ה'משנה ברורה' (שם) שיברך שהחיינו בביתו רק אם מדליק להוציא את אשתו ובני ביתו (ועי' בשו"ת זרע אמת, ח"א, סימן צו, בנוגע למי שבירך 'שהחיינו' בביתו ועתה מדליק בציבור). בספר 'שלמי תודה' (סימן כו) הוסיף לדון לעניין ברכת 'שעשה ניסים' - שלהלכה מברך שוב בביתו גם לאחר שבירך בבית הכנסת.

כעת נבוא לנדון של הדלקה במקומות שרבים מתקבצים בו כגון מקומות עבודה, במסיבות חנוכה, ואפילו בכיכר העיר. איך ינהג המדליק במקומות אלו.

בפשטות יש לומר שנהגו לברך על הדלקה בבית הכנסת, ו"הבו דלא לוסיף עלה". כפי שנתבאר, חידוש הוא שנהגו לברך על הדלקה זו של בית הכנסת. ואמנם, בשו"ת מהר"מ שיק (יו"ד סי' שעד) כתב שה'חתם סופר' היה נמנע מלהדליק נר חנוכה בבית הכנסת, משום ספק בברכה. להלכה בוודאי שמברכים על הדלקת בית הכנסת, אך נראה וודאי ש"אין לך בו אלא חידושו", ולכן אין לברך על הדלקה של מקומות ציבוריים .

כך אמנם כתב בשו"ת 'מנחת יצחק' (ח"ו, סימן סה, אות ג) בחריפות: "הנה כמה דחקו רבותינו למצוא טעם על ברכה זו בביהכ"נ כמבואר בתשובת הריב"ש ובתשובת החכם צבי, ואיך יעלה על הדעת לחדש מעצמנו מה שלא שערו אבותינו". וכן הורו פוסקים נוספים: שו"ת שבט הלוי ח"ד, סימן סה; שו"ת תשובות והנהגות ח"א, סימן שצח; ועוד .

בשו"ת 'תשובות והנהגות' הנ"ל הוסיף שאפילו אם נתקבצו כדי להתפלל, נראה שאין לברך, כי לא תקנו אלא בבית הכנסת.

אך בשו"ת 'אז נדברו' (ח"ה סימן לז; ח"ו סימן עה) כתב שמותר לברך על הדלקת נרות בכיכר העיר, משום שעיקר התקנה של נר חנוכה היא הדלקה בחוץ, ומשום פרסום הנס. אך כל זה הוא דווקא בכיכר העיר. ואילו במקומות ציבוריים אחרים כתב במקום אחר (חלק יא, סימן לב) ש"לא מלאני לבי לפסוק דבכל מקום שמתאספים שם שיש לברך, ולא פסקתי לברך אלא אם מתאספים ברחובה של עיר". עם זאת, קשה לומר שמי שבירך במקום ציבורי, תהא ברכתו לבטלה שכן לפי דברי ה'כל בו' שהביא ה'בית יוסף', עצם

הברכה יש בה פרסום הנס, ומשמע שדי בכך להפקיע את הברכה מגדר 'ברכה לבטלה').

וצ"ב בזה, שבוודאי אינו יכול לברך סתם כדי לפרסם את הנס) ובשו"ת יביע אומר (ח"ז סימן נז, אות ו) לימד זכות על הנוהגים לברך, שציין לדברי ה'משנת יעקב' (הלכות חנוכה, עמוד רס) שכתב לברך, "כי פעמים רבות הפרסום במסיבות אלה גדול ביותר, אפילו מן הפרסום של בהכ"נ, מהקהל הרב הנוהר לשם". וסיים " ואחרי הודיע ה' אותנו וכו' נראה שהנוהגים לברך על הדלקת נרות חנוכה במסיבות כאלה, יש להם על מה שיסמוכו, כיון שיש בזה משום פרסומי ניסא. ומה טוב להתפלל שם תפילת ערבית בצבור מיד לאחר ההדלקה, וכפי שנוהגים בבתי הכנסת".

כן נוהגים לברך בהדלקת נר חנוכה בכותל המערבי

ולהלכה פוסקים אנו שלכתחילה אין לברך גם במקומות ציבוריים, שאין בהם מניני תפילה קבועים וגם כשיש בהם קהל רב, אך עדיין מי שבירך יש לו על מי לסמוך.

ולענינינו, נראה שיש להדליק ולברך אלא בבתי כנסיות או במניני חצרות קבועים, שדינו כבית הכנסת כפי שנקבע בנוגע לברכת מעין שבע, שניתן לברך אלא במקום שמתפללים בו יותר משלושים יום ויש בו עשרה מתפללים בקביעות (כמובא בשו"ע הרב).

בברכת התורה
ידידך הדושה"ט
יוסף מוזס
באדמו"ר הגה"ק זצללה"ה
אבד"ק קראלי

צילום נרות חנוכה

בס"ד, ד' וישב כג כסלו ערב חנוכה תשפ"ד

לכבוד ידי"נ מזכה הרבים העומד לימינינו בכל עת הרה"ג רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א מו"צ בקהילתינו הק' ומתלמידי אאמו"ר הגה"ק מקראלי זצוק"ל ומח"ס "גם אני אודך" ופרדס יוסף החדש

קיבלתי את ספרו "גם אני אודך" תשובות הגר"מ חליוה חלק ל"ג, מידי עיוני בספר הנפלא, ראיתי (סימן כד) שדן בתשובת מרן בעל שבט הלוי זצ"ל בדבר צילום נרות חנוכה המבוררת בספר שבט הלוי חנוכה בארוכה.

ונראה לי בכוונת דבריו שכיון שהוא משתמש בנרות לעשות תמונה הוי איסור. מ"מ לראות תמונה של הנרות ודאי מותר ולא גרע מהנרות עצמם.

וכן ענה הגר"י זילברשטיין שליט"א בשיעורו לשאלה אם עומד צלם לצלם את בני הבית עם נרות חנוכה.

הנרות מוסיפים לו אור, האם מותר? והשיב : לא, כי גם זה שימוש בנרות.

ומאידך מובא בספר וישמע משה (עמוד ריד) של הגאון רבי משה פריד, שבו שאל את מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בזה"ל: האם מותר להצטלם ליד נרות החנוכה כשהנרות עצמם מועילים לאיכות הצילום דהא אסור ליהנות מנרות חנוכה, והשיב מותר דאין זו ההנאה שאסורה".

ונ"ל שהגמ' ביומא דף ע' מספרת שביום כיפור היו יושבים בבית המקדש אחרי קריאת הכהן גדול וכל אחד היה מראה לשני איזה ספר תורה יפה יש לו, כל בר דעת מבין שזה לא מאה אחוז לשם שמים, אבל יש כבוד שמים מיוחד בזה שאדם רואה לעצמו כבוד בזה שיש לו מצוה יפה, וז"ל רש"י שם להראות נויו של ספר תורה ותפארת בעליה שטרח להתנאות במצוה, זה הכבוד הנפלא שיש בעמ"י באתרוג יפה וכו', וכנראה זה היה ביו"כ כדי לעורר חביבות של הקב"ה לישראל ויזכו לכפרה שלמה, לשון הדרשה זה אלי ואנוהו אתנאה לפניו במצוות, אני נהיה יותר יפה ע"י המצוה.

על כן יהיה מותר לצלם נרות חנוכה ואין בזה איסור הנאה, כי ראיית דבר אינה נחשבת להנאה, וכמו שמבואר בגמרא שקול ומראה וריח אין בהם מעילה, כך הוא הדין לענייננו שאין זה נחשב לשימוש בנרות ומותר לצלמם.

והמקור לאיסור הוא מדין ביזוי מצוה (ושפך וכסה במה ששפך יכסה שבת דף כב.), ולהנות מתמונה של נרות זה הם לא ביזוי מצוה.

ולגבי למה שנתקשה לגבי הביזיון נראה לומר שהכוונה של מרן בעל שבט הלוי זצ"ל, שביזיון הוא בדבר באם הוא נעמד בעת קיום המצוה ואמירת הברכות, באופן שנראה שעושה זאת בשביל התמונה ולא לשם מצוה.

בברכת התורה
ידידך הדושה"ט
הק' יוסף מוזס
באדמו"ר הגה"ק זצללה"ה
אבד"ק קראלי

הגאון רבי אהרן הכהן קוליק שליט"א
מח"ס מראה כהן

עולה מתימן שיש לו שתי נשים הגרות בשני בתים נפרדים, כל אחת עם ילדיה, באיזה בית יש לו להדליק

לכבוד הרה"ג ר' **גמליאל רבינוביץ** שליט"א

בדבר שאלתך, וז"ל, "עולה מתימן שיש לו שתי נשים הגרות בשני בתים נפרדים, כל אחת עם ילדיה, באיזה בית יש לו להדליק".

תשובה: בבית שבו הוא אוכל וישן שם הוא מדליק כמ"ש הביאור הלכה בסי' תרעז ד"ה במקום, וז"ל, "עיין מ"ב מש"כ דמי שסועד אצל חבירו באקראי ויש לו שם בית באותו העיר וכו'. ודוקא באופן זה, אבל אם הולך הוא וכל אנשי ביתו לבית אביו או חמיו בקביעות על ח' ימי חנוכה דבר ברור הוא שכיון שסועד וישן שם כל ימי חנוכה אף שביום אוכל אכילת עראי בביתו שאינו מדליק אלא בבית שאוכל וישן שם בלילה דכיון שאין שום אדם בבית למי ידליק וכ"ש האידנא שההיכר לבני הבית וכיון שישנים בני הבית שם ידליקו [פר"ח עי"ש]", עכ"ל. ובבית שאינו אוכל וישן האשה שהיא בעה"ב מחויבת להדליק באותו מקום דהרי אף היא צריכה להדליק כמ"ש השו"ע לקמן סי' תרעה ס"ג, "אשה מדלקת נר חנוכה שאף היא חייבת בה", והא דאינה מדלקת מכיון דאשתו כגופו ויוצאת יד"ח בהדלקת בעלה כמ"ש המ"ב בסי' תרעא ס"ק ט, אבל בהדלקה זו שהדליק בעלה עם אשתו השניה לא יצאה יד"ח כיון דלגבי ביתה לא הדליק. בעניין אדם שיש לו שתי דירות סמוכות ושתי הפתחים ברוח אחת, אי איכא חשדא עיין מ"ב סי' תרעא ס"ק נג.

בברכת כהנים באהבה
אהרן הכהן קוליק

הגאון רבי משה חליוה שליט"א
מח"ס ענפי משה ועו"ס

שו"ת שונות בהלכות חנוכה

שאלות

א.

הדלקה בצד ימין כשיש שם יותר פרסומי ניסא

אף שמדליקים משמאל הפתח, אם יש יותר פרסומי ניסא האם ידליק בימין, או שבכל זאת עדיף להדליק בשמאל להיות מסובב במצוה?

ב.

הנמצא בנסיעה בדרכו להדליק נ"ח אם יכול לאכול

הנמצא בנסיעה בדרך להדלקת נר חנוכה, האם מותר לו לאכול, והטעם?

ג.

יכול להדליק או למטה מעשרה או למעלה מג"ט

מי שאינו יכול להדליק אלא או למעלה מעשרה או למטה מג' טפחים מה יבחר?

ד.

טעה והדליק נר יותר ממה שמדליקין באותו לילה

טעה והדליק נר אחד יותר מהמספר שמדליקין באותו הלילה אי יש לו לכבות נר היתירה, ואת"ל כן איזה נר יכבה מה שהדליק ראשון או מה שהדליק אחרון?

תשובה

נר ג' דחנוכה תשע"ה לפ"ק

כבוד הרה"ג ר"מ חיים שליט"א עורך ומו"ל גליון פנינים בעיה"ק ירושלת"ו,

שלו' וברכה וכט"ס,

מכתבו קבלתי ע"י כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס ואבוא בזה להשיבו לפום ריהטאי מאי דנלפע"ד.

א. לפו"ר אפ"ה ידליק בשמאל.

ב. הנה בספר שבט הלוי למרן הגר"ש הלוי ואזנר [שליט"א] זצוק"ל (חנוכה, עמוד ש"י) כ' מי שנסע לפני

זמן הדלקת נ"ח לעיר אחרת וחוזר מאוחר בלילה ועתיד להדליק כשיגיע לביתו, יכול לאכול בעיר האחרת אף קודם שהדליק דבכה"ג אין חשש שימשך בסעודתו, ע"ש.

ובמקורות דשם (ס"ק ד') כ' וז"ל תשובות כת"י, מי שנסע לפני זמן הדלקת נר חנוכה לעיר אחרת וחזר (=אפשר צ"ל וחוזר) מאוחר בלילה אם מותר לאכול שם בסעודת מצוה היות שממילא לא ידליק רק אח"כ כשחוזר משם לביתו. וכב' העיר מהמבואר בפוסקים דיש איסור אכילה קודם הדלקה וכו'. הנה הפוסקים מדברים במי שאוכל בביתו והחשש שמא ימשך בסעודתו וישכח ויעבור זמן המצוה אבל מי שהוא במציאות כזה שנסע למקום אחר ויש לו זמן מוגבל לחזור ברכבת וכו' בזמן קבוע ויש לו גם כרטיס חזרה ואין אדם שוכח לחזור לביתו וכשיבא לביתו יראה שעדיין לא הדליק ומכל שכן כשכבר הכין מנורת מצוה עם נרות או פתילות מוכנים להדלקה וזה ענין הזכרה יותר משמש או אדם המזכיר שא"א לסמוך עליו הרבה פעמים משא"כ הכא דהמצוה עצמה תזכירהו בבואו לביתו בזה עדיין לא ראיתי מבואר שיש איסור אכילה (בדרבנן) ועי' או"ח סי' רל"ה ועוד כמה דוכתי, עכלה"ק.

ברם יש לעיין דבספר שערי ימי החנוכה להגר"י טשזנר שליט"א (עמוד מ"ח, אות ח') מייתי ממרן הגר"ש הלוי ואזנר [שליט"א] זצוק"ל בזה"ל מי שנמצא בעיר אחרת ובכוונתו לנסוע לביתו כדי להדליק שם אסור לו לאכול קודם ההדלקה (ובתוך החצי השעה שלפניה) אע"פ שממילא בזמן זה אינו יכול להדליק (מפסקי הגר"ש ואזנר [שליט"א] זצוק"ל קובץ מבית לוי ח"י עמוד כ"ב) אבל אם הוא לא מדליק בעצמו וכבר מינה שליח להדליק עבורו בביתו מותר לו לאכול, עכ"ל.

ולכאורה הא קמן ב' שמועות ממרן הגרשה"ו [שליט"א] זצוק"ל הסותרות זל"ז, ואין לפני קובץ מבית לוי דמיני' מקור השערי ימי החנוכה, וצע"ג.

אמנם עיקר נראה לדינא כדכתב מרן הגרשה"ו [שליט"א] זצוק"ל גופי' במכתב כ"י הנדפס בספרו שבט הלוי על חנוכה דמייתינן לעיל, וא"כ ה"נ י"ל בשאלתו דמע"כ נ"י.

אחר זמן רב הערתי כן להגר"י טשזנר שליט"א ובדק בקובץ מבית לוי ואמר לן דשינה מהנדפס שם איזה תיבות ולבעבור זה נשתנה הדין ובהגלות נגלות הא נמצא דאין בזה שום סתירה ופשוט.

ודע דבהאי שתא נסתפקתי דהנה לענין לימוד עי׳ מ״ב (תער״ב י׳) דג״כ אסור. אמנם בספר חוט שני למרן הגר״נ קרליץ [שליט״א] זצוק״ל (חנוכה, עמוד שי״ח) כתב דשרי ללמוד הל׳ חנוכה דיזכור שצריך הוא להדליק, ע״ש. [ועי׳ בספר ארחות החנוכה לרש״מ סיאני שליט״א (עמודים ק״ט וק״י) מאי דכתב בהאי ענינא וצ״ע], ומספק״ל לדברי החו״ש בגוונא דאוכל סופגניות וכיו״ב (טפי מהשיעור המותר) אם יש להתיר זה דכיון דהוא מאכל דימי החנוכה יזכירהו זה להדליק נרותיו (ואין לומר דכיון דמוכרין סופגנין אף מקודם החנוכה א״כ לא יזכור, דהא אף הלכות חנוכה גרסינן בכולא שתא, ומ״מ דבר בעתו מה טוב), וצ״ע לדינא.

ג. עיין בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה לידידנו הרה״ג מוה״ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט״א (עמוד רט״ז) מש״כ בזה והתם ציין לספרו גם אני אודך על חנוכה דהאריך בזה.

ד. הנה בקונטרס אורי וישעי על חנוכה די״ל בהאי שתא לידידנו הרה״ג ר״א דבדה שליט״א (עמוד י״ט) מייתי מספר השמים החדשים להגאון רבי משה טולידאנו זלה״ה (סימן ק״א) דכ׳ וז״ל נר חנוכה אם הדליקה ט׳ ימים, או אם בלילה אחד הדליק ב׳ נרות, אם יש בזה בל תוסיף והוא ענין ארוך אם יש בל תוסיף במידי דרבנן בספר מלאכת הקודש אשר לי בפרשת ואתחנן (ד״ה לא תוסיפו) שם כתבתי קצת מזה, ועיין מרדכי פ״ג דמגילה שכתב דבקריאת המגילה בי״ד ובט״ו שניהם איכא איסור בל תוסיף עי״ש. א״כ משמע דאף במילי דרבנן אית בהו משום בל תוסיף וק״ל, עכ״ל. ולדבריו יש לצדד דאפשר דאף דקעבר אבל תוסיף.

ולכל הדברות נלפע״ד פשוט דצריך לכבות הנר הנוסף דהדליק שלא יטעו בו העוברין ושבין וכעין דכ׳ המ״ב (תרע״ג, ט״ז) גבי נר השמש ע״ש היטב, ודוק בזה, ואפשר דיכבה הנר האחרון דהדליק, כנלפע״ד.

והנני חותם בברכה נאמנה שיזכה להוסיף להגדיל תורה ולהאדירה מתוך בריות גופא ונהורא מעליא לאויט״א.

הק׳ משה חליוה

שו"ת בעניני הנוכה מהגאון רבי סיני אדלר שליט"א

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס

הריני מצרף לפניך מה שבקשתם מספר פעמים ממה שהשיב לי הגאון רבי סיני אדלר שליט"א בעניני חנוכה.

בעזה"י יום א' ז' בטבת תשע"ט לפ"ק

למע"כ הרב הגאון המפורסם רבי סיני אדלר שליט"א בעמח"ס דבר סיני ושא"ס,

אחד"ש הדר"ג שליט"א ביותרת הכבוד,

פותחין בהודאה על מכתבו דמעכ"ג שליט"א אשר האירנו באורה זו תורה ומצלאין אנן קמי' מרא דעלמא כי יתמיד את בריאותו דמעכ"ג שליט"א להוסיף להאיר לארץ ולדרים עליה באור תורתו כי טוב. והנני מצרף בכאן איזה שאלות בהלכות חנוכה שעסקנו בהם זה מקרוב.

א) שו"ע עת"ר סעיף א': ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות ויש מי שאומר שאין להקל להם, ע"כ. ובמ"ב (שם, ס"ק ד', ד"ה בעוד שהנרות דולקות) כ' דטעמא דמילתא "כדי להכיר שאסור להשתמש לאורה" – ע"ש. ויש לדון בזמנינו שאור החשמל זורח בשופי אם נמי יש להחמיר בזה דלכאורה שוב י"ל דלא חיישינן להא, וצ"ע.

ב) בביאור הלכה ס' עת"ר ד"ה ונוהגין לומר זמירות ותשבחות כתב בשלהי דבריו "ובעוונותינו הרבים יש אנשים שתחת זמירות ותשבחות שראוי להלל להשם יתברך על הניסים שעשה לנו הם מרבים בשחוק הקרטי"ן [=קלפים] והרבה הרעישו בספרים הקדושים על זה והשומר נפשו ירחק מזה", עכ"ל. האם כוונתו דוקא למשחק זה של הקלפים או אף לשאר המשחקים דיש להתרחק מהם טובא ביומין דחנוכה – ואם אמנם כוונתו דוקא לקלפים אבקש ממעכ"ג שליט"א אשר היה באותו הזמן לפרש לנו באיזה קלפים מדובר ומה החומרה המיוחדת שהיתה במשחק בהם.

ג) כתב רמ"א סי' עת"ר ס"ב דיש נוהגים לאכול גבינה בחנוכה לפי שהנס נעשה בחלב שהאכילה יהודית את האויב, ע"ש. הנה בכ"מ מבואר דיהודית הביאה להאויב גם יין, ולפי"ז נתקשתי מ"ט לא נהגו לשתות יין בחנוכה זכר להנס כפי שנהגו לאכול מאכלי חלב זכר להנס.

ד) ארהיב עוז בנפשי לשאול ממעכ"ג שליט"א אם זכור לו הדלקת נר חנוכה בגטו בימי מצור ומצוק.

ובזה הנני חותם בברכת הדיוט גמור שיזכה מעכ"ג שליט"א להאריך ימים ושנים בטוב ובנעימים וירווה רוב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציו היקרים זרע ברך ה' מתוך בריות גופא ונהורא מעליא עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים ועד בכלל.

מנאי המצפה ליקרת אמריו בהערצה עמוקה
משה חליוה
מח"ס ענפי משה ושא"ס – אופקים

תשובה

לכבוד הרה"ג וכו' ר' משה חליוה שליט"א

א) בדרך כלל מנהגים שהונהגו בדורות הקודמים, ממשיכים לנהוג אותם גם היום למרות שהסיבות שבגללן תקנו היום אינן קיימות, למשל הדלקת נרות בע"ש, למרות שהסיבות כדי שלא יתקלו היום אינן קיימות, ממשיכים בהן, כך לגבי מנהג הנשים הנזכר.

ב) הכוונה היתה בעיקר למשחק בקלפים בגלל שיש בהם רווח של "מזל". ובגלל שהיו "מכורים" לו, יש להמנע מלשחק בהם. מאידך גיסא נוהגים לשחק בסביבון.

מדובר בקלפים רגילים (לא של ילדים).

ג) מה שלא נהגו לשתות יין כי קיימת סכנה שאם זה מנהג ישתו ללא שיעור וחלילה תצא מזה תקלה, ואין זה דומה למצוה בחג ובנוגע לפורים ישנם פירושים שונים בזה.

ד) בספרי "בגיא צלמות" מסופר על הדלקת נר חנוכה באושוויץ.

מכתב לקונטרס "כארי יתנשא" הערות בעניני חנוכה

ליקר יקרים הבה"ח כמר אריה ליב זילברשטיין שיחי' לאי"ט מלומדי למד בישיבת קרית מלך בעיה"ת בני ברק יע"א, שלו' וברכה וכט"ס,

קבלתי את קונטרסו היקר כארי יתנשא כולל שאלות ותשובות אשר זכה לקבל מזקנו פאר הדור הגאון הגדול המפורסם רבי יצחק זילברשטיין שליט"א הגאב"ד דרמת אלחנן עם הערות והארות ציצים ופרחים ממע"כ נ"י ואשרי לו שזכה להשקות את צמאי מֵי תורתנו הק' ממעיינותיו הנובעים והמפכים של זקנו הגדול שליט"א, ואשרי לו לידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א אשר זכה לעמוד לימינו בהוצאת הקונטרס לאור עולם. ויהא רעווא קדם אבוהון דבשמיא שיזכה עוד רבות בשנים לחסות בצל קדשו של זקנו הגדול שליט"א ולדלות ממעיינותיו לשמחת לבבם דרבנן ותלמידהון דורשי דבר ה' זו הלכה.

בברכה מרובה וברוב יקר
הק' משה חליוה

ולחיבת הקודש הנני מצרף בזה איזה הערות והארות בעניני חנוכה שנתעוררתי לפום ריהטאי.

א.

לקח פתילות נר חנוכה שנותרו בביהכנ"ס מהדלקת גדול הדור ומכרם בהון רב

במ"ש (עמוד ל"ד) בעובדא דהוי באחד שלקח פתילות חנוכה שנותרו בביהכנ"ס מהדלקתו של גדול הדור ומכרם בהון רב דהתיר זה הגרי"ז שליט"א, לכאורה יש להעיר בזה דפתילות אלו טעונות שריפה (עי' שו"ע סי' תרע"ז ס"ד ובחיי"א כלל קנ"ד סל"א וקיצוש"ע סי' קל"ט ס"כ ובספרנו ענפי משה בהלכות ועניני חנוכה סימן כ"ח) וצ"ע, ואולי דכה"ג דשומרים אותם כסגולה וחפץ קודש לא יבואו להכשל בהו, ויל"ע בגדר הנאה מינייהו.

ב.

הלל או הדלקת נר חנוכה

במ"ש (עמוד צ"ג) גבי הלל או הדלקת נר חנוכה מאי עדיפא לפימ"ש הגר"ש קלוגר זלה"ה בחכמת שלמה סי' תרפ"ג, עי נמי בתשובותינו גם אני אודך חלק מ"ח (סימן י"ח סק"א) מאי דכתיבנא בהא בעזה"י, ע"ש (שו"ר דבשו"ת שואלין ודורשין הנדפס זה מקרוב חלק י"א (סימן נ"ו) האריך בזה, ע"ש).

בברכה וביקר,
הק' משה חליוה

מכתב לקונטרס אורי וישעי - חנוכה

כבוד ידידנו הרה"ג החו"ב כש"ת מוה"ר אברהם דבדה שליט"א,
שלו' וברכה וכט"ס,

הנני לאשר בזה קבלת קונטרסו היקר אורי וישעי שקבלתי ע"י ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** הכולל בקרבו פסקים מנהגים ופנינים מגאוני המערב בתוספת נופך ממע"כ נ"י בעניני ימי החנוכה ועניים דשדר לגבן ודבר בעתו מה טוב ולאות הוקרה הנני להוסיף למע"כ נ"י איזה ציונים בענינים האמורים בקונטרסו.

א.

מי שגזל ואינו יודע ממי גזל אי מהני דיתן הוצאות הדלקת נ"ח בביהכנ"ס

בעמוד כ"ג מייתי למ"ש הגאון רבי ישמ"ח עובדיה זלה"ה הגאב"ד דצפרו בשו"ת ישמח לבב (סימן ג') דמאן דגזל רח"ל וא"י ממי גזל לא מהני לממן הוצאות הדלקת נ"ח בביהכנ"ס לכפרה דלא מקרי צרכי רבים – עיין היטב בשו"ת אגרות משה למרן הגר"מ פיינשטיין זלה"ה (חחו"מ ח"א, סימן

פ״ח) מאי דהאריך בענינא דצרכי רבים וכ׳ בתו״ד ״ולבנין ותיקון מקואות הוא כלצרכי רבים ולכן טוב שיתן למקואות״, וע״ש בכ״ד מאי דהאריך בהא. ועי׳ נמי בספר פתחי חושן הל׳ גניבה (פ״ד, ס״ק נ׳), ודוק. ובמ״ש בישמח לבב טעם נוסף דלא מהני ליתן עבור הדלקת נ״ח בביהכנ״ס דמצוות לאו להנות ניתנו עי׳ מאי דהאריך בהא מרן הגרש״ש ז״ל בחידושיו לנדרים (סימן י״ג), ומשם בארה, [ועי׳ בספר אוצר המכתבים להגאון רבי יוסף משאש זלה״ה (ח״ג סימן אלף תתמ״ד) בענין הדלקת נ״ח בביהכנ״ס].

ב.

רמזים במזמור שיר חנוכת הבית לדוד וגו׳ דאומרים בחנוכה

בעמוד ל״ב מייתי מסידור לימודי ה׳ להגה״ק רבי יעיש קריספין זלה״ה דכ׳ דמזמור שיר חנוכת הבית וגו׳ ר״ת אתוון שמח״ה, ובעמ׳ י״ט כ׳ מס׳ נשמת חיים להגאון ר״ח משאש זלה״ה (תהלים, מזמור ל׳) דכ׳ דתקנו לומר על הנרות מזמור שיר וגו׳ משום תיקון המקדש והמנורה בימי החשמונאים והוסיף בזה רמזים יקרים, ע״ש.

עיין נמי בספה״ק שכל טוב להגה״ק רבי דוד אביחצירא זלה״ה זיע״א (חלק ד׳, מהדורת ישיבת אביר יעקב נהריה, עמוד ר״ה) דרימז רמזים יקרים ונשגבים בהאי מזמור ובתו״ד כ׳ דמזמור שיר חנוכת הבית בגי׳ ימ״י מתתי״ה ב״ן יוחנ״ן כה״ן גדו״ל חשמונא״י ובני״ו וע״ש בכד״ק דדרש כל המזמור הלז על ימי החנוכה.

והן עתה זיכני השי״ת בספה״ק וישמע שאול להגה״ק רבי שאול נחמייאש זלה״ה (חד מגאוני המערב, עי׳ בתולדותיו באנציקלופדיה ארזי הלבנון חלק ד׳ עמוד ב׳ אלפים ואחד) ובעייני בהאי ספרא חזיתי דהאריך לרמוז מכל הרמ״ז הרומ״ז על האר״ש בעניני חנוכה והתם (דף ל׳ ע״ב מדה״ס טור א׳) רימז איזה רמזים יקרים במזמור הנזכר עי״ש ותרוה נחת. [והנה הספר הנזכר נדפס בתוניס שנת התרס״ט, ואיני יודע אם מצוי הוא ואם נדפס בשנית. ובאם ירצה מע״כ נ״י לעיוני בדב״ק אוכל בל״נ לצלם לו נועם אמריו].

ג.

במנהג שריפת פתילות ושמנים הנותרים מנ״ח ולקפוץ על השלהבת מצד לצד

בעמוד מ״א מייתי מספרי דרבנן דדנו בהמנהג לשרוף הפתילות והשמנים הנותרין מנ״ח ולקפוץ על השלהבת מצד לצד וציינו לרש״י בסנהדרין (ס״ד ב׳) דכ׳ אמ״ש בגמ׳ דשם רבא אמר כמשוורתא דפוריא וז״ל כדרך שהתינוקות קופצין בימי הפורים שהיתה חפירה בארץ והאש בוער בו והוא קופץ משפה לשפה ע״ש.

יעויין בספר קובץ שיטות קמאי עמ"ס סנהדרין (שם) מ"ש מרבותינו הראשונים ז"ל, בהמנהג דזכר רש"י ז"ל. ועי' עוד בספר מרגליות הים עמ"ס סנהדרין (שם) מ"ש בזה. והתם ציין לספרו נפש חיה (או"ח, סי' תר"ץ), ע"ש היטב. שו"מ בקובץ אור המערב (גליון א', תשמ"ח לפ"ק) דעמד בהאי מנהגא הרה"ג ר"ד דהאן שליט"א, ע"ש באורך.

ובעיקר מ"ש מרן ז"ל בשו"ע סי' תרע"ז (סעיף ד') דהנותר ביום השמיני מן השמן הצריך לשיעור הדלקה עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו שהרי הוקצה למצוותו עי' מאי דהאריך בזה ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בספרו פרדס יוסף החדש על חנוכה (עמוד ת"א ואילך) ע"ש ואכמ"ל.

הנני חוזר ומודה למע"כ נ"י על תשורתו היקרה ויהא רעווא קדם אבוהון דבשמי' שיזכה להוסיף עוד כהנה וכהנה מתוך בריות גופא ונהורא מעליא.

ביקרא דאורייתא ובברכה לכט"ס ברו"ג
הק' משה חליוה

מכתב על לוח "דבר בעיתו" לשנת תשפ"ג בעניני חנוכה

מרדכי בלבוש מלכות ה"ה איש האשכולות דבריו עושים פירות ספרא רבא לישראל כש"ת הרה"ג מוה"ר מרדכי גנוט שליט"א, פתחיה זה מרדכי (שקלים פ"ה ה"א) אשר בחכמה פותח שערי אורה מידי שנה בשנה בלוחו הכביר דבר בעיתו והוא אוצר נחמד כל הון יקר ונעים אשר בכל קצוי תבל יצא קו תהלתו לזיוו הודו והדרו אשריו ואשרי חלקו, והן עתה קאתינא להודות ולהלל על אומר הבא מן החדש לוח דבר בעתו לשנת תשפ"ג לפ"ק אשר קבלתיו למנא מידי ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א, ואף על פי שהגדתי מזה כמה שנים בשבח לוחו כל כי האי אמינא דחוזר ומגיד מוסיף ומשבח בכפלי כפלים לאשר בלוח זה יוכל כאו"א לנהל יומו למישרין הן בזמני היום תמידין כהלכתן והן בשאר מידי מעליותא המשובצים בו כאבני חן ואשר יש בהם לחזק הלבבות וליישר ארחות. ומגלגלין זכות על ידי זכאי דכוותי', איישר חילי'. וכיהודא ועוד לקרא הנני מברכו בזה כי יוסיף השי"ת חסדו על מע"כ נ"י לחזקו ולאמצו בעבודתו עבודת הקודש לאורך ימים ושנים דשנים ורעננים עד ביאת מבשר צדק בהר מרום הרים ועד בכלל לדור דורים אכי"ר.

והנני מצרף בזה איזה ציונים ומ״מ בהענינים שכתב בלוחו הנוגעים ליומין דחנוכה.

א.

הדלקת נר חנוכה בשמן זית מזיתי א״י

במ״ש (עמוד תקל״ה) שבהונגריה תרו אחר שמן זית מזיתי ארץ ישראל, עי׳ בספרנו ענפי משה בהלכות ועניני חנוכה (סימן ט״ו, ס״ק ה׳) מ״ש לדון אם יש להדר להדליק נ״ח בשמן זית מזיתי א״י. והבאנו דכששאלנו זה מקמי׳ מו״ר מרן שה״ת הגר״ח קניבסקי זצוק״ל, השיבנו דיתכן ע״ש. וע״ע בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה (ס״ק תקצ״ב) דהביא דשי׳ מו״ר מרן הגרח״ק זצוק״ל דזיתים שגדלו בחו״ל ונסחט שמנם בא״י מיחייבי במעשרות ודלפי״ז אפשר דיש להו נמי מעלת זיתי א״י, ע״ש.

ב.

אם יש בישולי עכו״ם בסופגניות

ובמ״ש (שם) לעורר דיש להשגיח על העכו״ם שלא יטגנו הסופגניות מחשש בישול עכו״ם וכו׳. יעויין בספרנו ענפי משה בהלכות מאכלי עכו״ם (סימן ט״ו) מאי דהארכנו בזה ומאי דמייתינן מרבותינו בהאי ענינא. וע״ע בספר עמק הסופגנים (דיני יו״ד) מ״ש בזה, ובין הבתרים אייתי נמי למאי דכתיבנא בספרנו הנ״ל. וכמדו׳ לחלק יצא בין סופגניות הנעשות בא״י לסופגניות של חו״ל לענין אי עולין על שלחנם של מלכים, ע״ש.

ג.

היזק ראיה בנר חנוכה

מ״ש (עמוד תקמ״ח) לעורר דהגם דאיכא מצות פרסומי ניסא בנ״ח יש ליזהר שלא להתבונן תוך בתי אחרים ושוב רצה לחלק בזה וכו׳ עי׳ נמי בתשובותינו גם אני אודך חלק כ״ו (סימן ט״ז) דמייתינן תשו׳ בהא ממו״ר מרן הגרח״ק זצוק״ל דנראה דס״ל דיש ליזהר בזה ע״ש, ואכמ״ל.

בברכה וביקר,
הק׳ משה חליוה

ניגון מעוז צור אצל מרן הגריש"א זלה"ה אחר הדלקת נרות חנוכה

כבוד הרה"ג החו"ב מוה"ר יהושע שמשון
ברוננער שליט"א,
שלו' וברכה וכט"ס,

בחיבת הקודש קבלתי מיד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א את ספרו דמע"כ נ"י "איש על העדה" ח"ב האוצר בקרבו הליכות והנהגות ממרן רשכבה"ג רבינו הגרי"ש אלישיב זצוקללה"ה על עניני שבת ומועדי השנה. והיה אצלי לזכרון אהבת קדומים מאותם ימי הוד אשר זכינו מעט מזעיר לראות הליכות מלכי בקודש, יזכהו השי"ת להוסיף להגדיל תורה ולהאדירה ויפוצו מעייני חכמתו חוצה לאי"ט.

מש"כ בהנהגות מרן זלה"ה בחנוכה (עמוד רנ"ב) וז"ל כשחזר רבינו לביתו אחר הדלקת הנרות ישב ליד השלחן ושר מעוז צור מתוך הסידור וכו' ובהערות דשם (ס"ק ל"ב) כתב וז"ל בניגון שקיבל מהרה"צ רבי יעקב הלברשטאם זצ"ל האדמו"ר מטשאקווע [אביו של הגאון רבי משה הלברשטאם זצ"ל] שהיה גר בסמוך לרבינו, ורבינו שמע איך שהיה שר והניגון מצא חן בעיניו והתחיל לשיר אותו בעצמו, וכן שמעתי מבנו של האדמו"ר מטשאקווע שליט"א הרה"צ רבי נפתלי הלברשטאם שליט"א ומהרה"ג ר' צבי מיכל לוין שליט"א, עכ"ל.

הנה ג"א זכיתי להיות כששר מרן זלה"ה מעוז צור יחד עם כל אלו שהיו בהדלקת נר חנוכה בחצר קדשו, והיו משוררים זה בכיסופי קודש ובהתרוממות הרוח, ולא ידעתי מקור הניגון הנ"ל ותשוח"ח שהאיר עינינו בזה ומגלגלין זכות ע"י זכאי (וכבר חקר ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א אם באמירת שמו של מלחין הניגון איכא משום אמירת דבר בשם אומרו ועי' בתשובותינו גם אני אודך חלק ט' סימן מ' ובחלק י"ט סימן כ"א ע"ש היטב ואכמ"ל).

ביקרא דאורייתא
הק' משה חליוה

הגאון רבי חן פדלון שליט"א
מח"ס נפש חיה ועו"ס

בענין מי שהדליק נרות חנוכה ביום השלישי ואח"כ הגיע משיח אם צריך לעשות כב"ש

לכבוד הרה"ג הנעלה נודע בשערי הלכה מגדיל תורה ומאדירה ה"ה הרב הגאון מו"ה **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א. מח"ס גם אני אודך ושאר ספרים.

שלום רב. עתה באתי לשא וליתן על שאלתו במי שהדליק נרות ביום השלישי, ואח"כ הגיע המשיח, ולע"ל נודע כי הלכה כבית שמאי דמוסיף והולך, כדאמר בשבת (כא:), אם צריך להדליק נרות. וזה החלי בעזרת השם יתברך.

אם ימי החנוכה ינהגו לעתיד לבא

א) ממדבר קדמות עלינו לברר אם ימי החנוכה יהיו נוהגים לעתיד לבא, וראשון לציון הוא הרב עטרת זקנים (או"ח סי' תרעו) אשר הביא דרשת חז"ל, כל המועדים יהיו בטלים חוץ מחנוכה, ונרמז דבר זה במה שאנו מברכים אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר חנוכה, המורה גם על העתיד, כעין מה שדרשו בפרקי דר"א (פי"ט) על הפסוק מזמור שיר ליום השבת, מזמור שיר לע"ל, ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים, ע"כ. וכן כתוב בספר מגיד מישרים למרן הב"י (פ' ויקהל בד"ה שנה ש"ו) שאמר המגיד למרן וז"ל, והיינו דאמרו רבנן חנוכה ופורים אינם בטלים לעולם, ע"ש. וכ"כ הר"ש אלקבץ בהקדמת ספרו מנות הלוי, שכן אמרו חנוכה ופורים אינם בטלים לעולם. ועיני ראתה בשו"ת רשב"ן (או"ח סי' קסו) שהביא הרב השואל דברי העטרת זקנים והמגיד מישרים וכתב, והנה לקוצר השגתי לא מצאתי עדיין מימרא מפורש דבר חז"ל כי ביוצר לס' זכור ד"ה אלקים אל דמי לך כתב, כל המועדים יהיו בטלים וימי הפורים לא בטלים, ע"ש. ולא הזכיר חנוכה. והביא גם מש"כ הרמב"ם ספ"ב מהל' מגילה (הי"ח) וז"ל, כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח חוץ ממגילת אסתר, הרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבעל פה שאינן בטלין לעולם, ואף על פי שכל זכרון הצרות יבטל שנא' "כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו מעיני", ימי הפורים לא יבטלו שנא' "וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם", עכ"ל. ולא הזכיר חנוכה. והשיבו שהוא נמצא במדרש

משלי. ועל מה שהרמב"ם הביא רק מגלת אסתר ולא חנוכה כתב, הא הרמב"ם אינו מזכיר ג"כ יוה"כ, ובמדרש משלי איתא א"ר אף יוה"כ אינו בטל לעולם שנא' "והיתה זאת לכם לחקת עולם", ע"ש. והנה מש"כ שהוא נמצא במדרש משלי בקשתיהו ולא מצאתיהו, כי בפרשה ט' (אות ב), לא נזכר חנוכה כלל אלא רק פורים, ומייתי' התם קרא דמייתי הרמב"ם, ובשם דבר אחר נזכר דגם יוה"כ אינו בטל, ע"ש. ושמא היתה לפניו גירסא אחרת במדרש. ומש"כ על דברי הרמב"ם, אכתי קשיא למה לא הזכיר הרמב"ם הא דחנוכה אינו בטל לעולם, דגבי יוה"כ דאיכא פלוגתא, י"ל דהרמב"ם ס"ל דלא קי"ל כרבי, אבל בחנוכה דליכא פלוגתא, הו"ל לכתוב דגם חנוכה לא בטל, אלא ע"כ דלא היתה לפניו גירסא זו [ועי' למרן בכס"מ שכתב דמקור דברי הרמב"ם הוא ממדרש משלי הנ"ל. וגם בתשו' הרשב"א ח"א (סי' צג) שרמז לה הרשב"ן, מייתי המדרש הנ"ל, ולא הזכיר כלל דימי חנוכה אינן בטלין לע"ל].

והרשב"א בתשו' ח"א (סי' צג) נשאל על דברי המדרש, דמי הוא זה שיאמר שיבטל מן התורה אפילו אות אחת ואפילו קוצו של יו"ד. והשיב וז"ל, דברים נוספים עוד בהגדה זו, והוא שאמרו שם, אמר רבי אף יום הכפורים אינו בטל לעולם שנא' "והיתה זאת לכם לחקת עולם". ואם כן זה קשה יותר שהרי גם בפסחים כתב חקת עולם שנא' "והיה היום הזה לכם לזכרון וחגותם אותו חג לה' לדורותיכם חקת עולם תחגוהו". וכתוב "ושמרתם את היום הזה לדורותיכם חקת עולם". על כן נראה לי פירושו שכל המועדים לא הבטיח עליהם יתברך שלא יגרום החטא ביטולם באחד מן הזמנים. וכמו שכתב "שכח ה' בציון מועד ושבת". אבל בימי הפורים הבטיח דכתוב "לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם". לא יעברו ולא יסוף עשאום הבטחה לא אזהרה. וכן יום הכפורים "והיתה זאת לכם הבטחה שתהיה לחקת עולם". שהיום יכפר ואפילו לא ישמרוהו. ודעת רבי כאן כדעתו בגמרא דאמר יום הכפורים מכפר בין על השבים בין על שאינן שבים. אבל חקת עולם האמור בפסח אזהרה לא הבטחה דכתוב "חקת עולם תחגוהו ושמרתם לדורותיכם", עכ"ל. ועי' בשו"ת הרדב"ז ח"ב (סי' תרסו). ועי' עוד בדרשות חתם סופר (קטו ע"א קנט ע"ג), והובא גם בחדושי חת"ס במגילה (ז.) ד"ה רנב"י. ואכמ"ל. ונמצא לפי זה דלא מצינו שום חג שיתבטל לע"ל, וה"ה ימי חנוכה.

ברם מד' הרמב"ם ספ"ב מהל' מגילה הנ"ל לא משמע דס"ל כפי' הרשב"א שכתב, כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח חוץ ממג"א וכו', ימי הפורים לא יבטלו שנא' וכו'. ומשמע דמ"ש שלא יבטלו היינו לע"ל, וא"כ שאר מועדים יבטלו

לע״ל. וגם מד׳ המגיד מישרים מבואר בהדיא דשאר מועדים יבטלו, ע״ש. אולם שוב ראיתי בחדושי מרן ריז״ז הלוי עה״ת (אסתר) בפסוק ״וימי הפורים״ וגו׳ שכתב בפשיטות דכוונת הרמב״ם, דכל זכרון הצרות יבטל לימות המשיח, ולא ישאר דבר מכל התקנות שנתקנו בשביל הצרות, ומייתי ע״ז קרא דכי נשכחו הצרות הראשונות וגו׳, דהצרות שסבלו ישראל בגולה יהיו משוכחים לגמרי לימות המשיח ולא יהיה להם עוד זכר כלל, ונראה דזהו ביאור מ״ש ואם כל המועדות יהיו בטלין ר״ל המועדות של מגילת תענית שנתקנו בשביל הצרות, אבל ימי הפורים לא יבטלו, אף שגם הם נתקנו בשביל הצרות, ע״כ. ולפ״ז נראה דאין הכרח כלל דס״ל להרמב״ם דחנוכה בטל לע״ל, דרק אותם מועדות שנתקנו בשביל הצרות יבטלו, משא״כ חנוכה, דזכרון הימים, אינו על הצלת הגוף, אלא הצלת שמירת הדת, ועל כן לא נצטונו באכילה ושתיה, וכמו שכתב הלבוש (סי׳ תרע), וא״כ י״ל דהא פשיטא דאינו בטל לעולם כמו ג׳ הרגלים, ודו״ק.

ותבט עיני בספר חסידים (סי׳ שסט) שכתב וז״ל, ״אל תזכרו ראשונות״, אלו מועדות הראשונות שבימי משה, אבל פורים אינו בכלל המועדות הראשונות, שכל הנסים אינם דומות לפורים, שהרי במצרים גזרו ״כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו״, הבן להמית והבת להחיות, אבל הפורים מנער ועד זקן טף ונשים, כל היהודים, לכן ימי הפורים לא יהיו נבטלים, ויש אומרים יוה״כ, וכפרה על השגגות, ואך תתמה שהרי אך הנשמות לאחר מיתה חוטאים ונענשים וכו׳, עכ״ל. וגם מדבריו מבואר דלית ליה הא דחנוכה אינו בטל. וגם מבואר דלא ס״ל כמש״כ הרשב״א בתשו׳ הנ״ל, משום דקרא ד״אל תזכור ראשונות״ מיירי לע״ל, ועי׳ ברכות (יב:), וכן מוכח ממ״ש שהרי אף הנשמות לאחר מיתה חוטאים ונענשים וכו׳. ונמצינו למדין לפי דבריו ימי חנוכה בטלין לע״ל. ברם בפי׳ קדמון שעל ס״ח שם כתב, דהטעם שהמועדות בטלות לע״ל, משום שהמצות בטלות לע״ל כר׳ יוחנן במס׳ נדה במתים חפשי שכיון שאדם מת נעשה חפשי מן המצות. והקשה דהלא אמרי׳ אין מיתה לע״ל. וכתב דלפי מה דאמרי׳ שמה דכתיב ״מות ירעם״, אינו דבר כללי, אלא קאי דוקא על אותם שמתו כבר ולא על אשר חיים עודינה שהם לא מתו כלל, א״ש נמי שמה שאמרו שהמועדות בטילות לא על החיים שהן לא ימותו לעולם, אלא על המתות כבר שהן חפשי מן המצות, וכיון שהן חפשי לאחר שמתו, אף לעתיד לאחר התחיה נמי הם פטורים כדאי׳ בתוס׳ בנדה הנ״ל וכו׳, ע״ש.

מיהו יש להקשות מה ענין במתים חפשי לאחר תחיה, דכיון שקמו כבר אינם מתים, ולמה יהיו פטורים מן

המצות, וצ"ל דכוונתו דהמתים פקע מהם חיוב שמירת המצות, ואפי' אחר התחיה אינם חוזרים ומתחייבים, משא"כ החיים שלא ימותו לעולם, דלא פקע מהם מעולם חיוב שמירת המצות, ולהכי אינם נפטרים, ודו"ק. מיהו איכא למידק עלה ממאי דמקשי' בשבת (קנב:), והכתיב "כי עפר אתה ואל עפר תשוב", ופרש"י, והאי ליכא למימר ברשעים לחודייהו דכל קללותיו של אדה"ר כל דורותיו שוין בהן, ומשנינן ההוא שעה אחת קודם תחיית המתים. ונמצא דכל הבריות ימותו שעה אחת קודם תחיית המתים, ואפי' צדיקים גמורים, וא"כ לא יהיה מי שיתחייב במצות. אולם שמא יש קצת ליישב דס"ל דסוגיות חלוקות הן, דהנה בפ"ק דסוטה (יב.) אמרי', מכאן לנשים צדקניות שלא היו בפתקא של חוה. ועי' רש"י בפסחים (קטז.) על מאי דאמרי', מאי מצוה ר' לוי אמר זכר לתפוח, ופירש, שהיו יולדות בניהן שם בלא עצב ולא יכירו בהם המצרים כו'. אולם עי' בשו"ת חתם סופר (יו"ד ס"ס שנג), ודו"ק.

ושוב ראיתי בס' החיים לאחיו של המהר"ל ח"ג (פ"ז) שהביא בשם רז"ל, דכל המועדים בטלין חוץ מחנוכה ופורים. ופירש דלא שיתבטלו לגמרי, וחלילה שיתבטל אפי' נקדה אחת מן התורה שהיא נצחית, וכ"ש מועדי ה', אבל הכונה כי היונים שבטלו מודעי ה', לא בטלו חנוכה ופורים, לפי שלא הקפידו עליהם לבטלם אחר שאינם מן התורה, וגם אינם מועדים גמורים, שהרי מותרים הם בעשית המלאכה, ע"כ. ולכאורה הוא דוחק גדול דקאמר כל המועדים בטלין, ולא קאמר כל המועדים בטלו. וצ"ע. ועוד פירש שם, לא שיתבטלו המועדים עצמם חלילה, אבל הטעם שלהם בטל, שכל המועדים הם לזכר יציאת מצרים, וכבר בטל מצרים ובטל שעבודם, אבל טעם מצות חנוכה ופורים אינם בטלים לעולם, שעדיין עומדים עלינו בכל דור ודור להשכיח אותנו מתורתנו, כדרך שעשו היונים בימי החנכה האלו, וכן בכל עת ובכל שעה חושבים עלינו שונאנו וכו', הרי שנסי חנכה ופורים אינם בטלים לעולם, ע"כ. וע"ע בספרו אגרת הטיול (חלק הדרוש ערך מועדים).

ולכאורה דבר זה תלוי בסוגיא דמצות בטילות לע"ל, והנה הרשב"א בחידושיו לנדה (סא:) ובחידושי אגדה לברכות (יב:) נקיט דלא יתבטלו המצות לע"ל כלל [ואזיל לשיטתיה בתשו' הנ"ל], וכ"ה באברבנאל ישועות משיחו ח"ב (העיון הרביעי פ"ד ד"ה זהו). אבל הריטב"א (נדה שם) ס"ל דיתבטלו, ועי' עוד מהרי"ץ חיות (שם) ובחולין (סז:) ובכלי חמדה (פרשת נצבים) ובקובץ שיעורים ח"ב (סי' כט) ובבאורים בסוף הריטב"א הוצאת הרב קוק (סי' כד). ואכמ"ל. ונראה דמאן דאמר דיתבטלו, מפרש מדרש משלי הנ"ל כפשטיה. נמצא כעת דלא מצאנו מקור מפורש

בחז״ל דימי חנוכה אינן בטלין לע״ל, וא״כ מסתבר דיתבטלו למ״ד דמצות בטילות לע״ל, אבל לסוברים דאין מצות בטילות לע״ל וכדעת הרשב״א, גם ימי חנוכה אינן בטלין. מיהו נאמן עלינו המגיד דגם ימי חנוכה לא יתבטלו, ואין לזה סתירה ממאי דלא נקטו גם ימי חנוכה במדרש משלי הנ״ל, די״ל דלא נקטו אלא הני דילפי׳ להו מקראי, וק״ל [ובעיקר הענין דמצות בטילות לע״ל, יש להעיר מכמה מקומות, עי׳ בגמ׳ דתענית (יז.) וסנהדרין (כב:) וסוכה (מא.) ומנחות (סח.) ושבת (סג.), אבל אין הפנאי מסכים עמדי לישא וליתן בדבר].

והן עתה ראיתי לרבינו בחיי עה״ת פר׳ וילך (דברים לא, כא) שכתב לחלק בזה וז״ל, שיבוא זמן שתשתכח התורה והוא בזמן בטול יצה״ר שהוא זמן התחיה שעתידה תורה שתתבטל באותו זמן חוץ מפורים, וזהו שאמר ״כי לא תשכח מפי זרעו כי ידעתי את יצרו״, כלומר כל זמן שידעתי את יצרו, והוא כשיתבטל יצרו תשכח. וכן אמרו רז״ל (שבת קלח:) עתידה תורה שתשתכח מישראל, וזה יהיה בזמן התחיה ולא בימות המשיח ח״ו, שהרי אמרו רז״ל (שם סג.), אין בין העוה״ז לימות המשיח אלא שעבוד גלויות בלבד, אבל קיום התורה לנו ולבנינו עד עולם, כל זמן שהעוה״ז הגופני נוהג בנהוג זה, אבל לתחיית המתים עתיד שישתנה לטוב וינהוג נהוג אחר, ושם אמרו שתשכח תורה מישראל, עכ״ל. והביא מ״ש במדרש משלי הנ״ל, ע״ש. ומעתה אפי׳ אם נאמר דימי החנוכה בטלין לע״ל, אפשר דיש מקום לדון בשאלה הנ״ל דבימות המשיח קודם התחיה, אפשר דהלכה כב״ש[א].

בענין מ״ש כי לע״ל הלכה כבית שמאי

ב) והנה בעיקר מה שנודע בשערים כי לעתיד לבא הלכה כב״ש, דרשתי וחקרתי מה מקורו, והוא נמצא בכמה ספרים, ואחד מהם הוא ספר סדר הדורות (ערך שמאי) בשם ספר ויקהל משה (דף מב ודף נד). וכ״כ בס׳ בני יששכר (חדש סיון מאמר ו אות ד) בשם ספר קול ברמה בשם רבינו האר״י. וכ״כ רבינו החיד״א בס׳ פתח עינים (אבות פ״ה מי״ז) בשם המקובלים. וכ״כ הגאון ר״י אייבשיץ בס׳ אהבת יהונתן (הפטרת אחרון ש״פ) בשם הזוהר. וכ״כ המלבי״ם (ריש פרשת חקת, תורה אור דף קמז ע״א) בשם האר״י. וכ״כ בסידור הגר״א (ביאור אבני אליהו ביוצר אור) בשם הגר״א, דלעתיד לבא יהיה הלכה

א. ועוד יש להעיר אם בשאלה כגון זו אמרי׳ דרוש וקבל שכר, דכיון דבימות המשיח, מלאה הארץ דעה את ה׳, וכבר תתודע ההלכה, לא נפקא לן מינה מידי, ועי׳ ברש״י חולין (יט.) וברא״ש (פ״א דחולין סי׳ כג), ובחדושי הרמב״ן לשבת (קלג.) ובחדושי הריטב״א ליומא (יג.) ובפירוש הרמ״ה לסנהדרין (נא:), ע״ש. ואכמ״ל.

כב"ש. ע"ש. וע"ע בקובץ בית אהרן וישראל (גליון צב שנה טז עמ' קמד) [ודלא כמו ששמעתי בשם הגר"מ פינשטיין שפקפק בהאי כללא אשר יסודתו בהררי קודש]. ואמרתי בעניותי לבאר טעם הדבר, כי הנה מצינו דעל פי רוב בית שמאי מחמירין ובית הלל מקילין, מלבד כמה דברים שנמצאו בפ"ג דעדיות, דהם מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה [והוא משום דב"ש הם מסטרא דגבורה וב"ה הם מסטרא דחסד כנודע, וכן היו שמאי והלל, כמו שאמרו בשבת (ל:), לעולם יהיה אדם ענוותן כהלל, ואל יהיה קפדן כשמאי, ע"ש. וי"ל דעל כן היו פעמים מועטות דב"ש הקלו וב"ה החמירו, כדי לכלול את הדינים בחסדים ואת החסדים בדינים, ודו"ק]. ותחלה נברא העולם במדת הדין כי הוא אשר ראוי באמת, אך כאשר ראה הקב"ה שאין העולם עומד בדין, שיטף את מדת הרחמים כמ"ש רש"י על התורה (פר' בראשית) [והיינו דמצינו בשבת (שם) דאותם גרים הלכו תחלה לשמאי, ודחפם באמת הבנין, ואח"כ באו אל הלל וגיירם, ודו"ק], והעולם אינו עומד בדין מפני יצה"ר המחטיא בני אדם, כי אם עונות תשמור י"ה ה' מי יעמוד, אך לעתיד לבא שיתבטל יצה"ר מן העולם כדאיתא בגמ' דסוכה (נב.), שוב העולם יוכל לעמוד על מדת הדין, ועל כן בזה העולם צריכין אנו לפסוק הלכה כב"ה, כי אנו צריכין לרחמים, אבל לע"ל פסקי' כב"ש כי כן ראוי להנהיג העולם על פי מדת הדין, כאשר עלה במחשבה תחלה, ודו"ק [אולם לפי מ"ש רבינו בחיי הנ"ל זה לא יתכן].

אם בנ"ד שייך הכלל הנ"ל דהלכה כב"ש ועוד טעמים שעתה ימשיך לעשות כב"ה

ג) והשתא מסתפקנא בהאי כללא דלעתיד לבא הלכה כב"ש, אם הוא בכל מחלוקת ב"ה וב"ש, או דוקא במה שב"ש מחמירים וב"ה מקילים מטעמא דאמרן, אבל בשאר מילי י"ל דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד כדאמרי' בערובין (יג:), דאלו ואלו דברי אלוקים חיים, וא"כ בנידון דידן י"ל דגם לע"ל לא פסקי' כב"ש, משום דאינו ענין של חומרא וקולא [אך אולי על פי סודם של דברים גם בדברים שאינם ענינים של חומרא וקולא, טעמם של ב"ש הוא ע"פ הדין וטעמם של ב"ה הוא ע"פ החסד, ויש קצת לפלפל]. וצ"ע. ועוד י"ל דהא דלע"ל קי"ל כב"ש הוא דוקא בענין של הלכה כגון איסור והיתר, אבל לא בהדור בעלמא, וכיוצא בו כתב בבה"ל (סי' תרעא) גבי פלוגתא דב"ש וב"ה בנרות חנוכה, דאפשר דדעת הרי"ף דזה לא נכנס בכלל מה דקי"ל בעלמא דהלכה כב"ה בדינא, אחרי דאינם מחולקים בענין הלכה אלא בענין הדור בעלמא, ולזה הביא מה שאמר ר' יוחנן על שני זקנים, ע"ש. וא"כ כן י"ל גבי מ"ש דלע"ל הלכה כב"ש, דאפשר דהוא דוקא בענין הלכה. אולם מש"כ הבה"ל

אינו עיקר, כמו שכתב בעצמו בסו״ד, מדלא הזכר דבר זה בשום פוסק אין לצרף דבר זה להלכה כלל, ולא כתב רק לעורר לב המעינים, ע״ש. ולכאורה ה״ה בכאן. וצריך עיון.

מיהו נראה דיש טעם נכון שלא ישנה עכשיו לעשות כב״ש, דכיון דהדליק באותו יום כב״ה, אם עתה יחזור ויעשה כב״ש, הו״ל פגם לב״ה, דומיא דמה שמצינו גבי ס״ת (סוטה מא.). ובפרט שאינו אלא הדור בעלמא. וגבי דברים שאינם איסור והיתר מצינו דפעמים פסקינן כספרים חיצוניים אפי׳ נגד התלמוד, וכמו שכתב מרן בשו״ת אבקת רוכל (סי׳ כח), ע״ש. וע״ע בשו״ת טוב עין (סי׳ יג), ע״ש. ואכמ״ל. וגם שמא י״ל דלא נחשב הידור רק בשעה שמדליק את נרות החיוב, אבל כאן שכבר הדליק הנרות כהלכתן, וכבר הסיח דעתו מהמצוה, י״ל דלא עביד מצוה אם יחזור וידליק עוד נרות של הדור [ועוד צ״ע בסברא זו]. הלכך מוטב שלא ידליק כדעת ב״ש באותו היום. ויותר מזה נ״ל דכיון דאיכא מ״ד בגמ׳ דטעמא דב״ה כנגד ימים היוצאים וטעמא דב״ש כנגד ימים הנכנסים, י״ל דכיון דזה התחיל להדליק כדעת ב״ה כנגד ימים היוצאים, לא אריך עתה לשנות סדרו ולעשות כב״ש, דכיון דאינו ענין של איסור והיתר כנ״ל, מוטב שימשיך במה שהתחיל ויעשה ההדור בשלימות, ולא יהיה משנה הסדר באמצע.

ועוד י״ל דמד׳ ב״ש לא משמע דמאן דעביד כב״ה לא שפיר עביד, אלא דס״ל דעדיף טפי לעשות כדבריהם, אבל מד׳ ב״ה דאמרי׳ דאם פוחת והולך איכא משום מעלין בקודש ואין מורידין, נמצא דאית ביה דרא דאיסורא, ועי׳ מנחות (צט.), דגם גבי תשמישי מצוה אשכחן דאיכא משום מעלין בקודש ואין מורידין בר״פ התכלת מנחות (לז:). וא״כ י״ל דכה״ג עדיף לן למעבד כב״ה אפי׳ לעתיד לבא, דכיון דגם לב״ש אינו מפסיד אלא הדור בעלמא, מוטב שיעשה כב״ה, ולא יהיה עושה דבר שיש בו חשש איסור אליבא דב״ה, וכה״ג מצינו שכתב הב״ח (או״ח סי׳ תרז) גבי מ״ש הרי״ץ גיאת שאין להתוודות על עבירות שהתוודה עליהם ביוה״כ שעבר, דטעמו שפסק כת״ק דראב״י שסובר כן, ודעתו דאע״ג דמשנת ראב״י קב ונקי, הכא כיון שראב״י אינו אומר אלא שהוא משובח דכתיב ״כי פשעי אני אדע״, אבל אינו בחיוב להתודות עליהם, ות״ק סובר דאיסורא הוי משום ככלב שב על קיאו הדעת מכרעת שלא להתודות עליהן, ע״כ. ואע״ג דשאר פוסקים חלקו על הרי״ץ גיאת ופסקו כראב״י, אפשר דהוא משום דכללא דמשנת ראב״י אלים למפסק כוותיה, משא״כ כאן דמחלוקת ב״ה וב״ש היא מחלוקת שקולה דב״ה רבים וב״ש חריפי כמ״ש התוס׳ בערובין (ז:) ויבמות (יד.) וב״מ (נט:), וא״כ י״ל

דבהא כ"ע מודו דשפיר עבדינן כב"ה, ודו"ק.

תבנא לדינא נראה דבאותו היום ודאי לא יהדר לעשות כב"ש משום פגמם של ב"ה, וגם ביום שאחריו מסתבר דימשיך לעשות כב"ה כיון דהתחיל סדרם, ולשנה אחרת צ"ע. ויהי רצון שיבנה בית המקדש בימינו מהרה ושם נדליק את המנורה בבית שוכן מעונה.

מינאי עבדא
חן פדלון

אם מותר להחליף לתינוק כנגד נרות חנוכה

לכבוד הרב היקר והנעלה, יושב באהלה של תורה, גזע תרשישים, בנן של קדושים, את דבריו הכל בצמא שותים, ה"ה הרה"ג ר' **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א מח"ס גם אני אודך ועוד.

ע"ד שאלתו אם מותר להחליף לקטן כנגד נרות חנוכה. והנני משיב בקצרה את אשר נלע"ד.

בשבת (כב.), אמר רב יהודה אמר רב אסי אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה, כי אמריתה קמיה דשמואל, אמר לי וכי נר קדושה יש בה, מתקיף לה רב יוסף וכי דם קדושה יש בו, דתניא "ושפך וכסה" במה ששפך יכסה, שלא יכסנו ברגל שלא יהו מצות בזיות עליו. ונראה דשמואל נמי ידע ההיא דרשא דכסוי הדם, אלא דס"ל דלא דמי לכסוי הדם, דהתם עושה מעשה בזיון במצוה עצמה, ועושה המצוה דרך בזיון, אבל בכאן הדלקה עושה מצוה כדאי' התם (כד.), והוא הדליק בכבוד. וגם אינו נוגע כלל בנרות, ולא הוי כ"כ בזיון, ורק אם היה בהם קדושה, היה אסור להנות מהם. ורב יוסף ס"ל דכיון דס"ס עושה בו תשמישו, הוי בכלל בזיון. ועתה ראיתי בבעל המאור (ד"ה למ"ד) שכ', דשמואל לא מדמי לכסוי הדם כדמדמי ליה רב יוסף דמשתמש בגופו של נר, כמו שמכסה דם ברגל, ע"כ. והנה בנ"ד י"ל דשמואל נמי מודה דאסור, דע"כ לא פליג אדר"י דלא הוי בכלל בזיון מצוה, אלא משום דאינו עושה תשמיש בזוי, אלא רק משתמש באור הנרות לצורכו, ולא הוי בזיון, אבל הכא דאיכא צואה כנגד הנרות, שפיר מצינן למימר דאיכא בזיון מצוה. ומאידך י"ל איפכא דע"כ לא אסר ר"י משום בזיון מצוה, אלא משום דעכ"פ משתמש בנרות לצורכו, משא"כ כאן שאין משתמש כלל בנרות. ופשוט.

ונראה דשרי מהא דלא אשכחן דאסור דאסרה תורה אלא לומר דברים שבקדושה כנגד צואה כדכתיב "והיה מחניך קדוש", ועי' ברכות (כה:) ושבת (קנ.) וברש"י שם, ואילו שאר מצות לא אשכחן דאסור. וגם לפי מש"כ הבה"ל (סי' תקפז), דאסור לקיים מצוה במקום מטונף, ע"ש. הנה ב' טעמיו אינן

שייכים כאן, דהכא כבר קיים המצוה בשעת ההדלקה, וא״צ לכוון לקיים המצוה אחר ההדלקה, וגם אחר שהביא הטינוף כבר כלה מעשה המצוה שעשה, ואין כאן משום בזוי מצוה. ולא דמי לשופר דאסור לרחצו במי רגלים כדאי׳ בר״ה (לג.), אע״ג דלא מקיים מצות תקיעת שופר בשעת הרחיצה, דהתם נוגעים המי רגלים בשופר עצמו שהוא חפץ מצוה, משא״כ כאן. וכן פשוט דלא דמי למש״כ רש״י ביומא (יא.) בטעמא דבית התבן ובית הבקר וכו׳, פטורין מן המזוזה, היכא דנשים רוחצות בו, דמקום גנאי הוא שעומדות שם ערומות, ואין כבוד שמים להיות שם מזוזה. דמזוזה היא מכתבי הקודש. ואע״ג דאפשר לכסותה. אכתי איכא בזיון [וחמיר משאר מצות אפי׳ שאין דבר חוצץ ביניהם]. או דאע״ג דאפשר בכסוי, מ״מ פטורה, דלא בעי למעבד טצדקי לחייב עצמו, ועי׳ סוכה (לב:), גבי הרדוף, והרי התם יכול לאחזו ע״י דבר אחר, וכל לנאותו אינו חוצץ, עי׳ שם (לז:), ודו״ק. והבה״ל דכתב לדמות עושה מצוה במקום המטונף להה״א שופר, הוא משום דהיכא דעושה מצוה במקום מטונף, הרי המצוה נעשית במקום המטונף, ודמי לנוגע, ודו״ק.

ויש להביא ראיה להתיר ממ״ש מרן בשו״ע (יו״ד סי׳ רפו ס״ה), דבמקום שיש טינוף כגון שתינוקות מצויים שם ״טוב״ לכסות המזוזה, ע״כ. אלמא דאפי׳ מזוזה שהיא כתבי הקודש מדינא א״צ לכסות. וע״כ דהכא לא חיישי׳ משום מצות בזויות עליו שאין עושה המצוה או משתמש במצוה במה שהוא מבוזה. וכ״ש הכא דשפיר דמי שאין בנרות קדושה כלל. ועל כן גם האחרונים שהחמירו שם שלא להקל כלל בלא כסוי, הכא מודו דלית לן בה. אלא די״ל דהתם שרי מדינא כיון דמזוזה היא גבוהה מי׳ טפחים, ע״ש בב״י, משא״כ היכא דעושה תשמיש בזוי כנגד נרות חנוכה שהם מונחים תוך י׳ טפחים, די״ל דאסור. אבל יש להביא ראיה מהא דשרי לכנס לבית הכסא בטלית קטן, אע״ג דמקיים מצוה בכל שעה, וכל הציציות גליות. וכן מותר לשמש בטלית קטן, וכמ״ש הפוסקים [וכן מצאתי בס׳ מהר״ז בינגא (הל׳ ציצית בהגהות אות פה) מההיא דמנחות (מד.), ע״ש]. וע״כ נראה פשוט דיש להקל, ועל המחמיר להביא ראיה לאסור. אלא דמ״מ נראה דיש מדת חסידות ליזהר בזה. ובפרט שיש קצת קדושה באותם נרות. ועי׳ בס׳ קב הישר (פרק לו), ודו״ק. כל זאת אמרתי בחפזי.

וה׳ יהיה בעזרי.

דברי הקטן
חן פדלון

הגאון רבי יוסף אביטבול שליט"א
מח"ס שערי יוסף ושא"ס

בדיני ברכת הסופגניות מטוגנות \ אפויות

בס"ד, כסלו ה'תשפ"ה

לכבוד הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א במח"ס גם אני אודך ושא"ס.

אכתוב בזה על מה שפרסם חכם אחד שרוב הסופגניות אפויות ולכן ברכתם המוציא, ומחמת זה רבים טעו וברכו על על כל הסופגניות המוציא, ואין הדברים מדויקים, ויש בזה עוד צדדים וכדלהלן:

מנהג אכילת סופגניות

בכת"י של רבינו מימון אביו של הרמב"ם בחיבורו על התפילות בלשון ערבי כתב בזה"ל: אין להקל בשום מנהג ואפילו מנהג קל ויתחייב כל נכון לו עשות משתה ושמחה ומאכל לפרסם הנס שעשה השי"ת עמנו באותם הימים ופשט המנהג לעשות סופגנית וכדו', משום שהם קלויים בשמן זכר לברכתו, וכתב רבינו ניסים במגילת סתרים כי בכל מנהגי האומה באלו המנהגות כמו זה, והראש בראש השנה, החלב בפורים וכר ואותם המנהגים אין לנו לבזותם ומי שהנהיגם זריז ומשתדל הוא, כי הם מעיקרים נעשים ולא יבוזו כמנהג האומה וכבר אמר הנביא ע"ה ואל תמוש תורת אמך דת אומתך אל תעזוב עכ"ל.

עוד טעם הובא בשם הגרשז"א שהרי כתוב בגמ' בע"ז דף נב ע"ב כל הכלים אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו הכנו והקדשנו מאי לאו הכנו דאבלינהו הקדשנו דאדקשננהו א"ל ברוך אתה לשמים שהחזרת לי אבדתי הכנו שגנזנום והקדשנו שהקדשנו אחרים תחתיהם, ואמר הגרשז"א שלכן הרגילו עצמם לאכול מאכלים שמברכים עליהם מעין שלש משום ששם מזכירים על מזבחך ואילו בברכת המזון לא מזכירים על מזבחך אלא רק על מקדשך, ולכן אנו בחנוכה שמבקשים ומזכירים את המזבח ההרוס ולכן צריך לכיון בזה. והנה כבר העירו דכ"ז אי נימא דברכת הסופגניות הוא מזונות ולא המוציא ותלוי מהו דיו כפת הבאה בכיסנין או לא. [עוד ראיתי בשם הגר"י זילברשטין שליט"א שאמר בשיערו השבועי (יום ג' פ' וישלח) והו"ד בקובץ אוצר הפרשה (וישלח תשפ"א) שאם אדם אכל סופגניה וברך ברכה אחרונה ולא אמר על מזבחך לא מצאנו בגמ' שהוא חשיב ששינה ממטבע שטבעו חכמים ולכן לדינא אין זה מעכב, אבל

זה בושה וחרפה שעל הפסוגניה שאכל שכל כולה באה כדי לומר על מזבחחך שישכח ולכן העצה היא שיאכל שוב כזית ויתחייב בברכה וכאשר יברך יעמיד עליו שומר שלא ישכח לומר על מזבחך עתכ"ד. ולענ"ד הוא חידוש גדול דיש לחוש בזה משום ברכה לבטלה, וגם שאינו צריך לאכול. ושוב העיר לי בזה ידידי הגר"ח מלין שליט"א שהגרי"ז שליט"א כתב כן רק על דרך המוסר, וע"ע בספרו חמדת חיים אות ריב עמ' קמט שהביא הדברים הנ"ל].

ברכת הסופגניות

שאלה: האם צריך להדר לאכול סופגניות רק בתוך הסעודה.

תשובה: בסופגניות מטוגנות שבזמנינו, אף אם אין בהם מתיקות כ"כ, אין צריך להדר לאוכלם בתוך הסעודה, ואפשר לברך עליהם מזונות לכתחילה.

מקור: במשנה בחלה (פ"א משנה ד') והובאה בגמ' בפסחים (לז ע"א) "תנו רבנן הסופגנין והדובשנין ואיסקריטין וחלת המסרת והמדומע פטורים מן החלה", ונחלקו רבי יוחנן וריש לקיש שמעשה אילפס חייבים בחלה, ודעת רבי יוחנן שפטור מחלה, ולהלכה נפסק כדעת רבי יוחנן, וכן מבואר בשאילתות (פרשת צו שאילת עז) והתוספות (שם ע"ב ד"ה דכו"ע) והרמב"ם (פ"ו מהל' חלה הי"ב) והרא"ש (שם סימן טו) שהלכה כרבי יוחנן, ואולם דעת הר"ח והו"ד ברא"ש שם שהלכה כר"ל.

ונחלקו הראשונים, בדעת רבי יוחנן, האם דעת ר"י הוא גם בבלילה עבה, או רק בבילה רכה, ונפק"מ האם בלילה עבה שבישל אותו פטורה מחלה, וכן האם ברכת המוציא תלויה האם הבצק חייב בהפרשת חלה וברכתו המוציא או לא.

דעת ר"ת (והו"ד בתוס' שם, והרא"ש שם סי' טז והר"ן שם ובמרדכי שם סי' תקצ"ב בסמ"ג עשין כז ובסמ"ק שם) שברכת המוציא תלויה בחלה, וכל שחייב בחלה, מברכים עליו המוציא, ולכן כל דבר שבלילתו עבה אף אם בשלו בשקין, ברכתו המוציא וברכת המזון, וכן אם בלילתו רכה שפטור מחלה ולבסוף אפאו, דינו כחלה, וכיון שפטור מחלה, ברכתו בורא מיני מזונות.

אבל דעת הר"ש (והו"ד רבינו ירוחם (ני"ו ח"ה דף קמד ע"ד) ורבינו יונה (ברכות דף כז ע"א מדפי הרי"ף ד"ה מזה) והו"ד ב"י סי' קס"ח סי"ג בשם רבינו שמשון והרמב"ן) שאף בעיסה עבה אם בישלה או טיגנה אין מברכים עליה המוציא, אף אם חייבת בחלה, [ואף אם יש עליה תוריתא דנהמא] מ"מ אין דיני הפרשת חלה, כדיני ברכת המוציא, כיון שבהפרשת חלה הולכים אחר שעת העיסה, אבל בברכת המוציא הולכים אחר שעת

אפיה, וכיון שבשעת אפיה היא מטוגנת בשמן ברכתה בורא מיני מזונות.

וסיים בב"י "וכן נהגו העולם שלא לברך המוציא על הסופגנין וכיוצא בהם אע"פ שעושין תחילת עיסתן עבה". (ובב"י שם האריך שכן נראה דעת הרא"ש ובטור ביו"ד סי' שכ"ט לגבי הפרשת חלה, ותמה שם מדוע לגבי ברכת המוציא בסי' ק"ח סי"ג כתב שהלכה הוא כדברי ר"ת). ומ"מ הביא בב"י מש"כ ברא"ש (פסחים שם ובהלכות חלה סימן ב') שר"מ הפריש חלה מספק, ולא אכל הלחם הנ"ל אלא רק בתוך הסעודה, וז"ל: "ורבינו מאיר הנהיג בביתו כשהיו לשון עיסה כדי לבשלה במים או לטגנה בשמן היה מצוה לאפות ממנה מעט וע"י כך נתחייבה כל העיסה בחלה קודם שיאפו ממנו מעט. דחיישינן שמא תמלך כדפירשנו לעיל גם לא היה אוכל בלא המוציא אחר שנתבשלה או נטגנה גם לא היה מברך עליה המוציא אלא על לחם אחר היה מברך המוציא ואח"כ (היה) אוכלה". והו"ד בטור יו"ד סי' שכ"ט, ובב"י שם ד"ה כתב, וסיים לדינא בב"י שם "וכן ראוי לנהוג, וכן כתב בההגות מיימוניות פ"ג מהלכות ברכות אות ג' בשם סמ"ק סי' קנ"א דירא שמים יצא ידי שניהם ולא יאכלם אלא בתוך הסעודה".

ולהלכה פסק שו"ע שם סי"ג כתב וז"ל: אפילו דבר שבלילתו (פירוש לישת הקמח במים) עבה, אם בשלה או טגנה אין מברך עליה המוציא, אפילו שיש עליה תוריתא דנהמא ואפילו נתחייבה בחלה, דברכת המוציא אינו הולך אלא אחר שעת אפייה, ויש חולקין ואומרים דכל שתחילת העיסה עבה, אפילו ריככה אח"כ במים ועשאה סופגנין (פירוש עיסה שלשוה ועשאוה כמין ספוג) ובשלה במים או טגנה בשמן, מברך עליהם המוציא ונהגו להקל, וירא שמים יצא ידי שניהם, ולא יאכל אלא ע"י לה שיברך על לחם אחר תחלה. עכ"ל. ומבואר מדברי השו"ע שהביא בסתם דעת רבינו ירוחם, שאין ברכתו המוציא, כיון שבברכת המוציא הולכים אחר שעת אפייה, ואח"כ הביא היש חולקין, וסיים שירא שמים ידי שניהם, שבודאי לכתחילה יש לחוש לשיטות הפוסקים שעיסה עבה שלבסוף טיגנה, הרי היא ספק ו"ירא שמים" יאכלה רק בתוך הסעודה.

גדר ברכת הסופגניה

ודנו הפוסקים אם יש חילוק בין עיסה עבה על דעת לטגנה, דמיא לסופגניות ויש לדון א"כ ה"ה כל הסופגניות ראוי לאוכלם רק בתוך הסעודה. ומצינו בזה שבעה חילוקי, וכדלהלן, ויהיה נפק"מ בחילוקים, אם צריך שיהיו הסופגניות מתוקות, או אף שאינה מתוקה יהיה ברכתה מזונות [לכתחילה], כיון שהיא מטוגנות.

טעם א' - כיון שהסופגניה אינה ממולאת ממילא אינה בכלל ירא שמים יאכלה בתוך הסעודה

והקשו האחרונים בדעת השו"ע בסעיף יג שכתב שירא שמים יאכלם בתוך הסעודה, שהרי בסעיף ח' פסק בשו"ע לגבי רקיקים דקים שאם אוכלם בסוף הסעודה לקינוח מברך עליהם מזונות כיון שלא נפטרים בברכת המוציא, וא"כ ה"ה הכא לגבי עיסה עבה שמטוגנת בשמן שיהיו צריך ברכה בתוך הסעודה.

א). ובביה"ל (סי"ג ד"ה וירא שמים), כתב שמה שמברכים מזונות בתוך הסעודה היינו דוקא בדבר שבא לקינוח ותענוג, אבל מה שירא שמים יברך רק בתוך הסעודה, מיירי שממולא בשר ומטרתו לתבישל ולזמון ולא לקינוח ובזה לכו"ע טפל לפת ולא מברך ע"ז בתוך הסעודה ע"ש, וכן נראה בעוד אחרונים וכמו שהביא בשל"ה (הו"ד במג"א שם, ובא"ר שם).

ולפי"ז כוונת השו"ע דהיינו דוקא דבר שנעשה לשובע, אבל דבר שנעשה לקינוח, א"כ לכתחילה אין לאוכלם בתוך הסעודה. וא"כ יש לדון שסופגניות כיון שאינם ממולאות א"כ אין להחמיר לאוכלם בתוך הסעודה אלא אדרבה יש לברך עליהם מזונות מחוץ לסעודה.

אך לפי"ז בסופגניה בשרית וכדו' ירא שמים יאכלה בתוך הסעודה, [וכן ה"ה לפריכסה וכדו' שירא שמים יאכלה בתוך הסעודה, וגם מחמת שהבצק אינו מתוק, אך יש לדון שמקבל טעם מהשמן, וכמו שיתבאר להלן בטעם ג'] אך אפשר לפי הטעמים דלהלן שאם הוא מטוגן בהרבה שמן או שהוא מתוק, נראה שאפשר להקל לאוכלו שלא בתוך הסעודה.

ב). עוד כתב בביה"ל שם בשם ההלכה ברורה אוירבאך (סקי"ט) שאם מכיון בהדיא לפטור בברכת המוציא בכל גוונא יכול לפטור אותם, ולכן כוונת השו"ע שכתב שירא שמים יאכלם בתוך הסעודה שיכון לפוטרם בתוך הסעודה. [ודבריו חידוש כיון שהשו"ע לא כתב כן].

אך נראה שבזה יש חילוק בין סופגניות שמטוגנות בשמן, שלא נפטרות בברכת המוציא כיון שדינם כמעשה קדירה וכמו שכתב בחיי אדם (כלל נח ס"א וס"ב), שלא נפטרים בברכת המוציא, משא"כ אם הסופגניה אפויה, הרי היא נפטרת בברכת המוציא.

ולפי"ז אם מטוגנת בשמן אי אפשר אף לפוטרם בברכת המוציא. (ושו"ר שכן הו"ד הגראי"ל שטיינמן זצ"ל בספר מצות נר איש וביתו (עמ' תנד) שלשיטות שברכת הסופגניה מזונות ואין דינם כלחם כיון שמטוגנת א"כ איך יכוון לפוטרה בברכת המוציא, ע"ש, ואמנם למה שיתבאר להלן שאפשר שגם דינה כפת הבאה בכיסנין,

א"כ אפשר שיש מקום לפוטרה בהמוציא).

טעם ב' כיון שהסופגניה מתוקה

ב). כיון שהעיסה מתוקה שנילושה בסוכר ביצים ושמן ומרגרינה וכדו' [לפי רוב המתכונים], אין דינה כפת גמורה שמטגנים אותה בשמן, אלא דינה כפת הבאה בכיסנין, שברכתה מזונות, וכמבואר שם ברמ"א "וכל זה לא מירי אלא בעיסה שאין בה שמן ודבש וכיוצא בו אלא שמטגן בהן, אבל אם נלוש בהם כבר נתבאר דינו אצל פת הבאה בכיסניו" וכ"כ בספר וזאת הברכה (לוח הברכות הערה קא, ובבירור הלכה סי' י"ב), וכן כתב הגר"ש דבילצקי זצ"ל בשו"ת שומע ומוסיף, וכן כתב לדינא בספר ילקוט יוסף ברכות (מהדו"ח ח"א עמ' תרד) וז"ל: סופגניות שלשו אותם בלי סוכר או שטעם הסוכר לא ניכר בהם, וטיגנם בשמן עמוק ירא שמים לא יאכל אותם אלא בתוך הסעודה, וכיום רוב הסופגניות המצויות הנעשות לקינוח סעודה הם מתוקות ונרגש מתיקותן ובזה אדרבה יקפיד שלא לאוכלם באמצע הסעודה, אלא יאכל אותם אחר ברכת המזון שאז יברך מזונות ועל המחיה, עכ"ל. ובהערה שם ביאר כן בדברי החזו"ע ברכות עמ' סו שמדוע לא חש שירא שמים יאכלם בתוך הסעודה, וכתב שם שצ"ל שכיון שמזריקים לתוכה ריבה שהם דברים מתוקים מוכיח שנעשו לקינוח ומתיקה בעלמא ולא לשביעה ובזה לא לא דיבר השו"ע. ע"ש, ובהורני חוקיך חנוכה פורים עמ' תקד שבדרך כלל אם יש תערובת סוכר ושמן וטעמם ניכר בעיסה, הרי ברכתם מזונות ואך יר"ש אי"צ לאכול בסעודה או שמחמת הטיגון נכנס טעם של שמן לתוך הסופגניה ע"ש.

ולפי"ז צריך שלבני אשכנז יהיה רוב סוכר וביצים, וכמ"ש ברמ"א (סי' קס"ח ס"ז) ובמשנ"ב (שם סקכ"ז), או שמרגישים את המתיקות היטב, וכדעת החזו"א, ולבני ספרד: די שיהיה מעט סוכר, אם מרגישים את הטעם המתוק.

אך אפשר שבצירוף דברי הביה"ל שיובא בהערה ב', אף לבני אשכנז אף שלא מרגישים כ"כ את המתיקות או שאין רובה מתוקה, א"כ יהיה ברכתה מזונות. אלא כיון שהוא הטעם העיקרי, בזה נקטינן שירא שמים לא יאכלה אלא בתוך הסעודה, אף לבני ספרד, וכמ"ש בילקו"י שם. וראה עוד בזה להלן בטעם ו'. וע"ע בשו"ת יורו משפטיך ח"א עמ' רפג כתב שצריך ליזהר ללמד לנשים המכינות את הסופגניות בביתם שיתנו סוכר בעסיה כיון שמה שמזריקים ריבה לתוך הסופגניה לאחר טינוגה או שמפזרים סוכר אינו מעלה ולא מוריד, ושם כתב שהוא מח' בראשונים, הרי הוא ספק דאורייתא לחומרא ע"ש.

טעם ג' כיון שהסופגניה מטוגנת בשמן

ג). נראה ע"פ מש"כ בביה"ל (שם ד"ה וכ"ז), שדעת הט"ז סקי"ט שלכו"ע אם הוא מטוגן הוא בכלל פת הבאה בכיסנין ואינו מברך עליו המוציא אם לא קבע סעודה עליו, ואמנם בביה"ל שם שהרבה אחרונים חולקים ע"ד (עי' בחמד משה סק"י ובנהר שלום סק"ח ובמאמר מרדכי סקכ"ח ובאבן העוזר), ולפי"ז מברך המוציא אף שלא לא קבע, ומ"מ כתב שם שבאבן העוזר ובבית מאיר ובשו"ע הרב סט"ז הסכימו לדעת הט"ז שע"י טיגון שמטגנה בסוף דינה כפת הבאה בכיסנין, ולכן אם לא קבע עליה סעודה, ברכתה מזונות ועל המחיה. ומ"מ כתב שם בביה"ל שאם קבע עליה סעודה, לדעת הסתם בשו"ע ברכתו על המחיה, כיון שהתבטל ממנו שם פת הבאה בכיסנין, אבל לדעת היש חולקין אם קבע עליהם סעודה ברכתם המוציא וברכת המזון. (וכן נראה במשנ"ב שם סקס"ט. [ובמשנ"ב שם ביאר מדוע לא דמי למש"כ בשו"ע שם ס"י שפת שיש בה שיעור כזית אע"פ שבישלה ואין בה תוריתא דנהמא מברכים עליה המוציא, דשאני התם דיש עליה צורת פת, משא"כ שלא נאפה מעולם עי"ש]. ובמשנ"ב סקפ"ה, ובפסק"ת שם, ויש לפלפל).

ויש שדנו שכל זה דוקא בסופגניות ביתיות שמוטגנות בהרבה שמן, אבל בסופגניות תעשיתיות שיש להם הרבה דרכים שלא יספג השמן, א"כ אין דינם כתבשיל, ולפי"ז צריך שיהיו מתוקום או רובם סוכר וביצים.

ויש לדון עוד במקומות ששמים שם קוניאק וכדו' שלא יכנס שמן לבצק, ולכן אם שמים קוניאק הסופגניה יוצאת פחות שומנית, אך אכתי י"ל ששם טיגון יש על זה. ועי'. ואכן צריך לברר בזה אם אכן נעשה טיגון מלא, ולפי הידוע במאפיות שמטגנות [אף אם מטגנות מאות אלפי סופגניות ביום] הסופגניות עוברות טיגון מלא, ובצירוף מה שממולאות, ולפי"ז כיון שדינם כתבשיל ברכתם מזונות.

טעם ד' כיון שאין ע"ז שם לחם לקביעות סעודה ועשוי לאכילת עראי ולקינוח

ד). כיון שאין עליהם שם לחם לקביעות סעודה ואין הדרך לקבוע עליהם סעודה, ורק לאכילת עראי, [וכמו שכתב בלבוש (סי' קס"ח ס"ו), וכן נראה בדרך החיים (הל' ברכות ס"ג בקונ") שכל הטעם שהקילו חכמים שלא לברך המוציא על פת הבאה בכיסנין כיון שאין אוכלים ממנו רק דבר מועט, ולכן כיון שאינו בדרך לקבוע עליו סעודה, א"כ אף ירא שמים יכול לאוכלו שלא בתוך הסעודה. וכן נראה במשנ"ב (שם סקצ"ד)]. [וכן נראה בשו"ת בית דוד והו"ד בשדי חמד מרעכות ברכות סימן א' סק"י, ובספר קרבן אשה סימן ד', וכן כתב בשו"ת בשמים ראש סימן כב

ובשו"ת מנחת יצחק ח"א סו"ס עא, וכן הו"ד הגרשז"א בספר וזאת הברכה בירור הלכה סימן ג' שמנה העולם לסמוך על החו"ד ולברך בורא מיני מזונות שלא רגילים לקבוע עליו סעודה]. ואמנם בעמק ברכה דין לחם אות ב' כתב שאף שאין הדרך לקובע מ"מ מברכים עליו המוציא, וכן הו"ד הגריש"א. ועוד יש לדון שהכא שיש על הבצק שם עיסה גמורה, א"כ אכתי לא יפקיע ממנו שם פת, אך מ"מ בצירוף כל הנ"ל, וגם שהבצק מתוק נראה ודאי שדין הסופגניה לברך עליה המוציא. [אף בסופגניות שהם מעט מתוקות].

טעם ה' כיון שהסופגניות ממולאות

ה). עוד אפשר שבסופגניות ממולאות בריבה או ריבת חלב וכדו' [וכ"ש מצופות בזמנינו במלא שוקולדים וכדו'] דינם כפת הבאה בכיסנין, אף שהבצק אינו מתוק, ואף שממולא לאחר אפיה, וצריך שיתמלא קודם האפיה, וכמו שמבואר במשנ"ב (סי' קס"ח סקכ"ט בשם החיי אדם כלל נד ס"ז) שבלינצעס שממולא לאחר האפיה לא מבטל מתורת לחם היינו דוקא היכא שנאפה כלחם, אבל היכא שלא נאפה בתורת לחם ודאי שאי"ז על שם פת. ע"ש.

מ"מ נראה שבנ"ד יש כמה צירופים בזה, א). ממה שכתב בשו"ע הרב (סי' קס"ח ס"ט) וז"ל: ועיקר הכוונה בפת זו לאכילת המילוי מכל מקום מין דגן הוא חשוב ואינו בטל לגבי המילוי ואף על פי שהוא רב ממנו ולכך מברכין עליו בורא מיני מזונות וגם המילוי נפטר בברכה זו שהוא טפל למין דגן. עכ"ל, ומבואר מדברי השו"ע הרב שטעם המילוי הוא בדין כל שיש בו, וא"כ כמו בדין כל שיש בו שאמרינן שצורת הכנתם במקפיא הרי היא צירוף ביחד, ה"ה לגבי פת הבאה בכיסנין שגם המילוי שלאחר האפיה יהיה דינו כממולא.

ב). ועוד נראה לומר שאם אופה אותם על דעת למלאות אותם בריבה ואין מוכרים אותם בחנות קודם שימלאו אותם נחשב כממולא, וכן כתב לגבי סופגניות בברכת ה' (ח"ג פרק י' הערה 292). [וכן נראה בשו"ת אור לציון (ח"ב עמ' קא) לגבי ופלים ובזאת הברכה עמ' 406 לגבי קורוסנים שמטבילים אותם במים סוכר לאחר האפיה שהביא שם דעת הגרשז"א שברכתם מזונות, ובקובץ אסיפת חכמים (תשרי תשע"ב עמ' מז) בשם הגר"ש וואזנר זצ"ל שברכתם מזונות, וכן העלה בשו"ת עולת יצחק (ח"א סימן לו) ע"ש, וכן כתב בספר ליבון הברכה לבמח"ס וזאת הברכה עמ' 175 שעיסה שנאפתה בלא מילוי ונאפתה מראש כדי למאלות אותה נחשב הדבר ממולא כיון שהכל נחשב תהליך אחד ולא חל עליה שם פת עד לזמן המילוי כ"ש אם העיסה נילושה ברוב מי מתיקות שלהרבה שיטות לא חל עליה שם לחם כלל, והוסיף שם שבפרט בשלב לפני המילוי

ניכר מתוכו שלא נגמרה עשייתו כגון בבצק של רולדה וחלק ווופל של ווופלים מולאים בשוקולד שהם נראים לא גמורים עד למילוי ואין דרך לאוכלם כך עד למילוי מסתבר שלכו"ע לא חל עליהם שם פת עד השלב הסופי. ע"ש. וכן כתב במנחת איש (חג ומועד עמ' תנט) שלגבי סופגניה שהדרך למלאות אותה לאחר האפיה דינה כמילוי כיון שהדרך למלאות אותה לאחר האפיה, וכן כתב להוכיח כן מדברי השער הציון סי' ריב סק"כ שאפילו בשר ודגים שאוכלים אותו עם כיסנין והרי פשיטא שהניחו אותם לאחר האפיה ובע"כ שאין דין באפיה, אלא תלוי בצורת הכנת המאכל עי"ש].

ואמנם בשו"ת יורו משפטיך ח"א עמ' רפג נראה שהזרקת הריבה לאחר מכן אינה מועילה. ע"ש, ך דבריו חידוש כיון שלמעשה דרכם בכך, ממילא אף אם מזריקים את הריבה לאחר מכן דינה כממולא, וכן כתב לדינא בשו"ת אורחותיך למדני ח"ו סימן לא, שלמעשה רק מחמת זה ברכתה מזונות, [ונפק"מ מזה לפיתה/ בגט קראנ'צ וכדו', שברכתם מזונות, כיון שסו"ס זהו התהליך שלו, עי' שו"ע שם ס"ז ובשו"ת בית דוד סימן ע', ובתורת חיים סופר סי' קנח אות א' ובספר ותן ברכה עמ' 468 בשם הגרשז"א, והגר"י יוסף שליט"א בתשובה]. ובהורני חוקיך עמ' תקד כתב לצדד בזה שלא מהני, ושיש לדון כיון שעושים את זה בעודו רותח ובגוש הרי הוא ככלי ראשון והרי הוא כאילו נתבשל עמו, ולכן יש מקום שירא שמים יחמיר בזה, אם אינו מתוק עי"ש, ואמנם בצירוף כל הספיקות, וכנ"ל יש מקום להקל אף בכה"ג.

ואם מסתמכים על טעם זה צריך שיהיה טעמה של הריבה מורגשת בכל אכילת הסופגניה. ולא רק מהצדדים.

וכן נפק"מ לפי טעם זה בסופגניות ריקות, בלא ריבה, שאם אין בהם מתיקות יש להחמיר. [ושו"ר שכן כתב להעיר בהורני חוקיך עמ' תקד]. לגבי ירא שמים לא יאכלם בתוך הסעודה, וששייך בהם קביעות הסעודה. [ואבקת סוכר שמפוזרת מלמעלה, לא מעלה, ולא מוריד את דין הסופגניה].

טעם ו' שהשו"ע חזר בו בהלכות חלה

ו). עוד י"ל לפי מש"כ בשו"ת אור לציון (ח"ב פי"ב בהערה ה' והערה י') שהשו"ע בהל' חלה (יו"ד סי' שכ"ט ס"ג) כתב שעיסה עבה ע"ד לבשלה או לטגנה פטור מחלה, ולא כתב שירא שמים יחמיר, וא"כ ה"ה לגבי ברכת סופגניות, ירא שמים אינו צריך להחמיר לאכול סופגניה רק בתוך כדי הסעודה. וכן נראה בדברי ההלכות עולם (ח"ה עמ' רכד ורכה). ובמשנ"ב תפארת סי' קסח הערה 78 כתבו להוכיח בזה מדברי הגרע"י בחזו"ע חנוכה עמ' יט שכתב

שסופגניות שהובאו באמצע הסעודה אין לברך עליהם, וטוב להניחם עד לאחר ברכת המזון ואז יברכו עליהם ע"ש, והיינו כיון שמעיקר הדין השו"ע חזר בו ביו"ד וכנ"ל, ועוד כיון שעיקרם לקינוח סעודה [וכמו דנראה בביה"ל ד"ה וירא] ממילא חזר דינם ככל פת הבאה בכיסנין וכיוצא מהם שאדרבא טוב להניחם לאחר ברכת המזון, וכנתבאר שם עכת"ד. [וראה להלן בעניין ההוכחה הנ"ל].

והעירו האחרונים בדברי האול"צ שהרי השו"ע או"ח כתב לאחר שכתב שו"ע יו"ד, וא"כ נמצא שס"ל שכן ירא שמים יאכלו בתוך הסעודה, ובהליכות עולם ח"ה עמ' רכד הערה ב' שחלה בזמן הזה מדרבנן לכן לא חשש הב"י לדעות החולקות, משא"כ ברכת המזון שהיא מדאורייתא כתב השו"ע לחוש לדעת ר"ת, ועוד שבחלה דעת השו"ע להקל משום שגם דעת הרמב"ם והרא"ש להקל שלא להפריש חלה כלל [וכן בהלכה ברורה ח"ח עמ' תע], וכן האריך בזה במעדני אשר ברכות סימן כד אות א'. ועוד כתב בהלכה ברורה שם שאין ראיה מדברי השו"ע ביו"ד שיר"ש יחמיר כיון שסמך על מש"כ באו"ח ע"ש.

ובספר ברכה נאמנה ח"א בסוף הספר סימן יב כתב ליישב שהאול"צ ס"ל בהלכות חלה שאף שאפשר בקלות להפריש חלה בלא ברכה, ומ"מ לא חש השו"ע בזה, ועוד כתב שם בשם הגאון רבי גדעון בן משה שליט"א שהאול"צ סמך על העדות מרן בב"י שכן פשט המנהג כדעת הר"ש, ובמקום ננהג לא אמרינן סב"ל.

ולפי"ז אף אם רק אופים את העיסה, והבצק עשוי שיש בו שמן, כיון שאין הדרך לקבוע עליו סעודה, ברכתו תהיה מזונות, ולא המוציא.

ובילקוט יוסף שם עמ' תרה בהערה העיר על הטעם שכתב אול"צ והוא הטעם הו' וכנתבאר, שהרי היינו דוקא בסופגניה מתוקה אין צריך לפטור אותה בתוך הסעודה, אבל אם היא אינה מתוקה, בודאי שירא שמים יאכל אותה באמצע הסעודה, וכתב שם בשם יש מי שכתב ההוכחה הנ"ל מחזו"ע חנוכה וכמו שהו"ד לעיל שדייקו במשנ"ב תפארת, וכתב לדחות שהרי בחזו"ע חנוכה שם דיבר על סופגניות של חנוכה שיש בהם מתיקות סוכר וריבה וכדו' ובזה כתב להניחן לכתחילה לאחר הסעודה, ואין קשר לגבי סופגניה מטוגנת בלא סוכר ע"ש. ואמנם א"כ אכתי קשיא מדוע בחזו"ע ברכות כתב לגבי סופגנים שמטוגנים בשמן שבכל אופן אך אם קבע סעודה מברך עליהם מזונות, ובע"כ דס"ל כדעת הסתם, ולא משום הסוכר, וכמו שיישב שם בריש הדברים בילקו"י, ולכן צ"ע בדעתו בכל הנ"ל. ונפק"מ מכ"ז אם ירא שמים יברך על סופגניה ללא מתיקות רק בתוך הסעודה, ואמנם כמו שיתבאר להלן משו"ת יביע אומר ח"ח חאו"ח סימן כא

נראה דס"ל דהעיקר הוא משום דקימ"ל כסתם, וי"ל"ע.

טעם ז' ע"פ דעת הרמ"א שאין לחוש לירא שמים

ז). ועוד י"ל שאין צריך לחשוש לדעת ר"ת, וכמו שכתב בלבוש (סקי"ב) ובט"ז (סקי"ז ובמג"א סקל"ד וסקל"ט ובמאמר מרדכי סקכ"ז וכן כתב בשו"ע הרב (שם סט"ו), "אבל המנהג להקל כסברא אחרונה (כי כן עיקר)" ובמשנ"ב שם סקע"ז, ובכה"ח שם ס"ק קז. וכן נראה דעת החזו"א (או"ח סימן כו סק"ב וג' וסק"ט), והגרח"ק בשונה הלכות שם סקכ"א שהחזו"א הכריע לגמרי דלא כדעת ר"ת, ולכן אף ירא שמים יכול לכתחילה לאוכלו שלא בתוך הסעודה. וכן כתב בספר פשט ועיון בקונ' הברכות כהלכתן עמ' י' שלא נהגו לדקדק כן אלא כהפוסקים שברכתם מזונות ע"ש. וכן כתב בשו"ת יורו משפטיך שם שכן שמע בשם הגאון רבי שלום משאש זצ"ל שהמנהג להקל כדעת הרמ"א ולחשב את הסופגניות כמזונות, ע"ש, וכן כתב בספר מנחת איש הלכות חג ומועד עמ' תנז לגבי הסופגניות ע"ש.

טעם ח' אפשר שאין עליהם תוריתא דנהמא

ח). בדרכי משה שם סק"ג כתב דהיינו דוקא בדבר דאית ביה תוריתא דנהמא, אבל בדבר דלית ביה תוריתא דנהמא אף רבינו תם מודה, שמותר לאוכלו לבד, ואי"צ להחמיר לאוכלו רק בתוך הסעודה. עכת"ד, וברמ"א, ובסופגניות רק עם ריבה, ודאי שדינם כתורת לחם, אך יש לדון אם הסופגניות שבזמנינו, במצופות שוקולד, וכדו', אין בהם תוריתא דנהמא. [ונפק"מ אם אפשר לברך עליהם בתוך הסעודה].

קביעות סעודה בסופגניות מטוגנות

שאלה: אם אכל שיעור קביעות סעודה בסופגניות מוטגנות, האם יברך ברכת המזון.

תשובה: אף בחנוכה לא שייך קביעות סעודה בסופגניות, כיון שהם מוטגנות. אך יש מחמירים שלא לאכול מהם בשיעור קביעות סעודה, אך להלכה בסופגנית מטוגנות, אין לחוש בזה.

מקור: נחלקו הפוסקים האם במטוגן יש קביעות סעודה, והסכמת הפוסקים שאין בהם קביעות סעודה, (עי' ברכ"י סי' קס"ח סק"י וביה"ל ד"ה וכ"ז, ובכה"ח ס"ק קח וחזו"א סי' כ"ו אות ט' ועוד). בגינת ורדים חאו"ח כלל א' סימן כג, כתב שיש בהם קביעות סעודה, בברכת המוציא וברכת המזון, וכן כתב בשו"ת פרח שושן כלל א' סימן ד', ובפני יצחק ח"א הלכות ברכות אות קס.

ואולם בעל המחנה אפרים כתב והו"ד בשו"ת פרח שושן, שדוקא בפת

הבאה בכיסנין שאפוי בתנור ונקרא לחם, שייך קביעות סעודה לברכת המוציא וברכת המזון אבל בעסיה שבושלה או טוגנה אינה נקראת לחם ע"ש, וכן כתב בברכ"י סק"י ושכן מבואר בשבולי הלקט סימן מא, וכן כתב בספר בירך את אברהם סימן יב אות כא, ובשו"ת נחפה בכסף חאו"ח סימן ב', ובנהר שלום סק"ח, וכן נראה במג"א סימן קס"ח סקל"ח, וכן נראה בביה"ל שם ד"ה וכ"ז, שלדעת הסתם בשו"ע אין קביעות סעודה כיון שהטיגון מפקיע ממנו שם לחם, וכן כתב בכה"ח שם ס"ק קח, [וכן נראה לדעת הפוסקים שלא חוששים למעשה שירא שמים יאכלם בתוך הסעודה] וכן כתב בחזו"א סי' כו אות ט', ובשו"ת שבט הלוי ח"א בהגהותיו על השו"ע עמ' ער, ובשו"ת יביע אומר ח"ח חאו"ח סימן כא אות ח' יג, ובחזו"ע ברכות עמ' סו, ובשו"ת אור לציון ח"ב פרק מו תשובה ט. והגריש"א בשו"ת וישמע משה ח"ה עמ' מה, וכן כתב הגרי"א דינר שליט"א בלקט הלכות המצויות בברכה עמ' מד, [ולא כתב שם להמנע שלא לאכול פחות מקביעות סעודה בספק].

ומ"מ כתבו הפוסקים שהמחמיר לא לאוכלם כשיעור קביעות סעודה תע"ב, וכן כתב בכה"ח (סי' קס"ח סקמ"ט), כן נראה בחזו"ע שם, [ומדבריו שם ביביע אומר אין הכרע, דרק בא לחזק דעות הפוסקים שיש לברך מעין ג' ואין לברך בכה"ג ברכת המזון] וכ"כ בהלכה ברורה שם עמ' תעג. וכן כתב בספר שערי הברכה עמ' שנד. וכן כתב הגר"מ גרוס שליט"א בקובץ תל תלפיות חלק סה עמ' מו שירא שמים יזהר שלא לאכול סופגניות בשיעור קביעות סעודה, ואם אכל לא יברך ברכת המזון אלא ברכה אחת מעין שלוש. ע"ש ובאזמרה לשמך מועדים דיני חנוכה ע"ש, ובהליכות ברכות ח"א עמ' רט שירא שמים ימנע ולא יאכל שיעור כדי קביעת סעודה. [וכתב שם פתרון שיאכל פרוסה ורבע של לחם, ואז יאכל הסופגניות, אלא דכתב שם שכיון שהפתרון הזה אינו נוח, לכן יחתוך הסופגניה לשש חלקים באופן שכל חתיכה תהיה פחות מכזית, ויאכלם שבכה"ג אינו מצטרף לשיעור קביעות סעודה ע"ש]. אך בכל מעשה קדירה כגון איטריות קוגל, קוסקוס, וביסלי, מותר לאוכלם אף יותר משיעור קביעות סעודה, כיון שאין עליהם תוריתא דנהמא.

ואמנם כנ"ל מש"כ ובחזו"ע ברכות עמ' סו פסק כדברי המשנ"ב שאף אם לש את העיסה ע"מ לטגנן אף אם אכל שיעור כדי שביעה אין מברך ברכה אחרונה. ולפי"ז אם עושים את העיסה ע"מ לטגן, מותר לכתחילה לאכול אך יותר מכשיעור. וכן נראה שלהלכה כיון שאין קביעות סעודה במטוגן מותר לאכול אף יותר מכשיעור, (וכן נראה בילקו"י ברכות שם עמ' תרד שלא כתב

להחמיר בזה, וצ״ע בזה מדברי החזו״ע שם).

ומ״מ יש לדון מאיזה שיעור יש להחמיר האם מג׳ ביצים, או שאפשר להחמיר רק מד׳, או שאפשר להקל עד שיעור של ו׳ ביצים, ובספר הורני חוקיך עמ׳ תקד כתב שלמעשה יש להתיר בזה עד ד׳ ביצים, כיון שהעיקר להלכה כשיטת ר״ש שהביא רבינו ירוחם וכמו סתם בשו״ע, שכיון שהם מוטגנות לא שייך בהם קביעות סעודה.

קבע סעודה ושבע בסופגניות מטוגנות

שאלה: אם קבע סעודה ושבע מאכילת סופגניות מטוגנות, האם יברך ברכת המזון כיון ששבע.

תשובה: אף בבצק שהיה בדעתו לאפות ממנו חלות, ולבסוף אפה ממנו סופגניות מברך על המחיה.

מקור: במג״א סי׳ קס״ח סקל״ד כתב, שאע״פ שכתבו הב״י והרמ״א שהמנהג להקל בעיסה עבה שבישלה או טיגנה בשמן שמברכים עליה בורא מיני מזונות ומעין שלוש וכדעת הר״ש וסייעתו, מ״מ אם שבע ממנה הו״ל ספיקא דאורייתא, וצריך לברך ברכת המזון מספק, וכמ״ש בשו״ע סי׳ קפ״ד ס״ד שאם אכל ושבע והסתפק אם בירך ברכת המזון או לא חוזר ומברך. עכת״ד. וכן הביא דבריו במשנ״ב סי׳ קס״ח ס״ק עה, וכתב שם שכן משמע מהגר״א. ומ״מ כתב שם במשנ״ב וז״ל: אך כ״ז בשעה שלש ועשה בלילתו עבה היה דעתו לאפות פת אלא שאח״כ נמלך ועשה אותה סופגנין, אבל כשהיה דעתו מתחלה לבשל ולטגן אותה אפילו אכל כדי שביעה אין מברך עליה בהמ״ז רק ברכה אחת מעין ג׳. עכ״ל.

ואולם הסכמת הפוסקים שבכל אופן אף אם קבע סעודה אינו מברך ברכת המזון דלא כשיטת המג״א מחמת כמה טעמים. א). כיון שאין נוסח ברכת המזון מן התורה, אפשר שיוצא בעל המחיה. (דגול מרבבה שם, ובמגן גבורים סי׳ קס״ח סקל״ד). בדגול מרבבה שם כתב להעיר ע״ד המג״א וז״ל: ומ״מ נ״ל שאם הוא שבע ממנוי הוי ספק דאורייתא, דבריו צ״ע שהרי הוא עצמו שהרי הוא עצמו כתב בסימן קצ״א סק״א שאין מנין הברכות דאורייתא וא״כ גם ברכה אחת מעין שלש שוב יוצא דבר תורה״. וכן כתב להעיר במגן גבורים סי׳ קסח סקל״ד. ואמנם בשער הציון שם סקע״א כתב ליישב דברי המג״א וז״ל: כיון דעכ״פ מחוייב לברך מן התורה היכא דיש ספק ממילא מחוייב לברך כל הברכות כתקונם ואע״פ שינם מדאורייתא ממש, כמו אם היה מחוייב בודאי דאין לו לפטור עצמו במעין ג׳ במקום ג׳, ודומיא מה שכתבו הפוסקים בסימן ס״ז לענין ספק קרא קר״ש דחוזר וקורא עם ברכותיה וכ״ש הכא שנוסח ברכת המזון

הוא ממשה רבינו ע"ה ע"ש. ובמש"כ בזה בשו"ת זכר יצחק סימן מ', ובשו"ת יביע אומר ח"ח חאו"ח סימן כא סוף אות ח'.

ב). כיון שהשו"ע ס"ל כדעת הר"ש, מעיקר הדין (בית מאיר סי' קס"ח סי"ג ובכה"ח שם ס"ק קח). שכין שהשו"ע הכריע כדעת הר"ש ושכן דעת הרמב"ם והרא"ש ועוד ולכן ס"ת בשו"ע כדבריהם, והביא דעת החולקים שירא שמים יברך על פת אחר, א"כ מעיקר אין בזה שום ספק, ואסור לברך ברכת המזון אף אם אכל לשובע ע"ש, וכן כתב בפמ"ג א"א סקל"ד. וכן כתב בכה"ח שם ס"ק קח. [וכמו שיתבאר להלן לגבי קביעות סעודה במטוגן]

ג).יש לחלק בין סי' קפ"ד שהוא בחזקת חיוב, משא"כ הכא הרי הוא מסופק אם הוא חייב, (שו"ת מכתם לדוד חאו"ח סימן ג' ע"ש. שו"ת זכר יצחק סימן מ', שו"ת יביע אומר ח"ח חאו"ח סימן כא אות ח'), וכן פסק לדינא בחזו"א (או"ח סי' כ"ו סק"ג) דאף אם שבע אינו מברך ברכת המזון.

היה בדעתו לעשות מהבצק לחם ועשה סופגניות

שאלה: אשה שהכינה בצק לחלות, ולבסוף החליטה לעשות מהבצק סופגניות מטוגנות.

תשובה: ברכת הסופגניות מזונות. ואף אוכלם בשיעור קביעות סעודה, מברך על המחיה. ואם שבע מהם, ראוי לכתחילה שלא לאוכלם בשיעור קביעות סעודה כדי שלא להכנס בספק חיוב ברכת המזון.

מקור: עי' משנ"ב (סי' קס"ח סקע"ה) שכתב שאם היה בדעתו לאפות לחם מהבצק ועשה סופגנין, אם אכל שיעור קביעות סעודה חייב בברכת המזון. ע"ש, ומ"מ כנ"ל הסכמת הפוסקים שבכל אופן אינו מברך ברכת המזון אף אכלם בשיעור קביעות סעודה, אך מ"מ לכתחילה למיחש מיבעי, וכמו שכתב בכה"ח שם ס"ק קח, [וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"ח חאו"ח סימן כא אות ז' בהערה כתב שאף אם אפה חלק מהעיסה טיגן וחלק אפה חייב בחלה שחיישנן שמא ימלך לאפותה. וה"ה לגבי ברכת המוציא שתליא מה שאפה ומה שטיגן].

ברכת סופגניות אפויות

כנ"ל שבעיסה עבה, ואפוי, בודאי ברכתה המוציא. אך בזמנינו שעושים מתוק, דינה ככל פת הבאה בכיסנין. (עי' הלכות יום יום ח"ב פי"ד סי"ט קובץ מבית לוי חנוכה תשפ"ד עמ' כ' בהערה. הורני חוקיך עמ' תקי). ומה שעושים רק מתוק, ע"פ הוראת בד"ץ העדה החרדית שאם אופים את הסופגניה צריך לערב כמות ניכרת של מי פירות כדי שיורגש הטעם, וכנראה החשש הוא שלא יברכו עליה מזונות, אם היא המוציא. והוא מחשש מכשול,

ולכן נראה שיש להמנע שלא להכין סופגניות אפויות בלא מי פירות. אף אם ימלאו אותם לאחר האפיה וכנ"ל.

ומ"מ אף בסופגניות אפויות שאינם מתוקות ועשויות באופנים כנ"ל, אף שיש כמה צדדים להקל שיהיה ברכתם מזונות. א). כיון שנעשות לקינוח, ואין רגילים לקבוע עליהם סעודה וכמבואר בדרך החיים לעיל, ב). יש מאפיות שמזלפות שמן בשעת האפיה וא"כ אולי ברכתם מזונות כמבואר בשו"ע סי' קס"ח סט"ז לגבי לחם שאופים בשיפוד, ויש לחלק, ג). בצירוף דעת הפוסקים שהמילוי הוא חלק מתהליך הכנתה וכנ"ל, ולכן אם מזריקים לשם הרבה ריבה, דינה כפת הבאה בכיסנין, אך למעשה הסכמת הפוסקים שאין להקל בזה, אם אין מורגש במתיקות בבצק. ואף המתירים בצירוף הריבה היינו דוקא במטוגנת, אבל לא באפויה, והרי הוא כמורח ריבה על לחם, שבודאי תשאר ברכתו המוציא.

סופגניות מטוגנות ואח"כ אפויות

יש להסתפק בסופגניות שמטגנים אותם במעט שמן ואח"כ אופים אותם בתנור, א"כ לכאורה דינם כחלה רגילה שברכתה המוציא, וא"כ אף שמזריקים לה אח"כ ריבה, כיון שיש לה תואר לחם.

ובשו"ע סי' קס"ח סי"ד כתב חלוט שאח"כ אפאו בתנור פת גמור הוא ומברך עליו המוציא.

ולפי"ז ה"ה סופגניה שטגנו אותה מעט ואח"כ אופים אותו, דינה כפת גמור. [ולכן יש חוששים בקוגל שברכתו המוציא וכדת הגריש"א (קובץ תשובות ח"ג סימן ל), אך להלכה בקוגל ברכתו מזונות מחמת כמה טעמים א' כיון שהאיטריות עשויות עם הרבה שמן או שאין לאיטריות תואר לחם, (עי' בסוף ספר מאור השבת ח"ב סימן כד תשובה יא ובשו"ת אול"צ ח"ב פרק יב תשובה ו'. ובפניני יוסף תשס"ד עמ' צח ע"ש), וכן לגבי בייגל אמריקאי המקורי שנעשה קודם טיגון ואח"כ נאפה ברכתו המוציא, (ברכת ה' ח"ב פ"ב סמ"ג, ובהלכה ברורה שם עמ' תפז)].

ונראה שיש בזה כמה חילוקים, א'). אם הסופגניה למעשה מקבלת את הטעם של השמן, וכמבואר לדינא במשנ"ב סי' קס"ח סקפ"ה הביא שדעת הט"ז ועוד אחרונים אם טיגנו לפני זה בשמן עמוק וחזר ואפאו דינו כפת הבאה בכיסנין שמברך מזונות ועל המחיה. ומ"מ סיים שם" אכן דע דאינו נקרא פת כיסנין אלא בשטגנו בכ"כ שמן עד שהיו הם העיקר בהטעם לגבי הקמח".

ב'). ועוד יש לומר כיון שהסופגניה מתוקה, ודינה כפת הבאה בכיסנין, וכמו שבביה"ל שם סי"ג ד"ה וכל זה, שבפת הבאה בכיסנין אם לש בלילה עבה ואח"כ טיגנה בשמן ואפאה אח"כ בתנור שיש עליה שם פת הבאה בכיסנין ואינו מברך עליה המוציא

וברכת המזון, אלא א"כ קבע עליהו סעודה, [אף לדעה הראשונה בשו"ע] ע"ש עוד בביה"ל.

והמבואר מדברי הביה"ל דהיינו דוקא בלא קבע עליהם סעודה, אבל אם קבע סעודה תהיה ברכתו המוציא וברכת המזון, [והרי הוא בכלל שנעשה להשביע כעין המבואר במשנ"ב שם ס"ק עה], אף אפשר שכל דברי הביה"ל דהיינו שאין מתיקות, אבל אם יש בה מתיקות או ממולאת וכגדרים שנ"ל יהיה ברכה אחרונה על המחיה, [והוא כיסוד שנ"ל].(ושו"ר שכ"כ בילקו"י ברכות ח"א עמ' תרד, וז"ל: וכן סופגניות שמטגנים ואח"כ אופים וע"י הטיגון נעשות כבר ראויות לאכילה, וכן אם האפייה אינה מייבשת אותן לגמרי, ברכתם מזונות ועל המחיה אפילו קובע עליהם סעודה, עכ"ל, ונראה שם מדבריו כחילוק שכתב שם שכיון שהם מתוקות ברכתם מזונות ועל המחיה אף בקביעות סעודה. [ואמנם בהליכות מועד חנוכה כתב שאם קבע על סופגניה שטיגנה ואח"כ אפאה ואכלה בשיעור סעודה מברך המוציא וברכת המזון, ודבריו צ"ע מכל הנ"ל ואמנם בהליכות ברכות ח"א עמ' רו שדין האפיה שמבטלת את הבישול, אל א"כ טיגנו בהרבה שמן שמן ולזמן ממושך עד שנכנס טעם השמן בבצק ונרגש טעמו לבני ספרד ולבני אשכנז עד שניכר טעמו ממש של השמן שיהיה דינו מזונות ועל המחיה, ומ"מ אם אכל ממנו שיעור קביעות סעודה שיהיה ברכותו המוציא וברכת המזון, ולפי"ז בסופגניה שבלאו הכי מתוקה כנ"ל אף באופן הנ"ל, וכ"כ שם בעמ' רי לגבי סופגניה, ושו"ר שכן כתב לחדש בהורני חוקיך חנוכה עמ' תקה שכיון שהסופגניה גמורה ומוכנה אין השמן משפיע על האפייה, ושמסתבר שבמציאות אין נפק"מ שיכנס שמן, וצ"ע מכל הנ"ל]).

ועוד נראה שלכו"ע אם הסופגניה כבר מטוגנת וראויה לאכילה לגמרי, אין האפייה מבטלת את הטיגון, (וכן נראה ע"פ מש"כ בחזו"א או"ח סימן לז סקי"ד, שאין זה נחשב כצליה לאחר בישול, כיון שאין טעם הסופגניה משתנה בזה, ורק בצלי על גחלים או על שיפוד יש צליה אחר בישול ע"ש. וכן כתב בנ"ד בספר מאור השבת ח"ב עמ' קסה בשם הגרשז"א, וכ"כ בשו"ת דברי דוד ח"ג סימן מט, ובספר ברכה נאמנה ח"א בחלק השו"ת סימן כד, וכן כתב בספר שערי הברכה עמ' שנה בהערה, כיון שבשעת האפיה דינם כלחם, שוב אין הרבה מבטלת מזה תואר לחם).

עוד נראה שצריך שהאפיה תהיה בשיעור קרימת פנים (וכמ"ש בפמ"ג שם סקל"ב ובכה"ח שם סקי"ט). ולאחר הבירור במאפיות שאופים לאחר הטיגון [כגון אנגל ושובע] נכנס לתנור רק לחימום לאחר הקפאה לכמה דקות.

פיצה מטוגנת בשמן

ולכן בפיצה האט או בפיצה ביתית שברכת מזונות [וכנתבאר בשערי

יוסף דיני פת הבאה בכיסנין] כיון שמטוגנת בהרבה שמן ואח"כ יחמם אותה, תשאר ברכתה מזונות ועל המחיה, אף בקביעות סעודה. אף אם לא מורגש מתיקות, כיון שהוא רק חימום לכמה דקות.

סופגניות אפויות ואח"כ מטוגנות

ויש לדון מה מברכים על סופגניות שאופים בתנור ואח"כ מטגנים אותם.

בשו"ת הרמב"ם פאר הדור סימן קלג כתב בזה"ל: ויוודע לכם כי אלו הנקראים קטאיף פת הוא וחייבים בחלה, ולזה אם אכל אחד מהם לבדו אחר האכילה לא יברך עליהם לא בתחילה ולא בסוף, אמנם אותם הקטאיף שנותנים בתוכם דברים אחרים ומטגנים אותם זהו אצלי פת הבאה בכיסנין וצריכים ברכה בתחילה בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש עכ"ל, ומבואר שאם מטוגן במיני מתיקה נהיה ברכתו מבורא מיני מזונות.

והקשו האחרונים בדברי הרמב"ם איך ע"י טיגון מפקיע ממנו שם לחם, והא קימ"ל בשו"ע (סי' קס"ח ס"י) דהיינו דוקא אם טיגן בפחות מכזית.

ובשו"ת ישכיל עבדי (ח"א סימן י') כתב לבאר בזה ב' ביאורים ובביאר השני כתב לבאר שכיון שהוא רגיל לטגנם הרי הוא כאילו בשעת אפייה היה בדעתו לאוכלו בטיגון וא"כ כאילו מעולם לא חל עליו החיוב ע"ש. וכן נראה מדברי הגרשז"א שהו"ד לעיל לגבי קוראסנים ששמים אותם במי סוכר לאחר האפיה, שברכתם בורא מיני מזונות.

ואולם בשו"ת בית דוד (שאולינקי חאו"ח סי' פא) כתב להוכיח מדברי הב"י סי' קס"ח סי"ג בשם הראשונים [והיינו דעת הרבינו ירוחם ועוד שפליגי על ר"ת וכנ"ל] שלגבי ברכת המוציא הכל הולך לאחר שעת האפייה, ע"ש, ולפי"ז אף אם עבר אח"כ טיגון, וכך הדרך לעשותו ברכתו המוציא, [וכן הובא בשעורים בהלכה (הלכות חנוכה עמ' ג') דעת הגר"צ ובר שליט"א שיש לחוש בזה לקביעות סעודה ע"ש]. אלא שיש לדון אם עבר חצי אפיה, ואח"כ חצי טיגון, שאז דינו כמטוגן לכו"ע, ושאני היכא שאפוי לגמרי, שאם יש עליו תואר פת לא יועיל הטיגון. ולמעשה כתב בילקו"י שברכתם מזונות, וז"ל: וסופגניות הנאפות בתנור בחנות על דעת לטגן אח"כ יש עליהם דין מעשה קדירה ואף אם קובע עליהם סעודה מברך עליהם מזונות ועל המחיה (כמבואר לעיל בדין קרוטונים וקריסיפי). עכ"ל. ושם לגבי הקורוטנים בעמ' תקצג, וכמ"ש בספר ברכה נאמנה עמ' מ', וכן נראה לדינא וכן כתב בספר אגרות הראשון לציון חנוכה מכתב ד' . וכן האריך בספר ברכה נאמנה ח"א בחלק השו"ת סימן כד ע"ש.

ומ"מ המחמיר תע"ב, שלא לאכול מהם שיעור קביעות סעודה, וכנ"ל לגבי כל סופגניות, וכמ"ש הכה"ח ועוד פוסקים. וכ"ש הכא שעברו קודם אפיה, ורק אח"כ עוברים טיגון שנחלקו בהם הפוסקים, וכן כתב בברכה נאמנה שם, [וצ"ע בדברי הילקו"י הנ"ל שלא הביא לשיטות המחמירים,].

פיתה עראייס שמטגנים אותה בשמן

ונפק"מ מכל הנ"ל למה שנשאלתי לפני כמה שבועות בבית הוראה, האם פיתה עראייס שמטגנים אותה בשמן, שהפיתה כבר אפויה וממולאת בבשר טחון, ולכאורה אין דינה כממולא לכו"ע, [כיון שאין היעוד שלה לכך, ושאני מסופגניה וכנ"ל, וגם לגבי סופגניה יש לדון כיון שבזמנינו יש אנשים שאוכלים את הסופגניה שהיא ריקה], וא"כ לכאורה הטיגון בשמן לא יועיל להפקיע ממנה שם לחם, כיון שחל עליו החיוב של פת, ופשוט.

טורטיה שברכתה המוציא שמטגנים אותה בשמן

ונפק"מ לטורטיה שברכתה המוציא [שאינה ממרגישנה ואין טעם השמן מורגש בה או שהיא מעיסה עבה ואינה דקה, כיון שבעינן גם עיסה דקה וגם פת דקה וכנתבאר בתשובה במק"א לגבי ברכת הטורטיה], שמילא אותה בשר או ירקות וכדו', וציפה אותה בפירורי לחם, ומטגן אותה בשמן עמוק, כגון בציפסר, שאם יש עליה שם של פת, תשאר ברכתה המוציא.

אך נראה שבטורטיה כיון שהיעוד שלה המילוי, וא"כ אפשר דינה כממולא, וגם הרבה רגילים לטגנו אח"כ, א"כ אפשר שאין בה קביעות סעודה בכה"ג, וכמו שנראה במשנ"ב (סי' קסח ס"ק צד), ובביה"ל (שם ד"ה פשידטא), ובצירוף דעות הפוסקים שהיא מזונות בכל אופן כיון שהיא דקה או שאין הדרך לקבוע עליה סעודה, וכנתבאר בשערי יוסף דיני פת הבאה בכיסנין לגבי ברכתה, [ויתבאר בקרוב בהרחבה בספרי שערי יוסף הלכות ברכות].

שיעור קביעות סעודה בסופגניה

שאלה: מהו שיעור קביעות סעודה בסופגניה אפויה, מתוקה.

תשובה: לגבי שיעור קביעות סעודה בכל פת הבאה בכיסנין, נחלקו הפוסקים, ולהלכה לבני ספרד הוא שיעור של 3/ 4 ביצים, ולכן יש להמנע מלאכול משיעור 160 גרם. ולבני אשכנז: רבים מקילים ששיעור קביעות סעודה הוא שיעור אכילה של סעודת בוקר או ערב, שהוא ו' ביצים, דהיינו 3/ 4 שקית חלב. [ויש מקילים עד חצי עישרון, והוא כ1.200 ולהלכה לא קימ"ל הכי לדינא]. (עי' משנ"ב סי' קס"ח סקכ"ד ושער הציון שם סקי"ט וחיי אדם כלל נד ס"ד ובנשמ"א סק"א בשם הגר"א ובשו"ת שבט הלוי ח"ז סימן כה בשם החת"ס), אך רבים מבני

אשכנז שמחמירים שהוא שיעור ד׳ ביצים. (הגרשז״א והגריש״א בספר ותן ברכה סי׳ קס״ח סק״ח שקשה להכריע בין השיטות ויש לצדד שהוא ד׳ ביצים, שהוא שיעור אכילה קבועה כדי לשבוע).

כמה זמן שיעור קביעות סעודה

שאלה: כמה זמן הוא שיעור זמן של אכילה של השיעור הנ״ל שיצטרף לקביעות סעודה.

תשובה: לבני אשכנז: שיעור זמן הצירוף כל שאוכלו בדרך של אכילת סעודה הכל מצטרף, ולבני ספרד: צריך לאכול כל כזית בכדי אכילת פרס לכזית הקודם, ואף שיש אומרים שהכל מצטרף בתוך 72 דקות, בסופגניות אפויות שיש ספק מברכים עליהם ברכת המזון, נראה שמצטרף רק אם אוכלו ביחד וכל האכילה מישך שייכא לאכילה הראשונה, ועכ״פ אוכלו כסעודה ערב ובוקר, שלא אוכלם בשיעור משך זמן של 72 דקות, מקור: במשנ״ב סי׳ רי סק״א כתב ״וכתב הפמ״ג דכ״ז הוא רק לענין שיעור כזית אבל לענין פת כדי שביעה דחיובו הוא מן התורה חייב אף שאכל מעט מעט דהא עכ״פ ושבעת קרינן ביה״, ומבואר שלגבי אכילת פת סגי אף שאוכל מעט, ודעת כמה אחרונים שה״ה לגבי צירוף השיעור בפת הבאה בכיסנין שהוא שיעור זמן האכילה. וע״ע בהליכות עולם (ח״ב עמ׳ קיב) שצריך שהכל יהיה בתוכ״ד אכילת פרס למאכל שני, ובשו״ת אול״צ (ח״ב פרק יב תשובה ב׳) כתב שאת הכזית הראשון צריך לאכול תוך כדי אכילת פרס ואת שאר הכמות צריך לאכול תוך 72 דקות, ונפק״מ שלפי דברי האול״צ היכא דאיכא לן עוד ספק אם הוא בכלל פת הבאה בכיסנין אם אכל את הכל בשיעור של יותר מ72 דקות שלא יברך ברכת המזון, וכ״ש הכא דאיכא ספק בברכת הסופגניות, אך למעשה דבריו חידוש, ובספר ברכה נאמנה ח״א עמ׳ ז הובא בשם הגרב״צ שמועה אחרת, ולכן נראה שבודאי קשה לסמוך על זה.

שיעור קביעות סעודה בסופגניה

שאלה: מהו השיעור קביעות סעודה בסופגניה.

תשובה: הנוהגים לשער לפי משקל, [עד 230 גרם וכנ״ל] כל סופגניה בערך בין 80 ל100 גרם, ולכן בשתיים וחצי סופגניות ביניניות-גדולות, יש שיעור קביעות סעודה, ובסופגניות ענקיות אף שתים סופגניות הרי הם בכלל שיעור קביעות סעודה

המשערים לפי נפח, הוא בשיעור 230 סמ״ק, ואף שיש אומרים שמחשבני את האויר, מ״מ אם החללים גדולים מהרגיל כגון בסופגניות וכדו׳ אינם מצטרפים לשיעור, וצריך למעוך את המאפה כדי לשער גודלו, משא״כ באוירים קטנים שמשערים אותם.

מקור: נחלקו הפוסקים האם משערים את האורים, בשו"ת זרע אמת והו"ד בברכ"י ובשע"ת (סי' תפו סק"א) ובכה"ח (סי' קפ"ד סקל"ח) שיש לדחוס, ולא מחשבנים את האורים, ובחזו"א (עוקצין סימן ג' סק"ה), וכ"כ בשו"ת אול"צ (ח"ב פי"ד תשובה יז. ובח"ג במבוא ענף ב' אות יג), ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי' קכז).

ובדעת המשנ"ב מצינו בזה סתירה, שבסי' ר"י סק"א כתב שאין מצטרפים, ובסי' תפ"ו סק"ג ובשעה"צ כתב שאין צריך למעך, ולמעשה הסכמת הפוסקים [ובזה מיושב הסתירה במשנ"ב] שיש לחלק בין אורים הניכרים לשאינם ניכרים. (תפארת ישראל טהרות פ"ג משנה ג' ובברכת הבית שט"ז ס"י, והגרשז"א בהליכו"ש, הגריש"א בספר הכזית עמ' 20 וחוט שני ברכות עמ' רי), ולכן בסופגניות לכו"ע צריך למעך.

האם מצרפים את הריבה או את המילוי

שאלה: האם מצרפים את המילוי כגון את הריבה או השוקולד, לשיעור קביעות סעודה.

תשובה: הריבה אינה מצטרפת.

מקור: לגבי הסוכר והביצים כיון שהם מעורבים בכל העיסה, הרי הם מצטרפים, וכן דעת הגריש"א (ספר וזאת הברכה סוף פ"ד), ואולם בספר פתחי הלכה (פ"ח הערה 56) הו"ד החזו"א שאין התבלינים והביצים מצטרפים, אך להלכה נראה שהרי הם מצטרפים. וכמבואר בדברי המשנ"ב שם.

אך נחלקו הפוסקים האם מצרפים את הריבה או את המילוי. ובמשנ"ב סקכ"ד מבואר שכיון שהרגילות לאוכלו הרי הוא מצטרף, [וכן דעת הגרשז"א בוזאת הברכה בירור הלכה סי' נ"ד אות ג]. אך לדעת החזו"א (או"ח סי' כו סק"ח) כיון שלא נילוש עמו, אינו מצטרף. (וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ד פרק יד הלכה כג ובפרק יב ס"ג ע"ש. ובחזו"ע ברכות עמ' נה). ובסופגניות נראה שאף לדעת המשנ"ב אינו מצטרף שהמילוי של הריבה אינו מצטרף, כיון שאינו בא ללפת את הפת, כיון שאין מכשירים אותו לשביעה, אלא רק לתת טעם ומתיקה. (עי' ברכת ה' ח"ב עמ' קנב), ולפי"ז צריך למדוד את שיעור הריבה, כמה ריבה מכניסים בסופגניה, ויש מקומות ששמים יותר ריבה, ויש מקומות ששמים פחות ריבה, וכל סופגניה וסופגניה למקומה.

אכל סופגניה לפני הסעודה האם יברך ברכה אחרונה או יפטרה בברכת המזון

שאלה: האם אדם שאכל סופגניה לפני שנטל ידים לסעודה, האם יברך על המחיה, או דלמא יפטרה בברכת המזון לצד שמא ברכתה המוציא.

תשובה: יברך על המחיה. [אם איננו תוך חצי שעה לסעודה].

מקור: וכנ״ל שגדר הסופגניה, אין דינה כתואר פת, ואינה בכלל ירא שמים יאכלנה בתוך הסעודה, וא״כ אין לפוטרה בברכת המזון, ואף אפשר שאינה נפטרת בברכת המזון.

האם מותר לאכול סופגניה קודם הדלקת נרות חנוכה

שאלה: האם מותר לאכול סופגניה קודם הדלקת נרות חנוכה.

תשובה: אם דינו כטיגון, א״כ דינו כמו תבשיל שמותר לאוכלו לפני מצוה כגון קודם הדלקת נרות חנוכה

מקור: בדרך החיים כתב שגם תבשיל מחמשת מיני דגן אסור יותר מכביצה ולא דמי לאכילת פירות.

ואמנם נראה שהכא כיון שהוא ספק למעשה אם דינו כתבשיל, ולחלק מהדינים דינו כתבשיל כגון לגבי חלה, ועוד, יש להמנע מלאוכלו לפני עשיית מצוה,

דיני אכילת וברכה על סופגניה בתוך הסעודה

שאלה: האם אפשר לברך על הסופגניות.

תשובה: בין בסופגניה מטוגנת ובין בסופגניה אפויה, [וכן ספינ׳ג מצופה בסוכר] כיון שנאכלים לשם שביעה אין לברך עליה בתוך הסעודה, ויכול לאוכלה בתוך הסעודה.

ואם שבע וכוונתו רק לתענוג, המיקל לברך על סופגניה מטוגנת, [שניכר טעם המי פירות/ השמן או ממולאת בריבה] לא הפסיד. אך מ״מ לכתחילה כשיש ספק מה כוונתו באכילת הסופגניה, טוב שלא יאכל את הסופגניה בתוך הסעודה. [ולהלן יתבאר שלאחר סילוק שולחן אפשר לברך על סופגניה]. אך המברך על סופגניה אפויה, הרי הוא ברכה לבטלה.

ועל סופגניה מלאה בבשר, [בין מטוגנת ובין אפויה] אפשר לאוכלה בתוך הסעודה לכתחילה.

מקור: כדי לברך על פת הבאה בכיסנין מזונות באמצע הסעודה צריך ב׳ תנאים.

דין א׳ מדיני ברכה בתוך הסעודה, שלא בא מחמת הסעודה, ונאכל לתענוג ולא לשובע. (סי׳ קע״ז ס״א, ומשנ״ב סי׳ קס״ח ס״ק מא). [ולכן אף אם יש לו את כל הג׳ תנאים או שהוא מטוגן, כיון שבא לשובע אין לברך עליו בתוך הסעודה וכמו שיתבאר להלן].

דין ב׳ מדיני פת הבאה בכיסנין, שבודאי אם היו קובעים עליו סעודה לא היה ברכתו המוציא, וברכתו בודאי בורא מיני מזונות והוא פת הבאה בכיסנין לכו״ע.

ויש מחמירים שאף אם יש עליו ג׳ תנאים, אין מברכים עליו בתוך הסעודה.

גדר הסופגניות לגבי ברכה בתוך הסעודה

אף שאפשר לברך על פת הבאה בכיסנין, רק אם יש ג׳ תנאים, בסוף הסעודה. (עי׳ ביה״ל סי׳ קס״ח ד״ה טעונים).

ויש לדון אם הסופגניה דינה כתבשיל כיון שמטוגנת מדוע אין מברכים עליה בתוך הסעודה, הרי כמו שמברכים על שקדי מרק או קורטונים או ביסלי בתוך הסעודה, ה״ה על סופגניה.

ונראה כיון שהגדר של סופגניה, לכל הנ״ל אינו רק גדרים של מטוגן, אלא גם דינם כפת הבאה בכיסנין, וכמו שנתבאר לעיל שלכן ירא שמים יכול לברך עליהם לכתחילה מזונות, ומשו״ה כיון שדינם כמו כל פת הבאה בכיסנין שיש ספק לברך עליה בתוך הסעודה, ולכן יש לברך עליה בסוף הסעודה. (וע״ע בספר שלמי תודה חנוכה סימן לא ובספר ויאר לנו חנוכה עמ׳ שלא). וע״פ הנ״ל נראה שסופגניות שבאות עם בשר לשובע, מותר לאוכלם בתוך הסעודה לכתחילה. [אלא א״כ מטוגנות בהרבה שמן או שמתוקות, שאפשר לאוכלם לכתחילה מחוץ לסעודה].

אם אוכל לשובע

מ״מ אם אוכל את הסופגניה לשובע, בין אם אפויה בתנור ובין אם מטוגנת בשמן, [ולא מצוי בדרך כלל, אלא אולי מצוי בבחורי ישיבה בחנוכה שמביאים בישיבות סופגניה והבחורים לא שבעו מהארוחה] שאין לברך על זה בתוך הסעודה, כיון שבאה לשובע.

נראה מהפוסקים שאם כוונתו לשבוע, אין מברך עליו בתוך הסעודה, וה״ה לגבי קרוטונים ושקדי מרק, כיון שהדרך לאוכלם בתוך הסעודה, והוא מההלכה המבוארת בשו״ע סי׳ קע״ז, וא״כ ה״ה אם הסופגניות מטוגנות לכאורה נפטרות.

וכן נראה במשנ״ב סקל״ז לגבי ניבלא״ש שאם אוכלם למלא רעבונו ולא לקינוח, אי״צ לברך עליהם בתוך הסעודה,

וכן בספר הליכות שלמה פי״ז י׳ הו״ד הגרשז״א שסופגניות שלנו אף אם נאכלות בקינוח הסעודה עם בעצם דבר המשביע וטפל לסעודה עכת״ד, וכן בקובץ מבקשי תורה חנוכה ב׳ עמ׳ יז כתב בשם הגרשז״א שנשאל לגבי מסיבות חנוכה שהביאו בהם בסוף הסעודה סופגניות, והשיב שאין צריך לברך עליהם כיון שחשוב כדברים הבאים מחמת הסעודה ע״ש, וכן השיב הגרי״ש אלישיב זצ״ל בשו״ת וישמע משה ח״ה עמ׳ מה שסופגניות שאוכלים כחלק מן הסעודה דינו כדין עוגה הבא בתוך הסעודה שאין צריך לברך עליהם, וכן השיב הגר״ע אוריברעך שליט״א כמבואר בקובץ אליבא דהלכתא מס׳ ק

עמ׳ נ, וכן כתב בספר נר ציון חנוכה פרק ט״ו ס״ט שלא יברך על סופגניות אלא א״כ הוא פת הבאה לכיסנין לכו״ע, ובספר שערי הברכה עמ׳ קסז כתב שאף בחנוכה מ״מ אף שמביאים אותם לקינוח, מ״מ מבואר בביה״ל שאין לברך ע״ז בתוך הסעודה, וכן כתב בספר שלמי תודה חנוכה עמ׳ רפד שאף שמעיקר הדין נראה שיוצאים בזה יד״ח בברכת המוציא, מ״מ ראוי לכתחילה לכוין בברכת המוציא, וכתב שם שאם בעת ברכת המוציא כבר מונחים הסופגניות לפניו על השולחן אפשר שהרי הוא חושב כאילו מכיון בהדיא בברכת המוציא לפוטרן, אבל אם אינם לפניו ולא כיון להדיא ודאי לא יאכלנו בלא ברכת בורא מיני מזונות אם אוכלן בסוף הסעודה לקינוח, ע״ש, אך דבריו מחודשים, ולכן למעשה נראה שלא יברך, וכ״כ בחזו״ע חנוכה עמ׳ יט, בילקו״י חנוכה עמ׳ עג שסופגניות שבאמצע הסעודה אין לברך עליהן, וטוב להניחן עד אחרי ברכת המזון ואז יברכו עליהם לכו״ע, ע״ש, וכן כתב מו״ר הגר״ע פריד שליט״א בספר אזמרה לשמך על המועדים חנוכה, וראה מה שהתבאר בכ״ז בשערי יוסף דיני פת הבאה בכיסנין, וברכת פת הבאה בכיסנין בתוך הסעודה, ובספר שערי הברכה פ״ח סקמ״ד, ובספר שערי ימי החנוכה עמ׳ קפז, [וכן נראה מדברי הפוסקים דלהלן].

אם מסופק

וביה״ל כתב ״והיכא דאין ממולא נראה שיש לעשות עצה אחרת שכתבו האחרונים שיכון לאוכלו למזון ולא לקנוח״.

והעירו הפוסקים שאם כוונתו לקינוח, א״כ כיצד יועיל כוונתו לשבוע, ונראה ליישב דהביה״ל איירי בבצק שאינו מתוק, [וכנ״ל בטעם ב׳] משא״כ בזמנינו שהוא מתוק ודינו כפת הבאה בכיסנין, א״כ בודאי שיהיה אפשר לברך עליו לתוך הסעודה, אלא א״כ כוונתו לשבוע, שאז אין צריך לברך על הסופגניה, וכגדרי ברכת מזונות בתוך הסעודה שנתבארו לעיל. ואמנם הגרשז״א בהליכות שלמה (פי״ז ה״י) כתב שאף במתוקות קצת, מ״מ משביעות קצת ויש בכוונת האוכל לשם שביעה ע״ש.

ונראה שזה מה שכתב בחזו״ע (חנוכה עמ׳ יט) כתב שאין לברך על הסופגניות בתוך הסעודה, וטוב להניחן עד לאחר ברכת המזון ואז יברכו עליהם, ע״ש. [ולא כתב היכא דהוא לקינוח, וכמו שיתבאר להלן דלא היו בזמנו], וכן כתב בשו״ת אור לציון ח״ד פרק מא בביאורים לתשובה ב׳ ד״ה ואגב, ובשו״ת אור לציון ח״ב פרק יב בביאורים לתשובה י׳ ד״ה ועכ״פ. וכן כתב בהלכה ברורה סמ״ג שסופגניה הנעשית לקינוח סעודה לא יאכלה באמצע הסעודה כדי שלא יכנס לספק אם יברך עליה בתוך הסעודה ע״ש.

ומ"מ אם כוונתו לתענוג יכול לברך,

ע"פ דברי הרשב"א שיבואו להלן, וכיון שדינו כפת הבאה בכיסנין, באחד מהאופנים שנ"ל. וגם שלכיון בהמוציא אפשר שאינו מועיל, כיון שכל כוונתו לקינוח.

סופגניות שבאות לקינוח

שאלה: האם בזמנינו סופגניות מיני מלאות שוקולד או סופגניות רגילות שמצופות שוקולד ומלאות ריבות חלב, ומטרתם רק לקינוח סעודה, יהיה אפשר לברך עליהם בסיום הסעודה לכתחילה.

תשובה: מעיקר הדין לכתחילה אפשר לברך עליהם לכתחילה בתוך הסעודה, ואין צריך לחכות לברך עליהם בסוף הסעודה. אך רבים מחמירים אף בכה"ג שלא לאוכלה בתוך הסעודה.

מקור: בשו"ע סי' קס"ח ס"ח מבואר שניבלא"ש שבלילתם רכה ונאכלים לקינוח, צריך לברך עליהם בתוך הסעודה.

נראה לומר בזה ב' טעמים לברך על הסופגניות הנ"ל בתוך הסעודה. [וטעם ב' עיקר].

א). מצינו שנחלקו הפוסקים האם גם בפת הבאה בכיסנין שאוכלם לקינוח, מברך עליהם בתוך הסעודה. דעת המג"א שם סקכ"ב שאם אוכלם לקינוח מברך עליהם בתוך הסעודה, ואולם דעת הדגול מרבבה והשו"ע הרב והרע"א והח"א, והו"ד בביה"ל שם ד"ה טעונים שאף בפת הבאה בכיסנין שנעשת לקינוח אין מברכים עליה. ומ"מ כתב בביה"ל שם שעוגות שממלואות בפירות המברך לא הפסיד, וה"ה בסופגניה שמלאה בריבה או בשוקולד, שאפשר יהיה לברך עליהם בתוך הסעודה, כיון שאינה נאכלת לשם שביעה, ובודאי אינה נחשבת כחלק מהסעודה.

ב). עוד נראה אף לדעות שאי אפשר לברך על פת הבאה בכיסנין לקינוח אם יש בהם ג' תנאים, יש לדון שאף לדעת הרשב"א בברכות (דף מא ע"ב) שאין לברך על פת הבאה בכיסנין בתוך הסעודה אף לתע נוד כיון שאילו היה קובע ליה סעודה היה ברכתו המוציא, ע"ש, (וכ"כ בשו"ת הרשב"א ח"ז סימן תקל"ג, ובספר צרור החיים עמ' כה, אורחות חיים הלכות ברכות אות לה, הלכות ברכות להריטב"א פ"ג ה"א ע"ש, והו"ד ב"י סי' קע"ז ס"ג) [אף דלהלכה לא קימ"ל כהרשב"א בלתענוג, וכנ"ל שהוא מח' הפוסקים, מ"מ מבואר דהכא לכו"ע אפשר לברך] וכן נראה להדיא בשו"ת הרמב"ם (סימן קלג) שדבר מטוגן שבא לאחר הסעודה שנקרא קטאי"ף אפשר לברך עליו בסוף הסעודה לאחר אכילת פת ע"ש. [ואף שמדברי השו"ע בסי' קס"ח סי"ג שירא שמים יאכלו בתוך הסעודה, וא"כ כיון שהוא מטוגן הרי אינו נפטר, ובע"כ

איירי שאוכלו לשובע, וכנ״ל בביה״ל שם ד״ה וירא שמים, ופשוט].

ולפי״ז בדבר שלא שייך בה קביעות סעודה, כגון בסופגניות מטוגנות, [וה״ה במיני מתיקה שמברכים עליהם מזונות רק מדיני כל שיש בו] אף שיש להם דין של פת הבאה בכיסנין, א״כ אפשר לברך עליהם בתוך הסעודה. אם באות לקינוח ולא לשובע, כי באות לשובע אי אפשר לברך עליהם. וממילא אין לחוש לזה לסב״ל. [וגם שיש ספק ספיקא שמא אפשר לברך על פת הבאה בכיסנין לקינוח. ושו״ר שכן כתב בברכת ה׳ שם הערה 292] ונפק״מ שכיון שהעיקר לדינא כטעם הנ״ל אף שיש לו גם הנאת שביעה, כיון שלא שייך בו קביעות סעודה שהוא מטוגן, יכול לברך עליו בסיום הסעודה לכתחילה. ואמנם כנ״ל יש מחמירים אף בכה״ג.

ואמנם יש מחמירים בסופגניה שנעשית לקינוח כיון שלא נפטר בברכת המוציא, כיון שיש ספק אם ברכתו המוציא או מזונות, וכן כתב בשו״ת אור לציון ח״ב פרק יב תשובה י׳ בהערה, וכן נראה בילקו״י שם ועוד.

עיצות לפטור סופגניות [שמסופק אם אפשר לברך עליהם בתוך הסעודה]

א). יכול לברך על ביסלי או קבוקים מזונות [כיון שדינם כמעשה קדירה לכו״ע, ואין עליהם תוריתא דנהמא, ולא באים בתוך הסעודה], ויפטור את הסופגניה.

ב). לאכול מעט לפני הסעודה, ואח״כ להמשיך לאכול בסעודה, אך עיצה זו אינה מועילה בישיבות או במסיבות שמביאים את הסופגניות אח״כ.

ג). אפשר לכיון לפוטרם בברכת המוציא, אם היא מתוקה, אבל אם אינה מתוקה, ורק מטוגנת, ואין הטעם השמן ניכר בה, אי אפשר לפוטרה בברכת המוציא. (בביה״ל שם בשם ההלכה ברורה שאם מכיון בהמוציא אפשר לפוטרו. אף שמטוגן, והטעם בזה, נראה כיון שיש בה תואר פת, אך יש אומרים שאף בכה״ג אי אפשר לפוטרה בהמוציא, כיון שהסופגניות מטוגנות בשמן עמוק. וכמו שכתב בחיי אדם כלל נח אות א׳ ובשו״ת יביע אומר ח״ח סי׳ כא אות ו׳. אך יש לדון כיון שמאידך יש לה דין של פת הבאה בכיסנין שהיא מתוקה ויש בה שמן, ממילא מחמת הספק אפשר לפוטרה בהמוציא. ולכן נראה שאם היא נעשת מתוקה ומטוגנת נפטרת בברכת המוציא, אבל אם היא אינה מתוקה ורק מטוגנת, אינה נפטרת בברכת המוציא, ולכן לכתחילה אין לאוכלה בתוך הסעודה).

ד). אפשר לכוין בברכת המוציא שלא לפוטרה, ואז יוכל לברך עליה בתוך הסעודה לכתחילה.

ה). יש מקילים שיכול לברך שהכל על דבר אחר ולפטור את ברכת מזונות. (בא"ח ש"א פרשת פינחס סכ"ב). אך להלכה לא נוהגים כן.

ו). אפשר לברך על סופגניה בתוך הסעודה לאחר סילוק שולחן. אם אוכלה לשם קינוח [או מסופק אם כוונתו לשם קינוח ולא לשם שביעה]. יכול לברך לאחר סילוק שולחן אף לאחר שהורידו את המפה חד פעמית. (נראה בנ"ד שלא יועיל כדי לברך על הסופגניה מזונות, א'). כיון שחוששים לדעת הרשב"א (ברכות דף מא: וברשב"ץ שם) שכל דבר שהרגילות להביאו בתוך הסעודה אף לאחר סילוק שולחן, אין צריך לברך עליו. ולפי"ז אפשר שבחנוכה או לפני חנוכה שרגילים להביא סופגניות בסוף הסעודה, א"כ לא יועיל סילוק שולחן, אך יש ראשונים שפליגי בזה, ומחמת המח' חישיינן לסב"ל, ב'). ממה נפשך אם נעשה לשובע א"צ לברך, ג'). בסילוק שולחן במפה חד פעמית, אפשר שאינו נחשב כסילוק שולחן, אלא כפעולת נקיון בעלמא, ורק בחתונות יש לדון, [וגם שם נתבאר במקומו מדוע אין סילוק שולחן]. (עי' הלכה ברורה סי' רע"ז אות ט', ושערי הברכה עמ' קס) [ואולם יש אומרים שמועיל אף בזה סילוק שולחן עי' ילקו"י ברכות ח"א עמ' תקנ)]. ד'). בצירוף מה שהמנהג בזמנינו שאין סילוק שולחן. כיון שממשיכים לאכול אח"כ. וסב"ל. (עי' ביה"ל סי' קע"ז ס"ב ד"ה שאין, וכה"ח סקי"ד, ושו"ת אול"צ ח"ב פי"ב סקי"ג דלא מהני, והליכות עולם עולם ח"ב פרשת נשא, ונפק"מ מכל הנ"ל לברך על גלידה בסוף הסעודה, כיון שרבו המתירים ומסתברא לברך, לכו"ע יהיה אפשר לברך עליה לאחר סילוק שולחן. ונתבארו דיני סילוק שולחן בשערי יוסף בפרק דיני היסח הדעת בברכות), ומ"מ נראה שבסופגניות כיון שמטוגנות, ולא שייך בהם מש"כ הרשב"א דאילו קבע עליהם היה מברך ברכת המזון, ולכן אם הוא שבע בודאי שלא יברך וכנ"ל, אבל במקום שהוא מסופק אם יכול לברך על הסופגניות אם באו לשם קינוח, לכו"ע יכול לברך לאחר סילוק שולחן).

חימום סופגניות בשבת - מותר לחמם סופגניות בשבת מעל גבי הפלטה, ואף לבני ספרד שיש שם מעט ריבה, מ"מ רובו יבש, אך בסופגניות מאפיות שאינם ביתיות אין לחממם, כיון שכידוע מערבים מים בריבה, ואינם מבושלים. [ואין להתיר לשים אותם מעט על הפלטה, כיון שיכולים להתחמם, לחום של יד סולדת, אף אם לא רוצה שיגיעו לחום הזה, היינו דוקא בסמוך ולא מעל הפלטה. (כמבואר היטב במשנ"ב סי' שי"ח סקצ"א). והמקילים בזה יש להם על מה לסמוך (נתבאר בהרחבה בשערי יוסף חנוכה חלק בירורי הלכה)].

חיוב סופגניות בהפרשת חלה

שאלה: האם סופגניות חייבות בהפרשת חלה.

תשובה: סופגניות בין בבלילה עבה ובין בבלילה רכה שמטגנים אותם בשמן מחמירים להפריש חלה בלא ברכה, [ובדיעבד לבני ספרד אינו מעכב], אך בסופגניות שאופים בתנור והיא בלילה עבה צריך להפריש חלה בברכה, ואם היא בלילה רכה כגון ספינג וכדו' יש להפריש חלה בלא ברכה.

מקור: כנ"ל מח' ר"ת ורבינו ירוחם, בדין עיסה עבה שמטוגנת, ונפק"מ לגבי חיוב הפרשת חלה, ולהלכה פסק בשו"ע (יו"ד סי' שכ"ט ס"ג) שאף עיסה שבלילתה עבה אם מטגנה פטורה, ולפי"ז ה"ה סופגניה שפטורה מחלה, וכן כתב בהליכות עולם (ח"ב עמ' רכה), ובשו"ת אור לציון (ח"ב פרק יב תשובה ה' בביאורים) וכנ"ל שדין ירא שמים קאי רק לגבי הברכה, ולא לגבי האכילה. וכ"כ בשו"ת יורו משפטיך ח"א עמ' רפב.

ואולם בש"ך (שם סק"ד) כתב שיפריש חלה בלא ברכה, וכן כתב בפתחי תשובה (שם סק"א) בשם הפנים מאירות שיפריש חלה בלא ברכה ע"ש וכן כתב במנחת שי (סימן כח), וכן בבא"ח (שנה שניה פרשת שמיני הלכה ד') כיון שנחלקו הראשונים יש להפריש חלה בלא ברכה. ע"ש, וכן כתב בכה"ח (או"ח סי' רמ"ב סקכ"ז), ולמעשה אף בחזו"ע (יו"ט עמ' סח בהערה קלג) כתב שטוב לחוש להפריש חלה בלא ברכה, ובספר תבואת השדה פ"ה ס"ג בשם הגרע"י, ומשנה אחרונה עיקר. וכן כתב בקיצור שו"ע ילקו"י סי' שכ"ט ס"ב שיש להחמיר ולהפריש חלה בלא ברכה. ומ"מ אם אופה את הסופגניה בתנור, [אף שהבצק מתוק] צריך להפריש חלה בברכה, כדין כל חלה, וכ"כ בשו"ת יחו"ד ח"ד סי' נה ובהליכות עולם ח"ה עמ' רכד.

בירכה על הפרשת חלה ואח"כ החליטה לעשות סופגניות

שאלה: אשה בירכה על חלה והחליטה לעשות סופגניות, האם יש בזה ברכה לבטלה.

תשובה: אין בזה ברכה לבטלה. [אך מ"מ אינו לכתחילה].

מקור: ע"פ הריטב"א בחולין דף קו והו"ד בבאר היטב ועוד אין בזה משום ברכה לבטלה, וכן הסכמת הפוסקים.

דינים העולים בברכת הסופגניות

אכילת סופגניות - נהגו לאכול סופגניות מטוגנות בשמן וטעמם כצפיחית בדבש זכר לנס השמן של המנורה [ולכן נראה שהאוכלים סופגניות יש עניין לאכול דוקא מטוגנות ולא אפויות כמו שמצוי בזמנינו, וכ"ש

שבאפויות נכנס לספק ברכת המוציא ועוד ספיקות וכמו שיתבאר להלן].

ברכת סופגניות מטוגנות - בסופגניות מטוגנות שבזמנינו, אף אם אין בהם מתיקות כ"כ, אין צריך להדר לאוכלם בתוך הסעודה, ואפשר לברך עליהם מזונות לכתחילה. ואף אם אוכלם בשיעור קביעות סעודה בחנוכה לא שייך בהם קביעות סעודה כיון שהם מטוגנות. אך יש מחמירים שלא לאכול מהם בשיעור קביעות סעודה, אך להלכה בסופגנית מטוגנות, אין לחוש בזה. [ואף בבצק שהיה בדעתו לאפות ממנו חלות, ולבסוף אפה ממנו סופגניות מברך על המחיה].

ברכת סופגניות אפויות - לאחר הבירור שרוב ככל המאפיות הסופגניות הם מטוגנות, וכמעט אינו מצוי בשוק סופגניות אפויות. ומ"מ בסופגניות אפויות, שלבני ספרד אם מורגש מתיקות ברכתה מזונות, ולבני אשכנז אם רובו עשוי ממי פירות וביצים וסוכר ברכתו מזונות. אך לכו"ע אם אוכל מהם בשיעור קביעות סעודה. מברך ברכת המזון. [ושיעור קביעות סעודה נתבאר לעיל בארוכה].

ברכת סופגניות מטוגנות ואח"כ אפויות - סופגניות שמטוגנים בשמן עמוק, ואח"כ אופים אותם בתנור, [אף לזמן ארוך] ברכתם מזונות ועל המחיה, אבל אם אוכל שיעור קביעות סעודה, צריך לברך ברכת המזון כיון שאינם מתוקות. אך האפיה בתנור היא רק לחימום של כמה דקות [כגון במאפיית ברמן ואנגל] שאז אף אם קובע עליה סעודה דינה ככל סופגניה שאין בה קביעות סעודה. וכן אם סופגניה מתוקה, או שנכנס בה טעם שמן, ברכתה מזונות, כדין פת הבאה בכיסנין וכגדרי המתיקות לבני ספרד ולבני אשכנז שנ"ל. [אלא שמ"מ כנתבאר לעיל לכתחילה אין לאכול ממנה כשיעור קביעות סעודה].

סופגניות שחצי מטוגנות וחצי אפויות - ישנם מאפיות [נחמה בירושלים ובבית שמש] שמטגנים את הסופגניה חצי טיגון במפעל, ואח"כ אופים ממשיכים את הטיגון בחנות, באפייה, ברכת הסופגניה מזונות, אך כיון שיש להסתפק אם בקביעות סעודה, מברכים עליה המוציא וברכת המזון, ולכן יש להמנע שלא לאכול ממנה כדי שיעור קביעות סעודה. ואם אכל ממנה כדי שיעור קביעות סעודה, יברך ברכת המזון. אך בסופגניות עם מלא שוקולדים ומצופים הרבה נראה שאף באפויים בתנור לא שייך בהם קביעות סעודה.

סופגניות שאפויות ואח"כ מטוגנות - סופגניות שאופים אותם על דעת לטגן אותם לאחר מכן בשמן, מעיקר הדין דינם כמעשה קדירה [-בישול] ומברכים עליהם מזונות ועל המחיה. אך אם אוכלם בשיעור קביעות סעודה, יש מחמירים שבקביעות סעודה

יברך עליהם ברכת המזון, ולכן לכתחילה יש להחמיר לאכול מעט פת, ואח״כ יאכל מהם.

ברכת הספינג - ברכת הספינ׳ג [או זלאבייא וכדו׳] שברכתם מזונות ועל המחיה, כיון שמטוגנים בשמן עמוק, ומקבלים טעם מהשמן, אף אם שבע מהם, ואכל כשיעור קביעות סעודה. ולכן אף, ירא שמים יכול לאוכלם שלא בתוך הסעודה. [אך המחמירים לכתחילה שלא לאכול שיעור קביעות סעודה א״כ ה״ה הכא]. אלא א״כ אינו עשוי ממי פירות והשמן אינו נרגש בספינ׳ג, שירא שמים יאכלו בתוך הסעודה.

המאפיות שאופים/ מטגנים את הסופגניות

לאחר בירור בכמה מאפיות, להלן רשימת המאפיות [שהצלחנו לברר היטב] אם אופים או מטגנים את הסופגניות. [ודלא כמו שחכם אחד פירסם מודעות בבתי כנסיות שעתה ע״פ רוב, הסופגניות אפויות, אלא כמו שכתבו הפוסקים שבזמנינו רוב הסופגניות מטגונות, וגם שדינם כפת הבאה בכיסנין, ומחמת כל הטעמים כנ״ל].

מאפיות אנג׳ל [ושלוחותיה] - אינם אופים את הסופגניות, אלא מטגנים אותם, [אך אם נמצאים בהקפאה מוציאים אותם לכמה דקות בחימום בתנורים]. מאפיית אריאל – מטוגנות. מאפיית ברמן - מטוגנות. מאפיית שובע - מטוגנות, ולאחר מכן עובר רק חימום בתנור, כדי שיהיו חמות. מאפיית סלפק – מטוגנות. מאפיית נחמה - מגיע מהמפעל חצי מטוגן, וממשיכים אפייה בחנות. מאפיית הצבי - מטוגנות. מאפיית מן הארץ - מטוגנות. מאפיית שיבולת השרון - מטוגנות. שלוימלה - אפויות. מאפיית שימל - מטוגנות. [הדברים עדכניים לעתה, יתכן שבזמני הלחץ בחנוכה הדברים משתנים, ובדרך כלל כפי הנראה רוב המקומות מטוגן, מלבד קונדטוריות יוקרה שמוכרים כל סופגניה במחיר יקר].

וישנה עיצה כדי לדעת אם הסופגניה אפויה או לא, לראות אם יש פס לבן באמצע הסופגניה מכל הצדדים הרי שהסופגניה מטוגנת, כי הטיגון הוא משני הצדדים, ובאמצע נשאר לבן, אבל אם אין פס לבן, הרי שהסופגניה אפויה, כיון שבאפיה כל הסופגניה נהפכת לחום מכל הצדדים. אך אין עיצה זו מועילה, כיון שיכול להיות שהיה אפיה קודם ואח״כ טיגון או להיפך וכנ״ל, [חצי אפיה וחצי טיגון] ואז הפס הנ״ל לכאורה אינו היכר.

במקום ספק - במקום ספק יש להחמיר שלא לאכול מהסופגניות כדי שיעור קביעות סעודה [שיתבאר להלן], (ע״פ השו״ע סי׳ קס״ח סי״ג, וכן שמעתי ממו״ח הגר״ש יאיר שליט״א במח״ס משנ״ב תפארת), אך אם אכל

כשיעור קביעות סעודה לא יברך ברכת המזון. [כיון שיש כמה ספיקות, א׳ בשיטת הגר"ח מבריסק שאין בהם קביעות סעודה, ב׳ שמא קביעות סעודה הוא שיעור יותר גדול, ג׳ שמא לא שייך בהם קביעות סעודה מחמת המילוי שאח"כ, וכנתבאר בגליון הקודם, ד׳ שמא הזילוף שמן בשעת האפיה דינו כנילוש בשמן].

שיעור קביעות סעודה בסופגניה - שיעור קביעות סעודה בסופגניה אפויה, מתוקה, כדין שיעור קביעות סעודה בכל פת הבאה בכיסנין, נחלקו הפוסקים, ולהלכה לבני ספרד הוא שיעור של 4 ביצים, ולכן יש להמנע מלאכול משיעור 160 גרם. ולבני אשכנז: רבים מקילים ששיעור קביעות סעודה הוא שיעור אכילה של סעודת בוקר או ערב, שהוא ו׳ ביצים, דהיינו 4 שקית חלב. אך רבים מבני אשכנז שמחמירים שהוא שיעור ד׳ ביצים.

שיעור זמן קביעות סעודה - לבני אשכנז: שיעור זמן הצירוף כל שאוכלו בדרך של אכילת סעודה הכל מצטרף, ולבני ספרד: צריך לאכול כל כזית בכדי אכילת פרס לכזית הקודם, ואף שיש אומרים שהכל מצטרף בתוך 72 דקות, בסופגניות אפויות שיש ספק מברכים עליהם ברכת המזון, נראה שמצטרף רק אם אוכלו ביחד וכל האכילה מישך שייכא לאכילה הראשונה, ועכ"פ אוכלו כסעודה ערב ובוקר, שלא אוכלם בשיעור משך זמן של 72 דקות, שיעור קביעות סעודה בסופגניה - לבני ספרד: הנוהגים לשער לפי משקל, [עד 230 גרם וכנ"ל] כל סופגניה בערך בין 80 ל100 גרם, ולכן בשתיים וחצי סופגניות בינוניות-גדולות, יש שיעור קביעות סעודה, ובסופגניות ענקיות אף שתים סופגניות הרי הם בכלל שיעור קביעות סעודה ולבני אשכנז: הנוהגים לשער לפי נפח, הוא בשיעור 230 סמ"ק, ואף שיש אומרים שמחשבנים את האויר, מ"מ אם החללים גדולים מהרגיל כגון בסופגניות וכדו׳ אינם מצטרפים לשיעור, וצריך למעוך את המאפה כדי לשער גודלו, משא"כ באוירים קטנים שמשערים אותם.

צירוף הריבה או את המילוי - הריבה או המילוי אינם מצטרפים, לשיעור קביעות סעודה.

דיני אכילת וברכה על סופגניה בתוך הסעודה

בין בסופגניה מטוגנת ובין בסופגניה אפויה, [וכן ספינ׳ג מצופה בסוכר] כיון שנאכלים לשם שביעה אין לברך עליה בתוך הסעודה, ויכול לאוכלה בתוך הסעודה. ואם שבע וכוונתו רק לתענוג, המיקל לברך על סופגניה מטוגנת, [שניכר טעם המי פירות/ השמן או ממולאת בריבה] לא הפסיד. אך מ"מ לכתחילה כשיש ספק מה כוונתו באכילת הסופגניה, טוב שלא יאכל את הסופגניה בתוך הסעודה.

[ולהלן יתבאר שלאחר סילוק שולחן אפשר לברך על סופגניה]. אך המברך על סופגניה אפויה, הרי הוא ברכה לבטלה. ועל סופגניה מלאה בבשר, [בין מטוגנת ובין אפויה] אפשר לאוכלה בתוך הסעודה לכתחילה.

סופוגניות מיני או סופגניות לקינוח - בזמנינו שיש סופגניות מיני מלאות שוקולד או סופגניות רגילות שמצופות שוקולד ומלאות ריבות חלב, ומטרתם רק לקינוח סעודה, מעיקר הדין לכתחילה אפשר לברך עליהם לכתחילה בתוך הסעודה, ואין צריך לחכות לברך עליהם בסוף הסעודה. אך רבים מחמירים אף בכה"ג שלא לאוכלה בתוך הסעודה.

עיצות לפטור סופגניות [שמסופק אם אפשר לברך עליהם בתוך הסעודה], נתבאר דינם לעיל בתוך הדברים.

בברכת התורה
יוסף אביטבול
מח"ס שערי יוסף ושא"ס
החונה פה עיה"ת בני ברק

בישולי או פת עכום בסופגניה

בס"ד, כסלו ה'תשפ"ד

לכבוד הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א במח"ס גם אני אודך ושא"ס.

דנו הפוסקים, מה דין הסופגניות, האם דינם כפת עכו"ם או בישולי גויים, ונפק"מ לנוהגים היתר בפת עכו"ם, וכן אם דינם כיבושולי גויים כיון שדינם כמעשה קדירה, א"כ לא די לבני ספרד, רק בהדלקת האש, אלא צריך שהיהודי יעשה כן, ולכאורה הרי הוא תליא במח' הראשונים הנ"ל. [שנתבארה לעיל סימן א'].

ובשו"ת יחוה דעת חלק ה' סימן נג ושם כתב בזה"ל: שאלה: סופגניות הנעשות על ידי גוים במסעדות ובתי הארחה של יהודים, האם מותר לאוכלן, או שמא יש לאוסרן משום בישולי גוים, וכתב שם בזה"ל: וכתב הריב"ש בתשובה (סימן כח), סופגנים שמטגנים הגוים אותם בשמן על מחבת, כיון שבלילתם רכה (שהבצק שלהם רך מאד ודליל), אין תורת לחם עליהם ואסורים משום בשולי גוים, ואפילו כשלוקחים אותם מן הנחתום אסור. ע"ש. וכן כתב בשו"ת התשב"ץ חלק ג' (סימן יא), שיש לאסור הסופגנים הנ"ל משום בשולי גוים, שלא התירו חז"ל פת של נחתום גוי, אלא משום שהפת חיי נפש, כמבואר בירושלמי (פרק ב' דעבודה זרה הלכה ח'), אבל סופגנים אסורים. (וראה עוד בשו"ת התשב"ץ חלק א' סימן פט). וכן כתב בארחות חיים ח"ב (הל' איסורי מאכלות סי' סה). ע"ש. ומרן החיד"א בברכי יוסף (שיורי ברכה סימן קיב ס"ק יא) הביא מה שכתב הגאון מהר"י זיין בשו"ת שערי ישועה כתיבת יד, שנהגו במצרים ליקח

סופגנים הנעשים מעיסה רכה ומטגנים אותה בשמן ואוכלים אותה בדבש, כשישראל יושב שם ומחתה באור, והטעם לכך לפי שאין הסופגנים האלה נאכלים עם פת כלל, וכל שאין מלפתים בו את הפת אין בו משום בשולי גוים. והגאון מהר"א הלוי, המחבר שו"ת גנת ורדים, בתשובתו שם השיג על טעם זה, שאף על פי שאין דרך ללפת בו את הפת, יש בו משום בשולי גוים, אלא שטעם ההיתר בסופגנים אלה מפני שישראל עומד ומחתה מתחלת הטיגון ועד סופו. והגאון המחבר שערי ישועה חזר להעמיד דבריו. עכת"ד. ויש סיוע לדברי הגאון מהר"י זיין מתשובת הרדב"ז חלק ג' (סימן תרלז), שכל שאינו עולה על שלחן מלכים ללפת בו את הפת אין בו משום בשולי גוים. ועיין עוד בחידושי הריטב"א (עבודה זרה לח ע"א). וכן העלה הפרי חדש (סימן קיג סק"ג). אולם אין כן דעת הטור ומרן השלחן ערוך (בסימן קיג סעיף א'). וכן העלה בשו"ת פנים מאירות חלק ב' (סימן סב). ועיין עוד בספר תורת חיים (עבודה זרה לח ע"א ונט ע"א) ד"ה כל שאינו. ובשו"ת תבואות שמש (חיו"ד סי' ע). ע"ש. ואכמ"ל. ומדברי הריב"ש והרשב"ץ הנ"ל משמע כדברי הגנת ורדים, שאין להתיר אלא אם כן עומד שם הישראל ומחתה בגחלים במשך הטיגון.

ועוד כתב שם ביחו"ד, איברא שבנידון שלנו נראה שהדבר תלוי במחלוקת הראשונים בדין בלילה רכה בחיוב חלה, וסיים שם לדינא בזה"ל: סופגניות הנעשות על ידי גוים במסעדות ובתי הארחה של יהודים מותרים באכילה, ואין בהם איסור בישולי גוים. ומכל מקום יש להזהר שישראל ידליק את האש. וכן אם כיבו את הגאז ואח"כ רוצים לטגן עוד סופגניות, יחזור המשגיח וידליקנו בעצמו. והנוהגים להזהר תמיד מלאכול אפילו פת נחתום גוי, עליהם להזהר גם בסופגניות אלה, ותבוא עליהם ברכה. עכ"ל.

וראה עוד להראש"ל הגר"י יוסף שליט"א בספרו ילקוט יוסף חנוכה מהדורת תש"פ עמ' ע' (סימן תרע סעיף יט) בזה"ל: סופגניות הנעשות ע"י גוים במסעדות ובתי הארחה של יהודים מותרים באכילה, ואין בהם איסור בישולי גוים, וכדין פת נחתום של גויים, ומכל מקום יש להזהר שישראל ידליק את האש, וכן אם כיבו את הגאז ואח"כ רוצים לטגן עוד סופגניות יחזור המשגיח וידלקינו בעצמו, והנוהגים להזהר תמיד מלאכול אפילו פת נחתום גוי, עליהם להזהר גם בסופגניות אלה, ותבוא עליהם ברכה עכ"ד ההלכה למעלה, ובהערה שם האריך בפת גוים, שיש מקום ע"פ דברי השו"ע יו"ד סימן קיב ס"ב להחמיר, ומ"מ ברמ"א כתב להקל אפילו שפת ישראל מצויה, יעו"ש עוד.

ולכאורה יש לעיין בעיקר ההלכה, שהוא כדין פת, ולא כדין

בישול, א״כ ממילא למה יש להזהר שישראל ידליק את האש, הרי סו״ס יש להקל בזה. ובזה כת״ר ציין למש״כ להאריך ביחוה דעת ח״ה סימן נג שעדיין צריך קיסם להתיר פת שאפאה הגוי.

ובעמ׳ עא בהערה הביא שם מש״כ הריב״ש בתשובה סימן כח שסופגנים שמטגנים הגוים אותם בשמן על המחבת כיון שבלילתם רכה אין תורת לחם עליהם ואסרים משום בישולי גוים ואפילו כשלוקחים אותם מן הנחתום אסור יעו״ש, ושכן כתב בשו״ת התשב״ץ ח״ג סימן יא, ובברכי יוסף סימן קי״ב סקי״א, הביא הסברא בשם מהר״י זיין שיש לומר שאינו נאכל עם פת בכלל, וכתב שם בטור ב׳ לצרף שיטת הפרי חדש שכל שאינו עולה על שולחן מלכים ללפת בו את הפת אפילו עולה לקינוח סעודה אין בו משום בישולי גוים, וכת״ר האריך בזה אם לסמוך בזה או לא. וסיים שמכל מקום נראה שאם הסופגנים נעשים מעיסה עבה כמו בצק של לחם רגיל, אין להחמיר בזה משום בישולי גוים. ולכאורה הרי הסופגניות היום לא נעשות כמו בצק של לחם רגיל, וממילא יש מקום להחמיר בזה שיהיה בזה דין בישולי גוים. ויש לעיין.

וגם מה שיש מקום להקל שאינו עולה על שולחן מלכים, הרי בגדר דין עולה על שולחן מלכים, מדברי השו״ע יו״ד סימן קיג ס״א נראה דהדין הוא דבעינן שיהיה עולה על שולחן מלכים בלבד, ואולם מרן החיד״א בשיורי ברכה יו״ד סימן קיג סק״ב כתב שה״ה שעולה על שולחן שרים, והביא כן בשם האריז״ל, וכן כתב בבן איש חי לדינא שנה שניה פרשת חוקת הלכה ט, וע״ע בכה״ח סימן קיג סק״ב שהיינו אנשים חשובים שראוי לתת להם מאכל זה.

ומש״כ שההגדרה של עולה על שולחן מלכים הינו הגדרה עולמית אלא כל מקום לפי מה שהוא, כן כתב בשו״ת בית יהודה יו״ד סימן כא, ובמקור חיים יו״ד סימן קיג וכתב לדייק כן מדברי הרמב״ם בפרק יז מהלכות מאכלות אסורות הלכה יח שכתב במקום שעולין על שולחן מלכים, ומשמע לדינא כל מקום למקומו, וכן כתב לדינא בשו״ת חשב האפוד חלק ג׳ סו״ס כט. וכן כתב בפרח תואר סק״ז ובחכמת אדם כלל סו ס״ד ובערוך השולחן שם סי״ח, יעו״ש,

ועוד הביא בזה בילקו״י מש״כ הגר״א פרץ שליט״א בספרו חקת המועדים עמ׳ קכט שהמהדרין יש להם לחוש בסופגניות משום בישולי גויים שהרי הבצק מבושל בשמן עמוק, ואף לשיטת ר״ת בתוס׳ בברכות דף לז ע״ב נחשב כמו לחם, מכל מקום הרי אין אנו פוסקים כמו שיטת ר״ת, ואין מברכין ברכת המזון אחרי סופגניה גם כשקובע סעודה ע״ז, וא״כ נקטינן שהוא כיבושל, ולכן יש לחוש לבישולי גוים כאשר המוסלמי הוא המטגן יעו״ש, ומ״מ סיים

שם בילקו"י שלמבואר יש סמך ברור למקילין בזה, ואמנם אכתי יש לעיין בזה הרי לגבי ברכת המזון לא מברכים עליה ברכת המזון אלא ברכת מזונות ועל המחיה, ואמנם בזה יש לומר דספק דרבנן לקולא וכמ"ש בעמ' סט בהערה לבאר יעו"ש.

ואמנם יש להוכיח ממש"כ בשו"ע יו"ד סימן שכט ס"ג שסופגניות פטורות מהפרשת חלה ומשמע דס"ל שדינו כבישול, וממילא כתב בספר הכשרות למעשה עמ' ט שלדעת הספרדים צריך שגם הנחת הסופגניות תבוצע ע"י יהודי כדין בישול, אולם לרמ"א שמיקל בזה לא שנא בישול ולא שנא אפיה סגי בהדלקה, ומ"מ לבני ספרד כן כתב בשו"ת שמש ומגן ח"ב חיו"ד סימן יג אות ב' שיש לדונו כבישול, וכן כתב בשו"ת דברי דוד ח"ב יו"ד סימן יב, ובספר עטרת שלמה עמ' תריז.

ועיין עוד לידידי הגר"א סקוצילס שליט"א במש"כ בספר אהל יעקב הלכות מאכלי עכו"ם והמסתעף עמ' לג כתב לדינא שסופגניות דינן כפת עכו"ם וע"כ מי שנזהר מאכילת פת פלטר שעליו להחמיר גם בסופגניות הנעשות ע"י גוים, והביא בזה מש"כ ביחו"ד להקל בזה משום ספק ספיקא. ובשו"ת תבואות שמש ח"ב יו"ד סימן ע' שסופגנין יש בהם משום בישול עכו"ם כיון שאינם נאכלין כמות שהם חיים וגם עולים על שולחן מלכים בתורת מאכל, ולכן רק ע"י השלכת קיסם לתוך התנור או חיתוי בגחלים אפשר להתירם, וציין שבחלקת בנימין סקס"ד כתב להחמיר בזה ולדעתו הסופגניות המטוגנות בשמן דינו כתבשיל גמור. וכן כתב בספר הכשרות למעשה עמ' כה שאם הם מבושלות בשמן עמוק דינן כבישול ולא כאפיה, וכן נראה מדברי הבא"ח שנה שניה פרשת חקת הלכה טו כתב סופגנין של גויים שבלילתם רכה ונאפה ע"י משקה לאו נהמא הו אוסרין משום בישולי גוים יעו"ש עוד, ועיין עוד במש"כ להאריך בכ"ז בשו"ת דברי בניהו חלק יא סימן נו.

וכן ראה בשו"ת אדני פז חלק ד' יו"ד סימן קא כתב להעיר עמש"כ ביחוה דעת שיש מקום להחמיר בזה שהרי סו"ס כיון שהישראל הדליק את האש אין עליה שם פת של גוים, וסיים שם בדבריו שהראו לו מה שאמר הגר"ע יוסף זיע"א בשיעור בפרשת וישלח התשס"ה שהסופגניות מותרות באכילה מעיקר הדין והמחמיר תע"ב, יעו"ש וכן ראה בשו"ת מחוקק במשענותם חלק ג' עמ' קכב כתב להחמיר בזה שהרי הוא ב' ספיקות נגד השו"ע ואין לעשות ספקות נגד דעת השו"ע וכמו שכתב בשו"ת רב פעלים והאריך במבוא לחלק א, וכן כתב בספר משמרת הבית עמ' כה שהספרדים צריכים להחמיר בזה.

ושוב ראיתי בקובץ יתד המאיר עמ' 52 הובא שהראש"ל הגר"ע יוסף

זצוק״ל הורה לבד״צ בית יוסף להחמיר בזה, והוא ע״פ האמור לעיל. וכן כמדומה שמעתי מאאמו״ר זצ״ל שיש להחמיר בזה שהוא כבישול, ושוב ראיתי בספר שיח יצחק כשרות עמ׳ 27 שהביא שם בנו של הגר״ע יוסף זצוק״ל הרה״ג משה יוסף שהגר״ע יוסף זצוק״ל אמר לו שאין לבד״צ בית יוסף לסמוך על היתר זה אלא הישראל יתן הבצק לתוך השמן , ולא עוד אלא צריך שהישראל יהפוך את הבצק מצד לצד , שהרי אם לא יהפכנו לא יתבשל אותו צד כלל כנ״ל בשו״ע סי׳ קיג סעיף יא, עכ״ד.

ועתה חזיתי בשיעור השבועי לפרשת ויצא תשפ״ב, שאמר הראשון לציון שליט״א שכיון ששיטת המהר״י בירב ועוד שיש לסופגניות דין פת, ויש לברך המוציא, ואף שלהלכה מברכים מזונות משום סב״ל מ״מ לגבי בישולי גויים יש לסמוך על דבריהם שספק דרבנן לקולא, ומכל מקום במקומות שיש הכשר יקפידו שיהודי ידליק את האש.

ושוב יצא לאור שו״ת אור לציון חלק יו״ד ח״א פרק לג תשובה ו׳ ששם הובאה דעת הגרב״צ אבא שאול זצ״ל שסופגניות שנכרים טיגנו אום יש בהם משום בישולי נכרים ואין לאוכלן, ויעו״ש בהערה מה שביאר בזה, וכתב שם שכיון שאין לברך ברכת בורא מיני מזונות על סופגניות כיון שעכ״פ הוא ספק וכיון שהוא ספק לכן סופגניות שטיגנו אותם נכרים טיגון הרי הוא כבישול, ויש בהם משום בישולי נכרים. אבל מ״מ לשיטתו היינו דוקא היכא שהבישול הוא לא ע״י חשמל, אבל מ״מ יש לדון דלפי מש״כ לעיל שס״ל בשו״ת אור לציון ח״ד שסופגניות השו״ע החשיבם כמיני מזונות ודאי א״כ לכאורה ה״ה לגבי בישולי עכו״ם שיהא דינו כפת עכו״ם, וע״ע בשו״ת יורו משפטיך שם עמ׳ רפד, ואמנם יש להסתפק כיון שיש ב׳ ספיקות אם דינו כתבשיל או כפת, ומה דעת מרן השו״ע וספק אם יש בזה בישולי גויים או לא, הרי הוא ספק ספיקא לקולא.

ומ״מ נפק״מ למה שראיתי שנשאל הג״ר יוסף מוזס שליט״א אב״ד קראלי ע״י הגר״ג רבינוביץ שליט״א בעמח״ס גם אני אודך ושא״ס במעשה שהיה במאפיה בחו״ל בסטאמפורד היל שגילו שנגלה גדולה של סופגניות טוגנה ע״י שגוי הדליק את השמן, והתקלה התבררה לבעלי המאפייה לאחר שכבר חולקו לחנויות ולכן הבעלים לא חשב פעמים אסף מחנות חנות את הכל, ורצה להשליכם לאשפה, ואז בעצת אחד מארוגני החסד במקום לזרוק לאשפה חילקם לאפי גוים בעשרות בתי חולים באנגליה והדבר התפרסם וגרם לקידוש השם בקרב הגוים, וכמה ימים לאחר מכן פנה אליו שר בממשל הבריטי שתפעל מההקרבה של היהודי בכדי לעמוד על הכשרות ומאידך על החלוקה הנדיבה, ונשאל

האם פעל נכון שחילק המאכל לגוים כי אולי היה שם יהודים, ומ"מ י"ל שלפי מה שיש מקום להקל בזה, ממילא אין חשש גם אם יהודים אכלו את זה, וכתב לדון שלא לתת סופגניה לגוי, כמו שאין לתת שייר מצה לגוי, והאריך בזה, ואמנם ע"פ האמור לעיל יש להקל בזה, וכ"ש לפי מש"כ בספרי שערי יוסף הלכות העסקת עובד זר בבית הישראל.

והגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א במח"ס שו"ת שואלין ודורשין ושא"ס, ואב"ד גילה בדיני פת עכו"ם ששאלתיו בזה"ל: האם בסופגניות יש דין פת עכו"ם, וכבר אירע כן במעשה שהיה במאפיה בחו"ל בסטאמפורד היל שגילו שנגלה גדולה של סופגניות טוגנה ע"י שגוי הדליק את השמן, האם יש לחוש בזה לבישולי גויים, כתב לי בזה"ל: בטיגון אין דין בישולי עכו"ם, אא"כ הטיגון נעשה בשמן עמוק שאז דינו כבישול, בסופגניות יש שאחרי הטיגון מכניסים לתנור לאפיה, וזה תלוי בשאלה אם יש אפיה אחרי טיגון כמו השאלה אם יש בישול אחר טיגון, ובכה"ג נהגו להקל. עכ"ד. ולכן נראה שיש בזה חילוק אם הוא בטיגון או באפיה, אך בבלילה רכה יש להקל שאין בו משום בישולי גויים וכמו שהאריך ביחו"ד.

תבנא לדינא: בסופגניות בדרך כלל בלילתם עבה, בסופגניות מטוגנות בשמן עמוק יש בהם בישולי עכו"ם, ובסופגניות אפויות בתנור דינם כפת עכו"ם, אך אם בלילתם רכה אף אם הם מטוגנות בשמן עמוק דינם כפת עכו"ם.

בברכת התורה
יוסף אביטבול
מח"ס שערי יוסף ושא"ס
החונה פה עיה"ת בני ברק

האם מותר לחמם סופגניה בשבת ע"ג פלטה

בס"ד, כסלו ה'תשפ"א [מהדו"ח כסלו ה'תשפ"ה]

לכבוד הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א במח"ס גם אני אודך ושא"ס.

אודות השאלה שרבים שואלים האם מותר לחמם סופגניה בשבת על גבי הפלטה, ומה הדין אם הרי אינה מבושלת.

לגבי חימום סופגניה בשבת על הפלטה שיש בה ריבה, לפי דעת הגרע"י שרובו יבש חשיב כאילו כולו יבש, כן יסוד דבריו בשו"ת יביע אומר ח"ז סימן מב, וכן כתב לדינא בחזו"ע שבת ח"א עמ' פח יעו"ש, ויסוד דבריו הוא ע"פ מש"כ בבית יוסף (סימן רנג) והביא דברי רבינו ירוחם שכתב שכל שרובו רוטב ומצטמק ויפה לו והוא צונן וכשמחזירו על גבי כירה ומצטמק והוי מבשל גמור עכ"ל, ומבואר דאזלינן בתר הרוב, וא"כ ה"ה בנ"ד יש להחשיב את הריבה כרובו יבש, אלא שבעיקר דברי הגרע"י כתב להעיר הגאון רבי משה לוי

ע"ה בס' מנוחת אהבה (ח"ב עמ' שסה) שרבינו ירוחם בספרו גרס "שיש בו רוטב" ומבואר דכל שיש בו לח אסור, וכן הסיק לדינא בשו"ת אול"צ (חלק ב' פרק ל' סעיף יג) שאף אם יש רק מעט רוטב ישש לאסור משום בישול אחר בישול ושכן הביא להלכה בכה"ח (שם סק"ב) ושכן דעת הגאון רבי עזרא עטייה זצ"ל וכן כתב הגר"ש משאש בשו"ת שמ"ש ומגן (ח"ג סימן ו') וכן בשו"ת עמק יהושע (ח"ה חאו"ח סימן כה) והגר"מ מאזוז בירחון אור תורה (תשעה סימן קיז) ייעו"ש, וע"ע בשו"ת ברכת יהודה ח"ז סימן קמח מש"כ בזה, ומ"מ כדעת הגרע"י כן דעת בנו הילקוט יוסף שליט"א יעו"ש. וראה מה שנתבאר בזה בשערי יוסף שבת ח"ב.

ובנ"ד כתב הגרע"י בחזון עובדיה חנוכה (עמ' יט) בשם הגרשז"א שהו"ד בס' שלמי מועד (עמ' רמה) שמותר לחמם סופגניה על גבי פלאטה החשמלית עד שתהיה היד סולדת בה ואף שיש בה ריבה בפני עצמה מרוכזת במקום אחד בתוך הסופגניה וברוב יבש סגי יעו"ש, וכן כתב בס' תורת המלאכות (ח"ב עמ' נט) בשם השבט הלוי והחוט שני זצוק"ל יעו"ש. ועוד נראה שיש להחשיב את הריבה כיבש הואיל ולא נשפכת לצדדים וכמ"ש בהגדרת יבש בשו"ת אגרות משה (ח"ד סימן עד דיני בישול אות ה).

ומ"מ לגבי הסופגניות שהריבה בהם אינה מבושלת, ראיתי להגאון רבי בנימין חותה שליט"א בשו"ת אליבא דהלכתא (ח"ב סימן קד) שכתב שלאחר בירור מעמיק מעמיק בהרבה קונדיטוריות בארץ הוברר כי הריבה מגיעה קצה ומוצקת, ולכן מרככים אותה עם מים שתהיה קצת נוזלית וכשהם מערבים עם מים יש שתי שיטות. הראשונה מערבים עם מים קרים ועושים כך כדי לשמור על צבע הריבה שישאר אדום כי במים רותחים הצבע יהפוך לורוד, ונמצא שיש בריבה זו מים שאינם מבושלים ולכן אין היתר להניח סופגניה זו על הפלטה. ושיטה נוספת שמרתיחים מים ושופכים על הריבה והיא מתרככת מהר ובקלות ונמצא שגם המים עברו בישול וממילא אין חשש להניחה על הפלטה, עכ"ד, ועוד הביאו בשמו שכיון שאי אפשר לדעת ממה עשויה הריבה הרי קשה לברר את הדבר וע"כ השיב לאיסור.

וכן השיב הגר"י יוסף שליט"א בילקוט יוסף חנוכה תש"פ מכתב ו' במכתב להרה"ג רבי שמעון ללוש שרצה להתיר לחמם את הסופגניה אף בכה"ג מדין רוב, ודחה דבריו וז"ל: בדבר מה שהציע בפנינו, בענין סופגניות שמערבים בריבה מעט מים מהברז, אם מותר בכה"ג לחממם על הפלאטה בשבת. אכילת סופגניות בחנוכה, וציין למה שכתב בקובץ משנת יוסף (גליון יט עמודים שכח-של, ובגליון כה עמ' רנד בהערה) להקל בדבר, בעיקר מדין רוב. ועוד רצה לצרף סברת רבינו ירוחם

בדין מצטמק ורע לו, שאין בזה איסור בישול בשבת כמבואר בב"י ובש"ע (סימן שיח ס"ח), ובדבר לח כמו מים הוי מצטמק ורע לו. אולם מלבד שהפוסקים דיברו על מים, ולא בתערובת מים בריבה, מלבד זאת קשה מאד לסמוך רק על סברת מצטמק ורע לו, ומה שהקילו בתבשיל שרובו יבש, אינו מטעם זה גרידא, אלא יש שם ארבעה טעמים כאשר ביארנו בילקו"י שבת כרך א' (מהדורת תשע"א, סימן רנג).

והמעיין היטב בש"ע הנ"ל יראה דאיירי בבישול אחר בישול ולא בבישול ראשוני. וכלשון הברייתא תבשיל "שבישל כל צרכו" מצטמק ויפה לו, וחמין "שהוחמו כל צרכן" מצטמק ורע לו. וכן מדברי מרן הב"י שלמד מרי"ו דבמצטמק ורע לו אין בא"ב, מוכח שהוא דוקא לענין בא"ב, אבל בישול ראשוני במים ודאי שאסור, ובבישול המים בראשונה יוצא מתורת פושרין וכו', וכה"נ ע"פ הרפואה שמרתיחין מים ומצננים לתינוק וכדו'. וע' במנחת כהן (בשער ב סוף פ"ב) שכתב שהואיל ואין אנו בקיאים בכמה תבשילים אם מצטמקים ויפה להם או רע להם, ראוי להחמיר בזה מן הספק, שהוא בגדר מצטמק ויפה לו, אא"כ ידוע בבירור שאותו תבשיל מצטמק ורע לו. ע"ש. וכן הובא באחרונים. עוד כתב במנחת כהן (שער ב' פרק ב' בד"ה התנאי השני): ונ"ל שאפי' יש מעט שומן או מרק בדבר שנתבשל כל צרכו, עכ"ז מותר להניחו נגד המדורה או לשרותו בחמין, שהרי אין לך בשר שאין מוהל ושומן יוצא ממנו, ועכ"ז נידון לדבר יבש, ונראה שכל שהרוב הוא דבר יבש אע"פ שיש בו קצת רוטב לא שייך בו בשול. וכן ראיתי בב"י (סי' רנג) שכתב וז"ל: וכ"כ רבינו ירוחם בח"ג בשם רבינו יונה, שכל שרובו רוטב ומצטמק ויפה לו, והוא צונן, כשמחזירו על גבי כירה ומצטמק הוי מבשל גמור. עכ"ל הב"י. הנה איירי בבישול אחר בישול ולא בבישול ראשוני.

ומה שטענו שאינו מתכוין לבשל את מיעוט המים, הנה הכא הוא פסיק רישיה, ומודה ר"ש בפסיק רישיה. ומה שרצו להקל בזה מטעם מתעסק, דהא לדידיה אין שום צורך וחפץ בבישול מעט המים, הנה מאחר והוא יודע שיש שם תערובת מים בריבה, ומניח בכוונת תחלה את הסופגניה על הפלאטה, אינו בגדר מתעסק אלא מעשה בידים.

ומה שכת"ר רצה להקל מצד דבכל אופן אזלי' בתר הרוב, וכמ"ש בהר צבי חאו"ח ח"א (עמוד רסד) אגלי טל ואג"מ, בהיתר החזרת תבשיל שרובו יבש, ומיעוטו לח. והביאו מרן ביבי"א ח"ז (חאו"ח סי' מב אות יא). וה"ה הכא שהרוב שלפנינו הוא מבושל מער"ש, ומיעוט המים בטל ברוב. והוכיחו זאת ממה ששנינו בשבת (צג.) המוציא את החי במטה פטור משום חי נושא את עצמו. ופטור אף על המיטה "שהמיטה

טפלה לו. [ר״ל אל החי]״. [אלא דהתם אסור מדרבנן]. וכן יש להוסיף עוד מהב״י (סי׳ רסו) שהביא דברי התוס׳ והמרדכי גבי בהמתו, שמוציאה אותו ואת האוכף, שאין כאן איסור משום שביתת בהמתו, דגבי הרוכב, החי נושא את עצמו, ולגבי האוכף, הרי הוא טפל אל הרוכב. ע״כ. ומבואר דאף שיש כאן הוצאה גמורה של המיטה או האוכף, שרי דאזלי׳ בתר הרוב והעיקר. וה״ה לגבי מיעוט רוטב דאף שיש כאן בישול גמור, כל שהתבשיל חשיב דבר יבש, אין הרוטב שבו חשוב בפ״ע להחשיבו למלאכת בישול, ׳דעיקר׳ הפעולה נחשבת כלפי ׳כלל׳ התבשיל, שעיקרו ורובו יבש, וביבש אין בישול א״ב לכו״ע, ואין ראוי לדון על הלח בפני עצמו.

אולם קשה לסמוך על סברא זו לגבי בישול ראשוני דמה בכך שהרוב מבושל, הרי כעת גורם לבישול ראשוני של מעט המים. תדע, דהא הרא״ש והטור והש״ע (סי׳ שיח ס״ט) כתבו, דאין ליתן אפי׳ בשר שור לתוך כלי ראשון שאינו על האש, דאף שהבשר לא יגיע לבישול, לחלוחית שבו מתבשל. ע״כ. ומוכח דלגבי מלאכת בישול לא אזלינן בזה בתר רובא.

ובאמת מה שהקילו האחרונים לגבי בישול אחד בישול ברובו יבש, אינו מטעם רוב לחודא, וצירפו שם כמה טעמים, או משום דהוי מצטמק ורע לו. או מטעם דא״א לצמצם ואין לדבר סוף וסמכי׳ בכה״ג על הרמב״ם, או מטעם דאזלי׳ בתר הרוב, או משום דאינו מתכוין לבישול המיעוט, ורק הוא בגדר פסיק רישיה דלא איכפת ליה מהמיעוט, ובכה״ג הבישול הוי מדרבנן [בבישול אחר בישול בפסיק רישיה], כשיטת התוס׳ בשבת קג. דכל פסיק רישיה דלא איכפת ליה בדאורייתא, יורד דרגה לדרבנן, ומרן החמיר בבישול אחר בישול בלח משום ספק דאורייתא, אבל כשיורד דרגה לדרבנן מרן לא יחמיר בזה, ובזה יסמוך על הרמב״ם הרשב״א והר״ן, דאין בישול אחר בישול בלח. ולכן ברובו יבש שרי׳. והארכנו בטעמי היתר זה בילקו״י שבת כרך א׳ סימן רנג (מהדורת תשע״א). וכ״ז לא שייך לגבי בישול מים מהברז המעורבים בריבה שבתוך הסופגניה.

ויש מי שרצה להקל לפחות באופן שיעמוד שם בעת נתינת הסופגניחה על הפלאטה, וכאשר הסופגניה תתחמם מעטו, יסירנה משם קודם שהריבה עם המים יגיעו ליד סולדת בו. הנה בבישול ראשוני דעת מרן הש״ע להחמיר בזה, שמא ישכח ויבוא לידי בישול. כמ״ש בש״ע סי׳ שיח סעי׳ יד. כד׳ התוס׳ והרא״ש, דבמים שלא נתבשלו כלל, אסור להניחם על גבי המיחם, שמא ישכח ויבוא לידי בישול. אם הוא כנגד האש במקום שהמים יכולים להגיע לחום שהיד סולדת בו.

ול"ד לבישול אחר בישול בלח שהקילו במקום צורך תינוק להניח על גבי הפלאטה ולהמתין שיהיה בגדר פושר בעלמא, דהתם יש לצרף סברת הרמב"ם והרשב"א שאין בישול אחר בישול גם בכולו לח. וכה"ג מרן דיבר. אבל בנ"ד שיש תערובת מים מהברז, לכאורה אין להקל. ובבישול אחר בישול איכא ספק ספיקא, שמא הלכה כדעת הרמב"ם והרשב"א והר"ן שאין בישול אחר בישול בדבר לח, ואפי' יגיע לידי בישול לית לן בה. ואם תמצא לומר שהלכה כרש"י ורבינו יונה והרא"ש שיש בישול אחר בישול בלח, וכפסק מרן הש"ע, שמא הלכה כמאן דאמר דלא חייש שמא ישכחנו עד שיגיע לחום שהיד סולדת בו, ולפ"ז בבישול אחר בישול יש להקל בזה, כל שעומד על המשמר שמיד אחר שיפשיר יסירנו משם. [וראה בלוית חן סימן נא, עמוד סח. ע"ש]. והארכנו בזה בס"ד בילקו"י שבת כרך ג' (סי' שיח הערה טז). ואף אי נימא לגבי סופגניה עם מעט מים דהוי פסיק רישיה דלא ניחא ליה, הנה בבישול ראשוני שאסור מה"ת לא מהני מה שהוא לא ניחא ליה, ולשי' התוס' ועוד ראשונים הוי לכה"פ איסור דרבנן. ולא שייך כאן ביטול ברוב, דביטול שייך באיסור והיתר ולא כשיש תערובת מים מהברז שאינם מבושלים. ואכתי צ"ע בכל זה. עכ"ד, והרי לן דרצה לאסור בכה"ג.

ומ"מ כיון שכל האיסור הוא דדוקא בבישול א"כ בכה"ג יכול לחמם את הסופגניה ויוציאה לפני שתגיע לשיעור יד סולדת כן אמר הגר"י יוסף שליט"א בשיעורו והו"ד בגליון בית מרן (מס' 234) ואמר שאין לחשוש שמא ישכח ויבוא לחום של יד סולדת בו כי רק בבישול ראשוני אומרים כן אבל בבישול אחר בישול ועומד על המשמר לא גזרו וכמ"ש בלוית חן (סימן נא) אבל הכא אכתי צ"ע דהרי יש ריבות שהמים לא נתבשלו וי"ל דכיון שיש לן ספק יש להקל, וע"ע במש"כ בזה עמק הסופגנים (סימן נג) מש"כ להאריך בזה.

ומ"מ גם בנ"ד יש מקילים בהא, וכן כתב בשו"ת הלכה למשה ח"ב סימן לב שיש להקל גם באופן זה שיש ברז מים מהברז א' משום שבד"כ המחמם סופגניה לא ניחא ליה בחימום הרבה אלא רוצה לחמם את הסופגניה ולכן הרי הוא פסיק ריישא שלא ניחא ליה, ועוד דהם מועטים ואינם כמשקה ממש אלא בגדר לעיטה, אלא דלענ"ד אכתי סו"ס הרי חפץ שהריבה תתחמם וא"כ זה ע"י המים, ומ"מ עי"ש שהסיק שאין נכון לסמוך בזה להקל ולכן יש להחמיר בזה. יעו"ש.

וכן כתב ידידי הגר"ש ללוש שליט"א בגליון אור השבת מס' 47 שכתב להוסיף בכ"ז, אבל חשוב להוסיף מה שהתברר עוד מצד המציאות, שלפ"ז כמעט אין עוד נ"מ בדיון הזה למעשה. כי אף אם צדדי ההיתר לא היו

מספיקים, אבל מצד המציאות זה משתנה. שבירנו עם יודעי דבר העוסקים בזה, וביארו שזה אמנם מצוי כשהריבה מתקשה בתוך הדלי, כגון בדליים שלא השתמשו מיד ונשתהו זמן, אז מכניסים מעט מים על מנת שיקל עליהם לדלל אותה, ואז מכניסים מכשיר כמו מקדחה וזה מדלל. אבל אמרו שבבירור שברוב המקרים אין מים בריבה, כי אם הריבה ניתנת יחסית בסמוך להכנתה שהיא דלילה, בודאי לא שמים מים. וגם אם קרה ושהתה זמן ממושך עד שהספיקה להתקשות, עדין אם מכניסים אותה לסופגניה כשהיא רותחת תכף אחר האפיה, לא צריך לדלל כלום, הכל נימוח מאליו, גם כ״ז תלוי אם זה בחנות המפעל, ששם מעולם לא הוסיפו מים כי לא שייך שיתקשה, או שהעבירו לסניפים לטיגון ושם מכניסים את הריבה, שרק אז לפעמים זה יכול להגיע למצב שצריך לדלל, לכן למעשה נראה, שלפי הספקות במציאות והרוב המצוי שהזכרנו, נראה שאפשר להקל לחמם על הפלטה אפילו אם יגיע לחום שהיד סולדת. אלא שבמציאות גם את זה לא צריך, כי אף אחד לא חפץ שיגיע לחום שהיד סולדת, שהסופגניה תתייבש ותתקשה. ולא באנו לדיון ההלכתי אלא כאשר מתקיימים כמה תנאים: א. כאשר בוודאי יש מים בריבה, ב. והריבה לא הגיעה מעולם לחום שהיד סולדת בו, ג. וכעת על הפלטה הריבה בוודאי תגיע לחום שהיד סולדת בו. ובמצב שמתקיימים כל הנידונים האלה- צריך להחמיר בדבר, עכ״ד.

ואמנם שוב העירו לי [הרה״ג יהודה בן דוד שליט״א] שבמאפיות רבות מערבים תמיד מים, וא״כ יש לחוש בזה לאיסור בישול. וממילא חובה לברר וחסרון ידיעה אינו נחשב ספק, והו״ל ספיקא דאורייתא לחומרא, וכן שמעתי לדינא ממו״ח הגר״ש יאיר שליט״א שבדק ועל ליטר של ריבה מערבבים שני ליטר מים, ולכן להלכה יש לחוש שאסור לחממם בשבת. וע״פ דברי המשנ״ב סי׳ שי״ח סקצ״א אין היתר בזה.

תבנא לדינא: מותר לחמם סופגניות בשבת מעל גבי הפלטה, ואף לבני ספרד שיש שם מעט ריבה, מ״מ רובו יבש, אך בסופגניות מאפיות שאינם ביתיות אין לחממם, כיון שכידוע מערבים מים בריבה, ואינם מבושלים.

ואין להתיר לשים אותם מעט על הפלטה, כיון שיכולים להתחמם, לחום של יד סולדת, אף אם לא רוצה שיגיעו לחום הזה, היינו דוקא בסמוך ולא מעל הפלטה. (כמבואר היטב במשנ״ב סי׳ שי״ח סקצ״א).

בברכת התורה
יוסף אביטבול
מח״ס שערי יוסף ושא״ס
החונה פה עיה״ת בני ברק

עשיית סופגניות חלביות או בשריות

בס"ד, כסלו ה'תשפ"ד

לכבוד הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א במח"ס גם אני אודך ושא"ס.

לגבי השאלה שעתה עושים סופגניות חלביות, אם צריך לעשות בהם היכר.

הנה בדבר מתוק אין צריך היכר כיון שאין רגילים לאוכלו עם בשר, וכמבואר בדברי הרמ"א יו"ד סי' צ"ז ס"א, לגבי פשיטדא נראה שאין היתר של מיני מתיקה שלא רגילים לאכול עמו מאכלים אחרים, וכן נראה מדברי המהרי"ט לגבי כעכים והו"ד בפר"ח שם סק"א ובחכמת אדם כלל נ' דין ג'.

ואולם לדינא נראה בשו"ת מהרי"ט ח"ב סימן יח להיתרא וז"ל: ועל הגלוסקאות של אלחש"ו בכל ענין איני רואה בהם בית מיחוש אפי' היה בנ"ט לפי שאין דרך לאכלן עם גבינה מאחר שממולאי' במיני מתיקה ואם באנו לחוש שלא יאכל אחריהם גבינה ולפסקו של מהרי"ק ז"ל שפסק שמותר לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר איכא למיחש שיאכלנה בלא קינוח ואיברא שאפי' בקינוח אסור שאין טעם איסור אכילת גבינה אחר הבשר משום בשר שבין השינים אלא טעמא מפני שטעם הבשר נמשך בתוך הפה כמ"ש הר"ן ז"ל וכן פסק הרשב"א בתשובותיו ולגלג על האומ' מטעם אחר וכן עיקר אלא דאיכא למימר שלא חשו אלא שלא יאכלנו יחד עם הגבינ' אבל במידי שאינו נאכל עמה לא חיישי' שלא יאכלנ' אחריו דמילתא דלא שכיחא הוא ועוד דהאליה אעפ"י שיהא בה בנ"ט כשמתערבת בקמח אין טעם הבשר נמשך בפה כטעמו של הרשב"א שלא אמר אלא בתבשיל שממשו של שומן עומד ועוד שאפי' תימא שיש בנ"ט בכיסוי שלמעלה מ"מ מה שבתוכו רבה עליו ומבטלו ועוד שבאכיל' גבינ' אחר הבשר יש סברות להקל כמ"ש מדברי המפ' ודיינו במה שאסרו ואין לנו לגזור גזירה אחרת עליה כך נ"ל יוסף בכמהר"ר משה מטראני זלה"ה. עכ"ל. והו"ד המהרי"ט לדינא בפתחי תשובה שם סק"ג, ובפר"ח שם סק"א, ובמנחת יעקב כלל ס' ס"ג ובחכמת אדם שם, ובשולחן גבוה שם.

ואולם בדרכי תשובה שם סקי"ד כתב בשם כמה פוסקים לאיסור, וכן כתב בערך השלחן סי' צ"ב סק"ב שמדברי המהר"ם בהגהות שערי דורא נראה שכל האיסור לאכול אחריו גבינה גזרינן ע"ש. וכן כתב ביד יהודה הקצר סק"ג ובביאור הארוך סק"ו שהחשש לאו דוקא שיאכלנו עם בשר עצמו, אלא החשש שיאכל אותו מיד לאחר אכילת בשר.

ולדינא נקטינן להיתר, וכן כתב בזבחי צדק סי' צ"ז סקי"א שדבר

שאין דרכו להאכל רק לקינוח סעודה מפני שממולא במיני מתיקה לא חיישנן שיאכלנו אחר בשר או גבינה דכולי האי לא חיישינן, וכן כתב בהליכות עולם ח״ז עמ׳ מז שאע״פ שאסרו חז״ל ללוש עיסה בחלב שמא יבוא לאכול את הפת עם בשר מ״מ מותר ללוש עיסה של עוגה מתוקה בסוכר עם חלב או חמאה, כיון שאין דרך לאכול עמה תבשיל של בשר מפני מתיקותה, ועי״ש בהערות מה שהרחיב בזה, וכן הבאתי בקובץ פסקים והוראות יו״ד בשם מו״ר הגר״ע פריד שליט״א שכל דבר שאין רגילים לאכול אותו ביחד עם בשר או חלב ממש אין צריך היכר, ולכן מיני מתיקה שאין דרך לאוכלם ביחד עם בשר או חלב אין צריך היכר, וה״ה בורקס גבינה וגבינות וכל כיוצא בזה אין צריך היכר. אך יש להזהר שלא יבואו לידי תקלה, ולרשום ליד זה שהוא חלבי.

ואף שיש מחמירים בזה, וכן הו״ד הגרי״ש אלישיב זצ״ל בספר אשרי האיש יו״ד פרק ה׳ אות יב, בזה״ל: נשאל רבינו, האם צריך סימן מיוחד על עוגיות חלביות, כדי שלא יבואו לחשוב שהם פרווה, דלכאורה הרי אין הדרך לאכלם עם בשר, וא״כ אין חשש. והשיב בתמיה, למה לא יהיה חשש שיאכלום בתוך שש שעות מאכילת בשר, ועל כן אסור לאפות עוגיות חלביות, אא״כ ישים עליהם פתק שזה חלבי, או שיעשה שינוי צורה בגוף העוגה, וכדומה. עכ״ל, וכן כת לדינא במעדני השולחן סק״ב שנראה שלכתחילה צריך לעשות שינוי הניכר, וכן כתב בספר מנוחת אמת פרק כא הערה מה שיש לכתחילה לחוש בזה לדעת היד יהודה, וכן כתב לדינא בשו״ת שבט הקהתי ח״ה סי׳ קכח שבמאפים מתוקים בזמנינו צריך היכר כיון שהדרך לאוכלו עם בשר ולכן צריך סימון חלבי על האריזה ע״ש, וכן כתב במכתב בספר תורת אבי עמ׳ שפט ע״ש.

ומ״מ היינו דוקא לזהירות בעלמא.

ולכן כיון שמיני מתיקה אינם צריכים היכר, ה״ה לגבי סופגניות חלביות, או שממולאות בריבת חלב וכדו׳, שאינם צריכים היכר, וכן הסיק לדינא מרן הראשון לציון הגר״י יוסף שליט״א במח״ס ילקוט יוסף ושא״ס בספרו אגרות הראשון לציון ח״א חנוכה מכתב ז׳ והנני מביא בזה לשון קודשו. וז״ל: הנה מעיקר הדין א״צ לעשות בהן שום שינוי לצורה אחרת, להכיר בהם שהם חלבי, רק די לציין במקום בולט שזה חלבי. אמנם בורקס חלבי מלוח עושים אותו בצורת משולש, להיכר, וכן כל דבר שהוא מלוח, כי לפעמים יכולים לאכול אותו בסעודה יחד עם בשר, כגון בורקס תפו״א, שאפשר לאוכלו בסעודה יחד עם מאכלי בשר, ואם יאפו את הבורקס עם חלב או גבינה, יכולים לטעות ולאכלו עם בשר, ולכן תיקנו לעשותם בצורת אחרת. וכל שכן פת לחם שנילוש בחלב, צריך לעשות בו היכר, לדעת שהוא חלבי. אבל סופגניות

אין דרך לאוכלם עם מאכלי בשר ביחד, כי מי אוכל מתוק עם מלוח, ולכן בכה"ג אין צורך לשום היכר. וכן לגבי פסח די ברישום בולט ע"ג הקופסא. אמנם הרבנות הראשית לישראל לפני יותר מעשר שנים נתנה הוראה לעשות סימן היכר גם על כל מיני עוגיות מתוקות שפעמים אופים אותם בחלבי, שיעשו אותם בצורה משולשת, ועשו כן כדי למנוע מכשול, אך צריך לדעת שמעיקר הדין א"צ לעשות כן, ובפרט אין לחייב מפעלים להוציא הוצאות מרובות לצורך כך, כי דוקא בלחם שהוא דבר שאינו מתוק, יכול לבוא לאכלו עם בשרי, בזה תיקנו חכמים שאסור לאפות לחם עם חלב, אא"כ יש בו היכר, אבל בעוגות וסופגניות, שהן מתוקות, אין בזה חשש.

ולכן ה"ה לגבי סופגניות אי"צ היכר, וכן שמעתי מהגרע"פ, וכן האריך בזה בתשובה ידידי הגרי"א סקוצילס שליט"א במח"ס אהל יעקב וסיים לדינא בזה"ל: ולכן נראה לדינא שהרוצה לעשות סופגניות חלביות בביתו לקראת ימי החנוכה יש כמה צדדים להקל בזה, ועיקר סברת המתירים הוא משום שכל אלו אין הדרך כלל לאכלן יחד עם מאכלים בשריים, וכל זה אפילו אם לא תהיה ניכרת עליו שהוא חלבית, ואם עושה שינוי בצורה מה טוב. אולם הרוצה למכור אותם סופגניות כגון במאפייה וכדומה לכתחילה יש לשנות את צורתו משאר הסופגניות פרווה או לתת עליו דבר היכר שרואים שהוא חלבי . עכ"ד יעו"ש שהאריך בזה. ושוב ראיתי עוד לידידי הגאון רבי עקיבא יוסף לוי שליט"א בגליון עומק הפשט מס' 379 שכתב לדון בדין היכר בסופגניות חלביות, וכתב שם להביא בזה דעות גדולי הפוסקים, ושכן הורה הגר"צ וובר שליט"א, והגר"י זילברשטיין שליט"א יעו"ש עוד מה שהאריך בגליון הנ"ל. וכן פרסמו בד"ץ העדה החרדית שיש למכור סופגניות חלביות רק בתנאי שמונח עליהם דגלון שכתוב ע"ז חלבי. ומבואר מכ"ז שלדינא אינו צריך היכר, ובעיקר מש"כ שצריך דגלון על כל סופגניה ואמנם לדינא נראה שמספיק שרשום על האריזה, ואין צריך על כל סופגניה וסופגניה, וכן הם נהלי הכשרות ברוב ההכשרים.

ואמנם יש לדון היום שיש סופגניות בשר אסאדו א"כ לדינא נראה שכן בעינן לעשות היכר לסופגניות, ושוב ראיתי בשיעור השבועי פרשת מקץ תשפ"ב מס' 323 אמר הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א שאין צריך לעשות היכר על כל אחד מהסופגניות שהוא חלבי כיון שאין חשש שמא יבואו לאכול את הסופגניות עם בשר, ומספיק לשים חלבי על הקופסא הגדולה, ועוד הובא שם מדברי המהרי"ט ח"ב סימן יח שמותר לאכול עוגה מתוקה עם חלב בלא היכר כיון שלא אוכלים את הסופגניה עם בשר.

ואמנם עתה שיש סופגניות חדשות עם בשר, ממילא נראה דצריך היכר, כיון דסו״ס חשיב עיסה מתוקה שיבואו לאכול את הסופגניה, עם בשר שמכינים אותו מתוק. ובגליון אור השבת מס׳ 6 שהביאו שהגר״ש ללוש שליט״א בעמח״ס שו״ת נשמע קולם נשאל כה״ג האם שכיום שהיום הדרך לאכול בשמחות בצק רוגלך עם בשר יהיה אסור לאפות רוגלך חלבי, והשיב בזה שלמעשה אין איסור, והטעם שבמקרה שלנו, שיש באולמות רוגלך פרווה ללא שוקולד, שחוצים אותו ומניחים בתוכו מנת עוף או בשר, ואם יכינו רוגלך כזה עם חלב, לכאורה יבואו לאוכלו עם בשרי, ואולי נאסור בגלל זה להכין רוגלך או עוגות חלביות. אבל התשובה, שא״א לאסור את כל העוגות בגלל רוגלך אחד שהוא יוצא מן הכלל. וגם אפשר לומר, שכאשר מכינים רוגלך רגיל שהוא מתוק, אף אחד לא יבוא לאוכלו עם בשרי, ורק להכין רוגלך כדוגמת זה שרגילים להניח בו בשר או עוף, ובמקום זה לעשות אותו חלבי, זה אסור. מפני שיכשילו בזה בנ״א. לכן נראה שיהיה אפשר להקל בהכנת רוגלך רגיל חלבי, כל שכן שזה דבר לא מצוי כ״כ, וזה דומה קצת למה שכתבו כל שכן שזה דבר לא מצוי כ״כ, יעו״ש מה שהאריך בזה.

תבנא לדינא: אין צריך היכר בסופגניות חלביות ומ״מ שמוכרים בחנויות צריכים לכתוב על האריזה מבחוץ שהרי זה סופגניה חלבית.

ולגבי סופגניות בשריות, מ״מ מעיקר הדין לא מצינו להצריך להם היכר, ושוב כתב לי עתה הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט״א במח״ס שו״ת שבט הקהתי שבשריות דינם כחלביות שאי״צ היכר, עכ״ד, וכן כתבו לי לדינא עוד כמה מגדולי הפוסקים, וראה עוד מה שנתבאר בזה בגליון עומק הפשט חנוכה תשפ״ג. תבנא לדינא: סופגניות בשריות אין צריכות היכר, אך יש להיזהר שלא יבואו לידי תקלה, ולכן יש לסמן לידם שהם בשריות, כדי שלא יבואו לאוכלם עם חלב. [וכן שמעתי מהגרע״פ].

בברכת התורה
יוסף אביטבול
מח״ס שערי יוסף ושא״ס
החונה פה עיה״ת בני ברק

הגאון רבי סלמאן שלמה דורי שליט"א
מח"ס אשר לשלמה

האם יש הידור להדליק נר חנוכה בשמן למאור

לכבוד הגאון הגדול רב כהנא רבי גמליאל **הכהן רבינוביץ** שליט"א
לאחדהש"ט

בדבר השאלה, האם יש ענין להדליק נר חנוכה בשמן זית הראוי לאכילה דוקא, והאם יש חשיבות לאיכות השמן?

תשובה:

בשבת (כא.:) איתא, אמר רב הונא: פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, אין מדליקין בהן בחנוכה, בין בשבת בין בחול. אמר רבא: מאי טעמא דרב הונא קסבר: כבתה זקוק לה, ומותר להשתמש לאורה. ורב חסדא אמר: מדליקין בהן בחול, אבל לא בשבת, קסבר: כבתה אין זקוק לה, ומותר להשתמש לאורה. אמר רבי זירא אמר רב מתנה, ואמרי לה אמר רבי זירא אמר רב: פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, מדליקין בהן בחנוכה, בין בחול בין בשבת, ע"כ.

ועפי"ז פסק בטוש"ע (סי' תרע"ג סעי' א'), כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה, ואע"פ שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה ואין האור נתלה יפה באותם הפתילות וכו'.

גבי שמן זית

בשבת (כג.) איתא, אמר רבי יהושע בן לוי: כל השמנים כולן יפין לנר, ושמן זית מן המובחר, ע"כ. ובב"י (שם) כתב דהרוקח (בסי' רכ"ו, ד"ה כל השמנים) כתב, שמן זית מצוה מן המובחר. וכ"כ המרדכי (סי' רס"ח), דהמהר"ם היה רגיל להדליק בשמן זיתא.

ובדרכמ"ש (שם ס"ק א') כתב, וכן נהג מהרי"ל (הל' חנוכה עמ' ת"ג או' ג'), והמנהג הפשוט להדליק בשעוה וכן כתב במנהגים (ר"א טירנא הל' חנוכה עמ' קמ"ד) דשעוה מצוה מן המובחר כמו בשמן זית, וכ"כ מה"ר אברהם מפראג. וטעמא כי בודאי צליל נהוריה טפי מכל השמנים. ובכל בו (סי' מ"ד ד.) כתב, דיש מדליקין בנרות של שעוה, ור"פ (הגהות סמ"ק סי' ר"פ או' א') היה מצריך נרות ארוכות, אמנם מצוה מן המובחר בשמן זית שבו היה הנס, עכ"ל. וכ"כ בתשובת מהר"י ברונא (סי' ל"ט) שמן זית עדיפא, כיון שהוא היה בנס, כיעוי"ש.

ולכאורה הוא נפק״מ בין הטעמים אמאי שמן זית מן המובחר, דאם הוא מטעמא דצליל טפי, הרי שאם ימצא נרות שדלוקים יותר יפה כדוג׳ שעווה בזמן הרמ״א, הרי שעדיפא ע״פ שמן זית, משא״כ כאשר הוא דומיא דנס שהיה בזמן ביהמ״ק דהיה בשמן זית, הו״ה הכא דעדיף שמן זית ע״פ השעווה.

ועפי״ז כתב הרמ״א (שם), ומיהו שמן זית מצוה מן המובחר, ואם אין שמן זית מצוי, מצוה בשמנים שאורן זך ונקי, ונוהגים במדינות אלו להדליק בנר של שעוה כי אורן צלול כמו שמן, ע״כ. וכ״כ במשנ״ב (שם ס״ק ד׳) דסו״ס ע״י השמן נעשה הנס. וכ״כ בפר״ח (ס״ק א׳), ובספר יוסף אומץ (סי׳ תתרע״ב) דשמן זית מצוה מן המובחר יותר מכל השמנים, וכ״ש מנרות של שעוה.

וע״ע בעטרת זקנים (סי׳ תרע״ג, ד״ה של שעוה) שכתב מדברי הרא״ש, שראוי להדליק בביהכ״נ מקום מקדש מעט, שהוא מקום שבו נעשה לנו הנס ע״י שמן. ומשמע מדבריו דבביהכנ״ס איכא קפידא יתירה להקליד נ״ח בזמן זית דוקא, כיון שנרות בית הכנסת יש להן לדמות טפי למנורת המקדש (וע״ע בס׳ המנהיג, בכל בו ובמהרי״ל הנ״ל דיש בהם משום זכר למקדש).

וע״ע בא״ר (שם ס״ק א׳) שהב״ד השל״ה הקדוש, דמצוה להדר אחר שמן זית, אף שהוא ביוקר, ועי״ש. וע״ע במחב״ר (סי׳ רס״ד ס״ב) שכתב, דהאי דאיתא הרגיל בנר הוין לו בנין רבנן, היינו דצריך להזהר להדליק בשמן זית לזכות לבנים מאירים בתורה שנוחים בהלכה כשמן זית, כיעוי״ש. ועי״ש (שבת כג:) דהאי סוגיין של הרגיל בנר וכו׳, פרש״י (שם ד״ה בנים) דקאי אנר שבת וחנוכה, ולפי״ז מכל הני טעמא יש להזהר בר חנוכה שיהיה בשמן זית דייקא.

גבי נר של שבת

אך הנה גבי נר של שבת, עיין בשו״ע (סי׳ רס״ד סעי׳ ו׳) דהביא דשמן זית מצוה מן המובחר להדלקת נר של שבת, והוא ע״פ תוס׳ שבת (כג., ד״ה מריש) שכתבו, אבל לנר שבת פשיטא דשמן זית מצוה מן המובחר, לפי שנמשך אחר הפתילה טפי מכולהו, ע״כ. והנה לפי״ז אם ימצא נר שיהיה דולק יותר טוב משמן זית, לכאורה אה״נ דאין עדיפות לשמן לפי״ז.

ואומנם בשם האר״י ז״ל מובא, דמצוה מן המובחר להדליק בשמן זית, והוא ע״פ הסוד. ובמחב״ר (סי׳ רס״ד סעי׳ ב׳ ד״ו) כתב, שמן זית מצוה וכו׳, ובמקום שמצוי שמן זית צריך להזהר בו, דהרגיל בנר הויין לו בנין רבנן, ולכן צריך להזהר בנר לעשותו וכו׳, כדי לזכות לבנים המאירים בתורה שנמשלה לשמן זית, וע״ד הטור (סי׳ רס״ג) שכתב ויהיה זהיר לעשות נר יפה דאמר רב הונא הרגיל בנר שבת להשתדל לעשותו

יפה, הויין לו בנים ת"ח, ופירש הרב ב"ח דהדלקת הנר חובה, וא"כ על כורחך יותר מחיובו לעשות נר יפה ע"ש, ומטעם זה צריך להזהר בשמן זית לזכות לבנים מאירים בתורה שנוחים בהלכה כשמן זית, כמ"ש פ' זה בורר שת"ח שבאר"י נמשלו לשמן זית שנוחים זה לזה בהלכה, עכת"ד.

וע"ע לו שם, שהב"ד תניא רבתי (סי' י"ב) דס"ל דהיכא דאיכא שמן זית אסור להדליק נר שבת בשאר שמנים, ואע"פ שכתב שם במחב"ר דאין דבריו מכוונים להלכה, עכ"פ חזינן בדבריו חומרא דשמן זית גבי נר של שבת.

וכ"כ להקל בשמן זית למאור וכן בשמן קרוש, בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' קמ"ג), ושם הביא דדומיא דביהמ"ק הוא גבי השמן, ובכה"ג שעשוי משמן זית אע"פ שהוא קרוש ויותר דומה לשעווה, מ"מ אין בידינו לדחות אפי' מהידור כיון דסו"ס השמן הנוזל הוא הדלוק, וצליל ונהורא טפי, ונראה דאף לדברי הכל בו וסייעתו (הנ"ל) דכתוב טעמו של שמן זית דומיא דמנורת המקדש, נראה דאפי' לדבריהם פשוט שאין עושים דמיון שלם ממש בין שמן חנוכה לשמן המקדש, ועצם דמיון חנוכה למנורה, תלוי במח' ראשונים גבי איסור השימוש של נ"ח, ע"כ.

גבי שמן למאור

ואביא מדברי המח' ראשונים בזה, דהנה הבעל המאור והר"ן כתבו גבי הטעם שאסור להשתמש לאורה, כיון שהדלקה זו היא זכר לנרות ושמן של היכל, דע"י נס שנעשה במנורה תיקנוה, עשאוה כמנורה שאין משתמשים בה כלל, ואסורה בהנאה כל עיקר. וא"כ משמע דרצו להשוות בכל מה שאפשר כעין שהיה בביהמ"ק, ועפי"ז כתב בספר סדר היום, שצריך להיטיב את הנרות ולהחלפים ולדשנם כל יום כמו במנורה של ביהמ"ק, ודלא כמ"ש בשו"ע. ולפי"ז הכ"נ ג"כ בשמן שאינו ראוי לאכילה כיון שבביהמ"ק כן היה ראוי לאכילה, דהיינו מן המותר לישראל, א"כ יש ענין להדר אחר שמן זית שראוי לאכילה דווקא כמו בביהמ"ק.

והרא"ש והרמב"ן כתבו בטעם האיסור להשתמש לאורה, דהוא משום שאם ישתמש הרואה יאמר דלצרכו הוא הדליק, ולא כתבו הטעם משום שצריך להיות דומיא דמקדש, וכ"פ בשו"ע (סי' תרע"ג סעי' ד') שאי"צ להחליף הפתילות כל יום והוא משיבולי הלקט, וא"כ משמע דא"צ להיות כמנורה ממש (אע"פ שעיקר המצוה נתקן ע"ש הנס שהיה במנורה). ולפי"ז י"ל דשמן זית למאור בודאי איכא ביה הידור של שמן זית, דסו"ס דולק יפה כשמן זית לאכילה.

ועיין עוד בשו"ת אגרות משה (חאו"ח ח"ו סי' מ"ט או' ו'), שהאריך בביאור הענין ע"פ הגמ' הנ"ל, דמעלת שמן זית אף לנר חנוכה אינו משום

שהנס נעשה בנרות המקדש שהיה משמן זית, אלא משום דצליל נהוריה טפי כדאמר אביי משמיה דמר דהוא רבה בטעמא דריב״ל, ודוחק לומר דאיירי בנר של שבת כיון דבסוגיא הא איירי בנר חנוכה. ואף שבשביל נר שבת שנמי סברי התוס׳ דאמר ריב״ל ששמן זית מן המובחר הוצרך לטעם דצליל נהורי טפי, ולכן אפשר שנקט לטעם זה שהוא טעם לתרוייהו, ולא הוצרך לומר עוד טעם דשייך רק לנר חנוכה משום שאינו נוגע לדינא, אף שבזמננו הא נוגע זה לדינא דהרי בזמננו איכא נרות שעדיפי טובא לנהורא משמן זית, ולנר של שבת פשוט שנרות אלו שלנו עדיפי אף משמן זית, וכן כתב במ״ב (סימן רס״ד ס״ק כ״ג) דבנרות שקורין סטרין שצלול ודאי יותר מן השעוה ואינו רגיל להטות בו אפילו בחול עדיף מנר שעוה ואולי אף מכל השמנים. ופשוט שאף שכתוב ואולי הוא ברור שעדיף, דהא כתב המ״ב (בסימן ער״ה סק״ד) דנגד נר סטרין שלנו מותר גם לקרות דידוע דא״צ להטייה כלל לעולם ולא שייך לחוש גם לשמא ימחוט דאורו צלול מאד. ולפני נר דשמן זית הא אסור לקרות מחשש שמא יטה, שלכן ודאי שסובר דעדיף להדליק נר של שבת בנרות סטרין שלנו אף משמן זית, ולשון ואולי לאו דוקא.

ובנר חנוכה, אם יש מעלה בשמן זית מטעם שהנס הא היה בשמן זית הא גם בזמננו עדיף להדליק בשמן זית, אבל כיון שבזמן הגמרא לא היה במקומם נרות שצליל נהורייהו לא היה נוגע לדינא, בשביל טעם שהיה הנס בשמן זית לא הוצרך למינקט, מאחר שטעם זה דצליל נהוריה שהוצרך לו בשביל נר שבת סגי גם לנר חנוכה. אבל איכא ראיה מהא דמריש הוה מהדר מר אמשחא דשומשמי דהיה סבור דמעלת משייך נהורי טפי עדיף ממעלת צליל נהוריה דבשמן זית, מ״מ היה לו להכריע, ליקח שמן זית לנר חנוכה מטעם שהנס היה בשמן זית, ולנר שבת ליקח משחא דשומשמי מצד מעלת משייך נהורי טפי, דהיה סבור דעדיף ממעלת צליל נהוריה, דהא לא מסתבר דמריש לא הוה ידע רבה דאיכא שום מעלה בשמן זית שלכן מכריע מעלת משייך נהורי דמשחא דשומשמי גם טעם המיוחד לנר חנוכה מצד הנס, דבזה ודאי ידע מעצמו, ומריב״ל למד שמעלת צליל נהוריה עדיף שלא כדהיה סבור שמעלת משייך נהורי עדיף, וא״כ היה שייך זה לנר שבת ולא לנר חנוכה, ומדנקט הגמרא בהלכות חנוכה משמע שגם לנר חנוכה הוה מהדר רבה אמשחא דשומשמי אלמא דסובר רבה דאין זה טעם כלל. ולכאורה תמוה מ״ט לא יהיה זה טעם לעשות המצוה דנר חנוכה בשמן זית.

ונראה שהטעם הוא משום דשמן זית שהוכשר למנורה שהוא כתית כמעט שליכא עתה בזמננו שבנ״א אין משתמשין בזה, והיה זה עשיה מיוחדת

למנורה לכן אין לנו השמן זית דהוכשר למנורה, ולכן סובר רבה דאין בסתם שמן זית חשיבות ומעלה לנר חנוכה. ועיין בעט"ז (ריש סימן תרע"ג) שכתב בשם מהר"ל מפראג דמאחר שהנס נעשה ע"י שמן צריך לקיים המצוה ע"י נרות של שמן, צריך לומר למה שבארתי שכוונתו מטעם זה הוא שוה לכל מיני שמן, ולמעט נרות של שעוה או חלב שהזכיר שם, ולא שמטעם זה יהיה דוקא בשמן זית, משום דגם בשמן זית המצוי אצלנו לא הדליקו במנורה שבמקדש כדכתבתי ושוה הוא לכל השמנים, וכמפורש בגמרא שליכא שום מעלה בשמן זית, ואף שהוא פוסל שם נרות של שעוה וחלב מטעם אחר שהם נקראין אבוקה, מ"מ נקט גם טעם זה, אף שטעם אבוקה הוא גם לפסול וטעם שנעשה בו הנס הוא רק לענין שהוא מן המובחר משום דגם הוא בעצמו אפשר סובר דהוא טעם קלוש לפוסלו, וגם ידע כי המנהג הוא להדליק בנרות של שעוה כדכתב הרמ"א, ואין בכחו של מהר"ל מפראג אף שהיה גדול הדור לפוסלן, לכן כתב גם טעם זה שהוא רק למצוה מן המובחר לומר שאף שמקילין לענין דיעבד יזהרו לכתחלה להדליק בשמן איזה שמן שהוא משום שהנס נעשה ע"י שמן. ועיין במ"ב (שם סק"ד) דג"כ כתב ומ"מ מצוה בשל שמן טפי מנרות של שעוה דע"י השמן נעשה הנס, ולא כתב שמטעם זה מצוה בשמן זית, ובשעה"צ ציין לתשובת מהר"י ברין ולמהר"ל מפראג שהביא בעט"ז, אלמא דמפרש ג"כ שהמעלה מטעם זה אינו על שמן זית דוקא אלא כל השמנים שוין למעלה זו. אבל בערוך השלחן כתב מטעם זה שמצוה מן המובחר בשמן זית לבד הטעם שנמשך אחר הפתילה יפה וצליל נהוריה טובא גם שהנס נעשה בשמן זית, והוא תמוה קצת, דהוא דלא כדמשמע מגמרא, ולמה שבארתי הוא גם כמפורש בגמרא שליכא שום מעלה בשמן זית בשביל טעם זה וצ"ע. עכ"ל.

ועיין בחוט השני (חנוכה עמו' שי"ט) דס"ל, דאי"צ להקפיד שהשמן יהא ראוי לאכילה, כיעוי"ש, והוא מטעם דדי שאורו יפה ודומיא דביהמ"ק, ואף דבביהמ"ק היה שמן זית כתית, סו"ס ליכא לן כשמן של ביהמ"ק, וע"כ די בשמן שדולק יפה.

ואומנם עיין במועדי הגר"ח (תשו' תרל"ג) דהביא דדעת מרן הגר"ח קניבסקי זיע"א שאם יכול להקפיד להדליק בשמן זית הראוי לאכילה, יעשה כן. וע"ע דכ"כ הגאון הגדול רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בספרו פרדס יוסף החדש (חנוכה עמו' רפ"ד-רפ"ה) ועי"ש.

גבי שמן הראוי למקדש

שו"ר בשו"ת אבני דרך (ח"ז סי' קט"ז), שהביא מהגאון רבי יוסף ליברמן זצ"ל שכתב לו, ע"פ הא דבמנחות (פו.) תנן, שלשה זיתים הן, ובהן שלשה שלשה שמנים. הזית הראשון, מגרגרו

בראש הזית וכותש ונותן לתוך הסל, ר׳ יהודה אומר: סביבות הסל, זה ראשון. [חזר] וטוען בקורה, ר׳ יהודה אומר: באבנים, זה שני. חזר וטחן וטען, זה שלישי. הראשון למנורה והשאר למנחות. השני, מגרגרו בראש הגג וכותש ונותן לתוך הסל, רבי יהודה אומר: סביבות הסל, זה ראשון. טוען בקורה, ורבי יהודה אומר: באבנים, זה שני. חזר וטחן וטען, זה שלישי. הראשון למנורה והשאר למנחות. שלישי, עוטנו בבית הבד עד שילקה ומעלהו ומנגבו בראש הגג, כותש ונותן לתוך הסל, רבי יהודה אומר: סביבות הסל, זה ראשון. טוען בקורה, רבי יהודה אומר: באבנים, זה שני. חזר וטחן וטען, זה שלישי. הראשון למנורה והשאר למנחות. ע״כ. וכ״פ ברמב״ם (פ״ז מהל׳ איסורי מזבח ה״ח-י׳) וז״ל, תשעה מינין בשמן מפני שינוי מעשיו, כיצד זית שגרגרו בראש הזית וברורו אחת אחת וכתשו ונתנו לסל השמן שיצא ממנו הוא הראשון, חזר אחר כך וטענו בקורה השמן שיצא ממנו הוא השני, ואם חזר אחר שטענו וטחנו וטענו שנייה השמן שיצא ממנו הוא השלישי, זיתים שמסקן כולן בערבוביא והעלן לגג וחזר ובירר גרגר גרגר וכתשן ונתנן לסל השמן שיצא ממנו הוא הרביעי, ואם טענו בקורה אח״כ השמן שיצא הוא החמישי, וחזר וטחן וטען פעם שנייה השמן שיצא הוא הששי, זיתים שמסקן וטענן בתוך הבית עד שילקו והעלן ונגבן ואח״כ כתש ונתן לסל השמן שיצא הוא השביעי, חזר וטען בקורה השמן שיצא הוא השמיני, חזר וטחן וטען פעם ב׳ השמן שיצא הוא התשיעי. אף על פי שכולן כשירין למנחות, הראשון אין למעלה ממנו, ואחריו השני והרביעי ושניהן שוין, ואחריהם השלישי והחמישי והשביעי ושלשתן שוין, ואחריהם הששי והשמיני ושניהם שוין, והתשיעי אין למטה ממנו. אין כשר למנורה אלא ראשון ורביעי ושביעי בלבד שנא׳ כתית למאור אין כשר למנורה אלא היוצא מן הכתוש בלבד, אבל למנחות כולן כשירין. עכ״ל. ועי״ש.

ולפי״ז השמן זית שלנו הוא זה שאין למטה הימנו, הג׳ שבג׳, שהוא המדרגה הט׳, כי אין מעמידים מראש האילן ובוררים אחת אחת, אלא אוספים הכל, וכותשים וטוענים וטוחנים, ויוצא השמן בערבוביא עם שמרים, אלא שאח״כ מזקקים השמן ע״י מכונות זיקוק, ובאופן מכני מוציאם ממנו החומציות, ומסננים השמרים. והשמן למאור הוא מזוקק קצת מחומצות (אבל זך ואין בו שמרים) והשמן הזך למאכל מזוקק יותר עד שכמעט נקי מחומצה, ובזה חש עוד מדרגות של זיקוק.

וא״כ באכילה של מצוה, בודאי עדיף הזך ביותר, שטעמו נקי מכל חומצה כמו לקרבן מנחה, שקומצו עולה על המזבח ושמריו נאכל לכהנים, אבל למנורה צריך שיהיה צלול ללא

שמרים, שהלהב יעלה יפה בלי עשן, וזה לכאורה הוי ג"כ בשמן למאור, שהוא השמן שבמדרגה הט' התחתונה, אבל מזוקק עד כדי שיהיה זך למאור ודולק בלי עשן, ועפי"ז נהגו העולם להדליק בו לשבת ולחנוכה.

ואומנם מש"כ האבני דרך, שהתפרסם בשם הגריש"א זיע"א להשתמש בשמן זית זך באשר הוא הכשר למנורה שבביהמ"ק אם היה טהור, הוא מסתמא עפ"ד הרמב"ם להעדיף להביא היפה והמשובח ביותר שבאותו המין, ולא משום שהשמן הזית הזך כשר למזבח יותר מהשמן למאור, וג"כ שהוא ראוי לאכילה בקצת ממנו (דבהרבה יכול להזיק מחמת החומציות שבו). והוסיף, דמי שביכולתו ידליק השמן זית זך הראוי למאכל ויותר מזה אין ענין, דטוב יותר להרבות בצדקה בחנוכה (כיעויין במד"א ריש סי' עת"ר).

וע"ע בשו"ת בית יצחק (יור"ד סי' קמ"ח), וכ"כ הכה"ל (סי' תרע"ג או' י"א) וכ"כ בבא"ח (פ' וישב או' י"ב) וז"ל, שמן זית מצוה מן המובחר. ואם הניח השמן תחת המטה לא ידליקו בו נר חנוכה ולא נר של שבת, משום דכל מידי דאכילה שורה עליו רוח רעה תחת המטה, וכיון דנמאס לאכילה נמאס למצוה, משום הקריבהו נא לפחתיך. ע"כ. ובפרט כאשר השמן זית למאור ראוי לאכילה מעט אך יכול להזיק מחמת החומציות הרבה שיש בו.

אשר ע"כ, אף דממשמעות דברי הפוסקים הו"ל דאין בשמן זית למאור פחות הידור, וחשיב שמדליק בשמן זית ועליו נאמר ג"כ הזהיר בנר וכו', מ"מ אם יש לו האפשרות בנקל להוסיף ולהביא שמן זית הראוי לאכילה ג"כ בודאי דעדיף, דסו"ס קרוב יותר לדומיא דמקדש.

גבי לוו עלי ואני פורע

והנה באבני דרך (הנ"ל) הוסיף עוד, דכאשר זהיר בנר ומוסיף, על כגו' דא נא' ג"כ לוו עלי ואני פורע כיעוי"ש (וע"ע בכ"ז במה שהארכתי בזה במקו"א) דקי"ל דלוו עלי ואני פורע הוא גבי כל הוצאות מצוה.

אך הנה אכאתי יש לדון גבי אם יכול לקנות שמן זית למאור מכספו, או ללוות כסף ולקנות שמן זית הראוי לאכילה, האם שייך ביה לוו עלי ואני פורע, או"ד כיון דממשמעות הפוסקים נראה דמצד מצות חנוכה ליכא תוספת דהא דולק יפה, ורק בשביל להוסיף מעט יותר לדומיא דמקדש (דסו"ס ג"כ שמן הראוי לאכילה האידנא ליכא למקדש) לווה כסף, האם שרי לו או לא.

ונראה ע"פ מש"כ במקו"א גבי הידור מצוה עד שליש, דבכל הידור (והכ"נ איכא כאן הידור נוסף כדאמרן) דיכול ללות כסף עד שיעור שליש ממחיר של השמן למאור, ובכה"ג אמרינן לוו עלי ואני פורע, ויש עוד להאריך בזה, ועוד חזון למועד.

המורם מכל האמור:

מצות נר חנוכה היא בכל נר שדולק, וכל השמנים וכל הפתילות כשרות. מ״מ שמן זית עדיף והוא מב׳ טעמים, או משום שדולק יפה יותר, או משום דומיא דמנורה של ביהמ״ק, ולפי״ז יש לדון גבי שמן למאור, דמטעם דדולק יפה והוא הטעם העיקרי אין לחוש בזה, ומטעם ביהמ״ק יש מקום להחמיר שיהיה ראוי ג״כ לאכילה. ומ״מ הכרעת הפוסקים כהטעם הראשון, ויש מקום להחמיר עד שליש שיהיה ג״כ משמן הראוי לאכילה. והו״ה בכל האמור גבי נר של שבת. והנלע״ד כתבתי.

ואסיים בדברי ברכה אל כת״ר, יאריך ימים על ממלכתו מתוך בריאות ושמחה, אורך ימים ושנות חיים יוסיפו לך הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד, ויה״ר שזכות תורתו תעמוד לו ולזרעו עד עולם, ויזכה לברכה עד בלי די, ויה״ר שיפוצו מעיינותיו חוצה בקלות ובשמחה אמן כן יהי רצון.

בברכת התורה

סלמאן שלמה דורי